FOGL KRISZTIÁN SÁNDOR

KOOPERÁCIÓK ÉS KONFLIKTUSOK AZ ALSÓPAPSÁG KÖRÉBEN. EGYHÁZFEGYELEM A VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉGBEN 1840 ÉS 1855 KÖZÖTT.

Doktori (PhD) értekezés

A doktori iskola vezetője: Dr. Őze Sándor DsC, egyetemi tanár
Témavezető: Dr. habil. Medgyesy S. Norbert, egyetemi docens

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történettudományi Doktori Iskolája
Régió-, Politika- és Társadalomtörténeti Műhely

Budapest
2025

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Jelen értekezés elkészítését évekig tartó gyűjtő- és kutatómunka előzte meg. Mind a forrásfeltárásban, mind a dolgozat elkészítésében, többen közvetve és közvetlen formában nyújtottak segítséget. Köszönöm mindenekelőtt témavezetőm, dr. Medgyesy S. Norbert áldozatos munkáját, támogatását és biztatását. Külön köszönet illeti értekezésem külső és belső opponenseit, dr. Gyöngyössy Orsolyát és dr. Fejérdy András, továbbá dr. Gárdonyi Mátét és a bíráló bizottság elnökét, dr. Ö. Kovács Józsefet. A munkahelyi vitán elhangzott iránymutatásaikat, javaslataikat igyekeztem munkámba beépíteni. Azokat a módosításokat, amelyek komolyabb kutatómunkát igényeltek, éppen a szakmai elfoglaltságaim miatt, sajnos nem volt alkalmam teljes mértékben abszolválni.

Forrásaim rendszerezéséhez és értelmezéséhez a módszertani megközelítést egy doktori óra keretei között, dr. Kovács Bálint javasolta. Ezúton szeretném neki megköszönni útmutatását.

A kutatásban hasznos segítséget nyújtottak a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár igazgatója, dr. Karlinszky Balázs, valamint az intézmény levéltárosa, Varga Tibor László. Szakirodalommal bőségesen elláttak a Főegyházmegyei Könyvtár munkatársai, Szvitekné Győri Éva, és Jámbor Tamás. Nekik is hálásan köszönöm munkájukat és türelmüket**.**

Külön köszönettel tartozom a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum egykori igazgatójának, S. dr. Perémi Ágota régész, főmuzeológusnak, aki biztatott és támogatta jelentkezésem a doktori iskolába, valamint az intézmény jelenlegi igazgatójának, Szanyi Brigittának, hogy a kutatásra, illetve az értekezés megírására a munkaidő keretében is lehetőséget biztosított.

Végül, de nem utolsósorban köszönöm unokahúgomnak, Szalánczy Gerdának, hogy segítségemre volt a táblázatok elkészítésében, illetve az angol nyelvű rezümé füzet ellenőrzésében. Egy kedves barátomnak, dr. Nemes Dánielnek, valamint kollégámnak, Kulcsár Tímeának, akik türelmesen elolvasták és ellenőrizték a nyelvhelyességet és a helyesírást.

Hálásan köszönöm minden kollégámnak, barátomnak, aki bármilyen formában, akár lelkileg is ösztönzött, támogatta a munkámat.

Veszprém, 2025.03.20.

TARTALOM

Témamegjelölés, kérdésfelvetés, rövid történeti áttekintés 3

KORSZAK MEGHATÁROZÁS, MÓDSZERTAN, A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE STATISZTIKAI ADATAI (1840–1855) 14

I. 1. Az értekezés korszak meghatározása, indoklás, főbb levéltári források 14

I. 2. Kutatásmódszertan, a személyes jellegű forrástípusokról általánosan 18

I. 3. A veszprémi egyházmegye közigazgatásának keresztmetszete a 19. század közepén 28

I.4. Az egyházmegye lakosságának felekezeti összetétele 30

I.5. A veszprémi egyházmegye papi állományának statisztikai adatai 31

I.5.1. Az alsópapság tanulmányi adatai 31

I.5.2. A papság átlagéletkora, a kápláni szolgálat és a plébánosi hivatalviselés időtartama 32

I.5.3. A papszentelések és a papi halálozások aránya az egyházmegyében 36

I.5.4. A plébános ismertetvénye a káplánok magaviseletéről. Feszültségforrás a két pap között 37

I.5.5. Társadalmi tényezők hatása a fegyelmi problémákra 44

II. ELLENTÉTEK MUJSZER JÁNOS TÉSI PLÉBÁNOS (1830–1849) ÉS A PLÉBÁNIA KÖZÖSSÉGE KÖZÖTT 47

II.1. Megjegyzések a „jó pap” képéhez 47

II. 2. A tési plébánia, mint a konfrontáció helyszíne 49

II. 3. Mujszer János plébános szentszéki ügye 52

III. MÓRITZ JÁNOS GYÉKÉNYESI ADMINISZTRÁTOR (1833–1845) FELFÜGGESZTÉSE 62

III. 1. Móritz János bántalmazása 62

III. 2. A vizsgált esettel összefüggésbe hozható helyszínek (Gyékényes, Csurgó) 63

III. 3. A felfüggesztés és előzményei. A testi sértés lehetséges indítéka, mint vélelmezett erkölcsfegyelmi probléma 64

IV. VIDRA FERENC OLLÁRI PLÉBÁNOS (1842–1866) KONFLIKTUSHELYZETEI 73

IV. 1. Adatok az ollári plébánia történetéhez 73

IV. 2. Konfrontáció Vidra Ferenc ollári plébános és a szepetki fogadós között 78

IV. 3. Konfliktus a kanizsai alesperes és az ollári plébános között 89

V. ÉLET A SZENT PÁL INTÉZETBEN A FEGYELMI PROBLÉMÁKKAL KÜZDŐ EGYHÁZI SZEMÉLYEK NÉZŐPONTJÁBÓL 98

V. 1. A Szent Pál Intézet (deficiencia) 98

V. 2. Adalékok a deficiencia fenyítő funkciójához 98

V. 3. A segesdi espereskerület papságának észrevételei a káplánok erkölcseikről és magaviseletükről szóló ismertetvénnyel kapcsolatban 103

V. 4. Szalay Sándor rövid életpályája, fegyelmi ügyei 1844-ig 105
V. 5. Konfrontáció Tóth József kisbári plébános és Szalay Sándor között 109
V. 6. Szalay Sándor jellemzése (érzelmei, gondolatvilága, társas kapcsolatai) a saját és „sorstársai" szemszögéből 113
V. 7. Szalay Sándor és Fittler Gábor panaszlevelei (1849. augusztus 11. és augusztus 13.) .. 129
VI. NEMESOVITS JÁNOS (1800–1863) ÉLETPÁLYÁJA, MENTALITÁSA, FEGYELMI ÜGYEI, KONFLIKTUSHELYZETEI 138
VI. 1. Nemesovits János életpályájának rekonstrukciója levelei alapján 1845-ig 138
VI. 2. A csicsói anyaplébánia és a hozzá tartozó filiák nemzetiségi és felekezeti összetétele, illetve a plébános jövedelme 148
VI. 3. Nemesovits János csicsói plébános pasztorális és hivatali kapcsolatai a peranyag alapján 152
VI. 4. Nemesovits János és Kováts Ignác folyamodványai, mint ego-dokumentumok (1848) 162
VII. GYÖMÖREY LAJOS CSABRENDEKI ADMINISZTRÁTOR FELEKEZETVÁLTÁSA A 19. SZÁZAD KÖZEPÉN 177
VII. 1.1. Hollermayer Elek Ignácz (Csendhelyi Ignácz) 178
VII. 1.2. Tripammer Antal 179
VII. 1.3. Heiszler József 179
VII. 2. Gyömörey Lajos hitehagyásának előzményei 179
VII. 3. Gyömörey Lajos hitehagyása és bűnbánata 186
ÖSSZEGZÉS 197
FORRÁS-ÉS IRODALOMJEGYZÉK 215
LEVÉLTÁRI FORRÁSOK 215
NYOMTATOTT PAPI NÉVTÁRAK 216
NYOMTATOTT SAJTÓ 217
NYOMTATOTT FORRÁSOK, FORRÁSKIADÁS, TÖRVÉNYGYŰJTEMÉNYEK 218
LEXIKONOK 219
KÉZIRATOK (Doktori Értekezések) 219
FELHASZNÁLT IRODALOM, A RÖVIDÍTÉSEK FELOLDÁSA 220
MELLÉKLET I. (Táblázatok) 242
MELLÉKLET II. (Forrásgyűjtemény, vegyes dokumentumok) 275

Témamegjelölés, kérdésfelvetés, rövid történeti áttekintés

A 19. századi veszprémi egyházmegye alsópapságának fegyelmi ügyeit, társadalmi konfliktus helyzeteit ez idáig senki nem vette alapos vizsgálat alá. Az egyházmegye történetét vizsgáló irodalmi kánonban ennek a századnak a feldolgozása hiányos. A korszakra vonatkozó szakirodalmak között ismeretes püspök-életrajz, a teológia tudománnyal foglalkozó írás, valamint tanulmánykötet, amelyek egyfajta kiindulópontnak tekinthetők az egyházmegye történetét vizsgáló kutató számára.[1] Témaválasztásomat a 19. századi egyház történetírásban egy fontos, ám elhanyagolt terület (alsópapság fegyelmi állapota, pasztorális kapcsolatai, konfliktusai) alapos elemzésének szükségszerűsége indokolja. Jelen értekezésben, tágabb értelemben az alsópapság hivatalos és pasztorális jellegű viszonyrendszerével foglalkozom a 19. század közepére (1840–1855) fókuszálva. A témakörön belül a konfliktushelyzeteket, illetve a felmerülő egyházfegyelmi, erkölcsfegyelmi problémákat (részegeskedés, ágyastartás, verekedés stb.) vizsgálom „alulnézeti" perspektívából értelmezve.

[1] Az itt felsorolt szakirodalmak, példák csupán tájékoztató jellegűek, a veszprémi egyházmegye korszakait tárgyaló irodalom ennél jóval gazdagabb. Korábban az egyházmegyetörténeti feldolgozások szerzői egy-egy megyéspüspök egyházkormányzati időszakát vizsgálták. Vö. GÁRDONYI 2019, 29. Az első kísérletre a veszprémi püspökség részleges történeti áttekintésére az 1779-ben megjelent, *Vitae Vespremiensium praesulum* című kötetben került sor, amely kezdeményezés Róka János (1727–1790) váci kanonok nevéhez köthető. Lásd. RÓKA 1779. A szerző a megyéspüspökök életrajzának felvázolása mentén közelítette meg a témát a 18. század elejétől a korszak utolsó harmadáig bezárólag. Az 1830-as évek környékén Beke Ince Kristóf (1783–1862) kapott megbízást egy átfogó egyházmegyetörténet megírására. A nagy terjedelmű munka 1855 környékén készült el. Ez a kéziratos mű volt az első próbálkozás az egyházmegye átfogó történetének feldolgozására. Vö. *Schem.* 1975, 73.; HUDI 1993, 14–15.; HERMANN István 2008, 145. A kézirat a mai napig megtalálható a Veszprémi Érseki Könyvtár állományában, *Historica Diplomatica almae Dioecesis Vesprimiensis* címmel. Lásd. BEKE é.n. Az 1975-ben megjelent papi névtárban Molnár István, Szőllősi Mihály, Körmendy József és Horváth József szerzőségével szerepel egy rövid áttekintés a püspökség történetét illetően. Vö. *Schem.* 1975, 5–79. Az első világháborút követő évtizedekben az egyházmegye történetének bemutatására irányuló szakirodalmak megjelenésének tekintetében Pfeiffer János szentszéki jegyző, később kanonok irányításával figyelhető meg növekedés. Az ő vezetésével indult útjának 1933-ban a *Veszprémi egyházmegye múltjából* című kiadványsorozat, amelyen belül 1949-ig bezárólag 13 kötet jelent meg, amik az egyházmegye 18–19. századi történetével foglalkoznak. Pfeiffer több főpásztor életrajzát megíratta, feldolgozta, illetve feldolgoztatta többek között az egyházmegye legkorábbi és az 1845–1846-os egyházlátogatási jegyzőkönyveit is. Vö. PFEIFFER 1947.; MESZLÉNYI 1941.; HUDI 1993, 15. Az első magyar nyelvű római katolikus teológiai folyóirat 1820 és 1824 között 20 kötetben jelent meg Horváth János (1769–1835) kanonok, veszprémi püspöki könyvtáros, később székesfehérvári püspök (1830–1835) szerkesztésében *Egyházi Értekezések és tudósítások* címmel. A folyóirat történetét Horváth Konstantin dolgozta fel, a szerkesztő és Verseghy Ferenc levelezésével együtt. Vö. HORVÁTH Konstantin 1937.; PFEIFFER 1987, 117–119.; SZINNYEI IV. köt, 1896., 1226.; HERMANN–EBERHARDT 1942.; 30, 36.; HUDI 1993, 15. A plébániai könyvtárak 19. század eleji leltárjainak bemutatásával foglalkozott Hermann Egyed és Ebenhardt Béla. Vö. HERMANN –EBENHARDT 1942.; HUDI 1993, 16. A 19. századi veszprémi püspökök közül Kurbély Györgyről (1812–1821) és Ranolder Jánosról (1850–1875) születtek életrajzi monográfiák. Vö. HERMANN Egyed 1847.; TAKÁCS Lajos 1987.; A kiadványsorozat keretei között megjelent plébániatörténeti összefoglalásokra példa: Zalaszentbalázs (1935); Kaposvár (1948). Vö. KISS 1935.; HOSS 1948.; Az egyházmegye és a plébánia történetek kutatásmódszertanához lásd Vanyó Tihamér Aladár munkáit. Vö. VANYÓ 1932, 1941. Legújabb, az egyházmegye történetére fókuszáló tanulmánykötetre példa: HERMANN─KARLINSZKY (szerk). 2010.; A veszprémi egyházmegye 18. századi közigazgatási egységeiről lásd Hermann István művét. Vö. HERMANN István 2015. A püspökség 19. századi történetével kapcsolatosan 2022-ben, illetve 2023-ban rendeztek tudományos konferenciát. Az előadások kézirataiból készült tanulmánykötet 2024-ben jelent meg. Vö. KARLINSZKY–VARGA (szerk.) 2024. A *Veszprémi egyházmegye múltjából* című kiadványsorozat berkein belül máig összesen 41 kötet kiadására került sor.

A papi fegyelem fogalma alatt azon külső rendelkezéseket értjük, amelyek a papság számára bizonyos kötelezettségeket írtak elő (a hívek lelki gondozása, igehirdetés, szentségek kiszolgáltatása, a nép nevelése stb.) annak érdekében, hogy hivatásuknak megfeleljenek; ugyanakkor eltiltották őket olyan cselekedetek, foglalkozások végzésétől, amelyek nem egyeztethetők össze a papi státusszal.[2] A papság magatartására vonatkoztatva az egyház alapvető elvárása volt, hogy felszentelt tagjai nőtlen, tiszta, rendezett életvitelt folytassanak, olyanok legyenek, akik életükkel a hívő közösség számára erkölcsi példamutatással szolgálnak. Ilyen tulajdonságok a józanság, a mértékletesség, a jótékonyság; kerülniük kellett a nyerészkedést, a túlzott anyagiasságot. Tiltva volt számukra a szerencsejáték – főként abban az esetben, amennyiben az elfoglaltság anyagi nyereséggel járt –, a zenés táncmulatságokon való részvétel, illetve a túlzott mértékű alkoholfogyasztás. A papi hivatással nem volt összeegyeztethető a világi hivatalok viselése (pl.: katona vagy bíró). A klérus tagjai nem vehettek részt vadászatokon, nem használhattak fegyvert, kivéve abban az esetben, amennyiben életük közvetlen veszélyben volt.[3]

Az egyházmegyei levéltárakban található konzisztoriális iratanyag vizsgálata során képet kaphatunk arról, hogy milyen típusú bűnök alapján kerültek klerikusok a megyéspüspökök, illetve érsekek ítélőszéke elé. Bárth Dániel a 18. századi erdélyi alsópapság kihágásaira irányuló kutatásainak eredményeként a papi normaszegések széles skáláját különböztette meg.[4] Ilyen a részegeskedés, a verbális és fizikai erőszak, a túlzott anyagiasság, a tiltott szexualitás, a lelkipásztori szolgálatban történt kihágások, káromkodás, szerencsejáték, közösségi tánc.[5] A 19. század közepén a veszprémi egyházmegyére vonatkoztatva az általam vizsgált ügyekben a felsorolt normaszegések mellett megjelenik még a makacsság, a nehéz természet, amely visszatetszést válthatott ki a hívek körében; a világi ruha viselete, a szakáll- és bajuszviselet, káplánok esetében állomáshelyük engedély nélküli elhagyása.[6] Az egyes fegyelmi vétségeket nem feltétlenül követte szentszéki eljárás. Ez nagyban függött attól, hogy a hivatalos eljárás alá vont lelkipásztor milyen típusú normaszegést követett el, illetve, hogy milyen volt a viszonya a lelki vezetésére bízott közösség tagjaival.

---

[2] SÁRKÖZY 1915, 4–5. A papság erkölcsi életéről, fegyelmi állapotáról lásd VANYÓ 1933, 78.

[3] SÁRKÖZY 1915, 4–5.; LEHOCZKY 2021, 517.; A trienti zsinaton megalkotott papi ideálról, a papság kötelezettségeiről: GÁRDONYI 2001, 113–126.; TAKÁTS 2012, 61–72.; A plébánossal szemben támasztott elvárásokról a trienti zsinatot követően: GÁRDONYI 2013, 43–52.; A nemzeti zsinat 1822. október 16-án tartott IV. ülés, IV. fejezete szól a világi papság erkölcsfegyelmének helyreállításáról. Vö. FEJÉRDY 2018, 547–566. (a 4§-a kanonokok, az 5§-a pedig a püspökök kötelezettségeivel foglalkozik. 566–572.). Az erkölcsi romlás megállításának eszközeiről szóló fejezet: 129–157.; Az 1858-as esztergomi tartományi zsinat rendelkezései a témával kapcsolatosan: ADRIÁNYI 2017, 45.; 153–160.; Az egyházi rendhez tartozók kötelezettségeiről lásd még pl. KÉRÉSZY 1927, 82–97.

[4] BÁRTH 2013, 22.; UŐ., 2023, 11–83.

[5] UŐ. 2013, 22.

[6] Lásd. FOGL 2017, 113–133.; UŐ. 2019, 259–274.; UŐ. 2021, 495–514.; A dolgozatban szereplő eseteket táblázatba foglaltam a könnyebb átláthatóság kedvéért. Az ügyek sorrendjét úgy határoztam meg, hogy az elején az értekezésben középpontba állított esetek szerepelnek egymást követve. A lábjegyzetekben említett példákat véletlenszerű sorrendben tüntettem fel az adatbázisban. Vö. Melléklet I.7.

II. József (1780–1790) egyházpolitikája, a jozefinizmus annak a változásnak a nyitányát jelölte, amely a felvilágosult abszolutizmusból és a racionalizmusból adódóan megfogalmazta az egyház kritikáját.[7] Az uralkodó igyekezett a legapróbb részletekig szabályozni a katolikus egyház működését. Az egyházmegyei szemináriumok megszüntetésével és a generális szemináriumok felállításával a papnevelést az állam irányítása alá rendelte, így lett a papból az államhatalmat kiszolgáló hivatalnok.[8] A papnevelés menetébe történő állami beavatkozás már 1753-tól elkezdődött, Mária Terézia királynő uralkodásának idején (1740–1780) azonban ez az uralkodói ellenőrzés még csak a teológia oktatásának menetét érintette.[9] Gondot jelentett a magyarországi egyházmegyék főpásztorainak, hogy az állami szemináriumokból kikerült papság nem állt hivatása magaslatán.[10] A jozefinista papnevelés jelentős hatást gyakorolt a pasztorációban résztvevő lelkipásztorok magaviseletére és erkölcsi, fegyelmi állapotára. Meszlényi Antal megjegyezte, hogy a papok a jozefinista korszakban csak „stólahivatalnokok" voltak és csupán ezt követően lelkipásztorok. Néhányukat vádolták részegeskedéssel, amely szenvedélyükből több más kilengés is származott.[11] Az 1822-es nemzeti zsinaton a korszakban leggyakrabban előforduló kihágásként a „gyanús nőszemélyekkel" való kapcsolattartást és a részegeskedést nevezték meg a tárgyalásokon résztvevő egyházi személyek.[12] A veszprémi egyházmegye kispapjai a pozsonyi generális szemináriumban készültek a lelkipásztori hivatásra, ahol a tanárok gúnyolták a papi nőtlenséget, emellett tagadták a pápai csalatkozhatatlanságot.[13] A papképzést a 19. század első évtizedeiben is nagyrészt olyan elöljárók, tanárok irányították, akik a II. József-féle generális szemináriumból kerültek ki. Az 1790-es évben például 31 növendék tért vissza tanulmányaik abszolválását követően a veszprémi egyházmegyébe.[14] A jozefinista egyházpolitikát kísérő vallási laicizálódás (mint jelenség) a társadalmi és politikai szerkezet átalakítását hangsúlyozó modern eszmék káros hozadéka volt.[15]

Az értekezés középpontjába helyezett egyházi személyek[16] nagy általánosságban az 1790-es, illetve az 1800-as évek elején születtek, így ők már nem tanulhattak a II. József által létrehozott intézményekben; azonban a tanárok kinevezésében, a tankönyvek kiválasztásában

[7] ELMER 1999, 9.; MESZLÉNYI 1934, 16.
[8] MESZLÉNYI 1934, 28.; KATUS 2007, 29.,72.; Találóan jegyezte meg Sárközy Lajos (1886–1969) az 1915-ben megjelent értekezésében a jozefinista egyházpolitikára vonatkoztatva: „*a papságról olyan hivatalnok féle szellem tükröződött vissza, akit nem a lelkek szeretete, hanem inkább a törvény paragrafusa vezetett."*. Vö. SÁRKÖZY 1915, 107.
[9] HERMANN–EBERHARDT 1942, 10.
[10] *Schem.*, 1975, 56.; FORGÓ–GŐZSY 2018, 122.
[11] MESZLÉNYI 1934, 217.
[12] FEJÉRDY 2018, 154.
[13] Uo. 1975, 56.
[14] HERMANN–EBERHARDT 1942, 10.
[15] FAZEKAS Csaba 2008, 3.
[16] Mujszer János (1795); Móritz János (1796); Vidra Ferenc (1806); Szalay Sándor (1801); Nemesovits János (1800); Gyömörey Lajos (1814); Fittler Gábor (1801); Kováts Ignác (1783).

továbbra is érzékelhető volt az államhatalom befolyása és a posztjozefinista szellemiség.

Ez a szellemi örökség miként mutatkozott meg az alsópapság gondolkodásmódján, erkölcsein, mi jellemezte papi identitásukat, illetve attitűdjüket a hívő közösség tagjaival szemben? A liberalizmus szellemi áramlata miként befolyásolta a helyi plébános magatartását, erkölcsi állapotát? Milyen tényezők vezettek egy papot azon elhatározásra, hogy csatlakozzon az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc eseményeihez?[17]

A veszprémi egyházmegyéből 1848-ban katonának állt egyháziakkal, valamint a 4. huszárezred kötelékébe a püspökség papi állományából ajánlott tábori lelkészekkel legújabban Zakar Péter foglalkozott.[18] Tamási Zsolt 2009-ben egy átfogó tanulmányt jelentetett meg a szabadságharc bukását követő megtorlás következményeiről. Ebben az írásában a veszprémi egyházmegye érintett egyházi személyei is szerepelnek.[19] Éppen emiatt jelen értekezésben csak példaként hozok fel elsősorban olyan papokat, akik amellett, hogy egy időre felfüggesztették egyházi hivatásukat, hogy honvédek legyenek, egyéb fegyelmi problémával is küzdöttek 1848–1849-et megelőzően és a későbbiekben is.[20]

A 18. század végén a katolikus egyház, mint intézmény folyamatosan kereste helyét a társadalomban az egyre erősödő világi befolyással szemben. Állandó kölcsönhatásban volt környezetével és arra törekedett, hogy alapvető feladatait (ellátni a hívők lelki gondozását, a katolikus egyháztól elszakadt személyek visszatérítését, valamint a társadalom tagjainak keresztény erkölcsi nevelését) maradéktalanul elvégezze.[21] A 19. század első felében a katolikus egyház ugyanazokkal a problémákkal nézett szembe, mint a 18. század végén.

Az utolsó rendi országgyűlésen (1847─1848) az egyház ügyében hozott törvények új helyzet elé állították az egyházmegyék főpásztorait, és reformokra sarkallták őket. Az 1848. március 15-i pesti forradalom és az azt megelőző bécsi megmozdulás (március 13.) felgyorsította

---

[17] Kiemelendő a téma szempontjából Zakar Péter, Tamási Zsolt, Lakatos Andor munkássága, akik vizsgálták a papság fegyelmi ügyeit egyházmegyékre vonatkoztatva. Zakar Péter elsősorban a tábori lelkészeket, illetve a csanádi egyházmegye papságának fegyelmi állapotát elemezte több írásában is. Lakatos Andor kutatásai a kalocsa-bácsi főegyházmegyére, míg Tamási Zsolté az erdélyi egyházmegye viszonyaira korlátozódnak. LAKATOS–SARNYAI 2001. A forrásgyűjtemény külön foglalkozik, az 1848─1851 közötti időszakban a papi sorsokkal. UŐK. 2001, 150─219; LAKATOS 1998, 746–752.; UŐ. 2007, 85–128.; A kalocsa-bácsi főegyházmegye 1848–1849-es történetéről bővebben: BÁRTH János 1975, 229–244.; ZAKAR 2000, 283–305.; Erdélyi egyházmegyéhez: TAMÁSI 2004, 139─158.; UŐ. 2013; UŐ. 2014. 25–44.; Tábori papság fegyelmi ügyeihez lásd. ZAKAR 2009, 47–62. A katonának állt egyháziakról, tábori lelkészségről általánosan: BOROVI 1992; ZAKAR 1999.; A csanádi egyházmegyéhez: ZAKAR 2011, 82–101.; UŐ. 2018. A radikális alsópapság mozgalmáról lásd pl. SARNYAI 1999. 57─82.; FAZEKAS Csaba 2001, 454─466. Fazekas Csaba írásában feldolgozott röpirat szerzője Muyszer József veszprémi egyházmegyés pap volt. A tanulmány szerzője a pap életével is foglalkozott. A témában három tanulmányom jelent meg: FOGL 2015, 3–19; UŐ. 2017, 113–133.; UŐ. 2019, 263–278.

[18] ZAKAR 2024, 83–106; 199–218. *A veszprémi egyházmegye múltjából* című kiadványsorozat 41. köteteként jelent meg az egyházmegye 19. századi történetével foglalkozó mű. Ez a tanulmánykötet a 2022. május 4-én és 2023. szeptember 28-án rendezett konferenciákon elhangzott előadások kéziratváltozatát tartalmazza. Az említett szerző mindkét tanulmányát jelen kötetben publikálta.

[19] TAMÁSI Zsolt 2009, 378–379

[20] Pl: Kukacz István, Trimel Sándor. Vö. FOGL 2017, 120–121.

[21] FORGÓ–GŐZSY 2018, 115.

a Pozsonyban ülésező országgyűlés munkáját, ahol olyan törvényeket szentesített az uralkodó, V. Ferdinánd (1835–1848), mely alapjaiban változtatta meg Magyarország társadalmi berendezkedését, felszámolva a rendi viszonyokat és megteremtve a polgári társadalom alapfeltételeit.[22] Az életbe léptetett törvények a magyar katolikus egyházat is új helyzet elé állították. Az uralkodó főkegyúri jogát[23] az 1848-as törvények III. cikkelye értelmében a felelős magyar minisztériumon keresztül gyakorolta, ami ellen a püspökök és az alsótábla egyházi képviselői tiltakoztak. A felekezeti egyenlőség és viszonosság elvének törvénybe iktatásával (XX. tc.) megszűnt a római katolikus vallás államvallás jellege. Az országgyűlésen hozott XIII. törvénycikk megszüntette a papi tizedet, ami a későbbiekben jelentős megélhetési problémát idézett elő, mely nagymértékben befolyásolta a plébános és a hívők kapcsolatát.[24] Az 1847-ben kibontakozó gazdasági válság következtében a gabona ára emelkedett, emellett az élelmiszer-ellátás is nehézkessé vált.

A papi tized eltörléséről hozott rendelkezés, illetve annak a „félreértelmezése" súrlódások sorát idézhette elő a plébános és a hívő közösség tagjai között. Francsics Károly, pápai születésű veszprémi borbélysegéd (1853-tól mester) visszaemlékezésében előadta, hogy a robot már megszűnt, és ezzel kapcsolatban a parasztok is jól informáltak voltak. Francsics konkrétan Peremartont, Rátótot, Kádártát, a veszprémi káptalan kegyurasága alá tartozó településeket érintette. *„Ezen három helységnek lakosai nem mennek robotra, és sem az uraság törvényes jogánál fogva, sem a bíróság nem merik e népet századok óta kötelezettségeik teljesítésére erőltetni félvén a forradalmi és lázadási kitörésektől."*.[25] Több helyen a lelkipásztornak a karhatalom segítségét kellett igénybe venni annak érdekében, hogy a településen élőket törvényes úton bírja rá tartozásaik rendezésére és kötelezettségeik teljesítésére. Például az említett Peremartonban Fodor László szolgabíró intézkedett, és a község lakosságát rábírta tartozásaik kiegyenlítésére, ezért nem volt szükség retorziókra, ami kitűnik a szolgabíró 1848. július 18-án kelt jelentéséből is.[26] Hasonló összetűzésekre és azok megoldására került sor például Városlődön, Ajkarendeken, Kislődön, Polányban (Magyarpolány).[27]

---

[22] HUDI 2001b, 205.; *1847/48-ik évi országgyűlési törvényczikkek*, Pozsony, 1848, (Oldalszám: III. tc. 7§: 11.; XIII. tc. 1–3§: 46–47.; XX. tc. 1–8§: 62–63.).; reprint: 1847/8-ik évi Országgyűlési törvényczikkek, Maecenas Kiadó, Budapest, 1988.

[23] Főkegyúri jog (ius supermae patronatus): A Szentszéktől a mindenkori magyar uralkodónak adományozott azon különleges és személyes joga, melynél fogva az egyházi kinevezéseknél és az egyházak úgynevezett világi vonatkozású ügyeiben nem csak az államfőket megillető főfelügyeleti joggal (ius supermae inspectionis), hanem egyházhatalmi jogkörrel is rendelkezik. Vö. SZÁNTÓ 1985, 314.; FOGL 2017, 113. Lásd a főkegyúri jogról bővebben: FRAKNÓI 1895.

[24] ELMER 1999, 33. Vö. MNL VeML IV. 101. b. 1425/1848 Fodor László szolgabíró jelentése, Veszprém, 1848. július 18.

[25] HUDI 2001, 157.; FOGL 2019, 264.

[26] MNL VeML IV. 101b. 1425/1848 Fodor László szolgabíró jelentése, Veszprém, 1848. július 18.

[27] MNL VeML IV. 101a 642/1849. Mlinárik László felterjesztése a Vármegyéhez. Veszprém, 1849. június 22.; MNL VeML IV. 101b 780/1849. Papp Ferenc küldöttségi elnök beszámolója. Veszprém, 1849. július 6. Az ügyekről

A katolikus egyház belátta az alkotmányos átalakulás szükségszerűségét, de egyben tartott is tőle, mert tudatában volt annak, hogy ez alapjaiban változtatja majd meg az egyház és az állam viszonyát.[28] Üdvözölte az átalakulást, hozzájárult a polgári irányú változásokhoz, lemondott a tizedről, az államvallás státuszról; ugyan nem ellentmondások nélkül, de elismerte a Batthyány-kormány jogát a főkegyúri jog gyakorlására. Az egyház vállalta, hogy a rend és a társadalmi, politikai stabilitás megőrzése érdekében az új államberendezkedés jogi és eszmei alapjait elismeri és közvetíti a társadalom tagjai felé.[29]

Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter 1848. május 22-ei körlevelében meghagyta, hogy a megyéspüspökök utasítsák egyházmegyéjük papságát a kormányrendeletek szószékből történő kihirdetésére és azok megmagyarázására.[30] Zichy Domonkos megyéspüspök május 26-ai körlevelében tett eleget a kérésnek.[31] A veszprémi főpásztor július 17-én már a törvények magyarázatát is elrendelte.[32] A miniszteri rendeletben foglaltak nem voltak új keletűek, hiszen a korszakban a helyi közösségek lelkipásztorainak a hívők lelki gondozásán kívül fontos népnevelő szerepük is volt.

II. József kormányzati stratégiájának meghatározó részét képezte – mint már fentebb utaltam rá –, hogy a falvak, mezővárosok közösségének lelki életét irányító plébánosok, lelkészek, valamint a helyi tanítók révén egyrészt egyfajta társadalmi integrációt valósítson meg, másrészt pedig az egyházi infrastruktúra használatával egy kommunikációs hálózatot alakítson ki, melynek segítségével az állami rendeleteket a helyi lelkipásztor olyan módon magyarázza a népnek, hogy azokat megértsék. Ezáltal gyakorlatilag a II. József által foganatosított kommunikációs stratégia kulcsát az alsópapság jelentette.[33] Ez arra a helyzetre világít rá, hogy a korszakban a papságnak nem csak a hívő közösség lelki gondozása volt a fő feladata, hanem egyben azok nevelése, tájékoztatása is.[34] A forradalmi helyzet kereszttüzében a fentebb említett 1848. május 22-én kelt miniszteri körlevélben foglaltak gyakorlati megvalósítása konfliktushelyzetek sorát idézhette elő az egyházközösség és lelki vezetője között.

A veszprémi Szent Mihály plébánia *Historia domus*ának szerzője, Strausz Antal (1872–1935, a háztörténet írásakor székesegyházi karkáplán)[35] jól szemlélteti, miként vált a papság

---

bővebben: FOGL 2019, 264, 268.; A papi tizeddel, illetve a nemzeti őrsereg felállítása körül Veszprém megyében kibontakozó konfliktushelyzetre lásd. HUDI 1984, 337–530.

[28] ADRIÁNYI 1998, 722.; M. TÓTH 2013, 44.

[29] SARNYAI 1998, 741.; M. TÓTH 2013, 44–45.

[30] VFL I.1.2. IX. köt. 1848. május 22. *Circulares* (1841–1850). (A püspöki körlevelekkel egybekötve!).; FOGL 2019, 263.

[31] VFL I.1.2. IX. köt. 1848. május 26. *Circulares* (1841–1850).; FOGL 2019, 263.

[32] VFL I.1.2. IX. köt. 1848. július 17. *Circulares* (1841–1850).; FOGL 2019, 263.

[33] FORGÓ–GŐZSY 2018, 118.

[34] UO. 2018, 118.; Az alsópapság közvetítő szerepéhez: GŐZSY 2013, 53–84.; A papság felé támasztott normatív elvárásokról legújabban: UŐ. 2023, 122–143.

[35] PFEIFFER 1987, 200.

falvakban, községekben, városokban a politikai szféra szószólójává. Amennyiben a plébános politizált, abban az esetben lelkipásztori kötelességeit nem tudta maradéktalanul teljesíteni, azonban, ha konzervatív álláspontra helyezkedett, akkor a hatalmon lévő politikai erők folytonos zaklatásainak volt kitéve. A szabadságharc ideje alatt Veszprémet hol az osztrák, hol a magyar seregek foglalták el. A császári-királyi haderő katonái 1849. január 15-én vonultak be a megyeszékhelyre (az egyházmegye központjába), és a helyőrség június 3-ig a városban tartózkodott.[36] Kossuth Lajos, az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke, Alfred Windischgrätz császári tábornagy, Csány László[37] kormánybiztos néphez szóló kiáltványait a plébánosoknak a szószékről kellett felolvasniuk. *A plébánosok nem voltak hajlandók a szószéket a politikának átengedni, és Kossuth, Csányi és Windischgratz proklamációit csak Isten tisztelet után a templomon kívül olvasták föl.*[38] Plosszer Ferenc pápai káplán is méltatlankodott naplójában a papság politikai célokra történő felhasználása miatt.[39] Huszár György sümegcsehi plébános 1849. június 25-én kelt panaszlevelében említett egy esetet, amikor nem kiáltványt, hanem a püspöki kar egy levelének tartalmát magyarázta híveinek, ami nyíltan a közösség tagjainak nemtetszését váltotta ki. (…)*Még az a régente ugy nevezett paraszt is föl sem veszi a papot; még azt is felhozták vádul ellenem, hogy ők mikor én a püspöki kar levelét magyaráztam a szószékbül, néhányan kimentek a templombul, annyira ugymond unalmukra volt már a császár melletti buzgóságom.*- jegyezte meg a plébános.[40] Köszeghy József devecseri alesperes 1849. szeptember 26-i, kerülete papságának magaviseletéről írt jelentésében is olvasható, hogy miként fogadták a hívők a szószékből hirdetett politikai rendelkezések magyarázatát.[41] Ezeket a példákat

[36] A tavaszi hadjárat csúcspontjaként 1849. május 21-én Görgey Artúr főparancsnok csapatai felszabadították Buda várát. Ezt az eseményt Veszprémben csak két héttel később (miután a császári seregek kivonultak a városból), június 3-án ünnepelték meg zenés nagymisével. Vö. M. TÓTH 2013, 48.

[37] Csány László (1790–1849) 1848. május közepén több jelentésben figyelmeztette a Batthyány-kormányt a horvát és az illír mozgalom részéről fenyegető veszélyre, így Szemere Bertalan június 2-án őt bízta meg Zala, Somogy, Baranya és Tolna megyék, illetve Pécs szabad királyi város királyi biztosságával és a Dráva-vonal védelmének megszervezésével. Veszprém és Sopron vármegyék kormánybiztosa is volt 1848. május 20-ig, ezt követően vette át Veszprém vármegyében tisztségét Hunkár Antal (1783–1862). Vö. ID. HERMANN István 1998, 8.

[38] *VH.* 10. évf., 20. sz. 1902., 8. – Strausz Antal megállapítása nem teljesen helytálló, ugyanis emberfüggő volt, hogy melyik pap mikor olvasta fel az éppen aktuális politikai hatalom rendeleteit (mise alatt vagy pedig azután). Abból sem lehet megállapítani a pap politikai álláspontját, ha istentisztelet alatt olvasta fel a rendeleteket, mert előfordulhatott, hogy félt az esetleges retorzióktól. Huszár György sümegcsehi plébános és Tóth Ignác tüskevári plébánosok is mise alatt olvasták fel a proklamációkat. Vö. VFL I.1.44. 529/1849 *Devecseri alesperes jelentése kerülete papságának viseletéről az újabb politikai zavarok alkalmával.*

[39] Plosszer Ferenc 1849. január 28-ára így emlékezett vissza: „*E kellemetlen dolog január 28-án általam teljesíttetett, a szónoklási sor éppen rajtam lévén."* Vö. ID. HERMANN István 1998, 68.

[40] VFL I.1.44 342/1849. *Huszár György csehi plébános és alesperes panasza politikai vádok miatti őrizetése ügyében.* Huszár György esetéről Lásd FARKAS 1990, 35–38.; FOGL 2015, 4–10.; UŐ. 2019, 264. Az eset szerepel vázlatos formában, a mellékletben. Vö. Melléklet I.7.

[41] *„*(…)*Midőn Eö Felsége Ferencz József a magyar nemzet elött magát följelentő irásban foglalt magas szándékát, Herczeg Windischgraetz több rendbéli proklamációjival egyetemben a szószékről olvasni akarám, tapasztaltam fanatizált népeim közül többeket azok hallása elöl távozni, s menekülni akarni, meggátlásokra a templom ajtait bététettem, mellyek visszatetszése mellett is, az egész népet mindazokrul, melyeket említett Felséges fejedelmünk megbizott hercegje által tudatni akart világosan, s kellő móddal értesétettem, részemről azon következéssel ugyan, hogy időröl fogva a papnak szokásos kézi munkát híveim közül többnyire azért tagadták meg, jelenleg is többszöri*

azért hoztam fel, hogy kiemeljem, mennyire fontos szerepe volt annak, hogy a plébános mit és milyen formában közölt híveivel.

Napjainkban a történészek, néprajzkutatók érdeklődése az eddigieknél határozottabban fordult a hierarchizált katolikus „egyházi társadalom" legszélesebb, egyben kevésbé figyelemre méltatott csoportja, azaz főként a világi alsópapság felé.[42] Az alsópapság meghatározást az egyházi hierarchia alján elhelyezkedő papi státuszú személyek gyűjtőfogalmaként értelmezzük.[43] Tehát ebben a kategóriában tartjuk számon az egyházmegye legkisebb, területileg körülhatárolt közigazgatási egységén – vagyis a plébánián – aktív lelkipásztori szolgálatot teljesítő világi papságot (plébános, plébánosi adminisztrátor, káplán), valamint a pasztorációs feladatokat ellátó szerzeteseket is, különösen abban az esetben, amennyiben rendházaik egyben plébániai funkciót is elláttak.[44] Az utóbbi években Magyarországon egyre több olyan esettanulmány jelent meg,

---

föl szollétásom daczára alig harmadában teljesítik." VFL I.1.44. 529/1849 *Devecseri alesperes jelentése kerülete papságának viseletéről az újabb politikai zavarok alkalmával.*

[42] GÁRDONYI 2019, 25–35. Az „egyházi társadalom" fogalma a magyar történetírásban Mályusz Elemér munkássága során jelent meg, aki a világi társadalom analógiája alapján vizsgálta a klérus tagjait hármas (főpapság, középréteg, alsópapság) felosztásban. Mályusz értelmezése annak ellenére, hogy az utóbbi években több kritika is érte, a mai napig meghatározó a katolikus egyháztörténeti művek szemléletét tekintve. Lásd: FORGÓ–GŐZSY 2019, 7.

[43] BÁRTH 2013, 10. Az első olyan tanulmánykötet, amely a vizsgálat középpontjába kifejezetten az alsópapság kérdéskörét helyezi interdiszciplináris megközelítésben 2013-ban jelent meg Magyarországon. A kötetben az egyháztörténet mellett hangsúlyt kapnak a történeti néprajzi, antropológiai, valamint a művelődés és társadalomtörténeti szempontok is egyaránt. Vö. BÁRTH 2013. A módszertani megközelítésről, a témában felmerülő lehetséges kutatási irányvonalakról lásd. BÁRTH 2013, 9–41.; UŐ. 2021b, 177–212. Az alsópapság témakörében végzett kutatások közül kiemelendő Fazekas István „úttörő" jellegű doktori értekezése, amelyben a szerző a győri egyházmegye alsópapságának társadalomtörténeti vizsgálatát végezte el az 1641–1714 közötti időszakra vonatkoztatva. Fő forráscsoportját az egyházlátogatási jegyzőkönyvek képezték. Tanulmány formájában lásd: FAZEKAS István, 1993, 101–131.; UŐ. 2004, 219–230. Jelentős forrásértékkel bírnak az egyházlátogatási jegyzőkönyvek, amelyekből képet kaphatunk egy adott plébánia állapotáról, a plébánosok, tanítók, iskolamesterek jövedelméről, a vallásgyakorlásról, valamint arról, hogy a településen van-e templom, ki a templom védőszentje, illetve a temető hol helyezkedik el. Van-e a plébános mellett segédlelkész, és ha van, neki mekkora a jövedelme? A tanúvallomások alapján készült jegyzőkönyvek elemzése elengedhetetlen a szentszéki bíróság elé idézett pap életkörülményeinek vizsgálatához. A veszprémi egyházmegye egyházlátogatási jegyzőkönyveit Dóka Klára állította össze 1997-ben. Vö. DÓKA 1997. Ez a katalógus az egyházmegye 1689–1859 közötti anyagát foglalja magába. Az 1800-as évektől az egyházlátogatási jegyzőkönyvek száma csekélyebb, mint a korábbi időszakokban, emellett tartalmi szempontból inkább a forrás adatközlő jellege dominál. Ettől a ténytől eltekintve jelentősége fontos, ugyanis következtetéseket vonhatunk le a plébániák állapotáról, a plébános, a káplán, az iskolamester jövedelméről. A *visitatio canonica* vizsgálatára lásd pl: TOMISA 1992.; UŐ. 1994.; UŐ. 2002.; Bajzáth József veszprémi püspök 1778–1779-ben végzett egyházlátogatási jegyzőkönyveit rendezte sajtó alá Kanász Viktor 2020-ban és 2021-ben. Vö. KANÁSZ 2020.; UŐ. 2021.; Dénesi Tamás doktori értekezése szintén jelentős a veszprémi egyházmegye alsópapságának vizsgálatában. Kutatását a 18. századra vonatkoztatta. Munkájában Fazekas Istvánhoz hasonlóan kitér az alsópapság tagjainak származására, nyelvtudására, életkorára, az egyházi hierarchiában való felemelkedés lehetőségére, illetve a pasztorációs munkára. Vö. DÉNESI 2006.; A pécsi egyházmegye 19. század eleji alsópapságának viszonyaival, az őket körülvevő környezettel, a korszellemhez való alkalmazkodásukkal, a papság felé támasztott elvárásokkal foglalkozik Gőzsy Zoltán egy átfogó, nagyobb terjedelmű tanulmánya. Vö. GŐZSY 2021, 149–198.; A papi hivatásról a 18. század végén és a 19. század első felében és a velük szemben támasztott normatív elvárásokkal kapcsolatban legújabban: GŐZSY 2023, 122–143. Az alsópapság témaköréből az utóbbi években doktori értekezések is készültek. A csongrádi plébánosok és a laikus templomszolgák viszonyával foglalkozik Gyöngyössy Orsolya, már monográfia formájában is megjelent doktori értekezése. Bednárik János vizsgálatának középpontjában a Buda környéki sváb falvak hívő közösségei és a helyi plébánosok és káplánok viszonya áll. Vö. GYÖNGYÖSSY 2014; BEDNÁRIK 2020. A közelmúltban Szuly Rita megvédte a győri egyházmegye vasvári főesperességének 18. századi alsópapságáról szóló doktori értekezését. Vö. SZULY 2021.

[44] Alsópapság fogalmi meghatározásához lásd pl. BÁRTH 2013, 10.; UŐ. 2019, 197. Szerzetesek által adminisztrált plébániák a veszprémi egyházmegye területén összesen 26 javadalom. Vö. *Schem.* 1841, 19–115.; *Schem.* 1857, 39–

amely írásokban szerzőik egy-egy katolikus pap vagy más keresztény felekezethez tartozó lelkész alakját helyezték vizsgálatuk középpontjába, és az ő konfliktushelyzetein keresztül közelítették meg a falusi közösségek mindennapi életét, a hívők viszonyát plébánosukhoz, lelkészükhöz, amelyek rámutatnak a társadalomtörténet-írásban a „léptékváltás" szükségszerűségére. Egy középpontba helyezett plébános vagy káplán alakja köré rendezhető források összegyűjtése és azok „mélyfúrás-szerű" elemzése lehetőséget biztosít arra, hogy megismerhessük a kora újkori és újkori papság mindennapjait egy adott típuspéldán keresztül.[45] Az esettanulmányok kidolgozása azért szükségszerű, mert azok rámutatnak arra, hogy a nagy történelmi folyamatok miként hatottak az adott egyén életére, míg a kvantitatív vizsgálatokra épülő statisztikai elemzések – amelyek a hagyományos társadalomtörténet-írás eszközei – arra keresik a választ, hogy a számszerűsített adatok elemzésével milyen tendenciák figyelhetők meg az adott társadalomban. Ebből következik, hogy a „tipikusnak" nevezhető esetek feltárása további összetett kutatómunkát igényel.

A veszprémi egyházmegye 19. század közepi történetével a történészek, irodalomtörténészek, etnográfusok a meglévő forráshiányra hivatkozva mind ez idáig kevésbé foglalkoztak. Hiányzik a püspökség területére vonatkoztatható „pillanatkép", amely számszerűsített adatokat tartalmaz a korabeli alsópapságról. Ahhoz, hogy az alulnézetből vizsgált eseteket egységesítsük és azok tágabb értelmezési keretet kapjanak, ezért szükség van egy statisztikai szempontok szerint elkészített földrajzi és társadalmi keresztmetszetre. Hány papot szenteltek fel a veszprémi egyházmegyében, ezzel párhuzamosan hány lelkipásztor hunyt el a vizsgált időszakban? Mekkora volt a papság átlagéletkora? Meddig tartott átlagosan a plébánosok hivatalviselési ideje? Hány papnövendék tanult a Szent Anna szemináriumban, illetve más oktatási intézményben? Milyen társadalmi rétegből származott az egyházmegye

148.

[45] Esettanulmányokra néhány példa: GYÖNGYÖSSY 2015, 24–39.; BEDNÁRIK 2013, 9–42.; KÓSA 2011, 267–288.; UGRAI 2006, 71–87.; FAZEKAS Csaba 2002a, 26–52.; UŐ. 2002b, 155–166.; Fazekas Csaba 2006-ban megjelent forrásközleményében egy, a hívő közösség tagja által írt panaszlevelet mutatott be. Az egri főegyházmegyei hatósághoz 1844 elején egy névtelen feljelentés érkezett Mihalik András diósgyőri plébános (1829–1847) ellen, amelyben a vádló a lelkipásztort kicsapongó, parázna életvitellel, egyházi személyhez méltatlan magatartással vádolta. Vö. FAZEKAS Csaba 2006, 47., 47–52. Az ügy végkimeneteléről nem rendelkezünk információval, ettől eltekintve a dokumentum rendkívül tanulságos a témát illetően. Az értekezésben az elemzés középpontjába hasonló jellegű forrásokat helyeztem. Az MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport és az ELTE Folklore Tanszéke által szervezett tudományos szimpózium kéziratait tartalmazó tanulmánykötet 2021-ben jelent meg *Papok a 18–20. századi lokális közösségekben, Történetek találkozása* címmel. A kötet bevezetőjében a szerkesztő és egyben a kutatócsoport vezetője, Bárth Dániel egy, az alsópapság témakör kutatásában megfigyelhető paradigmaváltásra hívta fel a figyelmet, miszerint a szeriális források kvantitatív elemzése mellett egyre inkább megnőtt az egyedi eseteket és azok főszereplőit középpontba állító perszonális forrásanyagra alapozott kvalitatív kutatás igénye. Munkámban a tanulmánykötetben közzétett írások közül többre is hivatkozom. Vö. BÁRTH 2021. Szintén egyedi esetek bemutatására és azok összehasonlítására vállalkozott a kutatócsoport gondozásában 2023-ban megjelent tanulmánykötet. Vö. BÁRTH 2023.; A kötetben többek között a szerkesztő által jegyzett, a 18. századi erdélyi normaszegő papokról szóló dolgozat is olvasható. Vö. BÁRTH 2023, 11–83.

papsága? Ezen kérdések megválaszolásának kulcsszerepe van az értekezésben.[46]

Munkámban a kvantitatív elemzés helyett elsősorban a kvalitatív szempontok kapnak nagyobb hangsúlyt. Olyan eseteket vizsgálok, ahol a forrásadottság lehetővé teszi, hogy a peranyagot, a súrlódási tényezőket társadalmi interakció keretei közé foglaljam. A konzisztoriális iratanyag kutatása során tapasztalt forráshiányból, illetve rendezetlenségből kiindulva nem lehetséges egy általános tendencia felvázolása ellentmondások nélkül, ezért tartom szükségszerűnek az esetek aprólékos elemzését. Ugyanakkor a megírt esettanulmányok alapján a szentszéki bíróságok működésével kapcsolatban is levonható némi következtetés.

A téma szempontjából meg kell említeni, hogy nincs egy egységes forrástipológia, így a forrásállomány jelentős mértékben bővíthető.[47] Ebből kiindulva értekezésemet nem tekintem lezártnak; az egyes ügyeket újakkal kiegészítve tovább elemzem, emellett az egyházmegye 19. század közepén lelkipásztori szolgálatot teljesítő papságára jellemző általánosságokat az elkövetkezendő években bővebben kívánom vizsgálni, amelytől a disszertáció terjedelmi kritériumai, valamint a téma összetettsége miatt ez esetben eltekintek. Tehát a veszprémi egyházmegye alsópapságával a továbbiakban is foglalkozom, azonban az értekezést le kell zárnom valahol. Írásom egy folyamatban lévő kutatás eredményeire mutat rá.

A veszprémi egyházmegye fegyelmi állapotával kapcsolatos munka tulajdonképpen egy esettanulmány füzér, amely arra vállalkozik, hogy konkrét példákon keresztül részletesen bemutassa a lokális közösség, vagy azon belül néhány tagja és lelki vezetője között kibontakozó esetleges konfliktushelyzeteket; illetve azt, hogy ezek az ügyek miként kerültek a szentszéki bíróság látókörébe, valamint a bevádolt plébános gondolkodásmódjára mi volt a jellemző.

A dolgozat fejezeteit összesen hat egyházmegyés pap konfliktushelyzetei, fegyelmi

---

[46] Az egyházmegye közigazgatására, papi állományára vonatkozó alapkutatás elvégzéséhez megfelelő forrásadottsággal rendelkeznek az 1812-től nyomtatásban megjelent papi névtárak. Vö. HUDI 1993, 15. Ezek az alapvető források a vizsgált időszakra vetítve 1840 és 1843 között éves, ezt követően kétéves rendszerességgel jelentek meg (az 1847-ben kiadott schematizmus után csak 1851-ben adták ki a következőt.). Az 1851-es papi névtár végén szerepel először az egyházmegye papságának névsorát ABC sorrendbe rendező, táblázatba foglalt lista. A személyre vonatkoztatható adatok között ebben a táblázatban még csak a születési év és a papszentelés időpontja szerepel. Vö. *Schem.* 1851, 160–173.; Az 1853-as schematizmusban az egyházi személyek névsora már születési dátum szerint került összeállításra, a felszentelés éve mellett már néhány olyan adat is szerepel az áttekintésben, amely a pap karrierjére vonatkozik. Vö. *Schem.* 1853, 155–168. A táblázatok későbbi névtárakban: *Schem*. 1855, 167–184.; *Schem.* 1857, 147–166. A Szent Anna szeminárium irat anyagában található az egyházmegye címére történt papszentelések jegyzéke, amely az 1840–1845 és az 1850–1855 közötti időszakokról szolgáltat információt. Vö. VFL I.1.5. *Liber Sacrarum Ordinationum Ab Anno* 1806–1845; 1850–1855.; Pfeiffer János alapművét, az egyházmegye történeti névtárát (1630–1950) gyakran használtam az alapok lefektetéséhez. A kötet adatait összevetettem a kanonok irathagyatékában fellelhető jegyzetekkel is. Vö. PFEIFFER 1987.; VFL VIII. 31. *Pfeiffer János hagyatéka* (1897–1983). Vizer István 1841-ben megjelent térképe értékes adatokat közöl többek között az egyházmegye területén élő lakosság felekezeti összetételéről, valamint a püspökség közigazgatási szerkezetéről. Vö. VFL IX.7.a. no. 49.; Ezen forrásokból nyert adatokat táblázatba foglaltam, és ebből készül majd egy adatbázis, amelyet az elkövetkezendő években tovább fejlesztek. Az értekezéshez csatolt melléklet I. részében közölt táblázatok is tartalmazzák a fő adatokat. Vö. Melléklet I.1–6.

[47] BÁRTH 2013, 18.

problémái köré építettem.[48] Közülük Szalay Sándor (1801–1855) és Nemesovits János (1800–1863) alakjának bemutatása hangsúlyosabb szerepet kapott. Hozzájuk szorosan kapcsolódik Fittler Gábor (1801–1865) és Kováts Ignác (1783–1859) személyének, fegyelmi vétségeiknek bővebb elemzése is. A felsorolt papi egyének életpályájában szinte végig megmutatkozott valamiféle szabályszegés, amely mind hivatali, mind pasztorális kapcsolataikra rányomta bélyegét.

Gyakorlatilag olyan marginális „kivételesen normális" esetekről van szó, melyek egy rejtett valóságot tárhatnak fel abban a helyzetben, amikor az alárendelt társadalmi csoportokról a források hallgatnak, vagy eltorzított képet szolgáltatnak.[49] Az egyedi esetek rávilágítanak többek között a plébános, a plébánosi adminisztrátor és a káplán viszonyára; a helyi közösség és lelkipásztoruk kapcsolatára, esetenként a plébános háztartásának személyi összetételére és számos olyan történésekre, amelyek összefüggésbe hozhatók a hétköznapi történelemmel.

Írásomban hangsúlyos szerepet szánok az elsősorban idős, munkaképtelenné vált papok számára otthont biztosító Szent Pálról elnevezett Agg Papok Háza fegyelmező funkciójának, valamint az ott fegyelmi problémáik miatt huzamosabb ideig elzárt egyháziak (Szalay Sándor, Fittler Gábor, Nemesovits János, Kováts Ignác, Bíró Béla) konfliktusain keresztül igyekszem személyes jellegű források elemzésének segítségével rávilágítani átmeneti helyzetükre. Írásos megnyilvánulásaik szinte minden esetben tartalmaznak olyan elemeket, amelyek a bevádolt papok érzelemvilágát, mentális állapotát, helyzetét tükrözik.

A Szent Pál Intézet két lakója, Kováts Ignác és Fittler Gábor 1850. július 30-án terjedelmes panaszlevet intéztek a püspöki konzisztóriumhoz, amelyben részletekbe menően ismertették sorstársaik, Szalay Sándor és Biró Béla viselt dolgait. Szalay Sándor jellemzését, botrányos cselekedeteit részletező panaszlevél terjedelme 11 oldal, lapszéltől-lapszélig terjedő, apró betűs sűrű írással, míg Biró Béla elleni vádakat rövidebben ismertette a két pap.

A dokumentumokhoz szervesen kapcsolódik az az irat, amelyben Kováts Ignác és Fittler Gábor naplószerűen, pontokba szedve, elbeszélő jelleggel rögzítették az általuk tapasztalt vagy hallomásból ismert botránkoztató eseteket. A „bűnlajstrom" elején egy fontos információt közöltek abban a tekintetben, hogy a fegyelmi problémáik következményeként büntetés alatt álló egyházi személyeket 1849. december 8-án, a Szent Pál Intézetből átköltöztették a szintén a veszprémi várban lévő ferences kolostorba. A dokumentum 93 nap botrányos eseteit örökíti meg 1850 nyaráig, röviden. A vádpontok között szerepelt a részegeskedés, emellett a káromkodás, a tiltott szexualitás, valamint húsételek fogyasztása böjti időszakban. Azt a tényt azonban fontosnak tar-

[48] Mujszer János tési plébános (1830–1849); Móritz János gyékényesi adminisztrátor (1833–1845); Vidra Ferenc ollári plébános (1837–1866); Szalay Sándor (1801–1855); Nemesovits János (1800–1863); Gyömörey Lajos csabrendeki adminisztrátor (1841–1846).
[49] SZIJÁRÓ M. 2010, 8.; UŐ. 2014, 53–56.; „kivételesen normális" fogalom eredete: GINZBURG–PONI 1991, 7–8.

tom már az elején leszögeznünk, hogy a példaként felvetett panaszlevél/vádlevél két szerzője Szalay Sándorhoz hasonlóan, szintén egyházfegyelmi problémáik miatt tartózkodtak Veszprémben. A dokumentumokat, mivel ugyanazon életkörülmények között élő egyházi személyek tollából keletkeztek, ráadásul egyoldalúak is, alapos kritikával kell kezelnünk még abban az esetben is, amennyiben néhány állításuk valóban alátámasztható Szalay leveleinek egy-egy sorával.[50] Bíró Béla ellen a panaszlevelet Kováts Ignác írta. A dokumentumból kitűnik, hogy a megvádolt pap fegyelmi problémái miatt tartózkodott az Agg Papok Házában. Vádak voltak ellene például a mértéktelen alkoholfogyasztás. Szalay és Bíró többször töltötték az időt együtt Veszprém város valamelyik fogadójában, vagy együtt „poharaztak" az Agg Papok Házában. Böjti időszakban Bíró húst fogyasztott, ellentéteket szított a házasfelek között, a nőket verbálisan zaklatta. Kováts Ignác vádolta paptársát továbbá azzal is, hogy misék alkalmával az oltár elé dísztelenül állt, a prédikáció alatt kezeivel összevissza hadonászott, a haját igazgatta. A vádló a trienti zsinat 22. ülésén, a szentmisével kapcsolatban hozott rendelkezéseket hozta fel, mint szabályt, amely ellen Bíró Béla vétett.[51]

Az intézményben élő papok között milyen lehetett a kapcsolat? Valóban tetten érhető az erőszak és brutalitás a deficiencia zárt ajtói mögött?[52] Mi történt a visszaesőkkel? Az elítélt papok társadalmi megítélése milyen lehetett? Egyik fő kérdésfelvetésem, hogy milyen irányban és milyen módon befolyásolták a fegyelmi problémák egy adott pap előmenetelét az egyházi hierarchiában. A szentszéki jegyzőkönyvekből, illetve az ezekhez szervesen kapcsolódó iratokból – mint például a panaszlevelekből, keresetlevelekből, tisztázó levelekből, tanúvallomásokból, tanúállítási jegyzőkönyvekből –, összefoglaló néven konzisztoriális forráscsoportból kiaknázható információk alapján kidolgozott esetek hozzájárulnak az alsópapság, mint társadalmi kategória „alulnézetből" történő vizsgálatához.

KORSZAK MEGHATÁROZÁS, MÓDSZERTAN, A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE STATISZTIKAI ADATAI (1840–1855)

I. 1. Az értekezés korszak meghatározása, indoklás, főbb levéltári források

Az értekezésben megjelölt korszakhatár kezdő dátumát egyházkormányzati szempontok adták. Amikor Kopácsy József veszprémi püspököt (1825–1839) az uralkodó (V. Ferdinánd, 1835–1848) 1839-ben kinevezte esztergomi érseknek, egykori egyházmegyéjét 1842 elejéig, mint

[50] MNL VeML XV. 2.a. 327/1–2.; VFL I.1.44. 997a-d/1850.
[51] VFL I.1.44. 997a-d.c-d/1850.; MNL VeML XV.2. a. 327/1-2.; WATHERWORTH (1848) 1995, 160.; Egyetemes zsinatokon hozott határozatokra lásd pl. TANNER 1990.
[52] FOGL 2015, 1–17.

püspöki adminisztrátor tovább kormányozta.[53] Zichy Domonkos megyéspüspök főpásztori beiktatására 1842. február 24-én került sor.[54] Ő az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc időszakában először illegitimen megfosztatott (1848. november 26.), majd 1849. március 4-én ténylegesen lemondott hivataláról.[55] Ranolder János 1850-től volt az egyházmegye főpásztora egészen 1875-ig.[56] Vizsgálatom záróévének 1855-öt jelöltem meg. Ebben az évben Ferenc József császár (1848–1916, 1867–1916 magyar király) és IX. Piusz pápa (1847–1878) között megkötött konkordátum felszámolta a jozefinista egyházpolitikát. Ettől eltekintve a szellemiség, az állam befolyása a katolikus egyházra vonatkoztatva az első világháború végéig éreztette hatását. Az osztrák konkordátum tulajdonképpen állampolitikai döntésekből született, a központosított birodalom egy központosított egyházat kívánt létrehozni, amely sértette a magyar katolikus egyházszervezet önállóságát. A kiegyezést követően (1867) a konkordátumot Ferenc József hatályon kívül helyezte.[57]

Az eredeti koncepcióm az volt, hogy a korszakban előforduló fegyelmi ügyeket összegyűjtöm és kronológiai rendszerbe foglalva elemzem azokat. Azonban a kutatás során szembesültem azzal a helyzettel, hogy a témában tapasztalt forráshiány, illetve a konzisztoriális iratanyag rendezetlensége nem teszi lehetővé azt, hogy a korszakra vonatkozó összes szentszéki ügyet maradéktalanul, ellentmondások nélkül elemezzem. Ellenben az egyes konfliktushelyzetek és a bevádolt papok köré rendezhető forrásmennyiséget alkalmasnak tartom arra, hogy az egyházfegyelmi problémákat egyedi esetek megalkotásával szemléltessem. Az egyházmegye statisztikai adatainak felvázolásánál az 1840 és 1855 közé eső időszakot vettem alapul. A részletesen kifejtett esetek szintén a megjelölt időintervallumban helyezhetőek el.

A Veszprémi Főegyházmegye Püspöki levéltárában a szentszéki bíróságon keletkezett

[53] MESZLÉNYI 1970, 224–225; PFEIFFER 1987, 34. Kopácsy József (1775–1847) életpályájáról, egyházkormányzatának időszakáról nem született még összefoglaló monográfia. Azok a tudományos értékű munkák, amelyek tanulmány vagy könyvrészlet formájában jelentek meg, egy adott perspektíva alapján vizsgálták Kopácsy József személyét, életútját és munkásságát. Néhány példa a prelátus életrajzára: Meszlényi Antal vatikáni kutatásai során összegyűjtött nunciusi jelentések és más típusú források felhasználásával 1934-ben megjelent, a jozefinizmusról szóló összefoglaló munkájában, viszonylag bővebben foglalkozott Kopácsy Józseffel, néhány gondolat erejéig kitért a főpásztor székesfehérvári és veszprémi püspöksége idején végzett tevékenységére is. Vö. MESZLÉNYI 1934, 373–383. Egy későbbi művében ugyancsak Meszlényi több oldalon keresztül részletezte Kopácsy József útját a magyar egyházi hierarchia csúcsáig. Vö. MESZLÉNYI 1970, 205–235. Az esztergomi érsek rövid életrajzát közölte 1859-ben, az *Ifjúsági Plutarch* című lap hasábjain Fábián János. Ő, mint gimnáziumi tanár tanítványai számára ismeretterjesztő jelleggel jegyezte le gondolatait. Vö. FÁBIÁN 1859, 1–3. Irodalomtörténeti szempontból lásd például Sebő József, a *Veszprémi Szemle* című folyóiratban megjelent tanulmányát Kopácsy Józsefre vonatkoztatva. Vö. SEBŐ 2008, 84–93. Lásd még pl. Beke Margit szócikkét. Vö. BEKE 2003, 360–364.

[54] MESZLÉNYI 1970, 224.; PFEIFFER 1987, 65.

[55] Zichy Domonkosról Pl. BIRÓ 1942, 3–4. A főpásztor meghurcoltatásáról lásd még HORVÁTH Szaléz 1933, 81–96, 170–184.; PFEIFFER 1987, 65. A püspök személye az értekezésben többször előkerül, így e hivatkozások csak példák.

[56] Ranolder Jánoshoz lásd. TAKÁCS 1987.; GÁRDONYI 2006, 11–17.

[57] Adriányi Gábor egy 1963-ban, Rómában megjelent német nyelvű munkájában foglalta össze az 1855. évi osztrák konkordátummal kapcsolatosan a magyar katolikus egyház álláspontját. ADRIÁNYI 1963, 153. A konkordátumról lásd még pl. ADRIÁNYI 1993, 45–51.; UŐ 2009. Nemzetközi viszonylatban példának említeném egy korábbi szerző, Max Hussarek 1922-ben, valamint 1939-ben megjelent munkáit. Lásd. HUSSAREK 1922; UŐ. 1939.

iratanyag több forráscsoportban van elkülönítve. Az egyik fond a papság fegyelmi ügyeivel kapcsolatos dokumentumokat[58], a másik nagy egység a házasság intézménye köré szerveződő peres ügyek iratanyagát tartalmazza.[59] Az előbbi esetben az iktató 1800 és 1855 között 9 egyházi személyt említ, akik ellen szentszéki eljárás indult.[60] A vizsgált időszakra vonatkoztatva három személy neve szerepel a jegyzékben, peres ügyeik évével feltüntetve (Nemesovits János, 1844–1845; Gyömörey Lajos, 1846–1847; Nagy Pál[61], 1852–1854). A probléma abból adódik, hogy ebben a forrás csoportban ezekhez a név szerint említett papokhoz nem kapcsolódik irat. Nemesovits János szentszéki ügyére vonatkozó anyagot az *Acta Dioecesana*[62]-ból, valamint a papság, konkrét személyhez köthető iratait tartalmazó *Acta Personalia*[63]-ból gyűjtöttem össze, rendeztem és elemeztem azokat. Az utóbbi fond Szalay Sándorra vonatkoztatva is tartalmaz szentszéki forrásokat. Ugyancsak az egyházkormányzati iratokat tartalmazó egységben leltem rá Gyömörey Lajos 1846–1847-es szentszéki ügyeihez közvetve vagy közvetlenül kapcsolódó

[58] VFL I.3.a. 1. *Processus ad poenas ecclesiasticas* (1743–1922).

[59] VFL I.3.a. 13. *Processus matrimoniales.* A szentszéki anyag tartalmaz még végrendelkezéssel kapcsolatos ügyeket is és külön vannak csoportosítva a házassággal kapcsolatos esetek. A fenti szövegben leegyszerűsítve közöltem ezt a csoportosítást. Az értekezés szempontjából az egyházi személyek vétségeivel kapcsolatos iratanyag a fontos.

[60] Gerentsér István (1806), Mitis János (1811); Mészáros János (1813, 1831); Kronperger Antal (1833–1836); Rapali Ferenc (1834); Györke János (1838); Nemesovits János (1844–1845); Gyömörey Lajos (1847); Nagy Pál (1851–1854). lásd. VFL I.3.a.1. A papok fegyelmi ügyeihez tartozó dokumentumok mennyisége változó ebben a forráscsoportban.

[61] Nagy Pál (1825–1856) 1825. március 19-én született Pesten. Pfeiffer János a papról írt néhány mondatos életrajzban említést tett arról, hogy Nagy Pál születési helyeként néhány forrásban Nagyvárad szerepel. 1850. augusztus 22-én szentelték pappá. Kápláni szolgálatot teljesített Törökkoppányban, Nagykapornakon, Súron, Kaposszentbenedeken, valamint Halimbán (1850–1853). Veszprémben hunyt el 1856. május 9-én. Vö. PFEIFFER 1987, 763–764. Már a rövid életpályából is látszik, hogy papszentelését követően nem egész három év alatt öt plébános oldala mellett is szolgált. Az 1852. augusztus 13-án tartott szentszéki ülés alkalmával keletkezett jegyzőkönyvből kitűnik, hogy az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc ideje alatt került be az egyházmegye papságának sorába. Nagy Pál előtte ferences szerzetes volt. A jegyzőkönyvben említés történt arról, hogy a rendet alkoholproblémái miatt kellett elhagynia. A papot valamennyi állomáshelyéről a részegeskedés és az ilyen állapotban történő közbotrány okozás miatt helyezte el az egyházmegyei hatóság. A tárgyalást megelőzően Nagykapornakon volt segédlelkész. Ott a részegeskedés mellett az volt a vád ellene, hogy gyanús viszonyt folytatott egy férjes asszonnyal. A példaként említett tárgyaláson, Kéry János (1792–1854) kanonok, általános helynök (1852–1854) viselte az elnöki tisztséget. A bűnösnek talált Nagy Pál már a tárgyalás idején büntetését töltötte Veszprémben, a ferences rendházban. Büntetése két heti szorosabb elzárás volt. Heti háromszor kellett böjtöt tartania, mindenféle papi funkció végzésétől határozatlan időre eltiltották, erkölcsteológiából írásos elmélkedést kellett benyújtania az egyházmegyei hatósághoz. A jegyzőkönyvből ismeretes, hogy a püspök korábban szóban már több alkalommal is megintette a vétkes egyházi személyt. *„ha életét meg nem jobbítandja, minden egyházi szolgálattól el fog mozdítattni* (…)*”*, olvasható a dokumentumban. A pap korábbi ügyeihez is vannak dokumentumok. Nagy Pál személye azok közé a papok közé tartozott, akiknél a fegyelmi vétségek visszatérő formában voltak jelen az életpályában. Ebből kiindulva párhuzamba állítható például Szalay Sándorral. Azzal kapcsolatosan, hogy a visszatérő fegyelmi problémák miként befolyásolták volna a pap előmenetelét az egyházi hierarchiában, korai halála miatt csak következtetni tudunk. Én a stagnációt tartanám valószínűnek. Vö. VFL I.1.44. 557/1852. *Protocollum Consistorii*, Szentszéki jegyzőkönyv, 1852. augusztus 13.; Nagy Pál ügyeihez köthető szálas iratanyagok levéltári jelzete: VFL I.1.44. 301/1850; 556–557/1851; 479, 859, 926/1852; 628–629, 650/1854.

[62] VFL I.1.44. *Acta Dioecesana,* Egyházkormányzati iratok vegyesen (áthelyezéstől elkezdve, hivatalos folyamodványok, szentszéki jegyzőkönyvek, leveleken keresztül meglehetősen sokrétű anyag található ebben a fondban.).

[63] VFL I.1.10. *Acta Personalia,* Az egyházmegye papságának személyi állományához kötött iratanyagát tartalmazza ez a forráscsoport 1742-től egészen 1832-ig bezárólag. Az azt követő időszakokból származó dokumentumokat az *Acta Dioecesana* fondba iktatták a levéltárosok. Vö. LUKCSICS 1931, 19.

dokumentumokra is.[64]

A veszprémi és a székesfehérvári egyházmegye házassági pereit vizsgálta Tamási Anna Éva doktori értekezésében, jogtörténeti kontextusba helyezve a 19. század közepétől, a 20. század elejéig bezárólag.[65] A szentszéki bíróság működésére vonatkoztatva jelentős forráshiányról számolt be a veszprémi egyházmegye viszonylatában. Egyrészt az idők folyamán értékes iratok vesztek el, semmisültek meg, vagy éppen elkeveredtek.[66] Kutatásom során a szentszéki iratanyag töredezettségét, hiányosságát, valamint rendezetlenségét magam is tapasztaltam a papság fegyelmi problémáit vizsgálva. A forráshiányból adódóan nem lehetséges egy általános tendencia felvázolása ellentmondások nélkül, ezért tartom szükségesnek az esetek aprólékos elemzését. Ugyanakkor a megírt esettanulmányok alapján a szentszéki bíróságok működésével kapcsolatban némi következtetés levonható. Ezért választottam azt a megoldást, hogy egyedi esetek vizsgálatához gyűjtöttem anyagot, amelyeket elemeztem, fejezetekbe foglaltam és az egyes ügyeket összevetettem.

Az általam feldolgozott forrástípusok között zömében vádlevelek, panaszlevelek, folyamodványok, tanúkihallgatási és tanúállítási jegyzőkönyvek szerepelnek, amelyek részletes információval szolgálnak az esetek körülményeit illetően. Természetesen ezek a dokumentumok java része tartalmukat tekintve meglehetősen szubjektív, ellenben nagy mennyiségű információt szolgáltathatnak az egyes lokális közösségekben kibontakozó társadalmi konfliktushelyzetekről. Ezek az anyagok képzik dolgozatom fő forrásbázisát. E mellett az espereskerületi koronákon született jegyzőkönyveket[67], a szeriális források közül főpásztori körleveleket[68], egyházlátogatási jegyzőkönyveket[69], a vizitációs iratok töredék anyagát[70], szentelési jegyzőkönyveket[71] vontam be

[64] Gyömörey Lajos ügyeihez kapcsolódó dokumentumokból készült válogatás. Vö. FOGL 2022, 17–29.
[65] TAMÁSI Anna 2017.; Monográfia formájában: UÖ 2020. A kánoni eljárás menetével foglalkozik Tamási Anna Éva további tanulmánya: TAMÁSI Anna 2016, 151–166.
[66] Veszprém városa 1880 és 1890 között négy földrengést és három tűzvészt élt meg, aminek következményeként számos értékes dokumentum megsemmisült. Tamási Anna Éva a századfordulót megelőző időszakból fennmaradt iratok hiányosságára és rendezetlenségére hívta fel a figyelmet. Vö. TAMÁSI Anna 2017, 6.; UŐ. 2020, 8. A városi és az egyházmegyei levéltárakat ért károkról lásd. HOGYA 1990, 36. A Katolikus Társadalmi Napok keretei között, 2023. szeptember 28-án *A veszprémi püspökség 1850–1917 között* címmel megrendezett tudományos konferencián Nagy Szabolcs történész, jogász a 19. század végén, a veszprémi szentszéki bíróság előtt történt házasság érvénytelenítési pereket elemezte. Előadásában kitért arra is, hogy megdöbbentően kevés, évente mintegy féltucat ügy iratai találhatóak az iktatóban. Vö. NAGY 2024, 52.
[67] VFL V.: Espereskerületi levéltár, Protocollum kötetek. Az espereskerületi koronák alkalmával keletkezett jegyzőkönyvek előfordulnak még az *Acta Dioecesana* fondban is. Dénesi Tamás a veszprémi egyházmegye 18. századi alsópapságát vizsgáló doktori értekezésében foglalkozott az összejövetelek alkalmával készült jegyzőkönyvekkel is. Vö. DÉNESI 2006, 154–163. Kifejezetten az espereskerületi koronákkal foglalkozik az említett szerző egy tanulmányában is. Vö. DÉNESI 2007, 5–17. A témában lásd még: TÓTH Kisztina 2013, 29–60.
[68] VFL I.1.2. *Circulares,* Az egyházmegye papságához szóló főpásztori körlevelek. Az 1851 előtti anyag kéziratban, míg azt követő időszak dokumentumai nyomtatásban jelentek meg (összesen 21 kötet). Vö. LUKCSICS 1931, 17.
[69] VFL I.1.8. *Visitatio Canonica,* Egyházlátogatási jegyzőkönyvek 1698-tól 1937-ig. A tárgyalt korszakhoz tartozó anyagot (1845–1846) kötetekbe rendezték (5 kötet). Vö. LUKCSICS 1931, 18–19.; DÓKA 1997.
[70] VFL I.1.7. *Acta et fragmenta visitationis canonicae parochiarum.* Ebbe a forráscsoportba tartozó iratok szervesen kapcsolódnak az egyházlátogatásokhoz. Témái például a templom épülete, szobrok, temetők, iskolák állapota, a plébános jövedelme. Ezek a dokumentumok adott esetben rávilágíthatnak a plébános és a hívő közösség tagjainak

az elemzésbe.

A vizsgálat fő kiinduló pontja a Veszprémi Főegyházmegye *Acta Dioecesana* fondban szereplő szentszéki jegyzőkönyvek és az azokhoz szervesen kapcsolódó iratanyagok. Ezek a dokumentumok tartalmazzák a bevádolt pap nevét, titulusát, az ellene felhozott vádakat, a határozatokból kiderül a büntetési forma is. Bevett klisék, szófordulatok figyelhetőek meg a hivatalos szentszéki jegyzőkönyvekben, amellyel egy adott bűntettet a tárgyaláson résztvevő személyek minősítettek. A vádlott személy az egyház tekintélyét és papi identitását tettével lealacsonyította, a hívő közösséget megbotránkoztatta stb. Az egyházi bíróság által alkalmazott büntetés minden esetben a bevádolt személy javulását kívánta előmozdítani. Amennyiben egy pap többször, ugyanazon vádak alapján került a konzisztórium elé, akkor az a megjegyzés olvasható a hivatalos iratban, hogy hibájában ismételten visszaesett, javulásának jelét nem adta. Rosszabb esetben, mint a fejezetekben látni fogjuk „makacsul úgy maradottként", javíthatatlanként definiálták az adott személyt a szentszéki bírák. A bíró minden esetben a megyéspüspök, vagy általános helynöke. Amennyiben egy büntetőügyben a főpásztor elnökölt, az ülnökök csak tanácsadói lehettek, ha a helynök, abban az esetben szavazati joggal rendelkeztek.[72] A fenti megjegyzésre megfelelő példaként szolgál a már korábban hivatkozott 1852. augusztus 13-án kelt jegyzőkönyv szövegében lévő megjegyzés: *„(…) s ahelyett, hogy javulásának jeleit adta volna* (Nagy Pál – kiemelés: F. K.), *megrögzött, gonosz hajlamairól újabb tanúságot nyújtott."*.[73]

I. 2. Kutatásmódszertan, a személyes jellegű forrástípusokról általánosan

A személyes jellegű források vizsgálata, mára már interdiszciplináris műfajjá vált. A történészek, antropológusok, néprajzkutatók, irodalomtörténészek, szociológusok ezeket a dokumentumokat (napló, memoire, levél, önéletrajz stb.) egyaránt kezelhetik kutatásuk fő tárgyaként.[74] A műfaj használatában az utóbbi évtizedekben jelentős előremozdulás következett

viszonyára, a lelkész, illetve az iskolamester személyiségére. Időszak: (1747–1846). Vö. LUKCSICS 1931, 18.

[71] VFL I.1.5. *Liber Sacrarum Ordinationum Ab Anno* 1806–1845; 1850–1855.

[72] KAZALY II., 1882, 607.

[73] VFL I.1.44. 557/1852. *Protocollum Consistorii*, Szentszéki jegyzőkönyv, 1852. augusztus 13.

[74] PAPP Kinga 2015, 15.; A személyes jellegű források vizsgálata mára már meglehetősen népszerű lett. Se szeri, se száma azoknak a tanulmányoknak, köteteknek, amelyek ehhez a témakörhöz kapcsolódnak mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban. Dolgozatomban, mivel elsősorban az esettanulmányokra kívánom helyezni a hangsúlyt, terjedelmi okokból csak néhány jelentősebb munkát emelek ki, a teljesség igénye nélkül. A két világháború időszakában keletkezett naplókkal foglalkozik több tanulmányában is Katona Csaba. Lásd. KATONA–KOVÁCS 2014, 41–47; KATONA 2014, 69–75. UŐ. 2017, 99–110.; KÖVÉR György, ego-dokumentumokkal foglalkozó tanulmánykötete 2014-ben jelent meg. Az ő nevéhez kapcsolódik a *Naplók, emlékiratok annotált bibliográfiája* címet viselő alapkutatás, melynek célja az volt, hogy a magyarországi közgyűjteményekben található 18–20. századi naplókat, emlékiratokat, illetve az egyéb személyes jellegű forrásokat összegyűjtsék és adatbázisba rendezzék. Az ELTE Történettudományi Doktori Iskola Társadalom- és Gazdaságtörténeti programjában volt egy olyan projekt, amely a személyes jellegű forrásokkal foglalkozott. Ennek eredménye volt az Aetas egyik külön száma. Lásd. Aetas 2008. 3. vö. KATONA 2017, 101.; KÖVÉR 2011, 220.; Az említett kötet: KÖVÉR 2014. További jelentős szakirodalom a

be, amely a társadalomtörténet írás fejlődésével hozható összefüggésbe. A társadalomtudományos igényű történetírás érzékelte e dokumentumcsoport fontosságát, de annak sokáig meghatározó, makro szemléletű, struktúralista irányzata nehezen tudta a szövegekből nyert információkat a nagy történelmi folyamatok, struktúrák képéhez igazítani.[75] Az írott források kiaknázására, már az 1970-es években is mutatkozott igény. Fritz Redlich (1892–1978) osztrák származású amerikai gazdaságtörténész szerint az ego-dokumentumok nem csak arról tudósítanak, hogy milyen események történtek a múltban, hanem arról is, hogy ezeket a történéseket az egyes személyek miként élték meg, milyen érzelmi reakciókat váltottak ki belőlük. Tehát ezekből a forrásokból, az egyén személyes tapasztalatai tárulnak a kutatók elé.[76] Ebből kifolyólag a személyes jellegű írások alkalmatlanok arra, hogy ezekből egy adott korszak gazdasági, társadalmi, politikai összefüggéseiről objektív tudást szerezzünk.[77]

Az ego-dokumentumoknak, – bár kezdetben óvatosan kezelték azokat – mára már biztos helyük van a történeti kutatásban. A strukturális megközelítéssel szemben egyre nagyobb hangsúlyt kapott a történetírásban, a történelmi eseményeket személyesen megtapasztaló ember vizsgálata, ami elmozdulást jelentett a „makro" -szintről a „mikro" -ra. Míg a strukturális megközelítés inkább a demográfiai tendenciákra összpontosított, mint például a népesség nagysága vagy a gyermekek átlagos száma egy háztartásban, az antropológia szélesebb körű figyelmet fordított a családi élettel kapcsolatos gondolatokra és érzelmekre.[78]

Alan Macfarlane brit antropológus az elsők között volt, akik a személyes jellegű

---

témában: HORVÁTH J. 2010, 3–21.; Gyáni Gábor több művében is foglalkozik az emlékezetkutatással, illetve az ego-dokumentumokkal. Lásd. GYÁNI 1997; UŐ 1997b; UŐ 2000.; 2002.; 2016; 2019. Az egyházkutatásban a személyes jellegű dokumentumok elsősorban az alsópapság mentalitásának, identitásának vizsgálatára vállalkozó történész, néprajzkutató számára a legfontosabb forrástípus. Ebben a forráscsoportban helyezhetőek el a hivatalos-félhivatalos levelek, valamint a magánlevelezések, naplók, emlékiratok. Az egyes plébániák történetét feldolgozó *Historia Domus*ok, amennyiben szerzőik gondosan vezették azokat, egyediségükből adódóan akár a plébános magánnaplóját is helyettesíthették. Vö. BÁRTH 2013, 21. A papi levelezések, mint ego-dokumentumok témaköréhez lásd: BÁRTH 2019, 197–210. Bárth Dániel mikrotörténeti elemzésében nagymértékben épít a személyes jellegű forrásokra Rochus (Petrus) Szmendrovich ferences rendi szerzetes mentalitását vizsgálva. Vö. BÁRTH 2016; BÁRTH 2019, 197–210. Kulturális emlékezet témakörében lásd. ASSMANN 2004.; NORA 1999.; Néhány fontosabb külföldi szakirodalom az ego-dokumentumokról: DEKKER 2002, 13–37; UŐ 2002b.; DEKKER–BAGGERMANN 2018, BLAAK 2009; SCHULZE 1992; UŐ. 1996; KRUSENSTERJN 1994.; GREYERZ 2010, 273–282.; RUTZ 2002, 1–19. Legutóbbi munka, Andreas Rutz tanulmánya a *Zeitenblicke* című, elsősorban a kora újkori történelemre specializálódó írásokat tartalmazó online folyóiratban (2002–2013) található. Az első évfolyam 2. számában megjelent dolgozatok mindegyike az ego-dokumentum témakörével foglalkozik. ZEITENBLICKE - Online-Journal für die Geschichtswissenschaften (Megnyitva: 2023. április 10. 10:20.). Az európai önvallomásokról, személyes jellegű források kutatásáról történeti kontextusban jó példa Claudia Ulbrich 2012 nyarán Szöulban tartott előadásának tanulmány változata. Vö. ULBRICH 2012, 400–421.; A lengyel és a litván történetírásban a késő középkori és kora újkori ego-dokumentumokról szóló tanulmánykötet több szerző szerkesztésében 2014-ben jelent meg. Lásd. SKOWROŃSKA–FLACHENECKER –CZAJA–ROSZAK–TANDECKI 2014, p. 366.; A módszertannal kapcsolatosan kiemelném Stanislaw Roszak és Stephan Kwiatkowski írásait. Vö. ROSZAK 2014, 11–30.; KWIATKOWSKI 2014, 31–46.

[75] DOBSZAY 2010, 35. Erről a paradigmaváltásról a történetírásban lásd. GYÁNI 2019; KÖVÉR 2017;

[76] RUTZ 2002, 1. Nem feltétlenül csak azoknak az embereknek a személyes jellegű megnyilvánulásai kerültek az érdeklődés középpontjába, akik ismertek voltak, hanem azoké is, akik a korábbi statisztikákban csupán számadatokként szerepeltek. A hétköznapi ismeretlen történelmi személyekről pl.: ULBRICHT 1997, 13–32.

[77] GYÁNI 2019.; Idézi Fritz Redlichet. Vö. REDLICH 1975.

[78] BLAAK 2009, 33.; DEPKAT 2019, 262–268.

dokumentumokat a történeti antropológia módszerei szempontjából vizsgálták.[79] Egy 17. században élt anglikán lelkész, Ralph Josselin naplóját tanulmányozta, melyben számos antropológiai témát érintett, mint például a rokonság, az életciklusok és a családi élet. Mostanáig hatalmas irodalom halmozódott fel ilyen jellegű témákról, ugyanakkor csupán az 1980-as években terjedt el az ego-dokumentumok széles körű használata. Hollandiában Rudolf Dekker tanulmányozta a gyermekek nevelésével kapcsolatos attitűdöket és gyakorlatokat a különféle társadalmi háttérrel rendelkező emberek személyes írásaiban.[80] A koraújkori kézművesek élete is megismerhetővé vált a személyes iratok tanulmányozása révén. Paul Seaver például egy 17. században élt londoni kézműves Nehemiah Wallington világát vizsgálta. Hasonlóképpen, a francia történész, Daniel Roche, egy 18. századi üvegedény készítő mester, Jacques-Louis Ménétra önéletrajzát jelentette meg.[81] Nem célom összesíteni azokat a műveket, amelyek szerzői kora újkori mesteremberek személyes dokumentumaival foglalkoznak, elemezték és kiadták azokat, csupán azt szeretném szemléltetni, hogy ezek az emberek nem „történelemcsináló" hadvezérek, politikusok voltak, hanem olyan személyek, akik az eseményeket elszenvedték, átélték.

Az ego-dokumentum megnevezést a holland történész, gimnáziumi, majd egyetemi tanár Jacques (Jacob) Presser (1887–1970) hozta be a köztudatba az 1950-es évek végén. Olyan dokumentumok gyűjtőfogalmaként használta ezt a kifejezést, amelyekben az „ÉN" esetenként az „Ő", mint az írás és a leírás alanya, folyamatosan jelen van a szövegben.[82] Egy másik meghatározás szerint azokat a forrásokat sorolhatjuk ide, amelyekben az ego szándékosan vagy szándékán kívül felfedi magát.[83] Pressert az 1920-as években már foglalkoztatták azok a szövegtípusok, melyekben a cselekvő egyén konkrétan megjelenik. Amszterdamban a Vossius gimnáziumban tanított a II. világháború idején (1939–1945), zsidó származása miatt elbocsájtották munkahelyéről. Hollandia német megszállása alatt, feleségét koncentrációs táborba szállították, ahol az asszony nem sokkal később meg is halt, ő azonban megmenekült.[84] Presser 1949-ben hivatalos felkérést kapott arra, hogy írja meg a holland zsidóság történetét a német megszállás időszakában.

A kutatás alapforrásai naplók, emlékiratok és személyes vallomások voltak. Presser több száz interjút készített a holokausztot túlélőkkel és azokkal a holland és német személyekkel, akik valamilyen szinten részesei voltak a népirtásnak.[85] Olyan emberekkel találkozott, akiknek

[79] MACFARLANE 1970.
[80] BLAAK 2009, 33. Ego-dokumentumok kutatásáról az 1980-as években.
[81] Uo. 2009, 34.
[82] DEKKER 2002, 13.; GREYERZ 2010, 277.; PAPP Kinga 2015, 15.
[83] DEKKER 2002, 13. UŐ. 2002b, 7.; GREYERZ 2010, 277.; PAPP Kinga 2015, 15.
[84] DEKKER 2002b, 8.; DEKKER–BAGGERMANN 2018, 91.
[85] DEKKER 2002b, 8.; DEKKER–BAGGERMANN 2018, 92.

annyira fájdalmasak voltak az emlékeik, hogy nem tudtak, vagy nem akartak róluk beszélni. Előfordult olyan személy is az interjúalanyok között, akik öntudatlanul, de gyakran tudatosan megváltoztatták és újra írták emlékeiket.[86] Ebben az esetben szükséges néhány gondolat erejéig kitérni a kulturális trauma fogalmára. Abban az esetben beszélhetünk kulturális traumáról, amikor egy adott kollektíva tagjai úgy érzik, hogy olyan sorsfordító, megrázó eseménynek vannak kitéve, amely felülírhatatlan nyomokat hagy a csoporttudatukon, ezáltal örökre áthatja az emlékezetüket, és döntő módon a jövőbeli identitásukat is megszabják.[87] A kulturális trauma-elmélet nem köti a traumatikus állapotot az eseményhez, hanem a kiváltott tapasztalat szerkezetéből később következtethetünk vissza a mozgatórugókra.[88] Az „oral history" módszer nem reflektál az élmény és az esemény közötti különbségre, azaz arra a folyamatra, ahogy az egyén a múltjából az emlékezésre méltót és megőrzendőt kiválasztja, mást pedig elfelejt.[89] A felejtés folyamata nem csak az elbeszélt történelemre jellemző, hanem megfigyelhető az írott dokumentumok esetében is. Ez volt az oka annak, hogy Jacob Presser az interjúkban, illetve a többi személyes jellegű forrásokban ellentmondásokkal találkozott. Ahhoz, hogy a szerteágazó forrásait rendszerezze, szüksége volt egy fogalmi keretre. Így született meg 1958-ban az ego-dokumentum kifejezés, mely ekkor indult európai „hódító útjára".[90]

A kutatás eredményeként, 1965-ben jelent meg *A holland zsidóság története a német megszállás idején* című kétkötetes monográfia (eredeti címe: *Ondergang: De vervolging en verdelging van het Nedelandse jodendom, 1940–1945).*[91] A köteteket a megjelenés évétől számítva, három év elteltével lefordították angol nyelvre is *(Ashes in the Wind, 1968*.).[92] A könyv számos negatív és pozitív kritikát kapott főként azt, hogy túl szubjektív. Az ego-dokumentum fogalmát angol nyelvterületen Peter Burke használta először és támogatta.[93] Németországban Winfried Schulze volt az első, aki átvette Presser koncepcióját, a 90-es évek első felében.[94] A német történész a fogalom szélesebb körű értelmezését javasolta. Véleménye szerint ego-dokumentumnak tekinthetők például a bírósági kihallgatások, a tanúvallomások, az önéletrajzok, kérelmek és más egyéb hivatalos dokumentumok is. A kérelem levél, mint nagy tömegű forrástípus iránt az 1970-es 1980-as évek fordulóján indult meg az érdeklődés, amikor nyilvánvalóvá váltak az akkoriban uralkodó, a múlt makrotörténeti megközelítését előtérben

[86] UO. 2002b, 8.
[87] GYÁNI 2016, 88.; Idézi: C. ALEX 2004,1.
[88] Uo. 2016, 88.
[89] KOVÁCS 2011, 4.; Oral history-hoz lásd. pl. VÉRTESI 2002, 158–172.
[90] Jacques Presser életrajzát, az ego-dokumentum elnevezés történetét több forrás is közli: DEKKER 2002; DEKKER 2002b; GREYERZ 2010; DEKKER–BAGGERMANN 2018; DEPKAT 2019, 262–265.
[91] GREYERZ 2010, 278.
[92] A kötetről van szó mindegyik általam idézett munkában. DEKKER 2002; DEKKER 2002b; GREYERS 2010; DEKKER–BAGGERMANN 2018; DEPKAT 2019, 262–265.; GREYERZ 2010, 278.
[93] BURKE 1996, 21.
[94] DEKKER 2002b, 9.

helyező társadalomtörténet problémafelvetésének korlátjai.[95]

Schulze minden ego-dokumentumnak nevezhető szöveg közös kritériumát abban határozta meg, hogy azok tartalmazzanak olyan állításokat vagy állítástöredékeket, amelyek – bár kezdetleges és burkolt formában – egy személy önkéntes alapon vagy kényszer hatására tett önfelfogására mutatnak rá a családjában, a közösségében, információt szolgáltassanak az országáról vagy a társadalmi csoportjáról, amelybe tartozik, illetve reflektáljon ezekhez a rendszerekhez való viszonyáról és azok változásairól.[96] Ennek alapján, a bírósági fórumokon (világi, egyházi) keletkezett peranyagok, a bennük olvasható szubjektív megnyilvánulások alapján, az ego-dokumentumok csoportjához sorolhatók.[97] Ebből kiindulva a szentszéki jegyzőkönyvek, a tanúvallomások, illetve a panaszlevelek, ugyan nem saját megfontolásból, hanem külső kényszer hatására, nem feltétlenül saját kézzel íródtak, ennek ellenére egyéni megnyilvánulásokat, gondolatokat tárhatnak fel.

A konzisztoriális források felfoghatóak akár narratív szövegeknek is, amelyekben az elbeszélések tulajdonképpen felépített történetek. Erre a megállapításra jó példa Szalay Sándor 1845. március 7-én kelt vádlevele, amelyben a vele történt dolgokat történetszerűen, elbeszélő jelleggel közölte a lelkipásztor, olyan formában, hogy vélt vagy valós sérelmei mellett információt szolgáltatott például a szolgálószemélyzettel való viszonyának milyenségéről, vagy Tóth József kisbári plébános háztartásának személyi összetételéről. A szöveg alkalmas a plébános és a káplán viszonyának részletes bemutatására is.[98] Móritz János gyékényesi adminisztrátor 1845. április 26-án, Csurgó mezővárosban történt bántalmazását, annak előzményeit a veszprémi szentszék elé terjesztett tisztázólevelében szintén részletesen közölte, komplett történetként adta elő mondanivalóját a plébános helyettes.[99] Kováts Ignác és Fittler Gábor 1850. június 30-án keletkezett vádlevele olyan jellemrajzot közölt Szalay Sándorra és Biró Bélára vonatkoztatva, amelyből szintén egy történet bontakozik ki.[100] Ezek a kiragadott

[95] KHAVANOVA 2008, 1250.
[96] SCHULZE 1996, 28.; A Schulze -féle meghatározást idézi: RUTZ 2002, 2.; GREYERZ 2010, 279.
[97] BÁLINT 2019, 33.; GREYERZ 2010, 279. A koncepció eredetileg: SCHULZE 1996, 11–30. A bírósági fórumokon keletkezett dokumentumok ego-dokumentumként történő vizsgálatához jó példa Alexandra Shepard tanulmánya, amelyben a szerző az angliai egyházmegyei bírósági ügyek során 1550–1728 között tett tanúvallomásokat vizsgálta. Vö. SHEPARD 2008, 51–95.; lásd még: ROSZAK 2014, 21. Natalie Zemon Davis a 16. századi francia királyi udvarhoz benyújtott kegyelmi kérvényeket elemezte. Vö. DAVIS 1987.; Angelina Kalashnikova Oroszországban a 15–16. században, bírósági eljárás során keletkezett, jórészt bírtok perekkel kapcsolatos chartákat vette szemügyre. Vö. KALASHNIKOVA 2021, 1–24. Online: Russian 15th – 16 th century judicial charters as ego-documents perception of age and memory: a reflection of subjectivity? (openedition.org). (Megnyitva: 2023. 05. 16. 9:30). Bírósági eljárással kapcsolatos kutatásokat végzett magyar viszonylatban például Bálint-Horváth Petra, aki doktori értekezésében Heves és Külső-Szolnok vármegyékben 1750 és 1850 között fölmerülő büntető perek iratanyagát tanulmányozta, főleg azokat, amelyekben nők kerültek a vádlottak padjára. A szerző munkájában szintén ego-dokumentumként vizsgálta a forrásokat. Vö. HORVÁTH–BÁLINT 2019. (Említés: 48–49. oldal.).
[98] VFL I.1.44. 236/1845 Szalay Sándor kisbári káplán vádlevele, Kisbár, 1845. március 7.
[99] VFL I.1.44. 523a/1845. Móritz János gyékényesi plébános helyettes levele Külley János általános helynökhöz. 1845. június 19. (A dokumentum bővebb elemzése az értekezés III. fejezetében olvasható.).
[100] MNL VeML XV.2.a. 327/1–2.;

példák is mutatják, hogy a peres anyagok, olyan „kivételesen normális” esetek, amelyek egy marginális esemény rejtett valóságát tárhatják fel, s tartalmazhatnak olyan megállapításokat, amik a történelmi korszakra, vagy egy lokális közösségekre vonatkoztathatóak, illetve egy személy életével kapcsolatos adatokat, például társas kapcsolatainak minőségét, gondolatvilágát tárhatják elénk.[101] A történelmi személyekről és körülményeikről általában két módon szerezhetünk ismereteket. Egyrészt az önkéntes alapon vagy diktált, azaz saját kezdeményezésre írt szövegeken keresztül, amelyek a szerzők életére vonatkozó információkat tartalmaznak (például önéletrajzok, emlékiratok, naplók, krónikák, útleírások vagy a levelek). A másik módja az információ szerzésnek a joghatósági vagy gazdasági folyamatok összefüggésében keletkezett iratokban olvasható, nem szándékos vagy akaratlanul tett kijelentések. A két kategória együttesen alkotja Winfried Schulze által az 1990-es évek elején meghatározott ego-dokumentumok forráscsoportot.[102]

Schulze koncepcióját kritikával illette többek között Benigna Von Krusenstjern történész, aki elsősorban a fogalom túlságosan nagyvonalú használatát kifogásolta. Míg az önéletrajzok, visszaemlékezések, naplók alapján egy személy életét egészében lehet vizsgálni, addig a hivatalos forrásokból, periratokból a személy életéről, gondolatvilágáról csak inkoherens információk szerezhetők. Beletartoznak ugyan ezek a források is a gyűjtőfogalomba, azonban ezek inkább csak részhalmazát képzik egy egésznek.[103] Ezeket az iratokat az „önigazolások”, „önvallomások” (Selbseugnisse) meghatározással illette a fentebb említett szerző. Benigna von Krusenstjern álláspontja szerint az „önvallomások” döntő kritériuma, hogy ezekben a szövegekben a szerző személye cselekvőként, vagy szenvedőként jelen van, esetleg az alany magára vonatkoztatható utalásokat tesz bennük. A „Schulze-i” definícióval ellentétben Krusenstjern azt hangsúlyozta, hogy az önvallomásokat szerzőik saját maguk írták, de legalábbis diktálták, azaz a források saját elhatározásból születtek és nem kényszer hatására.[104]

Benigna Von Krusenstjern az önvallomások négyféle típusát különböztette meg. Ennek alapján az első típusba olyan tanúságtételek sorolhatóak, amelyekben az „ÉN” -re történő hivatkozás központi helyet foglal el és a szöveg tartalmának többségét alkotja. A szerző a második típusban azokra a szövegekre utalt, amelyekben az „ÉN” önmagáról számol be, ugyanakkor arra is tesz utalást például, hogy mi érdekli, mi érinti meg. A harmadik változatban inkább a külső körülmények kerülnek előtérbe, míg az "ego részei" háttérbe szorulnak. Végül az utolsó típusba tartozó források csak korlátozott mértékben tekinthetők önvallomásoknak, mivel

[101] BÁLINT 2019, 33.; BÓDY–Ö. KOVÁCS 2003, 507.; „kivételesen normális” fogalmához: GUINSBURG–PONI 1991, 7–8.; SZIJÁRTÓ M. 2014, 53–56.
[102] RUTZ 2002, 2.; SCHULZE 1996, 21.
[103] KRUSESTERJN 1994, 462–471.
[104] KRUSENSTJERN 1994, 470.

itt már nincs kifejezett én;[105] ehelyett egy implicit "Én" jelenik meg, például egy városi krónikás, vagy éppen, hogy a kutatási témánál maradjunk, egy plébános, vagy a deficienciában egy sorstárs klerikus személyében.[106] Nézzünk Krusenstjern állítására egy kiragadott példát röviden. Az Agg Papok Házának lakója, Szalay Sándor 1850. augusztus 4-én írt folyamodványában eltávozását kérte az intézményből, illetve Veszprémből, azzal a kitétellel, hogy ellátásáért az egyházmegye ápolási díjat fizessen testvérének, Szalay Lázárnak. A pap személye központi helyet foglal el a szövegben. A dokumentumban Szalay döntésének hátterében meghúzódó érveket sorakoztatott fel, tehát önmagáról számolt be és közölte saját benyomásait és bemutatta közvetlen környezetét is.[107] Tehát a dokumentum Krusenstjern koncepciója alapján legalább három, fentebb említett kategóriába besorolható.

Azoknak a forrástípusoknak a kutatása, feltárása, amelyekben az egyén saját magáról oszt meg információkat – legyen az levél, napló, jogi kereset vagy kegyelmi kérvény – lehetővé teszik, hogy az egyes emberek viselkedésének mozgatórugóit, értékrendjét megismerjük.[108] A legtöbb kutató úgy vélekedett, hogy nem elég csupán csak az alapján egy adott forrástípust ego-dokumentumnak minősíteni, hogy egyes szám első személyben íródott és tartalmaz személyes jellegű információkat. Végül az a megállapodás született a kérdésről, hogy csak azokat a textusokat illeszthetjük be a fogalom keretei közé, amelyek szubjektívek és mondanivalójuk olvasóként változik.[109] Presser koncepcióját alapul véve, Rudolf Dekker holland történész, egyetemi tanár vezetésével alakult egy kutatócsoport Rotterdamban az 1980-as évek végén, 1990-es évek elején, mely arra specializálódott, hogy tagjai, a lehető legtöbb holland emberektől származó, személyes jellegű írásokat összegyűjtsék, megjelentessék és feldolgozzák 1500 és 1814 között.[110]

Az ego-dokumentumok közös tulajdonsága a személyes jelleg, amit ahogyan Gyáni Gábor fogalmaz: „egyszerre erénye és korlátja a forrásoknak."[111] A csoportba tartozó dokumentumtípusok haszna nem a történeti tények megállapításában rejlik, hanem az emberi tapasztalat, az érzelmi reakciók megnyilvánulása szempontjából van jelentőségük a történetírói munkában.[112] Az írott ego-dokumentumok igen sokrétűek, legalább három típusát tudjuk elkülöníteni egymástól: a naplót, a memoire-t (visszaemlékezés), valamint a levelet.

[105] KRUSENSTJERN 1994, 463–467.; RUTZ 2002, 7.; ROSZAK 2014, 13.
[106] Jó példa erre a kategóriára két egyházmegyés pap Kováts Ignác és Fittler Gábor panaszlevele. MNL VeML XV.2.a. 327/1–2.
[107] A levelet a későbbiekben bővebben elemzem, ezen a helyen csak típuspéldaként tüntettem fel. A dokumentum levéltári jelzete: VFL I.1.44. 498/1850 *Recursus Alexandri Szalay presbyteri Dioecesani pro facultate discendendi e domo Deficientiae*, 1850. augusztus 4. Veszprém.
[108] KHAVANOVA 2008, 1250.
[109] DEKKER 2002b, 9.
[110] DEPKAT 2019, 262.; ULBRICH 2012, 408.
[111] GYÁNI 2000, 138.; TAKÁCS Bálint 2018, 38.
[112] GYÁNI 2019; HORVÁTH J. András 2010, 11–12.

Természetesen a személyes jellegű források csoportjába tartoznak még például az útleírások, életírások, és részben a biográfiák is.[113] Az újabb szakirodalom különbséget tesz a történetírás körébe sorolt biográfia, illetve az irodalomelmélet és a kulturális tanulmányok köreibe tartozó életírás (life writing) között. A biográfia, tehát egy személy (általában ismert ember: politikus, hadvezér stb.) életrajzának rekonstruálása nem csak az ego-dokumentumok vizsgálatára épül, hanem a történeti források teljes kínálatából dolgozik, mert konkrét célja a történelmi igazság megragadása.[114] Az életírást nem a történeti igazság érdekli, hanem az élet elbeszélésének módja, azaz maga a szöveg, amelyben lehetnek faktumok és fiktumok egyaránt.[115]

A történelem szubjektív igazságát leghívebben képviselő forrás a napló.[116] A naplók nem alkalmasak arra, hogy azokból kiindulva messzemenő következtetéseket vonhassunk le a korszak történelmi eseményeit illetően. Az író gondolatait a jelenben rögzíti, magának írja, és saját szemszögéből ábrázolja a tényeket és a belőlük nyert információk lehetnek a hivatalos iratokból származó adatok kiegészítői, vagy akár azokkal egyenrangú adatok is.[117] Az emlékirat visszatekintő, összegző, és bár az egyén élettörténete, személyiségfejlődése áll a narratíva középpontjában, ennek ellenére az elbeszélés olyan témákra is kiterjed, amelyekkel az individuum közvetlen kapcsolatba kerül.[118] A különbségek egyike a napló és az emlékirat között az, hogy az előbbi írója gondolatait magának szánja, míg az emlékirat egy nyilvános jövőbeli olvasóhoz szól. A napló egy-egy kis időegység eseményeit rögzíti folyamatosan; szerzője, narrátora, szereplője ugyanaz a személy.[119]

Az emlékirat az a teljes vagy részleges élettörténeti narráció, amely egy személy életét, vagy annak szakaszait hagyta az utókorra.[120] A szerző gondolatait a naplóhoz hasonlóan a jelenben rögzíti, de a szöveg középpontjában a múltban történt események elbeszélése áll. Az emlékirat egy retrospektív forrás. Az idő valahonnan valahová halad bennük, míg a naplóban egyhelyben áll.[121]

A kulturális és történeti antropológia rámutat egy olyan kontextusra, amely értelmezhetővé teszi az emlékirat megírásának körülményeit.[122] Az egyes visszaemlékezések szerzői szerint valamilyen antropológiai szempontból liminálisként értelmezhető élethelyzet, állapot beállta

[113] Uo. 2019.
[114] KÖVÉR 2017, 26.
[115] Uo. 2017, 26.
[116] GYÁNI 2019; GYÁNI 1997, 26–28.
[117] KATONA–KOVÁCS 2014, 41.
[118] Uo. 2014, 41.; Emlékiratokhoz lásd. pl. DOBSZAY 2010, 35–50.
[119] LEJENUE 2003, 136. vö. KATONA–KOVÁCS 2014, 42.
[120] TÓTH Zsombor 2017, 448. Tóth Zsombor irodalomtörténeti perspektívából vizsgálta az ego-dokumentumokat. „A régi magyar irodalomban az ego-dokumentumoknak megfeleltethető kora újkori magyar és latin nyelvű szövegeinket egyetlen műfaji kategóriába soroljuk, az emlékiratokéba." Ez alapján alkotta meg a szövegben feltüntetett definíciót. Vö. TÓTH Zsombor 2017, 448.
[121] GYÁNI 2019.; KÖVÉR 2014, 102.
[122] TÓTH Zsombor 2017, 449.

indokolta az íráshasználatot. A liminalitás tulajdonképpen a sztenderd életben beállt átmenetiséget jelöli. Ilyen helyzet például az öregség, a fogság, az utazás, a száműzetés.[123] Az idős ember, amikor szembesül azzal a ténnyel, hogy biológiai, mentális, szociális szempontból változások következtek be az életében, egyre többet gondol életének előző periódusaira, illetve az azokban szerzett tapasztalataira.[124] Az emlékezés munkája szelektál, ebből kifolyólag azok az események kerülnek felszínre leginkább, amelyek meghatározó jelentőséggel bírnak egy adott életpályában. Az individuum feleleveníti a történteket, ezeket vizualizálja, lejegyzi magának, az adott helyzethez igazítja és figyelembe veszi a másik fél szempontjait is.[125] Boga Bálint tanulmányában az időskori narratívát elemezte. Értekezésem egyik főszereplője, Nemesovits János nyugdíj folyamodási kérelmeinek idején (1848. július 4–6.) csak relatíve számított idős embernek. Életkorára utalt a dokumentumokban azzal, hogy már fél évszázadot élt, élete javát már leélte.[126] Noha a példaként említett források nem emlékiratok, hanem két levél, amelyekben az író visszaemlékezett egyházi karrierje legfontosabb állomáshelyeire, ebből a szempontból is érzékelhető egy liminális szakasz az életpályában. Az öregedés is közrejátszik nyilván, (de mint majd lejjebb bővebben foglalkozom a források elemzésével) de sokkal inkább központi szerepe van az íráshasználatban a száműzetésnek, illetve a kilátástalan egzisztenciális helyzetnek.[127] Mivel írásomban elsősorban leveleket vizsgálok, ezért elengedhetetlen, hogy ne említsek néhány gondolatot ezzel a forrástípussal kapcsolatosan is.

A levél két személy dialógusa, melynek megfogalmazása során a megszólaló személy figyelmet szentel a másik fél, a címzett elvárásainak, ismeretanyagának, érzékenységének vagy érdeklődésének.[128] A levelezés az autobiografikus források közé tartozik, mivel a levél írója önmagáról beszél, ezáltal szubjektív információt is közvetít.[129] A naplók, emlékiratok, és más

[123] A *liminalitás* meghatározásával az antropológusok „egy következő struktúrát megelőző" átmeneti, köztes időszakot jelölnek. A fogalmat eredetileg a francia etnográfus Arnold van Gennep 1909-ben megjelent *Átmeneti rítusok* című könyvében vezette be. A fogalom tudományos használata az 1960-as években Victor Turner által terjedt el, a társadalomtudományok és humán tudományok területén széles körben használatos. A liminalitás tulajdonképpen a megszokott életvitelhez, vagy egy hosszú ideje követett normalitáshoz képest jelent egyfajta átmenetiséget, amely nehezen viselhető el. A fogalom két esemény, vagy életszakasz közötti megrekedtségre utal. Az átmeneti rítusok végigkísérik az egyént vagy a közösséget az emberi élet különböző pontjain annak érdekében, hogy a köztes időszak két stabil pont között megvalósulhasson (gyermekkor-felnőttkor; ifjú-öregkor, nőtlen-házas állapot). Röviden valamennyi fontos eseményhez egy ember életében bevezető rítus kapcsolódik (Pl: születés: keresztelés, házas állapot: esküvő, halál: temetés stb.). Állandósult liminalitás jellemzi például a szerzetesközösségeket. Vö. SZAKOLCZAI 2009, 141–142.; UŐ. 2015, 10–11.; TÓTH Zsombor 2017, 449. A fogalom széles körű használatára átfogó monográfia lásd. THOMASSEN 2014.

[124] BOGA 2013, 47.

[125] Uo. 2013, 48.

[126] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, 1848. július 4.; Nemesovits János folyamodványa Külley János általános helynökhöz 1848. július 6.;

[127] A száműzetés érzése nyíltan kiderül Nemesovits János 1848. augusztus 31-én kelt leveléből. vö. VFL I. 1. 44. 708/1848. Nemesovits János levele Zichy Domonkoshoz, melyben kijelenti, hogy nem megy vissza Veszprémbe. 1848. augusztus 31.

[128] GYÁNI 2019.; A levélről és a levelezésről lásd. KESZEG 2008.

[129] TAKÁCS Bálint 2018, 38.; GYÁNI 2000, 137–138.

egyéb személyes jellegű dokumentumokhoz hasonlóan, a leveleket is megfelelő forráskritikával kell vizsgálni. Ugyanis a levélíró szándékosan vagy pedig szándékán kívül információt hallgathat el, vagy torzíthat is. Az egyéni észlelési attitűd befolyásolja, hogy az ember mit jegyez meg abból, ami vele történt. Így fordulhat elő az a jelenség, amikor ugyanarra az eseményre két ember eltérően emlékezik. A visszaemlékezés, a levél és a napló egymástól eltérő emlékező mechanizmusok termékei.[130] A naplóhoz hasonlóan a levelekben elbeszélt események a jelenhez sokkal közelebb állnak, mint az önéletírásban vagy az emlékiratban. A misszilis levél nem retrospektív műfaj, az emlékezésnek, az események átértékelésének nincs aktív szerepe.[131] A levelekben mutatkozik meg a levélíró önreprezentációjának egyik módja. „A levélíró érzéseit tudatosítja és kommunikálja, véleményeket gyakorol, a narráció szintjén környezetének történései közé integrálja a maga életét."[132] Ez a forrástípus is, akárcsak a napló vagy az emlékirat illeszkedik az emberi élet fordulópontjaihoz, részt vesz az események feldolgozásában, előkészítésében.[133]

Az adminisztrációban vagy a bíróságokon keletkezett dokumentumokra (panaszlevél, tisztázólevél, tanúvallomás) is jellemzőek, hogy az író mondanivalóját, érzelmeit, gondolatait a körülményekhez igazítja. A mindennapi élethez közelálló forrástípusokban, mint például a levelekben is jelen vannak erőteljes irodalmi utalások (a vizsgált papok tollából keletkezett dokumentumokban elsősorban szentírási idézetek), érzelmeket kifejező szóbeli modellek, amelyek a meggyőzés eszközeiként értelmezhetőek. Meghatározó szereppel bír a címzett személye.[134] Amennyiben a címzett magasabb társadalmi presztízst képviselt, mint a feladó, utóbbinak a levél mondanivalójában végig érzékeltetnie kellett a hierarchiában elfoglalt alárendelt szerepét.[135] Ez a kutatási témámban úgy mutatkozik meg, hogy a püspökhöz vagy az általános helynökhöz szóló szövegek megszólításnál, illetve már a bevezetésénél érzékelhető a két félnek (püspök – plébános; püspök – káplán) az egyházi struktúrában elfoglalt helye. Fontos szempont volt, hogy az elöljáróhoz szóló levél minden esetben alázatos és udvarias legyen. Ami a társadalmi különbségeket véleményem szerint leginkább nyomatékosítja, az a szövegek záróformulája. Gondolok itt ilyen példákra, mint a „legméltatlanabb szolgája Méltóságodnak", „Méltóságodnak engedelmes fia", „legérdemtelenebb fia" stb.[136]

[130] Uo. 2018, 38.
[131] PAPP Kinga 2015, 18.
[132] KESZEG 2008, 247–248.; Idézi: PAPP Kinga 2015, 16.
[133] KESZEG 2008, 248. VÖ. PAPP Kinga 2015, 16.
[134] RUTZ 2002, 14. A címzett meghatározó szerepét Fónagy Zoltán is hangsúlyozta egy írásában. Vö. FÓNAGY 2013, 634.
[135] FÓNAGY 2013, 634–635.
[136] A disszertációban olvashatók a fent felvetett szempontokra konkrét példák, így jelen helyen eltekintek tőlük.

I. 3. A veszprémi egyházmegye közigazgatásának keresztmetszete a 19. század közepén

Ahhoz, hogy az alulnézetből vizsgált eseteket egységesítsük és azok tágabb értelmezési keretet kapjanak, szükség van egy statisztikai szempontok szerint elkészített földrajzi keresztmetszetre. A vizsgálat ebben az esetben arra világít rá, hogy nézett ki az egyházmegye közigazgatási szempontból 1840 és 1855 között, valamint milyen demográfiai mutatókkal rendelkezett (felekezetek számaránya), melyek minimálisan ugyan, de részben összefüggésbe hozhatóak az erkölcsi szempontból problémás esetekkel.[137]

A veszprémi egyházmegye alapításától kezdődően (1009) egészen 1777-ig, a mindenkori megyéspüspök joghatósága alá tartozott a Dunántúl területének meghatározó része, a Bakonytól délre eső és a Balatont körülvevő kis tájak (Balaton-felvidék, Káli-medence egy része, Nivegy-völgy). Közigazgatási szempontból az egyházmegye Veszprém megyére (leszámítva a pápai főesperesség területét, azaz Pápa környékét), Somogy megye egész területére (néhány plébániát leszámítva), Tolna megye azzal határos részére, illetve Zala megye nagy hányadára terjedt ki. Az I. világháborút megelőzően Zala muraközi vidéke egyház igazgatási szempontból a zágrábi püspökség részét képezte. A fehérvári vagy más néven budai főesperesség területe szintén a veszprémi főpásztor fennhatósága alá tartozott a 18. század utolsó harmadáig.[138] A fentebb felvázolt időhatár között azonban koránt sem beszélhetünk folytonosságról a közigazgatási szempontokat illetően. A 16–17. században az oszmán-török uralom, valamint a reformáció hatása rányomta bélyegét az egyházmegye területi szerkezetére. A 16. század során török uralom alá kerültek a budai, fehérvári, segesdi, valamint a somogyi főesperességek. Ezeken felül jelentős területi veszteséget szenvedett a veszprémi, valamint a zalai főesperesség is.[139]

A dunántúli püspökségek jelentős területi átszervezésére és ezzel együtt a szombathelyi és székesfehérvári egyházmegyék megalapítására 1777-ben került sor. Az uralkodói rendelkezésnek köszönhetően a veszprémi egyházmegye területi kiterjedése csökkent. Zala vármegye nyugati fele, azaz a zalaegerszegi és az alsólendvai főesperesség a szombathelyi egyházmegyéhez, a muraközi területek pedig változatlanul a zágrábi püspök joghatósága alá tartoztak.[140] A fentebb említett fehérvári/budai főesperesség a székesfehérvári egyházmegyéhez került. A felosztást követően az egyházmegye három főesperességre (székesegyházi, zalai, somogyi), és 14

[137] Ebben az alfejezetben elsősorban a dolgozat földrajzi kereteit fektetem le. Egy másik alfejezet foglalkozik szintén vázlatosan az egyházmegye papságának demográfiai adataival, amelyek véleményem szerint minimális szinten ugyan, de hozzájárulhattak a fegyelmi problémákhoz.

[138] LUKCSICS 1931, 13.; PFEIFFER 1987, 7.

[139] MOLNÁR 1998, 70.; HERMANN István 2015, 112.; HORVÁTH Csaba 2016, 34.

[140] A zalaegerszegi főesperesség az átszervezést megelőzően a zágrábi egyházmegye területéhez tartozott. Az alsólendvai főesperesség az átalakításokat követően került megszervezésre immáron a szombathelyi püspökség fennhatósága alatt. Zala megyében a 19. század közepén 30 plébánia tartozott a szombathelyi, 75 pedig a veszprémi egyházmegyéhez. Vö. DÓKA 1997b., 52.; KANÁSZ 2020, 11. Az veszprémi egyházmegye 18. századi állapotáról, Bajzáth József püspök (1777–1802) 1778–1779-es egyházlátogatásáról lásd Nyikus Norbert tanulmányát. Vö. NYIKUS 2006, 110–125.

alesperesi kerületre tagolódott.[141] A Mária Terézia-féle rendelkezés a somogyi főesperesség területét csak olyan mértékben érintette, hogy a zágrábi egyházmegye Dráván inneni, somogyi plébániái az egyházmegyéhez kerültek.[142] A győri püspökségtől a veszprémihez csatolták Pápát, illetve a város környékén elhelyezkedő plébániákat (pápai főesperesség).[143]

A veszprémi püspökség közigazgatásának átalakítására a 19. század elején (1813), Kurbély György püspök (1809–1821) hivatali időszakában került sor.[144] A főpásztori rendelkezést követően az egyházmegye öt főesperességre (székesegyházi/veszprémi, pápai, somogyi, zalai, segesdi) és 18 alesperesi kerületre tagolódott. Báró Hornig Károly veszprémi püspökségének idejére (1888–1912) tehető az egyházmegye közigazgatásának újabb átszervezése. A főesperesi struktúra megmaradt (5 főesperesség). A 18 esperesi kerületből 29-et alakított ki a főpásztor.[145] Tulajdonképpen Kurbély György átszervezésétől számítva több, mint 70 éven keresztül az egyházmegye közigazgatása alapjaiban nem változott. A főesperességek alapszerkezete egészen az 1960-as évekig tulajdonképpen változatlanok maradtak.[146] Az egyházi közigazgatásban történt változás a 19. század utolsó évtizedeiben az alesperesi kerületeket érintették. Minimális változás a plébániák számának növekedésében figyelhető meg. A veszprémi püspökség területén 1813 és 1855 között 10 plébánia alakult. Szentkirályszabadja (1813); Fokszabadi (1814); Bük, Románd (1816); Toponár (1818); Mosdós (1835); Enying (1841); Tekenye (1843); Lajoskomárom (1846); Ádánd (1853). Ezek a változások az egyházmegye öt espereskerületét érintették (palotai, keszthelyi, kaposvári, karádi, bakonyszombathelyi).[147] A püspökség fennhatósága alá 1840-ben összesen 216 plébániai javadalom tartozott. Ez a számarány 1857-re 220-ra módosult.[148] Míg a plébániaalapítás elmaradt, a filiák száma 15 év alatt 920-ról 1020-ra emelkedett. A kápláni állomások a plébániák egyharmad részéhez köthetők (71–73). Az 1840 és 1855 közötti időszakban kápláni állomás létesült a gamási (keszthelyi espereskerület, 1844), valamint a szóládi plébánián (karádi espereskerület, 1852).[149] A filiák számának gyarapodásából következtethetünk arra, hogy plébánia alapítására lett volna igény, de feltételezésem szerint erre nem volt meg a megfelelő anyagi fedezet.

---

[141] HERMANN István 2008, 150. A veszprémi egyházmegye közigazgatásáról a 18. században (1720–1777) lásd. HERMANN István 2015.
[142] HERMANN István 2008, 154. A Drávától északi irányban elterülő somogyi plébániákról van szó, amelyek az 1777-ben hozott rendelet értelmében visszakerültek a veszprémi egyházmegye joghatósága alá. Vö. HERMANN István 2015, 38.
[143] PFEIFFER 1947, 15.; HERMANN István 2008, 150.
[144] LUKCSICS 1931, 15.; A pápai és a segesdi főesperességeket az 1814-es papi névtár említi először. Vö. *Schem.* 1814.; HERMANN I. 2008, 150.
[145] LUKCSICS 1931, 17.
[146] Uo. 2008, 150.
[147] Melléklet I.3.
[148] Lásd. Melléklet I.3. *Plébánia alapítás a veszprémi egyházmegyében 1800 és 1857 között.* Az egyházmegye szerkezetéről lásd. Melléklet I.1–2. Az 1841 és az 1857-es Schematizmusok, illetve Vizet István 1841-es térképe alapján állítottam össze. Vö. *Schem.* 1841, 38–149.; *Schem.* 1857, 23–125.; VFL II.7.a. no 49. (Vizer, 1841).
[149] *Schem.* 1845, 77.; *Schem.* 1853, 71.

I.4. Az egyházmegye lakosságának felekezeti összetétele

Az egyházmegye összlakosságának felekezeti arányát tekintve 1841-ben, illetve a 19. század közepén kimagasló volt a katolikus felekezethez tartozó lakosok lélekszáma (69%). A többi vallásfelekezetek között a reformátusok számaránya meghatározó (1841-es adat alapján 20%), az evangélikus felekezet 7%, míg a zsidók 3%, a görögkeletiek 1%-os jelenléttel képviseltették magukat az egyházmegye területén. A füredi esperes kerületben a református és az evangélikus lakosok száma együttesen meghaladta a katolikusokét a 19. század 40-es éveiben. A három felekezet közül, számarányukat tekintve legerősebb a katolikus volt.[150] A régióban (Balaton-felvidék, Káli-medence, Nivegy-völgy) jelentős volt a református és az evangélikus lakosság jelenléte is.[151] A füredi espereskerület 1845. november 5-én, Csicsón tartott őszi koronáján a lelkipásztorok felvetették, hogy a térségben egyházlátogatásra már hosszú ideje nem került sor, ennek következtében jelentősen megnőtt azon hívők száma, akik nem részesültek a bérmálás szentségében. Ennél is nagyobb problémának tartotta a kerület papsága, hogy a környéken a katolikus hívőket minden oldalról protestánsok vették körül. *„Ide járul még azon probléma, hogy ezen a vidéken minden oldalról protestánsok szorítják körül a híveket, akik főpásztorukról csak hírből értesülnek, ellenben a protestánsokat elöljáróik gyakran látogatják* (...)*”* - olvasható a korona alkalmával készült jegyzőkönyvben.[152] A lelkipásztorok úgy vélekedtek, hogy áldásos hatással lenne az egyházkerület katolikus hívő közösségeire a püspök személyes jelenléte a plébániákon. A főpásztor törvényes közbelépését indokolta a térségben a plébánosi tekintély csökkenése is.[153] A kerület papságának álláspontját a megyéspüspök elfogadta és hivatalos kánoni látogatást tartott 1846-ban, a füredi egyházkerületben.[154]

---

[150] VFL II.7.a. no 49. (Vizer, 1841). Vö. Melléklet I.2. (Táblázat, grafikon).

[151] Az 1750–1770-es évek során a térségben (Bakony, Balaton-felvidék) a települések döntő többségében a lakosság felekezeti hovatartozását tekintve református többség figyelhető meg. Az 1774-es egyházlátogatási jegyzőkönyvek adatainak tanúsága szerint a vizsgálat 80 települést érintett, ebből 74-ben a református lakosok jelenléte dominált. A 19. század közepén a Balaton-felvidéken magas lélekszámú református települések voltak például Pécsely, Szentantalfa, Monoszló, Balatonhenye, Köveskál. Az utóbbi település a 18. század folyamán artikuláris hely volt. Köveskál a 19. században mezővárosi rangot kapott, és a század közepén is egy szilárd református közösség élt itt. A vallási kohézió csökkenése a 19. század utolsó időszakában indult. Vö. S. LACKOVITS 2001, 160.; UŐ 2006, 99. Balatonhenye és Köveskál az egyházmegye tapolcai espereskerületéhez tartoztak és a szentbékállai plébánia leányegyházai voltak. Szentantalfa és Monoszló a füredi espereskerület részét képezték, és a csicsói plébánia joghatósága alatt álltak, mint filiák. Vö. *Schem.* 1845, 45., 39.

[152] VFL V.3. A füredi espereskerület jegyzőkönyvei, 1845. november 5., Csicsó. (*Protocollum*).

[153] *„A népnek sok helyütt igenis megerősödött nyakassága, a plébánosi tekintélynek néhol szomorú gyöngülése.”* Vö. VFL V.3. 1845. november 5.

[154] DÓKA 1997c, 54. Zichy Domonkos megyéspüspök 1845–1846-ban végzett egyházlátogatásai az egyházmegye 5 espereskerületére terjedt ki: Veszprém, Csesznek, Bakonyszombathely, Palota, Füred. Vö. LUKCSICS 1931, 19.; PFEIFFER 1947, 23. Az egyházlátogatási jegyzőkönyveket Meszlényi Antal 1941-ben feldolgozta. Lásd. MESZLÉNYI 1941.

Vizer István mérnök 1841-ben készített egyházmegyetérképe[155] alapján összeállított táblázatból jól kivehető, hogy az egyházmegyében a palotai (székesegyházi/veszprémi főesperesség) és a csökölyi (segesdi főesperesség) espereskerületek területén élő lakosok vallási hovatartozásának szempontjából a református hívők aránya magasabb volt a római katolikusokéhoz képest. A palotai espereskerület lakosságának a fele református vallású volt. A katolikus hívők 38%-os arányban képviseltették magukat a területen. Az összlakosság 8,2%-a az evangélikus felekezethez, míg 4,8%-ban a zsidósághoz tartozott. A csökölyi espereskerületben a római katolikusok aránya 40,7% volt, szemben a református lakosság 58%-os arányával. A zsidóság számaránya ezen a területen 1,7% volt.[156] Összességében kijelenthető, hogy az egyházmegye egész területén élő lakosok felekezeti hovatartozását a 19. század közepén katolikus dominancia jellemezte.

I.5. A veszprémi egyházmegye papi állományának statisztikai adatai

I.5.1. Az alsópapság tanulmányi adatai

A 18. század végén (1790 után) bevett szokássá vált, hogy az egyházmegyék papnövendékei nem ugyanabban az oktatási intézményben, valamint nem ugyanazon településen végezték filozófiai és teológiai tanulmányaikat.[157] A veszprémi egyházmegye viszonylatában a filozófia stúdiumot a 19. század 20-as, 30-as éveiben a növendékek általában az egyházmegyén kívül abszolválták (Szombathely, Pécs, Eger). Például 1826 és 1831 között a szombathelyi Szent Márton szemináriumban találunk hallgatókat, akik a veszprémi egyházmegyéből érkeztek az intézménybe.[158] Az 1833-as papi névtár szerint 8 veszprémi növendék folytatott tanulmányokat Pécsett, a filozófia I. és II. évfolyamán.[159] Az egri főegyházmegye papnevelő intézetében 1834 és 1838 között összesen 35 veszprémi hallgató tanult.[160]

Az értekezésben tárgyalt időszak folyamán a veszprémi egyházmegye papnövendékeinek java része teológiai tanulmányait a Szent Anna szemináriumban végezte. A növendékek száma 1840-ben: 37 fő volt. A következő évben 39-en tanultak az egyházmegyei szemináriumban. Ez a szám, ahogy az értekezés mellékleteként közölt 4-es, 5-ös táblázatból is kimutatható, az 1846-os évben 20 főre csökkent. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcot követő években egyre inkább megnőtt a szeminárium növendékeinek létszáma. Az 1840 és 1855 közötti időszakban az

[155] Az egyházmegyei térképekről, közöttük Vizer István által készítettről lásd PAPP-VÁRY 2016, 191–199.
[156] Melléklet I.2. (Táblázat, grafikon).
[157] GŐZSY 2021, 177.
[158] 1826: 3 fő; 1827: 2 fő; 1829: 2 fő, 1831: 5 fő. Vö. *Schem.* 1826, 122.; 1827, 122.; 1829, 126.; 1831, 126.
[159] *Schem.* 1833, 126.
[160] *Schem.* 1835; 1837; 1838, 137. (Az oldalszámok mindegyikben megegyeznek).

egyházmegyéből 22 fő tanult Pesten, a Generális szemináriumban. A filozófia stúdium két évfolyamát a növendékek, a vizsgálat első három évében Szombathelyen abszolválták.[161] A veszprémi egyházmegye papnövendékei közül összesen 9 fő tanult a bécsi Pázmáneumban, felsőfokú tanulmányokat 1851-ben 1 személy (Antal Ignác), 1857-ben 2 személy (Keszthelyi Pál, Palotai Peska Ferenc) folytatott Bécsben, az Augustineumban. Az 1850-es években két növendék (Csete László, Bereczk Viktor) tanult Rómában.[162]

I.5.2. A papság átlagéletkora, a kápláni szolgálat és a plébánosi hivatalviselés időtartama

Bednárik János doktori értekezésében a székesfehérvári egyházmegye alsópapságának vizsgálata során (főleg a Buda környéki sváb falvakra vonatkoztatva) megállapította, hogy az 1848 és 1891 közötti időszakban az egyházmegye papságának átlagéletkora körülbelül 4,5 évvel növekedett (1848: 42,6 év; 1891: 47,1 év). Mivel a fiatal papokból volt leginkább hiány, így előfordult, hogy egy személy akár 10–15 évig is káplánként szolgált, mielőtt plébános lett.[163] Gőzsy Zoltán a pécsi egyházmegye 19. század eleji alsópapságát vizsgáló tanulmányában átlagosan 9 évet említ, amit az egyházmegyei szemináriumból kikerült kispapok pappá szentelésüktől számítva kápláni pozícióban töltöttek.[164]

A veszprémi egyházmegye papságának korfáját tekintve (a székesfehérvárihoz hasonlóan) megállapítható, hogy elöregedő volt. Ez azt jelentette, hogy 35 év alatt (1840–1875 között) a papi állomány 4 évet öregedett[165], hiányzott a könnyen mobilizálható, fiatal réteg; ebből következett, hogy a szemináriumból frissen kikerült papok átlagosan 8,9-9 évet vártak arra, amíg kinevezték őket javadalmakra.[166] A káplánként töltött évek átlagaként meghatározott értékbe, azokat az egyházi személyeket, akik a vizsgált időszakban kanonokok voltak nem számítottam bele. A segédlelkészi szolgálat időtartamaként kapott 9 (8,95) évbe azonban beletartoznak azok a papok is, akik karrierjüket a püspöki aulánál kezdték, vagy kezdetben az egyházmegyei szemináriumban tanítottak. Az ő esetükben mielőtt plébánosok lettek csak néhány évig, vagy egyáltalán nem szolgáltak segédlelkészként. Példaként hozom fel az állításra Huszár György, Pongrácz József, Vlasits Antal, valamint Tóth József nevét az egyházmegye papi állományából.[167] A plébánosok hivatalviselési ideje a vizsgált korszakban jelentősen kitolódott.

---

[161] 1840: 14 fő; 1841: 13 fő; 1842: 11 fő; 1843: 7 fő; 1851: 5 fő. Vö. Melléklet I.4. (táblázat).

[162] Melléklet I.5. (táblázat). A melléklet 4-5-ös táblázata tartalmazza az összesített tanulmányi adatokat, valamint egyes intézmények hallgatói névsorát, amelyeket a papi névtárakból állítottam össze.

[163] „*A papi kar öregedése, szükségszerűen vonta maga után a papi életpályák, karrierutak deformálódását”* Vö. BEDNÁRIK 2018, 49.; UŐ 2020, 60.

[164] GŐZSY 2021, 158.; UŐ. 2023, 136.

[165] 1840: 43,9 év; 1875: 47,9 év. Vö. Az értekezés mellé külön csatolt adatbázisban. Forrás: PFEIFFER 1987.; *Schem.* 1875, I–XXIX.

[166] Melléklet I. 6. táblázat.

[167] Huszár György (1811–1865): 1811. április 14-én született Veszprémben, Huszár Lőrinc kézműves és Bóda Erzsébet házasságából. Alsóbb tanulmányait szülővárosában kezdte, a filozófia kurzust Győrött és Pécsett, teológiai tanulmányait Veszprémben, illetve Pesten végezte. Pappá szentelésére 1834. május 4-én került sor. Már ekkor a

Egy egyházi pályafutás alatt betöltött javadalmak számának tekintetében az egy-két plébánia az általános, és az adott lelkipásztor akár élete végéig is lehetett a falusi vagy mezővárosi hívő közösség lelki vezetője. Gőzsy Zoltán a pécsi egyházmegye viszonylatában megállapította, hogy a plébánosok hivatalviselési ideje átlagosan megközelítette a 20 évet a 19. század első felében.[168] A veszprémi püspökség területén, a 19. század közepén a plébánosi hivatalviselés időtartama átlagosan 29 év volt.[169]

Az értekezés I.-es mellékletében közölt adatbázisban feltüntetett 312 egyházi személy közül 208 esetében figyelhető meg, hogy egyházi karrierje alatt mindössze egy javadalom élén teljesített lelkipásztori szolgálatot plébánosi minőségben. A mintavétel számadatához viszonyítva ez 67%-os arányt jelent. Az ő esetükben a hivatalviselés időtartama a veszprémi egyházmegyében a 19. század közepén (1840–1855) átlagosan 28, 3 év volt.[170] Azon személyek, akik pályafutásuk során, két-három helyen is szolgáltak plébánosként, náluk a szolgálat időtartama átlagosan 25 évben állapítható meg.

A hivatalviselési idő kitolódása nemcsak kizárólag a papság elöregedésével hozható összefüggésbe, hanem az egyházmegye alsópapságának szerény anyagi körülményeivel is.[171]

---

veszprémi püspöki aulában találjuk, mint levéltárost. Iratrendezési feladatokat látott el, melynek gyakorlati haszna abban mutatkozott meg, hogy belelátott az egyházkormányzati ügyekbe, illetve az egyházmegye gazdasági tevékenységébe. Kopácsy József megyéspüspök szentszéki jegyzőnek, majd 1841. május 4-én püspöki titkárnak nevezte ki Huszár Györgyöt, aki volt szentszéki jegyző is. A főpásztori bizalmat mutatja, hogy lelkipásztorkodásban káplánként szerzett tapasztalatok nélkül került Sümegcsehire, egyben ő lett a sümegi esperes kerület elöljárója is (1845). Vö. FOGL 2015, 4–5.; PFEIFFER 1987, 538.; Pongrácz József (1778–1856): Pappá szentelték 1801. november 22-én. A lelkipásztori pályáját Veszprémben kezdte, mint praebendista és alkántor. Hetesi plébános, egyben a kaposvári kerület alesperese volt 1818-tól. (1805–1832). Az általános helynök felszólította 1829-ben, hogy pályázzon a pesti hitszónoki állásra. Pongrácz azzal az indokkal utasította vissza a felkérést, hogy teljesen elszokott a művelt latin beszédtől. Veszprémben a szeminárium lelki igazgatója lett 1832-től, ezzel egy időben a Szent Mihály plébánia vezetését is elvállalta. Zsinati vizsgáló, szentszéki ülnök (1832–1834). Ősiben plébános, emellett a palotai esperesi kerület vezetője volt (1834–1856). 1834-től tiszteletbeli kanonok. Vö. PFEIFFER 1987, 852.; Vlasits Antal (1780–1854): nem teljesített kápláni szolgálatot. Mint IV. éves teológus hallgató, 3 évig karpap volt Veszprémben. A szeminárium tanulmányi felügyelője, aligazgatója 1802-től, majd a dogmatika tanára volt 1805-től. Plébános Felsőiszkázon (1808–1832); Somlóvásárhelyen (emellett a devecseri kerület alesperese, 1832–1843). Szentszéki ülnök (1843–1845). Az 1824. évi esperesi jelentés szerint: Tehetséges, alaposan képzett, buzgó és kötelességtudó lelkipásztor, aki jó káplán nevelőnek, vendégszerető volt, emellett a szegények jótevőjeként ismert. Vö. PFEIFFER 1987, 1088.; Tóth József (1784–1863): karpap volt Veszprémben 1805-től. Pappá szentelték 1807-ben. Alkántor Veszprémben, 1808–1809 a szeminárium aligazgatója volt. Kápláni szolgálat nélkül nevezte ki a megyéspüspök a Kisbárapáti plébánia élére 1809-töl. Javadalmáról 1860-ban mondott le. Vö. PFEIFFER 1987, 1036. Lásd. Melléklet I. 6. táblázat.

[168] GŐZSY 2021, 150, 193.; Gőzsy Zoltán a témát érintette még a kápláni szolgálat időtartamának kitolódásával együtt a papi hivatásról szóló írásában is. Vö. GŐZSY 2023, 132, 136.; A fenti adatokat közöltem Szalay Sándor áldozópapról szóló tanulmányomban is. Vö. FOGL 2023, 70.

[169] A plébánosi hivatalviselés időtartama összesítve pontosan: 28,83 év. Vö. Melléklet I. 6. táblázat.

[170] Melléklet I. 6. táblázat. Hat olyan lelkipásztort emelnék ki, akiknek egész pályafutása egyetlen egy plébániához köthető: Kavulák János 1818-ban született, 1841-ben szentelték pappá. Káplán volt Berzencén 1841-től 1846-ig, majd ugyanitt lett plébános (1846–1907). A plébániai hivatalt 61 évig viselte, javadalmáról lemondott. Vö. PFEIFFER 1987, 580.; Melléklet I. 6.; Adatbázis.; Borsódy Ferenc hat évet káplánként, ezt követően 49 évet szolgált plébánosként Zalaszegváron (1820–1875).; Huppán György Halimbán (1835–1883), Razgha Lajos Tabon végzett segédlelkészi teendőket, majd ezt követően plébánosként irányította a hívő közösség lelki életét a településen. Rajtuk kívül Horváth Imre és Németh András voltak azok a papok, akiknek neve egy javadalomhoz köthetők. Vö. PFEIFFER 1987, 307–308, 537, 872, 513, 770.

[171] Az alsópapság csekély anyagi helyzetének szemléltetésére jó példával szolgál Szilvásy Eduárd szentgáli plébános

Zichy Domonkos megyéspüspök 1843. március 2-án kelt főpásztori körlevelében merült fel az idős, vagy önhibájukon kívül munkaképtelenné váló papok segélyezése céljából létrehozandó alapítvány gondolata. Az iratból kitűnik, hogy a már idősödő plébánosok annak ellenére, hogy tisztában voltak azzal, hogy a lelkipásztori szolgálat ellátása egyre megterhelőbb volt számukra, mégis ragaszkodtak javadalmukhoz, hogy ne kelljen nyugalmazott papként nélkülözniük.[172]

A Domonkos Intézet egy olyan alapítvány volt, amely azzal a céllal jött létre 1845-ben, hogy anyagilag támogassa azokat az egyháziakat, akik önhibájukon kívül egy időre munkaképtelenné váltak. Az intézet tőkéjéből nem részesülhettek azok a papok, akik egyházfegyelmi vétségeik következtében kerültek nehéz anyagi helyzetbe. Az alapítványból származó pénzt a jogosult személy nem fordíthatta például a plébánia felújítására, hanem kizárólag személyes szükségletei kielégítésére. Alapvetően az espereskerületek papsága egyetértett az alapítvány létjogosultságával kapcsolatosan, azonban abban, hogy mi alapján és milyen mértékben részesülhessenek az igénylők az intézet tőkéjéből, már megoszlottak a vélemények. A segély összegének megítélésénél számítson-e a kor, a lelkipásztori szolgálatban eltöltött idő, a szerzett érdemek, avagy sem. A pápai kerület esperesi koronáján részt vett plébánosok és káplánok azt az álláspontot képviselték, hogy nem lehet figyelmen kívül hagyni a segélyért folyamodó pap szolgálati idejét és érdemeit.[173] A bakonyszombathelyi kerület papsága 1845. május 27-én tartott koronáján a lelkipásztorok azt a véleményt fogalmazták meg, hogy legyen fokozat, de annak alapja a szükség legyen. A díjazás mértékét a díjazott nyomorúságos helyzete határozza meg. A szolgálati időt és az érdemeket ne vegyék figyelembe.[174] A tapolcai kerület lelkipásztorai hasonlóan vélekedtek a kérdést illetően. Véleményük arra irányult, hogy az egyenetlenkedés, a nézeteltérések elkerülése végett az alapítványból járó díjat ne kössék sem ranghoz, sem érdemekhez, hanem akinek szüksége van rá, tehát az elaggott paptól a

---

helyzete, aki tetemes adósságot halmozott fel, és a kerületi alesperes 1848. december 13-án kelt jelentésében a pap uzsorással való üzletelését is napvilágra hozta. Tallián Imre hahóti plébános anyagi okokra hivatkozva kérte Szmodis János káptalani helynököt 1849. augusztus 30-i levelében, hogy az egyházmegyei hatóság helyezze át őt egy jövedelmezőbb plébánia élére. Vö. FOGL 2019, 266, 269. A fegyelmi problémákkal küzdő egyházi személyek írásaiban rendszerint találunk utalásokat a nehéz egzisztenciális helyzetre (pl.: Nemesovits János, Kováts Ignác, Szalay Sándor). Hasznos információval szolgálnak a papság anyagi helyzetének meghatározásához a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltárban található 1848-as összeírások, amelyek az alacsonyabb jövedelmű plébániákra vonatkoznak. Ezek azt a célt szolgálták, hogy felmérjék az egyházi tized eltörlése milyen mértékű anyagi károkat okozott a veszprémi püspökség területén. A közeljövőben tervezem majd ezeket a dokumentumokat összegyűjteni és mélyebben tanulmányozni. Az esettanulmányok kidolgozásánál ezekre a forrásokra is hivatkozok. Vö. VFL I.1.13.

[172] (A nyugellátásról van szó – Kiemelés: F. K.). *„(…) és azon káros, de e körülményekben természetes javadalmakhoz (beneficium) való ragaszkodást szüli, miszerint azok is kénytelenek javadalmuktól megválni, kik testi és lelki erejük fogyatkozása el nem tagadható érzetében jól tudják: hogy ideje lenne alkalmasabbnak helyt csiníani.”.* Vö. VFL I.1.2. IX. köt. 1843. március 2. *Circulares* (1841–1850).; A körlevél teljes terjedelmében közlésre került a Nemzeti Újságban. Vö. *Nemzeti Újság*, 38. évf., 35. szám, 1843. május 2.

[173] VFL I.1.44. 467/1845. A pápai kerület espereskerületi koronájának jegyzőkönyve, 1845. május 10.

[174] VFL I.1.44. 463/1845. A szombathelyi espereskerület május 27-én tartott ülésének jegyzőkönyve. 1845. május 27.

szerencsétlenül járt káplánig, mindenki egyformán részesüljön a segélyben.[175] A különbségtétel ellen volt még például a kaposvári, illetve a karádi kerület papsága.[176]

Korábban utaltam már a plébániaalapításokra, a kápláni állomásokra abban a kontextusban, hogy egyház közigazgatási szempontból miként épült fel a veszprémi püspökség a 19. század közepén, de a fenti demográfiai adatok értelmezéséhez szükségét látom annak, hogy jelen fejezetrészben is kitérjek ezekre. A veszprémi egyházmegye területén a 18. század első felében csak elvétve működött a plébániákon kápláni állomás. A lelkipásztorok szűkös egzisztenciális helyzete nem tette lehetővé, hogy maguk mellett segédlelkészt alkalmazzanak. Azonban a század közepére a paphiány mérséklődött, a lakosság száma növekedett, az egyes javadalmak anyagi helyzete javult, így gyakran előfordult, hogy 1-2 évre foglalkoztattak káplánt a plébánosok.[177]

Az egyházmegyében új plébániák nagyszámú alapítására nem került sor a 19. század közepén. Ellenben a 18. század utolsó harmadában megnőtt a javadalmak száma. A század második felében az egyház egyre erőteljesebb módon vált a társadalom, a gazdaság fejlődését előirányzó reformok közvetítőjévé. II. József (1780–1790) egyházpolitikai rendelkezései közül a szerzetesrendek feloszlatását érdemes megemlíteni, ugyanis a rendelet összefüggésbe hozható a plébániaalapítással. A veszprémi egyházmegyében 1782 és 1795 között 38 plébánia jött létre. Ebből 21 plébániának a feloszlatott szerzetesközösségek vagyonából létrehozott Vallásalap volt a patrónusa. Az uralkodó célja a falusi pasztoráció elősegítése volt. A hívő közösségek élén álló plébános, mint népnevelő, „közvetítő csatorna" volt az államhatalom és a nép között.[178]

A veszprémi egyházmegye területén az 1820-as évekig 11, míg 1840 és 1855 között csupán 4 plébánia alakult (Enying, 1841; Tekenye, 1843; Lajoskomárom, 1846; Ádánd, 1853).[179] Mint már a fejezet előző részében utaltam rá, a plébániák összlétszáma 1840-ben összesen 216 volt, 1857-re ez a szám így 220-ra emelkedett. Az aktív lelkipásztori szolgálatot teljesítő papság összlétszáma 287–293 fő volt.[180] A korszakban a plébánosokat segítő káplánok szerepe egyre

[175] Vö. VFL I.1.44. 464/1845. A tapolcai kerület május 5-én tartott espereskerületi koronájának jegyzőkönyve, 1845. május 5.
[176] VFL I.1.44. 465/1845. A kaposvári espereskerület koronája. VFL I.1.44. 466/1845. A karádi espereskerület tvaszi koronája. A Domonkos Intézet történetéről, alapításának körülményeiről, szabályairól nem született még tanulmány. A témában a közeljövőben tervezek egy dolgozatot megírni.
[177] DÉNESI 2006, 74.
[178] GŐZSY 2021, 158.; UŐ. 2023, 134.; FORGÓ–GŐZSY 2018, 115–116.
[179] A veszprémi egyházmegye területén 1800 és 1855 között összesen 16 plébániaalapítás történt. Vö. *Schem.* 1857, 23–125. Lásd. Melléklet I. 3. táblázat.
[180] *Schem.* 1841, 38–149.; *Schem.* 1857, 23–125.; A 287-293 fő alatt értem a javadalmakat és a kápláni állomásokat összesítve, a vizsgált időszakra vonatkoztatva. Szerzetesek által adminisztrált plébániák (26 javadalom) az egyházmegye területén esperes kerületenként: Veszprém: Berénd, Polány (zirci ciszterek); Csesznek: Borzavár, Lókút, Nána (Bakonynána), Olaszfalu, Zirc. (zirci ciszterek); Füred: Aszófő, Füred, Tihany (A tihanyi bencés rend); Keszthely: Zalavár (zalavári bencés apátság); Kis-Komárom: Zalaapáti (zalavári bencés apátság); Kanizsa: Csács (zalavári bencés apátság), Homokkomárom, Kanizsa (kanizsai ferencesek), Szentlászlóegyháza (Bakonyszentlászló, ferencesek); Karád: Andocs (ferences rend), Endréd, Kapoly, Zamárdi (tihanyi bencések); Pápa: Nagytevel (zirci ciszterek); Bakonyszombathely: Bakonykoppány (zirci ciszterek); Sümeg: Türje (premontreiek); Segesd: Segesd (ferencesek), Csököly: Atád (ferencesek); Csurgó: Szentmiklós (kanizsai ferencesek). Vö. *Schem.* 1841, 19–115.;

inkább jelentőssé vált, a káplántartás a 19. században már általánosnak mondható. A veszprémi egyházmegyében a kápláni állomások a plébániák egyharmad részét érintették (71–73).[181] Míg a plébánia alapítás mértéke a 18. század utolsó harmadához képest a 19. század első felében mérséklődött, a leányegyházak (filiák) száma tizenöt év alatt (1840–1855) rohamosan emelkedett (1840: 920 db; 1856: 1020 db).[182]

I.5.3. A papszentelések és a papi halálozások aránya az egyházmegyében

A Szent Anna szeminárium iratanyagában található papszenteléseket rögzítő jegyzék 1840–1845, illetve 1850–1855 közötti időszakokból szolgáltat adatokat. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc éveiben, illetve az azt megelőző években történt szentelésekre vonatkoztatva az 1850 után összeállított papi névtárakból nyerhetünk információt. Az 1840 és 1845 közötti időszakban összesen 51 személyt szenteltek fel a veszprémi egyházmegyében. Ez a szám az 1850–1855-ös évek adataival párhuzamba állítva valamelyest csökkent (43 fő). Az 1846 és 1849 közötti évek során 29 személyből lett egyházmegyés pap. Az adatok összesítéséből megállapítható, hogy az 1840 és 1855 közötti időszakban összesen 123 papnövendéket szenteltek fel. Ez öt év alatt 40 főt jelent, ebből következik, hogy évente átlagban 8 főt részesítettek a szentségben.[183]

Az egyházmegyében történt papi halálozásokra vonatkozó adatokat egyrészt az 1857-es Schematismusból, másrészt Pfeiffer János életrajzgyűjteményéből vettem. Az előbbi forrás csak azon egyházi személyek esetében tartalmaz halálozási adatot, akik 1850 és 1856 között hunytak el. Ahhoz, hogy a kapott értéket kiegészítsem, feldolgoztam az említett névtárat a kérdésre vonatkoztatva. Az adatokat összevetettem Pfeiffer irathagyatékával is. Ezek alapján a vizsgált időszak alatt a papi állományban 129 haláleset történt.[184] Annak ellenére, hogy a különbség minimális volt a szentelések és a halálozások aránya között, mégis megállapítható, hogy több pap hunyt el az egyházmegyében, mint amennyit felszenteltek. A plébániák területi növekedéséből adódóan a lelkipásztori feladatok is megszaporodtak. A felvetett tényezőkből kifolyólag paphiány mutatható ki, amelyet valamelyest ellensúlyozott a szerzetesrendek jelenléte és a lelkipásztori szolgálatban történő aktív részvételük az egyházmegye területén.[185]

Schem. 1857, 39–148. Sümegen a lelkipásztori szolgálatot segítették ugyan a helyi ferences rendház szerzetesei is, de alapjáratba véve a plébános a tárgyalt időszakban világi pap volt.

[181] *Schem.* 1841, 38–149.; *Schem.* 1857, 23–125. Egyházmegyei adatok összesítése a Schematismusokban: *Schem.* 1841, 166; *Schem.* 1857, 126. Vö. Melléklet I. 1.

[182] *Schem.* 1841, 166.; *Schem.* 1857, 126.

[183] VFL I.1.5. *Liber Sacrarum Ordinationum Ab Anno 1806–1845; 1850–1855.; Schem.* 1857, 147–166.

[184] *Schem.* 1857, 147–166.; PFEIFFER 1987.; VFLVIII. 31. *Pfeiffer János hagyatéka* (1897–1983).

[185] A szerzetesközösségek tagjai nem csak saját birtokaikon végezték a hívők lelki gondozását (például az egyházmegye cseszneki kerületéhez tartozó borzavári, lókúti és nánai plébániák patrónusa a vallásalap volt, a hívő közösségek lelki gondozását 1840 és 1855 között a zirci ciszterciek látták el), hanem más plébániákon is szükség esetén segítséget nyújtottak. Vö. *Schem.* 1841, 28–31.; *Schem.* 1857, 50–53.; Jó példával szolgál erre az állításra Pflum János törökkoppányi segédlelkész esete. A káplán „a rossz bánásmódra” hivatkozva hagyta el állomáshelyét

I.5.4. A plébános ismertetvénye a káplánok magaviseletéről. Feszültségforrás a két pap között

Annak ellenére, hogy a korszakban a káplánoknak meghatározó szerepük volt a plébánosok mellett a lelkipásztori szolgálatban, a két felszentelt pap közötti viszony szabályozása továbbra sem került előtérbe. Gőzsy Zoltán a pécsi egyházmegye alsópapságát vizsgáló tanulmányában a káplán személyével kapcsolatban megjegyezte, hogy az ne legyen tiszteletlen a plébánossal szemben, ne utasítsa el a figyelmeztetést, és az áthelyezéseket kedvezően fogadja.[186] Az 1822-es nemzeti zsinaton hozott tervezet valamilyen szinten érintette a plébános és a káplán kapcsolatát is, ugyanis a két pap közötti alá-fölé rendeltségi viszonyt emelték ki a szinóduson. A rendelkezés meghagyta az egyházmegyei papnevelő intézetek tanárainak, hogy a fiatal papokat figyelmeztessék arra, hogy miután tanulmányaikat befejezték, azután se feledkezzenek meg tudásuk fejlesztéséről. Folyamatosan képezzék magukat könyveikből, tanuljanak a lelkipásztori hivatásban tapasztalatot szerzett plébánosaiktól, a lelkipásztorkodás területén vessék alá magukat feletteseik iránymutatásának. A plébánosoknak elrendelték, hogy ne hatalmaskodjanak káplánjaik felett, hanem valóságos paptestvérként kezeljék őket.[187]

Ami a káplánokat illeti, ezen fogalom alatt olyan papokat értünk, kiket a katolikus hívők nagyobb lélekszáma, a plébános gyenge fizikai vagy mentális állapota miatt az egyházmegye elöljárója segédekként a plébánosok mellé rendeltek.[188] A káplán a megyéspüspöktől felhatalmazást kapott az igehirdetésre, a nép nevelésére (gyermekek oktatása a falusi iskolákban, hitoktatás a felnőtt lakosság számára a templomban), valamint a szentségek gyors és pontos

---

1848. október 27-én. Vö. FOGL 2017, 117–119. A törökkoppányi plébániához tartozó szorosadi leányegyház hívő közösségének néhány tagja a kollektíva nevében 1848. december 3-án levelet intézett az egyházmegyei hatósághoz annak érdekében, hogy káplánt kérjenek plébánosuk, Bán István mellé. A lelkipásztor a problémát úgy kívánta orvosolni, hogy a szomszédos településekről hívott káplánt. Több alkalommal küldött Bán István kocsit, például Kegyera Józsefért Kaposba, illetve néhány hónapig az attalai káplán látta el a lelkipásztori szolgálatot a leányegyházakban. Bán István hiába kért papot maga mellé Andocsról, a ferences gvárdián azzal az indokkal utasította el a plébános kérését, hogy ebben az időszakban a szerzetesek közül összesen három fő teljesített aktív lelkipásztori szolgálatot, közülük ketten beteg plébánosok mellett segédkeztek, egy pedig az andocsi plébániát adminisztrálta, tehát nem volt a rendházban erre a feladatra megfelelő személy, akit nélkülözni lehetett volna. Vö. VFL I.1.44. 943a/1848. *Törökkoppányhoz tartozó szorosadi hívek káplánt kérnek plébánosuk mellé rendelni, Szorosad*, 1848. december 2.; 943b/1848. Hivatalos levél az egyházmegyei hatóságtól Bán István plébánosnak címezve (Szél János kápláni kinevezése), 1848. december 4.; VFL I.1.44. 811a/1848. Bán István törökkoppányi plébános jelentése Külley János nagyprépost és általános helynökhöz. Törökkoppány, 1848. november 3. Gyömörey Lajos egyik levelében, amelyben a szabálytalanság alóli felmentését kérte említést tett az egyházmegyét jellemző paphiányról: *„Méltóságod előtt is ugy hiszem ismeretes azon körülmény, hogy most tudna applicatiót adni 4-5 alkalmas papi egyénnek is, kibe actu szűkölködik; az illető Szerzetesek atyáik pedig megfogyatkoztak elannyira, hogy monda szerént e folyó évben még nem egészen absolutus Theológusokat is nálok fel fognak szenteltetni.”* Vö. VFL I.1.44. 242/1848. Gyömörey Lajos kérelme a Pápai diszpenzációval kapcsolatosan. A teljes dokumentum olvasható a mellékelt szövegválogatásban. Vö. Melléklet II.10.6.

[186] GŐZSY 2021, 170.

[187] ADRIÁNYI 2017, 152.

[188] UDVARDY 1846, 192–193. Udvardy Ignác is írt egyházjogi munkájában a plébánost segítő káplánról, ám a kettejük közötti jogviszonyról nem sokat, csupán annyit jegyzett meg, hogy a két felszentelt pap közötti kapcsolatban a bizalom és a szeretet volt a legfontosabb.

kiszolgálására, kivétel a házasság szentségét.[189] A házasságok megáldása a helyi plébános jogköréhez tartozott, a segédlelkész csak lelkipásztori engedéllyel áldhatta meg azokat. A káplánok tisztségük gyakorlásában a plébánosoktól függtek, tehát kettejük között alá-fölé rendeltségi viszony állt fenn.

Az 1845. január 14-én tartott szentszéki ülésen tájékoztatta Zichy Domonkos megyéspüspök egyházmegyéje papságát a fegyelmi állapotok lazulásáról. Egyre több panasz érkezett a főpásztorhoz a plébánosoktól egyes káplánok viselkedésével kapcsolatban. A segédlelkészek közül néhányan kötelezettségeiket elmulasztották, az engedelmességet plébánosaiktól megtagadták, megbotránkoztatásra okot szolgáltató magaviseletükkel nem szolgálták kellő mértékben a hívek lelki életének épülését. A szentszéki ülésen részt vevő személyek azt javasolták a főpásztornak, hogy újítsa fel a néhai Makay Antal veszprémi megyéspüspök (1822–1824) azon rendelkezését, melyben évenkénti lelkiismeretes, titkos jelentést kért a plébánosoktól káplánjaik magaviseletét illetően.[190] Zichy Domonkos január 15-én kibocsájtott főpásztori körlevelében elrendelte a lelkipásztorok számára, hogy minden évben fehérvasárnapig készítsék el jelentésüket. A megyéspüspök utasítása szerint a káplánokról szóló ismertetvényt rovatokba szedve kellett összeállítaniuk a plébánosoknak, amely iratokat az illetékes alesperes továbbította a főpásztorhoz. A körlevélben felhozott kérdések a káplán korára, szolgálati idejére, feladatai elvégzésének minőségére, valamint erkölcseire, illetve műveltségére irányultak.[191]

A segédlelkészek a viselkedésükről tanúskodó évi jelentést gyámkodásnak tartották, ami nem volt összeegyeztethető a szabadsággal; a korszellemre ugyanis a fiatal papság volt leginkább fogékony.[192] Az egyházmegye tizennyolc esperesi kerületéből akadtak olyanok, ahol nyíltan elvetették és megkérdőjelezték a főpásztori körlevél tartalmát. A sümegi kerület papsága aggodalmát fejezte ki az iránt, hogy ez a rendelkezés még inkább elmérgesíti a kapcsolatot a

[189] UDVARDY 1846, 193.; CHERRIER I. 1843, 300.

[190] *Schem.* 1975, 57.; A plébános magaviseletéről, lelkipásztori hivatalának ellátásáról az alespereseknek kötelezettségük volt évenként jelentést tenni a főpásztornak. Gelai Makay Antal ekkor még rozsnyói püspökként volt jelen az 1822-es nemzeti zsinaton. FEJÉRDY 2018, 559–560.; Az uralkodó, mint köztudott, nem fogadta el a zsinati határozatokat, ennek ellenére Makay Antal már veszprémi püspökként érvényt szerzett ennek a rendelkezésnek. Pfeiffer János papi névtárában találunk némelyik pap életrajzában olyan jellemzőket, amelyek kritériumaik voltak a körlevélben foglaltaknak. A jelentésekben a következő szempontok figyelhetők meg: a lelkipásztor erkölcsei, műveltsége, breviárium végzése, oktatás, háztartásának erkölcsi állapota, illetve milyen viselkedést tanúsított az oldala mellé rendelt segédlelkésszel szemben. A „Makay-féle" körlevél ezt a „titkos információt" a plébánosokra és a káplánokra együttesen alkalmazta. VFL I.1.2. VII. köt. *Circulares* (1821–1830). 1824. március 10.; Amikor Zichy Domonkos felújította egykori püspökelődje rendelkezését, az ellenőrzést elsősorban a káplánokra vonatkoztatta. Főesperesi jelentéseket 1841-ből olvashatunk, szintén Pfeiffer kanonok művében, amelyek a fentebb megjelölt kritériumokat vették számításba. Vö. PFEIFFER 1987. Az espereskerületi koronák alkalmával az ismertetvénnyel kapcsolatos álláspontokról és a problémákról már korábban írtam. Vö. FOGL 2017, 115–116.

[191] Milyen gyakorisággal prédikált a segédlelkész és mennyi időt töltött a felkészüléssel? A katekizmust gyakran végezte, az iskolákat folyamatosan látogatta? Mi jellemezte a káplán erkölcseit, viselkedését? Képezte e magát, mennyi időt töltött hasznos könyvek olvasásával? Vö. VFL I.1.2. IX. köt. *Circulares* (1841–1850), 1845. január 15.

[192] SÁRKÖZY 1915, 110.

plébános és a káplán között. A lelkipásztorok aggályaiknak nem csak az esperes kerületi korona alkalmával készült jegyzőkönyvben, hanem külön felterjesztés formájában is hangot adtak.[193]A kerület papsága a két egyházi személy közötti optimális kapcsolatból indult ki. Véleményük arra irányult, hogy ez a rendelet a plébános és a káplán közötti kölcsönös bizalomra és „atyafiságos szeretetre" épülő kapcsolatot alapjaiban rendítheti meg. A titkos információk a káplánokat gyanakvóvá tehették plébánosaik szándékaival szemben, valamint kettejük között viszályokat, súrlódásokat idézhettek elő. A segédlelkész plébánosában egy „titkos kémet" sejthet, vélekedett a sümegi egyházkerület papsága.[194] A káplánok magaviseletéről szóló évenként szolgáltatott tájékoztató szükségszerűsége 1848-ban is napirenden volt. Az esperes kerületek által a témában megfogalmazott javaslat nem volt egyöntetű.

A veszprémi egyházmegye belső életének szabályozására az 1848. június 15-én tartott egyházmegyei köztanácskozmány hozott határozatokat. A nyolc határozatból öt foglalkozott a káplánok anyagi helyzetével, a plébános és káplán viszonyával, illetve az egyházi vétségek kivizsgálásának menetével. Az egyházmegye területén több olyan segédlelkészi állomás működött, amelynek jövedelme igen csekély volt: mindössze évi 24 forint. Ezért a határozat elrendelte a segédlelkészek fizetésének emelését 1848 januárjától visszamenőleg évi 60 forintra. Ezt a székeskáptalan kezelése alatt álló ájtatos alapítványok pénztárából fedezték, valamint meghagyták, hogy a megyei misedíj kiosztásánál a káplánokra fordítsanak nagyobb figyelmet.[195]

Több esetben előfordult, hogy a segédlelkészeket a megyéspüspök döntése alapján egyik állomáshelyről a másikra helyezték át, emiatt az espereskerületi koronák alkalmával a résztvevők véleménye arra irányult, hogy amennyiben a káplánt máshova helyezik, az egyházmegyei pénztárból térítsék meg az érintett személy költözési költségeit; kivéve, ha magasabb jövedelmű plébániára küldik, vagy javadalmas plébános lesz.[196]

A füredi kerület 1848. szeptember 4-én tartott koronáján előjött a kérdés a káplánok magaviseletéről szóló ismertetvénnyel kapcsolatosan, amiről úgy vélekedett a kerület papsága, hogy ezek a jelentések elmérgesíthetik a viszonyt a plébános és káplánja között. Ezért elegendőnek tartották volna, ha a vétkes papot az alesperes egy kerületi paptárs jelenlétében meginti, azonban, ha az illető magatartásában nem történik pozitív irányú változás, akkor az alesperesnek kötelezettsége hivatalból jelenteni a segédlelkésszel kapcsolatos problémákat az egyházmegyei hatóságnak.[197]

---

[193] VFL I.1.44. 403/1845. A Sümeghi- Egyházkerület 1845.dik évi Szent György hava 24-én tartott gyűlése jegyzőkönyvének változata.; VFL I.1.44. 407/1845 *Remonstratio districtus Sümeghiensis contra informationis capellanares.;* FOGL 2017, 115–116.

[194] VFL I.1.44. 407/1845 *Remonstratio districtus Sümeghiensis contra informationis capellanares.*

[195] VFL I.1.44. 535/1848. *Veszprémi egyházmegye köztanácskozmánya*, Veszprém, 1848. június 14.

[196] *Schem.,* 1975, 57.

[197] VFL V.3. Balatonfüredi kerület iratai. Az értekezés 5. fejezetében szólok a füredi kerület papságának 1845-ben

A pápai kerület papságának május 9-én tartott esperesi koronáján a lelkipásztorok a segédlelkészek ismertetvény alóli felmentését kérték. Ezen véleményüket a következő kerületi gyűlésen úgy módosították, hogy nem árt, amennyiben a káplánokat kétségek között hagyják, a rájuk kellemetlenül ható jelentést eltörlik, vagy a továbbiakban is folytatandónak tartják.[198] Végül a június 15-ei egyházmegyei köztanácskozmány olyan határozatot hozott, ami továbbra is fenntartotta a rendeletben foglaltakat azzal a kitétellel, hogy az írásban benyújtott információk adása lelkiismeretesen történjen. A hanyag, kötelességeit elmulasztó vagy viselkedésével közbotrányt okozó káplánokat az evangélium szerinti magánintés után területileg illetékes alesperes egy kerületi paptárs jelenlétében intse meg. Amennyiben a problémás személy nem javulna, helyezze át a püspök egy másik állomásra. A nagyobb botrányokat az alesperesnek kellett jelentenie a megyei hivatalnak.[199] Viszont a káplánokkal rosszul bánó plébánosokra is vonatkozott a fentebb említett rendelkezés. Fontos megemlíteni, hogy ha feljelentette a püspöki szentszéknél a káplán a plébánost, vagy fordított helyzetben a plébános a káplánt, esetleg a hívek éltek panasszal, a szentszék felszólította a kerületi esperest az ügy alapos kivizsgálására, tehát senkit nem mozdítottak el, nem intettek meg, és nem történt javadalomfosztás sem a megalapozatlan vádlevelek alapján.

Az igali kerület 1848. június 6-án kelt jegyzőkönyve is tárgyalta a plébános és a káplán viszonyát. Súrlódásokhoz vezethetett a lelkipásztor és segédlelkésze közötti korkülönbség, ezért a kerület meghagyta a megyéspüspöknek, hogy majd a szeptemberre tervezett nemzeti zsinatra előkészített határozatok meghozatalánál fordítsanak nagyobb figyelmet a korkülönbségre, mert nem tartották megfelelő megoldásnak, amennyiben fiatal plébános mellett korosabb káplán tevékenykedne. Az espereskerület lelkipásztorkodó papsága azt a javaslatot tette, hogy az idősebb káplánokat – ha lehetőség adódik rá – alkalmazzák javadalmakra.[200]

A titkos plébánosi információ forrásadottságának bemutatásához jó példával szolgál Markovicz János[201] pápateszéri plébános (1819–1858) írása. A lelkipásztor által 1845. január 26-án, a káplán magaviseletéről kiállított jelentés több információt is szolgáltat Trimel Sándor viselt dolgaival kapcsolatban.[202] A dokumentum egyoldalú, tartalmaz szubjektív információkat, érzelmi megnyilvánulásokat, ami miatt érdemes megfelelő kritikával kezelni. Markovicz dicséretére váljon, hogy jelentésében kiemelte a káplán pozitív tulajdonságait is a negatívok mellett, és

megfogalmazott véleményéről.

[198] VFL V.10. Pápai kerület iratai.

[199] VFL I.1.44. 771/1848. A Választmányi Bizottmány ülése, Veszprém,1848. június 16.

[200] VFL V.6. Igali kerület iratai, Espereskerületi korona alkalmával készült jegyzőkönyv, 1848. július 6.

[201] Markovicz (Markovics) János (1786–1873): Pápateszéren volt plébános 1819 és 1858 között. Kanonoki stallumot, a későbbiekben főesperesi kinevezéseket kapott (Segesd, Pápa, Somogy, Zala; 1866–1872). Vö. PFEIFFER 1987, 159.

[202] VFL I.1.44. 35/1845. Trimmel Sándor botrányairól. Markovicz János pápateszéri plébános jelentése káplánja magaviseletéről. 1845. január 26. A jelentés teljes szövege a disszertáció II. (szövegválogatás) mellékletében olvasható. Lásd. Melléklet II. 2.

egyáltalán nem állt szándékában, hogy paptársa előmenetelét az egyházi hierarchiában megakadályozza. A dokumentum elbeszélő jellege miatt érdemes belőle hosszabban idézni. A plébános, Trimmel Sándor[203] erkölcseiről már a dokumentum elején megfogalmazta véleményét azzal a kijelentésével, miszerint a segédlelkész „fejérnépes". „*Minekutánna parancsolta Méltóságod, hogy Trimel Sándor káplán úrról lelkiismeretes információt adjak, megvallom, hogy ő bizony fejérnépes. Elsőben is már nem fiatal szakátsnémat kísértette de nem sikerülvén, hogy elmarhassa, olly gyülölséget öltött fel ellene, hogy pazarlásrul, csalásrul, lopásrul, de próba nélkül vádolná előttem, azután pedig oly gonosz lelküségre vetemedett, hogy azt erősítené, hogy éjjel a szakátsné menvén szobájába, ágyához ült és a közösülésre kérte mintha bizony ollyan embert kellene kérni, ki/mint ki fog tetszeni/ mihel ide magánfehérnépet kapott, azonnal le akarta nyomni.*[204] Itt a plébános bemutatott egyszerre egy konfliktus helyzetet a szolgálószemélyzet egy tagja és a káplán között, valamint a pap erkölcsi szempontból kifogásolható vétkét. A plébános utalt egy olyan korábbi esetre, hogy volt szolgálóját állítólag akkori káplánja ejtette teherbe. Ez a szolgáló 1844 nyarán visszatért Teszérre, ahol, mint a plébános fogalmazott „szükség idején" dolgozott nála. Az esetről Trimmel Sándor káplán tudomást szerzett és a nőt megkörnyékezte, amit az egyik szolgáló észrevett. Amennyiben ez az eset kitudódott, újabb botrányt idézett volna elő a hívő közösség körében. Markovitz azt is állította, hogy Trimel már több falubelit is megkörnyékezett. „*Továbbá Trimel Úr ugy szerentsétlen természetű, az első fő Paptúl kezdve az utolsóig, senkirül se tesz fel jót, előtte minden plébános kurafi, minden gazdasszony ágyos. Ha*

[203] Trimel (Trime, Trimmel) Sándor (1805–1866): 1805. március 30-án született Trime Alajos és Kayser Terézia szülőktől. A családnevek alapján sváb származásúnak vélem. Filozófiai tanulmányait Győrött végezte. 1837. október 6-án szentelték pappá. Káplánként szolgált: Nágocson 1837. október 27-től, Márkón 1838. szeptember 11-től, Csicsón 1840. augusztus 28-tól, Pápateszéren 1841. december 26-tól, Barcson 1845. március 18-tól. Pfeiffer János szerint 1848-ban Lesencetomajon, majd Taszáron, végül július 18-tól szeptember 30-áig ismét Lesencetomajon volt káplán. Katonának állt, amiért a szentszék 1849 októberében felfüggesztette. A 47. honvédzászlóaljban szolgált, 1848 novemberében „címzetes örmester" lett. Tábori lelkészi pozícióra is jelentkezett, azonban kérvénye elutasítást nyert. Trimmel Sándort Gógánfáról 1852-ben, mint békebontót Ranolder János (1850–1875) elmozdította. 1857-ben tett zsinati vizsgát. 1866. december 10-én halt meg. Vö. PFEIFFER 1987, 1045.; HERMANN R. 1992, 138.; ZAKAR 1994, 174.; FOGL 2017, 120. Trimmel Sándor gógánfai segédlelkészt 1852. január 2-án a csendőrök elfogták, békebontó, néplázító magatartása miatt vád alá helyezték, és ellene hivatalos vizsgálatot rendeltek el. Ranolder János veszprémi püspök közbenjárt a világi hatóságnál annak érdekében, amennyiben Trimmelt bűnösnek találják, ügyében az egyházi bíróság hozhasson elmarasztaló ítéletet. A püspök levele 1852. január 7-én kelt. A dokumentum narratívájában történt utalás arra, miként viszonyult az egyházmegyei hatóság a visszatérő fegyelmi problémákkal küzdő papokhoz. Emellett az irat információt szolgáltat arról is, hogy a pap különböző erkölcsi vétségek miatt már korábban is büntetve volt. *„(...) az elől említett* (Trimmel Sándor – megjegyzés: F. K.*) egy epekóros, s erkölcsi kicsapongásai miatt már büntetve volt, s a pásztorkodásban, csak, mint javulási végkísérletben tűrt egyént terhelő tény tudomásomra jutott (...)".* A következő megjegyzés is figyelemre méltó, ami egyfajta általánosításként is értelmezhető. *„(...) s a gyomot megyémből, nehogy egyes kifajzott miatt az egész papi testület szeplőtelen hírneve jövendőre csorbát szenvedjen, kíméletlenül kiírtsam.".* Vö. VFL I.1.44. 10/1852. Ranolder János megyéspüspök levele Bogyay Lajos, Zala vármegye császári és királyi kormánybiztosához. 1852. január 7. A kormánybiztos válaszlevelében elutasította a főpásztor kérését arra hivatkozva, hogy a politikai vétségek felett hozott felsőbb rendeletek egyforma eljárást rendeltek el. Vö. VFL I.1.44. 55/1852. Bogyay Lajos kormánybiztos válaszlevele Ranolder János megyéspüspökhöz. 1852. január 12.; Trimmel Sándor ügyében a tárgyalásra vegyes vizsgálóbizottság előtt 1852. január 12-én került sor Sümegen. Az említett gógánfai segédlelkészt 4 hónapos börtönbüntetésre ítélték. Vö. VFL I.1.44. 85,396/1852. Az ügyre vonatkozó további levéltári források: 126, 288–289/1852.

[204] Uo. 35/1845.

méregbe jön annyira elragattatik az indulattul, nem tekéntvén se korra, se rangra, se helyre, akar ki legyen, kivel köze volt, megtámodja, és mindenféle gyanuval és rágalommal lemocskolja az embert, így goromba volt már több plébános urakkal (…).[205]

Ezekből a sorokból arra következtetek, hogy egyrészről jellemhiba állhat a dolgok hátterében, másrészről, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy Trimmel ekkor már nem volt fiatal (40 éves, 8 éve volt káplán)[206], vágyhatott az előmenetelre; éppen ezért elkeseredése következtében felindultságában feltételezhetett efféle dolgokat a papságról. Ami még valószínű, hogy a liberális korszellem hatással lehetett a segédlelkész gondolkodásmódjára. Pozitívan értékelte a plébános a jelentésben a káplán gyorsaságát, szorgalmát és kötelességtudatát. Markovicz János állítása szerint több esetben is előfordult, hogy a megyéspüspök az ő oldala mellé olyan segédlelkészt rendelt, akikkel azok természete, kifogásolható magaviselete miatt nem volt megelégedve. A lelkipásztor nyíltan kitért a dokumentumban arra, hogy a káplán nagyon szerény anyagi körülmények között élt. A plébános annak érdekében, hogy a felvetett egzisztenciális probléma megoldódjon, azt javasolta Zichy Domonkos megyéspüspöknek, hogy Trimel Sándort helyezze át a szentgróti (Zalaszentgrót) plébániára kápláni pozícióba (ugyanis ott éltek tehetősebb rokonai a segédlelkésznek), hogy ezzel is elősegítse javulását. Az ott szolgáló káplánt[207] helyezzék mellé, ami véleménye szerint a segédpapnak nem lenne ellenére, mivel szülei Zircen laktak és így közel lett volna hozzájuk, ráadásul ahogy Markovicz írta, ő maga is ismerte őket.[208] Trimel Sándor 1845. március 18-tól Barcson szolgált káplánként. Ezt követően 1848 nyarán Lesencetomajra került, ahol néhány hónapot töltött a lelkipásztori szolgálatban.[209]

A lesencetomaji plébános 1848. október 23-án jelentette a megyéspüspöknek, hogy káplánja hátrahagyva állomáshelyét katona lett. A nevezett személy döntését azzal indokolta, hogy tizenkét év egyházi szolgálatot követően sem alkalmazta a veszprémi egyházmegye akkori kormányzata őt lelkipásztori hivatalra, ennek következtében a nemzetőrökkel Keszthelyre távozott.[210] Trimmel Sándor 1849. október 2-án Szmodis János általános helynökhöz címzett levelében arról írt, hogy a hazaszeretettől elragadtatva az egyházi hivatást egy időre félretette, és

[205] VFL I.1.44. 35/1845. Uo.
[206] PFEIFFER 1987, 1045.
[207] A szentgróti káplán ekkor Koller Ignác István (1820–1904) volt. Olaszfaluban született 1820. július 24-én Koller József uradalmi kasznár és Madarász Teréz szülőktől. 1843-ban szentelték pappá. Első segédlelkészi állomáshelye volt Zalaszentgrót, közel 10 évet szolgált itt káplánként, 1853-ban tett zsinati vizsgát. Még ugyanebben az évben nevelő volt néhány hónapig Tarcsán, majd Grazban gróf Batthány Károly nemzetőr parancsnok Ferenc nevű gyermeke mellett. Miután visszatért az egyházmegye szolgálatába, Szentgróton lett először adminisztrátor, majd plébános. Lelkipásztori hivatala 40 évig tartott (1853–1904). Vö. *Schem.* 1845, 51.; PFEIFFER 1987, 611. Lényegében egész egyházi pályafutása egyetlen plébániához köthető.
[208] VFL I.1.44. 35/1845. Uo.
[209] PFEIFFER 1987, 1045.
[210] VFL I.1.44. 863/1848 Lesencetomaji plébános jelenti, hogy káplánja Trimel Sándor otthagyva állomását katonává lett.

a magyar hadseregben teljesített szolgálatot.[211] A plébános és a káplán közötti konfliktushelyzetek, valamint a segédlelkész viselkedéséről szóló plébános általi véleménynyilvánítás forrásadottságának szemléltetésére szintén kiváló példa a már említett Markovicz János pápateszéri plébános 1848. július 31-én kelt levele, amelyben akkori káplánja, Kukacz István[212] elhelyezését kérte. „*A notatus fráterektől félvén, csak csupán előljáróim iránti engedelmességből fogadtam el káplányomnak 1847-ik elején Kukacz István urat, kivel meg is elégedtem volna addig, míg a Romándi plébános úr szakácsnéjához nem csapott.”.*

A plébános ismertette a megyéspüspökkel Kukacz István feltételezett erkölcsi kihágását, miszerint megkörnyékezte a romándi plébános gazdasszonyát. A nő teherbe esett és Székesfehérváron életet adott gyermekének. A káplán rendszeresen látogatta az asszonyt, emellett éjszakákat töltött a plébánián kívül. A dokumentumban a pápateszéri plébános kifejtette, hogy Kukacz István viselkedésével nem csak saját híveit, hanem más falubelieket is megbotránkoztatott. A plébános megfeddte engedetlen káplánját nővel való gyanús viszony miatt.[213] Markovicz János augusztus 7-én újabb levelet intézett Zichy Domonkoshoz, amiben jelentette, hogy káplánja elhagyta állomáshelyét, és a nemzetőrökhöz csatlakozott.[214] Az előző levelében említette a plébános, hogy mióta a káplán „hadnagyoskodik” hivatali kötelezettségeit elhanyagolta, bajuszosan, pantallóban, karddal az oldalán, nemzeti színű, nagy tollakkal díszített kalapban járt. A lelkipásztor állítása szerint a falubeliek nem fogadták szívesen Kukacz Istvánt, mert nem bíztak meg benne. A filiákban például kérték a plébánost, hogy amennyiben otthonaikban beteg lesz valaki, ne a világias szellemű káplánt küldje, mert neki nem voltak hajlandók meggyónni.[215]

A püspöki kar folyamodásának következtében a lelkipásztorok a Honvédelmi Minisztérium

---

[211] VFL I.1.44. 524/1849. Trimel Sándor levele az általános helynökhöz, 1849. október 2.

[212] Kukacz István (1812–1877): 1812. december 16-án született Győrött, polgári családban. Teológiai tanulmányait a veszprémi szeminárium papnövendékeként végezte. Pappá szentelésére 1836. április 4-én került sor. Vö. VFL I. 1. 5. *Liber Sacrarum Ordinationum Ab Anno 1806–1845*. Egyházi pályafutását szerpapként kezdte 1835. augusztus 29-től (mint kisegítő), majd felszentelését követően, mint segédlelkész Csabrendeken. Káplán volt Tapolcán, Marcaliban, Szentbalázson, Súron, Pápateszéren (1836–1848). 1848-ban csatlakozott a nemzetőrséghez, valamint tábori lelkésznek is jelentkezett, azonban ebben a pozícióban nem alkalmazták. Vö. ZAKAR 1995, 107.; UŐ. 1999, 44. Kukacz István a nemzetőri szolgálatot követően ismét káplán lett korábbi állomás helyén, Szentbalázson (Zalaszentbalázs); 1851-től Balatoncsicsón. Felsőörsön volt adminisztrátor 1853-tól. Kukacz István, mint felsőörsi plébános helyettes vett részt a füredi kerület 1853 őszén rendezett koronáján. Érdemes idézni, miként vélekedtek a lelkipásztor adminisztrátori kinevezéséről a kerületi paptársak. *„Kukacz István urat sem felejtették el figyelmeztetni arra, hogyha valaha, tehát most, igen szép tér nyílott neki is, valamint lelkipásztori buzgalmának bebizonyítására, úgy boldog jövendőjének megalapozására.”.* Ebből a megjegyzésből, ha nem is közvetlen formában, de megmutatkozott, hogy a kortársak miként minősítették a fegyelmi problémákkal küzdő Kukacz Istvánt. VFL V.3. A füredi espereskerület jegyzőkönyvei, 1853. november 15. Lajoskomáromban lett lelkész 1855-től. Életmódja, természete miatt az egyházmegyei hatóság időközben felfüggesztette. 1877-ben halt meg, nagyon szerény körülmények között. Vö. PFEIFFER 1987, 656.

[213] VFL I.1.44. 660/1848. Pápateszéri plébános Kukacz Istvánt eltétetni kéri, 1848. július 31.

[214] VFL I.1.44. 680/1848 *A pápateszéri plébános bejelentvén, hogy segédje Kukacz István a nemzetőrséggel pénzért elment.*

[215] VFL I.1.44. 660/1848. Pápateszéri plébános Kukacz Istvánt eltétetni kéri, 1848. július 31.

engedélyével fel voltak mentve a katonai szolgálat alól. A papságot a katonáskodástól, mint világi foglalkozástól az egyházi törvények eltiltották, mert az nem volt összeegyeztethető a papi hivatással.[216] A pápateszéri plébános 1848. augusztus 7-én kelt levélből kiderült, hogy Kukacz más személy (egy gazdag birkás) helyett pénzért vállalta a szolgálatot.[217] Később a káplán mentegette magát, nem említve az anyagi megfontolást, döntését hazaszeretetével indokolta, emellett bizonygatta, hogy nem szánt szándékkal akarta plébánosát elhagyni, hanem cselekedetére a körülmények kényszerítették. Ám figyelemre méltó mégis Kukacz István leveléből egy megjegyzés, ami így szól: „*Kevésbé fog érdekelni, a már minden oldalról megszokott mellőzés súlya, mint ama emésztő igazságtalan vádé melyet méltóságod elfogadni látszott, hogy én egyházi főnökömet ignoráltam*.”.[218]

I.5.5. Társadalmi tényezők hatása a fegyelmi problémákra

Ezek a fentebb kifejtett tényezők bizonyára hatással lehettek az egyházi pályafutásokban bekövetkezett deformitásra. A segédlelkészek többsége elfogadta a helyzetet, de előfordulhattak köztük olyan személyek is, akikben frusztrációt váltott ki a karrierjükben tapasztalt stagnált helyzet.[219] A hozzáállás nagyban függhetett attól is, hogy egy pap milyen társadalmi rétegből érkezett, azaz milyen motivációs tényezők vezették az egyházi hivatásra. A veszprémi egyházmegye papságának (1840–1855) társadalmi összetételére jellemző, hogy 273 papból 116 nemesi származású volt. A 19. század közepére megnövekedett azon személyek aránya, akik származás tekintetében nem a kiváltságos rétegek csoportjához tartoztak, hanem polgár, hivatalnok, esetleg földműves családban születtek. Pfeiffer János papi névtárában szereplő életrajzok közül 273 esetben szereztem információt a lelkipásztorok társadalmi állására vonatkoztatva. Ami azt jelenti, hogy a megjelölt időszak (1840–1855) alatt az egyházmegye szolgálatában álló világi papság (429 fő) 64%-ánál rendelkezünk egy kezdetleges információval származásukra vonatkoztatva. Ennek tükrében a papság 42,5%-a volt nemesi származású, 14,3% polgári, 12,2% kézműves, illetve kereskedő; 11% értelmiségi; 7,3% uradalmi tisztviselő, 7,3% földműves családok leszármazottai voltak. A maradék 5%-hoz tartoznak a telepes, az egyszerű szegény szülők gyermekei, illetve a katona. A papság többségének származását tekintve a nemesség határozottan jelen volt, ám ha a kiváltság nélküli társadalmi csoportok arányait együttesen vesszük figyelembe (57%), abban az esetben meghaladta a nemesség létszámát. A papság bővebb társadalmi vizsgálatát

[216] SÁRKÖZY 1915, 5.; GÓZONY 1869, 95.; FOGL 2017, 120.
[217] VFL I.1.44. 680/1848. *Apápateszéri plébános bejelentvén, hogy segédje Kukacz István a nemzetőrséggel pénzért elment*
[218] VFL I.1.44. 810/1848 *Kukacz István mentegeti magát, hogy kápláni állását a drávai táborba a nemzetőrökkel vonulva előzetes jelentés nélkül otthagyta*
[219] BEDNÁRIK 2018, 49.; UŐ. 2020, 61.; GŐZSY 2021, 180. A segédlelkészek egyházi pályafutásukban tapasztalt megrekedtségből eredeztethető frusztrációhoz lásd még: BLACKBOURN 1997, 329.

majd a későbbiekben helyezem kilátásba.[220]

A szerényebb anyagi környezetből érkezett, azonban tehetséges fiatalnak ahhoz, hogy lehetősége legyen a társadalmi felemelkedésre, a legmegfelelőbb közegnek az egyházmegyei papnevelde bizonyult. Az 1840-es évek közepén a szabadság-eszme, a társadalmi átalakulást kísérő „újdonság-" és „szerencsevadászat" megfigyelhető a szerény anyagi körülmények között élő káplánok esetében is. A vizsgált személyeknél tetten érhető a mellőzöttség érzése, ami jól alátámasztható a már fentebb felvetett Trimmel Sándor lesencetomaji, Kukacz István pápateszéri káplán, valamint Görgei István[221] áldozópap esetében. Utóbbi klerikus visszatérő fegyelmi problémái miatt, már 1848-ban az Agg Papok Házának lakója volt (részegeskedés, tiltott szerencsejáték, nővel való gyanús szövetség). Mindhárom személy katonának állt. A hazafiasság érzése mellett még mi motiválhatta ezeket az egyháziakat? Kukacz István és Trimmel Sándor levelében megmutatkozott a fentebb felvetett mellőzöttség érzése. Trimmel meg is említette, hogy 12 év kápláni szolgálatot követően nem kapott plébániai javadalmat, ebből kifolyólag

[220] PFEIFFER 1987.; VFL VIII. 31. *Pfeiffer János hagyatéka* (1897–1983).; Melléklet I.7.

[221] Görgei István (1805–1849): 1805. november 22-én született, a Bars vármegyéhez tartozó Léva településen. Eredeti családneve Gergel volt. Pappá szentelésére 1832. augusztus 16-án került sor Veszprémben, a püspöki palota házi kápolnájában. (VFL I.1.5. *Liber Sacrarum Ordinationum Ab Anno 1806–1845*). Káplán volt Kapornakon, Zalabéren, Somogyfajszon, Nemesviden (1832–1846). Honvéd az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcban. Halálának biztos ideje sem ismert, valószínűleg valamikor 1849-ben hunyt el. Vö. PFEIFFER 1987, 449.; Görgei István huzamosabb időre, erkölcsfegyelmi problémái miatt 1846 őszén került a deficienciába. Előtte Nemesviden teljesített kápláni szolgálatot (1844–1846), Mihalovits József plébános (1838–1851) oldala mellett. A káplánt, Thassy László helyi birtokos feljelentette a püspöki szentszéknél. A vádló panaszlevelében a pap részegeskedését, botrányait, (például, hogy bordélyházba járt) említette. Vö. VFL I.1.44. 683/1846; 736/1846. 1846. október 18. (Utóbbi levéltári jelzet alatt találhatók az üggyel kapcsolatos dokumentumok: a vádlevél, a tanúkihallgatási jegyzőkönyv, tanúvallomások, a plébános levele stb.). Görgei István visszaeső egyházi vétkesnek számított. Az 1846-os nemesvidi esetet megelőzően 1843-ban is volt már elzárással büntetve (két hétre). A vádak ugyanúgy a részegeskedés, nővel való gyanús szövetség, verekedés, tiltott szerencsejáték volt, mint 1846-ban. Az 1843-as iratok levéltári jelzetei: VFL I.1.44. 451; 485/1843. Görgei István korai halála nem teszi lehetővé, hogy egyértelmű álláspontot fogalmazzak meg azzal kapcsolatosan, hogy korábbi normaszegései, egyházfegyelmi vétségei milyen irányban és milyen mértékben befolyásolták volna egyházi előmenetelét. A Veszprémi egyházmegye szentszéki bírósága 1847. szeptember 8-án, Pflum János és Nemesovits János fegyelmi ügyével együtt tárgyalta Görgei István kihágásait is. VFL I.1.44. 640/1847. Szentszéki jegyzőkönyv, 1847. szeptember 3. A határozatból kiderült, hogy már a tárgyalást megelőzően több alkalommal vádolták meg a papot részegeskedéssel, amely a híveket megbotránkoztatta (ekkor már az Agg Papok Intézetének lakója volt). Fegyelmi problémái miatt Görgei Istvánt megdorgálták, az Agg Papok Intézete elöljárójának engedélye nélkül nem hagyhatta el az intézményt. Emellett a határozat kötelességévé tette a papnak lelki fenyíték gyanánt, hogy lelkipásztorkodásból és erkölcstanból próbatételt álljon ki, amit két hónap elteltével írásban kellett felterjesztenie az egyházmegyei hatóság elé. Görgei lelkipásztori szolgálatban történő alkalmazásának feltétele, magatartásában történő pozitív irányú változás volt. Alig telt el két hónap és Görgeit november 8-án ismét a szentszéki bíróság előtt találjuk. A vád ellene ezúttal az volt, hogy az Agg Papok Házába egy világi személyt engedett be, akivel egész éjszaka a szobájába tartózkodott. VFL I.1.44. 793/1847. Szentszéki jegyzőkönyv, 1847. november 8. A jegyzőkönyvben foglaltak alapján nem derült ki a személy biológiai neme, de gyanítható, hogy nő volt az illető. Görgei az ellene felhozott vádakat beismerte, emellett megbánást tanúsított. Mivel többszöri intések, feddések ellenére a javulás semmi jelét nem mutatta, ezért a szentszéki bíróság a fegyelmi vétséget elkövető papot határozatlan időre felfüggesztette, ami azt jelentette, hogy semmiféle papi funkciót nem végezhetett. Három hónapon keresztül volt elzárva az Agg Papok Házának kerti épületében. Bort soha, még orvosi utasításra sem kaphatott. Minden héten, szerdán és pénteken szigorú böjtöt kellett tartania, valamint erkölcstanból próbatételt kellett kiállnia. Görgei esetében arról van információnk, hogy 1849. január 12-én, Vácott fogságba került, de arról, hogy milyen körülmények, milyen tényezők befolyásolták azon döntését, hogy katonának álljon a forrásokból csak következtetni tudunk. Valószínűsíthető, hogy ugyanazok az okok vezettek döntéséhez, mint Kukacz István és Trimmel Sándor, vagy akár Pflum János esetében: az egzisztenciális biztonság keresése. Vö. FOGL 2017, 120–121

csatlakozott a nemzetőrséghez. Kukacz István eseténél is előjön, hogy döntését anyagi haszonszerzés motiválta. Mindent összevetve megállapítható a vizsgált plébánosi panaszok elemzéséből, hogy nem kizárólag a hazafiasság vezethette a káplánokat a hadszíntérre, hanem feltételezhető egy jobb, anyagilag stabilabb életperspektíva reménye is. Ezeknek a papoknak az életpályájuk vizsgálata során nem tapasztaltam felemelkedést az egyházi hierarchiában, szinte mindvégig káplánok maradtak. Tomcsányi István eseténél is megfigyelhető, hogy 14 éves kápláni szolgálatot követően lett adminisztrátor, majd javadalmas plébános.[222] A fejezetrészben felvetett társadalmi jelenségnek lehettek olyan következményei is, mint látni fogjuk, hogy az egyházi státuszban tapasztalt kudarcélmény hatására a pap az alkoholba menekült. Ebből következett a botrányokozás, a verekedés, illetve a szexuális jellegű bűntettek elkövetése,

[222] Tomcsányi István pappá szentelésére 1837. július 23-án került sor. Ezt követően káplánként tevékenykedett Zalaszentgróton, Káptalanfán, Gyulakeszin, Devecserben, Merenyén és Tapsonyban. Zsinati vizsgát tett 1852-ben és ebben az évben lett adminisztrátor Somonyszobon. PFEIFFER 1987, 1028.; Tóth Péter merenyei plébános 1848. július 10-én panaszt tett káplánja, Tomcsányi István (1813–1872) kifogásolható magatartására és makacs természetére hivatkozva. Zichy Domonkos megyéspüspök a plébános korábbi káplánját, Rumy Józsefet elmozdította oldala mellől, akivel jó volt a kapcsolata. A lelkipásztor azt kifogásolta Tomcsányi viselkedését illetően, hogy hirtelen természetével ellenszenvet váltott ki a hívek részéről, amellyel kapcsolatosan Tóth Péter úgy vélekedett, hogy az nem viszi előre a gondjaira bízott hívő közösség lelki üdvösségét, sőt, inkább elidegeníti a népet az egyháztól. Tomcsányi István azonban elhagyta merenyei állomáshelyét és anélkül, hogy szándékát előre jelezte volna, Pestre utazott. Megjegyezte róla Tóth Péter, hogy nemigen viselte a *subordinatió*t, vagyis az alárendeltséget. A hivatalos vizsgálatot Csete Antal attalai plébános, igali alesperes folytatta le és atyailag megintette Tomcsányit. Az alárendeltséget nem tűrő, rossz természete miatt menesztett káplán ellen 1849-ben Veisz Sámuel tapsonyi plébános is panaszt tett a konzisztóriumnál, felhozva a segédlelkész már fent említett nehéz természetét. Érdemes idézni abból a dokumentumból, amelyet a szentszéki bíróság Sebe György buzsáki plébános (1824–1850), segesdi kerületi alespereshez (1842–1850) címzett. „*Minél sürgetőbben hívja fel korunk igényei, s különösen hazánk körülményei a lelkek örök üdvének munkálásával megbízott egyháziakat arra, hogy ige és életmóddal mindeneknek, de főképpen a híveknek példaképül szolgáljanak, hogy minden erkölcseiket úgy alkalmazzák miszerint mindenben komoly mértékletet, s vallásteljes külsőt tüntessenek ki (…) annál fájdalmasabban esik tapasztalnunk azt, hogy mennyien feledkeznek meg a papi állapot parancsolta szelídségről, s az említett szabályokról, miket az írás szavai is, a szent gyülekezetek határozatai olly meghatólag kötnek az egyháziak szívére.”*. Az idézetben utalás történt arra, miként ildomos viselkednie egy lelkipásztornak. *„Állapotáról, hivatásáról megfeledkező egyén”* az alesperes hivatalos vizsgálata alapján ezzel a jelzővel illette az egyházmegyei hatóság Tomcsányi István tapsonyi káplánt *„mind magát, mind a papi rendet megsértette* (…) *lealacsonyatotta.”*. Ezek a minősítések a fegyelmi vétségek kapcsán rendszerint előkerültek a konzisztoriális iratanyagban. Az ilyen megjegyzésekre utaltam korábban, mint bevett klisékre. A tapsonyi plébános azt jelentette, hogy a káplán az iskolában a rendetlenkedő gyerekeket gyakran testi fenyítéssel büntette. Sebe György kerületi alesperes a hivatalos vizsgálatról készült jelentésében a verekedéssel vádolt káplán erényes és példás magaviseletét méltatta, ezért a konzisztórium úgy határozott, hogy elvetik a szigorúbb büntetés kiszabásának lehetőségét. A szentszéki bíróság meghagyta az alesperesnek, hogy a vádlott káplánt méltatlan tettei miatt a plébános jelenlétében a sértettek kiengesztelésére szólítsa fel, illetve a püspök nevében intse meg az engedetlen segédlelkészt. Tomcsányi Istvánt a szentszéki bíróság felszólította, hogy a meggondolatlan, hirtelen felindulásból eredeztethető cselekedeteket a továbbiakban mellőze. Meghagyták számára, hogy amennyiben az iskolában valami gond adódna, abban az esetben jelentse azt plébánosának és ő szolgáltassa ki a büntetést a tanulók számára és ne a segédlelkész. Vö. VFL I.1.44. 336b/1849. Hivatalos levél a püspöki szentszéktől Sebe György kerületi alesperes részére. Tomcsányi további életével kapcsolatosan annyi információnk van, hogy 1852-ben zsinati vizsgát tett és Somogyszobon teljesített szolgálatot adminisztrátori minőségben. Vö. PFEIFFER 1987, 1028.; Tomcsányi magatartásának hátterében a „mellőzöttség érzése” állhatott, ugyanis több évtizedes (15 év) kápláni szolgálatot követően sem nevezte ki a megyéspüspök plébániai javadalom élére, amely helyzet frusztrációt idézhetett elő a papban. A konfliktushelyzetről Lásd: FOGL 2017, 119–120.; Levéltári források Tomcsányi fegyelmi ügyeivel kapcsolatban: VFL I.1.44. 347, 634/1848; 336a-b/1849.; 336a= Veisz Sámuel tapsonyi plébános panasza Tomcsányi István káplán ellen. Annak ellenére, hogy a káplánnak voltak fegyelmi problémái és megosztó személyiség volt, lassíthatta ugyan az egyházi hierarchiában történő előmenetelét, ugyanakkor nem befolyásolta negatív irányban karrierjét.

emellett a káplánok esetében az is előfordult, hogy nehezen tűrte az alárendeltséget, engedély nélkül elhagyta plébánosát. Tehát ezek a tényezők, ha nem is közvetlenül, de közvetett formában, lehettek a fegyelmi problémák eredői. Az értekezésben felvetett példákon keresztül látható, hogy az egyházmegye demográfiai helyzete hozzájárulhatott a különféle erkölcsi normaszegésekhez.

Azoknál a káplánoknál, akiknél visszatérő jelleggel mutatkozott meg valamiféle fegyelmi probléma, több esetben is feltűnt az életpályák vizsgálata során, hogy mobilitás az egyházi hierarchián belül (ebből következik, hogy a társadalomban sem) egyáltalán nem, vagy csak minimális szinten mutatkozott meg. Véleményem szerint a *„püspöki pártfogás vélt, vagy valós hiánya, vagy a mellőzöttség érzése”,* ami megfigyelhető a folyamodványokban, kérvényekben, részben az egyházmegyei klérus magas átlagéletkorában, valamint a plébánosi hivatalviselés időszakának, ezzel párhuzamosan a segédlelkészi szolgálat időtartamának kitolódásában keresendő, de az adott pap jellemhibái, konstans fegyelmi problémái nagyban hozzájárulhattak ahhoz, hogy a megyéspüspök bizalmatlanul viszonyuljon hozzájuk.

II. ELLENTÉTEK MUJSZER JÁNOS TÉSI PLÉBÁNOS (1830–1849) ÉS A PLÉBÁNIA KÖZÖSSÉGE KÖZÖTT

II.1. Megjegyzések a „jó pap” képéhez

Évszázadok távlatában a papság volt a magyar társadalom tudatformáló rétege, a latinos műveltséggel felvértezett plébános állt a helyi egyházközségek élén, tekintélyével fontos szerepet betöltve a hívők lelki életében. A lelkipásztorkodó papságnak összetett szerepe volt a 18–19. századi egyházközösségek mindennapjaiban. A jó pap nemcsak lelkileg gondozta és vezette híveit, hanem segítette őket a mindennapokban is. Mint lelki vezető hatással volt a helyi kultúrára, a közművelődésre, illetve befolyással bírt a kollektíva valláserkölcsi értékrendjére is. Ha egy plébános hosszabb időt töltött egy adott településen, akkor személyisége, képességei, kezdeményezései alapvetően meghatározták a vallási élet tendenciáit.[223]

A hagyományos keretek között élő katolikus paraszt és kézműves közösségek tagjai személy szerint különböző mértékben voltak vallásosak. Az egyén jellemének, képességeinek és érdeklődésének megfelelően viszonyult a vallásos előírásokhoz és a hagyományokhoz. A hívők

[223] GYÖNGYÖSSY 2014, 11.; BÁRTH János 2004, 244.; CSORBA 1990, 172.; FOGL 2015, 3.; Társadalmi kapcsolatrendszerek, lokális társadalom elemzésével foglalkozik: BÁRTH 2013; UŐ 2021. GYÖNGYÖSSY 2014; BEDNÁRIK 2018; UÖ. 2020.; Papi identitásvizsgálat szempontjából jelentős pl: RADA 2017, 128–148. Katolikus egyház és a jozefinista reformokról lásd pl. FORGÓ–GŐZSY 2018.

vallásossága közösségi jellegű volt.[224] A pap vétségei, amennyiben kitudódtak, komoly következményei voltak. A közösség tagjai minden olyan magatartást büntettek, amely erkölcsrendjükkel, szokásaikkal ellenkezett. Ezekre a felvetésekre véleményem szerint nagyon jól reflektál Lakatos Lajos gamási plébános 1852. március 26-án kelt értekezése.[225]

A plébános véleménye arra irányult, hogy a lelki vezető vétkei lerombolhatják az ájtatosságot a nép lelkében és kiirtják a vallásos érzelmeket azok szívéből. A hívők a katolikus hit igazságait a pap „szájából" sajátították el, tőle hallották misék és egyéb liturgikus cselekmények alkalmával Isten igéjét. Amennyiben a szent dolgokat hirdető pap erkölcsei megkérdőjeleződtek a közösség előtt, abban az esetben a prédikációkat már másként fogadták. *„A nép sokszor nem ismer más evangéliumot, mint papjának életét."* - jegyezte meg a gamási plébános.[226] A „kétes erkölcsűként" megbélyegzett lelkipásztort a hívők lenézték, amely a tanítás hitelességét is csökkentette, ráadásul a hívők általánosítása miatt az egész katolikus egyház társadalmi megítélésére lehetett negatív hatással egy-egy „rossz pap" példája. A hívők a pap botrányos magaviselete miatt hitükben meginoghattak. *„a vétkeket nem kerülik* (…) *az erényeket nem szeretik, a poklot nem félik, a mennyeieket nem kívánják. Így terjed el a kereszténységben a hit megvetése és az erkölcstelenség. Ha kérdezik tőlük, mi adott számukra okot erre, minden bizonnyal azt válaszolják majd nekik, hogy egy rossz pap példája.".*[227] A fejezetet két részre tagolom. Az első részben ismertetem a tési plébánia, mint a mintavétel helyszínének rövid történetét. Majd ezt követően elemzem részletekbe menően Mujszer János[228] plébános és a tési

[224] BÁRTH J. 2004, 233.

[225] Lakatos Lajos gamási plébános (1843–1864). Vö. PFEIFFER 1987, 663. A fentebb említett szövegben Lakatos Lajos arról elmélkedett, milyennek kell lennie a „jó papnak". A lelkipásztornak van még egy elmélkedése, amely a katolikus egyház társadalmi megítélésével foglalkozik. A plébános büntetésből írta ezeket az írásokat fegyelmi vétsége miatt. Az általa elkövetett normaszegés körülményeit a gamási plébános részletesen tárgyalta a püspökhöz címzett levelében. A járásbeli szolgabíró 1852. február 13-ra adóösszeírás és újoncozás végett bizottságával megjelent Gamáson. Miután hivatalos feladataikkal végeztek, a bizottság tagjai a helybéli ügyvezetőnél kaptak ebédet, majd az étkezést követően ismét folytatták kötelezettségüket. A plébánosnál nem sokkal napnyugta előtt tettek (ahogy a lelkipásztor fogalmazott) „baráti látogatást". *„Egy-két mulató társaságot indítványozva a játszó társaság megalakult"*, az összeverbuválódott csapat másik fele zongora kísérete mellett énekelt és táncolt. Mivel a hely szűknek bizonyult, felvetették, hogy folytassák a mulatozást a paplakban. A plébános minden tiltakozása ellenére elfogadta a többség akaratát. Lakatos leveléből ismeretes, hogy éjfél előtt pár perccel történt az eset, amikor a település lakói már aludtak, így senkit nem botránkoztatott meg vele. A társaság eredetileg nem mulatni ment Gamásra, hanem polgári ügyeket intézni. Ez az a vétség, amelyet Lakatos Lajos az egyház szabályai ellen vétett. *„Méltóságod, mint irgalmas atyám előtt bevallani eljöttem esdeni szeretett Főpásztoromnál méltó büntetésért (…)".* Lakatos levelében megmutatkozott vétkének őszinte megbánása, ami talán azzal is alátámasztható, hogy önszántából kérvényezte magának Ranolder János püspöknél a büntetést, amely lelkigyakorlat tartásában, valamint vétségei feletti elmélkedések írásba foglalásában nyilvánult meg. Így született Veszprémben Lakatos Lajos gamási plébános két elmélkedése 1852. március 26-i dátummal, amelyek ugyanazon iktatószám alatt találhatóak meg a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltárban, mint a lábjegyzetben már összefoglalt dokumentum. Vö. VFL I.1.44. 288a-c/1852. Lakatos Lajos levele Ranolder János megyéspüspökhöz, 1852. március 11. (a.); Elmélkedés a „jó papról" (b.), Elmélkedés az egyház társadalmi szerepének csökkenéséről. (c.); Ezt azért hoztam fel példának, mert Mujszer János plébánost is elsősorban erkölcsi kihágásokkal vádolták meg a hívők. Vö. FOGL 2019, 269–270. A „jó papról" szóló elmélkedés szövege olvasható a mellékelt szövegválogatásban. Vö. Melléklet II.1.

[226] VFL I.1.44. 288b/1852. Lakatos Lajos elmélkedése., Gamás, 1852. március 26.

[227] Uo. 288b/1852.

[228] Mujszer (Muiszer) János (1795–1849): Szombathelyen született idősebb Mujszer János és Fránya Anna

hívők között kibontakozó ellentéteket.

II. 2. A tési plébánia, mint a konfrontáció helyszíne

Tés a Bakony hegység egyik legmagasabban fekvő települése, a Tési-fennsíkon helyezkedik el. A falu lakosságának nemzetiségi összetételét a vizsgált korszakban, azaz a 19. század közepén keveredés jellemezte. Lakói németek és magyarok voltak.[229] Tés a középkor folyamán a bakonybéli bencés apátság, későbbiekben a fehérvári őrkanonok (1647), majd a fehérvári prépostság, a székesfehérvári egyházmegye megalakítását követően (1777) a fehérvári püspökség birtoka volt.[230] Annak ellenére, hogy a katolikus egyház birtokain keresztül nagy befolyásra tett szert a környéken, a falut a felekezeti összetétel szempontjából a 16. század végétől a 18. század utolsó harmadáig evangélikus dominancia jellemezte.[231]

Séllyei Nagy Ignác székesfehérvári püspök (1777–1789) az 1770-es években telepített német nemzetiségű katolikus lakosokat birtokára. A katolikus hívők arányának növekedése is hozzájárult ahhoz, hogy 1775-ben plébánia alapítására került sor a településen. A plébániának nem volt leányegyháza és káplán sem működött a lelkipásztor oldala mellett a 19. század közepén.[232] Az anyatemplom története középkori eredetre vezethető vissza. Tés község

házasságából. A lelkipásztor középiskolai tanulmányait, illetve a filozófia kurzust szülővárosában végezte. Pappá szentelésére 1819. április 27-én került sor. Kápláni szolgálatot teljesített Tüskeváron, Várpalotán (1819–1830). Vö. PFEIFFER 1987, 744. A pap életpályájával kapcsolatosan szinte ugyanezen információk lelhetőek fel az *Acta Fragmenta*-ban is azzal a kiegészítéssel, hogy Mujszer Jánost 1815-ben vették fel a kispapok sorába, valamint teológiai tanulmányait Veszprémben végezte. A dokumentumban 10 év kápláni szolgálat olvasható. Vö. VFL I.1.7. XXXVI/11. Tés, 1845. 35. Az 1848-as összeírás 10, 5 év kápláni szolgálatot említ. Vö. VFL I.1.13. VIII/12a. Thési plébános jövedelmének összeírása, 1848.; Mujszer Jánost a szakirodalom keveri a radikális alsópapság veszprémi képviselőjével, Mujszer József barcsi plébánossal. Személyük nem ugyanaz, legfeljebb unokatestvérek lehettek. A hiba egy 1849-ben Pesten, Kozma Vazul nyomdájában megjelent röpiratban *„A gyámság alól felszabadult katholika egyház teendője Magyarországban, Nézetek és vélemények Mujszer J.-től."* keresendő. Ennek a nyomtatott füzetnek a címlapja szolgálhatott forrásként Szinnyei József számára, amikor 1900 tájékán elkészítette a magyar írók rövid életrajzát tartalmazó hatalmas lexikonjának aktuális kötetét (IX. köt.). Vö. SZINNYEI, IX. köt. 1903, 433. Innen vette át Pfeiffer János a hibás adatot. Fazekas Csaba foglalkozott ezzel az említett röpirattal és ő hívta fel a figyelmet erre a tárgyi tévedésre. Vö. FAZEKAS Csaba 2001, 454. Zugor Ferenc, Tés község történetét összefoglaló monográfiájában, csak a plébános szolgálati idejét határozta meg, valamint azt, hogy lelkipásztori szolgálata idején két „pestis járványt" is túlélt, majd 1849. március 22-én, ugyanezen járvány áldozatává vált. Vö. ZUGOR 1989, 182. Ez az adat valószínűleg elírás, mert a korszakban nem a pestis, hanem a kolera szedte áldozatait. Fazekas Csaba erre az elírásra is reagált. Vö. FAZEKAS Csaba 2001, 454.

[229] *Schem.* 1845, 37.; FÉNYES 1836, 458. Tés község a középkori Egyházastés falu, amely határos volt azzal az erdőbirtokkal, amelynek központja Bátorkő vára volt. Vö. GERGELYFFY 1998, 249.

[230] Tés falu neve a bakonybéli apátság egy 1135. évi oklevelében is szerepel. A birtok a 13. században a Csák nemzetség fennhatósága alá került. Vö. ZUGOR 1989, 49.; Fenti felvetéshez Uo. 70.; Uo. 168. A plébánia kegyura 1777 után a mindenkori székesfehérvári püspök lett. Lásd. VFL I.1.8. 12. köt. 80. (eredeti visitatio). Átírt változat: KANÁSZ 2021, 96.

[231] Németh Zoltán tési evangélikus lelkész (1949–1956) a gyülekezet 1900 és 1950 közötti történetét leíró kéziratának elején azt állította, hogy Tésen már 1587 óta működött evangélikus gyülekezet. Zugor Ferenc a település történetét feldolgozó helytörténeti monográfiájában, az evangélikus gyülekezet létezésének kezdeti dátumát 1622-ben határozta meg. Vö. NÉMETH é.n. 23.1. *Veszprémi Egyházmegye egyházközségeinek története 1900–1950,* (kézirat). (EOL EDGY: Evangélikus Országos Levéltár Gyűjteménye; Digitalizált változat.) https://library.hungaricana.hu/hu/view/Veszpremi_egyhazmegye_egyhazkozsegek_tortenete_1900_1950/?pg=296&layout=s&query=T%C3%A9s (Megnyitva: 2023. 09. 05; 15:23.); ZUGOR 1989, 168.

[232] VFL I.1.7. XXXVI/11. Tés, 1845. 35. Nagyobb mértékű német betelepítésre a fenn említett Séllyei Nagy Ignác,

középkori templomáról származó első ismert adat 1276-ból maradt fenn. A lelki szolgálatot ebben az időben egy Gergely nevű pap látta el, aki mellett további két klerikus is működött.[233] Ezt a templomot Gróf Nesselrode Ferenc Bartram székesfehérvári prépost építtette újjá 1725-ben, amely a településen élő csekély katolikus lélekszámú lakosok miatt a 18. század első felében a protestánsok kezére került.

Padányi Biró Márton veszprémi püspök (1745–1762) 1747-es egyházlátogatási jegyzőkönyvének tanúsága szerint a középkori eredetű templomot a katolikus és az evangélikus hívők közösen használták, amely szent Mihály arkangyal tiszteletére volt felszentelve.[234] Tés község lakosságának felekezeti összetétele a 18. század végére (1798), illetve a 19. század elejére megváltozott. Fényes Elek statisztikai művében a falu összlakosságának lélekszámát 1251 főben állapította meg 1830-ra vonatkoztatva. Felekezeti viszonylatban a települést katolikus többség jellemezte ugyan, de nagy lélekszámban képviseltették magukat az evangélikusok hívők is.[235]

A katolikus hívők számának gyors ütemű növekedése miatt a templom nagyobbításra szorult. Horváth János székesfehérvári megyéspüspök, mint kegyúr 1834-ben saját költségen vásárolt faanyagot a tetőhöz, de a főpásztor 1835-ben bekövetkezett halálát követően a Magyar Királyi Kamara megbízásából folytatták és fejezték be az építkezést. Az újjáépített templomot államalapító királyunk, Szent István tiszteletére szentelte fel a cseszneki kerületi alesperes, egyben súri plébános Kacskovits Benjámin 1837. december 21-én.[236] A régi sekrestyét meghagyták kápolna gyanánt, amely fölé az építkezésre fordított keretből megmaradt pénzből oratóriumot emeltek.

---

valamint Milassin Miklós (1790–1818) püspökségének időszakában került sor. A telepítést a székesfehérvári püspökség sárkeresztúri, illetve tési birtokain az egyházmegye javainak prefektusa, Városfalvai Bittó Titusz irányításával végezték. A telepítéseket Tésen Krisztinkovics József számtartó végezte. Vö. ZUGOR 1989, 26.

[233] ZUGOR 1989, 167.; GERGELYFFY 1998, 249.

[234] GERGELYFFY 1998, 250. Nesselrode templomépíttetéséről lásd. VFL I.1.7. XXXVI/11. Tés, 1845. 34.; VFL I.1.8. 12. köt. 80.; KANÁSZ 2021, 95. Az 1779-es egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint a székesfehérvári prépost által építtetett templom eredetileg is Szent István király tiszteletére lett felszentelve. Vö. KANÁSZ 2021, 95. A középkori templomnak volt Szent Mihály arkangyal a védőszentje. Vö. GERGELYFFY 1998, 250. A templomépítés és a plébánia történetéhez információgazdag forrás az *Acta Fragmenta* fondban szereplő leírás. Tartalma megegyezik a tési plébánia Historia Domusában leírtakkal. Gergelyffy András, Koppány Tibor 70. születésnapjára szánt tanulmánykötetben megjelent írása a tési templomról szól. Ő is felhasználta a fentebb említett levéltári forrást hivatkozási alapként. Zugor Ferenc helytörténeti monográfiájában szintén alkalmazta ezt a forrástípust, ezért mindkét munkát rendszeresen hivatkozom a fejezetben. Vö. GERGELYFFY 1998, 249–254.; ZUGOR 1989, p. 200.

[235] Római katolikus: 782 fő, evangélikus: 467 fő, református: 5 fő. Az 1840-es statisztika alapján a református lakosság eltűnt a településről. Római katolikus: 742 fő, evangélikus: 584 fő, zsidó: 7 fő. Vö. FÉNYES 1836, 458.; UŐ 1841, 430. Az 1845-ös schematizmus 748 katolikusról tesz említést és 10 fő zsidó személyről. Vö. *Schem.* 1845, 37. Az egyházak, lelkészek és jövedelmeik 1848-as összeírásában a tési plébánia esetében 732 fő katolikus lakóról beszélhetünk. Vö. VFL I.1.13. VIII/12a. Thési plébános jövedelme. Zugor Ferenc helytörténeti munkájában százalékos arányban adta meg az egyes vallásfelekezetek jelenlétét a településen: katolikus: 55,7%, evangélikus: 43,8%, zsidó: 0,5%. Vö. ZUGOR 1989, 169.

[236] VFL I.1.7. XXXVI/11. Tés, 1845. 34. A templom építéstörténetéről lásd. GERGELYFFY 1998, 250–251.; ZUGOR 1989, 170.

A plébánia alapításának idején a faluban működött már katolikus lelkipásztor.[237] Az 1779-es vizitációs jegyzőkönyv tanúsága szerint a hívők lelki gondozását egy a mariánus rendtartományhoz tartozó ferences szerzetes, Radiskovits Domonkos, adminisztrátori minőségben látta el. Azonban a 18. századi források önálló paplak létezéséről nem tettek említést.[238] A 19. századi plébánia házat Milassin Miklós székesfehérvári püspök (1790–1811) építette kőből, sárral. A plébánia belső területe, illetőleg az udvara szűkösnek bizonyult; a kegyúr a problémát úgy kívánta orvosolni, hogy a plébániának egy uradalmi házat adományozott, amelyet a lelkipásztor egy ideig szérűskert gyanánt használt, de ennek távolsága miatt eredeti rendeltetésének nem felelt meg. Az ingatlant Kopácsy József veszprémi püspöki adminisztrátor jóváhagyásával 1839-ben 300 váltóforint ráfizetéssel a plébánia tőszomszédságában fekvő házzal felcserélték. Ebből az összegből Kopácsy 150 váltóforintot adományozott a tési plébánia számára. A fennmaradt részt az egyházmegyei pénztárból rendelte kifizetni olyan formán, hogy azt az összeget 15 év alatt kamatmentesen visszafizeti a plébános.[239] Az adósságból 1845-ig már 45 forint törlesztése megtörtént, az *Acta Fragmentából* ismeretes, hogy a fennmaradt 105 váltóforint elengedéséért folyamodott Mujszer János tési plébános. Valószínűleg a tartozást elengedték, mert a pap végrendeletében nem szerepelt már ez az adósság.[240]

A plébánia templomban minden vásár és ünnepnapok alkalmával volt isteni szolgálat, amely prédikációból, déli tanításból és liturgiából állt. A prédikációt a plébános minden alkalommal magyar nyelven mondta el. A miséket nyáron kilenc, télen tíz órakor, míg a délben tartott istentiszteletet fél kettőkor tartotta a lelkipásztor.[241] A faluban minden újhold vasárnap délelőtt és délután az eucharisztiát kihelyezték az oltárra, az ostyát a cibóriumban havonta cserélték. A húsvéti és a karácsonyi gyónást követően csak annyi ostyát hagytak a tartóban, amennyi a betegek számára elegendő volt. A szentségimádást minden év november 29-én tartották.[242]

A plébánia területén élő katolikus hívők magyar és német ajkúak voltak. Jó erkölcsűek, az isteni szolgálatra mindig késznek mutatkoztak, a szent beszédeket, a hitoktatást, a miséket buzgó áhítattal hallgatták. A hívő közösség tagjai gyermekeiket istenfélő, vallásos szellemben nevelték, akik az iskolát szorgalmasan látogatták. Az iskola épületét valamikor a 18. század utolsó harmadában építették. A faluban iskolamesterként működött a 19. század közepén a palotai származású, 6 osztályt végzett Schill Antal, aki magyarul és németül beszélt, emellett

[237] Az első ismert katolikus pap a plébánián Táán József volt (1755–1778). Vö. ZUGOR 1989, 170, 174.
[238] VFL I.1.8. 12. köt. 80.; KANÁSZ 2021, 96.
[239] VFL I.1.7. XXXVI/11. Tés, 1845. 35.
[240] VFL I.1.44. 675/1849. Mujszer János tési plébános végrendelete és végakaratának érvényesítése, végrendelet kelte: 1849. január 26., Tés. Az adósságról és a törlesztésről: VFL I.1.7. XXXVI/11. Tés, 1845. 35.
[241] VFL I.1.8. A8/27. *Canonica Visitatio Tés*, 1845. 188.; VFL I.1.7. XXXVI/11. Tés, 1845. 35.
[242] VFL I.1.7. XXXVI/11. Tés, 1845. 35.

valamennyire értette a szlovák nyelvet is. A források szerint jó erkölcsű, jó tanár volt. Az ő munkáját segédtanító támogatta. Az oktatás magyar nyelven folyt a faluban.

A hívő közösségnek három fogadott ünnepe volt: Szent Flórián, Szent Vendel, valamint Szent Fábián és Szent Sebestyén tiszteletére. Az első két ünnepen csak misét hallgattak a hívek, míg a harmadik alkalommal az istentiszteletet délutáni litánia követte.[243] A tési plébánia azon állomáshelyek közé tartozott, ahol a plébános javadalma csekély volt, nem érte el a 300 váltóforintot.[244] A lelkipásztor rendelkezett kerttel és udvarral kegyes adományozás útján, amely kőfallal volt körülvéve. A kerítéshez az építőanyagokat, illetve a pénzbeli költségeket a földesúr biztosította, a szekeres és a kézi munkát a tési hívők végezték. Volt a plébánosnak ezen kívül 140 négyszögöl nagyságú kenderföldje. A szántó föld nagysága 24 hold volt, amelyet a hívők három nyomásban műveltek. Tavasszal egyszer, ősszel, három alkalommal a földet felszántották, a lelkipásztor által biztosított maggal elvetették, beboronálták, a termést learatták majd behordták.[245]

Mujszer János plébánosnak magánszerződése volt híveivel, amelynek értelmében ezen szolgálatukat – minden pár által fizetendő 1 forint 30 krajcár ellenértékben – váltóban megválthatták. Készpénzben átszámolva 45 pengő forint volt ez az érték. Rétje nem volt a lelkipásztornak, helyette 6 hold területű rétfölddel rendelkezett. Az uraságtól kapott 70 pengő forintot. A terménybeli juttatásnak mértéke 50 pozsonyi mérő gabona, 2 akó bor és 24 öl fa volt. Ez a mennyiség készpénzre átváltva a lélekpénzzel együtt 84 pengő forintot tett ki. Stólapénz gyanánt átlagosan 12 forint folyt be évente. Ha ezeket a kapott értékeket összeadjuk, kiderül, hogy a tési plébános átlagos jövedelme 211 forint volt.[246] Ebből kellett fizetnie a lelkipásztor háztartásához tartozó két férfi szolgálót, a szolgálóleányt, valamint a gazdasszonyt. A szerény anyagi helyzettől eltekintve Mujszer János fegyelmi problémáinak nem ez volt az eredője. Nem találkoztam olyan forrással, amelyben a pap nehéz anyagi helyzetére hivatkozott volna. Ebben az esetben nem mutatható ki a csekély egzisztenciális helyzet, illetve a fegyelmi problémák közti összefüggés.

II. 3. Mujszer János plébános szentszéki ügye

Az 1845-ös egyházlátogatási jegyzőkönyvhöz mellékelt dokumentumok nem tartalmaznak információt a hívő közösség és a lelkipásztor kapcsolatának milyenségét illetően. A falu

[243] VFL I.1.7. XXXVI/11. Tés, 1845. 36. Szent Flórián ünnepe: május 4.; Szent Vendel ünnepe: október 20.; Szent Fábián és Sebestyén ünnepe: január 20. Vö. BÁLINT I-II. 2004.
[244] VFL I.1.13. VIII/12a. Thési plébános jövedelmének összeírása, 1848.
[245] VFL I.1.8. A8/27. *Canonica Visitatio Tés*, 1845. 189.
[246] VFL I.1.8. A8/27. *Canonica Visitatio Tés*, 1845. 189–190.; VFL I.1.13. VIII/12a. Thési plébános jövedelmének összeírása, 1848.

katolikus lakosságát, mint ahogy a fejezet előző részében láthattuk, mélyen vallásos emberekként tüntették fel az egyes dokumentumok, akik az isteni szolgálatot szorgalmasan végezték, gyermekeiket vallásos szellemben nevelték. Ha előfordultak is súrlódások a lelkipásztorral, azok minden bizonnyal még nem csúcsosodtak ki 1845-re. A plébános rossz erkölcsei is megnehezíthették a hívő közösséggel való kapcsolatot. Azonban a tési eset vizsgálatánál meg kell jegyezni, hogy a panaszlevél középpontjában más tényezők is szerepet játszottak, nem csak a lelkipásztor vélt vagy valós erkölcsi kihágásai. Mujszer János tési plébános ellen 1848. június 13-án a hívők panaszlevelet fogalmaztak meg, amelyet a püspöki szentszék elé terjesztettek.[247]

Az egyházmegyei hatóság június 20-án felszólította a plébánost, hogy a panaszos folyamodványban foglalt vádpontokra 15 napon belül, hivatalos formában reagáljon, amely kötelezettségének a lelkipásztor július 1-jén eleget is tett.[248] Ezt követően a szentszéki bíróság meghagyta Kacskovics Benjámin súri plébánosnak (1810–1856), a cseszneki kerület alesperesének, hogy helyszíni szemle keretei között vizsgálja meg a panaszos folyamodványban foglalt vádpontok valóságtartalmát és a vizsgálat eredményeiről hivatalos jelentést terjesszen a konzisztórium elé.[249] Az ügyet lezáró szentszéki jegyzőkönyv alapján a vádlevél a részegeskedésről, hanyagságról, a plébános gazdasszonyával folytatott gyanúra nyomós okot szolgáltató, botrányos viselkedéséről tanúskodik. A helyi plébánosnak erkölcsi példaadásával a hívők lelki épülését kellett szolgálnia. Az erkölcsi jellegű normaszegések közül semmi nem okozott nagyobb megütközést a közösségben, mint amikor annak tagjai azt tapasztalták, hogy lelkipásztoruk meglehetősen nagy gyakorisággal látogatta a hölgyek társaságát.[250] Korábbi időszakból kiindulva az 1822-es nemzeti zsinat meghagyta a klerikusoknak, hogy térjenek vissza az önmérséklethez és a feddhetetlen életmódhoz. A zsinat továbbá megtiltotta a papságnak, hogy bármilyen nőszemélyt, akinek erkölcsei megkérdőjelezhetőek voltak, háztartásukban alkalmazzanak, vagy velük egyházi szolgálaton kívül érintkezzenek.[251] Amennyiben a gyanú felmerült, elég volt annyi, hogy a plébános olyan feladattal bízta meg az asszonyt, amely kettejük

[247] VFL I.1.44. 492/1848. *Thési plébániabeli hívek Mujszer János lelkészöket részegeskedése, s gazdaasszonyávali botrányos élete miatt elmozdítani kérik*, 1848. június 13. Tés. Van még egy dokumentum az ügyben, ahol a vádak pontokban vannak szedve, bővebben kifejtve. Ez az irat hozzá van csatolva az alesperes jelentéséhez. Ez alapján hallgatta ki Kacskovits Benjámin a lelkipásztort és a tanúkat. Érdemes a két forrást együttesen vizsgálni. Vö. VFL I.1.44. 675a-b/1848. *Cseszneki Alesperes, Thési plébános ellen a hívek által benyújtott vádak megvizsgálása*; A cseszneki alesperes jelentése.

[248] VFL I.1.44. 492b/1848. Hivatalos levél Mujszer János tési plébánosnak, 1848. június 20., Tés.

[249] VFL I.1.44. 615/1848. Hivatalos levél Kacskovics Benjámin súri plébános, kerületi alesperesnek, 1848. július 13.

[250] FEJÉRDY 2018, 554., 561.

[251] FEJÉRDY 2018, 561. A katolikus egyház történetében már az I. egyetemes zsinat (níceai zsinat, 325) meghagyta, hogy a pap csak legközelebbi hozzátartozóit: édesanyját, nővérét, nagynénjét, illetve mindenféle gyanútól mentes nőket tarthatott háztartásában. Később is az egyházi személyek csak tisztességes, idősebb, gyanú alá nem eső nőket alkalmazhattak. Vö. KAZALY 1882, 146. A níceai zsinat harmadik kánonja megtiltotta a püspököknek, presbitereknek, diakonusoknak, vagy bármely más papnak, hogy nővel éljenek együtt; kivéve édesanyjukat, nővérüket, nagynénjüket, vagy bárki mást, aki nem gyanús. Vö. TANNER I. 1990, 7.; Online: I. Niceai Zsinat – Kr. u. 325 – Pápai enciklikák (papalencyclicals.net) (megnyitva: 2023. 12. 21. 11:39.).

között fennálló bizalmas kapcsolatot feltételezett[252], esetleg látták a hívők a papot önfeledten sétálni vagy egy kocsin utazni gazdasszonyával, azzal a lelkipásztor könnyen megbotránkoztathatta a lokális közösségek tagjait.[253] Megfigyeltem, hogy amennyiben a valódi okok anyagi természetűek, vagy nézetkülönbségekből eredeztethetőek voltak, abban az esetben is a hívők –vagy éppen a szentszéki eljárást kezdeményező személy– valamilyen, erkölcsi szempontból kifogásolható vétséget is felhoztak vádlevelükben. Az egyházmegyei hatóság a vádpontok közül elsősorban a plébános erkölcsi kihágásaira fektetett nagyobb hangsúlyt.[254] Azonban, ha megvizsgáljuk a panaszlevél tartalmát, illetve az alkalmazott argumentációs technikát, megfigyelhető, hogy azok a vádpontok kerültek a szöveg elejére, amelyek a hívőknek a plébános hivatali tevékenységével kapcsolatos sérelmeit tartalmazták. Ám a pap erkölcsi és hivatali tevékenysége során elkövetett kihágásai nem különíthetőek el élesen egymástól. Olyan szituációra gondolok itt elsősorban, amikor a plébános például ittasan állt az oltárhoz misét bemutatni, ami egyszerre erkölcsi és hivatali kihágásnak minősíthető.

Amennyiben a hívő közösség lelki vezetőjük ellen tett panaszaik hátterében valamely hagyomány megsértése, vagy anyagi okokból származó nézeteltérés húzódott meg, mindent megtettek annak érdekében, hogy a megyéspüspök elhelyezze tőlük, általuk a „rossz pap" kategóriájába sorolt lelkipásztorukat. Éppen ez okból a panaszlevelüket úgy fogalmazták, vagy éppen a település jegyzőjével úgy fogalmaztatták meg, hogy az egyházi szemszögből legsúlyosabbnak vélt kihágásokat helyezték előtérbe.[255] A dokumentum legelején ugyan a plébános erkölcseit minősítették a vádlók, ám az első vádpont a közösség hagyományainak megsértésével hozható inkább összefüggésbe, annak ellenére, hogy a kifogásolt esetnek erkölcsi vetülete is volt. *„Mózer* (Mujszer, kiemelés: F. K.) *János, kit kötelességünk szerint tiszteltünk, mostanában az erkölcsösség útjáról annyira letért, hogy semmiképp őt, mint lelkipásztorunkat be esmerni nem akarjuk. Vigasztalásunkra egy másik lelkipásztort nevezzenek ki."*[256]

A tési katolikus hívek 1848-ban, pünkösd szombatján, csoportosan mentek a bodajki búcsúra. Az egyik hívő, egy bizonyos Schekk János felment a templomtoronyba és addig harangozott, amíg a kegyhelyre tartó csoport el nem hagyta a falu határát. A plébános korábban megtiltotta a hívőknek, hogy búcsújárás alkalmával a harangot használják. Mivel a „harangozó" ellenszegült az utasításnak, ezért a plébános leteremtette és még magát a búcsújárást is pejoratív

[252] Például a cselédszegődtetés lebonyolítása, mint ahogy az értekezés következő fejezetéből is kitűnik.
[253] Pl. ADRIÁNYI 2017, 45; SÁRKÖZY 1915, 114–115. A következő fejezetnél is lesz szó erről így jelen esetben csak néhány példát hoztam fel.
[254] VFL I.1.44. 682–683/1848. Szentszéki ülés jegyzőkönyve, 1848. augusztus 11. Veszprém; A szentszéki határozat.
[255] BÁRTH 2013, 26. Lásd még pl. BECK 1988, 120–124.; FAZEKAS István 1993, 122. A „jó pap-rossz pap" kategorizálásához lásd pl.: BECK 1990, 45.; BÁRTH 2013, UŐ. 2021b, 196.; LEHOCZKY 2021, 515–532.; SZAKÁL 2021, 533–553.
[256] VFL I.1.44. 492/1848. *Thési plébániabeli hívek Mujszer János lelkészöket részegeskedése, s gazdaasszonyávali botrányos élete miatt elmozdítani kérik*, 1848. június 13. Tés. A pap nevét általában Mujszer-ként írták le, de más írásmóddal is találkoztam az ő esetében. (Pl: Muyszer, Mózer).

szavakkal illette mondván, hogy: „(…) *a búcsújárásukra szarik* (plébános, Kiemelés: F. K.) *szarik a temetésükre.”*[257]

A bodajki Segítő Mária kegytemplom, mint búcsújáróhely vonzáskörzete, szentségi tája a Dunántúl északi részére lokalizálható. Elsősorban Fejér, Komárom, Veszprém, Pest, Somogy és Tolna vármegyékből, kisebb lélekszámban más megyékből, sőt még külföldről is érkeztek zarándokok a kegyhelyre. Bodajk a magyarországi búcsújáró helyek közül a kisebb kiterjedésű, ugyanakkor tág vonzáskörzettel rendelkező kegyhelyek csoportjába tartozott, amelyek a katolikus többségű településekre jellemző és más búcsújáró helyeknek csak a határterületét érintették.[258] A kegyhely természetes határai észak-kelet irányból a Duna, nyugaton pedig a Bakony.[259] Az egyházlátogatási jegyzőkönyvekben, sem egyéb dokumentumokban ugyan nem találtam adatot a tési hívők búcsújárási szokásával kapcsolatosan, de az szinte biztosra vehető, hogy Tésről érkeztek zarándokok csoportosan, illetve egyénileg is Bodajkra. Sőt, a jásdi Szent kút a településtől mindössze három kilométerre helyezkedik el, ráadásul a Bodajk–Jásd–Csatka útvonal részét képezi a Mária-útvonalnak a Bakony térségében.

II. József egyházpolitikai rendeleteivel igyekezett visszaszorítani a népi vallásosság egyes elemeit, mint a búcsújárásokat, zarándoklatokat, egyrészt azért, mert ezek az események nehezen voltak összeegyeztethetőek az uralkodó racionalizáló törekvéseivel, másrészről ezek ellenőrizhetősége is nehézkes volt. Ennek következtében a 19. századra a búcsújárás visszaszorult.[260] A 19. század első felében a papság jelentős része is a felvilágosodás eszméin nevelkedett, ami gondolkodásmódjukat befolyásolhatta. Volt a lelkipásztorkodó papságnak egy olyan rétege, akik a lelki vezetésükre bízott közegben ellenezték, vagy egyenesen megtiltották híveiknek a zarándoklatot, búcsújárást, ami arra irányult, hogy a nép körében terjengő téves képzeteket, babonás elemeket felszámolja. Ez a jelenség oda vezetett, főleg a 19. század második felére, hogy a búcsújárás hagyománya egyre inkább elszakadt a hivatalos papságtól, és egyre inkább csak a népi vallásosság elemévé degradálódott.[261] Mujszer János ugyan nem tiltotta meg a falubelieknek a zarándoklatot, de nyilvánvaló a forrásokból, hogy a harang állapota (a templom vagyontárgyaként értve) sokkal jobban foglalkoztatta a plébánost, mint a közösség búcsújáró szokása.

Mujszer János plébános 1848. június 1-jén kelt tisztázó levelében arra tért ki, hogy ő teljesen nem tiltotta meg híveinek a harangozást búcsúk alkalmával, csupán csak annyit kért

[257] Uo. 492/1848.; VFL I.1.44. 675a/1848. A tési plébános ellen a hívek által benyújtott vádak megvizsgálása (tanúkihallgatási jegyzőkönyv, vádpontok). Az idézet az utóbbiból származik.
[258] Tüskés Gábor és Knapp Éva tipológiája szerint. Vö. TÜSKÉS–KNAPP 2001, 73–75, 150–151; SIPTÁR 2015, 206.; BÁLINT–BARNA 1994, 324.
[259] SIPTÁR 2015, 206.
[260] FORGÓ–GŐZSY 2018, 118. A felvilágosult abszolutizmus búcsújáró intézkedéseiről lásd még pl. BÁLINT–BARNA 1994, 145–147.
[261] BÁLINT–BARNA 1994, 145–147.

tőlük, hogy azt ne nyújtsák hosszúra és figyeljenek oda a harang állapotára. A plébános megjegyezte továbbá, hogy a tési plébánián tett 18 éves szolgálata alatt, éppen búcsúra történő harangozás során már két harangot is elhasítottak, mert azt több mint egy óra hosszat húzták akkor is, amikor elmentek a búcsújáró helyre és akkor is, amikor visszajöttek onnan. Ezért a pap felszólította a „harangozót", –aki, mint a szövegből kiderül, a korábbi alkalmak kapcsán is ugyanaz a Schekk János volt, akivel az összetűzés történt, – hogy hagyja abba a harangozást.[262] A pünkösd ünnepét megelőző szombaton a plébános a parókián tartózkodott éppen, amikor meghallotta a harangzúgást. Ekkor kirohant és dühében azt kiabálta Schekk Jánosnak, hogy *„Szarom a búcsútokra, ha a harang újra elreped".* Kacskovits Benjámin cseszneki alesperes július 31-én tartott helyszíni vizsgálata során is elismerte a plébános, hogy ezeket a szavakat valóban mondta.[263] Korábban Horváth János, valamint utódja Barkóczy Ferenc székesfehérvári főpásztorok meghagyták Mujszer plébánosnak, hogy jobban vigyázzon a harangok épségére. Ezért a lelkipásztor a fölösleges harangozást más alkalommal is, de főként búcsújárás alkalmával megtiltotta. Mivel Schekk János a többszöri intés ellenére sem engedelmeskedett, ezért fakadt ki indulatosan a plébános.[264] Mujszer János tisztázó levelét azzal kezdte, hogy őt állomáshelyéről nem a kollektíva egésze akarta elhelyeztetni, hanem csak néhány német ajkú hívő, akik anyanyelvük visszaállítását szorgalmazták az isteni szolgálat alkalmával, különös tekintettel a temetési énekekre vonatkoztatva.[265] A hívők panaszlevelében és az esethez köthető dokumentumokban ez a sérelem nem szerepelt.

A második vádpont az volt a lelkipásztor ellen, hogy az iskolai hitoktatást olyan hanyagul végezte, hogy a gyerekek semmit nem fejlődtek ezen a téren. A hívők azzal vádolták plébánosukat, hogy az iskolát tanítás végett nem látogatta. A húsvéti időszakban az iskolás gyerekeket nem gyóntatta meg, ami azelőtt a hívő közösség körében szokásban volt, és ezt a nép kimondottan fájlalta.[266] A plébános tisztázó levelében cáfolta azt az állítást, miszerint a gyerekek tanulmányi előmenetelében nem mutatkozott meg fejlődés. Azzal érvelt, hogy a tési iskola az egyházmegye cseszneki kerületében található iskolák között az egyik legjobb volt, amely állítását a próbavizsgálatok eredményeire hivatkozva kívánta alátámasztani.[267] Az alesperes a

[262] VFL I.1.44. 599/1848. *Mujszer János Thési plébános a hívek által ellene beadott panaszos folyamodásra válaszol*, 1848. június 1., Tés.;
[263] VFL I.1.44. 675b/1848. Esperesi jelentés, 1848. augusztus 5., Súr.
[264] Uo. 675b/1848.
[265] VFL I.1.44. 599/1848. Mujszer János Thési plébános a hívek által ellene beadott panaszos folyamodásra válaszol, 1848. június 1., Tés.; Az aláírások között szereplő családnevek, mint pl. Piokker, Schekk, Jáger valóban német eredetűek. A Schekk-család tagjai például a badeni hercegség, valamint Szászország területéről származtak. Vö. ZUGOR 1989, 26.
[266] VFL I.1.44. 492/1848. *Thési plébániabeli hívek Mujszer János lelkészöket részegeskedése, s gazdaasszonyávali botrányos élete miatt elmozdítani kérik*, 1848. június 13. Tés.; Az az állítás, hogy a plébános egyáltalán nem járt az iskolába télen tanítani, a kihallgatási jegyzőkönyv második pontjában olvasható. Vö. VFL I.1.44. 675a/1848.
[267] VFL I.1.44. 599/1848. Mujszer János Thési plébános a hívek által ellene beadott panaszos folyamodásra válaszol, 1848. június 1., Tés.

helyszíni kihallgatás során azon kérdését, hogy Mujszer János milyen gyakran látogatta meg az iskolát, a segédtanítóhoz intézte. *„Ha nem is minden héten, de bizonyosan minden két hétben, néha többször is, elszokott menni a keresztény oktatásra”* válaszolta a tanú. A plébános azt vallotta, hogy azokat a gyerekeket nem gyóntatta csak meg, akik tanulmányaikat félbeszakították és nem jártak iskolába.[268] A plébános a prédikációt ünnepnapok alkalmával többször elmulasztotta, előfordult, hogy vasárnap délutánonként nem tartott tanítást. A temetéseket a rendes időn kívül végezte a lelkipásztor és ezáltal előfordult, hogy a test már megbüdösödött a föld fölött.[269] Erre a vádpontra a plébános úgy reagált, hogy az elhunyt földi maradványainak eltemetésével az esetek nagy hányadában bevárta a hivatalosan előírt 48 órát, azonban bevallotta, hogy előfordult olyan helyzet, amikor a holttest idő előtt bomlásnak indult, abban az esetben valóban előbb temette el az elhunytat.[270] A vádlók azt állították továbbá, hogy a pap részegsége miatt egy vasárnapi litánia alkalmával a feszület helyett a kelyhet vette magához.[271]

A plébános elismerte, hogy ez az eset valóban megtörtént, de csak egyetlen alkalommal, akkor is a tévedését bevallotta, hibáját kijavította. A pap tisztázó levelében szó sem esett arról, hogy ekkor alkoholos befolyásoltság alatt lett volna. A helyszíni kihallgatás során is elismerte ezt a hibáját. Az egyik tanú (az esperesi jelentés nem említette név szerint) azt vallotta a plébánosról, hogy *„a részegség nem szokásos bűne, hanem az akkori betegségből következő gyengesége okozta benne az elkövetett fogyatkozást”*.[272] Nepomuki Szent János litániára egyszer nem ment el a pap, pedig otthonában tartózkodott. A lelkipásztor beismerte, hogy valóban elmulasztotta a litániát egy alkalommal, azonban ennek miértjére már nem emlékezett.[273] Egy szerdai napon Kovács János nevű tési hívő elvitte a plébánost a badacsonyi szőlőbe, majd az ezt követő csütörtökön (Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepe, február 2.) az istentisztelet a lelkipásztor betegségére hivatkozva elmaradt. Többször látták a hívők félreérthető helyzetben a plébánost gazdasszonyával.[274]

---

[268] VFL I.1.44. 675b/1848. Esperesi jelentés, 1848. augusztus 5., Súr.
[269] VFL I.1.44. 492/1848. *Thési plébániabeli hívek Mujszer János lelkészöket részegeskedése, s gazdaasszonyávali botrányos élete miatt elmozdítani kérik*, 1848. június 13., Tés.
[270] VFL I.1.44. 599/1848. Mujszer János Thési plébános a hívek által ellene beadott panaszos folyamodásra válaszol, 1848. június 1., Tés. A temetésekkel kapcsolatos panaszokra a plébános az alesperes kérdésére is ugyanazt a választ adta, akárcsak a tisztázó levélben. Vö. VFL I.1.44. 675b/1848.
[271] VFL I.1.44. 492/1848. *Thési plébániabeli hívek Mujszer János lelkészöket részegeskedése, s gazdaasszonyávali botrányos élete miatt elmozdítani kérik*, 1848. június 13. Tés.; VFL I.1.44. 675a/1848. A tési plébános ellen a hívek által benyújtott vádak megvizsgálása (tanúkihallgatási jegyzőkönyv, vádpontok). Az idézet is a hivatkozott forrásból való.
[272] VFL I.1.44. 675b/1848. Esperesi jelentés, 1848. augusztus 5., Súr. Mujszer János 10 és fél éves kápláni szolgálata alatt (1819–1830) sem a tüskevári, sem a palotai plébánostól nem érkezett panasz a konzisztóriumhoz arra vonatkoztatva, hogy a pap részeges lett volna. A „részegség”, mint visszatérő erkölcsi normaszegés nem jellemző Mujszer János életpályájára.
[273] Uo. 675b/1848.
[274] VFL I.1.44. 492/1848. *Thési plébániabeli hívek Mujszer János lelkészöket részegeskedése, s gazdaasszonyávali botrányos élete miatt elmozdítani kérik*, 1848. június 13. Tés.; VFL I.1.44. 675a/1848. *Cseszneki Alesperes, Thési plébános ellen a hívek által benyújtott vádak megvizsgálása* (vádpontok).

A panaszlevél tartalmát összevetettem a tanúkihallgatási jegyzőkönyvben foglalt adatokkal. Tartalmukat tekintve nyilván sok bennük az átfedés, de a jegyzőkönyvben az egyes vádpontok részletesebben szerepelnek. Ami a két forrás között lényeges különbség, hogy a panaszlevélben nyíltan nem tüntették fel a részegség vádját, a nővel való gyanús viszony az utolsó vádpontként szerepelt a dokumentumban. Viszont „a gazdaasszonnyal való gyanús szövetség" itt nem konkrét vádpontként jelent meg, hanem indoklásként, miért akarták a tési hívők plébánosukat elmozdíttatni. *„A közönségnek az egész akaratja, hogy a szakácsnéját* (a plébános, Kiemelés: F. K.) *küldje el tőle, mert igen megvagyunk sértve általa rendetlen élete miatt."* A dokumentumból kiderül továbbá az is, hogy a hívők többször kérték lelkipásztoruktól, hogy bocsássa el a gazdasszonyt, de kérésüknek nem volt foganatja.[275] A kerületi alesperes a püspök utasításnak eleget téve 1848. július 31-én tett látogatást Tésen, hogy a vádlókat, a bevádolt plébánost, illetve három-négy tanút meghallgasson az ügyben. A jegyzőkönyvben a vádlók hat tanút neveztek meg, akik a vádpontok valóságtartalmát igazolni tudták, ennek ellenére 34 hívő jelent meg a helyszíni kihallgatáson.[276]

Az esperesi jelentésből kitűnik, hogy az összes vádpont közül a plébános és a gazdasszony kapcsolatának tisztázása kapott nagyobb hangsúlyt. Arra a kérdésre, hogy az asszony milyen erkölcsi magatartást tanúsított, amellyel a hívő közösséget megbotránkoztatta többen is választ adtak. Kiderült, hogy az egyik fő vádlónak, Schekk Jánosnak személyes ellentétei voltak a nővel. *„Engem, mint 53 éves embert a szakácsné már meghuncutolt."* felelte a férfi az alesperes kérdésére. Erre a panaszra a templom dékánja, Tik Ferenc megjegyezte, hogy korábban Schekk János örömlánynak nevezte a szakácsnőt, ez volt az oka a kettejük közötti konfliktusnak. A dékántól van információnk arról is, hogy egy alkalommal néhány gyerek lóganéjt hajított a plébános szobájába, amiért a gazdasszony megszidta és felelősségre vonta a fiatalokat. Az esetet követően Schekk János azt mondta a gyerekeknek: *„mit hallgattok arra a czudar kurvára."*[277] Vallomásában a férfi azt állította, hogy egyszer szemtanúja volt annak, amint a plébános és a gazdasszony lerészegedtek és ez alkalommal a nő a paphoz dörgölődzött. Ezekre a szavakra a kihallgatás helyszínén, az iskolaépületben többen a tanú szavába vágtak, hogy bizonyítsák a nő erkölcsi tekintetben kétes életét. Egy másik tanú azt vallotta a gazdasszonyról: *„Mi úgymond őtet kurválkodni nem láttuk, de az ő viselete olyan, hogy előttünk gyanús."*. Purger Mihály, a másik vádló vallomásából kiderül, hogy a nő „előéletét" csak hallomásból ismerték, tehát ezek

[275] VFL I.1.44. 675a/1848. A tési plébános ellen a hívek által benyújtott vádak megvizsgálása (tanúkihallgatási jegyzőkönyv, vádpontok). Az idézet is a hivatkozott forrásból való.
[276] Bizonyíthatták: Piokker György, Pint József, Kovács János, Purger Mihály, Helt József, Schekk János. Akik aláírták a dokumentumot: Kovács István helyi bíró; Schekk György esküdt, Jáger Mihály, Stankó János esküdt, templomatya. Vö. VFL I.1.44. 675a/1848. A tési plébános ellen a hívek által benyújtott vádak megvizsgálása (tanúkihallgatási jegyzőkönyv, vádpontok).; 675b/1848. Esperesi jelentés, 1848. augusztus 5., Súr.
[277] Mindkét idézet az esperesi jelentésből való. Vö. VFL I.1.44. 675b/1848. Esperesi jelentés, 1848. augusztus 5., Súr.

meglehetősen szubjektív információk voltak. Az uraság tiszttartója egyszer úgy nyilatkozott a nőről, hogy: *„Engem mindjárt a mennykő üssön meg, ha nem igaz, hogy a papunk szakácsnéja, nem mondom, hogy annak kurvája – hanem hogy Komáromban, vagy Tatán kurva volt.”.*[278] Az asszony gyakran egy kocsin utazott a lelkipásztorral, amely helyzet nemcsak a katolikus hívők, de még az evangélikus közösség körében is okot szolgáltatott a megbotránkoztatásra. A tanúvallomásból kitűnt, hogy nemcsak a katolikus lakosokkal került összetűzésbe a nő. Az evangélikus felekezethez tartozó lakosokat az uraság előtt tolvajoknak, erdőpusztítóknak nevezte és becstelenítette őket. Azt is felrótták a hívők a plébánosnak, hogy gazdasszonya a misék alkalmával semmi áhítatot, buzgóságot nem mutatott.[279] Az alesperesnek az esettel kapcsolatos megjegyzése a bevádolt plébános büntetését illetően jól szemlélteti az egyházmegyei hatóság gondolkodásmódját: *„ Egyéb észrevételeimen kívül, nem mulasztottam őket megvilágosítani,* (…) *a hibás papot sem lehet mindjárt a plébániájától megfosztani, hanem szükséges annak javulását bevárni.”.*[280] Amennyiben a plébános valamilyen vétséget követett el a közösség vagy az egyház normáival szemben, komoly ok hiányában a megyéspüspök nem mozdította el javadalmából a bűnösnek talált papot.[281] Amennyiben a közösség és a plébános között a kapcsolat rendezése nem következett be, abban az esetben javadalomcserét ajánlottak fel a lelkipásztor számára.[282]

A megvádolt lelkipásztor a vád néhány pontját önként elismerte. Az ügy kivizsgálására

[278] VFL I.1.44. 675b/1848. Esperesi jelentés, 1848. augusztus 5., Súr.
[279] Uo. 675b/1848.
[280] Uo. 675b/1848.
[281] BEDNÁRIK 2018, 52.; LEHOCZKI 2021, 518.
[282] Mujszer János ügyével párhuzamba állítható a vörsi plébános, Pongrácz György (1842–1860) konfliktusa híveivel. Pongrácz György (1792–1860) Keszthelyen született 1792. április 8-án. Másfél évig volt írnok a Széchenyi-család marcali uradalmában. Pappá szentelték 1818. augusztus 30-án. Kápláni szolgálatot teljesített Kaposvárott, Szentbékállán, Tapolcán, Devecserben és Tüskeváron (1818–1832). Tizennégy év kápláni szolgálatot követően lett plébános Zalahalápon, majd 1842–1860 között a Somogy megyei Vörs plébánosa volt. 1860. november 2-án halt meg. PFEIFFER 1987, 851. A vörsi plébánia Somogy megyében, a veszprémi egyházmegye segesdi esperesi kerületében helyezkedett el. A településen élők nemzetiségi és felekezeti aránya egységes volt: magyarlakta és katolikus. Az anyaplébániához öt leányegyház tartozott (Balatonberény, Balatonszentgyörgy, Hollád, Tikos, Főnyed). A katolikus hívek száma az 1847-es *Schematismus* alapján 3029 fő volt, egy 1848-as összeírás szerint 3019 fő. Vö. *Schem*. 1845, 111.; *Schem.* 1847, 112.; VFL I.1.13. XI/27. A vörsi plébános jövedelmének összeírása 1848. Az 1848. február 15-ei szentszéki ülés jegyzőkönyvéből kiderült, hogy a panaszáradat a plébános ellen nem 1847 novemberében, hanem már 1847. augusztus 21-én elkezdődött. A hívők azzal vádolták lelkipásztorukat, hogy állandóan káromkodott, verekedett, nem temette el az elhunytakat, és a stóladíjon felül további pénzösszegeket követelt a közösség tagjaitól. A plébános beismerte, hogy akik a misét rossz magaviseletükkel zavarták, a szertartás félbeszakítása után a rendetlenkedőket megverte. Tetteit azzal indokolta, hogy hivatali buzgósága miatt követte el. Előfordult, hogy vasárnap nem mutatott be misét, mivel hívei többszöri felszólításra sem szántották fel földjeit. Nem az volt a bíróság célja, hogy egyből javadalomfosztási pert kezdeményezzen a vörsi plébános ellen; magán a konzisztórium eljárásmódján is érzékelhetők voltak egyfajta „lépcsőfokok”: először az atyai megintés, utána két hónapja volt Pongrácznak, hogy rendezze a kapcsolatát híveivel, míg végül eljuthatott az ügy a javadalomfosztásig. Tavasszal a hívek újabb panaszt tettek ellene. Levelükben kijelentették, hogy nem bíznak meg a plébánosban, de a káplánjában sem, így a húsvéti gyónást egy új lelkipásztornál kívánták végezni. Az egyházmegyei hatóság javadalomcserét ajánlott fel a plébánosnak. Véleményem szerint Pongrácz György hasonló mentalitású pap lehetett, mint a későbbiekben bemutatott Vidra Ferenc ollári plébános. Pongrácz György és a vörsi hívők között kibontakozó konfliktushelyzethez kapcsolódó, összegyűjtött iratok levéltári jelzete: VFL I.1.44. 792, 793, 794, 822/1847; 61, 63, 64, 161, 303, 330/1848. (Konzisztoriális iratanyag szentszéki ülések jegyzőkönyvei, panaszlevél, tisztázó levél, esperesi jelentés.). Az ügyről részletesebben Vö. FOGL 2019, 261–262.

kirendelt alesperes jelentéséből kiderül, hogy Mujszer viselkedése megbotránkoztatta a híveket, ezért a szentszéki bíróság határozatot hozott a pap megintéséről, és meghagyták neki, hogy lelkipásztori kötelességeit buzgón végezze el és minden olyan beszédet, ami félreértésre adhat okot, kerüljön. Tartóztassa magát a szeszes italok mértéktelen fogyasztásától is. Gazdasszonyával kapcsolatban a nő elbocsájtására szólította fel a szentszéki határozat a tési plébánost.[283]

Mujszer János végrendelete 1849. január 26-án kelt Tésen. A kisebb egyházi javadalmasok (pl: kanonokok, plébánosok) vagyonukról tulajdonképpen szabadon rendelkezhettek. Azonban a végrendelkezésnek voltak bizonyos szabályai, miszerint a temetés költségei és az adósságok levonását követően megmaradt javakat háromfelé osztották.[284] A összeg egyharmad részét örökölték a vér szerinti rokonok tized ízileg, a második egyharmadot az egyház javára, a többi részt pedig a szegénygondozásra kellett hagyományoznia az érintett lelkipásztornak. Mujszer János végakarata tíz pontból állt. A téma szempontjából elgondolkodtató a végrendelet utolsó pontja, amely így szól: *„Ami ezeken túl megmarad, mint a palotai határban lévő szőlő, hordóstúl, borostúl, hozzá tartozandó edényestül–illetve a plébánián lévő hordók, borok, edények, ezüst nemű, asztali, ágyruha, bútor* (…) *gazdaasszonyomé, ki jó gondomat viselte, tőle egyebet nem kívánok, csak még él, imádkozzon értem.”*.

I. Ferenc uralkodásának idején (1792–1835) a Magyar Királyi Helytartótanács által 1812. október 6-án közzétett leirat, a klérus végrendelkezési és hagyatéki ügyeit szabályozta.[285] A rendelet értelmében a kisebb javadalmasok végrendeletének érvényessége, eredetileg nem függött a megyéspüspök jóváhagyásától. Amennyiben a főpásztor egy javadalmas hagyományát aránytalanul kevésnek ítélte, a hagyatékból bizonyos összeget le is vontak a meghatározott alapok javára.[286]

Mujszer János végakaratával szemben az egyházmegyei hatóság kifogással élt. A szentszéki bíróság megállapította a végrendelettel kapcsolatosan, hogy a megboldogult plébános szerzeményéből vérrokonainak semmit sem adományozott, mivel kötelezettségének ezáltal nem tett eleget, ezért a konzisztórium meghagyta a végakarat érvényesítésével megbízott Ferenczy Eduárd jásdi plébánosnak, hogy a végrehajtás során Mujszer János rokonai és azok örökösei számára 400 pengő forintot biztosítson.[287] A plébános legközelebbi vérrokona elhunyt

[283] VFL I.1.44. 682/1848. Szentszéki ülés jegyzőkönyve, Veszprém, 1848. augusztus 11.; 683/1848. *Mujszer János thési plébános szentszéki határozat folytában megintetik*, Veszprém, 1848. augusztus 11. Kacskovits Benjámin súri plébános megjegyezte Mujszer Jánosról, hogy valóban némely kötelezettségével kapcsolatban elég könnyelmű. *„Méltóztasson uram legalázatosabban kérem, a tési plébánosnak most az egyszer ismét megengedni, de intés és feddés nélkül semmi esetre sem hagyni.”*. Vö. VFL I.1.44. 675b/1848.

[284] *MKL* (online: https://lexikon.katolikus.hu/V/v%C3%A9grendelet.html, Megnyitva: 2023. 12. 19., 11:11) Az alsópapság hagyatéki ügyeiről a korszakban Vö. KOLLÁNYI 1890, 170–206.; KONEK 1863, 223–225.

[285] KOLLÁNYI 1890, 173.

[286] KOLLÁNYI 1890, 178.

[287] VFL I.1.44. 231/1849 Ferenczy Eduárd jásdi plébános felhatalmazása. 1849. április 14.; A szentszék határozata a végrendelet alatti 1849. április 6-i bejegyzésben olvasható. Vö. 675a/1849. *Istenben boldogult Mujszer János Thési*

testvérének a leánya, Németh Terézia (asszony nevén Bakos Jánosné) volt. A lelkipásztor szüleitől örökölt 300 pengő forintot hagyományozott a nő gyermekeire, azzal a feltétellel, hogy az összeg *„soha tékozló szüleik kezébe ne kerüljön”*, és adják kamatra azt. Továbbá meghagyta a plébános, hogy a kamatokat fordítsák a gyermekek oktatására, és miután azok felnőtté váltak, osszák szét közöttük a pénzt.[288]

A tési tiszttartó Brunkala Emanuel, mint az elhunyt plébános unokahúgának megbízottja, óvást nyújtott be a végrendelet tizedik pontja ellen, amely a gazdasszony örökléséről szólt.[289] Mivel Szabó Katalin (gazdasszony) a megboldogult plébánostól hallotta, hogy a lelkipásztor vagyonának legnagyobb hányada szülei után maradt, nem pedig a pap saját szerzeménye volt, ezért lemondott az örökségről. Bakos Jánosné és a gazdasszony között megkötött egyezséglevélből kiderül, hogy a nő a plébános halálát megelőzően két évig szolgált nála, mint gazdasszony. Ezt azért tartom fontosnak megjegyezni, mert Szabó Katalin lehetett az a nő, akivel a tési hívők összeboronálták korábban lelkipásztorukat.[290] Ha ez nem is egyértelmű bizonyíték az ágyasság vádjára vonatkoztatva, azonban az mindenképpen megállapítható, hogy a plébános feltételezésem szerint megbízott az asszonyban. Mivel Szabó Katalin lemondott az örökségről, így a plébános unokahúga lett a fennmaradt javaknak egyedüli örököse, ezáltal az egyházmegyei hatóságnak a végrendelethez fűzött intézkedése hatályát vesztette.[291]

---

plébános Úr végrendeletének végrehajtása: A végrendelet, 1849. január 26., Tés.

[288] VFL I.1.44. 675a/1849. *Istenben boldogult Mujszer János Thési plébános Úr végrendeletének végrehajtása*: A végrendelet, 1849. január 26., Tés.; A teljes iratcsomó 1849. november 30-i keltezésű. A végakarat végrehajtásával kapcsolatos dokumentumokat tartalmazza. Magán a végrendeleten kívül a téma szempontjából említésre méltó a gazdasszony öröklése ügyével kapcsolatos szálas iratokat emeltem ki úgy, mint Szabó Katalin lemondó nyilatkozatát az örökségről; Bakos Jánosné és Szabó Katalin gazdasszony között létrejött egyezséglevelet; valamint a jásdi plébános jelentését (betűjelekkel különítettem el azokat egymástól). Az iratcsomó összesen 36 db iratot tartalmaz. Az adósleveleket amiatt tekintettem át, mert kíváncsi voltam arra, hogy Mujszer János az 1845-ben még fennálló tartozását kiegyenlítette e haláláig a megyéspüspök felé.

[289] VFL I.1.44. 210/1849. A tési tiszttartó Brunkala Emmanuel levele, amelyben a plébános unokahúgának nevében tiltakozott a végrendelet 10. pontja ellen.

[290] VFL I.1.44. 675b-c/1849. *Istenben boldogult Mujszer János Thési plébános úr végrendeletének végrehajtása.* 1849. november 30-án iktatva. Többféle dokumentumot is tartalmaz. Többek között Bakos Jánosné és Szabó Katalin gazdasszony között létrejött egyezség levelet (b); Szabó Katalin lemondó nyilatkozatát (c).

[291] VFL I.1.44. 675d/1849. A jásdi plébános, Ferenczy Eduárd jelentése, 1849. október 1.

III. MÓRITZ JÁNOS GYÉKÉNYESI ADMINISZTRÁTOR (1833–1845) FELFÜGGESZTÉSE

III. 1. Móritz János bántalmazása

A megyéspüspöknek jogában állt abban az esetben is a felfüggesztés büntetésével élni, amennyiben egy egyházi személy vétsége még nem volt teljesen bizonyított, ám a főpásztor a dolgok hátterében valamilyen erkölcsi normaszegést vélelmezett. Móritz János[292] gyékényesi adminisztrátor bántalmazásának ügye megfelelő ezen felvetésem szemléltetésére.[293] Az esemény jogi hátterében az egyházi személyek azon kiváltsága áll, amelynek értelmében személyükben sérthetetlenek (*privilegium canonis*). A verés bűntettét elkövető személy, Czuppon Ferdinánd ráadásul nemesi származású volt, aki a bűntett idején feleségével együtt, egy háztartásban élt a lelkipásztorral. Az egyházi törvényhozásban már a 9. század közepétől megfigyelhetőek olyan óvintézkedések, amelyek különösképpen a püspökök biztonságát voltak hivatottak biztosítani. Aki bántalmazott egy püspököt, azt az egyház kiközösítéssel büntette. A *privilegium canonis*-t a 12. század harmincas éveiben a többi klerikusra is kiterjesztették.[294]

A római katolikus papság személyes biztonságával kapcsolatosan a II. lateráni zsinat (1139) hozott határozatot.[295] Az egyház a bántalmazó személyt csak abban az esetben marasztalta el, amennyiben az különös, igazságtalan és súlyos bántalommal illetett egy egyházi személyt, vagy erőszakkal elrabolta annak vagyonát, tehát a bántalmazás gonosz szándékkal történt. Nem állt fenn a kiváltság megsértése abban az esetben, amennyiben a fizikai bántalmazás jogos önvédelemből, esetleg tréfa közben történt, amennyiben egy papot elöljárója megfenyíttetett, vagy ha az egyházi személy feleség, anya, leánytestvér sérelmére szexuális jellegű bűnt követett

---

[292] Móritz János (1796–1879): A vas vármegyei Jánosházán született idősebb Móritz János és Ódor Magdolna házasságából. Filozófiai tanulmányait Győrött végezte. Papszentelésére 1819. szeptember 3-án került sor. Kápláni szolgálatot teljesített Zákányban, Sümegen. Utóbbi állomáshelyén kisegítő jelleggel két ízben volt adminisztrátor (1831. október 3. – december 16.; 1832. április 12. – október 12.). Móritz János 1833. február 28-tól szolgált Gyékényesen, mint plébános helyettes. Innen helyezték át Badacsonytomajra, szintén adminisztrátori minőségben. A plébániáról 1877-ben lemondott, nyugállományba vonult. Badacsonytomaji szolgálata idején 1859-ben történt egy kisebb közigazgatási változás. A káptalantóti plébánia két leányegyházát, Ábrahámhegyet és Kisörshegyet Badacsonytomajhoz csatolták. Vö. PFEIFFER 1987, 740.

[293] Móritz János plébániai adminisztrátor ügyéhez kapcsolódó levéltári dokumentumok, mennyiségüket és tartalmukat tekintve jól elemezhetőek és alapos betekintést nyújtanak az eset hátterébe. Az iratok közül több olyan is van, amely egy levéltári jelzet alatt található meg a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár *Acta Dioecesana* fondjában. Az egyes dokumentumokat betűjelekkel különítettem el egymástól. VFL I.1.44. 517a-b/1845; 523a-c/1845. Az 523b jelzet alatt a Czuppon házaspár levelezése és Szíjártó Mihály uradalmi kasznár, valamint felesége levelének a plébániai adminisztrátor által készített másolatai szerepelnek. Összesen 10 rövid levélről van szó, amelyeket a lelkipásztor szintén betűjelekkel különített el egymástól. Ezeket a betűket a hivatkozásokban a jelzet végén jelölöm meg. További források: 561/1845; 647a-b/1845; 811a-h/1845; 871/1845. A 811-es számú tartalmazza a peranyagot, amelyet Somogy vármegye hatósága másolatban bocsájtott a megyéspüspök rendelkezésére. Az iratcsomó teljesnek mondható az üggyel kapcsolatban.

[294] KÉRÉSZY 1927, 406. A *„privilégium canonis”* mai formájára lásd pl. ERDŐ 2003, 577–578.

[295] C.3.de sent. excom. (V.39.).; II. lateráni zsinat, 15. kánon. Vö. TANNER I. 1990, 200.

el, vagy aktus közben rajtakapták őket.[296] Nem estek kiközösítés alá továbbá azok a személyek sem, akik ugyan a tettlegességet a pap ellen valóban elkövették, azonban a támadó nem volt tetteinek tudatában (kiskorú, őrült stb.), vagy nem volt ismeretük arról, hogy valóban egyházi személyt bántalmaztak, vagy amennyiben a férj nejével, az apa lányával, a fivér lánytestvérével bűnös tetten kapták rajta a papot.[297]

III. 2. A vizsgált esettel összefüggésbe hozható helyszínek (Gyékényes, Csurgó)

A két település közül az egyik a sértett lelkész szolgálati helye, míg a másik az ellene elkövetett bántalmazás helyszíne volt. Gyékényes falu Somogy vármegye marcali járásához, egyház igazgatási szempontból a veszprémi egyházmegye csurgói esperes kerületéhez tartozott. A település lakosságának nemzetiségi összetételét tekintve színmagyar, felekezeti szempontból heterogén volt. Többségben voltak ugyan a 19. század harmincas éveinek második felében a katolikusok, ugyanakkor mellettük jelentős számban éltek a településen evangélikusok, csekély számban reformátusok, valamint zsidók. A katolikusok, illetve az evangélikusok rendelkeztek anyatemplommal. A lakosság java része gabona kereskedelemből élt. A falu birtokosa a Festetics család volt.[298] Az egyházmegye csurgói esperesi kerületében annak ellenére, hogy a kerület központjában, Csurgón protestáns iskola működött és nagy arányban éltek a településen reformátusok, az egész egyház-közigazgatási egységen belül a katolikus felekezethez tartozó lakosok száma a kétszerese volt az evangélikus és református hívők együttes lélekszámához viszonyítva 1840 környékén.[299] Csurgó mezőváros ugyancsak Somogy vármegye marcali járásához tartozott, emellett az esperes kerület központja volt. Fényes Elek statisztikai munkájában magyarlakta településként jegyezte fel.

A mezőváros vallásfelekezeti összetételét hasonló arányok jellemezték, mint Gyékényest.[300] A katolikusok mellett a reformátusok rendelkeztek anyatemplommal. A településen református kollégium működött. Somogy vármegye nyugati részén a legnagyobb földeket a Festetics család keszthelyi ága birtokolta. Az egyik birtokközpont Csurgó volt. Festetics György (1755–1819) életében ez a földterület 106.000 holdat tett ki. Halálát követően fia, László a Niczky családtól megvásárolta Berzencét, ezzel is növelve a család somogyi birtokait. A református kollégium alapítása is Festetics György nevéhez köthető.[301]

---

[296] KÉRÉSZY 1927, 406; KAZALY I. 1882, 131–132.
[297] KÉRÉSZY 1927, 406; KAZALY I. 1882, 131–132.
[298] Gyékényes település számszerűsített felekezeti aránya: római katolikus: 927 fő; evangélikus: 508 fő; református: 7 fő; zsidó: 8 fő. Vö. FÉNYES 1836, 214.;
[299] Római katolikus: 66% (görögkatolikus: 9 fő); Református 17%; Evangélikus: 16%; Zsidó: 1%. Vö. Vö. Melléklet I. 1.; VFL IX.7.a. no 49. (Vizer, 1841.).
[300] FÉNYES 1836, 213.
[301] KAPOSI 2018, 270.; Csúrgó mezővároshoz és az iskola említéséhez lásd még pl. KANYAR 1992, 27–28.; KNÉZY

III.3. A felfüggesztés és előzményei. A testi sértés lehetséges indítéka, mint vélelmezett erkölcsfegyelmi probléma

A veszprémi szentszéki bíróság 1845. június 4-én tartott ülésén határozott Móritz János gyékényesi adminisztrátor felfüggesztéséről. A lelkipásztor június 19-én írta Külley János általános helynökhöz címezve azon levelét, amelyben részletesen tudósította a történtekről, valamint annak előzményeiről. Móritz János tisztázó levele mellett mellékelte Czuppon Ferdinánd és felesége leveleinek másolatát, valamint Gyékényes község jegyzőjének aláírásával és a település pecsétjével hitelesített bizonyítványt, mely iratokkal feddhetetlen papi életét és ártatlanságát kívánta bizonyítani. A plébános helyettes (adminisztrátor) elsősorban saját magát kívánta tisztázni, emellett azt akarta elérni, hogy amennyiben a szentszéki bíróság hitelt ad szavainak és a mellékelt dokumentumoknak, abban az esetben a megyéspüspök (jelen esetben az általános helynök) vegye pártfogásba ügyét és vonja vissza a meghatározott büntetést.[302] *„Méltóságos megyéspüspökünket apostoli foglalatosságai Megyei székétől gyakrabban távol elvonván, Méltóságodhoz, (…) folyamodom, hogy szerencsétlen esetemet atyailag meghallgatván s szívére vevén, ha vétkesnek nem találand, szegény és beteges állapotomban hathatós pártfogását tőlem meg ne vonja."*[303] A dokumentum következő sorából kitűnik, hogy előző nap, mikor a levelet írta (június 18-án) meglátogatta az adminisztrátort Gyékényesen Németh József csurgói plébános és helyettes kerületi alesperes, aki említést tett Móritz Jánosnak arról, hogy a megyéspüspök az esettel kapcsolatban sokkal pontosabb tudósítást várt, mint amit június elején a hivatalos szentszéki utasításra elkészített esperesi jelentés tartalmazott. *" (…) azért tudomásom és tehetségem szerént, igazsághoz hű ragaszkodással nyujtam atyai kegyes szine eleibe a következendőket* (…)"[304]-írta Móritz János. Tehát, ahogy az idézett sorból kitűnik, a helyettes alesperes kijelentése sarkalta írásra a papot.

A konzisztórium részéről a válaszlevél június 21-én érkezett meg a plébános helyetteshez. *„Sajnos megilletődéssel értette a főtisztelendő szentszék, hogy uraságod egy házánál tartózkodó nőszemély miatt ennek férjétől Csurgón, számos nép jelenlétében, az egyházi rend nem csekély kisebbségére rútúl összeveretett, s súlyosan megsebesíttetett. Ennél fogva az lőn a főtisztelendő szentszék határozata: hogy addig, míg ez ügy teljesen fölvilágosítva; s elintézve nem lesz,*

2001, 127.; Festetics György birtokgyarapításáról lásd. pl. LUKÁCS–TÓTH 2018, 175–188.; A csurgói kollégium alapításról: Uo. 2018, 182.

[302] VFL I.1.44. 523a/1845. Móritz János gyékényesi plébános helyettes levele Külley János általános helynökhöz. 1845. június 19. Gyékényes; 523b/1845. Czuppon Ferdinánd és Hoffstetter Krisztina levelezésének másolata 1845. április 1. és április 18-között.; 523c/1845 Gyékényes község jegyzője által 1845. május 15-én kiállított bizonyítvány.

[303] VFL I.1.44. 523a/1845. Móritz János gyékényesi plébános helyettes levele Külley János általános helynökhöz. 1845. június 19.

[304] Uo. 523a/1845.

uraságod mindennemü papi foglalkozástól magát tartóztassa."[305] Ebből az idézetből három tényező emelhető ki. Egyrészt a „nővel való gyanús szövetség", mint lehetséges indíték a bántalmazásra; másrészt a tettlegesség, amely a nyílt utcán, tehát „számos nép jelenlétében" történt, ami a hívő közösségben megbotránkoztatásra adhatott okot; harmadrészt pedig, hogy ez a viselkedés a papi rend társadalmi presztízsének a csökkenését idézhette elő. Egy lelkipásztornak, akinek elsődleges feladata egy közösség lelki életének vezetése volt, viselkedésének olyannak kellett lenni, hogy még a gyanú árnyéka se vetüljön rá. Az adminisztrátor bántalmazása ugyan nem a saját hívei előtt, Gyékényesen, hanem Csurgó mezővárosban történt, mégis tudomást szereztek az esetről a falubeliek is. Gyékényes község jegyzője, Győri Miklós által megfogalmazott, a kollektíva nevében kibocsájtott bizonyítvány 1845. május 15-én kelt. A dokumentumból kiderül, hogy Móritz János ekkor már 13 éve teljesített lelkipásztori szolgálatot a településen.[306] Sem a plébánosi adminisztrátor, sem háznépének viselkedése botrányra nem adott okot. A pap viselkedését makulátlannak tartották, az április 26-i történteket szerencsétlen esetnek könyvelték el, ami a hívő közösségen belül csak fájdalmat okozott, de Móritz János papi szolgálata iránt a hívők körében a tisztelet továbbra is megmaradt.[307] Ennek ellenére az egyházmegyei hatóság úgy vélekedett, hogy egy olyan lelkipásztor, akinek megaláztatásáról saját hívei is tudomást szereztek, ráadásul a plébános helyettes és gazdasszonya közötti viszony gyanút kelthetett körükben; veszélyeztetné a hívő közösség lelki üdvét. Ez volt a szentszéki bíróság indoka arra vonatkoztatva, hogy Móritz Jánost mindenféle papi funkció végzésétől határozatlan időre felfüggesztették. Németh József kerületi alesperes helyettesnek meghagyták, annak érdekében, hogy a gyékényesi hívek lelki gondozása zavartalanul folytatódjon, a kanizsai ferences rend zárdájából kérjen egy szerzetest, aki ideiglenesen részt venne Gyékényesen a pasztorációs munkában.[308]

Móritz János személyes kihallgatására a szentszéki bíróság előtt 1845. július 16-án került sor. Az alesperes jelentéséből kitűnt, hogy a gyékényesi plébános helyettes bántalmazásának fő oka a pap háztartásában gazdasszonyként szolgáló nő volt. Németh József gyanakvásra okot adó kapcsolatot sejtett a pap és az asszony között, amely gyanúnak a konzisztórium is hitelt adott. A kihallgatáson azt kérdezték az adminisztrátortól: *„Micsoda barátság van közte és a gazdaasszony között, és miért vette oda a nőt?"*[309]. Móritz János azzal védekezett, hogyha a nő nem lett volna házas, akkor egyrészt nem vette volna magához, másrészt pedig nem keltett

[305] VFL I.1.44. 517a/1845. Tisztelendő Móritz János gyékényesi plébániai helyettesnek, Veszprém, 1845. június 21.
[306] VFL I.1.44. 523c/1845. Gyékényes község nevében kibocsájtott bizonyítvány, 1845. május 15.
[307] A plébános helyettes mellett nemcsak katolikus hívek, hanem néhány evangélikus lakos is szót emelt. A bizonyítvány végén 23 személy neve szerepel, akik közül 9 fő az evangélikus felekezethez tartozott. Uo. 523c/1845.
[308] VFL I.1.44. 517b/1845. Nagyon tisztelendő Németh József helyettes alesperes, Csurgói plébános úrnak, Veszprém, 1845. június 21.
[309] VFL I.1.44. 561/1845. *Protocollum Consistorii*, Veszprém, 1845. július 16.

gyanút, ugyanis elég idős volt már; emellett a nő külseje sem tetszett a papnak. Azt vallotta a lelkipásztor, hogy csupán csak irgalomból vette magához, ugyanis a nő árva volt. A vallomásból a szentszék nem tudott egyértelmű következtetést levonni az esettel kapcsolatosan, ezért Külley János általános helynök (szentszéki bíró minőségben) úgy határozott, hogy amíg a testi sértés vádját Somogy vármegye törvényszéke ki nem vizsgálja, addig az ügy szentszéki tárgyalását felfüggeszti.[310]

A verés előzményeit részletesen tárgyalta Móritz János, és a témához kapcsolódó további iratok között is találunk olyanokat, amelyek információt szolgáltatnak egyrészt a házasfelekről, másrészt az incidens előzményeiről, részleteiről. Czuppon Ferdinánd nemesi származású, szabadságon lévő katona káplár és Hoffstetter Krisztina divatvarrónő 1844. augusztus 6-án a csurgói plébánia templomban házasságot kötöttek. A szertartást követő lakomát néhány személy társaságában a gyékényesi plébánián tartották, mivel sógoruk, Szíjártó Mihály gyékényesi kasznár a tiszti lakban a gazdasági főkormányzót várta, így nem tudták nála tartani az ünnepi vacsorát.[311] A feleség árva volt és korábban Szíjártó Mihálynál élt. Amikor a kasznár leánya megözvegyült és gyermekével hazaköltöztek Gyékényesre a szülőkhöz, Hoffstetter Krisztina eltávozott tőlük. Először Kaposvárra ment, ahol divatvarrónőnek tanult. Később a nő Csurgóra került, ahol házat bérelt (árendált), majd megvásárolta a pékházat.[312] Ez az ingatlan, valamint ennek udvara volt az egyik helyszíne a plébános helyettes bántalmazásának. A lelkipásztor gazdasszonya súlyos betegségben szenvedett, ami miatt a szolgálatra teljesen alkalmatlanná vált. A fiatal házasok felajánlották Móritz Jánosnak, hogy addig, ameddig másik szolgálót nem talál, és amennyiben nem lenne terhére egy ember helyett kettőt tartani, szívesen vállalnának szolgálatot a plébánián; ezzel is pótolva a cselédhiányt.[313] Ebbe ideiglenesen a plébános helyettes bele is ment. Amikor arról próbált információkat gyűjteni a pap, hogy kiket tudna szolgálatra szegődtetni magához a plébániára, a házaspár arra kérte a lelkipásztort, hogy legalább addig hadd maradjanak, amíg a csurgói Református Kollégium növendékei a szünetről visszatérnek tanulmányaikat folytatni, mert akkor pár embert házukhoz felfogadnak, mondván, hogy a diákoktól befolyt összeg is enyhíteni tud szegény sorsukon.[314]

A cseléd szegődtetés nem ment éppen zökkenőmentesen, ugyanis ahogy a plébános írta, időközben három szolgálót is fogadott a háztartásába, azonban mindhárman maradtak előző szolgálati helyükön. Időközben Czuppon Ferdinándné csurgói háza felújításra szorult. Az

[310] *„(…) semmi kellem rajta nincs (…),* hangzott el a paptól a kihallgatáson. Az önvallomásban nem tudta a pap minden kétséget kizáróan tisztázni magát a „nővel való gyanús szövetség" vádjában. Vö. Uo. 561/1845.
[311] VFL I.1.44. 523a/1845. Móritz János gyékényesi plébános helyettes levele Külley János általános helynökhöz. 1845. június 19.
[312] VFL I.1.44. 561/1845. *Protocollum Consistorii*, Veszprém, 1845. július 16.
[313] VFL I.1.44. 523a/1845. Móritz János gyékényesi plébános helyettes levele Külley János általános helynökhöz. 1845. június 19.
[314] Házukhoz fogadni = Szállást kínálni nekik. Lásd Uo. 523a/1845.

asszony férje vállalta magára, hogy felügyeli a munkát és a munkásokat. A házasfelek közötti levélváltásból kiderül, hogy a férj is aktívan részt vett a renoválásban. A munkafolyamatról a férfi, ahogy a levelek hangvétele is rámutat, békés szellemben, folyamatosan értesítette feleségét.[315] Czuppon Ferdinánd utolsó levele feleségéhez 1845. április 18-án kelt. Ebben a dokumentumban elsősorban a homokhordásról esett szó, illetve a javítás költségeiről. Emellett van egy fontos része a levélnek, amely egy már viseletes nadrágról szól, ami közvetetten konfliktust idézett elő a házasfelek között. *„*(…) *Szebényinének odaigértem, azon rosz pantallót, mit nem viselhetek már, azon szívességéjért, hogy az gyermeket eleresztette* (…)*.*"[316] Az idézetben említett fiatal vitte el a levelet Csurgóról Gyékényesre és fáradozásáért Czuppon Ferdinánd meghagyta feleségének, hogy adja oda neki az egyik nadrágját, amit már nem hord. Az asszony nem adta oda a fiúnak, inkább más jutalmat szánt neki. A házaspár között a konfliktust, ahogy Móritz János tisztázó leveléből kitűnik, anyagi természetű okok idézték elő. A feleség számonkérte férjét, hogy a rá bízott pénzt rosszul kezeli és ezen összekülönböztek. Másnap Hoffstetter Krisztina a békülés szándékával meglátogatta a férfit, ételt vitt neki és azt a szakadt nadrágot, amit férje odaígért a „levélvivő" fiúnak. Ekkor Czuppon Ferdinánd káromkodva támadt feleségére. A férfi ahelyett, hogy meghallgatta volna az asszonyt, karon ragadta, majd kést rántott, és azzal fenyegetőzött, hogyha még egy rossz szót szól, ott helyben megöli az egyébként várandós feleségét.[317] Mivel Móritz János április 18-án hivatalos ügyben Zákányban tartózkodott, így neki semmi tudomása nem volt sem a levélről, sem a veszekedésről. Az asszony később mesélte el a plébános helyettesnek a történteket. A lelkipásztornak a lokális közösségben egyfajta erkölcsbírói szerepe is volt. Ha a házaspárok között nézeteltérés adódott, a plébánosnak a béke helyreállítását szorgalmazva közvetítenie kellett a felek között (mediátor szerep).[318] Czupponné azon tettét, hogy férje utasítását figyelmen kívül hagyta és számonkérte őt, a pap nem helyeselte. De a férj agresszív megnyilvánulását sem hagyta szó nélkül a plébános helyettes. A békülést tanácsolta az asszonynak mondván, hogy *„békétlenek nem pap házába valók"*.[319]

A konfrontáció nem csak a lelkipásztor háztartásában okozhatott kellemetlenséget, hanem a hívő közösségen belül is botrányra szolgáltathatott okot. Czupponné egyrészt megfogadta a pap tanácsát, és megpróbálta férjével nézeteltérésüket békés úton elintézni, másrészt a kályhát akarta felrakatni házában, ezért azt tervezte, hogy április 26-án Csurgóra utazik. Mialatt az asszony

[315] VFL I.1.44. 523b/1845. a-h. Czuppon Ferdinánd és Hoffstetter Krisztina levelezésének másolata 1845. április 1. és április 18. között. A levelekben többnyire a munkafolyamatokról, az anyag költségekről esett szó, a házaspár közötti nézeteltérés nem derül ki azok tartalmából.
[316] VFL I.1.44. 523b/1845. h. Czuppon Ferdinánd levele Hoffstetter Krisztinához. 1845. április 18.
[317] VFL I.1.44. 523a/1845. Móritz János gyékényesi plébános helyettes levele Külley János általános helynökhöz. 1845. június 19.
[318] A lelkipásztor erkölcsbírói szerepére lásd. GYÖNGYÖSSY 2017, 215–226.; Az alsópapság, mint közvetítő kommunikációs csatorna lásd. GŐZSY 2013, 53–84.
[319] VFL I.1.44. 523a/1845. Móritz János gyékényesi plébános helyettes levele Külley János általános helynökhöz. 1845. június 19.

készülődött, a lelkipásztor arról értesült, hogy Zákányban van egy szolgáló leány, aki még nem szegődött el senkihez és azt üzente a papnak, hogy amennyiben fel akarja fogadni szolgálatra, akkor még az nap elvárja, máskülönben elszegődik máshoz.[320]

Mint, ahogy már fentebb utaltam rá, mivel Móritz Jánosnak nem volt állandó gazdasszonya, ezért ki kellett, hogy használja a lehetőséget. Az egyházi normák meghatározták, hogy mivel a plébánosoknak szükségük volt női személyzetre, ezért alkalmazhattak nőket a háztartásukban. Korábban előírás volt, hogy a pap házánál olyan nő szolgáljon, aki elég idős már, erkölcsös, és lehetőleg a lelkipásztor hozzátartozója. Ha a gazdasszony vérrokonságban állt a plébánossal, az kevésbé keltett gyanút a hívők között. De az is előfordulhatott, hogy a nőszemély hiába volt rokona a papnak, ha erkölcsi szempontból nem volt makulátlan, akkor az szóbeszédre, pletykákra adhatott okot.[321] Az egyházi szabályok tiltották, hogy kétes erkölcsű nők szolgáljanak egy plébános háztartásában. Az 1858-as esztergomi tartományi zsinat előírta, hogy a gazdasszony tiszta erkölcsű, 40 évnél idősebb kell, hogy legyen. A pappal egymásba nyíló szobában nem lakhattak. A gazdasszony nem mehetett be a pap szobájába, amikor ő ott tartózkodott. Tilos volt nyilvánosan a lelkipásztorral együtt sétálni, egy kocsin utazni stb.[322]

A 19. század közepén a veszprémi egyházmegye területén az elemzett konzisztoriális iratanyag és az ezekhez kapcsolódó dokumentumok fényében elmondható, hogy ugyan voltak olyan plébániák, ahol a lelkipásztor női rokonai szolgáltak, de ez nem jelentette azt, hogy az egyházmegye területén ez általános tendencia volt. A kutatás jelenlegi állása alapján csekély mennyiségben találkoztam olyan forrásokkal, amelyekben megjelent a plébános háztartásának személyi állománya, ettől eltekintve egy-egy konfliktushelyzet bővebb elemzéséből lehetőségem volt kinyerni hasznos információkat a szolgáló személyzettel kapcsolatban.[323] A gazdasszonnyal szemben támasztott legfontosabb elvárás az erkölcsi tisztaság, és az ebből következő megbízhatóság volt. Móritz János felhatalmazta ideiglenes gazdasszonyát, hogy utazzon el Zákányba felfogadni a nevében a szolgálót. Közben a pap felajánlotta Czupponné-nak, – mondván, hogy úgy is akad dolga Csurgón– elintézi a kályha felrakatását és beszél a férjjel.[324] Az, hogy Móritz János olyan feladattal bízta meg ideiglenes gazdasszonyát, amelyet neki kellett

[320] Uo. 523a/1845.
[321] KÉRÉSZY 1927, 85.
[322] ADRIÁNYI 2017, 45.; SÁRKÖZY 1915, 114–115.; LEHOCZKY 2021, 519.
[323] Például Tóth József kisbárapáti plébános háztartásában unokahúgai, illetve unokatestvére szolgált, ugyanakkor rajtuk kívül dolgoztak olyan nők is a plébánián, akik nem álltak rokonságban a lelkipásztorral. Szalay Sándor káplán és Tóth József plébános között kibontakozó konfliktushelyzet elemzéséből nyertem ezen adatokat. Vö. FOGL 2023, 58–65. Pflum János jásdi plébánosi adminisztrátor, majd plébános (1835–1845) háztartásában édesanyja, Lauka Teréz volt a gazdasszony, aki hivatalosan szegődött el fiához szolgálatra. Vidra Ferenc ollári plébánosnál (1842–1866) a gazdasszony nem állt rokonságban a pappal. Ezeket az eseteket is bővebben elemzem majd, e helyen csak példákat hozok fel fenti felvetésem alátámasztására.
[324] VFL I.1.44. 523a/1845. Móritz János gyékényesi plébános helyettes levele Külley János általános helynökhöz. 1845. június 19.

volna elvégezni, ez kettejük közötti bizalmas kapcsolatot feltételez; ebből a szempontból érthető volt Czuppon Ferdinánd esetleges gyanúja.

A peranyag tulajdonképpen majdnem teljesnek mondható, leszámítva azt, hogy a hivatalos iratok között nem szerepel az alperes álláspontja a történtekről, ebből következik, hogy a valós indítékra is csak következtetni tudunk, jórészt a szentszéki határozatban megfogalmazottak, valamint a helyettes kerületi alesperes jelentése alapján. Ezek mellett adalékként szolgálhatnak még többek között Tevely Elek védőügyvédnek az 1845. augusztus 31-én tartott tárgyaláson elhangzott érvei is.[325] A peranyagból a tényállás viszonylag pontosan megrajzolható. Ahogy fentebb írtam a plébános helyettes gazdasszonya cselédszegődtetés ügyében Zákányban tartózkodott 1845. április 26-án, így a lelkipásztor maga ment el Csurgóra, az asszony Collegium utcában található házához. Az adminisztrátor felfogadta fuvarosnak a 42 éves gyékényesi negyedtelkes jobbágyot, egy bizonyos Bognár Ferencet, aki szemtanúja volt az esetnek.[326] Miután Móritz János leszállt a kocsiról, egyből bement a házba, ahol Czuppon Ferdinánd indulatosan egy favágó nagyfejszével támadt a fegyvertelen papra. A szobából a lelkipásztor először az udvarra, majd onnét az utcára menekült, ahol a felbőszült férj káromkodások közepette ütlegelte őt. A vármegyei törvényszékhez felterjesztett iratokból kitűnik, hogy a lelkipásztor súlyos sérüléseket szenvedett.[327] Bognár Ferenc a plébános helyettes védelmére kelt, felszólította Czuppont, hogy ne bántsa a papot, mire a támadó még jobban feldühödött és a fuvarost fenyegette: *„Ha úgy nem akarsz járni, mint a pap, fogd be lovaidat és azonnal elviszel haza Gyékényesre”*. A tanú elmondta, hogy a fenyegetőzéstől megijedt és elvitte Czuppon Ferdinándot a gyékényesi plébániára. Miután a plébánián nem talált senkit, így átment az uradalmi kasznárhoz, Szijártó Mihályhoz. A tanú a verést látta, a káromkodást hallotta, azonban az előzményekről, illetve Czuppon indítékáról nem volt tudomása.[328]

Gergolits József gyékényesi lakos és öregbíró az eset pontos napját nem tudta megmondani. Széna vásárlása miatt tartózkodott Csurgón, amikor nem messze a református kollégiumtól zajt hallott. Az előzményeket, valamint az indítékot Bognárhoz hasonlóan ő sem ismerte, csak annyit érzékelt, hogy két személy között konfliktushelyzet bontakozott ki. Vallomásában a második tanú nem említette a káromkodást.[329] Földváry Péterné Vécsei Mária, 72 esztendős, református

[325] VFL I.1.44. 811h/1845. Büntetőpör Czuppon Ferdinánd véres verekedő és Istent káromló alperes ellen. 1845. augusztus 31., Kaposvár.
[326] VFL I.1.44. 811f/1845. Somogy vármegye szolgabírája által lefolytatott tanúvallatás, 1845. június 18. Csurgó.
[327] Az események és annak következtében történt súlyos sérülések a peranyag valamennyi eleméből kimutatható. Vö. VFL I.1.44. 811a-h/1845.
[328] VFL I.1.44. 811f/1845. Somogy vármegye szolgabírája által lefolytatott tanúvallatás, 1845. június 18. Csurgó. I. tanú: Ifj. Bognár Ferenc vallomása. Az idézet is a tanúvallomásból van. Az, hogy Bognár Ferenc kocsis vitte el Czuppon Ferdinándot Csurgóra, és hogy a támadó fenyegetőzött, ezeken kívül egyéb részletek olvashatóak Móritz János plébános adminisztrátor Külley János általános helynökhöz címzett levelében is. Vö. VFL I.1.44. 523a/1845.
[329] VFL I.1.44. 811f/1845. Somogy vármegye szolgabírája által lefolytatott tanúvallatás, 1845. június 18. Csurgó. II. tanú: Gergolits József vallomása.

vallású csurgói lakos elmondása szerint jól ismerte a gyékényesi adminisztrátort, de Czuppon Ferdinándot a verés alkalmával látta először. Az idős asszony április 26-án délelőtt egy hangos *„jajj”* szóra lett figyelmes. Ekkor kiszaladt az utcára, ahol a lelkipásztor a földön feküdt, akit Czuppon Ferdinánd nagyfejszével ütött. A tanú, mint vallotta, az istenkáromlástól megrémült, majd miután a támadó elment, az asszony betámogatta a véres öltözetű papot a saját házába.[330] Egy lelkipásztor nem mutatkozhatott véres, szaggatott öltözetben egy falusi vagy mezővárosi közösség nyilvánossága előtt, mivel az a település katolikus, illetve a más felekezetű hívek körében is megbotránkoztatásra, pletykára adhatott volna okot, amely alááshatta a pap tekintélyét és általánosságba véve a katolikus egyház társadalmi pozícióját is gyengíthette. Szemtanúja volt még az esetnek egy másik szomszéd is, egy bizonyos Kérsán Anna nevű nő, aki a bántalmazást látván elrejtőzött, ezért az esetet részben a fuvaros elmondása alapján ismerte.[331]

Czuppon Ferdinánd, mint már fentebb volt róla szó a verést követően visszatért Gyékényesre. Az uradalmi kasznár (Szíjártó Mihály) még az nap levelet küldött a feleségnek, Hoffstetter Krisztinának Zákányba, amelyben tájékoztatta az asszonyt az esetről. *„Édes Hugóm! E czédulácskát írom az árnyékszékben, mert Ferdinánd hazajött egész dühvel, Móritzot csúnyán fejszével leverte, hazajött, itt téged akar leverni azért maragy Zákányban, különben agyon ver téged is. Alesperes úrnak mutasd be a czédulát, holnap küldje a káplán urat ide misézni.”*.[332] Höbling István csurgói öregbíró április 27-én tájékoztatta Börötzffy Pétert, Somogy vármegye szolgabíráját az egyházi személy bántalmazásának ügyéről. A dokumentum tartalmából kiderül, hogy nem csak a pap, hanem az asszony, illetve születendő gyermekük élete is veszélyben volt. *„Most már mind a plébános úr Csurgón tartózkodik, mind pedig gazdaasszonya, a fentnevezett Czuppon Ferdinánd pedig Gyékényesben, töltött fegyverrel, s más gyilkosságra alkalmas szerszámmal ellátva várakozott feleségére, hogy feltett szándékát keresztül vigye (...)”* – írta Höbling István levelében.[333] Az öregbíró a támadó letartóztatását kérte a szolgabírótól, hivatkozva arra, hogy a gazdasszony (akárcsak a plébános helyettes) a férfi elzárását szorgalmazták. Mivel az asszony várandós volt és már közelgett a szülés ideje, mindenképpen nyugalomra volt szüksége. A helyi bíró levelére hivatkozva a szolgabíró jelentette az esetet a vármegyének, a törvényszéket felszólította a hivatalos eljárás megindítására.[334] Azt az állítást, miszerint a férj nem csak a lelkipásztort akarta bántalmazni, hanem várandós feleségét is, alátámasztható Szíjártó Mihályné április 28-án kelt, Hoffstetter Krisztinához címzett levelével is.

[330] Uo. 811f/1845. III. tanú: Földváry Péterné Vécsei Mária vallomása.
[331] Uo. 811f/1845. IV. tanú: Szebényi Albertné Kérsán Anna vallomása.
[332] VFL I.1.44. 523b/1845. i. Szíjártó Mihály gyékényesi uradalmi kasznár levele Hoffstetter Krisztinához, 1845. április 26. Gyékényes.
[333] VFL I.1.44. 811b/1845. Höbling István öregbíró levele Börötzffy Péter Somogy vármegye szolgabírájához, 1845. április 27. Csurgó.
[334] VFL I.1.44. 811c/1845. A szolgabíró felterjesztése Somogy vármegyéhez, 1845. május 2. Kaposvár.

„Édes Öcsém! Én ugyan tsak előbb hazaértem, mint férjem a Czupponnyal, de azt a dühösséget látni, amit az véghez vitt egészen borzasztó és csak arra igyekszik, hogy téged megcsufol, de még azt mondja, hogy míveli a papos Istenét még jobban össze kell törni. Azért adom tudtodra, hogy igen kell vigyázni, mert még elszándékozik Csurgóra menni (Czuppon Ferdinánd–kiemelés: F. K.*).*[335] Annak ellenére, hogy Czuppon Ferdinánd nemesi származású volt és a szokásjogból adódóan nehézkes volt letartóztatása, április 29-én a Somogy vármegyei foglárok Kaposvárra kísérték a börtönbe. Elfogatása alkalmával a támadó kijelentette, hogy miután kiszabadul, bosszút áll Móritz Jánoson. A lelkipásztor 1845. augusztus 18-án kelt, Somogy vármegye törvényszékéhez felterjesztett leveléből ismeretes, hogy az elmúlt három év alatt ő volt a harmadik olyan személy, akit Czuppon Ferdinánd bántalmazott, és akivel szemben a férfi agresszív magatartást tanúsított. A támadó rokonsága mindent megtett annak érdekében, hogy Czuppont engedjék ki a börtönből és szabadlábon védekezhessen.[336]

Mint ahogy korábban említettem, a tárgyalásra augusztus 31-én került sor Kaposvárott. A vádat felperesként a tiszti ügyészi hivatal részéről nemes Pataky Móricz képviselte. A bántalmazás tényét a tanúvallomások alátámasztották, az istenkáromlás vádját viszont nem. Czuppon Ferdinánd bűnösségét illetően terhelő körülmény volt, hogy a fizikai erőszakot egy felszentelt személy sérelmére követte el, aki ráadásul őt is és házastársát is befogadta a házába, ételt adott nekik, ezért a vádlott csakis hálával tartozhatott a lelkipásztornak.[337] Továbbá az ügyész, mint súlyosbító körülményt hozta fel azt, hogy Czuppon Ferdinánd meg akarta gyilkolni a feleségét, amely állítást Pataky Móricz a helység bírájának jelentésével kívánta alátámasztani.[338] A plébános helyettes korábbi levelében azt jegyezte fel, hogy ideiglenes gazdasszonyának férje őt nem csak bántalmazni akarta, hanem meg is csonkította, és a férfi szándéka egyenesen a gyilkosságra irányult. Tulajdonképpen a pap a férj tettének brutalitását hangsúlyozta, ami a fuvaros tanúvallomásából, valamint a csurgói öregbíró jelentéséből is kimutatható.[339] A védőügyvéd Tevely Elek álláspontját a hivatalos orvosi látleletre építette. Havlittek Mátyás csurgói uradalmi orvos jelentése alapján a verés ugyan súlyos lehetett, de

[335] VFL I.1.44. 523b/1845. j. Szíjártó Mihályné levele Hoffstetter Krisztinához, 1845. április 28. Gyékényes.
[336] VFL I.1.44. 811a/1845. Móritz János gyékényesi adminisztrátor levele Somogy vármegye törvényszékéhez, 1845. augusztus 18. Gyékényes. A plébános helyettes ebben a hivatalos levelében röviden ismertette a történteket, leírta helyzetét, hogy a szentszéki bíróság határozata alapján minden papi funkció végzésétől eltiltották. A határozat azon kitételét, amely arról szólt, hogy a világi fórum az üggyel kapcsolatos valamennyi dokumentum másolatát küldje el a megyéspüspöknek, mivel további sorsa, alkalmazása annak függvénye volt, hogy nem illeti-e vádakkal Czuppon Ferdinánd az adminisztrátort. Ha bebizonyosodott volna, hogy a pap bűnös, akkor a szentszéki bíróság szigorúbb büntetést helyezett volna kilátásba. Vö. Uo. 811a/1845. A támadó elfogásáról, rabosításáról Börötzffy Péter is tudósított. Vö. Uo. 811c/1845.
[337] VFL I.1.44. 811h/1845. Büntetőpör Czuppon Ferdinánd véres verekedő és Istent káromló alperes ellen. 1845. augusztus 31. Kaposvár.
[338] Uo. 811h/1845. Öregbíró jelentése Vö. Uo. 811b/1845.
[339] VFL I.1.44. 523a/1845. Móritz János gyékényesi plébános helyettes levele Külley János általános helynökhöz. 1845. június 19. Hivatkozott források még a fenti állításra: VFL I. 1. 44. 811f/1845; 811h/1845.

korántsem annyira, mint amennyire a sértett állította.[340]

Az orvos megállapította, hogy a támadó a bántalmazást tompa eszközzel hajtotta végre (azaz a fejsze tompa részével, amivel korántsem tudta volna levágni Czuppon a pap fülét, ahogy azt az utóbbi állította). A látlelet tanúbizonysága szerint a pap testén lévő zúzódások, sérülések nem voltak életveszélyesek. A bántalmazás során a sértett nem szenvedett csonttörést és létfontosságú szervei sem sérültek.[341] A szakértői vélemény alapján arra következtethetünk, hogy Czuppon Ferdinánd nem akarta megölni a lelkipásztort. Az ügyvédnek az volt az álláspontja, hogy védence hirtelen felindulásból cselekedett. A vádlott tettét valóban súlyosbította az a tény, hogy egyházi személyt bántalmazott, azonban a védőügyvéd szerint a pap okot adhatott rá. Tevely Elek a lelkipásztor és gazdasszonya közötti gyanús viszonyt említette, valamint azt, hogy a plébános helyettes időnkénti indulatos kifakadásai arra késztethették védencét, hogy a papot néhányszor megüsse. Az ítélethozatalban az orvosi látlelet perdöntőnek bizonyult.

Az a vád, miszerint Czuppon Ferdinánd éles eszközzel véresre verte volna a plébános helyettest, nem állta meg a helyét a törvényszék előtt. Az biztosra vehető, hogy a vádlott valóban bántalmazta a papot, de korántsem annyira, mint amennyire a vádiratban szerepelt. A bíróság Czuppont az istenkáromlás vádjára vonatkoztatva felmentette, ugyanis nyíltan csak egy tanú állította ennek megtörténtét, amely nem volt elegendő bizonyíték. Somogy vármegye törvényszéke Czuppon Ferdinándot fél éves várfogságra és némi pénzbüntetésre ítélte. Lelki büntetés gyanánt hetenként két nap kenyéren és vízen történő böjtöt írtak elő számára.[342] A veszprémi egyházmegye szentszéki bírósága nem indított eljárást Czupponnal szemben, a „privilégium canonis" elvének megsértésére hivatkozva. Nem közösítették ki a katolikus egyház kötelékéből, ebből arra következtethetünk, hogy a plébános helyettes okot szolgáltathatott a vele történtekre. Miután az ügy lezárult, az egyházmegyei hatóság úgy vélekedett, hogy a megalázott lelkipásztor szolgálata a történtek fényében nem lenne üdvös a hívő közösség számára, ezért áthelyezték egy csekélyebb javadalmú állomáshelyre. Móritz János gyékényesi adminisztrátort a megyéspüspök 1845. november 15-én kelt határozatában helyezte át a badacsonytomaji plébánia élére, ugyancsak plébános helyettesi pozícióba. A gyékényesi plébánia híveinek lelki gondozására Rozs József zákányi káplán kapott megbízást, szintén helyettesi minőségben. Badacsonytomajon a pasztorációs munkát végző Tikos István plébánost az egyházmegyei hatóság Nagyrécsére helyezte. Utóbbi állomáshelyen tevékenykedő Varga János plébánost Veszprémbe rendelték azzal az utasítással, hogy ott várja meg, amíg a megyéspüspök határoz

[340] VFL I.1.44. 811e/1845. Havlittek Mátyás csurgói uradalmi orvos jelentése. (orvosi látlelet), 1845. április 30. Csurgó.
[341] Uo. 811e/1845.
[342] Az ügyben hozott ítéletet lásd: VFL I.1.44. 811h/1845. Büntetőpör Czuppon Ferdinánd véres verekedő és Istent káromló alperes ellen. 1845. augusztus 31. Kaposvár.

arról, hogy hova kerüljön lelkipásztori szolgálatra, ezúttal segédlelkészi pozícióban.[343]

IV. VIDRA FERENC OLLÁRI PLÉBÁNOS (1842–1866) KONFLIKTUS-HELYZETEI

IV. 1. Adatok az ollári plébánia történetéhez

Az ollári plébániát 1788-ban alapították. Az egyházközség székhelyéül eredetileg Szepetket jelölték meg, Ollár falu átmenetileg töltött be központi szerepet csak addig, amíg az előbbi településen a plébániatemplom fel nem épült. Ez a helyzet a 19. század közepéig állandósult. Ollár helységben nem volt anyatemplom, csak egy kisméretű kápolna, amely Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére lett felszentelve.[344] Az anyaplébánia, illetve a hozzá tartozó leányegyházak közigazgatási szempontból Zala vármegye kapornaki járásához, egyházi viszonylatban pedig a veszprémi egyházmegye kanizsai esperes kerületéhez tartoztak. Az egyházközség a tárgyalt korszakban (1840–1855) öt filiából tevődött össze (Lász-major, Istvánd, Szepetk, Kemend és Pókafa).[345] A falvak főbb birtokosai a Festetics család tagjai voltak, azonban a plébánia patrónusa a Vallásalap volt.[346]

A plébánia egészét szemügyre véve nemzetiségi szempontból többségében magyarok által lakott terület. A falvakban a felekezeti megoszlást jórészt katolikus dominancia jellemezte, leszámítva Istvánd települést, ahol kimagasló volt az evangélikusok jelenléte, ráadásul saját templomuk is volt a protestáns felekezethez tartozó hívőknek. Református lakosok csekély számban éltek Ollárban, Pókafán és Szepetken pedig kis lélekszámban néhány zsidó vallású

[343] Az áthelyezésekről, személyi változásokról: VFL I.1.44. 871/1845. Áthelyezések, 1845. november 15.

[344] *ZHL Kéziratos Regeszta gyűjtemény* 17. é.n. 20. (Náprádfa–Ozmánbük), *(továbbiakban: ZHL KRGY).;* Az ollári plébánia területén (Zala folyó völgye) a középkor folyamán három plébániatemplom működött, amelyek a török uralom időszakában elpusztultak. A hívő közösségnek hosszú ideig lelkipásztora sem volt. A három plébánia közül az egyiket 1788-ban visszaállították. Az anyatemplom építése az egyházközség eredeti központjában, Szepetken volt engedélyeztetve. A 18. század végétől egészen a 19. század közepéig (1863) a településen sem paplak, sem templom nem volt, így került a központ Ollárra. Az egyházmegyei hatóság 1870-ben helyezte át a plébánia központját Szepetkre. Az ideiglenes helyen a lelkipásztor részére bérbe vettek egy ingatlant, s a falu területén egy kisméretű templom is működött. Az 1816-ban történt egyházlátogatás alkalmával keletkezett jegyzőkönyvben olvasható Kurbély György akkori veszprémi megyéspüspök (1815–1821) utasítása a helyi lelkipásztorhoz, amelyben előírta az anyatemplom építtetésének kötelezettségét. *„Ezen Újdon egyház körlelkésze arra törekedjék, hogy Szepetken szentegyháznak és paplaknak térsége iránt a földesurasággal és a hívekkel egyezkedjék (…)”*. Vö. VFL I.1.8. A8/22. *Canonica Visitatio Ollár*, 1816. A katolikus hívők az építkezésre a Vallásalap által történő finanszírozásért több ízben fordultak a Magyar Királyi Helytartótanácshoz. Azonban az egyházi alap pénzviszonyai nem engedték meg a templom és a plébánialak egyszerre történő megépítését Szepetken. Vö. *Politikai Újdonságok*, 1860, 214.; *Katolikus Néplap* 1863, 283.; KISS–SZIKLAY (szerk.) 1902, 735.

[345] A filiákat az eset jobb átláthatósága miatt tüntettem fel. A plébániához tartozó települések földrajzi szempontból a Zala völgyében, a folyó északi (Ollár, Szepetk, Pókafa), és déli partján (Kemend, Istvánd) helyezkednek el. A településeket összekötő fahidakat a 19. században (mint földesúr) gróf Festetics László (1784–1846) építtette. Vö. BENCZE 1986, 24, 56. A települések mai elnevezései: Kemendollár, Pókaszepetk, Zalaszentistvánd.

[346] Pl. *Schem* 1847, 64.; Ollár helység az újkorban a tolnai Festetics uradalom egyik birtokközpontja volt. BENCZE 1986, 24, 56.; *ZHL KRGY* é.n. 17. 28.

személyt is találunk.[347] A templom és a plébános jövedelme meglehetősen szerénynek számított. Vásár és ünnepnapok alkalmával bemutatott misén, az áldozatbemutatást követően a hívek perselypénzt fizettek. A templom ládáját a plébánosnál tartották, amelyben 2 forint és 12 krajcár összeg volt. A plébánosnak kötelezettségei közé tartozott minden év mindenszentek napja körül a helyi notárius, a helység bírája, valamint a templomatya jelenlétében a templom számadását elkészíteni, amit a kerületi alesperes terjesztett fel az egyházmegyei hatósághoz. Az anyatemplom fenntartásához szükséges készpénzbeli költségeket a Vallásalap, mint patrónus biztosította.[348] A szekeres és kézi munkát elsősorban az anyahelység lakói végezték, segítségnyújtás céljából a leányegyházak hívő közösségei számarányuknak megfelelően vettek részt a munkálatokban.[349]

A plébánia a 19. század közepéig meglehetősen sajátos helyzetben volt. Egy 1848-ban készített összeírás tanúsága szerint az egyházközség nem rendelkezett réttel, földdel, szőlővel, de még paplakkal sem.[350] A helyi lelkipásztor számára lakóingatlant a plébánia ideiglenes központjában – Ollárban – a kemendi uradalom biztosított haszonbérleti szerződés

[347] A plébániához tartozó települések felekezeti arányainak számszerűsítéséhez elsősorban a papi névtárakból, Fényes Elek statisztikai műveiből, illetve, a *Zala megye helytörténeti lexikon* kéziratos regeszta gyűjteményeiből nyertem információt. Nem arra törekedtem, hogy az adatokat tökéletes pontossággal feltüntessem, sokkal inkább a felekezeti arányokat szemléltetem és ezzel a fenti állításomat kívánom alátámasztani. Fényes Elek 1836-ban megjelent művének központi forráscsoportja az 1830-as egyházmegyei papi névtárak voltak. Ollár: 263 római katolikus, 24 evangélikus, 10 református; Kemend: 344 római katolikus; Pókafa: 197 római katolikus, 35 zsidó; Szepetk (Szöpötk): 611 római katolikus, 3 evangélikus, 7 zsidó; Istvánd: 324 katolikus, 703 evangélikus. Az utóbbi helységben az evangélikusok száma több mint a kétszerese volt a katolikus lakosság arányaihoz viszonyítva. Vö. FÉNYES 1836, 508–511. Ha összevetjük Fényes adatait az 1832-es egyházlátogatási jegyzőkönyvben rögzítettekkel, akkor látjuk, hogy a számok ugyan jelentős mértékben eltérnek egymástól, de a felekezeti megoszlás mértéke hasonlatos. Az utóbbi forrástípusban fel van tüntetve a kereszteletlenek (incapaces) száma is. Jelen esetben csak a kereszteltek számát vettem figyelembe. Ollár: 198 katolikus, 6 evangélikus; Kemend: 240 katolikus; Pókafa: 130 katolikus, 25 zsidó; Szepetk: 395 katolikus, 2 evangélikus, 5 zsidó; Istvánd: 232 katolikus, 616 evangélikus; Újmajor: 13 katolikus. Vö. VFL I.1.8. A8/90. *Canonica visitatio Ollár*, anno 1832. Fényes Elek 1841-ben megjelent munkájában az 1839-es és az 1840-es Schematizmusok adatait vette elsősorban alapul. Ennek fényében Ollár felekezeti összetétele: 268 katolikus, 24 evangélikus, 10 református; Kemend: 344 katolikus; Pókafa: 202 katolikus, 90 zsidó; Szepetk: 608 katolikus, 4 evangélikus 3 zsidó; Istvánd: 318 katolikus, 331 evangélikus. Vö. FÉNYES 1841, 479–481. Az adatok alapján némelyik településen alig figyelhető meg társadalmi mozgás, vagy amelyiknél igen (mint például Istvánd esetében) nehezen képzelhető el, hogy 1830-hoz képest 10 év alatt majdnem a felére csökkent az evangélikus lakosok aránya, közben pedig a katolikus lakosság esetében nem volt jelentős mértékű növekedés. Fényes Elek kiegészített kötetében az 1839-es és 1840-es Schematismusok adatai mellett, átvette az 1830-as adatokat is, ez az oka annak, hogy néhány helyen nincs eltérés a számok között. Vö. SZASZKÓNÉ SIN 1998, 253–265. A plébánia felekezeti megoszlása egy 1848-as összeírás alapján: Ollár: római katolikus: 300 fő. Vö. *ZHL KRGY 17*., é.n., 26.; Kemend: római katolikus: 347 fő, zsidó: 5 fő. Vö. *ZHL KRGY 11*., é.n. 79. Pókafa: Római katolikus: 201 fő; zsidó: 52 fő. Vö. *ZHL KRGY 19*., 20.; Szepetk: római katolikus: 558 fő, evangélikus: 20 fő. Vö. *ZHL KRGY 22*., é.n., 31.; Istvánd esetében nem találtam a kéziratos regesztában 19. századból származó feljegyzést. Az ollári plébánia összességét tekintve felekezeti szempontból heterogén területről beszélhetünk (református, evangélikus, zsidó), katolikus dominanciával.

[348] VFL I.1.8. A8/90. *Canonica visitatio Ollár*, anno 1832. 1§. 1–4.

[349] VFL I.1.8. A8/90. *Canonica visitatio Ollár*, anno 1832. 1§. 1–4.

[350] VFL I.1.13. XI/21a. Az ollári plébános jövedelme (1848). Miután az utolsó rendi országgyűlésen (1847–1848) hozott XIII. törvénycikk rendelkezett az egyházi tized eltörléséről, szükséges volt összeírni az egyházmegyében a 300 váltóforint környékű, vagy annál alacsonyabb jövedelmű plébániákat, hogy felmérjék, mekkora volt a veszteségük a plébánosoknak. Az említett törvénycikkre lásd. *1847/8-ik Évi Országgyűlési Törvényczikkek*, Pozsony, 1848. 46–47. (Eredeti kézirat másolata). Az alsópapság tényleges, számszerűsített anyagi helyzetének áttekintése óriási kutatómunkát igényel, ugyanis ez a probléma a veszprémi egyházmegye plébániáinak – legalábbis a levéltári mutató alapján – körülbelül a háromnegyedét érintette.

formájában.[351] Egy 1844 februárjában kötött kontraktus értelmében a plébános az uradalomnak évente 20 pengő forintot fizetett, amely kötelezettségének két részletben, fél évente tett eleget.[352] Ideiglenesen a parókia funkcióját betöltő ház mellett lévő lucernás kertet a hívők, amikor szükséges volt felszántották, a plébános által biztosított magokat elvetették, majd a földet beboronálták. Mind az anyaplébánia, mind a filiákban élő katolikus hívők java részének kötelezettsége volt a plébános számára terményben, valamint pénzben lectialist, azaz lélekgabonát és lélekpénzt fizetni. Mindkét kötelezettség alól mentesültek az uradalom tisztjei, a birtokos urak és azok cselédjei. Viszont akik lélekgabonát és lélekpénzt nem fizettek, azoknak az egyházi szolgáltatásokért járó stóladíjat kétszeresen kellett megfizetniük.[353] Az 1832-es egyházlátogatási jegyzőkönyvben rögzített adatok szerint az, hogy kinek mekkora mennyiségű gabonát kellett beszolgáltatnia a lelkipásztornak, annak függvénye volt, hogy az illető mekkora birtokterületen gazdálkodott.[354]

A lélekpénz mértéke az anyaplébánián 12 krajcár volt az 1830-as években. A terményt és a pénzt évente két alkalommal, Kisasszony ünnepén (szeptember 8.), valamint karácsony környékén szedték be. A plébános jövedelméhez tartozott továbbá az egyházi szolgáltatásokért (szülés utáni beavatás, esketés, temetés) járó stóla is. Szülés utáni beavatásért, illetve a temetésért kortól, nemtől, társadalmi állástól függetlenül 15 krajcárt, esketésért 1 forint 15 krajcár összeget kellett fizetniük a hívőknek lelkipásztoruk számára. Amennyiben a menyasszonyt elvitték a plébániáról, abban az esetben – társadalmi rangtól függetlenül – a lelkipásztor szolgálataiért járó díj összege 2 forint 14 krajcár volt. A stóladíjak mértéke a filiákban is ugyanennyi volt. Szepetken és Istvándon az uraságtól kapott a plébános öt-öt szekér tűzifát, amelyet a hívek voltak kötelesek felvágni és behordani. A lélekpénz összege tért el egyedül, ugyanis míg Ollárban 12 krajcár, addig Kemenden, Szepetken és Istvándon 9 krajcár összegben voltak kötelesek a hívők fizetni a plébánosnak. A Vallásalaptól segély gyanánt 186 forint és 11 krajcár (váltóban) volt a lelkipásztor juttatása. Az 1848-as összeírás szerint a plébános jövedelme (összegre átszámítva) 346 forintot tett ki.[355]

Mind a csekély javadalmazású plébánia, mind a leányegyházak és az anyaplébánia közötti nagy távolság közrejátszott abban, hogy Vidra Ferenc plébános a javadalomcserét fontolgatta. Miután 1849 őszén hivatalos körlevélben értesült arról, hogy a vanyolai plébánia megürült, az ollári lelkipásztor október 7-i keltezéssel nyújtott be pályázatot a javadalom

[351] VFL I.1.13. XI/21a. Az ollári plébános jövedelme. (1848).
[352] VFL I.1.44. 262/1844. Bérleti szerződés a Kemendi uradalommal, 1844. február 8. Ollár.
[353] VFL I.1.8. A8/90. *Canonica visitatio Ollár,* anno 1832.
[354] Az egésztelkes jobbágynak fél pozsonyi mérő búzát és ugyanennyi mennyiségű rozsot, a féltelkes jobbágynak egy fertály búzát és rozsot ugyanebben a mennyiségben, a zsellérnek pedig egy merce rozsot kellett a lelkipásztor részére biztosítani. Vö. VFL I.1.8. A8/90. *Canonica visitatio Ollár*, anno 1832.
[355] VFL I.1.13. XI/21a. Az ollári plébános jövedelme. (1848).

elnyerése érdekében. Vidra Ferenc említett levele, annak ellenére, hogy hivatalos formájú és a pap ebben meglehetősen tárgyilagos stílusban fogalmazott; tartalmát tekintve itt is érvényesül az a korábbi megállapításom, miszerint a levélíró annak érdekében, hogy célját elérje, egyrészt sérelmeit, másrészt a pasztorációban szerzett érdemeit hangsúlyozta. A panaszlevelekhez, folyamodványokhoz, tisztázó levelekhez hasonlóan ebben az esetben sem különíthető el élesen a két tényező egymástól.[356] *„Megvallom, annak körülményei* (vanyolai plébánia – Kiemelés: F. K.) *ismeretlenek, de nem hiszem, hogy oly elhagyott, nehéz adminisztrációjú lehessen, mint mostani állomásom.”*[357] Vidra Ferenc elsősorban anyagi megfontolásból kívánta felcserélni javadalmát egy magasabb jövedelmű állomásra. További problémája volt a plébánosnak a templom távolsága, emellett a plébánia iskola is egy másik településen helyezkedett el. Az ollári plébánián a lelkipásztori szolgálat nem kevés fizikai megterhelést igényelt a lelkipásztor részéről, amelynek következtében, mint ahogy a plébános állította, egészségügyi problémái adódtak, amely saját bevallása szerint szinte lehetetlenné tette számára a plébánia további adminisztrálását. Ezért vagy egy könnyebb feltételeket biztosító javadalomra vágyott, vagy pedig amennyiben erre nem kínálkozott lehetőség, akkor felvételét kérte az Agg Papok Házába. Vidra Ferenc érdemei között tartotta számon, hogy a plébánia törzstőkéjét 12 éves lelkipásztori szolgálati ideje alatt a háromszorosára növelte. Építési Pénztár néven egy új pénzalapot hozott létre, amelynek törzstőkéjét leginkább a kevésbé módosabb hívők véghagyományaiból gyűjtötte össze.[358]

A rendes plébánia templom hiányában, az istentiszteletek és egyéb liturgikus cselekmények megtartására Ollár településen egy mezei kápolna szolgált. Az éneklői és a harangozói kötelezettséget a kemendi iskolamester végezte, aki lakhelyétől a parókiáig fél órát, onnan a kápolnához még negyedórát volt kénytelen gyalogolni.[359] Misét vásár- és ünnepnapok alkalmával a plébános egyedül az anyahelységben tartott. A kemedi filiában lévő szőlőhegyi kápolnában csupán Szent Kristóf, a kápolna patrónusának névünnepén[360] volt istentisztelet. Amennyiben ez az időpont vasárnapra esett, abban az esetben az ünnep megülését máskorra halasztották. A hegybirtokos urak tartoztak a plébánosért alkalmatosságot küldeni. Egyéb lelki feladatok ellátására (pl. betegek kenetének feladása) a lelkipásztornak a saját lovain kellett mennie, amiért

[356] FOGL 2023, 63.; BÁRTH 2019, 201–202. A levél műfajának általános vizsgálatáról lásd pl. KESZEG 2008, 225–248.
[357] Körülményeinek kifejtése: *„(...) Ennek bizonyos rétje, se földje, se elegendő tűzifája, hanem mindenekben pénzért és kegyelemtől függ (...)”* Vö. VFL I.1.44. 533/1849. Vidra Ferenc ollári plébános, a vanyolai plébániát kéri, 1849. október 7. Ollár.
[358] VFL I.1.44. 533/1849. *Vidra Ferenc ollári plébános, a vanyolai plébániát kéri*, 1849. október 7. Ollár. Pályázata nem járt sikerrel, továbbra is a hívő közösség lelkipásztora maradt egészen 1866-ban bekövetkezett haláláig.
[359] VFL I.1.13. XI/21a. Az ollári plébános jövedelme (1848).
[360] Július 25.

a hívők ellenszolgáltatás gyanánt egy etetés abrakot adtak.[361] A szepetki leányegyház területén található temető kápolnában évente két alkalommal, a Fájdalmas Szűzanya (Hétfájdalmú Szűz, szeptember 15.) ünnepén, valamint pünkösd másnapján tartott a lelkipásztor istentiszteletet.[362] Az ollári mezőn álló templom annyira rossz állapotban volt, hogy életveszélyessé vált, így a hívők a kemendi és a szepetki kápolnában voltak kénytelenek vallásukat nyilvánosan gyakorolni. A plébánosnak Ollárból kellett egyik vagy a másik helyre menni, hogy lelkipásztori szolgálatának eleget tegyen.[363]

Vidra Ferenc[364] plébánosi hivatalának időszaka alatt (1842–1866) már az volt a helyzet, hogy a plébánia központjában a templom már nem funkcionált, így a plébános a két fentebb már említett kápolnában volt kénytelen kötelezettségeit teljesíteni. A lelkipásztor és a szepetki vendégfogadós konfliktusa alkalmával a pap tisztázó levelében olvasható, hogy amikor templomba ment, sokszor kellett elhaladnia a fogadó előtt.[365] Keresztszentelés alkalmával 1851-ben, Virth Mihály kapornaki plébános és kerületi alesperes, valamint Vidra Ferenc beszédjükben kitértek a hívő közösség vallásgyakorlásának korlátozott helyzetére. A két pap buzdította a közösséget a templomépítéshez szükséges tőkepénz előteremtésére. Annak érdekében, hogy példával járjanak a hívők előtt, Vidra Ferenc 300, míg a kanizsai alesperes 12 forintot adományozott a célra.[366] A plébánia katolikus lakossága elhatározta, hogy amennyiben a

[361] VFL I.1.8. A8/90. *Canonica visitatio Ollár*, anno 1832. B. 3. (kemendi filia). A kemendi szőlőhegyen lévő kápolnát gróf Festetics Kristóf építtette. Az iskolamester Kemenden élt, amennyiben az időjárás engedte, rendszeresen tartott vasár- és ünnepnapok alkalmával litániát a kápolnában. Vö. Uo. A8/90. 7§. *Kápolnák, képek, keresztek, harangok.*

[362] VFL I.1.8. A8/90. *Canonica visitatio Ollár,* anno 1832. C. 4. (szepetki filia).

[363] *Politikai Újdonságok,* 1860. 214.; *Katholikus Néplap*, 2., 1863, 283.

[364] Vidra Ferenc ollári plébános nem kifejezetten tartozott azon egyházi személyek kategóriájába, akik egész pályafutásuk alatt konstans erkölcsfegyelmi problémákkal küzdöttek. Véleményem szerint konfliktushelyzeteit sokkal inkább indulatos természetének, mint erkölcsi kihágásainak köszönhette. A plébános 1806. szeptember 2-án született Veszprémben, idősebb Vidra Ferenc és Ruder Teréz házasságából. Jogi tanulmányokat folytatott egy évig Pesten, majd két évig Pozsonyban. 1831. augusztus 21-én szentelték pappá. Káplánként tevékenykedett Lepsényben, Barcson és Városlődön (1831. szeptember 22.–1837. október). Hat év kápláni szolgálatot követően lett 1837-től az ollári plébánia adminisztrátora, majd 1842. február 26-tól javadalmas plébánosa. Vö. PFEIFFER 1987, 1081–1082.; Lásd még pl.: *Schem*. 1875, XII. Zsinati vizsga időpontja: 1841. szeptember 16. Vö. VFL I.1.44. 437/1841.; Plébánosi kinevezése Vidra Ferencnek 1841. július 20-án történt. A hivatalos plébánosi beiktatásra február 26-án került sor. Vö. VFL I.1.44. 333/1841.; Uo. 137/1842. Vidra Ferenc ollári plébános neve nem teljesen ismeretlen a történettudományban. Fazekas Csaba 2008-ban megjelent Deák Ferenc egyházpolitikájáról szóló művében kitért a lelkipásztor 1841. január 11-én, Zala vármegye közgyűlésén elhangzott beszédjére, amely írásban a *Világ* című lapban is megjelent. Vidra Ferencet több paptársához hasonlóan érzékenyen érintette Deák Ferenc azon álláspontja, miszerint a prelátusok a vegyes házasságot bűnné tették. A „nagy zalai szónok" nyíltan „lélekhalászattal" vádolta a katolikus egyházat. Az ollári plébános úgy vélte, hogy a vegyes házasság mindig is bűn volt, amelyet az egyház csak az elégtételt követően oldozhat fel. Tehát nyíltan kiállt a reverzális adás és a passzíve asszisztencia mellett. A „lélekhalászás" vádját elismerte a pap, sőt büszkén vállalta, egyenesen a katolikus egyház erkölcsi kötelezettségének tartotta a tanítványok számának gyarapítását. Vidra Ferenc a sajtóban írásban is megjelent beszédje konzervatív-katolikus elveket tükröz. Az egyes konfliktushelyzetek során keletkezett tisztázó levelek véleményem szerint csak megerősítik a lelkipásztor konzervatív beállítottságát. Vö. FAZEKAS 2008b, 57–58.; *Világ*, 1841. 9. sz. (1841. január 30.), 33–34.

[365] VFL I.1.44. 369b/1843. Vidra Ferenc ollári plébános tisztázó levele, 1843. május 1.

[366] A Magyar Sion közlése szerint a szepetki templom építésére Vidra Ferenc ollári plébános 315 ft-ot adományozott. Az építkezés költségeihez hozzájárult 300 forintos összeggel Ranolder János veszprémi püspök is. Markl Ignác nagyprépost 100 forintot adományozott. Vö. *Magyar Sion,* I. évf., 1863., 963. A fent említett információt a Katholikus Néplapból vettem. Vö. *Katholikus Néplap*, 2., 1863., 283. Pfeiffer János névtárában így jegyezte meg

vallásalaptól nem kapnak anyagi támogatást, akkor saját erőből építenek egy alkalmas templomot. A célt siker koronázta, ugyanis 1863-ra felépült Szepetken a templom, amely Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére lett felszentelve.[367]

IV. 2. Konfrontáció Vidra Ferenc ollári plébános és a szepetki fogadós között

Nemes Fodor József szepetki fogadós 1843. április 10-én panaszlevelet intézett Zichy Domonkoshoz, amelyben tájékoztatta a főpásztort az ollári plébános által rajta elkövetett súlyos fizikai bántalmazásról. A sértett fél kijelentette, hogy amint sérüléseiből felépül, az ügyet a vármegyére adja.[368] A püspök az eset kivizsgálásával április 17-én Szukits József kapornaki plébánost, kanizsai kerületi alesperest[369] bízta meg, meghagyva neki, hogy amennyiben lehetséges, az ügyet igyekezzen barátságos úton elintézni és az egyezséglevelet, valamint a vizsgálat eredményeiről szóló részletes jelentést terjessze fel az egyházmegyei hatósághoz.[370] A püspök utasításának eleget téve a kerületi alesperes a vizsgálatra kitűzött határnapon, június 2-án megérkezett a helyszínre azzal a szándékkal, hogy a plébánost, a sértettet, illetve az utóbbi által kiállított tanúkat kihallgassa. Annak ellenére, hogy a felek kaptak tájékoztatást a hivatalos időpontról, Fodor József nem tartózkodott otthonában, tanúkat sem állított ki. Szukits József ebből azt a következtetést vonta le (amely be is igazolódott), hogy a fogadós a vádlevelét, valamint az orvosi látleletet az április 24-én tartott Zala vármegye közgyűlésére már ekkorra be is adta. *„Mellyen az határoztatott, hogy az alszolgabíró menjen ki és vizsgálja meg a dolgot és azután a Nemes Vármegye által méltóságod értesítessék.”*.[371] Tehát a kerületi alesperes nem tudta az ügyet békés úton elintézni, Fodor József a helyszíni kihallgatást meg sem várta, egyből a vármegyéhez folyamodott, ahol szigorúbb elégtételt kért, és a békességről hallani sem akart.[372]

A panaszlevélben foglalt vádpont, a verekedés az ollári plébánia egyik filiájában, Pókafán történt 1843. február 12-én. Egy uradalmi épületben vasárnap az esti órákban tűz ütött ki. A

Vidra Ferenc plébános bőkezűségét: *„Buzgóságát hirdeti a szepetki szép, nagy templom, mely 1863-ban épült és az iskola. Mindkettőre sokat áldozott a sajátjából is.”* Vö. PFEIFFER 1987, 1081–1082.

[367] *Katholikus Néplap*, 2., 1863, 283.

[368] VFL I.1.44. 223a/1843. Fodor József szepetki fogadós panaszlevele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, Szepetk, 1843. április 10.

[369] Szukits József Szombathelyen született 1778. március 19-én. A filozófia kurzust szülővárosában, a teológiát a veszprémi szemináriumban végezte. Pappá szentelésére 1801. április 1-jén került sor Győrött, a püspöki magánkápolnában. A kanizsai kerület alesperese volt 1825-től, nagykapornaki plébános 1837-től. 1845. október 28-án hunyt el. Vö. PFEIFFER 1987, 1001.

[370] VFL I.1.44. 223b/1843. Zichy Domonkos utasítása Szukits József kanizsai alesperesnek, a „Vidra-ügy kivizsgálásának tárgyában, Veszprém, 1843. április 17.

[371] VFL I.1.44. 369a/1843. Szukits József kerületi alesperes jelentése, 1843. június 4. A jelentése mellett ugyanezen leltári szám alatt található Vidra Ferenc tisztázó levele (b.), a nemesgulácsi hívek bizonyítványa (c.), valamint a plébános által megnevezett tanúk kihallgatásáról szóló jegyzőkönyv is (d.). A különböző dokumentumokat betűjellel különböztetem meg.

[372] VFL I.1.44. 637/1845. Vidra Ferenc ollári plébános levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, 1845. augusztus 10.

plébános tisztázó levelében foglaltak alapján kiderül, hogy a településen vízhiány volt, ezért a lelkipásztor Szepetkről hívott segítséget.[373] A plébános Fodor Józsefet felszólította, mint előtte többeket is, hogy segítsék szekerekkel ők is az oltást.[374] A fogadós vonakodott segíteni, ami miatt összekülönböztek a plébánossal, azonban ekkor még csak szóváltásra került sor a felek között. Később a házaspár ismét találkozott a lelkipásztorral; amikor is a vita verekedésbe torkollott. Az ügyhöz kapcsolódó iratanyagból jól kivehető, hogy a plébános és a fogadós között feszülő ellentétnek mélyebb gyökerei is lehettek, ami feltételezésemet az is alátámasztja, hogy az ügy több mint két évig elhúzódott és a felek csak 1845 szeptemberében egyeztek meg egymással hivatalos keretek között.[375]

A panaszlevél, a tisztázó levél, illetve a tanúvallomások tartalmát érdemes együttesen vizsgálni, összehasonlítani azokat olyan szempontok szerint, hogy az ominózus verekedés, illetve az azt megelőző történések és a következmények miként mutatkoznak meg a narratívákban. Fodor József panaszlevelében a következőképpen beszélte el a történéseket. Pókafán, 1843. február 12-én este tűz ütött ki. Feleségével együtt a tűzesethez siettek. Az ollári plébános ekkor eléjük ment. *„Én jóestét mondottam neki, azt felelte: Míveli az lelkemet most kell gyünni?”*.[376] A történések elbeszélését úgy folytatta Fodor, hogy őt a pap kétszer mellbe lökte. A feleség erre azt kérdezte a plébánostól: *„Az úr részeg-e vagy bolond, hogy az uramon ezt a gorombaságot teszi?”* Erre a lelkipásztor az asszonyt lökte mellbe, majd otthagyta a házaspárt és tovább ment. Még aznap egy második alkalommal is találkoztak, ekkor a papnál egy fehér bot volt, amellyel kétszer rávágott az asszonyra. Miután a rémült nő elszaladt, a feldühödött Vidra Ferenc a férjet kezdte el ütni. Állítólag úgy fejbe vágta, hogy a sértett a földre zuhant. Még a helyszínen pókhálóval és lóganéval sikerült valamelyest elállítani a vérzést, de később újra vérzett a seb.[377] Fodor József egy szóval nem említette a panaszlevélben, hogy ők nem segítettek volna a tűzeset körül, valamint a közte és a plébános között konfrontációt okozó problémákat sem részletezte. A dokumentum alapján úgy tűnik, mintha a pap mindenféle ok nélkül összekülönbözött volna a házaspárral. Vidra Ferenc tisztázó levelében bővebben kifejtette a fogadóssal kapcsolatos problémáit.[378]

A forrás két szerkezeti egységre bontható. A plébános a levél első részében bemutatta

[373] VFL I.1.44. 369b/1843. Vidra Ferenc ollári plébános tisztázó levele, 1843. május 1.
[374] VFL I.1.44. 369b/1843. Vidra Ferenc ollári plébános tisztázó levele, 1843. május 1.; A tűzesetről, magáról az esetről lásd még VFL I.1.44. 223/1843a.
[375] VFL I.1.44. 729a/1843. Vidra Ferenc plébános levele a megyéspüspökhöz, amelyben Fodor Józseffel történt megegyezését jelentette. 1845. szeptember 17.; 729b/1843. Egyezséglevél Vidra Ferenc és Fodor József között. 1845. szeptember 12.; Szentszéki határozat, amely meghagyta Vidra Ferencnek a békés úton történő megegyezést: VFL I.1.44. 594/1845.
[376] VFL I.1.44. 223a/1843. Fodor József szepetki fogadós panaszlevele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, Szepetk, 1843. április 10.
[377] Uo. 223a/1843.
[378] Uo. 369b/1843.

Fodor József szepetki vendégfogadóst, részletesen beszámolt viselt dolgairól, konkrét információt közölt a köztük húzódó ellentétről. A vádakra a második részben reagált. *„Amennyire sajnálom, hogy Tisztelt Méltóságod előtt, illy kedvetlen ügyben kell megfordulnom a szepetki fogadós Fodor József ellenében, szinte olyan váratlanul esett vádoltatásom; mert Fodort saját durvasága és gőgje döntötte bajába. Efölött én tarthatom magam sértett félnek.”*.[379] Ezen sorokkal kezdte tisztázó levelét Vidra Ferenc plébános. A lelkipásztor azon megjegyzése, hogy a vád váratlanul érte, megkérdőjelezhető. Ugyanis már az esetet követően nem sokkal bizonyítványt kért a nemesgulácsi hívektől Fodor József származására vonatkoztatva, amelyet saját védelmére kívánt felhasználni.[380] A pap nem tagadta tettét, sőt, mivel a hívők előtt ismeretesek voltak Fodor negatív tulajdonságai, úgy vélekedett az esetről, hogy az nem adott különösebb okot megbotránkoztatásra. *„Sérelmemet azonban elviseltem volna, mivel híveim fájdalom csak igen jól ismerik az ellenfélt s emiatt közöttük nem nagy hatást tett az esemény.”.* A dokumentumban utalás történt arra is, hogy a helyi közösség tagjai közül többek sűrűn látogatták a kocsmát, természetesen a plébános intelmei ellenére, amelyet a levélben Vidra a „fájdalom” megjegyzéssel is konstatált.

A lelkipásztor saját magát állította be már a levél legelején sértett félnek. Később látni fogjuk (és az egyes tanúvallomások is azt igazolták), hogy a verés közvetlen előzménye az volt, hogy Fodor József és neje megsértette a plébános becsületét. Vidra Ferenc mielőtt a vádpontokra reflektált, s saját maga védelmére felsorakoztatott érveit ismertette, néhány életrajzi adatot, valamint jellegzetes személyiség jegyeket közölt a szepetki fogadósra vonatkoztatva. A sértett származását vonta először is kétségbe. Néhai Fodor György és annak édesapja, Imre, Gulács[381] helységben éltek; adózók voltak. A falubeliek emlékeztek rá, hogy Györgynek három fia született: László, János és József. A helységből (1843-tól számítva) körülbelül 20 esztendővel ezelőtt elköltöztek. A közösség tagjai Tóth Antal hiteles jegyző előtt tanúsították, hogy a Fodor család tagjai eredetileg nem nemesi származásúak, hanem adózó polgárok voltak.[382] Tehát Vidra Ferenc plébános hivatalos dokumentummal kívánta alátámasztani, hogy Fodor József nem volt nemesi származású. *„Ő, mint az ide mellékelt bizonyítvány is mutatja, Zala megyei Gulácson adózóktól származott, azonban valami mellékes úton nemessé tette magát. Azóta bitorlott nemesi előjogait mások háborgatására használja.”*.[383] A sértettnek gőgös, erőszakos magatartásából adódóan Vidra állítása szerint több peres ügye is keletkezett. Fodor József az ollári plébánia közvetlen környezetében elhelyezkedő több településen is kocsmát üzemeltetett, Ollárban

[379] VFL I.1.44. 369b/1843. Vidra Ferenc ollári plébános tisztázó levele, 1843. május 1.
[380] VFL I.1.44. 369c/1843. A nemesgulácsi hívek bizonyítványa, 1843. március 5.
[381] Mai neve a településnek: Nemesgulács.
[382] Uo. 369c/1843.
[383] Uo. 369b/1843.

tevékenykedett 1840 és 1842 között, majd onnan ment át Szepetkre. Tehát a plébános és a vendégfogadós az incidenst megelőzően körülbelül három éve ismerték egymást. Érdekes dolgot állapított meg Vidra Ferenc a fogadós házasságát illetően. *„A vádló viszontagságainak további oka, a papucskormány, mert neje, amint a ház körében kiveszi a bárdot férje kezeiből, úgy a házon kívüül se akar esmerni suprematiát.”*.[384] A sértett feleségének indulatos természete kimutatható a tanúvallomásokból is, ugyanis a nő obszcén szavakkal illette a plébánost az utcán és buzdította férjét arra, hogy verje meg a papot. A tűzoltás szervezésében a plébánosnak kulcsszerepe volt. Mint a lokális közösség lelki vezetője, a szerencsétlenségben is kiállt a kollektíva mellett.

Az eset néhány részletét a plébános szemszögéből már fentebb ismertettem, így a továbbiakban eltekintek annak részletezésétől, és inkább magára a konfrontálódásra térek ki. A lelkipásztor felszólítására Fodor így reagált: *„Erre felhorkan* (Fodor) *és olly közel ugrik előmbe, hogy mellemet érné, mondván: Ki parancsol nekem? Én* (Vidra) *válasz nélkül bal karommal eltávolítottam őket.”*.[385] Ekkor a feleség a pap elé ugrott (itt megjegyezte Vidra Ferenc, hogy „kocsmai szójárással”) és számonkérte: *„Részeg-e vagy bolond ez a pap? hogy az uramot meglöki?”*. Ezután ismét szidalmazták, majd a plébános otthagyta a házaspárt. Az ominózus kérdés a panaszlevélben és a tisztázó levélben is megjelent. Az előző dokumentumban a sértett nem tett említést arról, hogy szidalmazták volna a papot. Vidra Ferencet bántotta az, hogy az asszony részegeskedéssel gyanúsította. A panaszlevélben vádpontként nem szerepel a papi normaszegés alakzatainak olyan formái, mint a mértéktelen alkoholfogyasztás, vagy nővel való gyanús viszony. Sem az *Acta Dioecesanaban*, sem a *Personaliában* nem találkoztam olyan forrással, amelyben Vidra Ferencet részegeskedéssel vádolták volna. A papi identitáshoz hozzátartozott az életszentségre való törekvés, amely megkövetelte a paptól, hogy életét úgy élje, hogy példája legyen a hívő közösségnek és kerülje az olyan viselkedést, amellyel gyanúra szolgáltathatott volna okot és megbotránkoztathatta a kollektívát.[386] Mint ahogyan a fejezet végére látni fogjuk, hogy a közösség nem tört pálcát a plébános feje fölött; sem részükről, sem az egyház nézőpontjából nem került a „rossz pap” kategóriájába.[387] Vidra Ferenc számlájára véleményem szerint sokkal inkább vehemens természete, hirtelen haragja írandó, mint erkölcsi kihágásai.

Tehát a nő feltételezése egyértelműen sértette Vidra Ferenc papi identitását. Erre

[384] Uo. 369b/1843.
[385] Uo. 369b/1843.
[386] A trienti zsinaton a papi ideállal kapcsolatban megfogalmazott rendelkezések közel 400 évig meghatározták az ideális papságról alkotott képet. Lásd pl.: GÁRDONYI 2001, UŐ. 2013, 43–52.; TAKÁTS 2012, 61–72.
[387] „Jó pap-rossz pap kategória” lásd a teljesség igénye nélkül: BÁRTH 2013, 9–41; UŐ. 2019, 197–210; SZAKÁL 2021, 533–554; LEHOCZKY 2021, 515–532. Az utóbbi kötetben a normaszegés alakzatai köré rendezett tanulmányok mindegyikében előjön a Pastor Bonus alakváltozása.

következtethetünk abból is, hogy a két találkozás között eltelt némi idő és a lelkipásztort még mindig foglalkoztatták az asszony szavai. A második alkalommal, amikor a tényleges fizikai bántalmazásra sor került, azt megelőzően Vidra megkérdezte a házaspártól: *„Mikor láttak engem részegen?”.* Fodor erre megragadta a pap kaputját, a feleség pedig felemelt kezekkel támadt a plébánosra.[388] Az előző feltételezésemet, miszerint a pap becsületének megsértése volt a tettlegesség valódi indítéka, véleményem szerint Vidra Ferenc levelének alábbi sorai is alátámasztják: *„*(…) *feltevém, hogy megsértettem őket, Ők önbírjukká tevén magukat, a kérdéses sérelmet égtelen káromkodásokkal és mocskolódásokkal bőven viszonozták. Nem tudom a testi sérelem nagyobb e, mint egy hivatalbeli embernek és elöljárónak meggyalázása?”*.[389]

Szukits József esperes-plébános az esettel kapcsolatosan négy tanút hallgatott meg. Az első tanú Egyed János pókafai birtokos volt. Ő a tűzesetnél jelen volt és elmondása alapján közelről látta Fodor Józsefet az ollári plébánossal vitatkozni. Azt a tanú azonban nem hallotta, hogy a plébános ezeket a szavakat intézte volna a sértetthez: *„Mívelem a lelkedet, most kell jönned?”* Azt sem látta, hogy a lelkipásztor mellbe lökte volna a fogadóst. Egyed János vallomásában azt hangsúlyozta leginkább, hogy a feleség mocskolódott a plébános ellen, de a pap szó nélkül elment tőlük; Szepetkre tartott, hogy szekereket ösztönözzön a vízhordásra.[390] Németh Örzse (a második tanú) éppen a háza előtt állt, amikor hallotta, hogy a feleség üvöltött a plébánossal és obszcén szavakkal illette.[391] Koloszár Ferenc ollári uraság kocsisa azt vallotta, hogy éppen amikor az uradalom fecskendőit a tűzhöz vitte, hallotta, hogy az asszony káromkodott és szidalmazta Vidra Ferencet.[392] Mészáros Ferenc uraság kocsisának vallomása a legrészletesebb mind a négy közül. Elmondása alapján szemtanúja volt a cselekményeknek, ugyanis a helyi számtartót vitte a tűzesethez. Azt állította, hogy Fodor felesége azért szidalmazta a lelkipásztort, mert felszólította őket a vízhordásra. *„Részeges, kurvás pap, még ez taszigál? (Feleség) – mondá az urának: Fiam! Nem tudtad pofon ütni ezt a hunczut, részeges papot?!. (Férj) Oh fiam haggyán, evvel a részeges pappal és hitvány emberrel mit gyűlölködjek, baszom a teremtésit! (Feleség) Fiam! ütötted volna jól nyakba a hitvány papját, aztán ment volna kereskedni k...anyja valagába.”*[393]

Az utolsó tanú vallomása szerint ezeket a szavakat, a környéken mindenki hallotta és

[388] VFL I.1.44. 369b/1843.
[389] Uo. 369b/1843.
[390] Nemes Egyed János, 34 éves, római katolikus, pókafai birtokos. Vö. VFL I.1.44. 369d/1843. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, 1843. június 2.
[391] Németh Örzse, 40 éves, római katolikus, pókafai lakos. Vö. VFL I.1.44. 369d/1843. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, 1843. június 2.
[392] Koloszár Ferenc, 29 éves, római katolikus, ollári lakos. Vö. VFL I.1.44. 369d/1843. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, 1843. június 2. A tanú vallomásához hozzátette: *„Azon méltatlanságokat, amelyeket Fodorék a plébános úron elkövettek, ha egy Tekéntélyes úr követte volna is el egy kanász gyermeken, még sok lett volna. „*
[393] Mészáros Ferenc, uradalmi kocsis, 25 éves, római katolikus. Vö. VFL I.1.44. 369d/1843. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, 1843. június 2.

határozottan állította, hogy ez az idézett párbeszéd előzte meg közvetlenül a verést. A vallomások közös pontja, hogy a tanúk a konfliktus helyzetben leginkább a feleség viselkedését domborították ki. Az alesperes által kihallgatott személyek nyilatkozataikban konszenzus volt abban a tekintetben, hogy a pap becsületét valóban megsértette a Fodor házaspár.[394] Magát a tettlegességet csak az utolsó tanú említette. Úgy tűnik, mintha a vallomást tévő személyek az összeszólalkozásokat összevonták volna.

Az ilyen személyes jellegű forrás típusok elemzésénél, mint a tanúvallomási jegyzőkönyvek, fontos figyelembe venni, hogy egy eset megtörténte és a hivatalos vizsgálat között eltelt egy bizonyos idő; ebből kifolyólag nem biztos, hogy minden részletre pontosan emlékeztek a tanúk. Másrészt a tanúvallomások egy „szűrőn" keresztül mentek át, így a jegyzőkönyvbe azok az információk kerülhettek be, amelyeket a vizsgáló személy (jelen esetben az alesperes) lejegyzésre érdemesnek tartott.[395] A szidalmazások, rágalmak bizonyíthatóak ugyan, azonban az ebből formálódó tettlegességet nyíltan csak egy ember állította. Vidra Ferenc a tisztázó levelében több helyen is említést tett sérelmeiről. Tehát a forrásokat összevetve megállapítható, hogy a plébános sértve érezte papi identitását, és indoka a verésre becsületének megsértése lehetett. A bántalmazást követően a sértettet többen otthonába kísérték. Közöttük volt Nagy Pál táblabíró, aki az éjszakát a fogadósnál töltötte. Ő írt az orvosnak Zalaegerszegre, hogy jöjjön hamar, mert a fejsérülést olyan súlyosnak vélték, hogy akár halálos kimenetelű is lehetett volna. Az orvos szüntette meg a vérzést véglegesen.[396] Vidra Ferenc plébános álláspontja az volt, hogy Fodor József egészségi állapotát a vádlevélben kissé eltorzítva írta le. Az orvosi látlelet tanúsította, hogy a sértett fejbőre valóban megrepedt, és a vért két alkalommal is az orvos állította el, de ennek az volt az oka, hogy a kötést miután eltávolították, a seb továbbra is vérzett. A plébános hallomásból értesült róla, hogy egyéb orvosi ellátásra nem volt szüksége Fodornak.[397] A fogadós azt is említette, hogy egy hónapig kellett feküdnie. Ehhez képest az egyik tanúvallomásból kitűnik, hogy a tanú az esetet követően 15 nap elteltével látta Fodor Józsefet Zalaegerszegen.[398]

Vidra Ferenctől tudjuk, hogy a házaspár nemcsak szemtől szembe szidalmazta és rágalmazta a plébánost, hanem minden vendégfogadóba betévedt embernek is elmondták. *„Minden vallásos kímélet levetkőztetésével oly fekete színben festettek le, hogyha állításuk*

[394] Vidra Ferenc plébános 1845-ben írt leveléből ismeretes, hogy a szolgabíró jelentését követően a tiszti főügyész nem fogalmazott meg terhelő véleményt a plébánosra nézve és a becsületsértés tényét elismerte. Vö. VFL I.1.44. 637/1845. Vidra Ferenc ollári plébános levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, 1845. augusztus 10. Ollár.
[395] Tanúvallomásokhoz, bírósági anyagokhoz pl. HORVÁTH-BÁLINT 2019, 47–54.; SCHULZE 1996, 11–30.
[396] VFL I.1.44. 223a/1843. Fodor József szepetki fogadós panaszlevele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, Szepetk, 1843. április 10.
[397] VFL I.1.44. 369b/1843.
[398] VFL I.1.44. 369d/1843. (Tanúvallomás: Mészáros Ferenc uraság kocsisa).

alapos volna, közel az akasztófát megérdemelném." – írta Vidra Ferenc 1843. május 1-jén.[399] A házaspár eleinte kereste a plébános társaságát, de mivel a faluban rossz hírük terjedt, így a lelkipásztor megtartotta a kellő távolságot velük szemben. *„Különösen óvakodtam velük surlódásba jönni, azonban egészen nem menekülhettem tőlük."*.[400] Valahányszor Vidra Ferenc a templomba ment (Szepetk, kisded temetőkápolna), a kocsma előtt kellett elhaladnia. Fodorék, hogy maguknak borivókat szerezzenek, barna hangászokat[401] kértek fel zenélés céljából. *„Ezek pedig, hogy az Isteni szolgálatra a fiókegyházakból összegyűlő néptömeget mennél inkább magukhoz édesgessék, nemcsak vasárnapok alkalmával, de Karácsony, Húsvét, Pünkösd ünnepén vagy böjti napokon is, szentmise előtt és alatt már javában zenéltek".* Ezt a plébános nem tűrte, ezért számonkérte a vendégfogadóst, ám a lelkipásztor szavait Fodor figyelmen kívül hagyta. Az ellentét mögöttes hátterében kimutatható a világi (kocsma) és a szakrális (templom) szintér közötti versengés. Ugyan évtizedekkel későbbi eset, de Bacsák Imre budakeszi plébánosnak is hasonló okok miatt voltak konfliktusai a helyi kocsmárossal, Winkler Lőrinccel.[402]

Vidra Ferenc és a Fodor házaspár között húzódó ellentétek másik oka anyagi természetű volt. Az ollári plébánia területén a haszonbérlők 1 pozsonyi mérő rozsot voltak kötelesek fizetni a plébánosnak, mint természetbeli juttatást.[403] Fodor József ezt a kötelezettségét folyton halogatta, arra hivatkozva, hogy ő az uradalomnak úgy is elég nagy árendát fizet. Ennek következtében már három évnyi járandósággal tartoztak a lelkipásztornak. A plébános a tartozást évente legalább két alkalommal kérte, de a házaspár mindig talált valami kifogást.[404] Mint már fentebb utaltam rá, mások előtt is többször szidalmazták a papot, a miséket zenével zavarták, így feltételezhető, hogy a plébános a házaspárral szembeni agresszív megnyilvánulásában ezek a tényezők is közrejátszhattak.

Fodor József azt állította továbbá panaszlevelében, hogy rajta kívül korábban a plébános másokon is alkalmazott testi erőszakot. Konkrét eseteket hozott fel példának. Egy vasárnapi misét követően a lelkipásztor egy helyi ifjút bántalmazott. Az ollári kocsmában egy legényt azért vert meg a pap, mert hangosan nevetett. A tettlegességre válaszként a fiatal puskát rántott és le akarta lőni Vidra Ferencet, és az akkori kocsmáros (azaz Fodor) közbeavatkozása mentette meg a pap életét.[405] A plébános a panaszlevél e pontjaira is reagált.

A 19. század első felében az ollári plébánia nem rendelkezett megfelelő plébánia-

[399] VFL I.1.44. 369b/1843.
[400] Uo. 369b/1843.
[401] Cigányzenészek.
[402] Uo. 369b/1843.; BEDNÁRIK 2013, 239–240.; UŐ. 2018, 227.
[403] VFL I.1.8. A8/90. *Canonica visitatio Ollár*, anno 1832.
[404] Uo.369b/1843. A tartozásról lásd még: VFL I.1.44. 637/1845. Vidra Ferenc levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, 1845. augusztus 10. Ebben az utóbbi levelében a plébános már 5 évnyi tartozást említett.
[405] VFL I.1.44. 223a/1843.

templommal, ezért a hívő közösség a kemendi szőlőhegyen lévő kápolnában, valamint a kisméretű szepetki temetőkápolnában voltak kénytelenek a vásár- és ünnepnapokon tartott miséket meghallgatni. Nem volt elhanyagolható szempont az időjárás viszontagságai, illetve az sem, hogy Ollártól, a plébánia ideiglenes központjától mindkét kápolna távol helyezkedett el. A Fodor által felemlegetett eset a szepetki temetőkápolnában történt. Itt az ifjúság rendszerint az oltár körül foglalt helyet. Mise végeztével mégis a néptömegen keresztül törtek utat maguknak, és elsők voltak a kimenetelben. A szorongást kiváltó helyzet miatt nem egy várandós asszony vagy idős ember panaszkodott. A plébános több alkalommal kérte híveitől, hogy akik a templom bejáratához legközelebb állnak, a korosabbak menjenek ki mise után legelöl és az oltár körül helyet foglaló személyek legutoljára. *„Ezen rendszabásomat, ha egy ünnepen megtartották az ifjak, következő vasárnap megszegték.”*. Vidra Ferenc egy alkalommal megfigyelte, hogy ki kezdte a tolakodást és azt tapasztalta, hogy egy bizonyos Lakatos Miska nevű fiú volt az. Mise végeztével a lelkipásztor gyorsan átöltözött és a sekrestye ajtaján keresztül a fiú elé sietett. *„Reménytelenül megragadtam a sietőnek szűrét, ki egyensúlyt veszítve elesett, szűre nyakából kicsúszván a kezemben maradt.”* -írta a plébános.[406] A hívő közösség tagjai helyeselték lelki vezetőjük tettét, és ez nem volt hiábavaló, mert ezután betartották a plébános utasításait. A következő eset, amelyet Fodor is említett az volt, mikor a szőlőművelésből ittasan hazatérő ifjakat a plébános rendre utasította, mert azok a plébánia lak előtt kurjongattak és obszcén dalokat énekeltek. A megfeddések inkább csak a veréssel való fenyegetőzésben, mint fizikai tettlegességben merült ki, állította a lelkipásztor. A panaszlevélben ismertetett kocsmai összeszólalkozással kapcsolatosan Vidra Ferenc bővebben kitért a részletekre. Mutatványosok érkeztek Ollárba és a plébános néhány helyi tisztviselő társaságában megjelent az előadáson. Egy ittas fiatal férfi botrányos magatartásával az előadást zavarta, a nőkhöz feslett, pajzán megjegyzéseket intézett. Megjegyzéseivel a plébánost haragra gerjesztette, ezért a pap mellényénél fogva megfogta az ifjút és kihajította. Nem említette a lelkipásztor azt, hogy a fiatal fegyvert fogott volna rá, mint azt Fodor József állította. Vidra Ferenc az esetről úgy vélekedett, hogy kb. 15-20 ismerős látta és közöttük tette nem adott okot megbotránkoztatásra.[407]

Ha megfigyeljük a plébános reakcióit az egyes történésekre, látható, hogy indulatának kiváltó oka a hívek erkölcseivel hozhatóak összefüggésbe. A plébános, mint a lokális közösségek vezetője, hivatásából adódóan a helytelen viselkedést nem tűrhette. A hívő közösség tagjai nem emeltek panaszt a püspöknél Vidra Ferenc agresszív magatartásával szemben, nem is kifogásolták viselkedését. Tulajdonképpen a közösség erkölcsi normáihoz, mint büntetési forma, hozzá tartozhatott a testi fenyítés abban az esetben, amennyiben az nevelő szándékkal történt.

[406] VFL I.1.44. 369b/1843. Az előző idézet is Vidra Ferenc tisztázó leveléből való.
[407] Uo. 369b/1843.

Zichy Domonkos megyéspüspöknek az volt az elsődleges célja, hogy Vidra Ferenc ollári plébános ügyét, amennyiben nem történt megegyezés a felek között, egyházmegyei bírósági platformra terelje. A püspöki konzisztóriumtól származó irat 1845. július 28-án kelt. *„Két évvel ezelőtt Fodor József szepetki vendégfogadós uraságod által történt véres megveretése érdemében Méltóságos Megyéspüspökünkhöz benyújtott panaszos folyamodványra és kerületi alesperes a folyamodvány megvizsgálására és ennek az ügynek barátságos elintézése kihirdettetett.”*.[408] A hivatalos dokumentumban az áll, hogy a felek között a megegyezés megtörtént. Ám a helyzetet bonyolította Fodor Józsefnek 1845. április 26-ról felterjesztett értesítése, amelyből kiderült, hogy ez az ügy addigra nem volt elintézve, sőt a fogadós újabb panaszt támasztott a plébánossal szemben, amelyre orvoslatot Zala vármegye közgyűlésétől várt.[409] A vármegye felszólította az egyházmegyei hatóságot, hogy az ügy elintézéséről mihamarabb adjanak tudósítást. Ennek fényében az egyházmegyei hatóság felszólította Vidra Ferencet, hogy eszközölje ki a kibékülést, és az erről szóló tanúsítványt 1845. augusztus 20-ig küldje el Veszprémbe. Továbbá azt is meghagyták neki, hogy amennyiben a plébános ezt megtagadná, akkor az egyházi bíróság kénytelen lesz szigorú vizsgálatot indítani és ennek fényében igazságot szolgáltatni. Amennyiben a hivatalos dokumentumot nem sikerült a határidőig elküldeni, abban az esetben kötelessége volt Vidra Ferencnek augusztus 27-én a szentszéki bíróság színe előtt megjelenni.[410]

Az ollári plébános és a fogadós ügyének társadalmi vetülete az egyházi személyek bírósági kiváltságának kérdésével hozható összefüggésbe. Ráadásul Vidra Ferenc a szentszéki bíróság fentebb említett határozatára küldött válaszlevelében is kitért a dologra.[411] Az egyházi kiváltságok között az úgynevezett *privilegium fori* számított a legalapvetőbbnek, amelynek lényege az volt, hogy egy klerikus mindennemű jogi ügyében az egyházi bíróság színe előtt tartozott felelni.[412] A trienti zsinat (1545–1563) elrendelte, hogy a papi egyének bármely

[408] VFL I.1.44. 594/1845. Levél a szentszéki bíróságtól Vidra Ferenc ollári plébánosnak, 1845. július 28.
[409] Vidra Ferenc ezt a tényt levelében említette. (VFL I. 1. 44. 637/1845).
[410] Uo. 594/1845.
[411] VFL I.1.44. 637/1845. Vidra Ferenc ollári plébános levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, 1845. augusztus 10. Ollár.
[412] A középkor folyamán az egyház bíráskodási jogköre nem csak kizárólag felszentelt tagjaira terjedt ki, hanem mint bírósági fórum, a világi törvénykezés mellett párhuzamosan működött. Ebből következett, hogy joghatósági szempontból előfordultak vitás kérdések a világi szervekkel. Vö. BALOGH 2018, 63–64.; UŐ. 2021, 36–37.; Az egyházi rend tekintélyét azáltal is óvták, hogy a vétkes klerikusokat bűntetteikre nézve kiemelték a világi bíróság joghatósága alól. A privilegium fori-t középkori uralkodóink (Pl.: Szent István, Szent László, Könyves Kálmán, II. András) is tiszteletben tartották. Szent István törvényei elrendelték, hogy senki ne merjen egyházi személyt vádolni nyilvánosan világi bíróság előtt. Az egyházi bíróságok által hozott ítéletek célja mindenkor a vétkes megjavítása és üdvös útra térítése volt. Az egyházi fórum halálbüntetést nem alkalmazhatott, sőt papi egyének bírák sem lehettek olyan büntetőügyekben, amelyekben fennállt a valószínűsége a halálos ítéletnek. Azonban, ha egy egyházi személy mégis olyan bűntényt követett volna el, amivel büntetés gyanánt életével fizetett volna, abban az esetben a szentszéki bíróság előtt meg kellett jelennie és a püspöknek ki kellett vetkőztetnie a bűnös papot (degradatio), az egyházi hatóság csak úgy adhatta át a világi törvényszéknek. Werbőczy István Hármaskönyvében (1514) három olyan bűncselekményt említett, amely büntetésként fej és jószágvesztést vont maga után. Ilyen esetek voltak a felségsértés vagy hűtlenség, a szándékos vagy előre eltervezett gyilkosság, valamint a rablás bűntette. Vö. pl. BŐZINGER 1902; CSIZMADIA 1983. Az 1843-as különvéleményben is többek között ezekre a törvényekre történt

bűnügyeikben a püspökök tartsanak vizsgálatot és hozzanak ítéletet felettük.[413] II. József császár 1787. július 3-án kelt uralkodói rendelete az egyházi személyek esetében minden nemű bűntetteiket a világi bíróság joghatósága alá rendelte. Azonban az uralkodó meghagyta, hogy különleges bánásmódban részesítsék a bevádolt papokat, hogy társadalmi tekintélyük ne szenvedjen csorbát. Ezt a rendeletet II. Lipót 1790 tavaszán visszavonta.[414]

Az első reformkori országgyűlés (1825–1827) keretében a követek 1825. április 20-án az országos választmányban is felhozták, hogy a püspököknek papjaik vétségei feletti büntető hatóságát az egyházi szelídségre, valamint a törvényekre hivatkozva kizárólag csak *„ad disciplina, et minora tantum delicta”* vonatkozzon. Azaz a szentszéki bíróságok hatásköre csupán az egyházfegyelmi ügyekre, illetve a kisebb vétségekre korlátozódott volna. A rendelet ellen Rudnay Sándor hercegprímás (1819–1831) azonnal felirattal válaszolt, amelyben arra mutatott rá, hogy ez a rendelkezés mind a hazai törvényekkel, mind a gyakorlattal ellenkezett.[415] A polgári átalakulás jegyében, a liberális képviselők törekvése a reformkori országgyűléseken (főleg 1843-tól) a feudális állam berendezkedés megszüntetésére irányult. Ehhez hozzá tartozott a különböző kiváltságok felszámolása – többek között a törvény előtti egyenlőségre hivatkozva – az egyház bírósági kiváltságának eltörlése is. Magyarországon 1843-ban, amikor sor került a büntetőjog polgári reformjának előkészítésére, a javaslatok között ott szerepelt a püspöki szentszékek joghatóságának módosítása is. A vétkes egyházi személyek *„csak az egyházi fegyelemre nézve tartoznak saját törvényeik alá, s minden büntettek vagy egyéb kihágások miatt, ezen törvénykönyv szerint fognak büntettetni.”*[416] A katolikus klérus képviseletében Lonovics József csanádi püspök (1834–1848) és Bezerédy Miklós veszprémi kanonok vettek részt a tárgyalásokon az országos választmányban. Lonovics több paptársával együtt 1843. február 12-i keltezéssel különvéleményt fogalmaztak meg, amelyben korábbi törvényekre, rendeletekre hivatkozva érveltek a privilegium fori megtartása mellett.[417] Véleményük mindenekelőtt arra

---

hivatkozás. Lásd. FAYER 1896. I. köt. 274–198.; BALOGH Elemér 2021, 37–39.

[413] Trid. Sess. XXIV. cap. 20. de ref. Az egyházi bíróságok joghatósága alá tartozó ügyek lebonyolításának módjáról a zsinat 24. ülésén határozott. Vö. WATERWORTH (1848) 1995, 231. XIV. ülés: 192–232. A rendeleteket említette Csizmadia Andor is az egyház törvénykezési kiváltságáról szóló írásában. Lásd. CSIZMADIA 1983, 14. Szintén a trienti zsinaton, a 23. ülésén hozott 6. kánon érintette még közvetlenül az egyház bírósági kiváltságát. Az alsóbbrendű egyháziak csak abban az esetben élvezhették a privilégiumot, ha egyházi javadalommal rendelkeztek, vagy legalább tényleges egyházi szolgálatban álltak; tonzúrát, papi ruházatot viseltek, a főpásztor engedélyével valamely szemináriumban vagy egyetemen teológiai tanulmányokat folytattak, készültek a magasabb rendek felvételére (diakonus, presbyter). Lásd. Trid. Sess. XXIII. cap. 20. de ref. WATERWORTH (1848) 1995, 180. Vö. CSIZMADIA 1983, 14.

[414] FAYER 1896, I. köt. 286.; Kérészy Zoltán, a privilegium fori-ról szóló művében három, 1787-ben kelt uralkodói rendeletet (június 19., június 25. és július 23.), ezen kívül egy 1788 februárjában kiadott rendeletet is említett. Vö. KÉRÉSZY 1936, 16.; Kérészy munkája alapján: CSIZMADIA 1983, 16.

[415] CSIZMADIA 1983, 18.

[416] FAYER 1896. I. köt. 14.; CSIZMADIA 1983, 17. Kérészy Zoltán is sokat hivatkozik munkájában Fayer László az 1843-as büntetőjogi javaslatok anyagából készített gyűjteményére. Lásd. KÉRÉSZY 1936.

[417] A különvéleményt Fayer László szöveggyűjteménye tartalmazza. Vö. FAYER 1896. I. köt. 274–198. Csizmadia Andor a privilégium fori-ról szóló jogtörténeti tanulmányában is sokat hivatkozott rá.

irányult, hogy milyen veszélyei lennének annak, ha egy pap egyéni vétkei felett világi személyek hoznának ítéletet. Már egy bűncselekmény elkövetésének gyanúja is megrendíthette a bizalmat, alááshatta a tekintélyt; ebből következik, hogy a világi bíróság által elmarasztalt lelkipásztor személye iránt a tisztelet és a bizalom megszűnik.[418]

Az országos választmány a közjót figyelembe véve a büntetőjogi rendszer kidolgozásának egyik célját abban látta, hogy a megfenyített egyének erkölcsi javulását irányozza elő. A szentszéki bíróság utasítására, mint már fentebb említettük, a bevádolt plébános augusztus 10-én kelt levelében reagált. A plébános elmondása szerint a vármegye gyűléseken folytatott tárgyalások során voltak olyan személyek, akik a világi hatóság eljárásában az egyház bírósági kiváltságának megsértését látták. Az 1843-ban tervezett büntető törvénykönyvről szóló javaslat az 1843–1844-es országgyűlésen nem emelkedett törvényerőre.[419] Ebből kiindulva Fodor József szepetki fogadós által Vidra Ferenc ollári plébános ellen támasztott vádak megvitatására a szentszéki bíróságnak volt jogosultsága.

A hivatalos iratnak azon sorára a lelkipásztor, amelyben az állt, hogy ő a sértettet véresen megverte volna, cáfolóan reagált; ugyanis a pap csak megütötte, és a fentiekből is kitűnik, hogy Fodor József sérülései nem voltak életveszélyesek.[420] A plébános több ízben is látogatást tett a házaspárnál, hogy rábírja őket a kibékülésre, de a levél írásának időpontjában ez a próbálkozás

---

[418] FAYER 1896. I. köt. 292. Lonovics József és paptársai álláspontját érdemes itt bővebben idézni: *„A keresztény morál magában olly sanyarú, hogy megtartására nézve a tömeg annak hirdetőiben példát akar látni, ebben pedig annak teljesítésbeli lehetséges voltját szereti szemlélni, s mivel a katholika egyházban a papság a religio rendszerével szorosan egybe van fonva, minden egyes tagjainak kicsapongása s gyalázatja valamint az egész testületet érdekli, ugy kihat magára a religióra is, mellynek szolgál."* Vö. FAYER 1896, I. köt. 297.

[419] Az 1848. január 22-én tartott 42. kerületi ülésen került sor a szabad királyi városok közigazgatásával kapcsolatos törvényjavaslatok előkészítésére. A téma szempontjából a 18.§ az érdekes, amely így szólt: *„Minden, bárki által a város határában elkövetett oly bűntény vagy rendőri kihágás felett, mely köztörvény szerint, a törvényhatósági ítélőszékek elé tartozik, a városi hatóság nyomoz, ítél és végre is hajtja.*". Vö. ZELLER, I. 1894, 32; TANCZIK 2012, 28. Az ülésen résztvevő klerikusok az egyház bírósági kiváltságára hivatkozva ebben a formában ellenezték a törvényjavaslatot. Röviden a megyéket és a káptalanokat képviselő követek között arról folyt a diskurzus, hogy a papság bűnei felett a szentszéki bíróság, avagy a világi bíróság legyen illetékes ítélethozatalra. Például Kende Zsigmond Szatmár vármegye világi követe véleménye arra irányult, hogy a papság hivatásából adódóan népnevelői, oktatói funkciót is ellátott, példájukkal az erkölcsöket képviselték. Ebből következik, ha egy pap bűnei felett a világi bíróság hozna elmarasztaló ítéletet, az nyilvánosságra kerülne, a népet megbotránkoztatná, amely tömegeket idegenítene el az egyháztól. További érvek is elhangzottak a kerületi ülésen a privilégium fori fenntartása mellett. Többek között az, hogy egy műveltségi szempontból alacsonyabb nívót képviselő világi bíró ne hozzon ítéletet egy nálánál műveltebb egyházi személlyel szemben. Bory Pál Hont vármegye követe például a városi bíróságok felekezeti összetételére hívta fel a figyelmet. *„Mivel léteznek vallási antipáthiák és simpáthiák, így elég különös eseteket idézne elő, amennyiben a pap bűnei felett a városi testület ítélkezne.".* Vö. *NU*. 42. évf. 635. SZ., 1848. 926.; ZELLER, I. 1894, 38. A törvényjavaslatot az országgyűlés elfogadta ugyan, de az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc miatt nem kerülhetett sor büntetőtörvénykönyv kiadására. (XXIII. tc. 2§.) Vö. *1847/8-ik Évi Országgyűlési Törvényczikkek*, Pozsony, 1848, 71. (Eredeti kézirat másolata). A papság törvényes kiváltságának kérdése az 1855-ös osztrák konkordátum XIV. törvénycikkében is előtérbe került, amely rendelkezés tulajdonképpen megszüntette a kiváltságot és nem akadályozta a papi személyeknek világi bíróság elé történő idézését, de olyan megkötéssel, hogy a vádolásról a püspököt értesíteni kellett, illetve figyelembe kellett venni a papi rend iránti tiszteletet is. Vö. ZELLER, I. 1894, 32–46.; TANCZIK 2012, 28–29.; CSIZMADIA 1983, 19.; ADRIÁNYI 2009, 193. Sajtóorgánumokban például: *NU*. 42. évf. 633. sz., 1848. 919.; *NU*. 42. évf. 635. sz., 1848. 925–927; *NU*. 42. évf. 636. SZ., 1848., 925–927.; *PH*. 1028. SZ., 1848., 85–86.; *PH*. 1030. SZ., 1848., 95–96.

[420] VFL I.1.44. 637/1845. Vidra Ferenc ollári plébános levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, 1845. augusztus 10. Ollár.

még nem hozott eredményt. Az asszony reakciója a pap békekötési szándékára nézve egy fontos társadalomtörténeti kérdést érintett, –melyről fentebb már szóltunk – mégpedig azt, hogy a nyilvánosan elítélt papot a közvélemény miként fogja értékelni. *„Ha a pörben semmit sem nyernénk is, mi világiak ollyanok maradunk, amilyek voltunk, a szerzetes pedig, ha veszteni talál, nagy a vesztesége”* -jegyezte meg a fogadós felesége Vidra Ferencnek.[421]

Mivel a kért bizonyítványt nem sikerült a jegyzőkönyvben meghatározott hivatalos határidőig elküldeni, a veszprémi szentszéki bíróság 1845. augusztus 27-én tárgyalta Vidra Ferenc ollári plébános fegyelmi vétségét. A lelkipásztort Fodor József szepetki fogadós ellen elkövetett testi sértés ügyében marasztalták el. *(...)mindenekelőtt fölvétetett a vádlott azon tiszteletlen, 's illetéktelen levele, mellyek a megyei hivatalhoz a neki innét írt levelére válaszolt.*[422] A jegyzőkönyvben olvasható továbbá, hogy az ügyet megelőzően más alkalmakkor is tiszteletlen magatartást tanúsított a plébános közvetlen elöljáróival szemben.

Vidra Ferenc 1845. szeptember 17-én kelt levelében értesítette a püspököt arról, hogy az 1843. február 12. óta húzódó viszálykodás véget ért. A megegyezés már azért is örömmel töltötte el a plébánost, mert megyéspüspöke parancsának eleget tudott tenni. Bizalmasan írta a főpásztornak, hogy a békéléshez vezető út nem volt zökkenőmentes. A lelkipásztor négyszer jelent meg Fodorék házában sikertelenül, majd az ötödik alkalommal a helybéli számtartó, Bús János közbenjárásával sikerült a házaspárral megállapodni.[423] Fodor József szepetki fogadós és felesége, Dulf Klára mindenféle követeléseikről lemondtak a plébánossal szemben, és az *„evangélium útmutatása szerint”* a viszálykodó felek békét kötöttek egymással.[424]

IV. 3. Konfliktus a kanizsai alesperes és az ollári plébános között

A konfliktus Virth Mihály[425] kapornaki plébános, kanizsai alesperes és Vidra Ferenc ollári plébános között 1849 októberében bontakozott ki, melynek „gyújtópontja” Vizy József[426]

---

[421] Egyáltalán nem biztos, hogy ez az ominózus gondolat pontosan így hangzott el, mivel ezt Vidra Ferenc állította, a nő álláspontja a helyzetről ismeretlen. vö. VFL I. 1. 44. VFL I. 1. 44. 637/1845. Vidra Ferenc ollári plébános levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, 1845. augusztus 10. Ollár.

[422] VFL I.1.44. 680/1845 *Protocollum consistorii*. Szentszéki jegyzőkönyv. Perfelvétel. Vidra Ferenc ollári plébános ügyében. A jegyzőkönyvben utalás történt a plébános kissé indulatos hangvételű levelére. vö. 637/1845.

[423] VFL I.1.44. 729a/1845. Vidra Ferenc plébános levele a megyéspüspökhöz, amelyben Fodor Józseffel történt megegyezését jelentette. 1845. szeptember 17.

[424] VFL I.1.44. 729b/1845. A békekötésről szóló hivatalos dokumentum. 1845. szeptember 10.

[425] Virth (Wirth) Mihály 1794. november 10-én született Veszkényben (Sopron vármegye). 1820. szeptember 3-án szentelték pappá. Plébános Nagykapornakon 1845. december 12-től, ugyanebben az évben Szukits József halálát követően a kanizsai kerület alesperese lett. vö. PFEIFFER 1987, 1098. Nevének kezdőbetűjét Pfeiffer János W-el jelölte, a levéltári iratokban a keresztnév szimpla V-vel szerepel, így dolgozatomban az utóbbi formát használom.

[426] Vizy József 1811. március 30-án született Sümegen, idősebb Vizi József és Farkas Erzsébet házasságából. Nemesi származású volt. A filozófia kurzust Szombathelyen végezte, teológiai tanulmányait Veszprémben abszolválta. 1834-ben szentelték pappá. Kápláni állomáshelyei: Gyulakeszi, Sümegcsehi, Pacsa, Nemesvid, Kisbárapáti, Nagykapornak (1834–1849). Utóbbi állomáshelyén intették meg bajuszviselés miatt. A Pfeiffer János által közölt életrajz hiányosnak mondható. Nincs rá adatunk arra vonatkoztatva, mi történt Vizy Józseffel 1849 és 1869 között. Vizy Józsefet 1869-től adminisztrátori minőségben találjuk Babócsán kisegítő jelleggel. Az bizonyos,

kapornaki káplán egyháziatlan magatartása volt.[427] Az egyházi személyek gondolkodásmódját az ország sorsa, a polgári átalakulást előmozdító 1848 tavaszán hozott törvények, később pedig a fegyveres küzdelem annyira áthatotta, hogy ez kihatott az egyházi életre, valamint a papok cselekedeteire, fegyelmi állapotára. A liberalizmus eszméje által hirdetett hármas elvet (szabadság, egyenlőség, testvériség) néhányan az egyház falai közé is igyekeztek bevinni.[428] Ez olyan dologban is megnyilvánult, mint a papi öltözet megváltozása. Az egyházi törvények nem szabályozták az öltözködést különösebben, csak annyit írtak elő, hogy a pap ruházata legyen mindig egyszerű és szerény. Magatartásukra nézve az egyházi személyektől alapvető elvárás volt, hogy az olyan legyen, hogy másoknak útmutatásként szolgáljon, és ne keltsen botrányt.[429] Ellenkezett továbbá a papi szelídséggel a fényűzés, a hosszú haj vagy szakáll növesztése, a haj fésülése, különféle kenőcsök használata.[430] Az 1848. szeptember 2-án tartott erdélyi egyházmegyei zsinaton előkerült a cölibátus kérdése mellett a papi ruházkodás is.[431]

Veszprémben a már fentebb említett köztanácskozmányon egyik téma sem került elő. Ennek oka az volt, hogy Zichy Domonkos megyéspüspök megtiltotta papjainak, hogy az értekezleten olyan témákat érintsenek, amelyek vihart kavarnának a papság körében, ezért sem történt a radikális alsó papság általi jelentősebb megmozdulás a veszprémi egyházmegyében.[432] Az esperes kerületi koronák közül egyedül az igali érintette a papi nőtlenség kérdését, ám hasznosnak, és nem elvetendőnek tartotta.[433]

Vizy József kapornaki káplánt az egyházmegyei hatóság megintette 1849. február 16-án bajusz és szakáll viselése miatt.[434] A határozat alátámasztja azt a magatartásmódot, hogy a

---

hogy 1849-ben még káplán volt, ami azt jelenti, hogy Vizy, papszentelését követően legalább 15 évet szolgált segédlelkészként. 1876-ban hunyt el Pacsán. Vö. PFEIFFER 1987, 1087. Bajusz és szakáll viseléshez példaként: FOGL 2017, 123.

427 Virth Mihály és Vidra Ferenc közötti ellentétről, már egy korábbi munkámban írtam. A fejezetnek ebben a részében korrigálom, pontosítom, kiegészítem korábbi megállapításaimat. Vö. FOGL 2017, 124–129.

428 SÁRKÖZY 1915, 103.; FOGL 2017, 123.

429 SZEREDY 1874, 321–322.; papi öltözetről Lásd. NEMES 2005, 42–43.; *NU.*, 1848. (683.) 1240.; Muyszer József 1849-es politikai röpiratának fontos pontja volt, hogy engedélyezzék a szakáll és a világi ruha viseletét a papságnak. FAZEKAS Csaba 2001, 566.; Mujszer József, egykori barcsi plébános, Fazekas Csaba által elemzett röpiratát említi Julien Papp is egy 2008-as tanulmányában. Vö. PAPP Julien 2008, 99–101. Bajusz, szakállviselet témaköréhez lásd pl.: TÓTH Kelemen 2021, 645–668.

430 SZEREDY 1874, 321.

431 TAMÁSI 2004, 150.

432 FAZEKAS Csaba 2001, 466.; PAPP Julien 2008, 100. Az egyházszervezet demokratikus átalakítását szorgalmazó radikális alsópapság mozgalmáról továbbá: MESZLÉNYI 1928; SARNYAI 1999, 57–82.; ZAKAR 2001, 53–62.; A pest-budai radikális papság 12 pontjáról: ELMER 1999, 169–177.; Sajtóorgánum PL.: *NU.* 9. (1848) 1240–1241.; 1243–1244.; 1251–1252.

433 VFL V.6. Igali kerület iratai

434 VFL I.1.44. 98/1849 *Vizy József a bajuszviselés miatt megintetik,* 1849. február 16. További példák a szakáll viselésre: Papp Károly kisgörbői káplánt az egyházmegyei hatóság az 1848. november 17-én tartott szentszéki ülésen elmarasztalta „egyházias szerénységet sértő" bajusz és szakáll növesztése, valamint egy bosnyák nővel való gyanús társalgása miatt. A szentszéki jegyzőkönyvből kitűnik, hogy az említett nővel a segédlelkészt korábbi állomáshelyén is hírbe hozták. Az elmarasztalt káplán részt vett az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcban. A szentszéki bíróság 1849. november 29-én tárgyalta ügyét. A jegyzőkönyv tanúsága szerint Papp Károly honvédnek állt ugyan, amellyel fegyelmi kihágást követett el, ám a harcokban nem vett részt, kezéhez vér nem

korszellemnek megfelelően az egyházi rend alacsonyabb társadalmi státuszú tagjai (káplán, plébános) – mint a kisebb közösség (plébánia) meghatározó személyei – igyekeztek a világiakkal azonosulni, ami a külsőségben is megnyilvánult. Jó példa az állítás alátámasztására a következő idézet: *„*(...) *ugy nem lehet eltürni, hogy egyházi személy annyira majmolja a szeszélyes világ szellemét, hogy megfeledkezve az örökkévalóról, mit szivében hordoznia, s mire külső viselete által is másokat emlékeztetnie kell, a divatképek után változtassa viseletét* (...)*”*.[435] Ez a papi hivatás tekintélyét aláásta, amennyiben az érintett egyházi személy öltözködése, viselkedése miatt gúny tárgya lett. Vidra Ferenc ollári plébános és elöljárója Virth Mihály kanizsai alesperes közötti konfliktus helyzet elindítója a káplán szakállviselése volt.

A két fél összetűzésének mélyebb okai is lehettek, ami kiderül Virth Mihály 1849. október 25-i vádleveléből, amit Szmodis János általános helynöknek címzett. Már a levél elején a sértett fél Vidra Ferenc botrányos életéről, gazdasszonyával való bűnös kapcsolatáról tudósít. *„Ki gazdasszonyát, kivel a szónak szoros értelme szerint, mint ágyasával él* (…) *teherbe ejtette”* Nyíltan ágyastartás vádjával illette az alesperes az ollári plébánost, a dolgot ráadásul még tetézte, hogy Vidra az asszonyt Rádra küldte egy ágyastartó sógorához (Salamon Lőrinchez), hogy ott, mint vándor személy életet adjon gyermekének. A levél narratívájában megmutatkozott Virth Mihály haragja Vidra Ferenc ellen, egyértelműen elégtételt kért az egyházmegyei hatóságtól az őt ért sérelmek miatt, emellett nyers kifejezéseket használt: *„Ezen státusunkat lealacsonyító botrányos tett egész vidékemben a népnek alkalmat nyújtott a papokat gúnyolni és általányosan kurvásoknak mondani* (…)*”*.[436]

Vádjait az alesperes Somogyi Miklós rádi plébános által kiállított bizonyítvánnyal kívánta alátámasztani. A plébános bizonyítja, hogy Salamon Lőrinc megyei esküdt, rádi közbirtokos házában 1849. március 6-án egy bizonyos Németh Katalin nevű asszony életet adott gyermekének. Az újszülöttet Salamon Magdolna, a megyei esküdt idősebbik nővére vitte a

tapadt. A konzisztórium felfüggesztette és 3 hónapos elzárást rendelt el a vétkes pap számára. A lelki büntetés sem maradt el. Minden pénteki napon kenyér és víz mellett szigorú böjtöt, ájtatos cselekmények végzését, elmélkedést, azok írásba foglalását rendelte el számára az egyházmegyei hatóság. Vö. VFL I.1.44. 906/1848. Szentszéki jegyzőkönyv, 1848. november 17.; VFL I.1.44. 673/1849. Szentszéki jegyzőkönyv, 1849. november 29. Papp Károly ügyét említés szintjén tárgyalta még Tamási Zsolt is egy tanulmányában. Lásd: TAMÁSI Zsolt 2009, 379. Katonának állt egyháziak esetében jellemző volt a bajusz és szakáll viselete. Például Markovits János pápateszéri plébános megjegyezte jelentésében a honvédnak szegődő Kukacz Istvánról, hogy pantallóban járt, szakállat hordott, amely viseletével a hívő közösség tagjait megbotránkoztatta. Vö. VFL I.1.44. Zakar Péter, a csanádi egyházmegye 1848–1849-es történetét feldolgozó akadémiai doktori értekezésében példákkal támasztotta alá, hogy ebben az időszakban voltak olyan papok, akik bajuszt, szakállt és világi ruhát viseltek, tudatosan megszegve az egyház szabályait. Ilyen személy volt például Schwendtner Mihály krisztinavárosi segédlelkész, aki a Pest-budai radikális alsópapság élére állt. Vö. ZAKAR 2018, 15.; Lásd még: TÓTH Kelemen 2021, 657.

[435] VFL I.1.44. 98/1849 *Vizy József a bajuszviselés miatt megintetik,* 1849. február 16.

[436] VFL I.1.44. 599a/1849 *A kanizsai alesperes, az ollári plébános Vidra Ferenc botrányos életét és személye ellen elkövetett bántalmat följelentvén ezért elégtételt kér*, Kapornak, 1849. október 25. A levéltári jelzet alatt három dokumentum található: az alesperes vádlevele, a vádak valóságtartalmának bizonyítását szolgáló hivatalos irat, valamint a kanizsai espereskerület papságának az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc ideje alatt tanúsított magatartásáról szóló jelentés. Ezek közül a források közül a fejezethez csak az első kettő releváns. Ezeket betűjellel különítem el egymástól. Vö. Melléklet II.3.

plébániára, a keresztség szentségének felvételére. Amikor Somogyi Miklós plébános megkérdezte a nőtől, hogy ki az édesanya, erre azt válaszolta, hogy ő nem ismeri; csak annyit tud róla, hogy Németh Katalinnak hívják és eredetileg Nagykanizsán él. Ezeket az adatokat a plébános bevezette az anyakönyvbe. Salamon Lőrinc másik nővére, Márta vallomásából kiderült, hogy az egész egy hazugság volt, ugyanis a szülő asszonyt jól ismerték Rádon; tudták róla, hogy a családneve nem Németh, hanem Soós, és nem nagykanizsai, hanem Vidra Ferenc ollári plébános gazdasszonya.[437]

A fő ok, amiért a plébános az alesperest magára haragította az volt, hogy Vidra minden megbánás nélkül megsértette Virth becsületét. *„Hitván, neveletlen embernek szidalmazott tulajdon házamban papi és világi vendégeim előtt* (…)*.”*[438] Szentségbúcsú alkalmával 1849. október 1-jén megjelentek Kapornakon, az alesperes házában ebédre Mild Mihály szentmihályi és Somogyi Miklós rádi plébánosok, egy rádi közbirtokos, aki az említett káplán egyik távoli rokona volt, és Vidra Ferenc. Tehát az ebédmeghívás nemcsak papoknak, hanem mint kiderült, világinak is szólt. Továbbá kimutatható egy személyes jó kapcsolat Somogyi Miklós és Virth Mihály között, ami azért is érdekes lehet, mert a rádi plébánia nem a kanizsai esperes kerülethez, hanem a szomszédos kis-komáromihoz tartozott,[439] tehát az ebédmeghívás elfogadása nem a közvetlen egyházi elöljárónak tett gesztus volt, hanem egy bizalmasabb kapcsolatot feltételez. Ezt alátámassza, hogy október 14-én épp Somogyi Miklós adott bizonyítványt annak érdekében, hogy Virth Mihály vádját Vidra Ferenc ellen hiteles dokumentummal tudta alátámasztani a püspöki szentszék előtt.[440]

A jelen lévő személyek már többször kísérelték meg Vizy József káplánt rábeszélni, hogy vágja le bajuszát és szakállát. Ebéd közben érkezett Báró Knezovich császári és királyi katonai biztos levele, és miután Virth Mihály felbontotta, a jelenlévők kérdezősködni kezdtek, hogy mi áll benne. Knezovich dandárparancsnok előtt bevádolták a káplánt, hogy egyházi feletteseinek nem engedelmeskedik, beszédjeivel botrányokat okoz, továbbá szakáll és bajuszviseletét is kifogásolták. Az alesperes-plébános a parancs értelmében felszólította Vizy Józsefet, hogy szabaduljon meg bajuszától és szakállától, mert így nem mutatkozhat a nyilvánosság előtt, ráadásul a káplán helytelen magaviselete elzárást és 40 botütést vont maga után büntetés gyanánt, amitől Virth Mihály állítása szerint csak meg akarta védeni a segédlelkészt.[441]

Mikor Vizy felállt az asztaltól, hogy közvetlen elöljárójának és a katonai parancsnak eleget

[437] VFL I.1.44. 599b/1849 Somogyi Miklós rádi lelkész által kibocsájtott bizonyítvány. Rád, 1849. október 14. Vö. Melléklet II.3.1.
[438] VFL I.1.44. 599a/1849 A kanizsai alesperes panaszlevele Vidra Ferenc ollári plébános ellen. 1849. október 25. Vö. Melléklet II.3.2.
[439] *Schem.* 1851. 61.
[440] VFL I.1.44. 599b/1849 Somogyi Miklós rádi lelkész által kibocsájtott bizonyítvány. Rád, 1849. október 14.
[441] VFL I.1.44. 599a /1849 A kanizsai alesperes panaszlevele Vidra Ferenc ollári plébános ellen. 1849. október 25. Kapornak, 1849. október 25.

tegyen, Vidra Ferenc kirúgta maga alól a széket, ezután kezdte el az ollári plébános gyalázni az alesperest. *„Az úr hitván ember az úr neveletlen ember nem kap többé káplánt."* Az ügy vége az lett, hogy kitessékelték Vidrát, és 1849. november 12-én kelt határozat értelmében Veszprémbe rendelték a Szentszéki bíróság elé. „*Hivatalos jelentés által tudomására jutott a főtisztelendő szent széknek, hogy tisztelt uraságod gazdasszonyával oly botrányos életet él, mely a lélek üdvét szintugy mint a papságnak becsületét veszélyezteti.*"[442] Az idéző levél kezdő sora arra mutat rá, hogy az ágyastartás vádja nagyobb hangsúlyt kapott, és ezután következett csak, hogy súlyos bántalmakkal illette elöljáróját.

Vidra Ferenc gazdasszonyának szülése 1849. március 6-án történt, ebből kiindulva az ollári plébános feltételezett botrányairól Virth Mihálynak már korábbról is lehetett tudomása, a feljelentés viszont október 25-i keltezésű és az eltelt idő azt igazolja, hogy a bűnös kapcsolat és a botrányos életvitelről szóló vádnak súlyosbító szerepe volt az ügy kapcsán. A jogi jellegű forrástípusok elemzése során mindig felmerül a kérdés, vajon a narratívában közölt tények mennyire felelnek meg a valóságnak? Winfried Schulze szerint minél nagyobb a társadalmi különbség a panaszos és a címzett között (jelen esetbe alesperes–általános helynök viszonylatban), annál nagyobb a valószínűsége a szöveg manipulációjának.[443] Virth Mihálynak konkrét szándéka az volt, hogy az őt ért sérelmek miatt elégtételt szerezzen. Ennek megfelelően az ágyastartás vádja előkelő helyet foglalt el a panaszlevélben, mert tisztában volt az alesperes azzal, hogy ezt az egyházmegyei hatóság biztosan nem fogja figyelmen kívül hagyni. A tési eset kapcsán már láthattuk, hogy a közösség tagjai annak érdekében, hogy céljukat elérjék (Mujszer János plébános áthelyezése egy másik plébániára) vádlevelükben az egyház nézőpontjából legsúlyosabbnak vélt kihágásokat helyezték előtérbe. Virth Mihály vádlevelével kapcsolatosan is erre a következtetésre jutottam. A dokumentum narratívájának igazságtartalmát nagyban meghatározta a címzett személye. A történtek elbeszélését a szerző minden esetben úgy alakítja, hogy szándékának érvényt szerezzen, éppen ezért előfordulhat, hogy a szövegben valamilyen tényt elhallgat, esetleg módosít.[444] Feltételezhető, hogy a két lelkipásztor között már korábban is lehettek ellentétek, és az ollári plébános ellen felhozott vádak hátterében ez a dolog állhatott. A vádlevélben foglaltakhoz viszonyítva a bevádolt lelkész későbbi tisztázó levelében teljesen ellentétesen írt az esetről, sokkal részletesebben adta elő a történteket, továbbá tárgyalt benne olyan dolgokat is, melyek igen rossz fényben tüntették fel Virth Mihályt.[445]

Vidra Ferenc ollári plébános levelét, amiben az ellene felhozott vádakra reagált, 1849.

[442] VFL I.1.44. 615/1849 Vidra Ferenc Ollári plébános megidéztetik. Vö. Melléklet II.3.3.
[443] SCHULZE 1996, 24.
[444] Vö. BÁRTH 2013, 26.; RUTZ 2002, 13.
[445] VFL I.1.44. 32/1850 *Parochus Ollariensis accusationis puncte per archidiaconum contra ipsum V. Offiis substrata alidere adnites servet a personali comperitione dispensari orat.*

december 1-jén írta a konzisztóriumhoz, és ugyanazon a napon érkezett meg a dokumentum (december 12.), mint amikor a lelkipásztornak meg kellett volna jelennie személyesen Veszprémben. Azzal vádolták először, hogy gazdasszonyával botrányos életet él. A vádpontot nem ismerte el, ártatlanságát két anyakönyvi adattal kívánta alátámasztani. Előző gazdasszonya egy kis területű szőlőt örökölt, hat év szolgálat után 1848. július 2-án férjhez ment. Ezt követően került Vidra Ferenc szolgálatába Soós Katalin, akiről a plébános azt írta, hogy a nő korábban idejének java részét Szent-Gróthon töltötte, ahol úri házaknál szolgált.[446] Miután Soós Katalin megbetegedett, gyenge egészségi állapota miatt otthonában, Szepetken pihent. Miután az asszony felgyógyult, az ollári plébánoshoz szegődött gazdasszonyi minőségben. Július első felében került a parókiára, itt fél évet töltött, majd áldott állapotba került, ami miatt elbocsájtását kérte. Rádon 1849. március 6-án életet adott Tóbiás nevű fiú gyermekének. A tényekből világosan látszik, hogy nem a plébános ejtette teherbe Soós Katalint. Mint kiderült, a gyermek ellen több rendű kifogása is volt Vidrának, de mivel elhunyt, így visszafogadta gazdasszonyát.[447]

Egy olyan dologra világított rá a plébános, amely nem szerepelt sem az ellene felhozott vádlevélben, sem a szentszéki határozatban: nevezetesen az, hogy a parókián vele élt egy hároméves leánygyermek is, aki árva volt. Ollár község lakói előtt köztudott volt, hogy a lány édesanyja haldoklott; a szomszédos gyürüsi helységbeliek az asszony kérésére (nehogy temetésére költekezni kelljen), szülőfalujába, Pókafára szállították, ám útközben meg is halt. A koldus asszonyt Pókafán sem a rokonai, sem az ismerősei nem akarták befogadni, így a fuvaros a holttestet szalmával együtt a kocsikasból egy udvaron kiborította. A kocsis magatartása nem volt éppen humánus, és ami ezt követte, megdöbbentette Vidra Ferencet. A síró öt hónapos gyermeket a halott anya emlőjére tették, egy szegény zsidó nő megsajnálta és szoptatta. Mivel az árvának nem volt más pártfogója, gyámsága alá vette a plébános. Ez az eset Vidra Ferenc pozitív jellemét tükrözi, ezért nem véletlen, hogy Virth Mihály kihagyta a vádlevélből, minden áron elégtételt kért az őt ért sérelmek miatt és arra törekedett, hogy paptársát minél „sötétebb színben" tüntesse fel az egyházmegyei hatóság előtt. *„Panszkodik esperes úr 2-szor hogy ötet noha közvetlen elöljáróm, durva bántalmakkal illetni bátorkodtam"* -írta Vidra Ferenc. Erre az volt a plébános válasza, hogy ha bántotta is őt, ezeket az alesperes súlyosabbakkal viszonozta. Kitért a körülményekre, megjegyezte továbbá, hogy Virth Mihály esperes iránt a kanizsai kerületben kevés rokonszenv mutatkozott. Vidra Ferenc illendőségből minden évben neve napján (szeptember 29.) meglátogatta az alesperest, így történt ez 1848-ban is, ekkor beszélgetés közben előjött, hogy következő év október 1-jén több látogatót is vár. *„Ez évben tehát adoratio napján*

[446] Szent-Gróth mai elnevezése: Zalaszentgrót. Vidra Ferenc ezzel a megjegyzésével azt kívánta alátámasztani, hogy azt megelőzően, mielőtt a nő hozzá szegődött volna szolgálónak, ismeretlen volt számára.
[447] VFL I.1.44. 32/1850 *Parochus Ollariensis accusationis puncte per archidiaconum contra ipsum V. Offiis substrata alidere adnites servet a personali comperitione dispensari orat.*

mentem tiszteletére, s ott találtam kerületünkből Mild lelkész urat, a szomszéd districtusból a Rádi lelkészt egy dolmányos nemes barátjával kitől, mint ismeretes cselszövőtől tanácsos volna tartózkodni"[448]

Ebből az idézetből képet kaphatunk egyrészt Virth Mihály emberi kapcsolatairól, másrészt Somogyi Miklós rádi plébános és a világi személy bizalmas kapcsolatáról. Az alesperes megengedhetetlen hangnemben utasította rendre engedetlen káplánját, így szólította: *„*(…) *maga hazudik, ha valamit nem tekintettem volna rég kivetettem volna a plébániáról* (…) *magát phantastának tartja az egész megye".* A plébános és segédlelkésze közti konfliktust jól szemléltetik ezek a sorok. Ekkor érkezett meg a már fentebb említett levél, melyben elmarasztalták Vizy Józsefet, de előtte is ő volt a téma. *„Lássa milyen szamárságot követett el, tudtam és lesz következése, a minapjában itt tanászott császári hadak már bevasalták volna, ha magamat közbe nem vetem".*[449]

Amíg a szakácsnő az ételt tálalta, arról szólt az eszmecsere, hogy vajon ki vádolhatta be a káplánt Knezovich dandárparancsnoknál. A beszélgetés alatt elhangzott Babos József uradalmi ügyész neve is, amikor a káplán közbevágott, hogy biztos nem ő volt, hiszen közöttük baráti kapcsolat van; néhány napja sokat sétáltak és beszélgettek az angolkertben. Erre Virth Mihály közbeszólt, kissé gunyoros hangnemben: *„Nem sétált vele, hanem utána szaladt a kertben, mint a kutya".* Az uradalmi ügyész és a káplán feltételezett barátsága is jó példa a papság és a világi személyek sűrűbb, közvetlenebb érintkezésére. Az alesperes szavait az asztaltársaság kárörömmel fogadta, ami feldühítette Vidra Ferencet. *„Többi a vad tréfát nem nézhettem, azért fölkelvén aludt hangon mondám paptársam ilyen lealáztatását többé nem nézhetem."* Ezt követően hangzott el a plébános szájából, hogy tűrhetetlen viselkedése miatt Virth Mihály többet nem kap káplánt maga mellé. Erre Somogyi Miklós rádi lelkész és az alesperes székeiket elrúgták, és gyalázó kifejezésekkel üldözték Vidrát egészen az ajtóig. Az ollári plébános meglepve tapasztalta, hogy november 14-én, a kanizsai espereskerület koronáján Virth Mihály megnyitó beszédében hosszadalmasan és keményen kikelt ellene, holott Vidra elmondása szerint csak tréfának szánta azt, amit az alesperesre mondott; nem gondolta, hogy ezt az esetet szentszéki eljárás fogja követni. Megtudhatjuk, hogy nem ez volt az első eset, amikor Virth valaki ellen felszólalt korábbi koronák alkalmával: Fittler Gábor és Boros Ferenc nevét említi a levél; mindkét személlyel voltak konfliktusai az alesperesnek.[450]

Mivel Vidra Ferenc 1849. december 12-én nem jelent meg Veszprémben, így az új tárgyalásra 1850. március 7-én került sor. A veszprémi szentszéki bíróság azt kifogásolta, hogy

[448] Uo. 32/1850.
[449] Uo. 32/1850.
[450] Uo. 32/1850.

miután a gazdasszony 1849 tavaszán szült, a plébános visszafogadta házába, közbotrányt okozva ezzel a hívek között; továbbá szentségbúcsú alkalmával ebéd közben több vendég jelenlétében, egy ártatlan tréfa miatt sértő szavakkal illette az alesperest; magaviseletével még a házi cselédeket is megbotránkoztatta. Vidra Ferenc amiatt, hogy december 12-én nem jelent meg Veszprémben, szintén fegyelmi vétséget követett el, ugyanis az egyházmegyei hatóság hivatalos levelét figyelmen kívül hagyta. Ezt azzal indokolta, hogy az utak rossz állapotban voltak, így kétszer annyiba került volna az utazás.[451]

A szentszéki határozat kimondta, hogy Vidra Ferenc ollári plébános engedetlenségére nem tudott felhozni törvényes mentséget, az ellene kiadott tárgyalási időpontokban nem jelent meg a szentszéki bíróság színe előtt. Gazdasszonyát ez év Szent György napjáig (1850. április 24.) el kellett bocsájtania, a következő esperesi korona alkalmával a kerületi paptársak jelenlétében nyilvánosan bocsánatot kellett kérnie elöljárójától. A lelki büntetés sem maradt el az ítéletből; a Szentlászlói-zárdában, a penitencia szentségének felvétele mellett három napos lelkigyakorlatra ítélték Vidrát, amiről a szerzetes elöljáró írásbeli bizonyítványt nyújtott be az egyházmegyei hatósághoz.[452]

Az ítéletből kiderül, hogy az ágyastartás vádja alól némiképp sikerült tisztáznia magát Vidra Ferencnek, csak az elöljárójával való botrányos magatartása miatt intették meg. Ebben a fejezetrészben megállapítható egyrészt a világiakkal való közvetlen kapcsolattartás sűrűsége – gondolok itt a rádi plébános és a helyi földbirtokos, vagy Vizy káplán és az uradalmi ügyész feltételezett barátságára. Vidra Ferenc nézőpontjából Virth Mihály és Vizy József kapcsolata elég negatívnak tűnik, és mintája annak, miként bánt rosszul egy plébános a káplánjával. A rossz bánásmód itt sem feltétlenül bizonyított, ugyanis az alesperest az egyházmegyei hivatal nem marasztalta el amiatt, hogy nem megfelelően bánt káplánjával, emellett szándékával a lelkipásztor inkább a segédlelkész javulását kívánta előmozdítani.

A plébános káplánnal szemben tanúsított viselkedésének a kölcsönös tiszteleten kellett alapulnia. A lelkipásztor ne nézze le fiatal paptársát, ne legyen parancsoló és durva, esetleg illetlen a segédlelkésszel szemben.[453] Általános szabály volt a plébánosokra nézve, hogy engedetlen káplánjukat intsék meg abban az esetben, amennyiben a segédlelkésznél valamely normaszegő magatartást tapasztaltak. De ez az intés négyszemközt, és semmi esetre sem világi személyek, pláne ne a szolgálószemélyzet jelenlétében történjen.[454] Előírás volt továbbá, hogy a

[451] VFL I.1.44. 166/1850 Szentszéki ülés jegyzőkönyve. Veszprém, 1850. március 7.
[452] VFL I.1.44. 166/1850 Szentszéki ülés jegyzőkönyve. Veszprém, 1850. március 7.
[453] SCHENKL 1815, 342., GŐZSY 2021, 169.
[454] Kazaly Imre az Új Magyar Sionban megjelent, a plébános és a káplán viszonyát taglaló értekezésében kitért arra, hogy a lelkipásztor engedetlen káplánját ne világi személyek jelenlétében intse meg, hanem négyszemközt. A szerző ezt a szabályt a szombathelyi egyházmegye 1884-es statútumából vette, ugyanakkor ezen szabályok meghozatalára nyilván korábbi esetek tanulságai szolgáltak. Vö. KAZALY 1885, 94. A káplán kötelezettségeire vonatkozólag Gaith

káplán ugyan jogilag alá van rendelve plébánosának, ugyanakkor a plébánosnak is tisztelnie kellett káplánjában a papi jelleget.[455] Láthattuk, hogy Virth Mihály jogosan intette meg a segédlelkészt, viszont nem volt elég körültekintő. Az eset világi személyek előtt, ráadásul a gazdasszony jelenlétében történt. A helyzetet fokozta, hogy az alesperes és az asztaltársaság többi tagja (az ollári plébánoson kívül) élcelődtek a káplánnal. Mind a vádlevél, mind a tisztázólevél tartalmazza az események leírását. Azt a tényt az alesperes sem tagadta, hogy a segédlelkész számonkérése a vendégek előtt történt és azt sem, hogy a téma ne Vizy József egyháziatlan magatartása lett volna. Nyilvánvaló a dokumentumokból, hogy a segédlelkész számonkérése valóban megtörtént. Az alesperes elismerte, hogy humorizáltak a káplán magatartásán. [456] Vidra Ferenc tehát nem a plébánosi intés jogosságát vonta kétségbe, hanem az indulatokat az váltotta ki belőle, hogy az asztaltársaság a segédlelkészt gúny tárgyává tette. Viszont Vidra Ferenc azáltal, hogy felszólalt a káplán védelmében, vélhetően közvetlen elöljáróját alázta meg vendégei előtt. Az ollári plébános ügyében a javadalomcsere vagy a javadalomfosztás, mint büntetés fel sem merült, ebből az következik, hogy nem a hívő közösség vádolta be plébánosát kollektíven, és nem tanúsított olyan magatartást, ami veszélyeztette volna a közösség lelki épülését, hanem az ügy hátterében egy személyes konfliktus helyzet húzódott meg. Vidra Ferenc 1866. december 23-án bekövetkezett haláláig az ollári plébánia élén maradt. A kemendi temetőben helyezték örök nyugalomra.[457]

Rudolf és Patzner István által összeállított lelkipásztori lexikon „plébános és a káplán viszonya" című szócikkben a két szerző az 1863-as pécsi egyházmegyei zsinaton hozott, a témával kapcsolatos rendelkezést vette alapul. *„A plébános, a káplán hivatalos működésére és erkölcsi viseletére felügyel, a hanyagot jóakaratúlag inteni, a járatlanokat tanácsával segíteni (…) köteles."* Vö. GAITH–PATZNER 1892, 304–305.

[455] *„A plébános káplánjában mindig tisztelje a presbytert."* Vö. KAZALY 1885, 93. A kölcsönös tiszteletadás Mauricius Schenkl gyakorlati lelkipásztorkodásról szóló munkájában is előjön. Vö. SCHENKL 1815, 342; továbbá: GŐZSY 2021, 169.

[456] VFL I.1.44. 599a /1849 A kanizsai alesperes panaszlevele Vidra Ferenc ollári plébános ellen. 1849. október 25. Kapornak, 1849. október 25.; VFL I.1.44. 32/1850 *Parochus Ollariensis accusationis puncte per archidiaconum contra ipsum V. Offiis substrata alidere adnites servet a personali comperitione dispensariorat.*

[457] PFEIFFER 1897,1081.

V. ÉLET A SZENT PÁL INTÉZETBEN A FEGYELMI PROBLÉMÁKKAL KÜZDŐ EGYHÁZI SZEMÉLYEK NÉZŐPONTJÁBÓL

SZALAY SÁNDOR EGYHÁZMEGYÉS PAP VESZPRÉMBEN, AZ AGGPAPOK HÁZÁBAN (1845–1850)[458]

V. 1. A Szent Pál Intézet (deficiencia)

A veszprémi Szent Pál apostolról elnevezett Agg Papok Házával kapcsolatosan az egyházmegye történetét feldolgozó szakirodalmak kevésbé szólnak, sőt hiányzik az intézmény bővebb történeti elemzése is. Az épületet (két régebbi ház helyén) nemeskéri Kiss Pál nagyprépost (1760–1797) építtette 1770 és 1778 között, amelyet eredetileg nemesi nevelőintézetnek szánt, majd átengedett az elaggott papok számára.[459] A *„deficiencia*", vagy másnéven *„emeritusok háza"* elnevezés a latin *„deficiens"* (rokkant) kifejezésből eredeztethető. Az egyházmegyék központjában, ezeknek az intézeteknek az elsődleges és egyben alapvető funkciója az időskorú, testi és lelki betegségek következtében munkaképtelenné vált világi papok ellátása volt. Azonban a megyéspüspök határozott vagy határozatlan időtartamra ugyanezen intézménybe küldte azokat a papokat is, akik viselkedésükkel megbotránkoztatásra szolgáltattak okot.[460]

V. 2. Adalékok a deficiencia fenyítő funkciójához

A szentszéki bíróságok által a vétkes egyházi személyekre kiszabott büntetések célját tekintve két félék lehettek. Javítók, azaz gyógybüntetések (poenae medicinales), illetve bosszuló büntetések (poenae vindicativae). Az egyház által a javíthatatlannak minősített vétkes személyek ellenében alkalmazott retorziók a megsértett egyházi törvények tekintélyének fenntartását szolgálták.[461] A papság olyan kihágásait, mint például a részegeskedést vagy az ágyastartást, a megyéspüspök saját belátása szerint büntethette egyházi fenyítékkel (censurae), vagy szoros értelemben vett egyházi büntetést is alkalmazhatott, mind például a felfüggesztést határozott

[458] A fejezet keresztmetszete a *Veszprémi Szemle* című várostörténeti folyóiratban megjelent 2023-ban. Vö. FOGL 2023, 52–82. A részletesen bemutatott, az elkövetkezendőkben sokat hivatkozott Szalay levelek levéltári jelzete: VFL I.1.44. 236/1845.; 247/1845.; 486/1845b.; 829/1845.; 422/1849.; 498/1850. Ezeken a dokumentumokon kívül vannak még Szalayra vonatkoztatható iratok, ám a megjelölt hat levél elemzése terjedelmüket és információ gazdagságukat tekintve meghatározó helyet foglalnak el az elemzésben. Az *Acta Dioecesana* fondban lévő, a papra vonatkozó dokumentumok között áthelyezések, jelentések, szentszéki jegyzőkönyv, panaszlevél, tisztázó levél is fellelhető. Vö. VFL I.1.10. 34/142–153.

[459] Az épületet Fellner Jakab (1722–1780) tatai építész tervezte (műemlék). KOROMPAY 1956, 164.; PFEIFFER 1987, 140. Az intézmény eredeti elnevezése: Szent Pál Intézet. Munkámban használom ezen kívül az „Agg Papok Háza/Agg Papok Intézete", valamint a „deficiencia" elnevezést is, egyrészt a szóismétlés elkerülése végett, másrészt a levéltári forrásokban több formában szerepel az intézmény neve.

[460] *MKL* 1996, 555. Vö. FOGL 2015, 16.

[461] GÓZONY 1841, 238.; UDVARDY 1846, 278.; KAZALY 1882, 679.; SZEREDY 1874, 885–886.

vagy határozatlan időre.[462] Az utóbbi kategóriába tartozott a vétkes pap deficienciába küldése, amelynek közvetlen célja az volt, hogy az egyházi személy bűneit meghatározott penitenciális gyakorlatok végzése mellett megbánja, és javulásáról tanúbizonyságot tegyen.

A szabadságvesztést, mint büntetési formát, a világi jogalkotásban a kánonjog honosította meg. Az egyházi börtönök egyfajta modellként szolgáltak a világi intézetek számára. Mivel az egyház elzárkózott az erőszakos büntetések alkalmazásától, ezért vezette be az életfogytig, valamint a határozott és határozatlan időtartamra történő elzárást, amelyet a világi fórum is igénybe vett. Már a Frank Birodalomban is az egyházi büntetőjog megszokott eszköze volt a kolostorfogság. Ezt a büntetési formát nem csak egy adott rendházban, életvitelszerűen élő szerzetesközösségek tagjaira alkalmazták, hanem az egyházi hierarchiában tevékenykedő világi papság fenyítésére is igénybe vették. A büntetés lényege a bűnbánat gyakorlása, valamint a javulás előidézése volt. A kolostor-börtönökben a 6. századtól kezdve a makacs, problémás egyházi személyeken kívül világi bűnelkövetőket is fogvatartottak. A 10. századra már rendszeres volt a kolostorok tömlöceiben az egyházi és világi személyek elzárása. III. Ince pápa (1198–1216) választotta le a börtönöket a kolostorokról.[463] A trienti zsinaton hozott határozat is oda irányult, hogy amennyiben a vétkes egyházi személy az elkövetett bűnökért letételt vagy kivetkőztetést érdemelne, inkább térítsék őt jobb útra. A 19. században a megyéspüspökök egyházmegyéjükhöz tartozó vétkes papokat küldhette távolabb eső, többnyire az irgalmasrend irányítása alá tartozó kolostorokba is erkölcsfegyelmi problémáik miatt (ld. Nemesovits Jánost és Kováts Ignácot Pozsonyba).

Az irgalmasrendet a portugál származású, de spanyol területen tevékenykedő Istenes Szent János (1495–1550) alapította a 16. században (1572). Fő tevékenységi körük a szerzeteseknek főleg a társadalom perifériáján élő, hátrányos helyzetű betegek gyógykezelése volt. A szerzetesközösség már a rend alapításától fogva foglalkozott elmeháborodottak gyógykezelésével is. A Magyar Királyság területén a 17. századtól kezdve egészen a 19. század első harmadáig (1834, Szatmárnémeti) 13 kórház létesült a rend fennhatósága alatt. A pozsonyi kórház 1669-ben jött létre, az akkori esztergomi érsek, Szelepcsényi György (1666–1685) anyagi támogatásával.

II. József egy 1783-as rendeletében kötelességévé tette a szerzetesközösség számára az „elmeháborodott" egyházi személyekről való gondoskodást is.[464] Ha a „deficiencia" fogalmat szélesebb körben értelmezzük, a „deficiens" szó jelenthet hibát is, vagy valaminek a hiányát. Ebből kiindulva az ismétlődő fegyelmi vétségek hátterében feltételezhető valamiféle mentális

[462] KAZALY 1882, 703.
[463] MEZEY 2007, 13–24.; UŐ 2018, 51., 120–121; LŐRINCZ–MEZEY 2019, 37–38.
[464] DOBLER 1991, 435.; KOVÁCS 2013, 27–28.; LIPP 2017, 626.

probléma is. Michele Foucalt egy tanulmányában, az elmebeteg fogalmát a munkaképességgel hozta összefüggésbe.[465] Az egyházi bíróságokon hozott ítéletekkel a bírák minden esetben a vétkes egyházi személy javulását irányozták elő. A püspök célja a büntetés kiszabásával az volt, hogy a fegyelmi problémával küzdő személyt minél hamarabb visszaintegrálja a lelkipásztorkodás területére. Találóan jegyezte meg Kovács Janka egy tanulmányában, hogy az egyházi személyek a munka világából történő kiesését ellensúlyozta a szerzetesrend által biztosított „védőháló".[466] Jelen fejezetben azért tartottam hasznosnak kitérni az egyes esperes kerületek papságának véleményére, hogy érzékeltessem, mindezek ellenére megkülönböztették a fegyelmi problémákkal terhelt egyházi személyeket, a beteg, nyugdíjas papoktól. Kováts Ignác egy 1845 februárjában írt levelében konkrétan említést tett arról, hogy őt „mániákusok" közé zárták és biztonságát halálos veszély fenyegeti. *„Mert aki bolondok közé keveredik, maga is bolonddá válik"* - jegyezte meg a klerikus.[467]

Az egyházmegyékben azonban a legáltalánosabbnak a helyi, nyugalmazott papok számára otthont biztosító intézet szolgált a problémás papok elzárására is. Cherrier Miklós a következőképpen fogalmazott 1843-ban, Nagyszombatban megjelent egyházjogi tankönyvében: *„Jelen időkben az egyházmegyék főpásztorai vétkes papjaikat zárdákba, vagy az Aggpapok házába szokták záratni, ájtatossági kötelezettségre, bűnbánati gyakorlatokra, szigorúan meghagyva számukra, hogy vétkeiket kijavítsák és életüket javítsák."*[468] Szeredy József művében is olvasható, hogy a legtöbb egyházmegyében úgynevezett deficienciák voltak, amelyekbe olyan papokat küldtek a püspökök, akik valamiféle kihágást követtek el, vagy folyamatos fegyelmi vétségeikről és javíthatatlanságukról voltak ismeretesek.[469]

Azok az egyházi személyek, akik huzamosabb időt töltöttek a Szent Pál Intézet falai között, általában visszaeső egyházi vétkesek voltak, vagy súlyos kihágásokat követtek el; ezek közé tartozott például a plébánia tőkéjének hűtlen kezelése vagy a mértéktelen alkoholfogyasztás, amely eredője lehetett akár bűncselekmény elkövetésének is.

A levéltári forrásokból, különösen az espereskerületi koronák alkalmával keletkezett jegyzőkönyvekből jól látható, hogy megkülönböztették a fegyelmi vétségekkel terhelt egyháziakat az idős, munkaképtelenné vált papoktól. Az 1822-es nemzeti zsinaton is szóba került, hogy nem célszerű a problémás klerikusokat maguknak érdemeket szerzett lelkipásztorokkal összezárni. A zsinati atyák véleménye arra irányult, hogy külön otthonban helyezzék el az erkölcsi vétségek miatt felfüggesztett papi egyéneket, illetve a beteg és idős

[465] FOUCALT 2000, 251–270.; lásd még pl. FOUCALT 2004; KOVÁCS 2013, 26.
[466] KOVÁCS 2013, 35.
[467] VFL I.1.44. 235/1845. *Ignatius Kováts pensione quadam provideri, et debita 40 ft w. per se contracta exolvi supplicat*, Pozsony, 1845. február 28.
[468] CHERRIER 1843, 350.
[469] SZEREDY 1874, 901.

lelkipásztorokat, nehogy úgy tűnjön, mintha azonos megítélés alá esnének. [470] A veszprémi egyházmegye 1848. június 19-én tartott választmányi ülésén, valamint a szeptember 12-i köztanácskozmány alkalmával is előkerült a szeparáció kérdése.[471] A bűnhődésre ítélt egyházi személyek megfenyítése és javítása végett kerületi közpapjavító és fenyítőházak felállítását tartották célszerűnek a tárgyalásokon résztvevő lelkipásztorok. Azt javasolták, hogy a javíthatatlanokat, „makacsul úgymaradottakat" tegyék le a világiak sorába, ezzel elvesztve minden, az egyházi állapottal járó előnyöket és jogokat. Azokat az egyházi személyeket, akik súlyosabb vétségeik következményeként a börtönt kiállták, ne alkalmazzák a pasztoráció területén.[472] A köztanácskozmányt előkészítő espereskerületi koronák alkalmával is szó esett az Agg Papok Házáról.

A pápai kerület papjai, 1848. szeptember 5-én, Gannán tartották őszi koronájukat. *„Úgy vagyunk meggyőződve, hogy a helyi deficiencia olly intézet, mellyben a rokkant lelkészek, kik vagy öregségi gyengeség, vagy más testi hiba miatt nem képesek többé az úr szőlőjében munkálkodni, hogy abban a tehetetlen plébánosok nyugalomban élve várják el ama végórát, mellyben sáfárkodásukról számadásra meghivattattak. Azonban tapasztalásunk szerint, abban némelyek bekérődzvén felnem vétetnek, mások pedig készebbek a Deficiencián kívül, valamely családos háznál, vagy tulajdon szőlejükben magukat meghúzni, mint Deficienciába bemenni."*[473] Ezen jelenség okait abban látta az esperes kerület papsága, hogy azok a klerikusok, akik fegyelmi vétségeik miatt tartózkodtak az intézményben, elfoglalták a helyeket azon lelkipásztorok elől, akik feladataikat becsülettel elvégezték; idős koruk, romló egészségügyi állapotuk azonban már nem tette lehetővé számukra az aktív pasztorációs tevékenységet. Közvetett formában a lelkipásztorok úgy látták, hogy ezen akadály kiküszöbölésére az lenne célravezető megoldás, hogy ha különválasztanák egymástól a büntetésüket töltő, valamint a nyugdíjas papokat. Ahhoz, hogy fegyelmi vétségek ne legyenek, vagy legalábbis a fegyelmi problémákkal küzdő egyháziak számát csökkentsék, azt javasolták, hogy az egyházmegyei hatóság fordítson nagyobb figyelmet a szemináriumra. Ezzel a kérdéssel kapcsolatban a kerület papságának véleménye arra irányult, hogy amikor valakit felvesznek az intézménybe, már akkor látni lehet, hogy alkalmas-e az egyházi szolgálatra, avagy sem.[474] Azon papok esetében, akik vonakodtak a nyugintézetbe bemenni, döntésüket azzal magyarázták, hogy a rájuk fordított gondviselést nem tartották elégségesnek; attól féltek, hogy megvetést tanúsítanak irántuk. Ezek

[470] A nemzeti zsinat IV. ülésén (1822. október 16.) hozott határozat. IV. fejezet, 2§.-ának 11. pontja. Vö. FEJÉRDY 2018, 563–564.
[471] VFL I.1.44. 771/1848. Választmányi Bizottmány ülése, Veszprém, 1848. június 19.; Köztanácskozmány, 1848. szeptember 12. Ugyanazon jelzet alatt! Vö. GÁRDONYI 2017.
[472] Uo. 771/1848.
[473] VFL V.10. Pápai kerület iratai, 1848. szeptember 5. Ganna.
[474] Uo. V.10.

mellett a pápai kerület papsága kitért még az intézmény kulcsárának vélelmezett anyagi túlkapásaira is. A fegyelmi vétségekkel terhelt egyének büntetésére is kitértek a pápai kerület lelkipásztorai. Az egyházi személy, akár beszédje, akár életmódja által megbotránkoztatásra komoly okot szolgáltatna, először figyelmeztessék hibáikra; amennyiben azok nem változtatnak viselkedésükön, idézzék a szentszéki bíróság elé vagy kötelezzék a hitvallás letételére. Viszont abban az esetben, amennyiben a problémás személy vonakodna, hozzáállásán nem változtatna, fosszák meg hivatalától.[475] A segesdi kerület papságának álláspontja arra irányult, hogy a javíthatatlan, bűneikben úgy maradt klerikusokat tegyék le a világiak sorába, szállítsák őket javító vagy dologházakba.[476]

Abban az esetben, amennyiben hibáikban úgy maradt, a pozitív irányú változásra képtelennek tartott egyénekről volt szó, akik több alkalommal történt intések, feddések ellenére tovább folytatták megbotránkoztatásra okot adó életmódjukat, – mely által a lelkipásztorkodásban hasznavehetetlenek voltak –, azok ellen a veszprémi kerület papsága büntetés gyanánt a legnagyobb szigor alkalmazását helyezte kilátásba. Azt javasolták, hogy a problémás személyeket meghatározott időtartamra, mindennemű papi működéstől függesszék fel, és a tisztes papi öltözetet is vonják meg tőlük, helyette külön fegyelmi ruházatba öltöztessék őket.[477]

A veszprémi egyházmegye nyomtatott névtárai tartalmazzák többek között a Szent Pál Intézet lakóinak névsorát is. Ebben a forrástípusban a *„valet.”* valamint az *„emer.”* jelzővel különböztették meg a problémás egyházi személyektől azokat a papokat, akik egészségügyi okokból, vagy idős koruk miatt tartózkodtak az intézetben. A *Schematismusok* alapján 1840 és 1855 között legalább 15 személyt találunk fegyelmi problémáik következményeként büntetés gyanánt huzamosabb időre elzárva. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc idején nem vezették a papi névtárat, így az 1848–1850 közötti időszak adatai ismeretlenek. Az egyházmegye teljes papsága, leszámítva a szerzeteseket, valamint az egyházmegyén kívül lelkipásztori szolgálatot teljesítő papokat, az 1843-as névtár szerint 387 fő volt. Ez a számadat az 1850-es évek második felére minimálisan csökkent (366 fő).[478]

Az egyházmegye papságának létszámához viszonyítva abszolút elenyésző a deficienciában büntetésüket töltő papok száma. Mivel az elzárás célja a javítás volt, így előfordulhatott olyan eset is, amikor egy pap rövid időt töltött az intézményben (két-három hetet, esetleg egy hónapot); abban az esetben nem volt feltüntetve a neve a papi névtárakba a Szent Pál intézet lakójaként. Ebből következik, hogy aránylag pontos számadatot csak a visszaeső vétkesekre vonatkoztatva

[475] Uo. V.10.
[476] VFL V.6. Igali kerület iratai, 1848. szeptember 5. Gölle.
[477] VFL V.13. Veszprémi kerület iratai, 1848. szeptember 4.
[478] *Schem.* 1843, 167.; Uo. 1857, 134.

ismerünk.[479] Jó példával szolgálnak a felvetésre azok az egyházi személyek, akik az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc alatt kompromittálódtak. Miután büntetésüket letöltötték, többségüket ismét alkalmazták a lelkipásztori szolgálatban, és az intézményben való tartózkodásuk nem befolyásolta egyházi előmenetelüket negatív irányban.[480] Azon egyházi személyek esetében, akik éveket töltöttek egyhuzamban az Agg Papok Házában javítás céljából, általában visszatérő kihágásaikról voltak ismeretesek, valamint az életpályájukban a stagnáció is megmutatkozott. Közülük Kováts Ignác, Nemesovits János, Fittler Gábor és Szalay Sándor voltak azok az egyházi személyek, akik leveleikben többször tettek említést az Agg Papok Intézetében átélt vélt vagy valós sérelmeikről, a házban húzódó személyes ellentétekről, problémákról.

V. 3. A segesdi espereskerület papságának észrevételei a káplánok erkölcseikről és magaviseletükről szóló ismertetvénnyel kapcsolatban

A veszprémi egyházmegye segesdi espereskerületi koronáján készült jegyzőkönyvben kifejtett érvek megmutatkoztak Szalay Sándor káplán és Tóth József plébános között kibontakozó konfliktushelyzetben is, ez indokolja jelen fejezetben az említett forrásban foglaltak részletes ismertetését. A segesdi kerület papsága 1845. április 9-én, a szobi plébánián tartott esperes kerületi korona alkalmával készült jegyzőkönyvben hosszan kifejtve tiltakozott a rendelkezés ellen. A rendeletben foglaltakat, mint választott eszközt a fegyelem erősítése érdekében elfogadták ugyan, ennek ellenére nem találták célszerű megoldásnak. A dokumentumban kiemelték, hogy azáltal, hogy néhány káplán botrányos viselkedést tanúsított, még nem kell azokat a papokat is minősíteni, akik állomáshelyükön becsülettel végezték a lelkipásztori szolgálatot és emellett erkölcsi életük kifogástalan volt.[481]

A kerület papsága azon álláspontot képviselte, hogy a plébánosok által a káplánok magaviseletéről, erkölcseikről, a rájuk bízott hivatali feladataik minősítéséről szóló információ az „alattomos vádaskodás” bélyegét viseli magán, mivel a feljelentés – ahogy a megyéspüspök fogalmazott – titokban történt.[482] Zichy Domonkos püspök a körlevélben kitért arra is, hogy rendelkezése hasznos eszköz arra egyrészről, hogy a jobbakat a megfelelő időben egyházi

[479] Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcot megelőzően az utolsó papi névtár az 1847-es volt. Ez a forrás az 1846-ra vonatkoztatható adatokat tartalmazza. A forradalmat követően az első névtárat 1851-ben adták ki. Vö. *Schem.* 1847.; 1851. Példa: Gyömörey Lajos hitehagyása 1846 decemberében történt. 1847 tavaszán visszavételét kérte a katolikus egyházba és az egyházmegye kötelékébe. Ezen év nyarán kezdte büntetését, és csak 1849 elején került ki az intézményből. Ebből következik, hogy a papi névtárban nem szerepel a neve az intézet lakójaként. Emiatt írtam fent, hogy csak aránylag pontos számadatot ismerünk.
[480] ZAKAR 1999, 105.; TAMÁSI 2009, 358.
[481] VFL I.1.44. 406/1845 *Protocollum Congregationis vernalis districtus Següsdiensis,* Szob, 1845. április 9.
[482] Uo. 406/1845.

javadalommal jutalmazza, másrészről pedig hogy a vétkes káplánokat üdvös útra térítse.[483] Mivel a káplánok alkalmazása, elmozdítása ezen utasítás szerint történt, s mivel a feljelentés tényét a plébánosok nem közölték az érintett személyekkel, ebből kifolyólag nem is tudtak védekező álláspontot képviselni az ellenük felhozott vádakkal szemben. A javadalomszerzéssel kapcsolatban olyan véleményt fogalmazott meg a segesdi kerület papsága, hogy a pasztorációban szerzett érdemek és a magaviselet legyen a fő szempont az előléptetésben és az elhelyezésben, vagyis ne mondják azt, hogy *„aki közel a tűzhöz, az melegszik”.* Utóbbi megjegyzés utal a püspöki pártfogás fontosságára, ami előnyt jelentett a javadalomszerzésnél.[484] Továbbá a jegyzőkönyv kitért ezen dokumentumok szubjektivitására is. A kerület papsága túlságosan egyoldalúnak tartotta az ismertetvényeket ahhoz, hogy azok tartalmából a püspök objektív képet kaphasson az egyházmegye segédpapságának erkölcsi állapotáról és magaviseletéről.[485]

Az bizonyos, hogy a feljelentésekre befolyásoló tényező volt a káplán a plébánosával szemben tanúsított viselkedése. Ennek a hivatali kapcsolódásnak, alá-fölé rendeltségi viszonynak a bizalomra és a szeretetre kellett épülnie. Amint felbomlott az összhang az egymás mellett élő két felszentelt pap között, súrlódások, konfliktushelyzetek adódtak, a plébánosi jelentés tartalmából érződött a feszültség. *„A vagy nem lehetnek e a plébánosok közt is gyengék, kik ezen kedvező alkalmat az bosszúállásra használhatnák?”*De ez oda-vissza is jellemző lehetett, hogy a jelentés akár a káplánt is bosszúállásra késztethette.[486] A fejezet középpontjába állított Szalay Sándor leveleinek vizsgálatából is kimutatható, hogy a bosszúállás inkább a káplánt vezérelte, de több más tényező mellett a plébános áthelyezési kérelme – amelyben szűkszavúan ugyan, de tájékoztatta Zichy Domonkost a segédlelkész erkölcsi kihágásairól – vezetett ahhoz, hogy a segédlelkész feljelentse plébánosát a szentszéki bíróság előtt.[487] A segesdi kerület papságának

[483] VFL I.1.2. IX. köt. *Circulares* (1841–1850), 1845. január 15.
[484] Az egykori csicsói plébános, Nemesovits János (1835–1845) leveleiben többször a püspöki pártfogás hiányát fájlalta. Vö. FOGL 2021, 495–515.; FOGL 2015, 10–15.
[485] VFL I.1.44. 406/1845. *Protocollum Congregationis vernalis districtus Següsdiensis,* Szob, 1845. április 9.
[486] Uo. VFL I.1.44. 406/1845.
[487] VFL I.1.44. 236/1845 Szalay Sándor kisbári káplán vádlevele, Kisbár, 1845. március 7. Kisbár; VFL I.1.44. 228/1845. Tóth József kisbári plébános káplánja áthelyezését kéri, Kisbár, 1845. március 1. Kisbár. Szalay Sándortól elvonatkoztatva, jó példával szolgál az állításra Salamon József pacsai káplán (1842–1845) vádjai egykori plébánosa, Mihalovics József nemesvidi lelkipásztorral (1838–1851) szemben. Salamon József 1842 decemberében levelet intézett Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, amelyben különféle vádakkal illette egykori elöljáróját, Mihalovics József nemesvidi plébánost. A szentszéki vizsgálat gyanítható, hogy hasonló okokból, mint Szalay esetében, ezúttal is elmaradt. Pacsáról azért kellett távoznia a segédlelkésznek, mert viszonyt gyanítottak közte és a helyi szabó mester, Virág János felesége között. A férj terjesztett panaszlevelet a Szentszékhez. Az ügyből kifolyólag tett jelentésében érdekes információt közölt Molnár Mihály pacsai plébános, ami alátámasztja azt a feltételezésemet, miként a segédlelkészt a bosszú vezethette Mihaloviccsal szemben. A lelkipásztor szerint a káplán sokat járt Nemesvidre és erősködött, hogy szegődtesse szolgálatra a nemesvidi plébános gazdasszonyát. „*Valóban igen sajnálom fiatal áldozópap társamot, hogy sok szép négyszemközti üdvös kérelmemet szélnek eregette. Jött erősebb lelkesedéssel a bibére szállván ellenem ingerültségre látszott gerjedni. Kérem azonban mély alázatossággal a magas hatalmú főnökségeket legyenek eránta inkább kegyessek, mert amint sejdétettem, kész Ő, a maga balesetén megigazulni.”.* A plébános jelentéséből vett idézetből is kiderülhet, hogy a plébánosi jelentésnek hangsúlyos szerepe lehetett az előléptetésben. Vö. VFL I.1.44. 834/1845. Molnár Mihály pacsai plébános jelentése, Pacsa, 1845. október 21. Az ügyről lásd még például: VFL I.1.44. 777/1845. Szentszéki ülés jegyzőkönyve, Veszprém, 1845. október 4.

további érve volt a rendelet ellen az, hogy felébresztheti a gyanakvást a káplánban, aminek bizalomvesztés lehetett a következménye. Amennyiben a plébánosnak elegendő oka volt arra, hogy káplánját feljelentse a megyéspüspöknél, azt mindenképpen nyíltan tegye meg, hogy a vádlott fél megvédhesse magát. *„A plébános hibás, vagy vétkes káplánját intse meg szeretet teljesen, négyszemközött, ha ez nem használna, vegye még intésének bizonyságául az espereset, és ha ez sem lenne elegendő használtassék a korona dorgálása (…).”*[488]

A füredi esperes kerület papsága 1845. május 20-án, Pettenden tartotta tavaszi koronáját.[489] Az új kerületi jegyző, Szabó Imre csicsói plébános (1845–1847) felszólalt a főpásztori körlevélben foglaltak védelme érdekében. Beszédjében megjegyezte, hogy tisztában volt azzal a papság, miszerint az egyházmegye néhány esperes kerületének lelkipásztorai meglehetősen rossz irányból közelítették meg a főpásztori utasítást és nem csupán a rendelet ellen tiltakoztak, hanem annak eltörlését is szorgalmazták.[490] A füredi kerület papjai célszerű eszköznek tartották a káplánok magaviseletéről szóló jelentést, amit az egyházfegyelem helyreállítása érdekében optimális eszköznek tartottak. A koronán résztvevő lelkipásztoroknak az volt a meglátásuk, hogy amennyiben egy plébános a káplán magaviseletét kifogásoló vádlevelet intézne a szentszékhez, a megyéspüspök atyailag azonnal intse meg az engedetlen segédlelkészt; ezáltal látta elérhetőnek a kerület papsága azt a célt, hogy a büntetés valóban a vétkes pap javulását szolgálja, és egyben korlátozzák annak lehetőségét, hogy a plébános bármely nézeteltérés miatt bosszút álljon káplánján.[491]

V. 4. Szalay Sándor rövid életpályája, fegyelmi ügyei 1844-ig

Szalay Sándor a Sopron vármegyei Röjtökön született 1801. március 13-án, Szalaj József uradalmi ispán és Gértzej Teréz házasságából.[492] Szalay a kisbári plébános ellen írt panaszlevelében utalt nemesi származására:*„*(…)*Elképzelheti mennyi piszkolódásokat, mocskolódásokat tett rajtam azon két vipera* (plébános és gazdasszonya – F. K.)*, ki nem csak*

Vö. Melléklet II.13.2–3. A nemesvidi plébános elleni levél: VFL I.1.44. 799/1842.

[488] VFL I.1.44. 406/1845 *Protocollum Congregationis vernalis districtus Següsdiensis.* Szob, 1845. április 9.; Az espereskerületi koronákon történő számonkérést a kerület papsága Kopácsy József hercegprímás, egykori veszprémi püspök (1825–1839; 1839–1842 között püspöki adminisztrátor) által 1833. január 20-án kibocsájtott főpásztori körlevelére alapozta. Vö. VFL I.1.2. VIII. köt. *Circulares* (1831–1840), 1833. január 20.

[489] VFL V.3. Balatonfüredi kerület iratai. 1845. május 20.; Az összejövetel liturgikus részét követően tisztújításra került sor. A kerületi tagok Szabó Imre csicsói plébánost választották a megürült kerületi jegyzői pozícióra. A tisztújításra Nemesovits János 1845. január 7-i lemondása miatt került sor. Vaszary István alesperes, paloznaki plébános (1823–1850) sajnálatát fejezte ki az esettel kapcsolatban, de hozzátette, hogy Nemesovits megérdemelte azokat a dolgokat, amik vele történtek és figyelmeztette paptársait, hogy ez az eset intő példaként szolgáljon számukra és óvatosságra sarkallta őket. Nemesovits János és Vaszary István közötti konfliktusról lásd. FOGL 2021, 502. (Illetve az értekezés VI. fejezetében.).

[490] A segesdi kerület mellett például a sümegi kerület papsága tiltakozott a püspöki rendelkezés ellen. Vö. VFL I.1.44. 407/1845. *Demonstratio districtus Sümeghiensis contra informationes capellanores*, 1845. május 25.

[491] VFL V. 3. Balatonfüredi kerület iratai. 1845. május 20.;

[492] Szalay Sándor édesapjának a nevét Pfeiffer János Szalaj-nak írja. Vö. PFEIFFER 1987, 965.

felszentelt pap, de született nemes is vagyok!"[493] Arról nem rendelkezünk konkrét adattal, hogy Szalay Sándornak hány testvére volt, de az bizonyos, hogy 1850 környékén bátyja (Szalay Lázár ügyvéd) és nővérük, Trézsi (Terézia) együtt éltek a Vas vármegyei Simonyiban.[494] Volt egy Imre nevű testvérük is, aki 1808-ban született, Sándorhoz hasonlóan szintén a papi hivatást választotta, 1834. szeptember 14-én szentelték pappá. A szombathelyi egyházmegyében teljesített lelkipásztori szolgálatot.[495] Szalay Sándor filozófiai tanulmányait Szombathelyen végezte, a teológiát Veszprémben kezdte, majd 1826-tól a Pesti generális szemináriumban folytatta.[496] Pappá szentelésére 1828. szeptember 14-én került sor Veszprémben, a püspöki palota házi kápolnájában.[497]

Kopácsy József megyéspüspök Szalay Sándort, mint szentelés előtt álló papot 1828. szeptember 5-én Somogyfajszra helyezte, kápláni szolgálatra.[498] Innen Kisgörbőre került 1830. augusztus 28-tól, szintén segédlelkészi pozícióba.[499] Fegyelmi problémái, akárcsak az előző állomáshelyén itt is kiütköztek. Szalay Sándor 1833. január 6-án, levelet címzett Kopácsy József veszprémi püspökhöz, amelyben megismételte korábban a főpásztorhoz intézett azon kérését, hogy helyezze át őt egy másik plébániára. „*Múlt hónap elején kelt alázatos folyamodásomban legforróbb buzgósággal esedeztem kegyelmes püspök előtt elmozdításomért részént azért, mivel erőmben felettébb megfogyatkozva lévén és távol fekvő filiálisokba való majdnem mindennapi szükséges gyaloglást megbírni nem tudom; részént pedig Forintos György úr, ellenem való fondorkodásai és hamis rágalmazása miatt már majd kétségbe estem."*[500] írta a segédlelkész. Ami legelőször feltűnő, hogy Szalay Sándor magát a narratívában már a levél legelején az „üldözött, mások által gyanúba kevert ártatlan káplán" szerepébe helyezte. Valószerűtlennek tartom, hogy egy harmincas évei elején járó fiatal pap számára gondot jelentett a gyaloglás és fizikai ereje fogytán lett volna. Ezzel a retorikai elemmel Szalay Sándor azt kívánta érzékeltetni, hogy elhatározásában nagyobb szerepe volt egészségügyi panaszainak, mint Forintos György táblabíró panaszlevelének. Az említett személy 1832. december 31-én kelt levelében bevádolta Szalayt Horváth Pál sümegcsehi plébános, kerületi alesperes[501] előtt, és a segédlelkész

[493] VFL I.1.44. 236/1845 Szalay Sándor kisbári káplán vádlevele, Kisbár, 1845. március 7.
[494] VFL I.1.44. 498/1850 *Recursus Alexandri Szalay presbyteri Dioecesani pro facultate discendendi e domo Deficientiae*, 1850. augusztus 4. Veszprém.
[495] VECSEY 1943, 439.; GÉFIN 1935, 391–392.
[496] PFEIFFER 1987, 965.; *Schem.* 1827, 121. Iskolatársa volt Ranolder János veszprémi püspöknek (1850–1875). Kováts és Fittler panaszlevelüket azzal kezdték, hogy Szalay Sándor a városban ezzel hencegett, a főpásztor nevében „támogatóinak" áldást osztogatott. A két pap azt is említette, hogy a püspöki beiktatást Szalay nem csak köszöntővers (laudáció) írásával ünnepelte. Vö. MNL VeML XV.2.a. 327/1.
[497] VFL I.1.5. *Liber Sacrarum Ordinationum Ab Anno 1806–1845.*; PFEIFFER 1987, 965.
[498] VFL I.1.10. 34/142 Szalay Sándor kinevezése Somogyfajszra, 1828. szeptember 5. Vö. PFEIFFER 1987, 965.
[499] VFL I.1.10. 34/147 Szalay Sándor kinevezése Kisgörbőre, 1830. augusztus 28. Vö. PFEIFFER 1987, 965.
[500] VFL I.1.10. 34/149d. Szalay Sándor folyamodványa (tisztázó levele), 1833. január 6.
[501] Horváth Pál (1762–1834), sümegcsehi plébános (1801–1834), sümegi kerületi alesperes (1832–1834). Vö. PFEIFFER 1987, 527.

elhelyezését szorgalmazta.

A vádló előadta, hogy a plébánia egyik filiájában, Szőlősön[502] a káplán egy alkalommal misét mutatott be. Az istentiszteletet követően a nap hátralévő részét a településen töltötte, először az iskolamester, majd a templomatya házában tartózkodott. Mindkét helyről kidobták a káplánt, mert a házigazdák feleségeihez gyanúsan közeledett.[503] A másik vádpont az volt a segédlelkész ellen, hogy olyan verseket írt, amelyek közül egy a kisgörbői plébános női szolgálóinak erkölcseit kifogásolta.[504] A dokumentumban említésre kerültek olyan esetek is, amikor a segédlelkész részegeskedett, és ilyen állapotban megbotránkoztatásra szolgáltatott okot. A káplán tisztázó levelében tagadta az ellene felhozott vádakat és azokat lejáratásnak minősítette.[505] Szalay Sándor a vád mögött a bosszúállás szándékát feltételezte, magát ártatlannak tartotta. Megjegyezte, hogy Forintos azért neheztelt rá, mert nem akart vele kártyázni. Továbbá a káplán azt állította, hogy a vádló Forintos György vízkereszt ünnepén (január 6.) táncos, zenés mulatságot rendezett, böjti időszakban húst fogyasztott. Szalay Sándor figyelmeztette a táblabírót ezen vétségeire, ami miatt összekülönböztek és a segédlelkész azzal fenyegette vitapartnerét, hogy jelenteni fogja a kihágásokat a főpásztornál.[506] Továbbá azzal védekezett, hogy a plébános háztartásáról szóló „gúnyverseket" nem ő írta, hanem ezek a költemények a falusi közösségben „szájról-szájra" terjedtek, amiket csak azért jegyzett le, hogy megmutassa a plébánosnak.[507]

A panaszlevelet Horváth Pál alesperes, 1833. január 3-án felterjesztette a konzisztóriumhoz.[508] A püspöki szentszék január 19-én tartott ülésén hozott elmarasztaló ítéletet Szalay Sándor fegyelmi ügyével szemben. A vétkes káplán számára az egyházmegyei bíróság az Agg Papok Házában letöltendő 8 napos elzárást rendelt el. Az intézményben való tartózkodásának ideje alatt tilos volt Szalaynak a misék alkalmával áldoznia, a szeminárium lelki igazgatójának felügyelete alatt elmélkedést kellett kidolgoznia. Emellett szigorú böjtöt határoztak meg számára (szerda, péntek).[509] Miután büntetését letöltötte, a megyéspüspök 1833. február 2-án kelt határozatában a barcsi plébániára helyezte.[510] Szalay Sándor három és fél évig

[502] Szőlős = Vindornyaszőlős, mint Kisgörbő filiája. Vö. *Schem.* 1845, 101.
[503] VFL I.1.10. 34/149a. Forintos György táblabíró panaszlevele Szalay Sándor káplán ellen. 1832. december 31.
[504] VFL I.1.10. 34/149c. Szalay Sándor „plébánia csúfoló" verse: két szerelmes vers, mint bizonyíték. Vö. Melléklet II.6.
[505] VFL I.1.10. 34/149d. Szalay Sándor folyamodványa (tisztázó levele), 1833. január 6.
[506] VFL I.1.10. 34/149b. Forintos György panaszlevelének legelején leszögezte, hogy ő nem akart ártani Szalay Sándornak: *„Szent István napján* (augusztus 20. – kiemelés: F. K.) *Nagyméltóságú Kopácsy József püspök úrral, Ő excellentiájával együtt lennem hosszabb ideig szerencsém lévén. Szalay Sándor káplán viselete felől érdeklődött. De minek utána semmi dicséretet felőle nem tehettem, ártani neki nem akarván, semmit felőle nem szólottam."*. Vö. VFL I.1.10. 34/149a. Forintos György táblabíró panaszlevele, 1832. december 31.
[507] VFL I.1.10. 34/149d. Szalay Sándor folyamodványa (tisztázó levele), 1833. január 6.
[508] VFL I.1.10. 34/149b. Horváth Pál sümegcsehi plébános, kerületi alesperes felterjesztése., 1833. január 3.
[509] VFL I.1.10. 34/149e. Szentszéki jegyzőkönyv., 1833. január 19.
[510] VFL I.1.10. 34/150. Szalay Sándor áthelyezése a barcsi plébániára.

teljesített kápláni szolgálatot Mujszer Ferenc plébános oldala mellett. A lelkipásztor 1837. augusztus 27-én kelt folyamodványában arra kérte a megyéspüspököt, hogy helyezze el tőle problémás káplánját. *„Lassan-lassan változtatja rossz természetét, és a reménység táplál, hogy őtet, mint böcsületes papot fogom visszaadni a megyének, azonban ezen reménységemtől megfosztott a következő eset."* - jegyezte meg levelében a plébános.[511] Az ominózus eset, amelyre Mujszer utalt, Lancsár János vízvári adminisztrátor[512] plébánosi beiktatásának alkalmával történt 1837. május 21-én. A szertartást az akkori kerületi alesperes, Rákóczy Antal[513] végezte, amelyen a barcsi káplán, Szalay Sándor is részt vett. *„Ebédet követően elszökvén a papok közül, szokása szerént a mesterek közé vetette magát, és derekasan meg is részegült."* - olvasható a jelentésben.[514]

A vacsora alatt az alesperes megrótta Szalayt, majd aludni küldte. A plébános elmondása szerint a káplán szót fogadott, le is vetkőzött; de nem aludni ment, hanem a cselédszobába, ahol egy éppen ott tartózkodó polgár asszonyt a vele való közösülésre kényszerített. Mujszer Ferenc barcsi plébános nem volt jelen az eseményen, hallomásból szerzett tudomást a történtekről. A plébános még aznap megintette a segédlelkészt: *„*(…) *és ugyan még aznap négyszemközt szemére is vetettem, de ő ezer átkok közt tagadván tettét, haraggal elhagyta szobámat"*. A lelkipásztornak ugyanazok voltak a kifogásai Szalayval szemben, mint a kisgörbői esetnél. Említette a pap továbbá, hogy segédje naponta kocsmába járt: *„Ott leissza magát, itthon pedig istentelenkedék"*. Figyelemre méltó a következő megjegyzése a lelkipásztornak, ami rámutat arra, hogy Szalay Sándor káplánnak idáig már három plébániát is fegyelmi problémái miatt kellett elhagynia: „*Talán a negyedik plébános szerencsésebb lesz Szalay megjavításában, mert ezen a téren vele együtt három plébános is kudarcot vallott."*[515] A következő állomáshely a tüskevári plébánia volt, ahonnan Szalay Sándort alkoholproblémája és botrányos viselkedése miatt az akkori megyéspüspök 1838-ban ismét az Agg Papok Intézetébe küldte, ahol amint Szalay egyik leveléből kiderül, negyed évet töltött. Miután javulásáról tanúbizonyságot tett, a püspök ismét alkalmazta a lelkipásztori szolgálatban, mint káplánt: 1839-től Vörsön, ezt követően Kiskomáromban, Várpalotán, Márkón, majd végül innen került Kisbárra 1844 őszén, Tóth József plébános mellé.[516]

---

[511] VFL I.1.10. 34/153. Mujszer Ferenc barsi plébános jelentése. 1837. augusztus 27.
[512] Lancsár (Lantsár) János (1803–1871) vízvári adminisztrátor, majd plébános (1835–1871). Vö. PFEIFFER 1987, 666.
[513] Rákóczy Antal (1777–1858) zákányi plébános, a csurgói kerület alesperese (1814–1858). Vö. PFEIFFER 1987, 869.
[514] Uo. 34/153.
[515] Uo. 34/153.
[516] VFL I.1.44. 498/1850; Pfeiffer János kihagyta a kápláni állomások közül Szőlősgyörököt, amit az 1829-es Schematismus említ. Ezen a helyen valószínűleg kisegítői feladatot láthatott el és nem volt hivatalosan káplán. *Schem.* 1829, 80.; A barcsi plébános 1837-es jelentésében azt írta, hogy ő volt a harmadik plébános, aki megpróbálta Szalayt jó útra téríteni, de próbálkozása sikertelen volt és reményét fejezte ki, hogy a negyedik plébános majd

V. 5. Konfrontáció Tóth József kisbári plébános és Szalay Sándor között

A kisbári plébánia közigazgatásilag Somogy vármegyéhez, egyházigazgatási szempontból a veszprémi püspökség igali esperes kerületéhez tartozott. A plébániát 1743-ban alapították, az anyatemplom védőszentje Szent Teréz volt. A település magyarlakta, felekezeti szempontból katolikus volt.[517] Tóth József plébános 1845. március 1-jén kelt levelében arra kérte a megyéspüspököt, hogy helyezzék el tőle Szalay Sándort problémás magaviselete miatt. A dokumentumból kiderül, hogy a káplán már öt hónapja szolgált mellette. A plébános elsősorban gyenge egészségi állapotára hivatkozott, és ugyan nem fejtette ki, de éppen emiatt sem tudta eltűrni a segédlelkész megbotránkoztatásra okot adó viselkedését.[518] Amikor a feldühödött káplán számonkérte a plébánost, Tóth József azzal védekezett, hogy csak kérvényezte a káplán áthelyezését annak kifogásolható magaviselete miatt. Tulajdonképpen ez a dokumentum indította el a történéseket.

Szalay Sándor terjedelmes panaszlevelét 1845. március 7-én írta Zichy Domonkos megyéspüspökhöz címezve.[519] Az egykori kisbári káplán részletekbe menően ismertette helyzetét, sanyarú sorsát, ezek mellett súlyos vádakkal illette a plébánost, aki ellen szigorú szentszéki vizsgálatot kért. Annak ellenére, hogy a dokumentum forrásértékét csökkenti annak egyoldalúsága, érdemes bővebben elemezni és összehasonlítani Tóth József kisbári plébános néhány megjegyzésével, valamint az üggyel kapcsolatos konzisztoriális iratanyaggal. Mivel mindkét pap a saját álláspontját hangsúlyozta, így objektív forrásnak a szentszéki jegyzőkönyvet kell tekinteni. A leírtakból tulajdonképpen „alulnézeti" képet kaphatunk elsősorban arra vonatkoztatva, hogy milyen tényezők vezethettek a plébános és a káplán között kialakult rossz viszonyhoz.

Szalay Sándor panaszlevelében a legsúlyosabb vád a plébános ellen gazdasszonyával, Naczával (Anna) folytatott vérfertőző kapcsolat volt. Mivel a vádlevélben szexuális jellegű bűnesetről volt szó, ebből kifolyólag képet kaphatunk a plébános jórészt nőkből álló háztartásáról is (pl: Nacza, Veronika).[520] Szalay mindjárt a levél elején erős érzelmi ráhatással indított: *„Elkeseredett, és az utolsókra elszánt, de még is Méltóságodnak veleszületett igazságszeretetébe bizakodó szívvel folyamodom Méltóságod kegyes atyai arcza elébe,*

---

sikerrel jár. Vö. VFL I.1.10. 34/1853.; A kápláni állomáshelyekhez: PFEIFFER 1987, 965.; *Schem.* 1831, 52.; 1833, 118.; *Schem.* 1845, 83.

[517] *Schem.* 1851, 80. A település mai neve Kisbárapáti, Somogy vármegye tabi járásához tartozik.

[518] VFL I.1.44. 228/1845. Tóth József kisbári plébános a mellette szolgáló káplán elhelyezését kérte. 1845. március 1.

[519] VFL I.1.44. 236/1845.

[520] BEDNÁRIK 2020, 94.; Szalay Sándor levelében említett egy Katalin és egy Vica (Éva) nevű hölgyet is, akik egykor a plébános szolgálatában álltak. Vö. VFL I.1.44. 486/1845b. Szalay Sándor levele Zichy Domonkos püspökhöz. 1845. június 5.

következendő alapos, és szigorú vizsgálatot követelő panaszommal." A káplán 1845. február 12-én, egy pénteki napon Andocsra indult, hogy ott – mint jó paphoz illik – bűnbánatot gyakoroljon. A hideg időjárás miatt sapkát kellett felvennie, ami igen rossz állapotban volt, ezért megkérte a plébános gazdasszonyát, Naczát (aki a plébános idősebbik unokahúga volt), hogy varrja meg azt. Miután a sapka javítása megtörtént, útnak indult a káplán, majd másnap hazatért Kisbárra. *„Másnap haza térvén, a szobámat tisztogató szolgáló mondotta este: »hogy az idő alatt, míg én Andocsra menendő miséztem, a Plébánus Úr kisebbik huga Veronika, mintegy 12 éves, a sapkámba beleköpdösvén, és huhálkodván, a feldhez csapkodta légyen«"*[521] Ezután Szalay a fiatal szolgálólányt megfeddte, hogy merte ezt cselekedni egy felszentelt pappal szemben. Az kiderül a szövegből, hogy a szolgáló személyzet előtt a káplánnak nem volt tekintélye.

A plébános és a káplán között előforduló súrlódásokban szerepet játszhatott a cselédség is. Nem volt ritka eset, hogy maga a plébános is növelte a kellemetlenségeket azáltal, hogy sokkal inkább a cselédek szavára hallgatott, mint paptársáéra.[522] A dokumentumból kiderült, hogy többször a cselédek jelenlétében intette meg a plébános a káplánt. A lány nővérének a történteket máshogy adta elő, amiért a gazdasszony mind Veronikát, mind a segédlelkészt megszidta. A történéseket Szalay részletekbe menően ismertette, érdemes belőle hosszabban idézni. *„A káplán csunyával megszidott, pofonverésekkel, és oskolábani megvesszőztetéssel fenyegetett, pedig én a sapkáját inkább kikeféltem, nem, hogy földhöz vertem volna* (Veronika – F. K.) *Ez noha legelgonoszítottabb előadás és hazugság volt, a Nacza még is a szolgálót dühösen nyakon ragadván, összeverte, pofoszta a káplányos kurva lelkét káromolván, s végre kiöntvén a szolgálon mérgét ajtóm felé rohant s az én hunczut, kurafi lelkemet szidta a plébános úr hallatára.* (…) *De estvére kerülvén a dolog, midőn a szobámba a mosdóvizet békellett hoznia, a Nacza a megvert szolgálót, a bejöveteltől eltiltván, másikat küldött be, amazt pedig a reggeli címekkel illetvén, hogy a leány sírás nélkül a mocskos reáfogásokat ki nem állhatta. Mire a Nacza báttyához bémenvén, fölbújtotta, hogy a leány azért sír mivel hozzám nem jöhet, holott én már egy pár hónappal előbb azért könyörögtem, hogy másik leányt küldenék bé* (…). *A Plébános Úr tehát nagy méreggel kijövén, a szolgálót éktelenül összvekorbácsolta, azután reám* (…) *rohant, s öszvegazolván, mint házi csendzavarót másnapra elutasított."*[523]

Tóth József plébános 1845. március 16-án kelt levelében azt állította, hogy korábban szolgált a parókián egy Katalin nevű leány, akivel állítása szerint a káplán szexuális viszonyt folytatott, ezért a plébános férjhez adta a nőt.[524] Továbbá Tóth József említést tett arról is, hogy

[521] VFL I.1.44. 236/1845.
[522] KAZALY 1885, 89.
[523] VFL I.1.44. 236/1845.
[524] A plébánosnak a lokális közösségekben egyfajta erkölcsbírói szerepe is volt, háztartásában sem tűrhette meg az erkölcstelenséget. A témában lásd. GYÖNGYÖSSY 2017, 215–226.

Szalay Sándor alkoholos befolyásoltság alatt a gazdasszonnyal, illetve annak húgával is többször erőszakoskodott.[525] A káplán azt állította továbbá, hogy böjti időszakban a plébános húst fogyasztott, a plébániai iskolát nem látogatta, nem oktatott, nem keresztelt, nem temetett, hétköznaponként nem misézett, csak vasárnap; akkor is délben. A gyónás szentségét felvenni akaró személyeket rendszerint elküldte. Ha vasárnap beteghez hívták, ő nem ment el a helyszínre, helyette kártyapartnereivel töltötte az időt. *„Hány ember halhatott már meg ezen már 35 esztendeig plébániát bitorló ember lelketlensége miatt. Hányat pofozott meg, midőn a kártyaasztaltól gyóntatni hívták?”*[526] – jegyezte meg Szalay Sándor.

Szuly Rita a győri egyházmegye vasvári espereskerületének 18. századi alsópapságát vizsgáló doktori értekezésében felhozott a lokális konfliktushelyzetekre, valamint a normaszegésekre egy 1745-ös esettanulmányt a nagynardai hívek és adminisztrátoruk konfliktusáról. Egyik vádpont volt a pap ellen, hogy hiába keresték, amikor a haldoklóhoz hívták, nem tartózkodott a parókián és ennek következtében több személy a betegek szentségének felvétele nélkül hunyt el. A szerző is megállapította, hogy ez igen súlyos vád volt.[527] Igaz, hogy az eset pont száz évvel megelőzi Szalay Sándor vádjait, ugyanakkor remek párhuzam. Zakar Péter egy tanulmányában említette, hogy Szűts Antal kisteleki plébános (1835–1848; csanádi egyházmegye) egy 1844-ben kelt panaszlevélben a hívők felrótták a lelkipásztornak, hogy a haldoklóknak napokat kellett várniuk, mire megkapták az utolsó kenetet.[528] Bednárik János a 19. század második felével foglalkozó munkájában megjegyezte, hogy a lokális közösségekben a plébánosok ellen felhozott vádak között visszatérő volt a haldoklók szentséggel való ellátásának elmulasztása. Bacsák Imre budakeszi plébános 1861-es esetét hozza fel példának, hogy a pap ellen támasztott vádak között szerepelt: a településen többen is a betegek kenetének felvétele nélkül hunytak el.[529]

A plébános a cselédséggel, illetve a nála szolgálatot teljesítő káplánokkal is erőszakosan bánt, megkorbácsoltatta, pofozta, a falu bírájával ártatlanul megbotoztatta őket. A káplán később vádjait kiegészítette és néhány helyen módosította azokat. Vallomásában azt állította, hogy Tóth József egyáltalán nem misézett vasárnap kivételével. A kiegészítő levélben az áll, hogy ő (Szalay Sándor) azt állította korábban, hogy hétköznapok alkalmával összesen háromszor misézett a plébános. Ezen állítását úgy módosította Szalay, hogy 5 hónapos kisbári szolgálata alatt 18 alkalommal misézett hétköznap a lelkipásztor, mert adventi időszakban többször is mondott

[525] VFL I.1.44. 252/1845. Tóth József kisbári plébános levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz káplánja, Szalay Sándor viselt dolgairól. 1845. március 16. Ebben a levelében a plébános már sokkal részletesebben beszámolt a káplán kihágásairól, nem úgy, mint a korábbi levelében, amelyben elhelyezését kérte és ami miatt a két pap közötti súrlódások felszínre kerültek. Vö. VFL I.1.44. 228/1845.
[526] Uo. 236/1845.
[527] SZULY 2021, 146.
[528] ZAKAR 2021, 641.
[529] BEDNÁRIK 2020, 139.

misét, emellett harminc embert gyóntatott meg.[530] Szalay itt egyértelmű ellentmondásba keveredett. A segédlelkész nemcsak Tóth József kisbári plébános erkölcseit, hanem még lelkipásztori működését is bírálta panaszlevelében.

Amennyiben a plébános a lelki vezetésére bízott keresztény közösségekben élő egyének lelki szükségleteit nem elégítette ki maradéktalanul, illetve vétett a falu normái ellen, akkor a hívők terjedelmes panaszlevelet intéztek a megyéspüspökhöz, amelyben a plébános legapróbb bűneit is a fejére olvasták és a bizalom megrendülésére hivatkozva elhelyezését kérték.[531] Különösen rossz néven vette a hívő közösség azt, amennyiben lelki vezetőjüknél a szentségek, illetve a szentelmények megtagadását (például gyónás, betegek kenete stb.), vagy akár az azzal való fenyegetőzést tapasztalták.[532] Ebből következik, hogy amennyiben Tóth József plébános ezeket a kihágásokat valóban elkövette, bizonyára panaszlevelek sorozata érkezett volna a konzisztóriumhoz. Nem találtam olyan vádlevelet, amely a hívő közösség bármely tagjától érkezett volna.

Szalay Sándor közvetlen célja az volt, hogy elítéljék a plébánost, ezzel is magyarázható, hogy olyan vádpontokat fogalmazott meg, amelyet a szentszéki hatóság nem hagyott volna szó nélkül. Kazaly Imre (1846–1933) egyházjogász említi, jórészt a 19. század második felében készült egyházmegyei statútumok alapján kidolgozott, a plébános és a káplán viszonyát részletesen tárgyaló cikkében, hogy tapintatlanul járt el az a segédlelkész, aki elöljáróját már néhány kellemetlenséget követően bevádolta a püspök előtt. Az ilyen vádakat a főpásztor visszatetszéssel fogadhatta.[533] Szalay Sándor panaszlevelével tulajdonképpen a saját vesztét okozta. A hívők részéről nem történt feljelentés, habár a szentszéki jegyzőkönyv tanúsága szerint Zichy Domonkos püspök elrendelte a hivatalos vizsgálatot a plébános állítólagos bűneinek kivizsgálására, de ez nem valósult meg. Tóth József 1845. június 6-án a püspöki szentszék előtt kijelentette, hogy a káplán által ellene felhozott vádak koholmányok, rágalmak, amelyeket bizonyít 45 éves példás lelkipásztori működése. Ebből kifolyólag a bírák azt állapították meg, hogy Szalay Sándor vádjainak hátterében a bosszúállás szándéka állhatott, amivel kapcsolatosan a szentszék szigorú vizsgálatot rendelt el.[534] Az ügy végkimeneteleként került a káplán

[530] VFL I.1.44. 247/1845. Szalay Sándor március 7-én kelt panaszlevelének kiegészítése. 1845. március 15.; Mindegyik feltüntetett adat kevés ugyan, de ebben a kontextusban nem a hétköznapi misék és gyóntatások mennyiségére helyeztem a hangsúlyt, hanem a káplán szavahihetőségének megkérdőjelezésére hoztam fel példaként a leírtakat.

[531] BÁRTH 2013, 26–27.; KISS 2011, 178.; SZŐCSNÉ GAZDA 2001, 161–165. (Utóbbi két szakirodalmat Bárth Dániel is hivatkozza). A veszprémi egyházmegyében is történtek ilyen esetek a 19. század közepén. Kiemelném példaként Pongrácz György vörsi plébános (1842–1860), vagy Mujszer János tési plébános (1830–1849) ügyét, amely utóbbi esetről bővebben is olvashatunk az értekezés második fejezetében. De Nemesovits János fegyelmi ügyeire is vonatkozik ezen megállapítás. Vö. FOGL 2019, 261–262.; 269.; UŐ 2021, 495–515.

[532] BÁRTH 2013, 26; CSÁKY 1997, 440.

[533] KAZALY 1885, 22. A cikkben a szerző Kazaly Imre ugyan a 19. század második feléből származó rendelkezéseket gyűjti egy csokorba, azonban a téma szempontjából releváns dolgot fogalmaz meg.

[534] VFL I.1.44. 486/1845 Az 1845. június 6-án tartott szentszéki ülés jegyzőkönyve, Veszprém. Szalay Sándornak

Veszprémbe, a Szent Pálról elnevezett Agg Papok Intézetébe javítás céljából.

V. 6. Szalay Sándor jellemzése (érzelmei, gondolatvilága, társas kapcsolatai) a saját és „sorstársai" szemszögéből

Szalay Sándor Veszprémben írt leveleiben fizikai és mentális állapotának fokozatos romlását hangsúlyozta, amelynek legfőbb eredőjeként bizonytalan sorsa feletti aggodalmát, valamint közvetlen környezetének (Szent Pál Intézet) negatív hatásait nevezte meg, amelyek saját bevallása szerint felemésztették. *„Már nyolc hónapja várom ügyem, s sorsomnak elhatározását, de sikertelenül. Az elkeseredés kényszerít tehát ennyi idő után szózatot emelni"* – írta a pap 1845. október 23-án kelt levelében.[535] A dokumentum következő sorai erőteljesebben érzékeltetik Szalay Sándor kilátástalan helyzetét. *„Ehhez járul még a léleknek, szívnek, s elménck éjjeli, s nappali háborgása, s jövendő sorsomroli folytonos, s sorvasztó töprenkedés, melly nem csak égetőbben marczangolja keblemet a romlandó test szükségeinél* (…)*".* A levélben megjelennek erős emocionális képek, mint pl.: „*Lehetetlen, hogy szemeim véres könnyeket ne hullajtsanak."* vagy egy másik kiragadható gondolat, amelyben a levél írója, Szalay Sándor arról írt, hogy ha a püspök pártfogása alá veszi az ügyét, abban az esetben megmenti őt a kétkedés és kétségbeesés *„kárhozatos örvényétől.".*[536]

Általánosságban a levelek formáját tekintve – legyen szó bármely folyamodványról, vádlevélről, panaszlevélről, vagy egy adott pap magánleveléről –, három fő típusát különböztethetjük meg: hivatalos, félhivatalos és magánlevél.[537] A folyamodványok esetében a levélírónak az volt a közvetlen célja, hogy szándékának érvényt szerezzen. Ezért fontos szempont volt, hogy pozitív hatást gyakoroljon a címzettre, vagy pedig együttérzést, sajnálatot váltson ki belőle.[538] Abban az esetben, amennyiben a cél elérésének eszközét tartalmi nézőpontból vizsgáljuk, két típus különíthető el. Egyik esetben az adott egyházi személy levelében (folyamodványában) sorsára, nehéz egzisztenciális helyzetére, egészségi állapotára, vélt vagy valós sérelmeire, míg más esetben erényeire, lelkipásztori szolgálatának ideje alatt elért eredményeire helyezte a hangsúlyt. Azonban a két típus nem feltétlenül különíthető el élesen egymástól. Szalay Sándor leveleinek narratívájában ugyan mindkét típus megmutatkozik,

---

főként a „vérfertőző kapcsolatra" irányozott vádjait a konzisztórium a püspök ígérete ellenére nem vizsgálta ki. Nem találtam az Acta Dioecesana fondban olyan iratot, amelyben a kérdőpontok fel lettek volna tüntetve. Ekkor már három hónapja tartózkodott Szalay Sándor Veszprémben, az Agg Papok Házában. A hivatalos vizsgálat elmaradása volt Szalay Sándor egyik legnagyobb sérelme. A Veszprémben keletkezett három levél (1845. július 5.; október 23.; 1850. augusztus 4.) mindegyikében előjött ez a probléma. És a dokumentumok alapos elemzéséből az is nyilvánvaló, hogy Szalay Sándor mindent megtett annak érdekében, hogy a püspök elmarasztalja Tóth József kisbári plébánost. Vö. VFL I.1.44. 468/1845b; 829/1845; 498/1850.

[535] VFL I.1.44. 829/1845. Szalay Sándor Levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz. 1845. október 23. Veszprém.

[536] Uo. 829/1845.

[537] BÁRTH 2019, 201–202. A levél műfajának általános vizsgálatáról lásd pl. KESZEG 2008, 225–248.

[538] Ez a megállapítás nyilván a panaszlevelekre, vádlevelekre is igaz.

ugyanakkor inkább a pap sanyarú életkörülményeinek, érzelemvilágának részletezése a meghatározóbb. Erényei közül szorgalmát, munkabírását, szónoki képességét, valamint versírói, fordítói tevékenységét emelte ki leginkább.

Szalay Sándor Veszprémben való tartózkodása idején született *Üdvhangok* című költeménye, amelyet 1845 nyarán írt Zichy Domonkos megyéspüspök névünnepének alkalmából.[539] *„Igen is Méltóságos Püspök Úr! Én kötelességemet mindenkor, és mindenütt lelkiismeretes pontossággal s példás buzgalommal teljesítettem, mint bizonyít, jól kidolgozott, néhány Szalay Imre gyüjteményében kinyomott, s nagy szorgalommal leírt kezemnél lévő egyházi beszédjeimnek halmaza; és ahol csak segídeskedtem, a híveknek a mai napig is irántam zöldellő tisztelete, szeretete, bizodalma, s jó emlékezete."*[540] Szalay Sándor a továbbiakban egy műfordítást említett, amelyet Zichy Domokos püspök figyelmébe ajánlott. 24 nyomdai ív terjedelmű, latin nyelvű művet fordított le magyar nyelvre. Amiről megjegyezte, hogy amíg betegeskedett, gyengeségét a „Fittler-gyerekek" kihasználták; ellopták tőle és eladták a sajtósnak.[541]

A „Kisbári-eset" egyértelműen neuralgikus pontnak tekinthető Szalay Sándor életpályáját vizsgálva. A pap 1850. augusztus 4-én kelt levelében a következőket jegyezte meg: *„Hogy azon sok viszontagságoknak, üldöztetéseknek, a megye egyik széléből a másikra hányattatásoknak, melyeknek ezen érdemes püspök megyébe lett felvétetésem óta 26 hosszú éveken át kitűzött tárgya valék* (…)*."* A dokumentum elején legutóbbi esetét foglalta össze, *„mely annyi sok tartós testi, s lelki nyomorúságomnak kiapadhatatlan forrása volt* (…)*"*[542] Tóth Józsefről rendkívül rossz véleményt fogalmazott meg Szalay. Részletekbe menően, kissé rágalmazó hangnemben szólt korábbi plébánosáról, a szöveg narratívájából kitűnik az egykori plébánosa iránt táplált gyűlölet. Hazugnak, gonosznak, erkölcstelen életűnek nevezte, aki vérfertőző kapcsolatát és kihágásait

[539] Szinnyei József Magyar írók élete és munkái című művének 13. kötetében szerepel Szalay Sándor neve. A szerző életrajzi adatokat egyáltalán nem közölt róla, azonban nemesi előnévként megjegyezte, hogy „Gyülevizi" Szalay Sándor. Munkái közül ezt az egyet említette: *Üdvhangok*. Mélt. És Főt. Vázsonkeői gróf Zichy Domokos úrnap 4. aug. 1845. tartott névünnepén. Veszprém. (Költemény). Vö. SZINNYEI, XIII. köt. 1909, 346.

[540] VFL I.1.44. 498/1850. *Recursus Alexandri Szalay presbyteri Dioecesani pro facultate discendendi e domo Deficientiae,* 1850. augusztus 4. Veszprém. Az idézetben említett Szalay Imre nem azonos a szombathelyi egyházmegyében pasztoráló testvérével. Szalay Imre (1787–1848) veszprémi kanonok 1833. december 21-től, beiktatták 1834. január 25-én. A Szent Anna szeminárium igazgatója volt 1836-tól 1842-ig. Esztergom, Veszprém, Zala vármegyék táblabírája, zalai főesperes volt 1837-től. Szerkesztette és kiadta a Magyar Egyházi Beszédek Gyűjteményének hat kötetét Pesten (1832–1834); újabb évfolyamának négy kötetét Budán (1840–1841; 1845). Ezen kötetek valamelyikére hivatkozott a fenti idézetben Szalay Sándor. Vö. PFEIFFER 1987, 206.; SZINNYEI, XIII. köt. 1909, 318–320.

[541] Uo. 498/1850. A „Fittler-gyerekek" jelző alatt olyan tanulókat kell érteni, akiknek Fittler Gábor áldozó pap segíthetett tanulmányaikban. Az 1850. július 30-án kelt Kováts Ignácz és Fittler Gábor aláírásával ellátott, Szalayról szóló panaszlevélben említették, hogy a pap kapott azért pénzt, mert ifjú gyerekeket tanított, akik „felületesen" felmondták neki a tananyagot. Ezekből arra következtetek, hogy a deficienciában tartózkodó papok igyekeztek szükségleteik kielégítésére némi pénzt keresni és ez ilyen tevékenységben is megmutatkozhatott, mint például a magántanítás. Vö. MNL VeML XV.2.a. 327/2. Kováts Ignác és Fittler Gábor Szalay Sándor és Biró Albert részegeskedését jelentették a konzisztóriumnak, 1850. július 30.

[542] VFL I.1.44. 498/1850.

azáltal igyekezett leplezni, hogy Illés Ferenc kisbári iskolamestert – aki példás, józan életet élt – elmozdította tisztségéből és helyére a fentebb már sokat említett gazdasszony férjét nevezte ki. Ezekről a történésekről Szalay Sándor csak hallomásból értesült. Állításait azzal kívánta alátámasztani, hogy ezeket Reperger Pál alesperestől[543] hallotta Ranolder János püspöki beiktatása alkalmával.[544]

Tóth József kisbári plébánosról alkotott kép túlságosan egyoldalú, egyértelműen Szalay Sándor vélt vagy valós sérelmei húzódtak meg a háttérben. Veszprémben kelt három terjedelmesebb, informatívabb levelében is valamilyen formában megmutatkozott az egykori plébánosa iránt érzett ellenszenve. *„Ő minden papi szellem, kereszt, buzgóság nélkül a papságnak gyalázatja, híveinek nem pásztora, hanem zsarnoka, rontója, botrányköve, a szegény káplányok nyomorgatója."* A plébános háztartásáról a következőket írta: *„Ez a plébánialak, az Istentelenségnek, bujaságnak, s botránynak barlangja, maga Tóth József pedig semmi hitű, soha imádkozni nem láttam, annál kevésbé breviáriumozni."*[545]

Az 1845. június 6-án tartott szentszéki ülés jegyzőkönyvéhez szervesen kapcsolódik Szalay Sándor azon levele, amelyben egy-két vádpontra reagált. Ekkor már három hónapja tartózkodott Veszprémben. Mondanivalója elsősorban arra irányult, hogy ártatlanságát bizonyítsa, valamint kérvényezte a püspöktől a plébános elleni szentszéki eljárás megindítását. *„Ha én – ki 5 hónapig voltam csak kisbáron és már fertál esztendőt töltök itt a szégyenkövön minden fizetés nélkül – ha bűnösnek találtatom, bűnhődjek még, szívesen fogadom a büntetést Méltóságodnak kezeiből, mert tudom, hogy mikor büntet is, javítani akar. – De bűnhődjék Tóth József is, az igazság szerént, nem fog pedig bűnhődni, ha Méltóságod Kegyes Atyám! mindkettőnk ellen investigatiot nem rendelend."*[546]

Szalay Sándor 1845. október 23-án írt levelében szintén megemlítette a vele történt kellemetlen eseményeket. Saját bevallása szerint mentális állapotát negatív irányban befolyásolta

---

[543] Reperger Pál (1803–1858) Ranolder János püspöki beiktatásának idején nágocsi plébános (1830–1854) és a karádi kerület alesperese volt. Vö. PFEIFFER 1987, 183. Ranolder János veszprémi püspökké szentelése 1850. május 12-én történt, Pécsett. Székvárosába, Veszprémbe május 16-án vonult be. Beiktatási beszédét az egyházmegye papságához május 19-én intézte. Szalay Sándor ez alkalommal hallhatta az információt az alesperestől. Vö. PFEIFFER 1987, 44. A beiktatásról lásd még például Ádám Iván kanonok a Szent Mihály-székesegyház történetéről írt monográfiáját: ÁDÁM 1912, 481.; TAKÁCS Lajos 1987, 29–30.

[544] Uo. 498/1850.

[545] VFL I.1.44. 236/1845. Pfeiffer János papi névtárában az 1824. évi esperesi jelentés alapján méltatta Tóth József jellemét, pasztorációs munkáját. A forrásból kiemelte Pfeiffer, hogy a kisbári plébánosnak a világi személyekkel való érintkezése mindig komoly és kifogástalan volt. Méltatta a lelkipásztor szorgalmát a hitoktatás területén is. A plébániai iskolákat gyakran látogatta. Súlyos betegekhez hívás nélkül is elment. Káplánjaival jól kijött, háztartása személyi állományának erkölcse kifogástalan volt. Ez a jellemzés teljesen ellentmond a Szalay Sándor által leírtaknak. Vö. PFEIFFER 1987, 1036.

[546] VFL I.1.44. 486/1845b. Szalay Sándor levele Zichy Domonkos püspökhöz. 1845. június 5., Veszprém.; Az investigatio kifejezés a nyomozati eljárást jelöli. A megyéspüspök indította meg a hivatalos szentszéki eljárást. Ehhez hozzá tartozott, hogy a kerületi alesperes egy, a szentszék által kijelölt paptárs jelenlétében vagy egyedül kihallgatta a felperes által megnevezett tanúkat. A bizonyítékok értékelése nyomán hozott a konzisztórium hivatalos ítéletet. Nyomozati eljárásról lásd. BŐZINGER 1902; Vö. FOGL 2019, 261–262.; UŐ. 2021, 495–515.

az a tény, hogy neki a deficienciában kellett nyomorognia elfeledve, pártfogást senkitől sem kapva, jövőkép nélkül. *„Ha meggondolom, hogy nékem egy olly emberért kell szenvednem, ki nyilvános s czégéres botrányairól – melyekért már rég békót 's börtönt érdemle – szerte ismeretes, ki hon megrögzött, istentelen utait korlátlan tapodja, hanyag, kényelmes életet él, kéjeiben uszong, kárörömmel, s vadul kaczagja az általa szerencsétlenné tett több jó reményű egyedek sanyarú sorsát. Ha végre megfontolom, hogy nékem minden alapos ok nélkül, ama zordon téli időben mennyi nyomort eltűrni, mennyi hunczut, gazember, akasztófáravaló, kurafi, disznó, kutya s több eféle czudar czímeket, arczul csapást* (…) *elszenvedni kellett.”*[547] A pap lényegében szerencsétlenségét Tóth Józsefben jelölte meg, úgy tűnik, mintha saját felelősségét ráhárította volna. Nem zárható ki, hogy valóban érték atrocitások káplánságának ideje alatt, amik nyilván traumatizálhatták; de az is előfordulhat, hogy a vádaskodás rossz természetére, jellemhibáira vezethető vissza leginkább.

A kisbári plébános „Szalay-féle” jellemrajzának van ellenpólusa. Az igali espereskerülethez tartozó taszári plébánián, 1846 őszén megürült a kápláni állás. Igaz Dániel kisbári káplán[548] éppen Veszprémben tartózkodott akkor, amikor tudomást szerzett az üresedésről. A nagyobb jövedelem motiválta, ezért megkérte Czerhák Ignácz titoknokot arra, hogy járjon közbe az érdekében a főpásztornál. Ezt a döntését, mint olvasható a pap egy levelében, megbánta és arról írt a püspöknek, hogy szeretne továbbra is Kisbáron maradni. *„*(…) *utóbb lelkem ösmerete is vádolólag kelt föl ellenem azért, hogy úgy méltatlanságot követnék el azon nagytisztelendő férfiún, értem a Kisbári plébános urat, kinek annyi sok jóságát, szeretetét volt szerencsém élvezni. Hát még tett lépésem megtudta után is, szíve érzelmeit* (…)*”*[549] Igaz Dániel azt írta, hogy mekkora szeretettel viseltetett iránta Tóth József. Ezekből a sorokból is kimutatható, hogy Szalay Sándor a plébános vélt hibáit felnagyította, sokkal inkább az indulat és főként személyes sérelmei vezérelték. Érdemes kiemelni a pap levelének (1850) azon sorait, amelyekben megfogalmazta szenvedésének okát. *„Az volt tehát minden szerencsétlenségemnek s költőileg eltorzított kihágásokroli elhiresztelésemnek kútfeje: Mivel olyan szerencsétlen vagyok a kezdetektől fogva, amíg még semmi hibát el nem követtem, mindig a legsilányabb, a legjelentéktelenebb helyekre, s olly erénytelen, gonosz, hanyag lelkészek mellé helyeztek, akik még szolgálójukat, kocsisukat is – hogy a szakácsnékat elmellőzzem – káplányuknál többre becsülték, ez pedig, mint vitae censort undokolván, és becsülete romján akarván maguknak kitüntetést szerezni, minden áron casusba keverni, léptei után kutakodni, a hívek előtt gyanúsítani, gyűlöletessé tenni, jó tetteit is gonoszul elferdíteni, a háznál történt botlásait is*

[547] VFL I.1.44. 829/1845.
[548] Igaz Dániel 1845. szeptember 4. és 1846. október 14-e között szolgált Kisbáron. Vö. PFEIFFER 1987, 540.
[549] VFL I.1.44. 719/1846. Igaz Dániel kérelme, 1846. október 22.

bűnként kikürtöli, hon nem létében szobáját generális kulccsal felnyitni, minden irományait, bútorait kimotozni."[550] Megrendült a plébánosok iránti bizalma: *„Minthogy ők engem társaságukra sem méltattak, a folytonos írást, olvasást, remetéskedést meguntam,* (…) *az ivásra hajlandó mesterek társaságába vegyülni kezdtem."*[551]

Kövér János vörsi plébánosként 1841. május 8-án kelt jelentésében, akkori káplánjával, Szalayval kapcsolatosan megjegyezte, hogy a múlton töpreng, feletteseivel szemben gyanakvó, illetve bizonytalan a jövőjét illetően. A segédlelkész erényeiként tartotta számon, hogy napokat töltött olvasással, írással, tanulással. A részegeskedés és a bujaság leküzdése érdekében próbált figyelni magára (Szalay Sándor), a plébános szerint harcolt önmagával, hogy megjavuljon. Azonban a lelkész nem tagadta, hogy káplánja azért néha kísértésbe esett. *„Remélem, gyengesége nem vezet majd a halálához."* jegyezte meg Kövér János.[552]

Megjelenik Szalay Sándor leveleiben a bűnbakkeresés motívuma. A „bűnbak" fogalmának eredete bibliai analógiára vezethető vissza. Egy szimbolikus tettről van szó, amelynek az volt a lényege, hogy egy közösségben élő egyének bűneiket tudatosan átruházták egy állatra, hogy ezáltal a kollektíva tagjai megszabaduljanak lelki terheiktől. A „bűnbak" alapjáratba véve ártatlan, kiválasztása tudatos döntés eredménye. Egy másik egyén, vagy a körülmények hibáztatásának alapfeltétele a bűntudat.[553] A bűntudat Szalay Sándorban azért alakulhatott ki, mert tisztában volt azzal, hogy a mértéktelen alkoholfogyasztással, valamint az azzal kapcsolatos botrányai által vétett az egyház írott és íratlan szabályaival szemben. A pap saját hibáit, szenvedéseit, kilátástalan helyzetét másokra hárította, alkoholproblémáját is a körülményeknek tudta be. Bárth Dániel Szluhányi Ferencről (1777–1836) szóló írásában említi a pap levelei kapcsán azt a retorikai fordulatot, amellyel a lelkipásztor a titokzatos „ellenségek" által üldözött plébános képét próbálta erősíteni, aki már belefáradt az örökös küzdelembe annak érdekében, hogy feletteseit meggyőzze. Ez a megállapítás Szalay Sándornál is érzékelhető valamennyi írásában, azzal a különbséggel, hogy az általam vizsgált pap nem volt plébános.[554]

A dokumentumokból jól kivehető, hogy akár a kisbári plébánost, akár a gazdasszonyt vagy a cselédséget nézzük – vagy pedig bármely más plébánost, aki mellett Szalay Sándor káplánként szolgált –, a felelősséget minden esetben másokra hárította. A tudatos felelősség átruházása azt jelenti, hogy a bűnbakot választó személy vagy csoport számára egyértelmű mind saját

[550] VFL I.1.44. 498/1850.
[551] Uo. 498/1850.; Az iskolamesterekkel való interakcióhoz lásd pl.: VFL I.1.10. 34/149; 34/153.; 34/151. Esperesi jelentés, 1835. október 8.
[552] VFL I.1.44. 240/1841. Kövér János vörsi plébános jelentése káplánja, Szalay Sándor magaviseletéről. 1841. május 8.
[553] Bibliai analógiára jó példa az Ószövetségből Mózes 3. könyve. Móz3 16, 2, 5–10.; PÓK 2005, 49–50.; PATAKI 1993, 83–126. A „bűnbakkeresés" kifejezést Pók Attila is és Pataki Ferenc is dolgozataikban elsősorban a 20. századra vonatkoztatják. Ám maga a fogalom véleményem szerint alkalmazható korábban történt esetekre is.
[554] BÁRTH 2021, 481.

bűnössége, mind a vezeklés törvény által előírt szükségszerűsége. Ez nem kifejezetten a bűntudattól való szabadulás módját jelöli, hanem a kudarc, sikertelenség lehetséges magyarázatát is. Ebben az összefüggésben már minőségileg egy új elemről, mégpedig a személyes felelősségvállalás gondolatáról, vagy annak hiányáról van szó. A fegyelmi problémákkal küzdő egyházi személyeket vizsgálva másoknál is előfordult, hogy az egyházi hierarchiában történt visszaesésüket vagy megragadt helyzetüket mások alakoskodásának tudták be.[555]

Szalay Sándor leveleit elemezve érdemes kitérni arra is, hogy milyen utalások vannak neveltetésére, valamint mi motiválhatta őt a papi pályára. A már sokat idézett, 1850 nyarán írt terjedelmes, érzelmi megnyilvánulásokban, információkban, személyes megjegyzésekben gazdag levelében utalt a szülei és tanárai által közvetített vallásos neveltetésre, Isten szeretetére. *„Pedig a szíveket és veséket vizsgáló Úr Isten tudja: hogy talán mégsem vagyok olly megrögzött s javíthatatlan gonosz, mint amillyennek kikiáltatom, mert még él Istenfélő szülémtől s jó tanítóimtól ifjuságomban szívembe táplált Istenem iránti hitem, lángoló szeretetem* (…)*”.*[556] A vallásos neveltetést nem vitatom, ennek ellenére néhány megjegyzéséből arra következtethetünk, hogy nem feltétlenül az lehetett a legfőbb szempont a pályaválasztásban. *„Mert ha visszaemlékezek ifjúságom izzadtságaira s vas szorgalmaira, az egykor kies édennel kecsegtetőkre, de amellyek most szép reményeiktől megfosztva, tönkre zúzva lábaim előtt, a porba sújtva fetrengenek* (...)*”*[557] A levelekben Szalay Sándor saját erényeiként a szorgalmát, munkabírását, szónoki tehetségét, íráskészségét hangsúlyozta leginkább. Ez a megjegyzése, hogy „kies édennel kecsegtetett” utalhat a bőségre mind szellemi, mind anyagi értelemben. Szüleit nagyon korán elveszítette. Testvérei (Lázár és Imre) Kőszegen, a Kelcz-Adelffy árvaházban nevelkedtek, tanulmányaikat alapítványi pénzből finanszírozták. Lázár egy évvel volt idősebb

[555] Pók Attila 1994-ben megjelent tanulmányában a „bűnbak” keresését az I. világháborúra vonatkoztatja. Ám a kifejezés szociálpszichológiai álláspontját magyarázó részben lejegyzett adatok felhasználhatóak egy korábban élt történelmi szereplő cselekményeinek magyarázatára is. PÓK 1994, 360–362.; Az „Én” identitásának, társadalmi beilleszkedésének kérdésével bővebben foglalkozik PATAKI 1982. Szalay Sándor helyzetét, hibáját mások szervezkedésének tudta be, ebből a szempontból párhuzamba állítható Nemesovits Jánossal. A Nemesovits-életpályának is főbb jellemzői közé tartozott a püspöki pártfogás vélt vagy valós hiánya, amit egyértelműen sérelemként élt meg, és a nélkülözéstől való megrögzött félelme. Nála is megjelent a „bűnbakkeresés” motívuma, akárcsak Szalay esetében. Vö. FOGL 2015, 10–15.; UŐ 2021, 495–515. A másik ilyen pap például Gyömörey Lajos csabrendeki adminisztrátor (1841–1846). A püspök által elrendelt javadalomcsere hátterében ellenségeket sejtett, a felelősség vállalása nélkül. Vö. FOGL 2022, 17–29. A „bűnbakkeresésre”, a püspöki pártfogás vélt vagy valós hiányára való utalásra jó példa még Pflum János jásdi plébános (1835–1845), (a levél írásakor törökkoppányi káplán) levele, amelyben plébániai javadalomért könyörgött. Amennyiben ez nem volt kivitelezhető, abban az esetben másik alternatívaként arra kérte a püspököt, hogy eszközölje ki számára, hogy tábori pap lehessen. A lelkipásztor legfőbb célja az volt, hogy egy egzisztenciális szempontból stabilabb életkörülményt biztosítson saját maga és édesanyja számára. *„Becsületem egy hajszálnyi sem révén, meggyalázott nevem a bizalom firmájáig nem képes magát felküzdeni.”.* A „meggyalázott nevem” kifejezés arra utalhat, hogy valaki a papot rágalmakkal illette, amely szavaknak Pflum János vélekedése szerint a megyéspüspök hitelt adott, amiért elveszítette a főpásztori bizalmat. Az egyházi hierarchiában tapasztalt stagnált helyzetét tőle független körülményeknek, személyek negatív irányú hatásának tudta be. Vö. VFL I.1.44. 847/1848. Pflum János levele Külley János általános helynökhöz, Törökkoppány, 1848. szeptember 29.; Pflum János, mint tábori lelkész Vö. ZAKAR 1999, 90., 92., 149.

[556] VFL I.1.44. 498/1850.

[557] VFL I.1.44. 829/1845.

Sándornál, a Kelcz-alapítványból 1813-tól részesült. Ebből arra lehet következtetni, hogy szüleik halálakor még kisgyermekek voltak.[558] Mint már fentebb utaltam rá, Imre nevű testvére is a papi hivatást választotta. Óvatosan következtetni lehet arra, hogy Szalay Sándor számára a papi pálya egzisztenciális szempontból stabil, biztonságos megélhetés reményét jelentette. *„És ez égeti keblemet, hogy aki ifjúságomnak tevékeny rózsaéveit megfeszített erővel, s kitüntetett szorgalommal, a tanulmányoknak szenteltem, egy kecsegtető reménynek s jobb létnek fejében; most megnyomorodott állapotomban, annyim sincs, mivel maholnap testemet papi egyénhez illőleg betakarhassam s napi kiváltó szükségeimet kielégítsem! Ki örvendetes, serény lélekkel 17 évekig a lelkipásztorság göröngyös mezején hivatalkodásomat mindenkor pontosan s épületesen végeztem, a napnak terhét és hevét béketűrőleg hordoztam”.*[559]

Veszprémben az Agg Papok Házában töltött 5 és fél éves időszak alatt testi és mentális egészségének fokozatos romlásáról számolt be. Egy reverendán, egy pár csizmán és egy nadrágon kívül semmi támogatást nem kapott, kivéve 30–40 váltóforintot, mint alapítványi misepénzt; ugyanakkor félt attól, hogy amennyiben egészségi állapota rohamos mértékben romlik, akkor nem tud misét bemutatni, így ettől a csekély anyagi támogatástól is elesik. Még káplánként szerzett bútorait, könyveit eladta, mert nem akart testvérei terhére lenni, továbbá említett egy Sámson Pál nevű személyt, akinek üzletében 37 forint 57 váltó értékű adósságot tett annak érdekében, hogy fehér ruhának való vásznat vásároljon magának.[560] Kifejezetten nehéz anyagi körülmények között élt, ezért is jegyezte meg a fentebb kiemelt idézetben reményét egy jobb élethelyzetre. Szalay Sándor 17 éves egyházmegyei szolgálatát valamennyi levelében megemlítette. *„Méltóságos Püspök, kegyes Atyám! Physicai időmet már 45, káplánságomat nézve pedig 17 esztendős vagyok, mely idő alatt mindenhol és mindenkor pontosan és épületesen teljesítettem kötelességeimet, amint ellenkezőről soha nem is voltam vádolva. Legmélyebb alázatosan esedezem azért Méltóságodnak, méltóztassék fáradozásaimat tekintetbe venni, s Veszprémbe alkalmazást adni. Minden szolgálatra még alkalmasnak érzem magam* (…) *csakhogy elöljáróim szemei előtt lehetnék, kitüntethessem, hogy én mindenben engedelmes fiú, hivatalomban buzgón s pontosan eljáró pap legyek* (…)*”.*[561] Ezeket a sorokat Szalay még kisbári

[558] VECSEY 1943, 439–440.
[559] VFL I.1.44. 498/1850.
[560] Uo. 498/1850.
[561] VFL I.1.44. 236/1845.; Miből tudták finanszírozni „szükségleteiket” az Agg Papok Intézetének lakói? Kováts Ignác és Fittler Gábor panaszlevelében ezek az információk olyan kontextusban jelennek meg ugyan, hogy Szalay Sándor és Biró Béla miből vették a bort, illetve a pálinkát, de ebből a szempontból lényegtelen, hogy a szerzett összegeket mire fordították. Amennyiben nem voltak felfüggesztve mindenféle papi funkció végzésétől, kaphattak pénzt az alapítványi misék bemutatásáért is. Biró Béláról azt írta Kováts Ignác, hogy ő volt az alapítványi misék egyik legnagyobb haszonélvezője. Többek között azzal is vádolta Kováts sorstársát, hogy gyakran kiment a városba (főként heti vásárok alkalmával), ahol a vidékieket alapítványtételre igyekezett rávenni. Az 1849. szeptember 1-jén tartott szentszéki ülésen hozott határozat értelmében Biró Béla kijárását az intézményből korlátozták, továbbá szigorúan megtiltották számára a házalást. Az alapítványi miséken kívül iskolás gyerekeknek segítettek a tanulásban. Szalay Sándor instanciát fogalmazott a káptalanhoz egy megtért szabólegény számára. Köszöntő verseit,

káplánként írta abban a panaszlevelében, amelyben plébánosát bevádolta a püspöknél. Itt is kiemelte életkorát, valamint egyházi szolgálatának éveit és arra kérte a főpásztort, hogy alkalmazza őt valamilyen hivatalra. A következő sorok is tanulságosak: *„Ha pedig illy nemű kegyelmére méltatlannak ítélne Méltóságod, kénytelen vagyok kijelenteni, miképpen készebb vagyok akármi szigorú sorsot elkeseredve megölelni, mint illy kiállhatatlan emberek mellett többé segédkezni.”*[562]

Ha megnézzük a papnak fentebb bemutatott rövid életpályáját, láthatjuk, hogy a felszentelésétől, azaz 1828-tól 1845-ig, egy körülbelül negyedéves periódust leszámítva végig káplánként szolgált. Lesújtó véleményt fogalmazott meg egykori plébánosairól, ezekből következtethetünk arra, hogy 17 év távlatából nehezen bírta már az alárendeltséget, vágyhatott előmenetelre az egyházi hierarchiában.

Lelkipásztori pályafutása alatt volt rá példa, hogy Szalay Sándor plébániai javadalomért folyamodott. Barcsi káplánként 1837. május 7-én levelet intézett Kopácsy József megyéspüspökhöz, amelyben megjavulását ígérte és plébániai javadalomért könyörgött. Levelében iskolázottságát, műveltségét és szorgalmát hangsúlyozta leginkább. Ebben a dokumentumban is tett említést káplánként töltött időszakának hosszáról (9 év), amit már, mint a dokumentumból kitűnik, megelégelt és a főpásztor pártfogását kérte azon törekvésében, hogy plébános lehessen.[563] Kopácsy József május 18-án kelt válaszlevelében ígéretet tett arra vonatkoztatva, hogy amennyiben Szalay Sándor helyreállítja magában azokat a hibákat, amelyek előző három állomáshelyén megmutatkoztak és a javulás tartós eredményű lesz, abban az esetben az első adandó alkalommal jutalmazni fogja és kész a pap szerencséjét előmozdítani.[564]

Kövér János vörsi plébános 1840. július 20-án kelt, Külley János általános helynöknek címzett folyamodványában káplánja, Szalay Sándor látványos javulásáról számolt be.[565] Írásában a plébános kiemelte, hogy a segédlelkész a szőlőhegyeket ritkán látogatta, kocsmába sem járt. Hivatásában buzgó, a lelkipásztor házában békés magatartást tanúsított. Szalay olvasással és írással foglalkozott általában és jó ideje nem tapasztalt semmi erkölcstelenséget vele kapcsolatban Kövér János.[566] Elképzelhető, hogy valóban változtatott viselkedésén Szalay, aminek egy későbbi levelében hangot is adott. A vörsi plébános folyamodványának célja az volt, hogy eltávozását kérje két hétre. Amennyiben a plébános szabadságot kért, gondoskodnia kellett

---

írásait, bútorait, szótárfüzetét eladta. Vö. MNL VeML XV.2.a. 327/1–2.; VFL I.1.44. 997/1850. Kováts Ignác panaszlevele Biró Béla viselt dolgairól, 1850. július 30.; Szentszéki jegyzőkönyv jelzete: VFL I.1.44. 341/1849. 1849. szeptember 1.

[562] Uo. 236/1845.

[563] VFL I.1.10. 34/152.

[564] VFL I.1.10. 34/152b.

[565] VFL I.1.44. 368a/1840. Kövér János vörsi plébános folyamodványa Külley János általános helynökhöz, Vörs, 1840. július 20.

[566] Uo. 368a/1840.

neki egy helyettesről, aki távollétében ellátta a lelkipásztori kötelezettségeket.[567] Kövér János úgy gondolta, hogy erre a kevés időre nyugodtan rábízhatja a közösséget káplánjára. A plébános azzal érvelt, hogy tartós javulást érhetnének el Szalay Sándornál, amennyiben a káplán, – hacsak egy rövid ideig is – előrelépést tapasztalna. Az egyházmegyei hatóságtól 1840. július 25-én kelt a válaszlevél. Külley János örömét fejezte ki a javulással kapcsolatosan és annak adott hangot, hogy reményei szerint ez tartós lesz a jövőben és engedélyezte, hogy a lelkipásztort Szalay Sándor helyettesítse.[568]

Ezekből az esetekből is kitűnik, hogy amennyiben valamely egyházi személyt kifogásolható életvitel jellemzett és már többször büntetve volt (tehát a megyéspüspök előtt ismertek voltak normaszegései), az egyházmegyei hatóság fenntartásokkal kezelte, nemigen alkalmazták plébániai javadalomra rendes plébánosként, legfeljebb ideiglenesen adminisztrátorként. Szalay Sándornak saját maga által is bevallott alkoholproblémái voltak. A pap bűneire, hibáira mindhárom, Veszprémben írt levelében rávilágított, hol közvetett, hol közvetlen formában.[569] *„Méltóságos Püspök, Kegyes Uram! Őszintén megvallom, s elismerem; hogy bűnös, s gyarló ember lévén, már többször elestem. De tapasztalva Méltóságodnak több ízben irántomi kegyességét, még ez ízben is, bár pirulva bátorkodom kegyes Atyai szárnyai alá folyamodni* (…)*.”*[570] Az 1850. augusztus 4-én kelt levélben Szalay Sándor arra kérte Ranolder János püspököt, hogy tisztes anyagi támogatás mellett engedélyezze számára, hogy testvéreihez költözhessen Simonyiba. Azzal érvelt, hogy a családi környezet elősegítené gyógyulását. Ebben a dokumentumban utalt alkoholproblémájára, ám azt is tőle független okokra vezette vissza, nevezetesen az Agg Papok Intézetének rossz élelmezésére. *„Továbbá reám nézve azon okból is óhajtanék testvéreimhez menni, hogy ezeknek testvérileg fölügyelő körében egy új, s egészen megjavított életet kezdvén, ismert hibámból egészen kivetkezhetnék. Mi itt ismét minden küzdelmeim daczára is majd lehetetlen. Mint hogy semmi reggelit nem kapunk,* (...) *olly lankatság lep meg, hogy végső órámat jelen lenni szemlélem. Mihez nyúljak tehát illyenkor, mikor semmim sincsen, mint valemelly szeszes italhoz* (…) *mert ha csak egy kis rántott levesem volna is, ezt nem cselekedném. Megfeszített erővel iparkodtam én ezen papban colossalis hibát már számos évek óta megjavítani, mint hogy nagyobbára már le is győztem több ízben majd fél évig, s tovább, és Márkói segédlétemben két esztendeig egy csepp szeszes italt sem iván.”*.[571]

A márkói plébánia közigazgatásilag Veszprém vármegyéhez, egyházigazgatási

[567] Fontos kritérium volt a plébános helyettes személyét illetően, hogy az egy jól felkészült, erkölcsös pap legyen. Vö. VÉGH 1908, 60.
[568] VFL I.1.44. 368b/1840. Külley János általános helynök válasza Kövér János vörsi plébánosnak. Veszprém, 1840. július 25.
[569] VFL I.1.44. 486/1845. 1845. június 5. 829/1845. 1845. október 23. 489/1850. 1850. augusztus 4.
[570] VFL I.1.44. 829/1845. Szalay Sándor Levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz. 1845.október 23. Veszprém.
[571] VFL I.1.44. 498/1850.

szempontból az egyházmegye veszprémi esperes kerületéhez tartozott. A falu lakossága mind nemzetiségi, mind felekezeti arányait tekintve egységes: németlakta és római katolikus volt.[572] Ebből következik, hogy a misék alkalmával az igehirdetést a plébános és a segédlelkész német nyelven tartotta. Szalay Sándor saját bevallása szerint még közepes szinten sem tudott németül, ezért a prédikáció tartalmát szóról szóra volt kénytelen megtanulni, ami mentális szinten megviselte, emiatt újra az alkoholhoz nyúlt. Még azt is megjegyezte, hogy papnövendék korában a teológia kurzust könnyebben abszolválta, mint e feladatát. Zichy Domonkos azért helyezte át Szalayt Márkóról Kisbárra, hogy ott az új környezetben helyrehozhassa hibáit. A püspök 1844. október 4-én értesítette Tóth József plébánost az áthelyezésről, figyelmeztetve, hogy ez a *„szerencsétlen testvér* (Szalay Sándor)" ismételten visszatért régi rossz szokásához, de ő ígéretet tett arra, hogy ezen változtatni fog. Szalayt arra intette a főpásztor, hogy tartózkodjon a mértéktelen borivástól, hogy magaviseletével inkább példát mutasson a híveknek, mintsem megbotránkoztassa őket.[573] Az irat tartalma, valamint a fenti sorok arra engednek következtetni, hogy részegeskedés és közbotrányokozás miatt már többször megintették Szalay Sándort a „Kisbári-esetet" megelőzően is.[574] Tehát maga az alkoholprobléma nem hozható teljesen összefüggésbe az Agg Papok Intézetével, ugyanakkor az ott tapasztalt sérelmek felerősíthették a problémát. Fentebb már említettem, hogy az 1845. július 6-án tartott szentszéki ülésen ugyan született határozat arra vonatkoztatva, hogy hivatalos vizsgálat keretei között ellenőrizzék a kisbári plébános házi viszonyait, ám ez a valóságban nem történt meg. Ebből arra következtethetünk, hogy ennek hátterében az állhatott, hogy Szalay Sándor egyházfegyelmi problémái miatt nem számított hiteles, szavahihető vádlónak a püspöki konzisztórium előtt.

Az Agg Papok Intézetének két lakója, Kováts Ignác és Fittler Gábor 1850. július 30-án terjedelmes panaszlevet intézett a püspöki konzisztóriumhoz, amelyben részletekbe menően ismertették sorstársuk, Szalay Sándor viselt dolgait. A botrányos esetekről naplószerű feljegyzést is készítettek, amelyben rögzítették egyrészt saját tapasztalatból, másrészt a hallomásból szerzett információkat.[575] A vádpontok között a részegeskedés mellett szerepelt a káromkodás, a tiltott szexualitás, valamint húsételek fogyasztása böjti időszakban. A vádlevél szerint Szalay Sándor az utcán az elébe kerülő nőket megállította, ölelgette, csókolgatta, összevissza tapogatta őket. A két pap azt is állította, hogy előfordult olyan eset, amikor ittas állapotban, kéjhölgyeknél töltötte az

[572] *Schem.* 1851, 25.; FÉNYES 1836, 442.
[573] VFL I.1.44. 467/1844. Zichy Domonkos püspök levele Tóth József kisbári plébánoshoz. Ugyanezen a lapon szerepel a püspök Szalay Sándorhoz intézett sorai is. 1844. október 4. Veszprém.
[574] Ezen felvetésemet alátámasszák az *Acta Personalia*-ban található, Szalay Sándorra vonatkozó dokumentumok, különös tekintettel a kisgörbői esethez köthető források (panaszlevél, tisztázó levél, plébános háztartását kigúnyoló vers, szerelmes versek, alesperesi jelentés, szentszéki határozat). Vö. VFL I.1.10. 34/149.; valamint a barcsi plébános jelentése Vö. 34/153.
[575] MNL VeML XV.2.a. 327/1. *Szent Ferencziek zárdájában 1849-ik év december 8-ik bezárólag kezdett szállásunkban felmerült eseményeknek t. Biró Albert és Szalay Sándor papurak irányábani jegyzéke.*

éjszakát, díj gyanánt papi öltönyét adta. *„Az intézeti házban egy a szobákat mosónővel nudus cum nuda lasciviebat”*[576] találták. Ehhez az utóbbi jelenethez tartozott Kováts és Fittler epés megjegyzése: *„midőn Bacchusnak és Vénusnak áldozatait eképp bevégezte, szállására érkezik, jajj a folyósó falainak* (...)*”*[577]

A szexuális jellegű normaszegéseket az esetek nagy hányadában egyáltalán nem, vagy csak nehezen lehetett bebizonyítani, inkább csak gyaníthatták vagy hallhatták a dolgot a lokális közösségek tagjai. A hivatalos szentszéki eljárás során a tanúvallomás útján szerzett információk valóságtartalma is kérdéses. Ugyanis előfordulhatott, hogy a tanú nem a teljes igazságot vallotta, még abban az esetben sem, amennyiben minden, a bizonyítási eljáráshoz szükséges kritériumnak megfelelt.[578]Ebből a szempontból Szalay Sándor esetében e vádpont objektivitása megkérdőjelezhető. Korábbi kutatásaim során tapasztaltam, hogy amennyiben egy vádlevélben, több vádpont között felmerült a konkubinátus (ágyastartás) vádja is egy lelkipásztorral szemben, abban az esetben a püspöki szentszéki vizsgálatban jól látható, hogy ennek a vádpontnak a tisztázása hangsúlyos szerepet kapott.

A panaszlevélben érdekes felvetések olvashatóak több oldalon keresztül a bevádolt egyházi személy jellemvonásaival kapcsolatban. *„Gallenus szerint Szalay Úr fekete epés nedv alkatú, szüntelen mogorva, homlokredőiben bú sötétlik, nyughatatlan, hasonló az elfojtott lánghoz, mely rést keres kitörésre, a legparányibb eseményeknek rendkívüli fontosságot ád, szüntelenül a lekűzdendő nehézségekkel bíbelődik, föltéteiben daczos a túlságig* (…)*. Ha minden czélt ér, nem a siker, hanem ellenei bukása boldogítja* (…) *kevélység, fennhéjázás, kérkedés, a fölfuvalkodás* (...)*”*[579] Ha ezeket a sorokat összevetjük Szalay Sándor leveleivel – gondolok itt elsősorban a kisbári plébános, illetve a gazdasszonya elleni indulatos kifakadásaira, vagy egykori plébánosairól írt negatív megjegyzéseire – akkor észrevehető, hogy a panaszlevél ugyan túlságosan egyoldalú, ám úgy vélem, a két pap mégsem rugaszkodott el teljes mértékben a valóságtól. *„Ő ragyogni, böcsültetni akar minden áron* (…) *neki mindegy akár herostatusként elhamvasztani Diána templomát, akár emberbarátkint fényleni a nép szívében, avagy Isten ostorának mondatni; megvetéssel, gúnnyal pillant mindenekre* (…).[580]

Fentebb már utaltam rá, hogy amikor Szalay Sándor saját erényeit méltatta, megjegyezte,

[576] Meztelenül a meztelennel találtatott. Vö. MNL VeML XV.2.a. 327/2.
[577] Uo. XV.2.a. 327/2.
[578] Gazdasszony-plébános viszonyra, háztartási cselédekre, illetve a nehezen bizonyíthatóságra lásd GYÖNGYÖSSY 2017b, 152.; 145–157. A tanúvallomások, mint nőtörténeti források. Lásd. BÁLINT 2019, 33. Ahhoz, hogy valaki tanú lehessen, fontos volt az, hogy pontos ismeretei legyenek azzal az üggyel kapcsolatosan, amelyről vallomást tett, és azt értelmesen közölje. Nem lehettek tanúk a gyermekkorú, az ideggyenge, a kétes erkölcsű, valamint a részeges személyek. A vakok és a süketek sem lehettek megfelelő tanúk. Vö. pl. CHERRIER 1843, 291–292.
[579] További vélt jellemvonásai Szalaynak röviden, felsorolás szintjén: balra magyaráz mindent; ócsárolja, kisebbíti, az erényt; botlásait virtussá emeli; az elöljáróságot sem tiszteli, ellenük méltatlanul kikel stb. Vö. MNL VeML XV.2.a. 327/2.
[580] Uo. 327/2.

hogy az egyházmegye területén mindenütt, ahol káplánként szolgált, tisztelet és szeretet vette körül, tekintélyt szerzett magának. A dolog érdekessége az, hogy korábbi levelében (1845. július 5), amikor még csak negyed éve tartózkodott Veszprémben, és a kisbári plébános elleni hivatalos vizsgálatot szorgalmazta; tett egy olyan megjegyzést, hogy Tóth József ellene nem tud tanúkat kiállítani, hiába kérne a hívő közösség tagjaitól bizonyítványt, mert ő alig ismer néhányat a falu lakosságából.[581]

A Kováts Ignác és Fittler Gábor által írt panaszlevélben felsorolt, Szalay Sándor vélt vagy valós negatív tulajdonságai tulajdonképpen megegyeznek azon jelzőkkel, amelyekkel azokat a nemesi származású személyeket illették, akik anyagi helyzetüket tekintve elszegényedtek, vagy birtok nélkül csupán nemesi levéllel rendelkeztek, de viselkedésükben, mentalitásukban kifejeződött a nemesi öntudat.[582] Tehát Kováts Ignác és Fittler Gábor nézőpontjából Szalay Sándor mentalitásában érződött a nemesi attitűd. A kevélységgel, gunyorossággal kapcsolatban megjegyezte a két pap, hogy *„pedig a füstös armálist gyülevízen csak egy szilvafa birtok sem jogosítja* (...)*”*[583] Ezt nem jelenteném ki egyértelműen, többek között azért sem, mert a két pap vádlevele tartalmát tekintve szubjektív; írásuk közvetlen célja az volt, hogy a püspöki Szentszék elítélje a papot, illetve, hogy az Agg Papok Intézetében a béke helyre álljon. Emellett a panaszlevél narratívájából kimutatható a három egyházi személy között feszülő ellentét.[584] Szalay Sándor alakját kizárólag negatív aspektusból mutatták be sorstársai. Szalay egyetlen levelében sem dicsekedett származásával – ez alól kivétel a kisbári plébános ellen beadott vádlevele –, amiben ugyan hivatkozott nemesi származására, de akkor sem kérkedett vele. Mivel a bevádolt fél részéről ez idáig nem találtam olyan írást, amely teljes mértékben alátámasztaná a két pap vélekedését, ezért Szalay Sándor „nemesi mentalitását” nem állítom tényként.

A vádlevélben említették továbbá, hogy Szalay Sándor azokkal a szolgálókkal, akiket „urasága alá kerített” együtt ivott, étkezett és még hozzájuk is járt. Ilyen volt például az Agg Papok Házának inas fűtője és annak felesége, az intézmény mosónője. Megfigyelhető Szalay Sándor esetében a világi személyekkel való sűrű társas érintkezés egyházi szolgálaton kívül. Erkölcsi szempontból kétes egyének társaságát kereste (gombkötő legény, megtért szabó legény, a városi tűzőr stb.).[585] Szalay maga is említette, valamint forrásokkal is alátámasztható, hogy

[581] Szalay Sándor arra utaló állítása, hogy őt mindenhol tisztelték. Vö. VFL I.1.44. 498/1850. *Recursus Alexandri Szalay presbyteri Dioecesani pro facultate discendendi e domo Deficientiae,* 1850. augusztus 4. Veszprém.; Alig ismert valakit Kisbárról: *„*(…) *Az egyházi szolgákon kívül négyet sem ismerek jól!”* - fogalmazott Szalay Sándor.
[582] KÓSA 2001, 46–59. (*Öntudat és magatartás* című fejezet); A nemesi magatartásról lásd pl.: KÓSA 1984, 328–335. o.; Uő 1996: 405–426. o.
[583] MNL VeML XV.2.a. 327/2.
[584] A bűnlajstrom tanúsága szerint a legtöbbet Kováts Ignáccal és Fittler Gáborral veszekedett Szalay, vagy ahogy a két pap fogalmazott „versengett”. Vö. MNL VeML XV.2.a. 327/1–2.
[585] Fittler Gábor és Kováts Ignác olyan kontextusban tárgyalták e fenti megjegyzésemet, hogy kiktől szerezte Szalay Sándor a bort és kikkel szokott társalogni. *„*(…) *más jellemtelen emberekkel, kikkel gyakran társalog*.” Vö. MNL VeML XV.2.a. 327/2. Hudi József megjegyezte Francsics Károly borbélymester (ebben az időben még

káplánként sok időt töltött az iskolamesterek, templomatyák és más világi személyek társaságában.[586] Ebből kiindulva megkérdőjelezhető a tisztán nemesi attitűd. Az írás (köszöntőversek, prédikációk), az olvasottság fontossága valóban nemesi ismérvek, de a társadalom alacsonyabb rétegeiből származó személyekkel való sűrű társas érintkezés viszont kispolgári mentalitásra utalhat.[587] A forrásokból arra lehet következtetni, hogy Szalay Sándor esetében a nemesi keveredett a polgári attitűddel. Azonban az bizonyos, hogy a vádlevélben felvázolt tulajdonságok (a jellemrajznál) egyértelműen nemesi mentalitásra asszociálnak, sőt az állítások egy része is alátámasztható Szalay Sándor leveleiben foglaltakkal, ennek ellenére a társadalom alacsonyabb rétegeiből származó személyekkel való interakció megcáfolja a tisztán nemesi attitűdöt.

„Egyebek szerencséjében tulajdon szerencsétlenségét, mások haladásában önhátramaradását látván, kegyetlen ostorozza önmagát, ostorozza az embert, kivált laktársait, szívében elhalván a szeretet szikrája (…) *az irígy szomszédja zsiradékán hízik."*[588] Ezek a sorok egyre inkább alátámasztják azon fentebbi felvetéseimet, mely szerint Szalay Sándor hibáit vagy a körülményeknek (rossz élelmezés, nyelvi hiányosságok), vagy pedig konkrét személyek alakoskodásának tudta be, tehát a „bűnbakkeresés" jellemző volt rá. Ez a felelősség másokra történő áthárításában nyilvánult meg, amellyel a pap saját hivatásában megmutatkozó kudarcélményeit, sikertelenségét igyekezett magyarázni. Az életpálya vizsgálata során a pap leveleiből jól kivehető – mivel karrierjében nem történt előrelépés –, hogy egyre inkább fásulttá vált, aminek lehetett közvetlen következménye az alkoholprobléma, valamint az ehhez társított normaszegések (verekedés, tiltott szexualitás, káromkodás) még abban az esetben is, amint láttuk, hogy a részegeskedés nem a kisbári eset közvetlen hatásából eredeztethető.[589] Azonban megállapítható, hogy sokkal inkább jellemhibái okozták Szalay Sándor esetében a karrierben bekövetkezett deformitást.

Kováts Ignác és Fittler Gábor írásukban társadalomtörténeti problémára is reflektáltak, nevezetesen a katolikus egyháznak a 19. század folyamán egyre gyengülő társadalmi pozíciójára, valamint az elvilágiasodás jelenségére. *„Nem szaggatjuk fel a Clerus betsületén azok által ejtett*

---

borbélysegéd) szenvedélyeivel kapcsolatos tanulmányában, hogy a 18–19. században a mezővárosokban a normák megsértői között gyakran előfordultak mesterlegények, diákok. Például a borbély mesterség is kedvezett a mértéktelen alkoholfogyasztásnak. Francsics mentalitásában Hudi József a nemesi és a kispolgári identitás keveredését mutatta ki. Vö. HUDI 2001, 33.

[586] Például: VFL I.1.10. 34/149a, d; 34/151; 34/153. (Fentebb már hivatkozásra kerültek).

[587] *„Proletárius különcködései között még az elaggott nőkkel is szemtelenkedik, kaczér vágyainak megkísérteti, sőt ruháikat föltépvén e kiégett kor erényeit vad kéjének meg is áldozni erőszakoskodik."* A *„Proletárius különcösködéseket"* a két pap azután jegyezte meg, miután minősítették Szalay társaságát. Vö. MNL VVL XV.2.a. 327/2.

[588] Uo. 327/2.

[589] Tüskeváron teljesített Szalay 1838-ban kápláni szolgálatot, mielőtt először került a deficienciába. Ekkor 37 éves volt és már 10. éve káplán. Vö. PFEIFFER 1987, 965.

sebeket, melyektől a szerény keblek egyre vérzenek; – készek fátyolt vetni Szalay Urnak azon rémkiszökéseire is, mellyekkel hat évek ótai ittléte alatt Weszprém város házainak, utczáinak, lakosinak érdekét megdulva számtalanok kebléből az erény, tekéntély és tisztelet vonásait elragadta, sőt több hívők bensőjéből a hitnek még pislogó mécsét is kioltogatta (…)*”.*[590]

A társadalom laicizálódási folyamatának fokozódása már a 18. század végétől érzékelhető volt. Ebben nagy szerepet játszott a felvilágosodás észre építő eszmerendszere, valamint a felvilágosult abszolutizmus, amely II. József (1780–1790) uralkodását jellemezte. A 19. század folyamán az udvar legfontosabb társadalmi szövetségese a katolikus egyház volt. Az egyház társadalmi visszaszorulásának okai egyrészt a jozefinista egyházpolitikában, de sokkal inkább az általános modernizációban keresendő. A 19. század első felében felerősödött liberalizmus és annak képviselői folyamatosan törekedtek az egyházi kiváltságok fölszámolására és a felekezeti egyenlőség és viszonosság elveinek megvalósítására, amelyek jó részét az utolsó rendi országgyűlésen (1847–1848) szentesített törvények biztosították. Magyarország népének vallásos világnézetét évszázadok távlatában a történelmi egyházak határozták meg. Az az időszak, amikor a nép tömegesen kezdett eltávolodni az egyháztól és a vallástól, a 19. század közepére, második felére volt jellemző leginkább (1850–1870). Ez a jelenség a protestánsoknál erősebben mutatkozott meg ebben az időszakban, mint a katolikusoknál.[591] Amit Kováts Ignác és Fittler Gábor leírt, az példa a folyamat kezdeti szakaszára, egyfajta megnyilvánulási formája volt a jelenségnek.

Egy-egy pap normaszegő magatartása miatt a hívők nem feltétlenül váltottak felekezetet; az elvilágiasodás, vallási közömbösség abban a formában is megnyilvánulhatott, hogy az egyén ugyan személyében vallásos maradt, de a templomot ritkán látogatta. A vádlevél írói nem csak a klérus becsületének megsértését említették, hanem az Agg Papok Intézetének negatív megítélését is. Itt meg kell jegyezni, hogy egyházfegyelmi problémák miatt az intézmény falai között élő papok a rossz élelmezés, a nélkülözés, a cselédség személyükkel szemben támasztott negatív magatartása és más egyéb atrocitások miatt is arra törekedtek, hogy bűneiket jóvátegyék, és minél hamarabb újra alkalmazást nyerjenek a lelkipásztori szolgálatban. Ezen a helyen érdemes kitérni Szalay Sándor, fentebb már sokat idézett 1850. augusztus 4-én kelt levelére, amelyben megfogalmazta véleményét az intézet falai között uralkodó viszonyokról. Említette a rossz gazdászatot, a nagy költségeket (ennek ellenére mégis silány étkeztetést, rendetlenséget), továbbá az Agg Papok Háza cselédségének erkölcsi állapotát is minősítette Szalay: *„*(…) *korcs, iszákos buja kulcsárok lopásai, tékozlásai, urahagyott szakácsnők kacér, botrányos kicsapongásai, a szolgálószemélyzetnek, felszentelt papokon elkövetett garázdaságai”* -t emelte

[590] Uo. 327/2.
[591] KÓSA 1983, 211. A teljes tanulmány a témakörről szól: 211–236.; UŐ 2001, 216.; FAZEKAS 2008, 3.

ki a pap a dokumentumban.[592] Egy 1848. július 4-én kelt forrás is jól szemlélteti a fennálló helyzetet. Az Agg Papok Házának néhány lakója folyamodvány formájában adott hangot sérelmeiknek és megaláztatott helyzetüknek. „*Örömest készek vagyunk szolgálni anyamegyénknek és elég sajnos, hogy buzgó vágyunk nem létesülhet, mivel nem alkalmaztatunk.”*[593]A levél stílusából jól érzékelhető az elkeseredettség, illetve a kilátástalan egzisztenciális helyzetük a büntetésüket töltő egyházi személyeknek. Említik továbbá, hogy semmiféle juttatást nem kapnak, szakadt reverendában járnak, ami miatt az utcára emberek közé nem mernek kimenni, nehogy szégyenben maradjanak. A folyamodvány írói arra kérték a főpásztort, hogy az egyházmegye biztosítson számukra papi állapotuknak megfelelő reverendát. A következő pontban a kulcsár erkölcseit kérdőjelezték meg: „*Méltóságos úr a kulcsár mellé valamely papi egyént ellenőrül rendelni, nehogy a kulcsár a mi élelmezésünkre néki átadott pénzt önkénye szerint ugyan a mi rövidségünkel máshova tékozolhassa.”*[594] Emellett szóba került a dokumentumban még a silánynak vélt étkeztetés is.

A konzisztoriális iratanyag vizsgálata során megfigyelhető, hogy azon egyházi személyek, akiknek egyházi pályájában egy-egy fegyelmi vétség (részegeskedés, fizikai erőszak, közbotrány okozás stb.) visszatérő formában jelent meg és ennek következményeként került az Agg Papok Házába, nehezen tudott onnan visszatérni, ugyanis egyáltalán nem, vagy csak nagy nehézségek árán tudtak visszaintegrálódni az egyházi hierarchiába. Amennyiben ez sikerült, csupán évekkel később, de akkor sem javadalmas plébánosként, hanem legfeljebb adminisztrátorként szolgáltak.[595]

A dokumentum alábbi sorai jól érzékeltetik Kováts Ignác és Fittler Gábor azon aggodalmát, hogy a folytatólagos botrányok miatt a város lakossága nemcsak Szalay Sándort, hanem vele együtt az egész katolikus egyházat, a papságot, valamint a nyugintézetet is „szájukra veszik” és kritikával illetik. *„Valóságos Pandora szelencéje, mellyből minden gondolható rossz az egyházra, klérusra, népre, kivált a Nyugintézetre röpül, melyből általa minden csend, s rend száműzve* (…) *egy ilyen egyén miatt szenved az egész testület, és a malasztteljes intézet,*

[592] VFL I.1.44. 498/1850. *Recursus Alexandri Szalay presbyteri Dioecesani pro facultate discendendi e domo Deficientiae,* Veszprém, 1850. augusztus 4.
[593] VFL I.1.44. 624/1848. A Szent Pál Intézet lakóinak folyamodványa Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, Veszprém. 1848. július 4. A levelet aláírták Szalay Sándor, Fittler Gábor, Görgei István, Gyömörey Lajos és Szilasy János. Gyömörey Lajos egy levelében is tett említést az étkeztetéssel kapcsolatosan: *„(...) Kéntelenítetvén bevallani azt, hogy az én kizárólag szállás, mosás, s igen középszerű élelmezésből álló itt létem nekem koránt sincs becsületemre (...)”.* Gyömörey Lajosról bővebben az értekezés utolsó fejezetében lesz szó.
[594] VFL I.1.44. 624/1848.
[595] FOGL 2015, 16–19. A plébános adminisztrátor, vagy más néven lelkészhelyettes olyan felszentelt pap, akit a megyés püspök ideiglenesen nevezett ki az egyházközösség vezetésére annak érdekében, hogy segítse a törvényesen, vagy egészségügyi szempontból akadályoztatott plébánost lelkipásztori teendői elvégzésében. Mivel a hivatalát ideiglenesen viselte, ezért az egyházmegyei hatóság bármikor elmozdíthatta az adminisztrátort. Vö. UDVARDY 1846, 191.; CHERRIER 1843, 299; KAZALY 1882, 248–249.

bűntanyává, valóságos pokollá válik."[596] Szalay Sándor kihágásai miatt városszerte valóságos „parabolává vált". Olyan is előfordult, hogy a városban halálhírét terjesztették. Mint már fentebb említésre került, Szalay sokat tartózkodott világi személyek társaságában, többek között a nyugintézet inasfűtőjét és annak feleségét említette a két pap a leggyakrabban mind a vádlevélben, mind az ehhez tartozó naplószerű feljegyzéseket tartalmazó iratban. A megáradt Séd patakban, 1850 februárjában holttestet találtak. Szalay Sándor éppen az említett házaspárnál tartózkodott, amikor az a hír terjedt a városban, hogy az az ő holtteste volt.[597]

Amennyiben egy pap fegyelmi vétségei, botrányai miatt egy adott hívő közösségen belül „hírhedtté" vált, abban az esetben a lakosság nagy része nem csak arra a papra vonatkoztatva fogalmazhatott meg negatív kritikát, hanem általánosságban az egész katolikus papságra is, mint ahogy fentebb is írtam. Erre a felvetésre jó példával szolgál a „bűnlajstrom" egyik márciusi bejegyzése. Szalay Sándor 1850. március 25-én a „piartzrúl" jött egy köszörűssel, akit ebédre invitált, és egymást támogatva, tántorogva tartottak az Agg Papok Intézete felé. Ezt a jelenetet látta egy ácslegény, aki megjegyezte: *„no ez is egy részeges pap!"*[598] A kisgyermekek kinevették, állítólag előfordult olyan eset is, amikor kővel dobálták. A nagyobb diákok inkább szégyenteljesnek tartották, szörnyülködtek rajta, és nem csak Szalayra, hanem általánosságban a papságról fogalmaztak meg elmarasztaló véleményt.[599]

Kováts Ignác és Fittler Gábor vádleveléből nem lett hivatalos szentszéki eljárás. Ennek egyrészt az lehetett az oka, hogy Szalay Sándorhoz hasonlóan sem Kováts, sem Fittler fegyelmi problémáik miatt nem számítottak hiteles személynek a konzisztórium előtt, másrészt testvérei magukhoz vették Szalay Sándort, és a továbbiakban néhány évig ők gondoskodtak róla. Szalay Lázár 1850. szeptember 1-jén kelt levelében arra hivatkozott, hogy testvérének jót tenne a környezetváltozás és a család gondoskodó szeretete. *„Addig is még talán egészségét az itteni szelidebb éghajlat, és sík vidéken ápoló testvéri körünkben visszanyerhetné, ha én őt jutányos fizettségért gondviselésem alá veendém* (…) *ismervén testvéremnek gyenge oldalát egyszersmind biztosítom méltóságodat, hogy ezen tekintetben is néki őrangyala leendek* (…) *ki többnyire a gondviselési megjutalmazást Méltóságodnak magas tetszésére hagyván."*[600]

Szalay Sándor is fontosnak tartotta a környezetváltozást, mert véleménye szerint a veszprémi levegő és a város domborzati adottságai nem kedveztek gyógyulásának. *„*(…) *mert nem csak az orvosok állítása, hanem én hosszabb tapasztalásom is az: hogy ezen veszprémi erős*

[596] Uo. 327/2.
[597] MNL VeML XV.2.a. 327/1. *Szent Ferencziek zárdájában 1849-ik év december 8-ik bezárólag kezdett szállásunkban felmerült eseményeknek t. Biró Albert és Szalay Sándor papurak irányábani jegyzéke.*
[598] Uo. 327/1.
[599] Mind a vádlevélben, mind a hozzá kapcsolt dokumentumban szerepel. Vö. MNL VeML XV2.a. 327/1–2.
[600] VFL I.1.44. 254/1850. Szalay Lázár simonyi ügyvéd levele Ranolder János megyéspüspökhöz. 1850. szeptember 1.

levegő, hegyes s völgyes bérczek elgyengült idegeimre kártékonyan hatnak s minden orvoslás sikertelen.”[601] Az a lehetőség, hogy esetleg Szalay Simonyiba költözhessen a családjához, már korábban is felmerült. Zichy Domonkos akkori főpásztor engedélyt is adott erre, mindenféle egyházi támogatás nélkül. Ranolder János püspök viszont megadta az anyagi támogatást, az Agg Papok Intézetének pénztárából finanszírozott évi 300 váltóforint összegben állapította meg az ápolási díjat, amelyet az egyházmegye negyedévenként folyósított Szalay Lázárnak.[602] Mindent összevetve Kováts Ignác és Fittler Gábor elérték céljukat abban a tekintetben, hogy Szalay Sándor elhagyta az Agg Papok Intézetét és Veszprémet, viszont a pap konzisztórium előtti felelősségre vonását nem tudták kivitelezni. Arra nincsenek adataink, hogy mi történt Szalay Sándorral Simonyiban, de az bizonyos, hogy csak néhány évet tartózkodott a településen. Életének utolsó időszakát a búcsúszentlászlói ferences kolostorban töltötte. Ott halt meg 1855. május 15-én. Testét a ferencesek kriptájában helyezték örök nyugalomra.[603]

V. 7. Szalay Sándor és Fittler Gábor panaszlevelei (1849. augusztus 11. és augusztus 13.)

A Szent Pál Intézet két lakója 1849 nyarán panaszt tett Hosszú Márton kanonok, az intézmény igazgatója (1844–1855) ellen. Szalay Sándor panaszlevele augusztus 11-én, Fittler Gáboré 13-án kelt, mindkét levél egy iktatószám alatt található meg a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár *Acta Dioecesana* fondjában.[604] Ezekben a dokumentumokban a két pap részletesen beszámolt az őket ért vélt vagy valós sérelmeikről, kilátástalan helyzetükről, a szolgáló személyzet velük szemben tanúsított lekicsinylő magatartásáról, valamint az igazgató parancsára rajtuk végrehajtott testi fenyítésről.[605] Arról, hogy Szalay Sándor miként került be az Agg Papok Házába fentebb már esett szó. Ezért mielőtt rátérnék a dokumentumok tartalmi elemzésére, szükségszerűnek tartom bemutatni, hogy ki volt Fittler Gábor, és milyen körülmények vezettek oda, amelyek következményeként huzamosabb ideig tartózkodott az intézetben fegyelmi problémái miatt.

A lelkipásztor 1801. január 8-án született Pápán, Fittler Simon adózó polgár és Orbán Rozália házasságából. Filozófiai tanulmányait Győrött és Szombathelyen végezte, a teológia kurzust a veszprémi egyházmegye Szent Anna szemináriumának papnövendékeként

[601] VFL I.1.44. 498/1850. *Recursus Alexandri Szalay presbyteri Dioecesani pro facultate discendendi e domo Deficientiae,* Veszprém, 1850. augusztus 4.
[602] VFL I.1.44. 254/1850b. Ranolder János válaszlevele Szalay Lázárnak. 1850. szeptember 14.
[603] VFL I.1.44. 362, 367/1855. A halálhír bejelentése; a temetéssel kapcsolatos információ.
[604] FOGL 2015, 16.; UŐ 2023, 52. A két panaszlevél levéltári jelzete: VFL I.1.44. 422/1849. Fittler Gábornak van egy kisebb levele is a témával kapcsolatosan, amellyel levelét egészítette ki. A fejezetnek ez az egysége szerepel egy az *Egyháztörténeti Szemlében* 2015-ben megjelent írásomban, esettanulmány formájában is. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen 2022-ben megjelent doktori konferenciákon (2019/2020) tartott előadások kéziratait tartalmazó tanulmánykötetben megjelent dolgozatomban az ego-dokumentumokkal foglalkozom, ahol összehasonlítási alapként szintén felvetettem a fent tárgyalt eseteteket. Vö. FOGL 2015, 16–19.; UÖ 2022, 167–192.
[605] FOGL 2015. 16–19.

abszolválta.[606] Pappá szentelésére 1825. szeptember 3-án került sor Veszprémben, a püspöki palota házi kápolnájában.[607] Felszentelését követően egyházi szolgálatát Halimbán kezdte, majd innen Zalaszegvárra került 1827-től, ahol bő másfél évig szolgált, mint segédlelkész. A következő állomáshely a zalaszántói plébánia volt, ahol Fittler Gábor 1828 és 1830 között teljesített kápláni szolgálatot, először Király László, majd az ő nyugállományba vonulását követően utódja, Galambos Ferenc plébános[608] oldala mellett. Az utóbbi lelkipásztor kifejezetten pozitívan nyilatkozott a segédlelkészre vonatkoztatva azon folyamodványában, amelyet 1830. szeptember 2-án intézett Kopácsy József akkori megyéspüspökhöz.

Galambos Ferenc levelében kifejezetten hasznosnak tartotta Fittler Gábor jelenlétét a lelkipásztori szolgálatban. *„*(…) *Tisztelendő Fittler Gábor segédben egy tántoríthatatlan társra, és egy megböcsülhetetlen eszközre találtam, aki az ő példás élete, feddhetetlen társalkodása a lelkek nyereségében való pártalan buzgósága, kimeríthetetlen békessége tűrése által sörkentő példa és égő szövétnek vala, az eltévelyedett juhok keresésében* (…)*”*.[609] Az egyházmegyei hatóság még ugyanebben a hónapban áthelyezte Fittlert Zalaszentbalázsra, ugyancsak kápláni minőségben. A sármelléki plébánia Papp József plébános 1831. szeptember 15-én bekövetkezett halálával megürült.[610] A fiatal szentbalázsi káplán másnap folyamodványt intézett a püspökhöz azzal a célzattal, hogy az üresedésben lévő javadalmat elnyerje.[611] A sármelléki hívők levelükben arra kérték Kopácsy József püspököt, hogy elhunyt plébánosuk helyére olyan lelkipásztort nevezzen ki egyházközségük lelki vezetőjének, akik mind a helyi földesurak, mind az egész kollektíva bizalmát élvezi. Az említett dokumentumban a hívők Fittler Gábor személyét szorgalmazták: *„Minthogy Fittler Gábor mostani szentbalázsi káplány urat közhírből ollannak ismerjük, ki, mint lelki tehetségére, mint szép magaviseletére ebben a tárgyban elégséget tenne.”*[612] Sem a sármelléki hívők, sem a segédlelkész szándéka nem érvényesült, ugyanis a püspök Tapolczai Istvánt nevezte ki a plébánia adminisztrátorának.[613] Fittler Gábort a főpásztor 1832. július 20-án a zalaszentmihályi plébánia lelki vezetésével bízta meg adminisztrátori

[606] PFEIFFER 1987, 408.
[607] VFL I.1.5. Acta Seminarii Sanctae Annae, *Liber Sacrarum Ordinationum Ab Anno 1806–1845;* PFEIFFER 1987, 408.
[608] Király László 1797 és 1829 között volt a zalaszántói plébánia lelkipásztora. Őt követte a javadalomban Galambos Ferenc, aki 1829-től 1853-ban bekövetkezett haláláig volt a hívő közösség plébánosa. Vö. PFEIFFER 1987, 597; 429.
[609] VFL I.1.10. 27/108. Vő. Melléklet II.4.; PFEIFFER 1987, 408.
[610] Papp József (1787–1831) sármelléki plébános volt 1827 és 1831 között. Vö. PFEIFFER 1987, 818. A plébános halálhíre a sármelléki hívők folyamodványában is szerepel. Vö. VFL I.1.10. 27/109b. A sármelléki hívők folyamodványa Kopácsy József megyéspüspökhöz, Sármellék, 1831. szeptember 19.
[611] VFL I.1.10. 27/109a. Fittler Gábor szentbalázsi káplán folyamodványa a sármelléki plébánia elnyeréséért. 1831. szeptember 16. Szentbalázs. Vö. Melléklet II.5.
[612] VFL I.1.10. 27/109b. A sármelléki hívők folyamodványa Kopácsy József megyéspüspökhöz, Sármellék, 1831. szeptember 19.
[613] Tapolczai István (1794–1832) 1831 szeptemberétől 1832. december 2-án bekövetkezett haláláig volt a sármelléki plébánia adminisztrátora. Vö. PFEIFFER 1987, 1014.

minőségben.[614] Tehát közel hét év kápláni szolgálatot követően plébános helyettes lett. Ezen a plébánián – mint lelkipásztor – tizennégy évet szolgált.

Zalaszentmihályon[615] a lokális közösségben élő közbirtokosok közül néhányan 1846. október 30-i keltezéssel instanciát fogalmaztak meg a kollektíva nevében a főpásztorhoz, amelyben elégedetlenségüket fejezték ki lelkipásztorukkal szemben.[616] A vádlevélben elsősorban a közösségben tapasztalt erkölcsi romlásról számoltak be. Ahhoz, hogy a településen az erkölcsi rend helyreálljon, olyan papra volt szükségük a helyieknek, aki kifogástalan életet élt. A vádak Fittler Gábor ellen főként pasztorációs tevékenységével hozhatóak összefüggésbe, amelyekhez erkölcsi kihágások is kapcsolódtak.

A panaszlevél tanúsága szerint az adminisztrátor a szertartásokat hanyagul és felületesen végezte, a keresztelési anyakönyveket nem vezette rendesen. A tanításokat majdnem mindig, a prédikálást gyakran elmulasztotta, a templomot tisztátalanul tartotta, az egyház pénzét hűtlenül kezelte. *„Nekünk terjeszteni nem tud olyan pap, ki akár házi körében, akár viseletében a legtisztáltalanabb ember, ki az isteni szolgálat véghezviteléhez ízetlenül járul, s' oltár körüli botrányos hentergéssel tántorog a szentek szentje előtt. Az Isten igéjének kihirdetését hanyagon, készületlenül, de minden esetre ritkán teljesíti.".*[617] A vádlevélben nem történt közvetlen utalás arra, hogy Fittler részegeskedett volna, bár az idézetben az oltár körüli „hentergés", „tántorgás" megjegyzésekből arra is lehet következtetni.

A plébániai iskolát sem látogatta, amelyhez a forrásban egy olyan megjegyzés is társult, ami a tárgyalt korszakban fontos ismérve volt a papi ideálnak. *„*(…) *tehát hivatásának legszentebb kötelezettségét a népnevelést sem példával, sem tanítással nem igyekezett előmozdítani"* - jegyezte meg a levél írója. A vádlevélből fontos kiemelni, hogy Fittler Gáborral a helyi közösség tagjai békésen megvoltak, de mint plébánost nehezen tudták elfogadni. *„*(…) *a mi azonban papunknak társas körünkbeni alkalmazását illeti, panaszolkodni nem lehet, mert mindenkivel békés viszonyokban él, senkit meg nem sért, e tekintetben jó embernek mondható, de mi haszna, ha nekünk valahára jó pap is kellene.".*[618] A panaszlevélben egy meglehetősen személyes jellegű megjegyzés is olvasható, amely szerint a falu elöljáróinak véleménye arra

[614] VFL I.1.10. 27/110. Fittler Gábor adminisztrátori kinevezése, 1832. július 20.
[615] Zalaszentmihály közigazgatásilag Zala vármegye kapornaki járásához, egyházigazgatási szempontból a kanizsai esperes kerülethez tartozott. Nemzetiségi szempontból magyar, felekezetileg római katolikus település. A plébánia patrónusa a vallásalap volt. Alapítási éve: 1788. Az anyaplébániához tartozó filiák: Pölöske, Barnak, Bebes. Vö. *ZHL KRGY* 26. é.n. 28.; *Schem.*1845, 64.
[616] VFL I.1.44. 865/1846. Panaszlevél Fittler Gábor zalaszentmihályi adminisztrátor ellen. Zalaszentmihály, 1846. október 30. A dokumentumon négy közbirtokos neve, illetve aláírása szerepel: Thassy Ferenc, Zala megyei táblabíró; Oroszváry László, Zala megyei táblabíró és közbirtokos; Thassy László, Zala megyei esküdt, táblabíró és közbirtokos; valamint Bessenyei Alajos Zala megyei esküdt és közbirtokos.
[617] VFL I.1.44. 865/1846. Panaszlevél Fittler Gábor zalaszentmihályi adminisztrátor ellen. Zalaszentmihály, 1846. október 30.
[618] Uo. 865/1846.

irányult, hogy az általuk „rossz pap”-ként minősített lelkipásztorukat sem a püspöki intés, sem egyéb törvényes eszközök nem segítették abban, hogy jó útra térjen.

Zichy Domonkos megyéspüspök elnöklete alatt, 1846. december 11-én tartott szentszéki ülés alkalmával tárgyalták Fittler Gábor zalaszentmihályi adminisztrátor fegyelmi ügyét.[619] A püspök és tanácsadó testülete a tárgyaláson az alesperes[620], illetve a zalai főesperes[621] a bevádolt pap életéről és lelkipásztori szolgálatáról tett hivatalos jelentését, valamint az ellen felterjesztett panaszlevelet vette alapul az ítélethozatalnál.[622] Ezen dokumentumok valóságtartalmának, mint bizonyítékoknak, a püspöki konzisztórium minden kétséget kizáróan hitelt adott. A Fittler Gáborhoz címzett hivatalos levélből kiderült, hogy a lelkipásztor már több alkalommal volt megintve hivatalos formában a főpásztor által.[623] Az adminisztrátor a hívő közösség tagjait arra biztatta, hogy védelmében tanúskodjanak, és az általa készített folyamodványt aláíratta velük.

A megyéspüspök úgy határozott, hogy elmozdítja hivatalából a fegyelmi problémákkal terhelt lelkipásztort, azzal az indokkal, hogy a hívők körében nem működhet üdvösen, emellett további szolgálata súlyos lelki károkat okozhat a közösség tagjainak körében. A főpásztor meghagyta Fittler Gábornak, hogy amennyiben az Agg Papok Intézetében való tartózkodása alatt a lelkipásztori szolgálatra való alkalmasságát bebizonyítja, abban az esetben az egyházmegyei hatóság a pap további alkalmazását helyezte kilátásba. Szubjektív megjegyzést is olvashatunk a püspöktől, amely a hivatalos dokumentumban betoldásként szerepel. *„noha a fennemlített súlyos vétkek még egyéb szigorú fenyítéket is érdemelnének, a Szentszék mostanában egyéb büntetéstől, remélve Tisztelendőséged magába szállását.”*.[624] Fittler Gábor hivatalos szentszéki határozat alapján került be az intézetbe 1846 decemberében, és 1852-ig tartózkodott ott. A pap és sorstársa (Szalay Sándor) 1849 nyarán, két nap különbséggel fogalmazták meg a címben megjelölt panaszleveleiket a püspöki konzisztórium számára az intézmény prefektusa ellen.

Szalay Sándor írásában előadta, hogy tegnap este (1849. augusztus 10.) nyolc óra körül Hosszú Márton kanonok, az Agg Papok Intézetének igazgatója öt korbácsütést mért rá. (...) *mellyeknek kék nyomai ma is testemen láthatók, mint ez inasunk és kövesi borbélunk, kiknek mutattam, látják és bizonyítják* (...).[625] Szobája előtt egy folyosó helyezkedett el, aminek ajtaját

[619] VFL I.1.44. 867/1846a. Szentszéki ülés jegyzőkönyve, Veszprém, 1846. december 11. (Egy iktatószám alatt található a jegyzőkönyv, valamint a szentszék által Fittler Gábornak küldött hivatalos levél. A két dokumentumot betűjellel különítettem el egymástól).
[620] A kanizsai alesperes ekkor Virth Mihály volt. Az előző fejezetben már volt róla szó, hogy a kanizsai alesperes egy kerületi ülés alkalmával megdorgálta Fittler Gábort. Vidra Ferenc ollári plébános egy levelében megjegyezte, hogy Fittler Gábor zalaszentmihályi adminisztrátor elmozdításában nagy szerepe volt a kerületi alesperesnek, Virth Mihálynak. Vö. VFL I.1.44. 32/1850.
[621] A zalai főesperesség elöljárója ekkor Kéry János kanonok. Vö. *Schem*. 1845, 6,48.
[622] Fittler Gábor ezen ügyére vonatkoztatva nem maradt fenn a két jelentés (vagy elkeveredhetett), de mind a szentszéki jegyzőkönyv, mind a hivatalos dokumentum említést tett róluk. Vö. VFL I.1.44. 867/1846a-b.
[623] VFL I.1.44. 867/1846b. Hivatalos szentszéki határozat Fittler Gábornak, Veszprém, 1846. december 11.
[624]VFL I.1.44. 867/1846a-b.
[625] VFL I.1.44. 422a/1849. Szalay Sándor áldozópap levele Szmodis János Püspöki helynökhöz, Veszprém, 1849.

Szalay becsukta, hogy nyugodtan tudjon pihenni, ám akarata ellenére az éjjeli belső zár becsukódott. A szomszédos szobában lakott Farkas Mihály[626], aki később tért vissza az intézetbe, miután nem tudott bemenni a szobájába, panaszt tett Szalay Sándorra (a kulcsár csillapítása ellenére) Hosszú Mártonnál, miszerint készakarva zárta ki őt. Emiatt büntették veréssel a papot.

Farkas Mihály neve már Nemesovits János 1848 nyarán írt folyamodványaiban is előkerült, mint kiállhatatlan természetű ember.[627] Személyét jól jellemezte Szalay Sándor: (...)*ki durva, patvarkodó hajlamáról az egész megyében hol négy plébániát czudar tettei miatt elvesztett, és utólag a Pápai Zárdából az Irgalmas szerzetet kiküszöbölni akarta, igen ismeretes, kinek dölyfösen* (…) *mindenkire tipródni akarni, s e gonosz vágyának a közrendet, másoknak nyugalmát, és akár mi személyes jogát föláldozni bár akármi viszályokban kerüljön is, egyedüli eleme* (...) Nemesovits János is ehhez hasonló negatív jellemrajzot közölt Farkas Mihályról. Dokumentumokkal igazolható Szalay azon állítása, amely szerint nem volt koholmány az a megjegyzése, hogy négyszer mozdították el a papot aktuális plébániájáról. Farkas Mihály Gyékényesen volt plébános 1812-ben, ahonnan rá egy évre 1813. július 13-án elhelyezték, december 20-tól Nagyrécsén volt adminisztrátor, ahonnan szintén elmozdították.[628] Zalagyömörő plébánosa volt 1820-tól, a hívek 1829. augusztus 4-én tettek panaszt ellene Kopácsy József megyéspüspöknél: (...) *elhalgatván több panaszainkat, mivel mindazon leírására egy ökörbőr sem elegendő* (...) Vádolták többek között garázdálkodással, botrányos viselkedéssel, illetve a gyónási titoktartás megszegésével. Utóbbi vád csak a másodjára április 23-án felterjesztett panaszlevélben fordult elő.[629] Ezt a javadalmát is elvesztette. A negyedik plébániát nem említik konkrétan a források.

Az Irgalmasrend pápai zárdájának elöljárója, Sághy Ákos 1849. március 6-án írt levelet Szmodis Jánoshoz, amiben arra kérte, hogy mozdítsák el Farkas Mihályt.[630] (...) *azért tehát csak arra kérem nagyonfőtisztelendő urat, hogy zárdánkban a nagyobb békesség fenntartása, és gyakori bosszúságoknak elmellőzése végett azon említett Farkas Mihály urat, mentől előbb ha elmozdittani sziveskednék, mert ezen egyén nem csak hogy magunk közt rágalmakat okoz, hanem minden jó plébánus, házi barát:urunkat, házunktól elidegeníti, mit én, mint Zárdánknak*

---

augusztus 11. Vö. Melléklet II.7.1.

[626] Farkas Mihály és Szalay Sándor között az esetet követően is voltak valamiféle személyes ellentétek. A „bűnlajstrom" egyik januári bejegyzésében olvasható: *„1850-ik Januarius 7. és 8-án is egésznap részeg* (Szalay Sándor– kiemelés: F. K.), *este vatsora után, jelenleg Szalakoppányi plébános t. Farkas Mihály urat szándékozván megverni egyik nap az alanti léptsőkön* (alsó szinten lévő lépcsők – kiemelés: F. K.), *másik este fenvaló folyósón levő oltár előtt lesett elmentére, azonban t. Kováts Ignácz Urnak tapintatos közbejötte, csipős szemrehányásoknál többet nem tehetett."*. Vö. MNL VeML XV.2.a. 327/1. *Szent Ferenczieк zárdájában 1849-ik év december 8-ik bezárólag kezdett szállásunkban felmerült eseményeknek t. Biró Albert és Szalay Sándor papurak irányábani jegyzéke.*

[627] Nemesovits János fent említett írásai. Vö. VFL I.1.44. 625/1848.; FOGL 2015, 10–15. UŐ 2022.

[628] PFEIFFER 1987, 395.

[629] VFL *Protocollum Offici Dioecesani Weszprimiensis* 1829. augusztus 4. Vö. VFL I.1.44 (Acta Dioecesana).

[630] Farkas Mihály (1783–1862) pápai kórházi lelkész (1847–1850). Vö. PFEIFFER 1987, 395.

Elöljárója elszenvedni nem tudok, s nemis lehet(...).[631] Ebben a néhány sorban is érzékelhető a pap bomlasztó jelleme, ami megmagyarázza a konfliktusokat közte és néhány, a papi otthonban élő személy között. Mindenesetre érdekes figurája a 19. századi veszprémi egyházmegyének.

Fittler Gábor 1849. augusztus 12-én kelt panaszlevelében hasonló esetet tárgyalt. A levél elején Szalayhoz hasonlóan ő is megnevezte a napot, mikor történtek az események. Tegnap (1849. augusztus 11.) délután 7 óra körül katonák érkeztek az Agg Papok Házába szállást kérni. A kulcsár két szobát mutatott nekik, de nem volt számukra megfelelő, mondván nem tiszteknek való. A bonyodalom akkor kezdődött, amikor Fittler azt javasolta a kulcsárnak, hogy küldje fel a tiszteket az igazgatóhoz, ugyanis ezután a kulcsár nekitámadt és szidni kezdte a jóhiszemű papot, amit Hosszú Márton meghallott. Kérdőre vonta a szóváltásba került feleket, Fittler előadta, hogy mit javasolt a kulcsárnak, erre az igazgató azt mondta, hogy mi köze hozzá és egyéb pejoratív jelzőkkel illette a papot: (...) *semmire való, akasztófára való huntzut, gazember, részeges disznó, holott semmi bajom sem volt, melly szavakra felháborodtam, és mondottam, Fötisztelendő Úr többé illyeseket reám ne ruházzon, egyébkint vissza mondom* (...)[632] Az idézetből kitűnik, hogy nem ez volt az első eset, mikor Hosszú Márton megalázta őt és durva szavakat intézett hozzá.

Az esetet követően a kulcsár hazugságokat mondott az igazgatónak, ami miatt ő a szolgálót elküldte a megyeházára hajdúkért és pandúrokért, ami a papi állapot lealacsonyítását jelentette: (...) *és mint a kutyát ugy huzott le a meredek grádisokon, egyik kezem feje és bokám ki is fizamodott, de még azt is mondotta, hogy huszon ötet veret reám* (...). Szalaynál is botütés volt a büntetés, ebben az esetben is az volt. Ha a két pap levelének tartalma igaz, akkor tetten érhető a brutalitás az Agg Papok Házában. Kováts Ignác leveleiben is megfigyelhető, hogy pozsonyi tartózkodása alatt Zichy Domonkos püspök utasítására többször bántalmazták az Irgalmasrend zárdájában, és előtte Veszprémben is.[633] Amennyiben ezeknek a panaszoknak volt valóságalapjuk, akkor megkérdőjeleződik a büntetés gyógyító típusának alkalmazása, mert az erőszakkal nem a fenyíték alatt lévő pap javulását, sokkal inkább a visszaesését érhették el.[634]

Nemesovits János ugyan nem említette, hogy őt verték volna, ennek ellenére az Agg Papok Házát úgy mutatja be, mint egy feszültségekkel, konfliktusokkal teli helyet. Ezekből a megjegyzésekből óvatos következtetést vonhatunk le arra vonatkozólag, hogy nem kevés kellemetlen élménynek voltak tanúi a fegyelmi vétségeik miatt oda került papok. A vizsgált személyes jellegű források nem alkalmasak arra, hogy általános képet alkossunk az intézet belső

[631] VFL I.1.44. 418/1849. Sághy Ákos levele, Farkas Mihály elmozdítása 1849. március 6. Pápa, 1849. március 6.
[632] VFL I.1.44. 422b/1849. Fittler Gábor áldozópap levele Szmodis János általános helynökhöz. Veszprém, 1849. augusztus 12.
[633] Kováts Ignác levelei, amelyekben szó esik a fizikai bántalmazásról: VFL I.1.44. 787/1848; 859/1848. Vö. FOGL 2022. Kováts Ignácról szóló dokumentumokról az értekezés következő fejezetében bővebben szólok, jelen helyen csak példaként tüntettem fel.
[634] A büntetések típusairól lásd pl. GÓZONYI 1841, 237.; SZEREDY, I. 1874, 885–886.

életéről, annak a célnak viszont teljes mértékben megfelel, hogy bemutassuk, az individuum miként látta saját helyzetét az intézményben, valamint ehhez milyen érzelmi reakciókat társított.

A verést követően Fittler Gábort elmondása szerint bezárták egy szűk szobába, ahol a szükség rájött, és hiába kiabált, nem engedték ki, így nagy káromkodások közepette a szobában végezte el dolgát. Jól árnyalja az itt élő papok tekintélyvesztését a levél következő sora: (...) *most itt könnyes szemekkel hivtelen goromba cselédeknek hatalmaskodása alatt nyögünk, azok az Urak, mi szemétnél alábbvalók, mert tökéletes hatalmuk vagyon rajtunk uralkodni, garázdálkodni* (...). A pap becsukása után a kulcsár két hajdúval jött le hozzá, a külső ajtót rácsukta, majd visszafelé azt ordította neki: (...) *most ugathacz, csaholhacz kutya, ez a ház ilyen hunczut, ilyen részeg papok számára vagyon csinálva, mint te is vagy*(...).[635] Előadja továbbá, hogy a ház elöljárójának gazdasszonya korábban is hol őt, hol pedig a megboldogult Somogyi urat huncutnak, akasztófára valónak nevezte: (...) *így asztatik, temettetik és romlik el itt a pap, ha elöbb Isten angyala volt is, most itt hitele a papnak nincs ha lelkét a markába hordozná is de vagyon a cselédnek* (...). Fittler Gábor meggyaláztatásának eredőjét a kulcsárban jelölte meg, mondván, hogy ha nem terjesztett volna róla hazugságokat, a vitás helyzetet másként is meg lehetett volna oldani. Emellett nemcsak maga, hanem sorstársai szerencsétlen helyzetéjért is a cselédséget tette felelőssé.[636] *„*(…) *pártfogóra nem találunk, lesznek is utóbb is ezek üldözése miatt, ki hitét fogja megtagadni, ki magát a világból kiirtani"* - írta kissé rezignált stílusban Fittler.[637] Kilátástalan helyzetét a pap 1849. augusztus 13-án írt rövid, de annál többet mondó levelében foglaltakkal nyomatékosította. Érdemes kiemelni az alábbi gondolatot, amely véleményem szerint a fenti idézettel releváns: „(…) *bizonyára méltóztasson elhinni, igen közel vagyon veszedelmem üdeje, mert az elkeseredés sokra vezeti az embert* (…)".[638]

Ha összevetjük Szalay és Fittler levelét, kiderül, hogy a kulcsár szerepe az utóbbi esetben negatív, mert ő járta ki a pap megbüntetését; Szalay eseténél viszont pozitív, mert a konfliktusnak gátat kívánt szabni. Nemesovits János a fentebb már említett folyamodványaiban a kulcsárt egyértelműen negatív figurának állította be. Előfordulhatott, hogy Fittler és a kulcsár között feszült valami ellentét. Fittler Gábort az Agg Papok Intézetének igazgatója 1848. november 17-én feljelentette a püspöki szentszéknél. Az volt a vád ellene, hogy lerészegedve a háznál garázdálkodott, a cselédekkel verekedett, és magát Hosszú Mártont szidalmazta és gyilkossággal fenyegette.[639] A bevádolt pap tettét azzal indokolta, hogy el volt keseredve, mivel nem kap

[635] VFL I.1.44. 422b/1849 Fittler Gábor áldozópap levele Szmodis János általános helynökhöz. Veszprém, 1849. augusztus 12.
[636] A cselédekkel kapcsolatban hasonló véleményt fogalmazott meg Szalay Sándor a korábban már sokat idézett 1850. augusztus 4-én kelt levelében. Álláspontja párhuzamba állítható Fittler Gáboréval. Vö. VFL I.1.44. 498/1850.
[637] Uo. 422/1849. 1849. augusztus 12.
[638] VFL I.1.44. 422/1849 Fittler Gábor panaszlevelének kiegészítése. Veszprém, 1849. augusztus 13.
[639] VFL I.1.44. 905/1848. Szentszéki jegyzőkönyv, Veszprém, 1848. november 17.

plébániát. Ekkor atyailag megintették, egy évet tűztek ki neki próbaidő gyanánt, ami alatt az alkoholtól tartózkodnia kellett, továbbá a szentszék határozatban mondta ki, hogy amennyiben javulás áll elő, alkalmazni fogják a lelkipásztori szolgálatban. A két eset között eltelt több mint egy év és még mindig az Agg Papok Intézetében találjuk Fittler Gábort.

Az előbbi esettel alátámasztható, hogy Hosszú Mártonnal rendkívül feszült lehetett a viszonya, és talán tekintélyét akarta aláásni panaszával a kanonoknak. Pongrácz József hetesi plébános titkos információjában jó lelkipásztornak, igaz embernek, szép jellemnek írta le Hosszú Mártont, aki jókedvű, közlékeny és tiszteletre méltó, minden hiba nélkül.[640] Joggal tehetjük fel a kérdést, hogy egy ilyen makulátlannak bemutatott ember így megalázta volna a meghasonlott papokat? Az eseteket megelőzően az Agg Papok Intézetének igazgatójától 1849 nyarán több rendbeli folyamodvány érkezett az egyházmegyei hatósághoz, amelyben a kanonok – egyházfegyelmi vétségeik miatt – az intézmény falai között élő papok magaviseletére panaszkodott. A probléma megoldásának érdekében a szentszék felhatalmazta Hosszú Mártont arra, hogy az intézet lakói számára botrányos kihágás esetén kijárási tilalmat rendeljen el, sőt, a kellemetlen helyzetek elkerülése végett (amennyiben szükségét látta) önhatalmúlag el is zárhatta a fegyelmezetlen papokat a ház alsó szintjén, vagy a kerti épületben.[641]

A szentszéki jegyzőkönyvből kitűnik, hogy a püspöki felhatalmazással Hosszú Márton szélesebb jogkört is kapott, talán ezért is választhatta a testi fenyítést, mint eszközt a fentebb felvetett eseteknél.

A püspöki szentszékeknek nem csak bírósági, hanem egyházkormányzati funkciójuk is volt. A 18. században, a felvilágosult abszolutista elvekre építő államhatalmi berendezkedés nem engedélyezte Magyarországon a főpásztoroknak, hogy zsinatokat tartsanak. Az 1822-es nemzeti zsinat is bizonyította, hogy az államhatalom nem támogatta a katolikus egyház belső megújulását zsinatok útján rendezni. Az 1855-ös osztrák konkordátum 4. pontja meghagyta, hogy a birodalom püspökeinek szabadságában álljon a tartományi és egyházmegyei zsinatok megtartása. Leegyszerűsítve ennek eredményeként tartottak 1858-ban Esztergomban, 1862-ben pedig Kalocsán tartományi zsinatokat. A veszprémi egyházmegyében a 18–19. században nem került sor egyházmegyei zsinat megtartására.[642] Az egyházkormányzat szempontjából a

[640] VFL VIII.31.8. doboz. Pfeiffer János hagyatéka. A fenti jellemzések nem kerültek be a papi névtárba, Vö. PFEIFFER 1987, 121.

[641] VFL I.1.44. 341/1849 Szentszéki jegyzőkönyv, Veszprém, 1849. június 25. Korábbi eseteknél a szentszéki jegyzőkönyvekből kitűnik, hogy a konzisztóriumon hozott püspöki határozat mondta ki az elzárást az alsólakban vagy a kerti épületben (büntetés a büntetésben), vagy éppen kijárási tilalmat rendelt el. A továbbiakban is így működött. Szentszéki ülések, amelyeken ilyen határozatot hoztak például: 1846. november 14. (773/1846); 1847. szeptember 3. (640/1847); november 8. (793/1847). Ezeken az üléseken főként Görgei István (1805–1849) egyházmegyés pap, valamint Nemesovits János és Pflum János fegyelmi ügyeit tárgyalták.

[642] ADRIÁNYI 2017, 9.; HERMANN Egyed 1973, 400–404.

konzisztóriumon kívül még az esperes kerületi koronák helyettesítették ezt az intézményt.[643] Ezeket a tényeket azért tartom fontosnak megjegyezni, ugyanis az 1849. június 25-én tartott szentszéki ülésen nem csak Hosszú Márton kanonok felhatalmazásáról esett szó, hanem emellett tárgyalás alá vették például Fittler Gábor azon kérelmét is, amelyben új reverendát kért.[644]

Fittler Gábor és Szalay Sándor két veszprémi egyházmegyés áldozópap panaszos folyamodványát az 1849. szeptember 1-jén tartott szentszéki ülés tárgyalta, ahol határozat született az ügyben. Az okozott botrányok miatt a két papot három hónapra minden papi funkció végzésétől felfüggesztették, emellett minden alkoholtól eltiltották őket, és elrendelték az alsó lakban történő elzárásukat. Büntetésük addig tartott, amíg hibáikat elismerték, és javulásukra alapos reményt nem szolgáltak. A lelkiigazgatót (spirituális) megbízták, hogy heti egy alkalommal látogassa meg őket és üdvös foglalkozást adjon nekik számukra;[645] ez valamilyen elmélkedésben nyilvánult meg, amit utána írásba foglaltak. Az ítéletben az a furcsa, hogy amikor a papokat büntették meg, akkor Hosszú Márton is az ítélőmesterek között volt. A szentszéki jegyzőkönyv nem tett említést arról, hogy a két panaszlevél koholmány lett volna, ennek ellenére mégis a sértett feleket marasztalták el.[646]

A két pap panaszos folyamodványának alapos elemzéséből megmutatkozott a deficiencia „árnyoldala" attól függetlenül, hogy a bántalmazások, az erőszakosság valóságalapja csak részben bizonyítható; számos konfliktusról rántották le a leplet az intézmény falai között. A cselédek viselkedése jól mutatja, hogy a meghasonlott papok elveszítették tekintélyüket, és nehéz volt nekik visszatérni a lelkipásztori szolgálatba, ugyanis csak jóval később alkalmazták őket, de akkor sem javadalmas plébánosként, hanem káplánként, esetleg adminisztrátorként vagy kisegítőként.

---

[643] VANYÓ 1933, XXVIII (28).

[644] *„Fölvétetvén Fittler Gábor Szent Pál Intézetbeli áldozópapnak folyamodása, mellyben szükséges fölruháztatásáért esedezik, főtisztelendő Igazgató Úr megbizatott, hogy a folyamodónak a szükséges ruhaneműket elkészíttetvén, azoknak költségvetését, a megyei pénztárból leendő utalványozás végett Főtisztelendő helyettes úrnak előterjessze."* Vö. VFL I.1.44. 341/1849.

[645] Uo. 341/1849.

[646] Hosszú Mártonnak, mint kanonoknak, mint a Székeskáptalan tagjának helye volt a szentszéki ülésen. A szentszéki bíróság elnöke a mindenkori megyéspüspök volt. Ezt a feladatkörét, azonban delegálhatta általános helynökének is. Amennyiben egy szentszéki ülés alkalmával a püspök elnökölt, akkor a szentszéki ülnökök csak tanácsadóként voltak jelen, viszont, ha az ülést a helynök vezette, akkor szavazati joggal rendelkeztek. Vö. KAZALY 1882; TAMÁSI A 2017.; Az 1849. szeptember 1-jén tartott ülésen Szmodis János helynök foglalta el az elnöki széket. Hosszú Márton ülnökként való részvételét pont azért tartom furcsának, ugyanis a panaszlevelekben Fittler Gábor és Szalay Sándor éppen ellene tettek panaszt, tehát személyesen is érintett volt a témában. Szentszéki ülés jegyzőkönyvének levéltári jelzete: VFL I.1.44. 431/1849.

VI. NEMESOVITS JÁNOS (1800–1863) ÉLETPÁLYÁJA, MENTALITÁSA, FEGYELMI ÜGYEI, KONFLIKTUSHELYZETEI

VI. 1. Nemesovits János életpályájának rekonstrukciója levelei alapján 1845-ig

Nemesovits János életpályájának rekonstruálása igen összetett feladat, ugyanis nem lehet egyértelműen meghatározni, hogy az „ambíció", avagy a „törtetés" irányította cselekedeteit.[647] A lelkipásztor Veszprémben született 1800. június 24-én, Nemesovits Mátyás és Senk Barbara házasságából.[648] Szülei római katolikus vallásúak voltak, de vallásosságuk mértékéről nem rendelkezünk kellő információval. A család anyagi helyzetéről nagyon csekély adatunk van. Egy helyen azt írta Nemesovits, hogy pozsonyi tartózkodása alatt szülei örökségéből élt, de hogy ez összegre pontosan mit jelentett, az nem derül ki a levélből. *„*(…) *abbúl a kis véres pénzből pótlom szükségeimet, amelly szegény jó Szülőimrűl öröklött reám!*[649] Ugyanezen levél utolsó bekezdésében a pap már visszafogottabban fogalmazott: „*Megvallom Méltóságos Gróf és méllyen tisztelt Püspököm magamnak is jutott egy pár forintom örökségül, de ez talán csak egy kis ruházatomra lesz elegendő* (…).".[650] Valószínűsíthető, hogy a család nem szenvedett anyagiakban hiányt, legalábbis annyira, hogy nem kellett nélkülözniük. Erre a feltételezésre óvatos következtetést lehet levonni az alábbi levélrészletből: „(…) *legalább az ínséggel nem kell vetélkednem, mert megvallom, hogy az ínséget egy szörnyű szerentsétlenségnek képzelem* (…)."[651] A pap későbbi leveleiben is előjött az ínségtől, a szükségtől való félelem. Tanulságos a már fentebb említett nyugdíjazási kérelem alábbi sora, amelyben csicsói plébánosságának időszakát értékelte Nemesovits János. „(…) *Nékem pedig nyomorultabb volt a sorsom egy paraszténál, mert ez hozzá szokott a nyomorhoz, én pedig azelőtt az ínséget s szükséget csak szóbul ismertem* (…)".[652] A család társadalmi helyzetét is nehéz meghatározni, mert egyelőre még nem rendelkezünk konkrét adattal erre vonatkozólag. A legvalószínűbbnek az tűnik, hogy nemesi családból származhatott, ugyanis egyik levelében utalt arra, hogy felmenői már több mint kétszáz éve ugyanabban a tekintélyes házban éltek Veszprémben,

[647] Nemesovits Jánosra vonatkozó írások: FOGL 2015, 10–15.; UŐ 2021, 495–515.
[648] VFL VI.157. 7. kötet –Keresztelési anyakönyvek 1775–1805.; Pfeiffer János papi életrajzgyűjteményében pontatlanul közli Nemesovits János születési dátumát: „Szül. Veszprémben 1800. jan. 24-én, N. Mátyás és Senk Borbála szülőktől." A keresztelési anyakönyvben Barbara olvasható, de a két név (Borbála/Barbara) gyakorlatilag ugyanaz. Vö. PFEIFFER 1987, 769.; Veress D. Csaba a Nivegy-völgy falvainak történetét feldolgozó monográfiájában Csicsó község vallási életének bemutatása során Nemesovits János, mint egykori csicsói plébános (1835–1845) rövid életrajzát ismerteti. Az adatot Pfeiffer János munkájából vette át helytelenül. Vö. VERESS D. 2000, 212.; Korábbi tanulmányomban magam is ebbe a hibába estem. Vö. FOGL 2015, 10.
[649] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Zichy Domonkoshoz. 1848. július 4.
[650] Uo. 1848. július 4.
[651] VFL I.1.10 32/72. Nemesovits János 1832. augusztus 11-én kelt levele Kopácsy József megyéspüspökhöz
[652] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Zichy Domonkoshoz. 1848. július 4.

amelyben ő maga is született.[653] Amint később látni fogjuk, a feltételezett nemesi származás ellenére Nemesovits János profilja beilleszthető azon egyházi személyek csoportjába, akik a társadalmi felemelkedés lehetőségében bízva, karrierlehetőséget kerestek a lelkipásztori hivatásban. Nemesovits János a filozófia kurzust Győrött, a teológiát a pesti központi szemináriumnövendékeként abszolválta.[654] Tanulmányait, mint az iratokból kiderül, anyagilag segítette Makay Antal veszprémi püspök (1822−1824), aki Nemesovits szigorlati költségeit 1822. január 1-jén 20 forinttal támogatta.[655]

A sümegi plébániatemplomban szentelte pappá 1824 tavaszán a veszprémi főpásztor.[656] Nemesovits János pappá szentelését megelőzően Veszprémben, a püspöki aulában, mint levéltáros tevékenykedett. Egyházjogból doktori fokozatot szerzett. Még a felszentelés évében Kaposvárra helyezte a megyéspüspök kápláni szolgálatra, majd 1826. június 17-ével áthelyezte Mezőkomáromba szintén segédlelkészi feladatok ellátására.[657] Nemesovits János anyanyelve mellett beszélt németül és értette a szláv nyelveket is, ez kiderül abból a dokumentumból, amiben tábori lelkészi szolgálatra jelentkezett 1827. október 21-én. Második levelében, amit október 30-án írt, felvételi kérelmét – és alkalmasságát az 5. huszárezredbe – azzal indokolta, hogy *„kora, erős testalkata, egészséges gondolkodás módja, nyugodt lelke”* alkalmassá teszi őt a lelkészi szolgálat ellátására.[658] Az utóbbi két jellemvonás korántsem mondható el az 1840-es évekbeli Nemesovits Jánosról, aki hírhedtté vált egyházmegyei szinten botrányairól, valamint kiállhatatlan természetéről. Próbálkozását a pozíció elnyerésére siker koronázta, ugyanis november 11-étől tábori káplán lett az 5. huszárezrednél.[659]

A reguláris huszárezredek a császári-királyi hadsereg kötelékében önálló közigazgatási alapegységeket képeztek. Az egyes ezredek elnevezésüket kezdetben ezredtulajdonosaik nevéről, később (1769-től) előbb a fegyvernemről, majd ezt követően az adott csapattest tulajdonosának rangidőssége szerinti hadrendi számról kapták. Az 5. huszárezredet 1798. július 1-jei hatállyal szervezték meg a horvátországi Varasdon.[660] A csapattest első ezredtulajdonosa 1801-ben báró Ott Károly altábornagy volt. Joseph Radetzky gróf, altábornagy 1809-től, György angol régens (1820-tól IV. György angol király) 1814-től; ezt követően egy nagyon rövid ideig (1830–1831) ismét Radetzky, majd 1831-től Károly Albert szárd király volt a katonai kontingens tulajdonosa.[661] A

[653] VFL I.1.44. 708/1848. Nemesovits János levele Zichy Domonkoshoz, melyben kijelenti, hogy nem megy vissza Veszprémbe. 1848.augusztus 31.
[654] PFEIFFER 1987, 769.
[655] VFL I.1.10. 32/58. Nemesovits János tanulmányi előmeneteléről.
[656] PFEIFFER 1987, 769.
[657] VFL I.1.10. 32/60. Nemesovits János Kaposvárott segédlelkész lett.
[658] VFL I.1.10. 32/61. Nemesovits János tábori lelkészi szolgálatra jelentkezett.
[659] Tábori lelkészségről általánosan: BOROVI 1992; ZAKAR 1999.
[660] RÉFI 2014, 63.; BERKÓ 1918, 68.; NAGY L 2013, 489.
[661] ZACHAR 2004, 299.; BERKÓ 1918, 70.; NAGY L 2013, 185. Nemesovits János három levelében a csapattest megnevezésére az ezredtulajdonosok neveit használta. Nagy-Tapolcsányban (Nyitra vármegye, ma szlovák terület)

huszárezred újoncozás tekintetében az akkori 48. gyalogezred toborzó kerületéhez tartozott, tehát Sopron, Moson, Vas és Zala vármegyék területéről sorozták a legényeket, egészen 1857-ig a csapattest kötelékébe.[662]

Nemesovits János ebben az ezredben teljesített tábori lelkészi szolgálatot. Életének erre az időszakára büszkeséggel emlékezett vissza folyamodványaiban. „*Méltóságos Püspök! Papi hivatalkodásom pályáján még olly szolgálatot is mutathatok föl, a melly különös figyelmet érdemel már azért is, mivel csekély személyem szives ajánlása mellett még az egész megyének sem csekély böcsületére válik az* (…)*.”* Alább a következőket írja: *És méltóságos uram távul sem lehet úgy vélekedni, hogy a katonaságnál olly könnyű a szolgálat, mint sokan vélik. Mert nékem, csak Maylandban 4 ispotályom volt, ahol naponként 2, 3 ezer ember feküdt, akiket nékem regvel is, délután is, számtalanszor még éjjel is pontossan elkellett látni, nem említvén Soma körül ahol 45, 50 ezer ember maneuvérozott, a filiális ispotályokat, és a Garnizon kórházakat Lódiban, Páviában, Bergamóban, Bresciában, ahol bizonyos időkben a magyarokat, németeket, és olaszokat a tábori papok szüke miatt szinte nekem kellett ellátni.”*[663] Az ezredlelkész feladata volt a csapattest tagjainak lelki gondozása. Minden ezred egy plébániát alkotott, ahol a tárbori lelkész látta el az egyházi funkciókat.[664] Ő szolgáltatta ki a szentségeket, tartotta a misét, eltemette az elhunyt katonákat. Tábori kórházakban is igénybe vették a lelkész szolgálatait. Fizetségük mindenféle pótlékokkal együtt évi 400 és 600 forint körül mozgott. [665] A 19. század első felében a hadseregnél csak katolikus papokat foglalkoztattak. Protestáns lelkészek előtt 1832-től nyílt meg a lehetőség a tábori lelkészi pályára.[666]

Nemesovits János már a katonaságnál teljesített lelkipásztori szolgálata idején elkezdte keresni a püspök támogatását, pártfogását. Pesten 1829-ben, Pozsonyban 1830 szeptemberében személyesen kereste fel Kopácsy József veszprémi püspököt abból a célból, hogy kérje atyai támogatását. Találkozóik alkalmával a főpásztor ígéretet tett arra, hogy a pap több éves egyházi szolgálatait az első adandó alkalommal jutalmazni fogja.[667] Nemesovits 1830. december 10-én kelt levelében arra kérte a püspököt, hogy ajánlja őt be a Magyar Királyi Testőrségben megürült kápláni pozíció betöltésére. *„De ime Excellentziás Méltóságos Kegyes Püspök az említett időrül fogva a*

1830. december 10-én kelt dokumentumban tisztségét „Angoly huszárezrednek tábori káplánja” -ként, 1831. március 7-ei írásában már Radetzky, szeptember 27-re datált levelében Sardíniai királyi huszárezrednek jelölte az alakulatot, ahol tisztségét betöltötte. Vö. VFL I.1.10. 32/65–67.; Korábbi írásomban tévesen állítottam, hogy az Angoly, a Radetzky, majd a Sardiniai ezrednél szolgált, mivel ugyanaz a huszárezred volt, csak az ezredtulajdonosok változtak. Lásd. FOGL 2015, 11.

[662] BERKÓ 1918, 68.

[663] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Külley János általános helynökhöz. 1848. július 6.

[664] ZAKAR 1995, 80.; UŐ 1999, 36.; UŐ 2013, 585.

[665] ZAKAR 1995, 80–81. UŐ 1999, 78.

[666] ZAKAR 1995, 82.; UŐ 1999, 14.

[667]A püspök ígéretére való hivatkozás folyamatosan megjelenik Nemesovits 1830 és 1832 augusztusa között írt leveleiben. Ez a hat dokumentum témájukat tekintve kapcsolatban állnak egymással, ugyanis az egyik levélben utalás történik a másikra. VFL I.1.10. 32/65–70.

katonai Papság köztt egy változás történt, olly változás a melly talán nekem is szerentsésb kilátást szerezhetne."[668] A *„szerencsésebb kilátás"* kifejezés visszatérő elem a dokumentumokban. *„A Magyar Gárda Káplány Ur Tábori Superior lett, és ö a szerentséje által helyet hagyott maga utánn a Gárdánál, Olly helyet, amelyet én minden tekintetekbül megnyerni kívánnék. Ő Hertzegsége az Eszterházy Miklós conferálja ezen hivatalt."*[669] A tisztség elnyerésének sikerét abban remélte, hogy három évet szolgált káplánként Kaposvárott, amely Eszterházy Miklós birtoka volt. *„*(…) *mivel én Ö Hercegsége jószágán 3 esztendeig káplány voltam, ez hathatós ok lesz abbul a tekintetbül: mivel a Hertzeg a Cziglert is az ö gyalog Regementjébül talán vagy 2 esztendöi szolgálat után emelte a Gárda Káplánságra."*[670] Tapasztalatként jelölte meg azt a két évet, melyet ő tábori kápláni állásban töltött idáig az 5. huszárezrednél. A testőrségben a kápláni pozíció össze volt kötve a magyar nyelv oktatásával. Mivel a pap anyanyelve magyar volt, így ennek a kötelezettségnek is megfelelt. Mint lentebb olvasható, ő a lehetséges utat már előkészítette Bécsben, de a hivatal betöltéséhez szüksége volt a püspök közbenjárására a testőrparancsnoknál.[671] Az 5. huszárezred 1831. február 27-én parancsot kapott, melynek következtében az egész ezrednek Itália felé kellett indulnia. Erről Nemesovits János március 7-én kelt levelében tudósított.[672] Fő célját a pap küldetésével kapcsolatosan abban jelölte meg, hogy minél több tapasztalatot gyűjtsön, dicsőséget, érdemeket szerezzen magának a püspök atyai kegyelmének elnyerése érdekében.[673] A levelek nyugodt hangvételűek, a gondolatmenet mindkét forrásban összeszedett. Amit érdemes kiemelni, az Nemesovits János elszántsága, ambíciói.

Nagyon jól megragadható a pap jelleme az 1831 óta tartó próbálkozásában, ami arra irányult, hogy szentszéki titkár lehessen. Ebben az évben levelek sora érkezett Kopácsy József veszprémi püspökhöz, amelyekben Nemesovits könyörgött, hogy elnyerhesse a püspöki aula valamelyik üresedésben lévő hivatalát, de főként notárius akart lenni: *„Egy tudósításból hallottam, hogy a Balassa secretarius úr nyirádi plébános*[674] *lett* (…) *könyörgök, hogy a notáriusi hivatalt elnyerjem."*[675] Leveleiből kitűnik ambiciózus jelleme, kitartó egyénisége, habár próbálkozása 1831-ben hiábavalónak tűnt. Ez év szeptember 27-én kelt az első olyan folyamodványa Nemesovits Jánosnak, amelyben azon szándékát fejezte ki, hogy ő a püspöki aulában kívánja valamelyik üresedésben lévő hivatalt betölteni, és ehhez kérte a püspök támogatását. A levél elején emlékeztette a főpásztort korábbi ígéreteire, majd ezután részletezte kérését a már fentebb említett notáriusi

[668] VFL I.1.10. 32/65. Nemesovits János ajánlást kér a Magyar Testőrgárda kápláni pozíciójára. 1830. december 10.
[669] Uo. 1830. december 10.
[670] VFL I.1.10. 32/65. Nemesovits János ajánlást kér a Magyar Testőrgárda kápláni pozíciójára. 1830. december 10.
[671] VFL I.1.10. 32/65. Nemesovits János ajánlást kér a Magyar Testőrgárda kápláni pozíciójára. 1830. december 10.
[672] VFL I.1.10. 32/66. Nemesovits János tudósítása. 1831. március 7.
[673] VFL I.1.10. 32/66. Nemesovits János tudósítása. 1831. március 7.
[674] Balassa Gábor 1831-ben kb. egy évig volt nyirádi plébános. Vö. PFEIFFER 1987.
[675] VFL I.1.10. 32/71. Nemesovits János 1831. december 2-án írt levele Kopácsy József megyéspüspökhöz.

hivatal elnyerése érdekében.[676] A dokumentumokból úgy tűnik, hogy a püspöki pártfogás keresése fontos szerepet játszott a pap életében. A levél utolsó sorából is következtethetünk erre: *„Excellenciádnak akarattyához szabván azon nagylelkü szeretetét megnyerhessem excellenziádnak, amelly a földi életem sorsának minémüségét egészen elhatározhattya.”*[677] A pap türelmetlenségét látjuk abban a levelében, melyet 1831. október 11-én írt. Ebben a dokumentumban bizonytalanságát fejezte ki azzal kapcsolatosan, hogy előző levele megérkezett-e már Veszprémbe, mert a kolerajárvány miatt előfordulhatott, hogy a leveleket egy időre feltartóztatták. Kifejtette, hogy mivel ő ekkor (1831) az egyházmegyén kívül teljesített szolgálatot, nem tartózkodott a püspök közvetlen környezetében, emiatt úgy vélekedett, hogy azok a paptársai, akik az egyházmegyében szolgálnak, előnyben részesülnek a főpásztor kegyelmét illetően.[678] Alkalmasságát az áhított hivatalra szolgálatainak éveiben és tanulmányaiban jelölte meg. *„*(…) *ha szolgálatom esztendei tapasztalásimmal és azon szorgalommal a mellyet éppen a Notáriusi hivatalhoz illő Egyházi törvényekben mutattam elegendők Excellentziádnak nagylelkü hajlandóságát megnyerni könyörgök nem méltóztasson Excellentziád azt tölem megvonni ezen időpontban a midön az a nyillás történt Excellentziádnak Uri Udvarában a mellyre én már 1821-tül fogva vártam.”* Az egyházi törvényekből szerzett doktori cselekményei tulajdonképpen arra irányultak, hogy majd felszentelt papként idővel egyre nagyobb hivatalok, javadalmak betöltésére legyen alkalmas. Ezen célok már papnövendék korában megfogalmazódtak benne.[679]

Személyére jellemző a hivatalnok-pap mentalitás. Ennek volt jelentősége csicsói plébánossága idején is. A dokumentumok alapján tábori lelkészi hivatalával meg volt elégedve, visszatérési szándékát Veszprémbe abban jelölte meg, hogy ő a csendes életmódot a papi hivatáshoz illendőbbnek, s tökéletesebbnek, saját magára nézve pedig szükségesnek találja. *„*(…) *Ezen nemes okonn kívül semmi sem kénszerít sorsom megváltoztatására* (…)*”*[680] Emberi kapcsolatai a forrásokban ellentmondásosak. A fentebb idézett, 1831. december 2-án kelt levelében barátjaként említette Markl Ignácot[681], azonban 1832. augusztus 11-én már arról írt, hogy az egyházmegyéből nem érintkezett senkivel, és barátai sincsenek. A dokumentumból világosnak tűnik, hogy korábbi mellőzését kudarcélménynek tekintette, és mindenáron a bűnbakot kereste, aki megakadályozta célja elérésében, azaz, hogy szentszéki titkár lehessen.

Levelében említi, hogy valaki az egyházmegyéből rágalmakkal illette, ami becsületét, hírnevét aláásta. Konkrét sérelmeket nem hozott fel, az általa bűnbaknak tartott személy kilétét nem

[676] VFL I.1.10. 32/67. Nemesovits János 1831. szeptember 27-én kelt levele Kopácsy József megyéspüspökhöz.
[677] VFL I.1.10. 32/67. Nemesovits János 1831. szeptember 27-én kelt levele Kopácsy József megyéspüspökhöz.
[678] VFL I.1.10. 32/68. Nemesovits János 1831. október 11-én kelt levele Kopácsy József megyéspüspökhöz.
[679] VFL I.1.10. 32/72. Nemesovits János 1832. augusztus 11-én kelt levele Kopácsy József megyéspüspökhöz.
[680] VFL I.1.10. 32/69. Nemesovits János 1831. december 2-án kelt levele Kopácsy József megyéspüspökhöz.
[681] Markl Ignác (1798–1876) szentszéki jegyző, valamint Kopácsy József püspök titkára volt 1831-től. Sümegcsehi plébánosa, kerületi alesperes (1834–1845), 1845-től kanonok. Vö. PFEIFFER 1987, 157–158.

hozta nyilvánosságra, csak annyit jegyzett meg róla, hogy sejti ki lehetett az: *„Hogy azon gyalázó és kisebbítő híresztelésnek ki lehetett kezdője, sajdítani, vagy igazsággal elöltalálni nekem nem nehéz* (...) *egy szóval kimondhatnám annak a nevét aki azon istentelenségeket szórja ellenem.”*.[682] A fentiekből óvatosan következtethetünk arra, hogy az őt befeketítő személyből ellenszenvet válthattak ki Nemesovits János ambiciózus természete. Erre a megállapításra a pap az 1832. augusztus 11-i levelében csak burkoltan tett utalást: „*Ha uraság, gazdagság volna az amiért én excellentiád előtt oly sokszor, annyi időtől fogva és oly forrón esedeztem talán menthetőbb volna a magam csekély ítélete.”*.[683] Paptársaival való kapcsolatáról a következőket írta: „*Nékem a természet olly lelket adott, hogy soha senkinek sem szivességét, sem barátságát nem kerestem, nem is keresem soha, és akár hogy iparkodtam is mindegyiknek szives barátja lenni, aki itéletem szerént szép tulajdoni miatt megérdemellette volna* (…)*.”* A levél narratívája jóval zaklatottabb, mint a korábbiaké. Fentebb szóltam már arról, hogy Nemesovits sikertelenségének okát más személyek közbenjárásának tulajdonította. *„Azért, ha az én igazságtalan, és tsak irigységbül történt bötstelenitetésem hitelt talál Excellentziád elött, mentsen Isten, hogy én azt kívánnyam amiért esedeztem, lemondok ezzel róla, tudom érdemesebb, alkalmatosabb elég vagyon arra nálomnál; de én azon esetre a mostani életmódomban megmaradok, mert nintsen szivem olly szemek elött forogni a kik személlyemet örömetlen láttyák* (…)*.”* Arra kérte továbbá a püspököt, hogy az első adandó alkalommal nevezze ki őt egy olyan plébániai javadalom élére, mely megfelelő megélhetést biztosít számára, és nem kell a szükséggel szembenéznie. A szükségtől való félelemről korábban már volt szó, visszatérő elem a pap életrajzában. A dokumentum alábbi sorában nyílt utalást tett arra vonatkoztatva, hogy elidegenítették tőle a püspök támogatását. *„*(…) *csak vaksággal volnék megverve, ha nem látnám: hogy irigyim elidegenítették tölem Excellentziádnak hajlandóságát.”*

Nemesovits János már többször idézett, 1832. augusztus 11-én kelt levelében fogalmazódott meg első alkalommal a püspöki pártfogás vélt vagy valós hiánya, mely meghatározó tényező volt a pap életpályájában. *„*(…) *hogy tőlem megtagadja excellentziád Atyai pártfogását, a mellyre én még is soha méltatlan nem voltam.”* Sérelmezte továbbá, hogy a püspöktől ő semmiféle pártfogást nem kap. *„*(…) *hogy tőlem megtagadja excellentziád Atyai pártfogását, a mellyre én még is soha méltatlan nem voltam.”*.[684] Meggyőződése volt Nemesovitsnak, hogy ha más státuszt választott volna magának, akkor abban sokkal szerencsésebb lett volna, mint a papi státuszban. A tábori lelkészi szolgálatra átmeneti állomásként tekintett. *„Ekkor is megkívánok én maradni a katonaságnál mintaddig még az Isteni Gondviselés valami rést mutat egy elégedettebb sorsra.”*.[685] Mindent összevetve elmondható, hogy az az öt év (1827–1832), melyet Nemesovits János katonai

[682] VFL I.1.10. 32/72. Nemesovits János 1832. augusztus 11-én kelt levele Kopácsy József megyéspüspökhöz.
[683] VFL I.1.10. 32/72. Nemesovits János 1832. augusztus 11-én kelt levele Kopácsy József megyéspüspökhöz.
[684] Uo. 1832. augusztus 11.
[685] Uo. 1832. augusztus 11.

szolgálatban, tábori káplánként eltöltött, élete talán legsikeresebb időszakának mondható. Tábori lelkészi tisztségéből 1832. október 15-én felmentést kapott és Román, Nápolyon, Pompejin, Firenzén, Fiumén, Bécsen keresztül tért vissza hazájába.[686] Kopácsy József 1833. január 21-én szentszéki jegyzőnek nevezte ki, ezt követően néhány hónapig az egyházmegyei hivatal titkára volt. A kinevezésben szerepet játszott a katonaságnál eltöltött időszak is, mert az ezredparancsnok dicséretét fejezte ki Nemesovits szolgálatát illetően.[687]

A 19. században, ha egy alacsonyabb társadalmi állású, de szorgalmas, tehetséges, jó tanulmányi eredményekkel rendelkező fiatal, értelmiségi pályára vágyott, elsősorban a helyi papi szeminárium felé orientálódott, ugyanis a társadalmilag legnyitottabb értelmiségi csoportot az egyházi értelmiség képezte. A papi hivatás a társadalmi mobilitás legjobb lehetőségét kínálta.[688] Vaderna Gábor a társadalmi mobilitás fogalmát Pitirim A. Sorokin definíciója alapján határozza meg: „Egyének, objektumok, vagy értékek (presztízs) társadalmi változását jelenti."[689] A folyamat rétegzett: érinthet foglalkozást, anyagi javakat, kultúrát, földrajzi egységet, családstruktúrát – ezek természetesen szorosan összefonódnak egymással, és elválasztásuk nagyban függ a társadalomtörténész beállítódásától.[690] Csorba László elemezte a szombathelyi papi szeminárium hallgatóinak társadalmi összetételét. A vizsgálat kiindulópontjaként a 18. század végét jelölte meg, amikor a növendékek egyharmad része nemesi, kétharmad része viszont már kiváltságoktól mentes társadalmi rétegből származott.[691] Megállapítja, hogy a katolikus papok meghatározó részét a korszakban a polgári középrétegek, ezen belül is a hivatalt viselő, vagy az iparos csoportok adják.[692]

Nemesovits János egyházi pályájának vizsgálata során elő jön a kérdés, hogy mi vezette őt a papi hivatásra. A vizsgált korszakban is, akár csak a 18. században az egyházi hierarchiában való felemelkedést, a hittudományokban szerzett ismeretek, a papi hivatásnak megfelelő jámbor, erkölcsös életmód a törvényes származás mellett nagyban elősegítette a püspöki pártfogás.[693] Amint fentebb láthattuk, az kitűnik a pap valamennyi leveléből, hogy minden igyekezete arra irányult, hogy az utóbbit elérje. A fejezet elején megjegyeztem, hogy a család vallásosságának mértékéről nem rendelkezünk olyan információval, mely azt támasztaná alá, hogy a környezet, esetleg a mélyen vallásos édesanya személye orientálta volna őt a papi pályára.[694] Nemesovits János

[686] VFL I.1.10. 32/75. Nemesovits János felmentése tábori kápláni hivatalából, 1832. október 15. Vö. PFEIFFER 1987, 769.
[687] PFEIFFER, 1987. 769.
[688] RADA 2017, 131.
[689] VADERNA 2018, 22. idézi: SOROKIN A 1927, 133.
[690] VADERNA 2018, 22. Társadalmi mobilitás témában lásd. ANDORKA 1982.; HORVÁTH–KESZEI 2003.; Résztémaként lásd. KÖVÉR 2001, 170–186. (Fixáció és mobilizáció című fejezet); A katolikus egyházi értelmiség társadalmi összetételének vizsgálatához lásd. CSORBA 1990, 161–170.; 18. századról: FAZEKAS I 2004, 219–230.
[691] CSORBA 1990, 162. Vö. KÖVÉR 2004., Csorba László megállapításáról lásd. RADA 2017, 131–132.; VADERNA 2018, 23.
[692] CSORBA 1990, 163.
[693] FAZEKAS I 2004.
[694] Rada János tanulmányában Kuti Márton székesfehérvári plébános, majd kanonok 1874-től haláláig (1910) vezetett

pályaválasztásában döntő szempont lehetett az egzisztenciális stabilitás biztosítása. *„*(...)*mert midőn pappá szenteltettem föl, az a szerződés tétetett az egyház között és közöttem, hogy státuszom az élet szükségeivel ellát, és hogy ö azokat födözni fogja.”.*[695] Korábban utaltam már arra a kijelentésére, hogy jobb élete lett volna, ha más státuszt választ magának. Elmondható, hogy Nemesovits János az egyházi pályában a társadalmi felemelkedés lehetőségét látta.

Nemesovits János kálváriája 1835-ben kezdődött, amikor Kopácsy püspök a balatoncsicsói plébánia élére helyezte. A plébánia törzstőkéje 275 forint volt, amely elég csekély javadalomnak számított.[696] Nemesovits 1848. július 4-én Pozsonyból levelet intézett az akkori főpásztorhoz, Zichy Domonkoshoz, amiben lesújtó képet festett akkor már csak volt plébániájáról: *„Kimondhatatlanul nyomorult és fölöttébb terhes volt plébániám, mert készpénzben alig ütött föl minden jövedelmem 300 váltóforintot.”* A dokumentumból képet kaphatunk a plébános néhány kiadásáról és az őt körülvevő szolgáló személyzetről. A megemlített összegből kellett lovat tartania, gazdasszonyát és két szolgálóját fizetnie, káplánt tartani és magát ruháznia. Földjei többnyire Balatoncsicsó község határain, erdők között helyezkedtek el. Terményeit saját bevallása szerint 1843-ban a monoszlói nemesek lelegeltették. A rossznak mondott földek terméketlenek voltak, olyan év is előfordult, amikor kenyeret úgy kellett vennie a plébánosnak, mert nem termett annyi gabona, ami saját szükségleteire elegendő lett volna.[697] Nemesovits János azt kérte Kopácsy József püspöktől, engedélyezze számára, hogy plébániáját elcserélje egy jobb egzisztenciális helyzetet biztosító javadalomra, de a püspök nem vette tekintetbe a lelkipásztor panaszát. Ismerve Nemesovits természetét ez nem volt meglepő. Saját bevallása szerint éhínséggel kellett megküzdenie, ami miatt adósságba verte magát, emellett ekkor már nyilvánvaló volt alkoholproblémája. Nemesovits megfeledkezve papi hivatásáról ahelyett, hogy a hívők lelki épülését tartotta volna szem előtt, a mértéktelen alkoholfogyasztással törődött, és ilyen állapotban botrányos tetteket vitt véghez; szóváltásba keveredett, amik rendszerint véres verekedésekkel végződtek.[698] A Balatoncsicsón töltött időszak (1835–1845) egy törésvonalat jelöl az életpályában, mert innentől kezdve karrierje hanyatló szakaszba került. Viselkedésében történő változás okaként a pap levelében plébániáját és annak körülményeit jelölte meg. Figyelemre méltó Nemesovits következő megjegyzése: „*Méltóztasson megbocsájtani emberi gyarlóságomért, és méltóztasson meggyőződni, hogy nem egy miveletlen érzelmü rossz szív volt bennem, hanem egy igen is érzékeny szív, a melly bújában egész*

naplója alapján vizsgálta a pap identitását. A pályaválasztással kapcsolatosan megjegyzi, hogy döntését részben anyagi okok befolyásolták. Kuti Márton eredetileg az orvosi pályára készült, ám a tanulmányok anyagilag megterhelőek voltak számára, ezért mondott le erről a hivatásról, és a jobb megélhetés reményében választotta az egyházi hivatást. Nála részben kimutatható az anya szerepe a pályaválasztásban. Véleménye szerint a papi pálya mindig is az anyák vágyát jelentette fiúk számára. Vö. RADA 2017, 131.

[695] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Külley János általános helynökhöz, 1848. július 6.

[696] VFL I.1.8. 28. Visitatio Canonica. Balatoncsicsó 1846. 33.

[697] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, 1848. július 6.

[698] VFL I.1.44. 710/1848 Vallási- és Közoktatási Minisztérium határozata, miszerint Nemesovits János megyei papnak nyugdíjaztatása iránt benyújtott folyamodványát elutasította.

elkeseredéssel csak azt fájlalta mindég, hogy pártolóra, jóakaróra nem talált!"[699] Folyamodásában viselkedésének okát érdekes módon a püspöki pártfogás hiányával magyarázta. Botrányai miatt először megintették a csicsói plébánost, majd miután magatartásán nem változtatott, csak azután indította meg a veszprémi egyházmegye püspöki szentszéke a javadalomvesztési pert ellene 1845. január 7-én.[700] A bevádolt plébános az ügy kétes végkimenetelére hivatkozva lemondott plébániai javadalmáról. Ezáltal a hivatalos eljárás megszűnt ellene, a szentszéki bíróság a beérkezett bizonyítékokat megalapozottnak találta és a papot elzárás gyanánt Veszprémbe, a deficienciába küldte.

Nemesovits az Agg Papok Intézetében töltött időszakról a következőképp nyilatkozott*: „A veszprémi deficienciában, oly gonosz lelkű ember miatt, mint egy Farkas volt, hol minden házi viszonyok felfordultak, midőn a jó ház igazgatóját is meg merte gazolni ezen aljas karakterű ember."*[701] Külley János általános helynökhöz címzett 1848. július 6-án kelt levelében „*vörös parókásnak*" nevezi az említett Farkas Mihályt: *„*(...) *mert talán még az ördög is szeret valakit, de a vörös parókás mindenkinek esküdt ellensége, csak a litéri contorás cigánynénak nem* (...)*"* Kormányzói szerepet akart viselni a házban, és Nemesovits szerint a többi papi egyének között anarchiát tartott fenn.[702]

Nemesovits János botrányos viselkedését tovább folytatta, aminek az lett a következménye, hogy 1846. október 27-én ismételten a szentszéki bíróság elé idézték. Az illetékes hatóság határozatot hozott az ügyben, melynek értelmében a több alkalommal történt intések, feddések, az általa gyakran tett fogadkozások ellenére a mértéktelen borivást folytatta, és ilyen állapotban botrányos magaviseletet tanúsított.[703] Büntetés gyanánt két hétre először a Szent Pál Intézet kerti épületébe, majd miután büntetését letöltötte, újabb két hétre szobájába zárták el. Kötelességévé tette a határozat, hogy az elzárás ideje alatt a papnevelő intézet lelki igazgatója által feladott elmélkedő olvasmányokat dolgozza ki és azokat írásban, a szentszéki hatóság elé terjessze. Penitenciális gyakorlatként írták elő számára, hogy a két-két hét elteltével töredelmes gyónást végezzen a vétkes pap.[704] Nemesovits tetteit megbánva írásban kérte október 25-i levelében az általános helynök Külley János bocsánatát. *„Könnyhullatások, és szivszaggató érzelmek között vagyok kénytelen megvallani, hogy én is a másod rendüekből való vagyok, azokbul t: i: kiken megsúlyosbodott a*

[699] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, 1848. július 6.
[700] VFL I.1.44. 26/1845. Zichy Domonkos hivatalos levele a szentszéki eljárásról. 1845. január 7.
[701] Az idézet jelzete: VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, 1848. július 6. Az utalás Farkas Mihályról szól, aki 1846-ban az intézet lelki igazgatója. Igen megosztó személyiség volt, négy alkalommal fosztották meg javadalmától különböző vádak alapján. Neve az előző fejezetben is előkerül, mert miatta verette meg Szalay Sándort pandúrokkal az Agg Papok Házának elöljárója, Hosszú Márton. Vö. VFL I.1.44. 422/1849. Szalay Sándor panaszlevele.
[702] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János levele Külley János általános helynökhöz 1848. június 6.
[703] VFL I.1.44. 718/1846. Szentszéki ülés jegyzőkönyve, 1846. október 27.
[704] Uo. 1846. október 27.

büntető Istennek keze, azokbul, kik kedvező szerentsét nem éldelhetnek, és szerentsétlenek.”.[705] Lentebb olvasható, hogy a fenyíték milyen érzelmi reakciót váltott ki a papból. *„Áthatotta szivemet és egész valómat a szégyen is, a fenyíték is mellyben keveredtem, de ha már hibázni emberi gyarlóság béllyege, az Isten szent malasztjával javulni legszentebb kötelességemnek és hivatásomnak fogom tartani.”.*[706] Családtagjait (édesapját, testvéreit) említette, hogy őket is éri a szégyen az ő viselkedése miatt.

A papra 1847 őszén újabb panaszok érkeztek, amelynek következtében szeptember 3-án a szentszéki bíróság elé idézték immáron harmadik alkalommal. A vád ellene ugyanaz volt, mint korábban: majdnem mindennapi részegeskedés, valamint ilyen állapotban történt garázdálkodásával botrányos tetteket vitt véghez. Az idézés ellenére nem jelent meg a konzisztórium előtt. Először vétkei miatt, mint már fentebb utaltam rá, atyailag megintették, és mivel nem változott a helyzet, ezért javulása és főként lelki üdvössége érdekében minden egyházi működés gyakorlatától felfüggesztették határozatlan időre. A visszaeső vétkes, a deficienciát már megjárt papokat egy távolabb eső helyre küldték. A szentszéki határozat kimondta, hogy egy hónapon keresztül heti két alkalommal kenyér és víz mellett böjtöt tartson. Bort egyáltalán nem vagy kizárólag orvosi utasításra kaphatott.[707]

Elzárás gyanánt a szentszék az Irgalmasrend valamelyik zárdáját tartotta célszerűnek, ezért rögtön felkérték Hrebicsek Hermes pozsonyi perjelt, hogy fogadja a büntetett Nemesovits Jánost. Így került Pozsonyba, ahol a szintén fegyelmi vétségek elkövetése miatt büntetését töltő Kováts Ignáccal gyakran említik együtt a levéltári források. Az elzárásra ítélt egyházi személyek Pozsonyban is folytatták botrányos életüket, aminek az lett a következménye, hogy 1848 nyarán intézkedett a veszprémi egyházmegyei hatóság arról, hogy a két papot Pozsonyból Veszprémbe, az Agg Papok Intézetébe visszahozzák. Ezzel a feladattal a papnevelde igazgatóját, Kisovits Józsefet bízták meg, hogy a határozatban foglaltaknak érvényt szerezzen és Veszprémbe kísérje a fenyített egyháziakat, Nemesovitsot és Kovátsot.[708]

Nemesovits János forradalmi álláspontja kiderül egy 1857. május 18-án kelt leveléből, amiben ismételten nyugdíjazását kérte: „*Bár a forradalomtól írtoztam mindig.*”.[709] Levele Pesten kelt, tehát ez, valamint az a tény, hogy a rá következő évben visszavételét kérte a veszprémi egyházmegye kötelékébe (habár konkrét forrás eddig még nem került elő), alátámasztják azt a feltételezésemet, miszerint 1848 és 1859 között valószínűleg megkaphatta IX. Piusz pápától az

[705] VFL I.1.44. 718/1846. Nemesovits János levele Külley János általános helynökhöz, melyben megbánja bűneit. 1846. október 25.
[706] Uo. 1846. október 25.
[707] VFL I.1.44. 640/1847. Szentszéki ülés jegyzőkönyve (Együtt tárgyalták Nemesovits János, Pflum János és Görgei István fegyelmi ügyét.).
[708] VFL I.1.44. 709/1848. Levél az Irgalmasrend perjelének, Hrebicsek Hermesnek, Veszprém, 1848. augusztus 24.
[709] VFL I.1.44. 323/1857. Nemesovits nyugdíjazását kéri, 1857. május 18.

irregularitás alóli felmentést.[710] Nemesovits János 1859-ben misézési engedélyért, 1860-ban pedig egyházmegyei ajánlásért folyamodott, hogy felvételét kérhesse a pécsi egyházmegyéhez. A felvétel sikeréről tanúskodik, hogy 1863. szeptember 25-én bekövetkezett haláláig először Kányán, majd Vásárosdombón volt kisegítő lelkész.[711]

Az utolsó olyan év 1848-volt, ahol nagyobb mennyiségű adat áll rendelkezésünkre Nemesovits életével kapcsolatosan. Ez amiatt van, mert egyrészt az ellene folytatott eljárások után nem alkalmazták őt a lelkipásztorkodás területén, másrészt felekezetet váltott. Érdekes személyisége volt a veszprémi egyházmegyének, mivel karrierje szorgalmának és kitartásának köszönhetően nagyon jól indult. Leveleiben végig azt hangsúlyozta, hogy nem kap elegendő püspöki támogatást, ami viselkedését követelőzővé tette. A botrányokozás, részegeskedés okai részben a korszellemben, – de döntő többségben leginkább – jellemhibáiban keresendőek. Ha egy papot erkölcsi bűnök miatt ítéltek el, akkor utána az egyházmegye csak évek múltán alkalmazta, akkor sem egy plébánia élére, hanem káplánként vagy legfeljebb plébánosi adminisztrátorként.

VI. 2. A csicsói anyaplébánia és a hozzá tartozó filiák nemzetiségi és felekezeti összetétele, illetve a plébános jövedelme

Csicsó (ma Balatoncsicsó, Veszprém megye) a Balatontól, illetve Zánkától Nagyvázsony felé húzódó Nivegy-völgy (Német-völgy) északi végénél, a Fenyves-hegy lábánál helyezkedik el. A település nevét először egy 1272-re datált oklevél említi, melyben IV. Béla (1235–1270) és felesége a falut Zlaudus veszprémi püspöknek adományozta. Ettől az időponttól kezdve megszakítások nélkül a falu földesura a mindenkori veszprémi püspök volt, és a birtok a sümegi uradalom részét képezte.[712] A tárgyalt korszakban a falu közigazgatásilag Zala vármegye tapolcai járásához, egyházigazgatási szempontból a veszprémi egyházmegye füredi esperes kerületéhez tartozott.[713] A csicsói anyaplébániát 1754-ben alapították, a templomot Szent Ágoston tiszteletére szentelték fel. A falu lakossága felekezeti szempontból 1700-ban még kálvinista (református), a lakosságcserével érkezett telepesek viszont már római katolikusok voltak. A veszprémi püspökség telepítő politikájában felismerhető a tudatosság. Az 1760-as évek legelejétől egyre nagyobb lélekszámban érkeztek római katolikus német parasztok a településre, részben a püspökség saját birtokairól (pl. Városlőd), illetve a szomszédos Zichy uradalomból (Vásonkő). A Nivegy-völgy (Német-völgy) a veszprémi püspökség által birtokolt falvait összefogó csicsói római katolikus plébánia anyakönyveiből jól kimutatható a német nemzetiségű parasztok bevándorlása a környék falvaiba.[714]

[710] Nemesovits János 1848 szeptemberében áttért az evangélikus vallásra. Erről még lesz szó az elkövetkezendőkben, így a forrásokra később hivatkozom.
[711] PFEIFFER 1987, 769.
[712] VHL 1988, 129.
[713] FÉNYES 1836, 484, 488.; Veszprémi egyházmegye közigazgatásáról lásd. HERMANN István 2015, pp. 354.
[714] VERESS D. 2000, 159.; MTSH 1991, 25;

Ez a népmozgás körülbelül 1771-ig tartott, ekkorra Csicsó és Szentjakabfa jobbágyfalvak német nemzetiségű településeknek számítottak. Az 1802. évi úrbéri összeírás szerint Csicsó népességének az egyik fele magyar, míg a másik fele sváb volt.[715] Fényes Elek 1836-ban készített statisztikai leírása szerint a falu lakosságának nemzetiségi összetétele magyar és német volt.[716] A csicsói plébánia joghatósága alá nyolc község és két puszta tartozott. A települések nemzetiségi összetételét illetően Csicsó, Szentjakabfa, valamint Óbudavár falvakat leszámítva egységes volt, színmagyar. Szentjakabfa és Óbudavár lakossága német nemzetiségű volt.[717]

	1830				**1835**				**1837**
település	**római kat.**	**református**	**evangélikus**	**izraelita**	**római kat.**	**református**	**evangélikus**	**izraelita**	**római kat.**
Csicsó (pléb.)	578	-	-	-	504	-	-	-	433
Szentantalfa (fil.)	138	285	112	35	140	234	234	66	128
Szentjakabfa	237	-	-	-	167	-	-	-	165
Tagyon	202	54	-	2	127	20	-	10	163
Óbudavár	285	-	-	-	185	-	-	-	198
Dörgicse	88	-	524	12	164	49	485	6	139
Akali	125	-	231	-	106	45	131	-	111
Zánka	50	355	-	20	10	198	144	-	42
Monoszló	70	505	-	12	56	166	6	4	52
Ság	32	-	-	-	26	-	-	-	28
Vérkút	11	-	-	-	6	-	-	-	5

Felekezeti megoszlás Nemesovits János csicsói plébánosi hivatalának (1835–1845) időszakában és előtte. (táblázat)

A területen a felekezeti megoszlás is összetett volt.[718] Az anyahelység Csicsó, valamint a leányegyházak közül Szentjakabfa, Óbudavár falvak, Ság és Vérkút puszták lakosságának felekezeti összetételét tekintve tisztán katolikusok által lakott terület volt. A többi filiát protestáns dominancia

[715] VHL 1988, 130.
[716] FÉNYES 1836, 488.
[717] FÉNYES 1836, 487–497.; A csicsói római katolikus plébánia filiái: Szentantalfa, Szentjakabfa, Tagyon, Óbudavár, Dörgicse, Akali, Zánka, Monoszló falvak, illetve Ság, Vérkút puszták. vö. *Schem*. 1835, 1837, 1845.
[718] Az egyházmegye füredi esperesi kerületében a református és az evangélikus lakosok száma együttesen meghaladta a katolikusokét a 19. század 40-es éveiben. A három felekezet közül számarányukat tekintve legerősebb a katolikus volt. A térségben jelentős volt a református és az evangélikus lakosság jelenléte is. Római katolikus: 45,3%; Református: 34,5%; Evangélikus: 17%; Zsidó: 2,9%. Vö. Melléklet I. 2. (táblázat); VFL IX.7.a. no. 49. (Vizer, 1841).

jellemezte a vizsgált korszakban. A református lakosság számaránya kiemelkedő volt Zánkán, Monoszlón és Szentantalfán. Dörgicsén kimagasló volt a korszakban az evangélikus felekezethez tartozó lakosok száma.[719] A Nivegy-völgy falvainak központjában elhelyezkedő Szentantalfán a 18. század folyamán a lélekszámot tekintve a legnagyobb felekezet az evangélikus volt, templomuk 1785 és 1787 között épült. A településen a református lakosoknak is volt saját templomuk és gyülekezetük. Érdekességként említi Veress D. Csaba településtörténeti monográfiájában, hogy a 18. század elején a három felekezet békességben élt egymás mellett.[720] A táblázatból jól kivehető, hogy 1830-ra a reformátusok voltak többségben, 1837-re pedig egyenlő arányban volt a két felekezet. A 19. század első felében, főként Szentantalfán jelentős izraelita közösség is működött, akik a tapolcai zsidó hitközséghez tartoztak.[721]

Összességében a Nivegy-völgy településeiről (Óbudavár, Szentjakabfa, Csicsó, Szentantalfa, Tagyon) elmondható, hogy felekezeti szempontból keveredés jellemezte azokat. Nemesovits János plébános egy olyan területen teljesített lelkipásztori szolgálatot, ahol nagy arányban éltek protestánsok. Abból kiindulva, hogy tábori lelkészként szolgált abban az időben, amikor az ezredeknél csak katolikus pap működött, adott esetben a protestáns katonák lelki szükségleteit is ki kellett elégítenie; ebből arra lehet következtetni, hogy toleranciával viseltetett a más vallásfelekezethez tartozó személyekkel szemben. A források arról nem tesznek említést, hogy a protestáns lakosokkal bármiféle atrocitása is lett volna a plébánosnak. A fentebb már többször idézett, az életpálya vizsgálatával kapcsolatban nagy adatmennyiséggel rendelkező nyugdíjazási kérelmekben a plébános jövedelmeiről már nagy vonalakban tettünk említést. Érdemesnek tartom ezt a kérdéskört is részletesebben végigjárni, azon okból kifolyólag, mivel Nemesovits János számára az egzisztenciális biztonság kiemelten fontos volt.

A plébános járandóságának vizsgálata folyamán főként azon javakra helyezem a hangsúlyt, melyeket nem terményben, hanem készpénzben kapott. A plébánosnak Csicsóban, a parókia mellett volt kertje, volt fél hold nagyságú kenderföldje az egykori Diós dűlőben, az iskolamester és Rupert János szomszédságában két káposztáskertje, az egyik a csukréti dűlőben, a másik a hamuháznál. Szántóföldjének nagysága 26 hold volt, nevezetesen a kertalatti dűlőben, Tóth Pál és a csicsói mester szomszédságában.[722] A plébános fenyvesi szőlőhegyen lévő négy kapás szőlejét magának kellett gondoztatnia és javíttatnia. Csicsó helységben mind a gabonából, mind a borból járt neki sedecima (az egyházi tized 1/16-od része), mely természetbeni járandóság volt. A püspöktől, mint patrónustól kapott a plébános 27 öl tűzifát, melyből 12 ölt a csicsóiak, 6 ölt a jakabfaiak és a

[719] A táblázatban szereplő számadatokat a Schematizmusokból, illetve Fényes Elek 1836-os statisztikai leírásából vettem. Fényes Elek munkájának egyik fő forrásbázisa a katolikus névtárak voltak.
[720] VERESS D. 2000, 135.
[721] VERESS D. 2000, 221.
[722] VFL I.1.8. 28. Balatoncsicsó 1846, 33.

tagyoniak, 3 ölt pedig az óbudavériak tartoztak vágni, behordani és összerakni.[723] Lectiális vagy lélekgabona néven kötelező volt minden házaspárnak fél pozsonyi mérő rozst adni a plébánosnak. Az özvegyek ennek a gabonának a felét adták. Lélekgabona természetbeni fizetése alól mentesek voltak az uradalmi tisztek, a szolgálóik és a pásztorok.

Pénzben való járandósága a plébánosnak a lélekpénz (lectialis), melynek összege 15 krajcár volt és minden házaspárnak fizetnie kellett, kivéve az özvegyeknek, akik az összeg felét fizették.[724] Stólajövedelmek (az egyházi szolgáltatásokért járó díj) összege a következőképpen oszlott meg: szülés utáni beavatásért 24 krajcárt, esketésért a házasulandók 2 forint 30 krajcárt, ha pedig a menyasszonyt a plébániáról elvitték 5 forintot tartoztak a hívek fizetni. A temetési költség 15 krajcár volt. Akik lélekgabonát nem fizettek, azoknak stóladíj gyanánt a megállapított összegek kétszeresét kellett fizetniük. Keresztelésről, házasságkötésről, halálozásról kiadott igazolás újabb 2 forint 30 krajcárt jelentett. Kopácsy József 1837. július 30-án kiadott püspöki rendelete értelmében, a veszprémi püspökség pénztárából segedelem és káplántartási cím alatt évenként 291 forint és 22,5 krajcár járt a plébánosnak.[725] Erre az utóbbi összegre Zalka János káplán utal 1845. január 31-én kelt tanúvallomásában is. *„(…) Méltóságos gróftul pedig az én tartásomra is kap* (Nemesovits, Kiemelés: F. K.) *adjutát.”*[726]

Nemesovits János szenvedéseinek legfőbb okát csicsói plébániájában jelölte meg 1848-as folyamodványaiban, azt állítva, hogy jövedelmei készpénzben alig érték el az éves 300 forintot.[727] Ha az egyházlátogatási jegyzőkönyvben található számadatokat összeadjuk és összevetjük Nemesovits állításával, akkor láthatjuk, hogy azért a jövedelme jóval nagyobb lehetett annál, mint amit feltüntetett. Anyagi szempontból a csicsói plébánia valóban szerény volt, a plébánosok ezt az állomáshelyet átmenetinek tartották. Jó példával szolgál erre a megállapításra Szabó Imre,[728] aki Nemesovits János lemondását követően került a plébánia élére, két évet töltött itt (1845–1846). Ha Nemesovits életpályáját megnézzük, a hanyatlás egyértelműen az 1835 és 1845 közötti időszakra tehető. Míg tábori lelkészként a honoráriuma évi 400-600 forint lehetett[729], hivatalnokként pedig még több, ezért a csicsói állomáshelyét anyagi presztízsveszteségnek tarthatta.

[723] VFL I.1.8. 28. Balatoncsicsó 1846, 35.
[724] VFL I.1.8. 28. Balatoncsicsó 1846, 35–36.
[725] VFL I.1.8. 28. Balatoncsicsó 1846, 36.
[726] VFL I.1.44. 574/1844. Zalka János tanúvallomása. 1845. július 31. A káplán járandósága egy 1848-as összeírás tanúsága szerint évi 60 pengő forint volt. Vö. VFL I. 1. 13. X/6a.
[727] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Zichy Domonkoshoz. 1848. július 4.; Nemesovits János folyamodványa Külley János általános helynökhöz. 1848. július 6.
[728] Szabó Imre (1814–1881) 1837. április 27-én szentelte pappá Kopácsy József veszprémi püspök. Ettől az évtől kápláni szolgálatot teljesített Karádon, majd 1838. szeptember 12-től a veszprémi Szent Anna szeminárium tanulmányi felügyelője és helyettes tanára, 1842-től aligazgatója volt. 1847-től Pesten tevékenykedett hitszónokként és hittantanárként. Az 1849-es megtorlás kapcsán a vádlottak padján találjuk őt is több paptársával együtt. 1869-től 1881-ben bekövetkezett haláláig szombathelyi püspök volt. PFEIFFER 1987, 202–203.
[729] ZAKAR 1995, 81.; UŐ 1999, 78.

VI. 3. Nemesovits János csicsói plébános pasztorális és hivatali kapcsolatai a peranyag alapján

A vádat a plébános ellen Udvardy Ignác tiszti ügyvivő, mint felperes képviselte.[730] A tulajdonképpeni hivatalos szentszéki eljárás megindításához a legfontosabb dokumentum a keresetlevél vagy vádlevél volt, amelynek tartalmaznia kellett az alperes pontos nevét, tisztségét, a vád összegzését, valamint hivatkozni kellett az egyházi törvényekre.[731] Zichy Domonkos püspök, mint szentszéki bíró, 1845. január 7-én kelt hivatalos levelében indította meg a hivatalróli letétel és javadalomvesztési eljárást, amelynek értelmében Nemesovits János csicsói plébánost 1845. február 12-re Veszprémbe, a püspöki szentszék elé idézte.[732] Az idézés közvetítésével Kultsár István pettendi plébános volt megbízva, aki január 10-én személyesen kereste fel a csicsói parókián a bevádolt papot, aki kijelentette, hogy a feltüntetett időpontban okvetlenül jelen lesz a tárgyaláson.[733] Az 1845. január 5-én benyújtott keresetlevél a konkrét esetek közül hármat emelt ki. *„Papi rendét, és lelki hivatalát nyilván undokitá, vezérletére bizott hiveit a hivatali szent tények alkalmával is botránkoztatá, papi jellemét, kárhozatos Könnyelműséggel a más hitfelekezetüek elött is beszennyezé, meggyalázá, sőt még büntető pör alá eső vétkes cselekményeket-majd tulajdon Alesperesén éles késseli gyilkos megrohanással, majd legujabban egy agg nőn elkövetett kegyetlen veréssel-véghezvinni nem iszonyodott* (…)*.”*[734] A „*más hitfelekezetüek elött is beszennyezé”* kijelentés burkoltan utal Matkovich Béla szentantalfai esküdt panaszlevelére, a másik eset Vaszary István paloznaki plébános, füredi kerületi alesperes elleni támadás, valamint Badacsány Borbála sérelmére elkövetett súlyos testi sértés volt. Nemesovits János kihallgatására február 12-én került sor. Megfelelő forrásadottsággal rendelkezik a plébános társas kapcsolatainak vizsgálatát illetően az a 28 pontból álló jegyzőkönyv, amely alapján a pap kihallgatása lezajlott.[735]

A szentszéki bíróság az említett forrásban szereplő vádpontokat különböző dokumentumok alapján állította össze. Fontos kútfő volt a füredi alesperes két jelentése, továbbá a csicsói káplán, Zalka János vallomásai, a vádlevélben foglaltak, Matkovich Béla szentantalfai esküdt, illetve Badacsány Borbála panaszlevelei. A tanúkat Brautigam Ferenc csicsói iskolamesternek kellett kiállítania. Az általa készített kérdőpontok 43 pontból állnak.[736]

---

[730] Az 1845-ös peranyag több részből tevődik össze (teljesnek mondható), míg a másik kettő esetében csak a szentszéki jegyzőkönyvek, valamint a pap egy levele van meg. De ennek ellenére, mivel a három szentszéki ügyet összefüggéseik miatt tekinthetjük egymás folytatásának, így jól elemezhetőek. 1845-ös anyag: VFL I.1.44. 569/1844., 574/1844., 14/1845, 25–26/1845, 154–155/1845; 1846-os anyag: 718/1846. -1846. október 27-i szentszéki tárgyalás jegyzőkönyve; 1847-es anyag: 640/1847. Szentszéki ülés jegyzőkönyve (Az ülés együtt tárgyalta Nemesovits Jánoson kívül még két paptársa, Pflum János és Görgei István fegyelmi ügyét is, akikről a korábbi fejezetekben már olvashattunk.).

[731] GÓZONY 1841, 165–166.

[732] VFL I.1.44. 26/1845. Zichy Domonkos hivatalos levele a szentszéki eljárásról. 1845. január 7.

[733] VFL I.1.44. 26/1845. Kultsár István Pettendi plébános jelenti, hogy a megbízásnak eleget tett. 1845. január 12.

[734] VFL I.1.44. 14/1845. Udvardy Ignác szentszéki ügyvivő vádlevele. 1845. január 5.

[735] VFL I.1.44. 25/1845. Nemesovits János kihallgatásáról készült jegyzőkönyv. 1845. február 12.

[736] VFL I.1.44. 473/1841. Matkovich Béla Zala megyei esküdt levele Kopácsy József hercegprímáshoz, püspöki adminisztrátorhoz. 1841. október 4. Vö. Melléklet II.8.1.; Nemesovits János ügyével kapcsolatos dokumentumok össze vannak keveredve a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltárban. Előfordul, hogy 1845-ben keletkezett irat 1844-es

Ebben a dokumentumban szereplő állítások közül nem mindegyik került be a hivatalos jegyzőkönyvbe. Ez a forrás elég problematikus, ugyanis Brautigam kérdőpontjai nem következetesek, és mivel a perbehívás nem történt meg, így nem került sor a helyszínen tanúkihallgatásra, ezáltal nincs információnk a megnevezett tanúk álláspontjáról az adott kérdéseket illetően, ami a forrástípus egyoldalúságára mutat rá. Az iskolamester nem minden esetben jelölte meg, hogy a cselekmények pontosan mikor történtek. Emellett egy-egy szituációt emelt csak ki, amiből nehezen lehet következtetéseket levonni a pasztorális kapcsolat milyenségét illetően. Példának okáért a 2. pontban írja az iskolamester: „*A Tagyoni Nemes nevű molnár, ki sok rémítőeket beszélt Matkovich Tábla Bíró úrnak a papról, ezeket mind elmondhatja."* A 3. pont is érdekes: *„Ugyan Matkovich Tábla Biró Úrnak molnárja Antalfán, ki miket látott, mind elbeszéllé a T. Tábla Biró Urnak, mondja el most is."* A jegyzőkönyv 6. pontjában a következőket írta Brautigam Ferenc: „*Vetessen csak szorosan eskü alá Budavári, Kapornaki kovácsmester ember, ez megvallhatja, ha kárhozni nem akar, minő sokszor volt nála éjjel nappal a pap, s ott megittasodott, s fent ő nem aludt, már másoknak sem hagyott aludni; a pap megittasodásáról szt Mártonyi búcsú alkalmával ez leginkább szólhat, mert ő ment ki vele a hegyre, hol úgy tették fel a kocsira."*[737] A dokumentum 7. pontjával is ugyanaz a helyzet, mint a többivel: nem derül ki a szövegrészletből, hogy az eset pontosan mikor történt, mint ahogy az sem, hogy Nemesovits János hány alkalommal utazott a falubeliekkel egy kocsin a vázsonyi vásárba, illetve az esetről hogyan vélekedtek a szemtanúk. *„Vétessen eskü alá Budavári Keller István, ki azt vallja, hogy ők egykor többen jöttek haza vázsonyi vásárról, velök volt a pap is, ki olly részeg volt, hogy vizelleni nem tudott leszállni, s a velük egy kocsin lévő érdemes Halimbai embert nyakbahugyozta, mint ők szörnyűen szégyenlettek."*[738]

Brautigam Ferenc tanúállítási jegyzőkönyvében leginkább általánosságokat említett és a hangsúlyt sokkal inkább a plébános alkoholos befolyásoltság alatt elkövetett botrányos cselekedeteire, mint a hívő közösség és a lelkipásztor kapcsolatának milyenségére helyezte. Érdekes a jegyzőkönyv utolsó előtti két pontja, amelyekben az iskolamester azzal vádolta Nemesovitsot, hogy házasságokat tett tönkre. Példaként említett egy Mihályovics nevű borbélyt, aki Vérkúton lakott, annyira féltette a paptól hitvesét, hogy elvált a nőtől. Ez az utóbbi vád nem szerepel a hivatalos szentszéki kihallgatási jegyzőkönyvben, és nővel való gyanús viszonyról sem szólnak a források. Arra sem találtam utalást, hogy a plébános a házasfelek között feszültségeket idézett volna elő. A szentszék által összeállított kérdőpontok meghatározása esetében nem maga a mértéktelen

iktatószám alatt található. VFL I.1.44. 574/1844. Zalka János tanúvallomásai, 1845. január 16., január 31.; Vaszary István 1845. február 7-i jelentése.; VFL I.1.44. 569/1844. *V. A. Diaconus füredíensis parochus Csicsóiensem Joannem Nemesovics de cruenta mulieris cujusdam verberatione, ebriosita item denunciat.* 1844. november 14.; Ugyanezen az iktatószám alatt található a bántalmazott asszony panaszlevele, az orvosi vizsgálatról készült jelentés, a vizsgálat díja, ezért ugyanazon iktatószám alatt külön hivatkozom a forrásokat. VFL I. 1. 44. 154/1845. Brautigam Ferenc tanúállítási jegyzőkönyve. 1845. február 10. Vö. Melléklet II.8.4.

[737] VFL I.1.44. 154/1845. Brautigam Ferenc tanúállítási jegyzőkönyve. 1845. február 10.

[738] Uo. 1845. február 10.

alkoholfogyasztás volt a fő szempont, hanem azok a botrányok, amelyeket Nemesovits János hivatali szolgálata alatt követett el, vagy azon cselekedetek, melyek tettlegességig fajultak és a hívő közösséget megbotránkoztatták. Ebből kifolyólag az iskolamester által összeállított pontok csak egy része került be a hivatalos jegyzőkönyvbe.

A panaszlevelek, az alesperes jelentései, illetve a káplán vallomásai több információt szolgáltatnak Nemesovits János kapcsolatainak elemzéséhez. Matkovich Béla szentantalfai esküdt 1841. október 4-én kelt panaszlevelében részletesen számolt be a csicsói plébános életviteléről. Levelének elején egy fontos tényt közölt, hogy egy olyan településen él, ahol a protestánsok száma szembetűnő, továbbá említette, hogy tudomása van olyan személyekről, akiket a katolikus vallástól Nemesovits János plébános példátlan élete idegenített el.[739] Matkovich állításának valóságtartalma számadatokkal is alátámasztható, ugyanis Nemesovits János plébánossága idején Szentantalfán és Monoszlón a katolikus felekezethez tartozó hívők száma jelentősen csökkent. Ezzel kapcsolatban az a meglátásom, hogy egy hithű katolikus személy nem feltétlenül váltott felekezetet a plébános erkölcsi szempontból kifogásolható magatartása miatt. Az azonban elképzelhető, hogy egy adott személy ritkán látogatta a hivatalos szertartásokat, de személyében vallásos maradt. Visszatérve Matkovich levelére, a továbbiakban egy konfliktus helyzetet részletez. Nemesovits a balási szőlőhegyről hazafelé menet látta, hogy az antalfai határban Somody Mihály közbirtokos ökreit legeltette. Vita robbant ki kettejük között, amelynek hevében a két fél összeverekedett. Arra kérte Matkovich levelében Kopácsyt, hogy helyezze át a plébánost egy olyan helyre, ami szőlőhegyekben nem bővelkedik. Felhívta továbbá a püspök figyelmét arra, hogy ha a dolog nem rendeződik, kénytelen lesz ő is megváltoztatni vallását.[740]

Más egyházmegyében is előfordult, hogy a hívők panaszlevelükben hangot adtak annak, hogy amennyiben a megyéspüspök nem távolítja el körükből plébánosukat, abban az esetben felekezet váltanak. Jó példa erre párhuzamként Mátyus János csongrádi plébános (1802–1827) és hívei között felmerülő nézeteltérések. A hívők és lelkipásztoruk kapcsolatát állandó konfliktushelyzetek nehezítették. Panaszlevelek sora érkezett a váci püspökhöz Mátyus János nem megfelelő magatartásáról. A hívők fő problémája a plébános túlzott anyagiassága, a szegények iránti könyörület hiánya, valamint a lelkipásztori szolgálatban tapasztalt szabálytalanságok voltak. A közösség figyelmeztette az egyházmegyei hatóságot, amennyiben a lelkipásztor náluk marad, mindannyian lutheránusokká válnak.[741]

Nemesovits János 1841. november 17-én megjelent Vaszary Istvánnál Paloznakon, ahol az alesperes intése ellenére több bort ivott a kelleténél, ami vitához vezetett kettejük között. A vita

[739] VFL I.1.44. 473/1841. Matkovich Béla Zala megyei esküdt levele Kopácsy József hercegprímáshoz, püspöki adminisztrátorhoz. 1841. október 4.
[740] Uo. 473/1841.
[741] GYÖNGYÖSSY 2014, 50.; UŐ. 2015, 34. A vádak kategorizálva lásd. GYÖNGYÖSSY 2015, 28–32.

hevében a csicsói plébános kést rántott, amivel rátámadt a kerületi elöljáróra. Vaszary vallomása szerint kocsisa, illetve a szolgálók csillapították le Nemesovits indulatát. Akkor világi bírósághoz fordult az alesperes, és csak a csicsói plébános könyörgésére vonta vissza a feljelentést. Ez az eset is szerepel a kihallgatási jegyzőkönyvbe. *„Merek esküdni, hogy ebben semmi nem igaz, az ajtón akartam kimenni a késemet azért vettem ki, hogy az ajtót kinyissam, mivel hasmenésem volt."*[742] Ezt válaszolta Nemesovits János.

A hivatalos szentszéki tárgyalással kapcsolatba hozható dokumentumokból részletes képet kaphatunk a per előzményeit, valamint a kapcsolatok milyenségét illetően. Vaszary István 1844. november 14-én kelt jelentése jól elemezhető. Írásában előtérbe helyezi azt az esetet, mikor Nemesovits János plébános alkoholos befolyásoltság alatt állva súlyosan bántalmazott egy idős asszonyt.[743] Vaszary István 1844 márciusában járt Csicsón, mely alkalommal közvetítette a plébánosnak a megyéspüspök atyai intését. Nemesovits János azt állította, hogy a vádak ellene igazságtalanok és hivatkozott káplánjának, valamint híveinek tanúságtételére.

Az esperes jelentésében hangsúlyozta, hogy hivatalos vizsgálatot nem kezdeményezett az ügyben, mivel erre nem volt a püspök által felhatalmazva, de ennek ellenére mégis kérdőre vonta a káplánt, Zalka Jánost és Horváth Pál templomatyát, aki a hívő közösség nevében nyilatkozott.[744] Kettejük vallomása között jelentős eltérést tapasztalt Vaszary István. A káplán csak abban az esetben volt hajlandó vallomást tenni, amennyiben az esperes ígéretet tett, hogy amit a segédlelkész mond, nem jut a plébános tudomására. Itt lehet következtetni arra, hogy Nemesovits János és Zalka János viszonya nem a kölcsönös bizalomra épült. A káplánnal való rossz bánásmód itt még nem állapítható meg egyértelműen. A káplán a következőt vallotta plébánosa ellen: *„A plébános úr igen is számtalanszor, nem csak odahaza, hanem nyilvános helyeken is botrányosan leissza magát, és illy állapotban szörnyű garázdálkodásokat követ el, s ami a legnagyobb, még az oltárhoz is eljár misézni."*[745]

Horváth Pál templomatya vallomása szöges ellentéte volt Zalka János szavainak. A közösség nevében Horváth azt vallotta, hogy nekik a plébánossal semmi problémájuk nincs, feladatait mindig pontosan ellátja, és azt sem mondaná, hogy részeges.[746] Mi állhat az ellentétes tanúvallomások hátterében? Vaszary István feljelentette volna a plébánost az egyházmegyei hatóságnál, de erről a lépéséről előzetesen kikérte Külley János általános helynök véleményét, aki arra hivatkozott, hogy

[742] VFL I.1.44. 25/1845. Nemesovits János kihallgatásáról készült jegyzőkönyv. 1845. február 12.
[743] VFL I.1.44. 569/1844. Vaszary István paloznaki plébános, füredi kerületi alesperes jelentése Zichy Domonkos megyéspüspöknek. 1844. november 14.
[744] VFL I.1.44. 569/1844. Vaszary István paloznaki plébános, füredi kerületi alesperes jelentése Zichy Domonkos megyéspüspöknek. 1844. november 14.
[745] Uo. 1844. november 14.
[746] Maga a részegség a közösség számára nem feltétlenül számított súlyos normaszegésnek, csak abban az esetben, ha ahhoz más súlyos vétségek is párosultak és ez a kollektíva körében botrányt keltett. Vö. KISS 2011, 22.; UŐ 2013, 116; SZAKÁL 2021, 533.

mivel a hívők a plébánossal meg vannak elégedve, ezért nincs szükség hivatalos eljárásra. A dokumentumból kiderül, hogy a csicsói plébános hívei, főként Szentantalfa helységből, több alkalommal is felkeresték az alesperest Paloznakon, hogy panaszt tegyenek Nemesovits János ellen. Megállapítható, hogy a filiákban, főként Szentantalfán, Monoszlón és Dörgicsén a hívek nagyobb ellenállással viseltettek a plébánossal szemben, mint az anyahelységben. Ezekben a falvakban a katolikusok aránya Nemesovits János plébánosi hivatala idején (1835–1845) jelentősen csökkent. Matkovich táblabíró, mint fentebb utaltam rá, világosan fogalmazta meg 1841-ben, hogy ismer olyan falubelit, aki a plébános viselkedése miatt váltott felekezetet.[747] Érdekes, hogy a községek kollektíven miért nem emeltek panaszt a pap ellen. A feljelentések a pap viselkedését illetően konkrét személyektől származtak.

Az alesperes 1844 márciusa után még két alkalommal járt a csicsói plébánián, a hívők közül is többeket megkérdezett, hogy van-e problémájuk a helyi plébánossal, de minden alkalommal nemleges volt a válasz. Vaszary azt gondolta, hogy Nemesovits János a többszörös atyai intések hatására változtatott magatartásán, de amikor szembesült az idős asszonyon elkövetett bántalmazás nyomaival, ennek az ellenkezőjéről győződhetett meg. Badacsány Borbála bántalmazási ügye a hivatalos szentszéki per kulcsfontosságú esete. Amint láttuk, a vádpontok között korábbi esetek is szerepet kaptak, de ez az ügy volt a hivatalos eljárás konkrét oka. Gyakorlatilag 1845-re a botrányos esetek sűrűsége vezetett javadalomfosztási eljáráshoz.

Badacsány Borbála 60 éves, katolikus vallású özvegyasszony, a Somogy megyei Karádon született. Özvegységének fiatal éveiben Szüts István veszprémi kanonoknál szolgált, mint szakácsnő. Nevelt fia volt a bécsi születésű Brautigam Ferenc, aki 1843-ban került Csicsóra, ahol megnősült és helyi tanító (iskolamester) lett.[748] Feleségül vette Badacsány Borbála testvérének a lányát. Tehát az asszonynak olyan kötődése volt a faluhoz, hogy testvére, illetve unokahúga helyi lakosok voltak. A házasságban akadtak nehézségek, amiért az iskolamester megkérte nevelőanyját, hogy költözzön oda hozzájuk, hátha hatására a feszültség közte és felesége között megszűnik, illetve, hogy az asszony életének hátralévő napjait családja körében tölthesse. Így került Badacsány Borbála Csicsóra. Mivel nem helyi származású volt, „gyüttmentnek” számított, ezáltal a faluközösség fenntartásokkal, távolságtartással kezelte.[749]

---

[747] Szentantalfa helységben 1835-ben 140 fő volt katolikus lakosok száma. Ez a szám tíz év elteltével 87 főre csökkent. Természetesen más tényezők is közrejátszhattak a katolikusok arányának csökkenő tendenciájában, mindenesetre elgondolkodtató adat. Monoszló helységben 56 fő volt katolikus, 1837-ben 52 fő, ez a szám 1845-re 22 főre változott. Dörgicse helységben 164 főről csökkent a katolikus lakosok szám 56 főre. Monoszlón és Antalfán református többség figyelhető meg, utóbbi helységben a református felekezetnek volt külön temploma, Dörgicsét evangélikus dominancia jellemzi. Vö. *Schem.* 1835; *Schem.* 1845.; FÉNYES 1836, 495.; Vö. VFL I.1.44. 473/1841. Matkovich Béla Zala megyei esküdt levele Kopácsy József hercegprímáshoz, püspöki adminisztrátorhoz. 1841. október 4.

[748] VFL I.1.44. 569/1844. Badacsány Borbála panaszlevele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, 1844. november 13. Vö. Melléklet II.8.2.; Születési helyére, vallására vonatkozó adatok: VFL I.1.44. 569/1844. Miskolczy Pál Zala megyei seborvos által kiállított látlelet. 1844. október 29.

[749] Faluhelyen az idegenekkel szemben tanúsított magatartás fő jellemzője a bizalmatlanság volt. Vö. JÁVOR 2004, 153.

Az asszony azt gyanította, hogy Brautigam Ferencnek viszonya van a plébános gazdasszonyával. Amikor 1844. október 23-án fia kimaradt otthonról, elindult a parókiára, hogy meggyőződjön igazáról. Ekkor fiát ott találta, aki a gazdasszonnyal beszélgetett. *„Így történt, hogy folyó év october 23-án hazulról eltünt, és hogy hollétéről magamat bizonyossá tegyem, elmentem, s T. Plébános Urnál a szakácsnéval beszélgetve találtom. Ott őt megintém, mondva menjél haza dolgodra ugy is itt kábítják el fejedet; ezen szómra a szakácsné egy bottal engem, ahol csak ért, ütött ruhámat össze tépte paraszt kurvának engem, önmagát nemes asszonynak állítván, még végre sok káromkodásai és verései közt kiszabadultam, fiam lakához mentem, és a verés által okozott szenveim miatt lefeküdtem."*[750] Az idézetből kiderül, hogy a két nő konfliktusa tettlegességig fajult. Ezzel a bizonyos „*ugy is itt kábítják el fejedet"* kijelentésével Badacsány Borbála, nem csak a gazdasszony, hanem a plébános haragját is kivívta maga ellen, aki az ominózus eset után két nappal egy somfa pálcát tört össze az amúgy is törékeny, gyenge egészségi állapotban lévő asszonyon. A plébános a pálca darabjait büszkén mutatta az érdeklődő tömegnek.[751]

Ez a jelenet párhuzamba állítható Vidra Ferenc ollári plébános és a szepetki fogadós esetével. Vidra Nemesovits-hoz hasonlóan, egy bottal verte meg Fodor Józsefet. Az indíték az volt, hogy a történteket megelőzően részegeskedéssel és bujasággal vádolta meg a lelkipásztort a fogadós és annak felesége. Badacsány Borbála megjegyzése a gazdasszony erkölcseivel kapcsolatosan irányulhattak akár arra is, hogy a plébános nem tudott háztartásában rendet tartani. A cselekedetek hátterében, mindkét esetben a papi identitás megsértése állhatott. Ebben a kontextusban a „pálca" a plébános erkölcsbírói szerepkörét szimbolizálhatta.

Badacsány Borbála panaszlevelében megemlíti, hogy ekkor a plébános nem állt alkoholos befolyás alatt, amiből az következik, hogy az ellentét közöttük sokkal összetettebb vont. A püspök megintette a plébánost tette miatt és meghagyta neki, hogy az asszony azon költségeit, – melyek az eset miatt terhelték – mihamarabb térítse meg, és kössön megállapodást az asszonnyal.[752]

A plébános nehezen tudott egyezségre jutni vele, ezért 1845. január 5-én két olyan levelet is írt, melyben arról panaszkodott, hogy milyen rossz természete van a nőnek. „*Én Méltóságodnak parancsolatja szerént a vádló Asszonnyal az eggyeséget mint az Uradalmi Gazda tiszt, mint pedig a Helység Elöljárói Jelenlétükben több ízben próbálván, mint megátalkodott rosz szivü, s a Helységben a Búza fölé konkolyt hintö, mendemonda, eggyességbontó rosz Asszonytul mindég azt a választ kaptam: csak még egy két napot engedjenek míg Weszprémbül /: Senki sem tudja honnét és kitül:/ megjövök, azután megmondom a szándékomat. – Méltóságos Gróf és Püspök Kegyes Uram!*

[750] VFL I.1.44. 569/1844. Badacsány Borbála panaszlevele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, 1844. november 13.
[751] A cselekvés mögöttes jelentése sűrű leírás témakörben lásd. pl. GEERTZ 1957; UŐ, 1973; Clifford Geertz sűrű leírásáról pl.: VONNÁK 2013, 1–14.; GEERTZ 1994, 170–200.
[752] VFL I.1.44. 574/1844. Püspöki intés. 1844. december 17.; Költségei voltak az asszonynak: amit alkalmatosságra költött, mikor Paloznakra utazott, hogy az esetről panaszt tegyen a kerületi esperesnek, vagy Miskolczy Pál seborvosnak a vizsgálatért és a látleletért való fizetség, illetve az orvos útiköltsége.

a mi Falunk csendességben volt mindaddig míg ezen Xantippe /: azt sem tudjuk hogyan termett itt nálunk, mert még névrül sem ösmeri még az utolsó paraszt is, még azt sem, hogy kicsoda micsoda?". A másik levél is árulkodó jellegű abból a szempontból, miként viszonyult a faluközösség az asszonyhoz a plébános elmondása szerint, illetve a pap hogyan vélekedett saját tettéről. *„Eö Méltóságánál a Vicárius Urnál vagyon a nyilvános bizonyság felőle, a Község bizonyítja felőle minő átok az a faluban! Ö neki legkevesebb bajja sints a büntetés után, mellyet tölem kapott, bizonyságom az egész falu, mert erőssebb természettel bír, mint egy Bakkantsos a ki ezer páltzabéli büntetés után Festungra vagyon ítélve, és még azt is kiálja."*[753] A helység elöljáróinak aláírásával hitelesített bizonyítványból kiderül, hogy a falubélieknek komoly problémáik voltak az asszony viselkedésével. Nagyot vétett az a személy a közösség és az egyház szabályai ellen, aki a templomban beszélgetett, nevetgélt, viháncolt, ivott stb.[754] *„És azt valljuk Közönségesen, hogy ezen vén satrafa valóságos átok és veszél, ami szegény falunkban."* Több alkalommal szólították fel a hívők Nemesovits Jánost, hogy intse meg a nőt. A plébános igyekezett a konfliktust kiküszöbölni ebben az ügyben, de szavainak nem volt foganatja. Az asszony több alkalommal zavarta a prédikációt, rendetlenkedett a templomban.[755] Ráadásul a közhír azt beszélte róla, hogy egy rossz természetű, búza közé konkolyt hintő, veszélyes nyelvű, pletykás teremtés. A falu Badacsány Borbála ügyében közösségileg állt ki a plébános védelme mellett. Ez amiatt történhetett így, mert egyrészt a nő idegen volt a számukra, másrészt a pletyka, a helytelen viselkedés nem egyezett meg a közösség erkölcsrendjével.[756]

Visszatérve Vaszary István jelentésére, amelyben egy fontos megállapítást tesz az eset kapcsán. *„Boldog Isten! gondolám magamban, minő gyalázat ez ismét a papságra nézve, milly szörnyüség illyent tenni, főképp a mostani körülményekben, midőn személyes kiváltságaink úgy is annyira ostromoltatnak!"*[757] Ezek a sorok egy jelentős társadalmi problémára utalnak, méghozzá arra, hogy a jozefinista egyházpolitikából eredeztethető és a 19. század első felében kibontakozó vallási laicizálódás, mint jelenség a társadalmi és politikai struktúra átalakítását célozták. Ezért a reformkori országgyűléseken (1825–1848) a liberális ellenzék tagjai törekedtek a katolikus egyház kiváltságainak megnyirbálására.[758]

Ami a papság polgárjogi ügyeit illeti, az egyháznak volt egy olyan kiváltsága már az ókortól kezdve, mely szerint felszentelt tagjainak bűntetteit az illetékes egyházi törvényszékek tárgyalták és

[753] VFL I.1.44. 154/1845. Nemesovits János levele Zichy Domonkos püspökhöz és az általános helynökhöz. 1845. január 5.; Ebben az esetben is két levélről van szó, mint ahogy a nyugdíjfolyamodványnál volt. A helynöknek sokkal részletesebben ír. Vö. Melléklet II.8.5.
[754] BÁRTH J. 2004, 242.
[755] VFL I.1.44. 154/1845. Csicsó község bizonyítványa. 1845. január 3. Vö. Melléklet II.8.5.
[756] JÁVOR 2004, 167.
[757] VFL I.1.44. 569/1844. Vaszary István paloznaki plébános, füredi kerületi alesperes jelentése Zichy Domonkos megyéspüspöknek. 1844. november 14.
[758] FAZEKAS Cs. 2008, 3.; Lásd. ADRIÁNYI 1998, 722.; UŐ 2009, 7–9.

ez a fórum hozta meg az ítéletet büntető ügyeikben.[759] Vagyis ítéletet világi bíróság nem hozhatott felettük. Azt meg kell ezzel kapcsolatosan említeni, hogy az egyház elsősorban gyógybüntetéseket alkalmazott, amely lehetett gyónás, lelki gyakorlat valamelyik kolostorban, vagy pedig esetlegesen áthelyezték egy másik egyházközség élére a bűnös lelkipásztort. A büntetés lényege az volt, hogy a vétkes pap bűnét megbánja és egyházi szolgálatát folytatni tudja. Tehát a papi jelleg és a rendeltetés azt kívánta, hogy az egyház szolgáinak becsülete és méltósága megmaradjon.[760] Ezt a kiváltságát (privilegium fori) a katolikus egyház évszázadokon keresztül védelmezte. A kiváltságot a polgári korszakban egyre inkább megszorították. Udvardy Ignác egyházjogi munkájában említi, hogy az ország választmányilag készített büntető törvénykönyvében a kiváltság eltörlése foglaltatik. Ezzel kapcsolatban véleményt nyilvánított: *„vajmi félszegül gondolkodnak, kik a papságot e kiváltságtól megfosztani óhajtják, nem figyelvén arra, hogy a közállomány alapja, a religió szükségli, hogy annak szolgái tiszteletben tartassanak, és szolgáinak sajátságos rendeltetésök igényelte ebbéli kiváltsága által közvetve a vallás tisztelessék meg.”*[761] Az 1853. július 29-én császári és királyi nyílt paranccsal kihirdetett büntető perrendtartás az egyházi személyeknek polgári bűntetteit és kihágásait már világi törvényszék elé utalta.[762]

Visszatérve Badacsány Borbála súlyos bántalmazására, az asszonynak néhányan azt javasolták a faluból, hogy panaszát a plébános brutális tettéről, tegye meg a világi hatóság előtt. Ha a sértett fél azt feltételezte volna, hogy az egyházi bíróság nem bünteti meg Nemesovits Jánost tettei miatt hivatalos körülmények között, akkor bizonyára nem a szentszékhez, hanem világi bíróság elé vitte volna az ügyét. Az asszonynak ezt a lépését mind az alesperes, mind Zichy Domonkos meg akarta akadályozni, ugyanis amennyiben Nemesovits János világi ítélőszék elé kerül, – mivel felszentelt papról van szó – azzal a katolikus egyház társadalmi megítélése szenvedett volna csorbát. Ez a magyarázata a hivatal- és javadalomvesztési büntetőpernek.[763]

Vaszary István jelentéséből olyan botrányok is nyilvánosságra kerültek, amelyeket a pap hivatali szolgálata alatt követett el, és a február 12-i jegyzőkönyv is tartalmazza. A hívők a filiálisokban több alkalommal mise nélkül maradtak, vagy a plébános az oltár előtti szolgálatot alkoholos állapotban végezte. Jakabfán egyszer széket kellett vinni az oltárhoz, majd azon olvasta el

[759] Például II. Constantinus császár 335-ben megtiltotta, hogy püspökök ellen világi törvényszékek előtt emeljenek vádat, Honorius császár 411-ben elrendelte, hogy a papok ellen kizárólag a püspökök előtt lehet vádat emelni. Vö. SZILÁGYI 2014, 311.

[760] UDVARDY 1846, 271–278. A kánonjog kétféle büntetéstípust különböztet meg: a gyógybüntetéseket („poenae mediciales”), valamint a bosszúálló büntetéseket („poenae vindicativae”). vö. SZEREDY 1874, 885–886.

[761] UDVARDY 1846, 272.

[762] BŐZINGER 1902, 61.; A privilégium fori-ról további szakirodalmakat lásd. 4. fejezet.

[763] VFL I.1.44. 154/1845. Zichy Domonkos megyéspüspök válasza Nemesovits János levelére, 1845. január 6. Ebben a dokumentumban a püspök kifejti álláspontját azzal kapcsolatosan, hogy a hivatalos szentszéki eljárás megindítása elkerülhetetlen, ugyanis, ha Badacsány Borbála látja, hogy nem kap elégtételt, akkor ügyét világi bíró elé viszi. Máskülönben, ahogy szó is volt róla, esetleg egy másik plébániára való áthelyezéssel, illetve kártérítéssel meg lehetett volna oldani az ügyet.

az evangéliumot, mert különben eldőlt volna. Erkölcstelen tetteivel a protestánsokat is megbotránkoztatta, többek között azzal az esettel, mikor Szentantalfán a református prédikátor pitvarában aludt el.[764] Az alesperes jelentésének stílusában érzékelhető az ellenszenv, melyet Nemesovits János ellen tanúsított. Figyelmeztette a püspököt, ha az ügyből hivatalos eljárás lenne és beidézné a papot, akkor ne engedje többé vissza hívei közé, mert ha tudomást szerez vádlóiról, akkor tragédia történhet a faluban. A kihallgatási jegyzőkönyvben is szerepel egy kijelentése a plébánosnak, ami agresszív viselkedést mutat: „*Beidéztetéssel fenyegettetvén azt mondogatá: Ha beidéztetik egy golyó eleget tesz" s illy indulatos természete által a plébániabeliek is félelemben tartatnak, melly miatt az igazság szabad kinyomozására igen nehezíttetik, sőt lehetleníttetik.* Nemesovits válasza: *Megmutatom alázatos mostani megjelenésemmel, hogy ez Koholmány, ezt sohasem mondottam."*[765]

Az 1845. január 14-én tartott szentszéki ülésen előkerült a káplántartás kérdése. Zichy Domonkos megyéspüspök ez alkalommal tájékoztatta egyházmegyéje papságát a fegyelem lazulásáról. Egyre több panasz érkezett hozzá egyes káplánok viselkedéséről. Kötelességeiket elmulasztották, az engedelmességet plébánosaiknak megtagadták, botrányos cselekedeteikkel nem szolgálták kellő mértékben a hívek lelki épülését. Emellett szó volt arról is, hogy a plébános hogyan viselkedjen a káplánnal.[766] Az 1848. június 15-én tartott köztanácskozmányon készült jegyzőkönyv is meghagyta, hogy a plébánosok szeretettel bánjanak az oldaluk mellé rendelt segédlelkésszel, és kapcsolatuk bizalmi alapú legyen.[767]

A bizalom nem volt jellemző Nemesovits János és Zalka János kapcsolatára. A káplán 1845. január 16-án kelt tanúvallomása alapján következtetéseket vonhatunk le a rossz bánásmódra. A vallomásból kiderül, hogy miután a püspök 1844. december 17-én megintette a plébánost, néhányszor azóta is ittas állapotba került.[768] Ilyen alkalmak során haragját a káplánon töltötte ki. A dokumentumokból sejthető, hogy a közösség tartott lelki vezetőjétől, ezt a feltételezést a káplán is megerősítette. A plébános mise alkalmával a templomban próbálta rábírni híveit, hogy ha bizonyítvány adásra kerülne a sor, mindenképpen álljanak ki mellette. „*Híveim! Ti vagytok az én fegyvereim, nékem más fegyverem nincsen, reménylem, hogy ezt nem tagadjátok meg tőlem."* Nemesovits János kijelentése szerepel a kihallgatási jegyzőkönyvbe is.[769] A segédlelkész második vallomásában már részletesen számol be a plébános vele szemben tanúsított magatartásáról. Ebből a

[764] VFL I.1.44. 569/1844. Vaszary István paloznaki plébános, füredi kerületi alesperes jelentése Zichy Domonkos megyéspüspöknek. 1844. november 14.; VFL I.1.44. 25/1845. Nemesovits János kihallgatásáról készült jegyzőkönyv. 1845. február 12.
[765] VFL I.1.44. 25/1845. Nemesovits János kihallgatásáról készült jegyzőkönyv. 1845. február 12. Vö. Melléklet II.8.3.
[766] VFL I.1.44. 10/1845. Szentszéki jegyzőkönyv 1845. január 14. vö. *Schem*. 1975, 57.; FOGL 2017, 115.
[767] VFL I.1.44. 771/1848. A Választmányi Bizottmány ülése, Veszprém, 1848. június 16. A bűnös káplánok vagy plébánosok megfenyítéséről. vö. FOGL 2017, 116.
[768] VFL I.1.44. 574/1844. Zalka János tanúvallomása. 1845. január 16.
[769] Uo. 1845. január 16.; VFL I.1.44. 25/1845. Nemesovits János kihallgatásáról készült jegyzőkönyv. 1845. február 12.

dokumentumból már egyértelműen alátámasztható kettejük között a rossz viszony. *„Tisztelendő Nemesovits János Plébánus Úr, kinek oldala mellett már szinte két évet töltendek, nem elégedett meg azzal, hogy a Csicsóiakat ellenem csődíté, s elöttük illy szeretetlen szívre mutató szavakra fakadt: inkább eszem a kutyámmal, mint a káplánnyal, noha a Miatyánkot imádkozom, de a Káplányhoz még sem szólok, hiszen, ha szólnék hozzá, mindjárt lerogyna előttem.*"[770] A plébános arra tett kísérletet, hogy a híveket elidegenítse Zalkától; ez az idézetből is kitűnik. A jakabfaiak kidobták a káplánt a templomból, mikor hozzájuk misézni ment, annyira sikerült Nemesovitsnak lejáratnia a segédlelkészt a hívő közösség előtt. A forrásból az is kiderül, hogy a cselédek piszkos tányérjaiból kapta ételét a pap. Azt híresztelte róla a plébános, hogy részeges.[771] Nemesovits Jánost a szentszék ezért is számonkérte, hogy ezekkel a tettekkel az egyházi állapotot alacsonyította le.[772]

Vaszary István alesperes 1845. február 7-én kelt jelentésében fejezte ki álláspontját a káplánnal kapcsolatban. Kiemelte Zalka János érdemeit, buzgalmát, ami a helyi iskola rendbetételében is megnyilvánult. Cáfolta a plébános azon kijelentését, hogy a káplán részeges volna. Az esperes végül egy fontos dolgot állapított meg az üggyel kapcsolatban. Nemesovits János valakitől megtudhatta vagy pedig gyanította, hogy a káplán ellene tett vallomást. Ezért a papot véleménye szerint a bosszú vezette. Ezt a feltételezését az esperes arra alapozta, hogy legutóbbi látogatása során Nemesovits János elégedettségét fejezte ki a káplán szorgalmát, buzgalmát, munkabírását illetően. Továbbá kifogást emelt Vaszary azzal kapcsolatosan, hogy az anyakönyveket a plébános nem vezette következetesen, az elhunytakkal nem várta meg az előírt minimum 48 órát, de még a 24-et sem. Az iskolamester Brautigam Ferenc bécsi születésű volt, a házasságát annak ellenére áldotta meg a pap, hogy Bécsből az illetékes plébániától igazolást kért volna.[773]

Összességében megállapítható, hogy a hivatalos vádemelés hátterében a szálakat nem a tiszti ügyvivő, hanem Vaszary István paloznaki plébános, füredi kerületi alesperes mozgatta. Badacsány Borbála, mint sértett, Brautigam Ferenc, mint koronatanú szintén „főszereplői" voltak a szentszéki eljárásnak. A káplán vallomásainak jelentőségét nem lehet vitatni, de nem ő volt a fő vádló az ügyben. Nemesovits János folyamodványaiban egyértelműen a káplánt tette felelőssé a vele történt dolgok miatt. Megjegyezte, hogy hívei által soha nem volt panasz ellene, javadalmáról való lemondását egy rosszlelkű káplán vallomásának tulajdonította.[774] A fentebb leírtak ezt az információt alaposan megcáfolják. A káplán hibáztatásából is látszik a „bűnbakkeresés". Nemesovits János korábbi kudarcélményeit is mások alakoskodásának tartotta, ebben az esetben sincs másképp.

[770] VFL I.1.44. 574/1844. Zalka János tanúvallomása, 1845. január 31.
[771] Uo. 1845. január 31.
[772] VFL I.1.44. 574/1844. A püspök meginti Nemesovitsot a káplánnal való rossz bánásmód miatt. 1845. február 3.
[773] VFL I.1.44. 574/1844. Vaszary István jelentése. 1845. február 7.
[774] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Zichy Domonkoshoz, 1848. július 4.; Nemesovits János folyamodványa Külley János általános helynökhöz, 1848. július 6.

A források alapján jól elkülöníthetők egymástól a bűnvádi eljárás lépései. Udvardy Ignác tiszti ügyvivő keresetlevelével indul a hivatalos szentszéki per, az előzetes bírói vizsgálatot jelenti Zalka János két vallomása (1845. január 16., január 31.), Vaszary István 1845. február 7-én kelt jelentése, Brautigam Ferenc tanúállítási jegyzőkönyve. Nemesovits János plébánost hivatalos formában idézték be Veszprémbe a szentszék elé február 12-én, ahol megtörtént a szembesítés. A per kétes végkimenetele miatt önként mondott le plébániájáról, ezáltal az eljárás megszűnt ellene.

VI. 4. Nemesovits János és Kováts Ignác folyamodványai, mint ego-dokumentumok (1848)

Figyelemre méltó Nemesovits János fennmaradt levelezése.[775] A levelek típusát tekintve hivatalosak, döntő többségben folyamodványok a megyéspüspökhöz, illetve az általános helynökhöz. A forrástípus különlegességét az adja, hogy olyan szubjektív információkat tartalmaz, amelyek alapján képet kaphatunk a pap személyiségéről, életének főbb szolgálati helyeiről, társas kapcsolatairól. A levelek narratívájában történő változás az 1840-es évektől érzékelhető leginkább. Egyre gyakrabban jelennek meg bennük sérelmek, érzelmi megnyilvánulások, visszaemlékezések és egyéb olyan információk, amelyekből kidomborítható Nemesovits János személyisége, jelleme és a különböző élethelyzetekre adott reakciója. A folyamodványokban – melyek akár egy egyházi hivatal, vagy egy jövedelmezőbb plébániai javadalom elnyerésére irányultak– a kérelmező személy, mivel bízik célja pozitív elbírálásában, törekszik arra, hogy meggyőzze a másik felet, ezért akarva-akaratlanul igyekszik magát a lehető legjobb színben feltüntetni. A levél két fél dialógusára épít, tehát egy másik személyhez szól, és a levélíró figyelembe veszi a másik egyén szempontjait is. A másokhoz szóló beszéd szükségszerű velejárója (meggyőzés, rábeszélés, önmagam elfogadtatása) a levél narratív alkotóeleme.[776]

A folyamodványok közül jó példával szolgál a leírtakra Nemesovits János 1848. július 4-én Zichy Domonkos veszprémi püspökhöz, illetve július 6-án Külley János általános helynökhöz címzett nyugdíjaztatási kérelmei.[777] Ezekben a levelekben a pap számot adott az általa korábban viselt egyházi tisztségekben szerzett tapasztalatairól, élményeiről, érdemeiről. Érzelmi megnyilvánulásoktól sem mentesek, és a levélíró saját magáról olyan információkat árul el bennük, melyek más forrásokban nem szerepelnek. Elméleti szempontból hivatalos kérvények, de

[775] VFL I.1.10. 32/56−75. Nemesovits János iratai. Nem csupán a levelei tartoznak ide. A forráscsoportban a levelek mellett találhatók például információk tanulmányi előmeneteléről, a fond továbbá tartalmaz kápláni áthelyezéseket, a tábori lelkészségtől származó bizonyítványt, és röviden a fontosabb állomáshelyekről is szolgáltat adatot.; VFL.1.44. (Acta Dioecesana iratanyagban is van elvétve levele a papnak.). Nemesovits János életét a későbbiekben is szeretném vizsgálni, így a személyével kapcsolatos forrásbázis növekedni fog az elkövetkezendő időszakban.

[776] GYÁNI 2019. Ugyanitt írja le Gyáni Gábor, hogy míg a naplóból hiányzik a meggyőzés, rábeszélés, önmagam elfogadtatása, addig a levél mellett az emlékiratokban is megvan.

[777] VFL I.1.44. 625/1848 Nemesovits János folyamodványa Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, 1848. július 4.; Nemesovits János folyamodványa Külley János általános helynökhöz 1848. július 6.; A dokumentumok néhány helyen szubjektív információkat tartalmaznak, amelyek más források tükrében megkérdőjelezhetőek. Ezekhez a forrásokhoz más leveleket, írásokat is tudunk kapcsolni, melyek néhány információt alátámasztanak, vagy éppen cáfolnak.

gyakorlatilag tekinthetünk úgy is ezekre a dokumentumokra, mint visszaemlékezésekre. Több hasonló levele is van Nemesovitsnak, amelyekben szubjektív tapasztalatait írja le, vagy utal a családjára, társas kapcsolataira, de legtöbb esetben az őt ért sérelmek kerülnek tárgyalásra. A két folyamodvány szerkezeti felépítése hasonló, tartalmuk és céljuk ugyanaz, azzal a különbséggel, hogy a július 6-án keltezett irat néhány élethelyzetet konkrétabban, részletesebben ábrázol.[778]

A levelek narratívája hasonlóságot mutat az emlékirathoz. A levélíró (Nemesovits János) saját életének meghatározó eseményeit mutatja be az írás pillanatában, tehát visszaemlékezik. Az elemezni kívánt dokumentumok abban különböznek az említett műfajtól, hogy az író szándéka nem az, hogy számvetést készítsen a saját életéről és azt nyilvánosságra hozza, hanem a szöveg egy meghatározott második félhez szól. A pap a nyugdíjfolyamodási kérelmekben, papi karrierjének főbb állomáshelyeit mutatta be intenzív érzelmi megnyilvánulások keretei között. Érdekessége a forrásnak, hogy az író nem feltétlenül sikereit állította a középpontba, hanem sokkal inkább a kudarcélményekre építette mondanivalóját, kérvényei pozitív elbírálásának reményében a püspök, illetve az általános helynök érzelmeire kívánt hatni. Nemesovits János Zichy Domonkos veszprémi püspökhöz címzett folyamodványának bevezető részében bűneinek bocsánatát kérte a főpásztortól, mondanivalójának őszinte szándékát bibliai párhuzammal támasztotta alá: „*Atyám vétkeztem, bocsás meg már egyszer!! Csak egyet keresek, mint tékozló fiú, csak eggyet kívánok megnyerni, ez pedig nem egyébb, mint az a szíves Atyai bocsánat, és könyörületesség a fiú iránt, aki magába tért, és akinek hála Isten még épp elméje vagyon, szíve sem romlott, mint balul gyaníttatik, hanem csak levert, elszomorodott, elkeseredett, aki szerentsétlenségére nem találhatott még pártfogó atyára, és aki szivbül érzi, hogyha nem egészen boldogra, de bizonyára kivánatosabb sorsra qualificálta csekély természeti tehetségeit, mint aminőben most vígasztalhatatlanul sínlődik*.”[779]

Érdekessége az idézetnek, hogy a pap elkeseredettségét, szomorúságát, szerencsétlenségét a püspöki pártfogás hiányára vezette vissza. Korábban keletkezett leveleiben rendszerint megjelenik a főpásztor közvetlen környezetének állandó keresése és az ínségtől, nélkülözéstől való megrögzött félelme. Ezek a tényezők Nemesovits János életpályájának fontos jellemzői, olyan, mintha egész papi hivatását, az egyházi hierarchiában való felemelkedését a püspöki pártfogásra építette volna.[780]

[778] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Külley János általános helynökhöz 1848. július 6.

[779] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, 1848. július 4. Bibliai párhuzam a tékozló fiúról szóló példabeszéd (Luk, 15, 11-32.), aki apjától kapott vagyonát elherdálta, hedonista életet élt, és miután visszatért a szülői házhoz, atyja tárt karokkal fogadta és megbocsájtott neki. Nemesovits János magát és helyzetét ezzel a példabeszéddel magyarázta.

[780] Az egyházi hierarchiában való felemelkedés szempontjából már a 18. században is fontos szerepe volt a püspöki pártfogás meglétének. Vö. FAZEKAS 2004.; Mint fentebb már láttuk, Nemesovits János már abban az időszakban, mikor tábori káplánként szolgált az 5. huszárezredben (1827–1832) rendszeresen kereste fel személyesen és levélben egyaránt Kopácsy József veszprémi megyéspüspököt (1825–1839), aki minden alkalommal ígéretet tett neki arra, hogy egyházi szolgálatait tekintetbe véve idővel kellő jutalomban részesíti. A püspök ígéretére való hivatkozás folyamatosan megjelenik Nemesovits 1830 és 1832 augusztusa között írt leveleiben. Ez a hat dokumentum témájukat tekintve kapcsolatban állnak egymással. Az egyik levélben utalás történik a másikra. VFL I.1.10. 32/65–70.; Az első olyan folyamodványa Nemesovits Jánosnak 1831. szeptember 27-én kelt, melyben azon szándékát fejezte ki, hogy ő a

A pap szenvedésének fő okát csicsói plébániájában jelölte meg. „*Nékem pedig nyomorultabb volt a sorsom egy paraszténál, mert ez hozzá szokott a nyomorához, én pedig az elött az inséget a szükséget csak szóbul ismertem,* (…) *a világban nyert tapasztalataim után nem olly sorsra éreztem magamat rendeltetve lenni, hogy az életnek első szükségeivel küzdjek minden nap és annak minden óráiban, mert midön pappá szenteltettem föl, az a szerződés tétetett az Egyház között és közöttem, hogy Státuszom az élet szükségeivel ellát, és hogy azokat ő födözni fogja. Illy megvettetett állapotban* (…)*, olly istentaszitotta helyen a hol soha csak egy tisztes nevelésü ember sem fordult meg, vagy egy ollyan mivelt ember a kiben talán vigasztalóra találhattam volna."*[781] Nemesovits János nyomorúságos helyzetét írja le ezekben a sorokban. Akarva-akaratlanul feltűnő az a megjegyzése, melyben egy szerződésről beszél az egyház és őközte, amely arról biztosítja, hogy az intézmény őt anyagilag ellátja.

A másik figyelemre méltó részlete az idézett szövegrésznek, hogy az ínséget, a szükséget csak hírből ismerte. Feltételezhető, hogy Nemesovits a papi hivatásban csak karrierlehetőséget, a társadalmi felemelkedés eszközét látta, mint erről fentebb már volt szó.[782] Egy korábbi levelében (1832. augusztus 11.) arról írt, hogy ha más státuszt választott volna magának, akkor abban sokkal szerencsésebb lett volna, mint a papi hivatásban. A tábori lelkészi szolgálatra átmeneti állomásként tekintett. *„Ekkor is megkívánok én maradni a katonaságnál mintaddig még az Isteni Gondviselés valami rést mutat egy elégedettebb sorsra".*[783] A műveltséget, a világlátást a pap sokra tartotta. Kiemelte, hogy csicsói plébánossága idején nem találkozott egyetlen egy tisztességes nevelésű emberrel sem. A püspökhöz címzett folyamodványában azt írja Nemesovits csicsói plébániájával kapcsolatosan, hogy: *„*(…) *Semmi vigasztalásom, és abban a szomoru magányban, ahol 10 esztendeig alig láthattam egy tisztes nevelésü embert, még vigasztalóm sem akadván* (…)*."*[784] Ezekből a sorokból megmutatkozik a plébános attitűdje, melyben a társadalom alacsonyabb állású paraszti csoportjaihoz viszonyult.[785]

---

püspöki aulában kívánja valamelyik üresedésben lévő hivatalt betölteni, és ehhez kérte a püspök támogatását. A dokumentumokból úgy tűnik, hogy a püspöki pártfogás keresése fontos szerepet játszott a pap életében. A levél utolsó sorából következtethetünk erre: *„Excellenciádnak akarattyához szabván azon nagylelkü szeretetét megnyerhessem excellenziádnak, amelly a földi életem sorsának minémüségét egészen elhatározhattya."* Vö. VFL I.1.10. 32/67. Nemesovits János 1831. szeptember 27-én kelt levele Kopácsy József megyéspüspökhöz; Nemesovitshoz bővebben Lásd. FOGL 2015, 10 –15.; Nemesovits János 1832. augusztus 11-én kelt levelében fogalmazódik meg első alkalommal a püspöki pártfogás hiánya: *„(…) hogy tőlem megtagadja excellentziád Atyai pártfogását, a mellyre én még is soha méltatlan nem voltam."* Sérelmezte, hogy a püspöktől ő semmi pártfogást nem kap: *„(…) hogy tőlem megtagadja excellentziád Atyai pártfogását, a mellyre én még is soha méltatlan nem voltam."* Vö. VFL I.1.10. 32/72. Nemesovits János 1832. augusztus 11-én kelt levele Kopácsy József megyéspüspökhöz.

[781] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Külley János általános helynökhöz 1848. július 6.

[782] A társadalmi mobilitás témakörében lásd. VADERNA 2018; ANDORKA 1982.; HORVÁTH–KESZEI 2003.; Résztémaként lásd. KÖVÉR 2001, 170–186. (Fixáció és mobilizáció című fejezet); A katolikus egyházi értelmiség társadalmi összetételének vizsgálatához lásd. CSORBA 1990, 161–170.; 18. századról: FAZEKAS I 2004, 219–230.

[783] VFL I.1.10. 32/72. Nemesovits János 1832. augusztus 11-én kelt levele Kopácsy József megyéspüspökhöz.

[784] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Zichy Domonkos megyéspüspökhöz. 1848. július 4.

[785] Rada János Kuti Márton esetében vizsgálta, hogy a naplóban hogyan viszonyul az alacsonyabb társadalmi csoportban élő emberekhez. Megállapította, hogy Kuti Márton és a helyi közösség viszonyát feszültség jellemezte. Vö.

A magyar parasztság világképének archaikus vonásai közé tartoztak azok a hiedelmek, amelyek szerint az emberi világ az univerzum közepén van. Tehát az ember a „világ közepén" helyezkedik el, számára a falu határai, azaz életének, napi cselekményeinek színtere jelenti a „világot".[786] Ebből a gondolatból kiindulva Nemesovits János számára a „világ", mint élettér kiszélesedett. Tábori lelkészi szolgálata idején a magyar, német, olasz katonák mellett más nemzetiségű személyekkel is találkozhatott, illetve amikor az ezredet Itáliába vezényelték, a források arra mutatnak rá, hogy jó tapasztalatszerzésnek, világlátásnak gondolta utazását. Jellemével kapcsolatosan az iratokból az a következtetés vonható le, hogy ragaszkodott a püspök közvetlen környezetéhez, növendékpap korától kezdve készült a hivatalnok pályára, nem beszélve arról, hogy már áldozópappá szentelését megelőzően, a püspök közvetlen környezetében aulistaként tevékenykedett.[787] Tehát azt gondolom, hogy a hívő közösséghez való viszonyát meghatározhatta Nemesovits János hivatalnok-pap mentalitása is. Azt a papi generációt képviselte, akiknél érzékelhető volt a jozefinista mentalitás.

II. József (1780–1790) egyházügyi rendeleteivel egy olyan papi réteget akart kiépíteni, amely az ő elképzelése szerint mozdítja elő az ország gazdasági és társadalmi fejlődését. A hívek a változásokat több helyen negatívan fogadták és ragaszkodtak hagyományaikhoz. Tehát a helyi közösség tradicionalista értékrendje gyakran váltott ki nézeteltéréseket a hívők és a felvilágosult-jozefinista szellemiségű plébános között.[788] Nemesovits János alakja ugyan beleilleszthető ebbe a képbe, bár inkább alkoholproblémája és annak következményei nyomták rá bélyegét pasztorális és hivatali kapcsolataira. Magatartásukra nézve az egyházi személyektől alapvető elvárás volt, hogy az olyan legyen, hogy másoknak útmutatásként szolgáljon, és ne keltsen botrányt. Fontos kikötés volt még a „jámbor és tiszta életmód", hogy a hívek lelki épülését elősegítsék.[789] Nemesovits János viselkedése szembe helyezkedett ezekkel az előírásokkal. „*Méltóságos Püspök legkegyelmesebb Atyámhoz szólok, csoda-e, hogy mint gyarló ember ott és abban kerestem vidámságot, ahol és a miben szerentsétlenségem támadt? Szent hivatalomnak minden hátramaradása nélkül történt mindazonáltal hibám, a mi onnét is kitünik, hogy hiveim által, egy szóval sem, és csak egy rosz lelkü káplányom által történt a vád ellenem, de én Eő Méltóságának Megyés Püspökünknek atyai javaslatára és avval az adott kegyes igérettel resignáltam Plébániámat, hogy adandó első*

RADA 2017, 133.

[786] PÓCS 2004, 138.

[787] VFL I.1.10. 32/72. Nemesovits János 1832. augusztus 11-én kelt levele Kopácsy József megyéspüspökhöz; VFL I.1.10. 32/68. Nemesovits János 1831. október 11-én kelt levele Kopácsy József megyéspüspökhöz. Mindkét forrásban van erre konkrét utalás.

[788] FORGÓ–GŐZSY 2018, 116.; GŐZSY 2013, 71–79.; RADA 2017, 133–134. Mujszer János tési plébános esetében is láttuk, hogy elég egy negatív megjegyzés a plébánostól a falusiak búcsújáró szokására, és máris panaszlevelet intéztek a kollektíva nevében a megyéspüspökhöz.

[789] SZEREDY 1874, 519.; FOGL 2017, 121, 123.

alkalmatossággal jobb plébániát nyerendek mint Csicsó.[790]

Ezek a sorok több szempontból is érdekesek. A csicsói plébánossága idején (1835–1845), már nyilvánvaló alkoholproblémáját, botrányait, verekedéseit nem nevezi nevükön, tudatosan nem részletezi az ellene 1845. január 5-én indított szentszéki eljárás menetét sem, mindkét folyamodványból kiderül, hogy javadalmáról önként mondott le. A püspökhöz címzett dokumentumban nem plébánosságának 10 éve alatt történt események tárgyalásánál hivatkozott erre a gondolatra, hanem jóval lejjebb, amikor egyházi szolgálatait foglalta össze. „*Kitünő tehetségekkel nem ajándékozott meg a teremtő, de megajándékozott mégis egy igyekezettel, mellynél fogva természeti tulajdonimat minden állásomhoz képest tökéletesíteni törekedtem, és 24 esztendeig ugy viseltem minden hivatalom föladatát hogy soha panasz sem egyes ember által, sem pedig híveim által ellenem nem történt, és utolsó esztendőben is, nem Híveim, akiknek bizodalmával és szeretetével igenis birtam, hanem egy rosz lelkű káplány által vádoltattam, de amely vád a resignatióm által megszünt.”*[791] Érzékelhető ebben az esetben is, hogy hibáit, tévedéseit nyíltan nem ismerte be, hanem a felelősséget egyértelműen a káplánra (Zalka János) hárította. A pap korábbi levelében is érzékelhető, hogy az egyházi hierarchiában való előmenetelében történő akadályoztatását rajta kívülálló személy alakoskodásának tulajdonította.[792] A bűnbakkeresés motívuma a folyamodványokban is megjelenik.

A dokumentumok további jellemzője a veszprémi Szent Pál Intézetben, illetve Pozsonyban, az Irgalmasrend zárdájában történt atrocitások, személyes ellentétek, érzelmi megnyilvánulások gazdag tárgyalása. A püspökhöz szóló dokumentumban összemosta Nemesovits az időszak emlékét, míg az általános helynöknek címzett folyamodványban a két helyszínt (Veszprémet és Pozsonyt), valamint az ott tapasztaltakat elválasztotta egymástól. „*Holott midőn pappá szenteltettem a státusom azt ígérte, hogy a szükségesekkel mindegyik beavatott tagját ellát, és Veszprémben is a rossz tartás miatt mindég a magam csekély pénzembül voltam kénytelen élni, mert a kultsár szabad kénye szerént csak azt adott ami néki tetszett, itt pedig Pozsonyban olly irgalmas embereknél sorvadok egy esztendőtül fogva, akik az egészségesebb lakásokkal kereskednek, és árendába adják azokat, és nekem olly lakásom vagyon, hogy egy haramjának is rossz volna, tartásom pedig ollyan, hogy még az ételem is tele vagyon férgekkel, és még pipa darabot is találtam benne, éhhel kellett volna már meghalnom, és a férgek megemésztettek volna már ha magamon nem segíthettem volna*

[790] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Külley Jánoshoz, 1848. július 6. Az idézetben a *resignátióm* kifejezés egy olyan személyt jelképez, aki sorsába beletörődött, reményvesztett helyzetben van.
[791] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, 1848. július 4. Ebből az idézetből is látszik, hogy a két folyamodvány tartalma megegyezik, ám az idősíkok váltása nem függ össze a kettőnél.
[792] Mint már utaltam rá, Nemesovits János 1832. augusztus 11-én kelt levelében említette, hogy valaki az egyházmegyéből rágalmakkal illette: *„Hogy azon gyalázó és kisebbítő híresztelésnek ki lehetett kezdője, sajdítani, vagy igazsággal elöltalálni nekem nem nehéz* (...) *egy szóval kimondhatnám annak a nevét, aki azon istentelenségeket szórja ellenem.* Vö. VFL I.1.10. 32/72. Nemesovits János 1832. augusztus 11-én kelt levele Kopácsy József megyéspüspökhöz.

tulajdonombul. Illyen megvettetett, elhagyatott, siralmas volt sorsom már három esztendőktül fogva. De Méltóságos Uram! hála az égnek csekély philosophiámnál fogva semmi sem tudott még kifárasztani békességes tűrésembül, alattomos ellenséges szívnek a munkája volt ez mind, de szenttül hiszem, hogy nem az a szándéka Méltóságodnak, hogy én embertelen módon kivesszek a világbul (…)".[793] Ezekből a sorokból kiderül Nemesovits János kilátástalan helyzete, ami az alapvető szükségek elégtelenségében nyilvánult meg. Egy bővebb mondaton belül összesűrítette büntetésének időszaka alatt szerzett tapasztalatait, sorsáról való gondolatait. Saját bevallása szerint a levelek keletkezésének pillanatában már egy éve tartózkodott Pozsonyban. Ez alátámasztható az 1847. szeptember 3-án tartott szentszéki ülés jegyzőkönyvével, mely meghatározta, hogy Nemesovits Jánost mindenféle papi funkció gyakorlásában határozatlan időre felfüggesztették és elzárás gyanánt Pozsonyba, az Irgalmasrend zárdájába küldték.[794]

Külley Jánoshoz címzett folyamodványában sokkal inkább elkülöníthetőek egymástól a két városban szerzett tapasztalatok. „*Vérző, és szégyennel tellyes szivvel éltem a Veszprémi Deficientiában Méltóságos Uram, mert az böcsület érzés, akarva, nem akarva is fölkiáltott bennem: Isten! most nékem abban a házban kell élni, mellytül mindég irtóztam! „*. Ebből a sorból érzékelhető, hogy ő korábban azokat a papokat, kik erkölcsi bűneik miatt kerültek be az Agg Papok Intézetébe, fenntartásokkal kezelte. Az intézmény falai között történt személyi konfliktusról tudósít. *„(…) egy házban, és mi több egy aztalnál-mint az a résitő tekintetü és parókájú Farkas-enni!!! Méltóságos Uram a ki nem érezte nem tudhattya, de én éreztem és mondani is tudom hogy inkább egy egész Compagnia pokolbéli ördöggel ültem volna le ebédhez, mint mikor annak csak a parókájára tekéntettem is, mert talán még az ördög is szeret valakit, de a vörös parókás minden embernek esküdt ellensége* (…) *De már illy vörös szőrü emberrel enni, egy födél alatt lakni, kivált mikor ez a ház Praefectusa iránt is, ezt a cselédek hallatára meggazolva, félretéven minden illő tiszteletet kormányzói szerepet akart viselni a házban, és a többi papi egyének között anarchiát és folytonos revolutiót akart éleszt és tart fenn.* (…) *De mind ezt, mint pedig a rosz tartást türtem, tudván, hogy a házi Praefectus Úr jó szívét a Kultsár minden Controlleria nélkül, és pedig a háznak tetemes kárával kijátszhatja,* (…) *várva vártam szabadulásomat, midőn Maga Méltóságod atyai kegyes szavával biztatni méltóztatott az Öreg Laki Plébániával; de minekutánna itt sem értem el czélt, sött még több üres Plébániák is bétöltettek annélkül, hogy rólam boldogtalanrul csak szó emlitetett volna is, méltóztasson könyörgöm alázatosan megengedni ismét nem mint Birámhoz, hanem mint fiu kinyilt őszinteséggel Atyámhoz Szóllok! inkább meghalni voltam kész, mint tovább élni! Az a szomorú érzés: hogy ollyan helyen kell héjában föltenem drága időmet, a hol valaha böcsületes hivatalban éltem, hozzá járulván, hogy 2 esztendő elfolyása alatt egy krajtzár fizetés*

[793] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, 1848. július 4.
[794] VFL I.1.44. 640/1847. Szentszéki ülés jegyzőkönyve, 1847. szeptember 3.

nélkül tisztán abbul a véres egy két forintbul kellett élnem, a mi szegény szüleim utánn reám öröklött, midőn láttam hogy nem találhatok pártfogóra, midőn mind amellett, hogy elöljáróim iránt leghivebb ragaszkodással, és legméllyebb tisztelettel viseltettem sem sympathiára sem szánakozásra nem akadtam, (…) *történt hogy egy kimondhatatlan szivbéli fájdalomtul, és elkeseredéstül elragadtatván mind gyarló ember minden kilátás nélkül elkábulva hibámba visszaestem, a melly hibáért ismét már egy esztendeje hogy a pozsonyi Irgalmas barátoknál egy peshedt szobában drága időm és egészségem vesztével vigasztalhatatlanul sorvadok mint egy gonosztevő!"*[795] Ez az egyetlen olyan része a folyamodványnak, ahol a pap – ha csak utalásszerűen is – említést tett hivatalnoki pozíciójáról, amikor arról elmélkedik, hogy olyan helyen kell „héjjában főlnie", ahol tisztességes hivatalt viselt. Ezen a helyen is a visszaesését a püspöki pártfogás hiányának tudta be.

Kováts Ignác[796] levelei abból a szempontból hasonlóak Nemesovits János írásaihoz, hogy a levélíró ezekben a dokumentumokban segélyezésért folyamodott. Életkörülményeinek ismertetése és az ahhoz társított érzelmi megnyilvánulások képzik a levelek fő mondanivalóját. Nemesovits folyamodványai retrospektívek, melyekben a pap egy meghatározott pontból tekinti át saját életének azon időszakát, mikor lelkipásztori szolgálatot teljesített, tehát múlt időben beszél önmagáról. Ezzel szemben Kováts Ignác leveleiben a jelen körülményeire fókuszál. Van a dokumentumoknak múlttudatuk, de azok az elemek azt szemléltetik, hogy a jelen helyzetet milyen tényezők idézték elő. Mint már fentebb utaltam rá, mindkét pap a veszprémi egyházmegyéből került Pozsonyba, az Irgalmasrend zárdájába ismétlődő fegyelmi problémáik miatt. Hrebicsek Hermes pozsonyi perjel 1848. június 28-án levelet intézett Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, amelyben tájékoztatta a főpásztort, hogy a két klerikus a zárdában tanúsított magatartásukkal ellentéteket generálnak a szerzetes közösségen belül.[797] Ebből kifolyólag a perjel arra kérte a püspököt, hogy Kovátsot és

[795] VFL I.1.44. 625/1848. Nemesovits János folyamodványa Külley Jánoshoz, 1848. július 6.

[796] Kováts (Kovács) Ignác János Sümegcsehin (Zala vármegye) született 1783. június 1-én, Kováts Pál és Farkas Erzsébet házasságából. A filozófiát Szombathelyen, a teológiai tanulmányait Veszprémben végezte. Milassin Miklós székesfehérvári püspök szentelte pappá 1806. július 14-én Székesfehérvárott. Lelkipásztori szolgálatát káplánként kezdte 1806-ban Keszthelyen, innen Csurgóra került 1809. január 31-től, majd ugyanebben az évben október 22-től Zákányban lett plébános adminisztrátor. Utóbbi állomáshelyéről 1814-ben elmozdították. Adminisztrátor volt Mihályfán 1815-től, ahol szentszéki eljárást kezdeményeztek ellene, megfosztották javadalmától (1819). Ezt követően nagybátyja, Farkas Mihály (nem azonos az előző fejezetben is és fentebb is említett Farkas Mihállyal) mellett káplán Somogysámsonban, majd Sümegen, végül 1832 októberétől kisegítő volt Tüskeváron. Pfeiffer János szerint innen került Pozsonyba az irgalmasrendiek zárdájába, ahonnan (miután kitöltötte a „tempus correctionis" -t) 1844-ben hazatért. A veszprémi Agg Papok Házában halt meg 1859. november 26-án. Vö. PFEIFFER 1987, 628. Életének utolsó időszakáról nem közöl a szakirodalom érdemleges információt, hogy mi történt vele 1844-től haláláig. Ami pozsonyi tartózkodását illeti elég valószínűtlen, hogy 1844-ben tért volna vissza az egyházmegyébe, ugyanis Sümegcsehin 1843 februárjában érkeztek panaszok ellene, melyben a helyiek erkölcsi kihágásokkal, illetve különféle bűncselekményekkel vádolták. Ebből kifolyólag Veszprémben a szentszéki bíróság 1843. március 26-án tartott ülésén hozott határozat értelmében a visszaeső vétkes papot Pozsonyba küldték. A történtek után egy évvel nem kerülhetett vissza szülőfalujába, hiszen Kováts Ignác 1848. november 7-én kelt levelében azt írta, hogy már hat éve, hogy ott tartózkodik. Vö. VFL I.1.44. 895/1848. Kováts Ignác magát ismét a megye gondviselése és pártfogása alá visszavétetni kéri, 1848. november 7.; Az említett szentszéki határozatról és az ahhoz kapcsolódó dokumentumokhoz lásd. VFL I.1.44. 171–172/1843. Kováts Ignác szentszéki peres ügyeihez kapcsolódó iratok és a tanúvallomások, 1843. február-március.

[797] *„(…) általuk, gyüldénkben előidézett viszályt és elégedetlenséget, mellynél fogva szerzetbeli testvéreim részéről már ismételve és sürgősen eleibe terjesztetett abbéli kívánság, miszerint e két papi egyénnek Gyüldénkből minél előbbi*

Nemesovitsot minél hamarabb vitesse vissza Veszprémbe. Válaszlevelében Külley János türelmét kérte Hrebicsek Hermesnek, valamint biztosította afelől, hogy amint a főpásztor az országgyűlésről visszatér egyházmegyéje székhelyére, rendelkezni fog a két pap további sorsa felől.[798] Mivel botrányaikat Pozsonyban is folytatták és a javulás nem következett be, ezért az egyházmegyei hatóság 1848. augusztus 24-én úgy határozott, hogy az egyházi fenyíték alatt álló személyeket visszavitetik Veszprémbe, hogy ott folytassák büntetésüket. A határozat meghagyta számukra, hogy amennyiben nem engedelmeskednek és az értük küldött alkalmatossággal nem hajlandóak visszamenni, az egyházmegyei hatóság mindenféle támogatást megvon tőlük.[799]

Ez az eset volt a közvetlen kiváltó oka Kováts Ignác első olyan levelének, amelyben a pap konkrétan erre az adott helyzetre reflektált.[800] A dokumentum 1848. szeptember 8-án kelt Pozsonyban. *„Leírhatatlan fájdalommal hatott ugy-is vérzö szivemre Méltóságodnak mult augusztus 24-kén kelt és 30-kán kézbesített szentszéki azon intézést tudató hivatalos levele, mellynél fogva veszprémi nyugintézetbei menetem s érettem itteni fizetés megszüntetése elhatároztatott; mi iránt bár milly tisztelettel, és engedelmességgel lekötelezettnek érzem is magamat, még is Elöljárói korábbi rendeletekkel, mellyeknél fogva egész életemre ide deportáltattam, ez újabbit egyeztetni, s bátor keserü könnyek közt vetettem magammal számot, nem voltam képes magamat meggyőzni iszonyu gyaláztatásom, s erőszakos meghurcoltatásom helyére kérlelhetetlen elleneim közibe menni;-vagy emlékére azon kegyetlen bánásnak borzadok mellyel testemen okozott sérvek máig gyötrenek (...).”*[801] Mondanivalójának legelején Kováts számot ad érzelmi állapotáról és rögtön

---

elvételét eszközöltessem (…). Vö. VFL I.1.44. 591/1848. *Pozsonyi Irgalmas zárda perjele Kováts Ignácz, s Nemesovits János Veszprém Egyház Megyei áldozó papokat, mint izgága, s zavart okozókat, e zárdából eltétetni kéri,* Pozsony, 1848. június 28.

[798] VFL I.1.44. 632/1848. Külley János általános helynök válasza Hrebitsek Hermes levelére, Veszprém, 1848. július 19.

[799] VFL I.1.44. 708–709/1848. Határozat Kováts Ignác és Nemesovits János ügyében, 1848.augusztus 24.

[800] Kováts Ignác egyáltalán nem akart Veszprémbe visszamenni. A témához összesen 6 levél köthető. Ezek a dokumentumok lényegében egymáshoz kapcsolódnak. Mindegyik a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár *Acta Dioecesana* fondban található: VFL I.1.44. 631; 787; 859; 895/1848; 118a-b/1849. Találtam még korábbi leveleit is a papnak, de ezek a források is hasonló témában keletkeztek. Ezekben a dokumentumokban is reménytelen körülményeit, adósságait írta le elsősorban Kováts Ignác. Ami feltűnő, hogy korábbi írásaiban is visszatérő elem volt arra a szentszéki határozatra történő hivatkozás, amelynek értelmében az egyházmegyei hatóság 9 hónapra (büntetésképpen) Pozsonyba küldte az irgalmasrendiek zárdájába. Lásd pl. VFL I.1.44. 409/1844; 235/1845. Kováts Ignác folyamodványai. Az első hivatkozott irat 1844. augusztus 21-én, a másik 1845. február 28-án kelt. A szentszéki bíróság 1849. április 26-án tartott ülése tárgyalta a pap azon folyamodványát, amelyben engedélyt kért, hogy hátralévő életét Pozsonyban nyugdíjas papként tölthesse, illetve az egyházmegye fizesse ki felhalmozott adósságát. Az említett folyamodvány hiányzik az *Acta Dioecesana* fondból, ennek ellenére ismert az egyházmegyei hatóság reakciója az ügy kapcsán: *„(...) a kérelmezőnek lefolyt életét, és a Megyének okozott költségeit és bajait tekintve, különösen pedig a jelen körülményekben, midőn az alapítványok kamatjai (...) olly rendetlenül, sőt éppen nem fizettetnek, kérelmét egyébként nem teljesítheti. Ezen ajánlatot el nem fogadván* (Kováts Ignác-F. K.)*, sőt kijelentvén, hogy ez esetben készebb a püspök megyének minden jótéteményeiről lemondani; fön nevezett kérelmező maga sorsára hagyatni határoztatott.”.* Vö. VFL I.1.44. 257/1849. Szentszéki ülés jegyzőkönyve, 1849. április 26. Kováts Ignác valószínűleg 1849 nyarán mégis visszatért az intézetbe, hiszen főként azzal érvelt korábban, hogy nincs lábbelije és meleg ruhája, gyalog kell megtennie az utat, ezért mindenképpen a tavaszt várta, hogy az időjárás kedvező legyen „vándorútjához”. Ezeket az érveket a pap konkrétan az 1849. február 17-én írt levelében említette. Vö. VFL I.1.44. 118/1849. *Kováts Ignácz elláttatásáért ismét folyamodik.,* Pozsony, 1849. február 17.

[801] VFL I.1.44. 787/1848. Kováts Ignácz mentegetvén magát: mi szerint a szentszéki határozat szerint a veszprémi nyugintézetbe visszatérni képes nem lévén, részére 300 ft nyugdijt megrendelni kéri, 1848. szeptember 8.

hivatkozik az említett határozatra. Az idézett szövegrészlet lényege az, hogy a pap személyes okok miatt nem tudott a parancsnak eleget tenni. A „deportáltattam" megnevezéssel tulajdonképpen azt fejezte ki, hogy magát száműzöttnek tartja; úgy tekintett Veszprémre, mint megaláztatása, meghurcoltatása fő helyszínére. Kováts Ignácot tehát olyan negatív, traumatikus tapasztalatok kötötték a városhoz, amelytől nem tudott szabadulni, mert levele szerint a verések még egy bizonyos idő elteltével is kihatottak fizikai és mentális állapotára.[802] „*Criminalista nem voltam, azon botrányos erőszakot semmiként sem érdemlettem, következve akár én vagyok megyémre méltatlan, akár pedig az reám nézve kegyetlen többé látni sem akarom."*[803]

Megaláztatott helyzetéről a november 7-i levelében is részletesen tudósít. *„Mult october 22-kén elbocsátott méltányos kérelmemre, noha borzasztólag nyomasztó állapotban nyögök-mindeddig nem nyervén megnyugtató rendeletet, a kiáltó szükség kényszerít még egyszer s utószor jajveszékelve esedezni, miután méltóságos megyés püspök úrnak az irgalmas szerzet elöljáróihoz irtt kezemnél lévő levelei által hátralévő életemet itt Pozsonyban leélni rendeltetem, s már 6. évet itt töltök.* (…) *melly levelei által vén és nagyon sérült létemre még testi fenyíték alá-is vetett, noha illy egyént a legszigorúbb fegytörvény is attól megkímél* (…)*."*[804] Ebben a levélben is említi Kováts a testi fenyítést, és meghatározza mikor került Pozsonyba. Érzelmi állapotát és helyzetét mindhárom levélben kifejezi, nyomorát rendkívül aprólékosan mutatja be. Erre jó példa az október 22-i dátummal ellátott dokumentum. *„Sem élelmem, sem szállásom szeptember hó kezdete óta, valóságosan a legnagyobb szégyennel és kécségbe eséssel koldulok, már a férgek is megleptek, a tél itt van, ruhám sincs, gyalázatosan vesznem kell; kínoz majd térdig nyúló sérültségem s más nyavala is, mellyek miatt nem is utazhatnék, és az érettünk küldött alkalmatossággal sem mehettem, Nemesoviccsal és holminkkal reá sem fértem volna, mert öten lettünk volna."*[805] Érdekessége ennek a levélnek, hogy a fentebb idézett két másik írásában Kováts Ignác azt írta, hogy az őt ért sérelmek borzasztó emléke miatt nem akar visszamenni Veszprémbe. Ez esetben az indok rohamosan romló egészségi állapota volt.

A szövegben köztörténeti utalás is történt: *„Megyéspüspökünk bonyolódott sorsa közhírben van."*[806] Ami mindhárom levélben feltűnő és fontos kérdés az az öngyilkosság gondolatának

[802] Kulturális traumáról lásd. GYÁNI 2012, 38–58.
[803] VFL I.1.44. 787/1848. Kováts Ignácz mentegetvén magát: mi szerint a szentszéki határozat szerint a veszprémi nyugintézetbe visszatérni képes nem lévén, részére 300 ft nyugdijt megrendelni kéri, 1848. szeptember 8.
[804] VFL I.1.44. 895/1848. Kováts Ignác magát ismét a megye gondviselésére és pártfogása alá visszavetetni kéri., 1848. november 7.
[805] VFL I.1.44. 859/1848. Kováts Ignác a pozsonyi Irgalmasrend zárdában volt megyebéli pap, élte fenntartására s szükségei pótlására legalább 250 váltóforintot küldeni kér, miután Veszprémbe nem utazhat. 1848. október 22.
[806] Zichy Domonkos veszprémi püspök testvérét, Zichy Ödön székesfehérvári alispán helyettest 1848. szeptember 29-én a Hunyadi szabadcsapat katonái elfogták, mikor a horvátok által elfoglalt Székesfehérvárról Kálozra sietett. Ekkor találtak nála egy Jellačić horváth bán által aláírt menlevelet és számos iratot, amiből kifolyólag Görgey Artúr (akkor még honvéd őrnagy) hazaárulás vádjával rögtönítélő bíróság elé állíttatta és szeptember 30-án a Csepel-szigeten kivégeztette. A dinasztia hű nézeteiről ismert püspök is kompromittálódott az ügyben. Az OHB (Országos Honvédelmi Bizottmány) 1848. november 26-án megfosztotta püspöki méltóságától, vagyonát zár alá helyezték. Vö. PFEIFFER 1987,

megjelenése. „(…) *erősen hiszem, hogy Nagyságtok sem akarja, hogy a papi szelidség rovására életem eloltását erőszakoljam; porba hulva azért-végvonaglásaimban – mindenre mi csak szent még egyszer esedezek, méltóztassanak az Egyházi Megyei gyülekezetileg – is elhatároztatott évi nyugpénzt mi elöbb megrendelni.”*[807] Ez a megjegyzése Kovátsnak úgy hat, mintha kész helyzet elé akarná állítani a megyéspüspököt, hogy vagy megadja a kért díjat, vagy véget vet az életének. Tehát itt nyilvánvaló, hogy a levélírónak közvetlen szándéka az volt, hogy a másik fél érzelmeire hasson célja elérése érdekében. A pap október 22-i levelében csak burkoltan utal az öngyilkosságra: „(…) *avagy illy téli-illy viharos időben mit tegyek és illy kétségbeejtőleg nyomasztó állapotban, minővel küzdeni kénytetek, semmi esetre most már nem utazhatok; bizony-bizony nem leszek oka, mifog velem történni s a mire vetemülnöm kell. Könyörüljön Méltóságod rajtam nagy kegyénél fogva, s mentsen meg a vészgödörtől, mellynek szélén már állok, és mi elöbb kérelmemet elintézni kegyeskedjék.”*.[808] Tulajdonképpen itt kevésbé tűnik zsarolásnak, mint az előző levélben, de ebben az esetben is megállapítható, hogy életkörülményeinek részletezésével, érzelmi megnyilvánulásaival közvetlenül a másik fél érzelemvilágára kívánt hatni.

Mielőtt szóba került volna, hogy a két papot a megyéspüspök visszarendeli Veszprémbe, Kováts Ignác évi 300 forintos nyugdíjért folyamodott 1848. július 15-én.[809] Ebben az írásában utalás történt az őt ért fizikai erőszakra, Veszprém iránt érzett ellenszenvére, valamint közvetett formában az öngyilkosságra is. *„Bizony-bizony a fölötte szigorú bánás sohasem javított, hanem kétségbe esést okoz.* (…) *ebből mi származzék, könnyű eltalálni; Ismételem mély alázattal többször tett nyilatkozatomat Veszprémbe, s gyaláztatásom rém helyére semmi esetre nem megyek, de ezen kínhelyen – is a fellebbi fontos okoknál fogva roncsolt egészségem és lelki csendem veszélyével tovább is kínlódnom, testi s lelki üdvöm tiltya, s rettegek azon lépéstől, mellyet alkonyodni indult végnapjaimban a keménység idézendne elő.”*[810] Itt egy idézeten belül egyszerre szerepel Veszprém és Sümegcsehi, mint a pap által vélelmezett meghurcoltatásának főbb helyszínei, valamint az öngyilkosság gondolatának burkolt formája. Kováts Ignác a pozsonyi zárdában sem érezte magát biztonságban, fizikai és mentális egészségének romlását az ott tapasztalt gúnynak, megvetésnek, lenézésnek tudta be.[811] Meggyőződése volt Kovátsnak, hogy az irgalmasrendi szerzetesek meg

---

64–65.

[807] VFL I.1.44. 787/1848. *Kováts Ignácz mentegetvén magát: mi szerint a szentszéki határozat szerint a veszprémi nyugintézetbe visszatérni képes nem lévén, részére 300 ft nyugdijt megrendelni kéri*, 1848. szeptember 8.

[808] VFL I.1.44. 859/1848. 1848.október 22.

[809] VFL I.1.44. 631/1848 *Kováts Ignácz megyei pap évi nyugdíjjal elláttatni esedezik,* Pozsony, 1848. július 19. Vö. Melléklet II.9.1.

[810] Uo. 631/1848.

[811] „(...) *milyen ez a szerzet hol a szellemiségnek, még árnyéka sincs, milly gúnyos lenézést, morgást, hasonló szőrű embereiknél,* (…) *rágalmat, sőt illetlen személyes megtámadást is idéz elő mellyek pokol kínjainál is kínosban hatnak vérző szívemre, mert az emberi szív legerőssebben vérzik a csúftól, a gúnytól, és a morális sebek gyógyulnak legnehezebben.”.* Vö. VFL I.1.44. 631/1848.

akarták mérgezni.[812] A pap a sérelmére elkövetett fizikai bántalmazásra a következőképpen reflektált: *„utolsó meghurcoltatásom által nagyon megnőtt sérülésem, és tenyereimen ejtett sérvek máiglan tanusítják a rajtam elkövetett kegyetlenséget”.*[813]

Az öngyilkosság előfordulása már az ókori civilizációkban is ismert volt. Súlyos megszégyenülés, a szeretett társak, családtagok elvesztése vagy a biztos halál tudata gyakran váltott ki ilyen erőszakos cselekedetet.[814] Az egyház azt a személyt, aki önkezével vetett véget életének, nem temette el, az öngyilkosságot megkísérlőre pedig a vallás által befolyásolt jogrend gyakran szankciót mért. Emile Durkheim francia szociológus 1897-ben adta ki könyvét az öngyilkosságról, amelyet a modern szociológia egyik kiindulópontjának is tekintenek.[815] Kimutatta, hogy egyik oka az öngyilkosságoknak a társadalmi integráció lazulásában keresendő. Durkheim a társadalmi integráció alatt azt a szabályozó erőt érti, amit az egyénre a család, a vallás vagy a politikai erő gyakorol. Ha az individuum életét e szabályozó erők befolyása alatt éli, akkor annak él és életének értelmet ad, és amint negatív irányban változás következik be, életét feleslegesnek tartja.[816] Ezt a gondolatot azért tartom fontosnak megjegyezni, mert ha megfigyeljük, Kováts Ignác leveleinek egyes elemei beleilleszthetőek ebbe a képbe, ez esetben a társadalmi integráció lazulása megfigyelhető. Egyrészt fegyelmi problémák miatt nem gyakorolhatta papi hivatását, távol volt szülőfalujától (Sümegcsehi), megélhetési nehézségei voltak, ráadásul kilátástalan helyzetben volt. Kováts Ignác fentebb (*796.-os lábjegyzet*) ismertetett vázlatos életrajzából kitűnik, hogy semmilyen társadalmi mozgás nem figyelhető meg egyházi pályafutásában. Szinte mindvégig káplán, legfeljebb plébánosi adminisztrátor volt.[817] Egyik levelében Kováts Ignác említett egy fejsérülést, amelyet még 1817-ben szerzett, állítása szerint ennek következtében az aktív lelkipásztori szolgálatra alkalmatlanná vált.[818] Mihályfán volt plébániai adminisztrátor, amikor 1819-ben gyermekkitétel bűntettével vádolták és megfosztották javadalmától.[819] A sérüléstől eltekintve részt

[812] „(…) *sőt azon hiedelembe estem, hogy valami sorvasztót adtak be ezen Irgalmas Fráterek, kikről, mint többnyire, Cseh, morva, tót, német, oláh ki tudja mi a Magyart gyűlölő barangoló varga, asztalos, nyerges, s más dologkerülő csupa anyagi suhanczokról inkább feltehetem* (…)*”* Vö. VFL I.1.44. 631/1848.
[813] Uo. 631/1848.
[814] BUDA 2001, 14.
[815] BUDA 2001, 15. Vö. DURKHEIM 1967.
[816] Uo. 2001, 15. Vö. DURKHEIM 1967.
[817] Életrajzát lásd. PFEIFFER 1987, 628.
[818] VFL I.1.44. 631/1848. *Kováts Ignácz megyei pap évi nyugdíjjal elláttatni esedezik.* Pozsony, 1848. július 15. Ebben a dokumentumban a fejsérülés konkrétan nem szerepel, a pap itt csak sérülést említett. Korábban keletkezett források közül Kováts Ignác 1843-ban, a kihallgatásán említette pontosan, hogy hol sérült meg, azonban a körülményeket itt sem részletezte: VFL I.1.44. 145c/1843. Kováts Ignác kihallgatása, 1843. március 2.
[819] A gyermekkitétel büntette először egy 1712-es törvénycikkben szerepelt. Ezt a bűnt ekkor még csak kizárólag a nők követhették el. A tettért halálbüntetés járt. Vö. GILÁNYI 2006, 91., Az 1843. évi büntető törvénykönyv-tervezetben is szerepelt, hogy a gyermekek és más magatehetetlen személyek kitétele büntetést vont maga után. Azok a szülők, akiknek gyermekeik olyan korban vagy állapotban voltak, hogy nem tudtak saját magukról gondoskodni és a szülők azzal a célzattal, hogy kötelezettségeik alól mentesüljenek szándékosan kitették, vagy magukra hagyták gyermeküket, tettük következménye szabadságvesztés lett. A büntetés időtartama eltérő volt. Amennyiben a kitett gyerek sértetlen maradt 1 év, ha megsérült 2 év, amennyiben életét vesztette, a szülők cselekedete 4 éves elzárást vont maga után. Vö. FAYER 1896, 44.; GILÁNYI 2006, 92., Amikor Kováts Ignác kihallgatására sor került 1843 februárjában, akkor

vett a pasztorációs munkában egészen az 1830-as évek elejéig, ugyanakkor fegyelmi problémái valamennyi állomáshelyén megmutatkoztak. Kováts Ignác 1809-ben Keszthelyen, még fiatal káplánként teherbe ejtett egy Pajzs Julianna nevű nőt. Amikor Zákányban szolgált, mint segédlelkész, ott is viszonyt folytatott egy nővel, aki szintén áldott állapotba került a paptól.[820] A sümegcsehi[821] hívőktől származó 1843. február 5-én kelt panaszlevélben olvasható, hogy Kováts Ignác Sümegcsehin szüleitől örökölt 5 hold nagyságú szőlőben élt. A dokumentum írója megjegyezte, hogy a veszprémi egyházmegyétől évente folyósított pénzből és a jó termő szőlőből tisztességesen megélhetett volna.[822] Ebből következik, hogy ekkor már nem folytatott lelkipásztori szolgálatot. Az életpályában érzékelhető stagnált helyzet részben egészségügyi okokkal, részben pedig fegyelmi problémákkal magyarázható. A pap egyik levelében említést tett két pap nagybátyja alapítványáról: *„*(…) *Miután Nemesovits esete által is szaporodott az alapítványi tár; - nőtt két papbátyámnak érdekes hagyománya is* (…)*.”*[823] A közvetlen családtagok közül ketten is a papi hivatást választották, így Kováts Ignác esetében óvatosan következtethetünk rá, hogy őt az egyházi pályára a családi példa vezethette, esetleg az egzisztenciális stabilitás biztosításának reménye. Azt azonban tényként kezelhetjük az 1843-as tanúkihallgatási jegyzőkönyv alapján, illetve az üggyel kapcsolatos konzisztoriális iratanyagban található dokumentumok adataiból kiindulva, hogy Kováts Ignác pályaválasztását nem a hit iránti elköteleződés motiválta. A pap 1848. november 7-i levelében megfogalmazott sorok tanulságosak, elkeseredettsége következtében kifejtett álláspontja miatt. „*Méltóságod mély alázattal kérem, rajtam e kinos vonaglásban, mentsen meg született nagy jóságával a legszomorúbb esettől, mellynek bizony bizony nem leendek oka; még nem szüntem lenni a megyének tagja, aposztatálni nem akarok, sem valami szélsőségre vetemedni* (…)*.”*[824] Levelében Kováts azt írta, hogy nem akar felekezetet váltani. Ezzel kapcsolatosan érdemes más forrásokat is bevonni az elemzésbe, amik rávilágítanak arra, hogy már jóval korábban, több tanú előtt is kijelentette a pap, hogy hitét megtagadja.

Sümegcsehin 1843 februárjában a helyi lakosok panaszlevél formájában adtak hangot azon kérésüknek, hogy a megyéspüspök a lehető legrövidebb időn belül távolítsa el közösségükből a bot-

---

megkérdezték tőle, miért fosztották meg 1819-ben mihályfai javadalmától, akkor a pap azt válaszolta, hogy gyermekkitétel miatt. Bűnét elismerte, ugyanakkor azt tagadta, hogy neki bárkitől is gyermeke született volna. A szentszéki jegyzőkönyvben mindkét információ szerepel. VFL I.1.44. 172/1843. A pap kihallgatása: 145c/1843.

[820] VFL I.1.44. 172/1843. Szentszéki jegyzőkönyv, 1843. március 26.

[821] Sümegcsehi a veszprémi egyházmegye sümegi esperes kerületéhez tartozott, a település a sümegi püspöki uradalom szerves részét képezte 1945-ig. A plébániát 1733-ban alapították. Filiái: Nagy- és Kisgörbő, Óhíd, Mihályfa, 1749-től Bazsi. A plébániának a 19. században már csak két leányegyháza volt: Bazsi és Prága. Utóbbi település elnevezése 1908-tól Sümegprága. A sümegcsehi plébánia népessége etnikai szempontból színmagyar volt. Felekezeti arányait katolikus dominancia jellemezte. Vö. *Schem.* 1845, 99.; CSÁNKI 1897, 42.; *ZHL* 1991, 113–114.; *VHL* 1988, 361.

[822] VFL I.1.44. 145a/1843. A sümegcsehi hívek vádlevele, 1843. február 5.

[823] VFL I.1.44. 895/1848. Kováts Ignác magát ismét a megye gondviselésére és pártfogása alá visszavetetni kéri, 1848. november 7.

[824] VFL I.1.44. 895/1848. Kováts Ignác magát ismét a megye gondviselésére és pártfogása alá visszavetetni kéri, 1848. november 7.

rányos életű papot. Vádlevelükben megfogalmazták, hogy Kováts Ignác böjti időszakban húsételeket fogyasztott, nem járt templomba, mise alkalmával (amíg a hívők a templomban voltak) káposztát, körtét és répát lopott, a házastársak között feszültségeket gerjesztett és tüzelte a jobbágyokat földesuraik ellen.[825]

Az egyházi személlyel szemben támasztott vádpontok kivizsgálásával kapcsolatosan a szentszéki bíróság 1843. március 2-i határozatában, Schauer Ferenc sümegi plébánost és Galambos Ferenc szántói plébánost, a keszthelyi kerület alesperesét bízta meg. A két szentszéki küldött március 11-én helyszíni vizsgálatot tartott, amelynek során 22 tanút hallgattak meg. A vallomást tévők közül mindenki ismerte Kováts Ignácot. Azt mindannyian említették, hogy a pap nem járt templomba, valamint sokan megjegyezték, hogy böjti időszakban húst fogyasztott. Emellett rongyos ruhába járt, káromkodott (ez szinte mindegyik tanúvallomásban elhangzott), viszont a zöldség és gyümölcslopást kevesen említették. Azt, hogy Kováts Ignác lázította a jobbágyokat a földesurak ellen, illetve a házas felek között feszültségeket okozott, szintén sokan vallották. A helyszíni vizsgálat során elhangzott tanúvallomások alapján Schauer Ferenc és Galambos Ferenc megállapította, hogy a vádpontok bizonyságot nyertek.[826]

A jegyzőkönyv 5. kérdőpontja kapcsolódik a felekezetváltás gondolatához. A kérdés az volt: „*Mikép viselte magát midőn Csehi káplán úr neki tudtára adta, hogy a kocsi, melly őt Veszprémbe viendi, már készen áll, minő beszédeket eresztett akkor ki száján.”.* A kihallgatott 22 tanúból hét személynek volt tudomása az esetről, öt személy tartózkodott a helyszínen, kettő pedig csak hallomásból ismerte a történéseket. *„Midőn a kocsi ott állott azt felelte* (Kováts Ignác) *nem megy, megfordult a falfelé a tanú volt egyik, ki helyébül kénytelen volt felhúzni, és ekkor azt mondotta, megáljatok mindjárt másképp fogok beszélni; azért az erdős megfogta, és deákul káplán urnak szólt. Mikor pedig a kocsira ült azt mondotta; megtagadom hitemet, papságomat, legyetek ti papok az ördög bújjék belétek.”* (Simon János hegybíró, 30 éves, katolikus). Simon Ferenc, Csehi helység bírája azt vallotta: *„Nem akarta magát megadni, hogy ő neki senki sem parancsol, sem püspök, sem más, s azt mondta: megtagadom religiómat, pap vagy pápista többé nem leszek.”* Laval József, csehi erdőpásztor a következőket mondta: „*Ő* (Laval J.) *fogta meg először, mint hogy nem akart elmenni, szépen is kérték, de nem engedelmeskedett, azért utóbb megkötötték, azt mondta megtagadja hitét, papságát.”.*[827]

A tanúvallomások az ominózus kérdéssel kapcsolatban tartalomra megegyeznek, azt a jelenetet azonban mindhárman említették, amikor a pap azt kiabálta, hogy hitét megtagadja. Ám

[825] VFL I.1.44. 145a/1843. A sümegcsehi hívek vádlevele, 1843. február 5.
[826] VFL I.1.44. 145a-c; 171–172/1843. Kováts Ignác szentszéki peres ügyeihez kapcsolódó iratok és a tanúvallomások, 1843. február-március. (145a-c: panaszlevél (a); perfelvétel, vizsgálat elrendelése, küldöttek megbízása (b); a pap kihallgatása (c).; 171: tanúvallomások; 172: Szentszéki jegyzőkönyv, ítélet.).

[827] VFL I.1.44. 171/1843. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, Csehi, 1843. március 11.

mégis a történteket a szemtanúk kiszínezhették. Akár a tanúkihallgatási jegyzőkönyvek is lehetnek egodokumentumok, ugyanis ahány ember, annyiféleképpen emlékezhetett a történésekre.[828] Ez a kitérő azért volt fontos, mert egyrészt Kováts Ignác ennek az ügynek a végkimeneteleként került Pozsonyba, másrészt, hogy érzékeltessem, a felekezetváltás szándéka – akár csak gondolati síkon is – szinte biztos, hogy megfogalmazódott Kováts Ignácban. Dani Ferenc sümegcsehi lakos érdekes dolgot említett vallomásában arra a kérdésre vonatkoztatva, hogy Kováts Ignácot mikor látta utoljára templomban. A tanú egy éven keresztül a bevádolt klerikus szállásadója volt. Dani Ferenc állítása szerint, amikor a templomból hazatért, Kováts Ignác gyakran kérdezte tőle, hogy mi volt az aktuális prédikáció. Miután a tanú válaszolt a kérdésre, a pap gúnyolta, hogy a rongy emberek mit prédikálnak.[829] Ez az eset is megerősíti azon feltételezésemet, hogy Kováts Ignácot nem a vallásos meggyőződés vezette a papi hivatásra. Visszatérve a felekezet váltás gondolatára, Nemesovits János esetében a folyamodványokban ugyan nem esett szó a felekezetváltásról, ám későbbi levelében ugyanúgy előjön, mint ahogy Kováts esetében is, azzal a különbséggel, hogy ő nem csak gondolt az aposztáziára, hanem végre is hajtotta.[830]

Nemesovits János 1848. augusztus 23-án Majsch Jakab pozsonyi kanonokhoz írt egy levelet, amiben arra kérte, hogy továbbítsa Zichy Domonkos megyéspüspöknek: *Könyörgöm méltóztasson megírni püspökömnek miszerint püspöki hivatalja hozá magával, mindent elkövetni, hogy juhai közül csak vagy egy se vesszen el* (...) *Üldözésétől csak úgy szabadulhatok, meg mi szívemnek, lelkemnek, üdvösségemnek legkedvesebb, legszentebb és legdrágább kincse a hit megváltoztatásom.* Itt arról van szó, hogy Nemesovits egyrészt a püspök általi vélt üldöztetése, másrészt kilátástalan anyagi helyzete miatt felekezetváltási szándékát fejezte ki: *„*(...) *de elállok édes örömest, csak azon feltétel alatt, ha megyéspüspököm nékem a már régen megkért esztendei 300 pengő forint megadja*(...)*”*[831] Megjegyezte továbbá, hogy szolgáltathat olyan információt Zichy Domonkosról, ami kompromittálhatja személyét és alááshatná püspöki tekintélyét. Gyakorlatilag megfenyegette Nemesovits Zichyt, hogy vagy megadja a kért összeget, vagy pedig vallást változtat, emellett voltak olyan információi, amik rossz színben tüntették volna fel a főpásztort. A levél végén meg is jegyezte: „(...)*most magyar igazság uralkodik, én pedig az igazságot keresem*(...)*”.* Felekezetváltási szándékával kapcsolatosan a pap megtette a törvényes lépést, 1848. augusztus 12-én Nemesovits János megjelent Majsch Jakab pozsonyi kanonok, plébános helyettes előtt (két tanú kíséretében),

[828] Tanúkihallgatási jegyzőkönyvek, bírósági iratok, hivatalos jellegű iratok, mint ego-dokumentumok, lásd. pl. SCHULZE 1992, 1996; RUTZ 2002.; KHAVANOVA 2008.; HORVÁTH–BÁLINT 2019.
[829] VFL I.1.44. 171/1843. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, Csehi, 1843. március 11.
[830] Nemesovits János felekezetváltásával kapcsolatban az értekezés Gyömörey Lajos hitehagyásáról szóló fejezeténél is érdemes szólni.
[831] VFL I.1.44. 725/1848. Nemesovits Levele Majsch Jakab pozsonyi kanonokhoz. 1848. augusztus 23., Pozsony, 1848. augusztus 23.

mely alkalommal kifejezte, hogy az ágostai (evangélikus) hitvallásra kíván áttérni.[832] Döntésének komolyságát igazolja, hogy ez év szeptember 13-án második alkalommal kereste fel a pozsonyi plébániát, ezúttal Johannes Kremnicskó apát-kanonok plébánost ugyanebben az ügyben, amely lépésével gyakorlatilag az áttérés megtörtént.[833]

Nemesovits János 1848. augusztus 31-én kelt levelében fogalmazta meg azokat az okokat, hogy miért nem akart az érte küldött alkalmatossággal Veszprémbe visszamenni. Ebben a dokumentumban utalt a pap az augusztus 23-án kelt levélének tartalmára is. *„*(…) *ha most Veszprémben nem mehetek, - mert minekutánna Vélem, mint emberrel 3 esztendőktül fogva senki semmit sem gondolt, én pedig ember lévén még a világon, a szeretettül, amellyel magam iránt viseltetni magától a természettül nógattatom, olly lépést voltam kénytelen tenni, amellytül most már elkeseredett állapotomban nem bánom, bármiként üt is ki jövendőm."*[834] Ezekből a sorokból kiderül, hogy felekezetváltási szándékát lelkiállapotára hivatkozva nem bánta meg. Szülővárosához kötődő identitását kettősség jellemezte. Ez azokban a gondolatokban nyilvánult meg leginkább, amelyeket a pap Veszprémről jegyzett fel. *„Különben is távul vagyon még a gondolatom is szinte, mint vágyom Veszprémben lakni. Távul Veszprémtül akarom bezárni éltem napjait csendességben, -mert Veszprém sok jóra emlékeztet, - de ezerszerte több rosszra!!! Az elsőt örömmel éltem ott el fiatal koromban, a másodikrul emlékezni sem akarok soha."* Itt elsősorban életének azon szakaszáról nyilatkozott pozitívan, amelyet notáriusként, illetve az egyházmegyei hivatal titkáraként töltött el. A rossz élmények a Szent Pál Intézetben eltöltött két évre vonatkozhattak.

A pap egy korábbi levelében is kijelentette azon szándékát, hogy hátralévő életét nem kívánja Veszprémben tölteni*."* (…) *még fényesebb tettekre termett szívvel és akarattal ajándékozta meg Méltóságodat a teremtő, minthogy azt megtagadhatná tőlem, annál is inkább, mivel én nyugdíjazva távul Weszprémtől Méltóságodnak jó és hálaadatos ájtatos emlékezetében kívánom átélni hátralévő napjaimat."*.[835] Nemesovits János számkivetettnek érezte magát Veszprémben, amelyről levelében is megemlékezett. *„Megtudom mutatni, hogy elődeim 245 esztendőktül fogva fészkeltek Veszprémben azon tisztes régi házban a mellyben születtem, és én olly szerentsétlen voltam, hogy idegenység által szülő földemtül számkivettettem."*[836] Ahogy Kováts levelében is

[832] Uo. 1848. augusztus 23.

[833] *1844-ik évi országgyülési Törvényczikkelyek, egyedüli hiteles kiadás, Pozsonyban. Az országgyűlési irományok hivatalában,* Pesten, Landerer és Heckenastnál, 1844. 12.; A forrás levéltári jelzete: VFL I.1.44. 800/1848. Johannes Kremnicskó pozsonyi apát-kanonok, plébános levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz Nemesovits János felekezetváltásának ügyében. 1848. szeptember 14. Amikor a pozsonyi plébános 1848. augusztus 14-én bejelentette a veszprémi püspöknél Nemesovits hitehagyási szándékát, figyelmeztette Zichy-t, hogy minél előbb rendelje vissza Kováts Ignácot, mert Pozsonyban adósságokat halmoz fel, emellett bajuszosan jár. Azt gyanította a plébános, hogy Nemesovits-hoz hasonlóan Kováts is erre a lépésre készül. Vö. VFL I.1.44. 699/1848. Johannes Kremnicskó levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, Pozsony, 1848. augusztus 14.

[834] VFL I.1.44. 708/1848. Nemesovits János levele Zichy Domonkoshoz, melyben kijelenti, hogy nem megy vissza Veszprémbe. 1848. augusztus 31.

[835] VFL I.1.44. 668/1848. *Nemesovits János nyugdíjjal elláttatni ujólag esedezik,* Pozsony, 1848. augusztus 1.

[836] Uo. 1848. augusztus 31.

megjelenik az „ide deportáltattam” kifejezés, Nemesovits Jánosnál is a számkivetettség érzése. A fogság, a száműzetés mindenképpen a sztenderd életben bekövetkezett változásra mutat rá. Tehát az íráshasználatot mindkét személy részéről antropológiai szempontból liminálisként értelmezett, azaz köztes állapotként megélt élethelyzet indokolja. Ilyen átmeneti állapotként értelmezhető a „száműzetés” mellett például az idős kor, ugyanis Kováts Ignác 66 éves volt ekkor.[837] Mind fizikai, mind mentális egészségének romlását folyamatosan említette, írásaiban a lelkipásztori szolgálatra való alkalmatlanságát hangsúlyozta. Ebből az átmeneti állapotból történő kilépést jelentette volna számára, ha az egyházmegyei hivataltól annyi nyugdíjat kap, amennyiből tisztességesen megélhetett volna. Nemesovits Jánosnál más volt a helyzet. Ő koránál fogva (48 éves ekkor) alkalmas lett volna még az aktív lelkipásztori szolgálatra. Felekezetváltásával gyakorlatilag egyik átmeneti állapotból ment a másikba.

VII. GYÖMÖREY LAJOS CSABRENDEKI ADMINISZTRÁTOR FELEKEZETVÁLTÁSA A 19. SZÁZAD KÖZEPÉN

VII. 1. Felekezetváltások az egyházmegyében

A hitehagyás (*apostasia a fide, apostasia perfidiae*) a szorosan vett egyházi vétségek kategóriájába tartozott, hasonlóképpen, mint az eretnekség, a hitszakadás vagy a simónia. Azon egyházi bűntény, amelynél fogva egy katolikus személy nyíltan elpártolt a keresztény vallástól a zsidó vagy a mohamedán vallásra, vagy pogány lett.[838] Azonban Gyömörey Lajos[839] hitehagyásának évében (1846), illetve az ezt megelőző időszakban azok a személyek is hitehagyást követtek el, akik a katolikus vallásról valamelyik protestáns, vagy nem egyesült görögkeleti vallásra tértek át.[840] A keresztény vallásfelekezetek egyenjogúságának elvéből kiindulva (1848 után) a szó szoros értelmében az már nem számított hitehagyásnak, amennyiben valaki a katolikus egyháztól valamely protestáns felekezetre vagy görög rítusra tért át, sőt ezt törvények is (1791:26, 1844:3, 1868:53.)

[837] Életkorára való hivatkozásra példa: *„(...) hogy éltem 66-ik korában éhséggel s mindennemű szükséggel - a legírtozatosb tortúrákkal emésztessem föl akkor, midőn legböszösb elleneim sem támaszthatnak ellenem akármi nyomós vádakat, 20 évek előtti illy ellöketésemnél fogva képes valék magamon segíteni, de de illy kiagott hová forduljak?”* Vö. VFL I.1.44. 118/1849. *Kováts Ignácz elláttatásáért ismét folyamodik*. Pozsony, 1848. november 22. Melléklet II.9.2.

[838] SZEREDY 1874, II. köt. 917–918.; KONEK 1863, 473.

[839] Gyömörey Lajos felekezetváltására vonatkozó forrásaim jelentős hányada a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltárban, a Püspöki Levéltár (VFL I.) *Acta Dioecesana* (I.1.44.) fondjában található. Néhány, az üggyel kapcsolatos dokumentumot összegyűjtöttem és a teljesség igénye nélkül a Laczkó Dezső Múzeum Évkönyvében közzé tettem. Vö. FOGL 2022, 17–28. A disszertáció jelen fejezetének témájából előadást tartottam 2022. május 4-én, A *veszprémi püspökség 1777–1850 között* című konferencián, amelynek kézirat változata
2024-ben megjelent. Vö. FOGL 2024, 107–136.

[840] CHERRIER 1843, 248.

lehetővé tették. Az egyházi személyek esetében szabálytalanságot, javadalomvesztést és minden javadalomszerzésre való képesség alóli felmentést vont maga után.[841]

Egy 1853-as, a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumhoz felterjesztett jelentés szerint a veszprémi egyházmegye területén az 1844 és 1853 közötti időszakban négy papi felekezetváltás történt.[842] A dokumentumban megjelölt egyházi személyek közül ketten piarista szerzetesek voltak (Hollermayer Elek; Heiszler József). A forrás alapján Gyömörey Lajos volt az egyetlen olyan világi pap, aki a veszprémi egyházmegye kötelékében teljesített lelkipásztori szolgálatot. Noha Tripammer Antalt 1841-ben a veszprémi egyházmegye címére szentelték fel, 1846-ban az esztergomi főegyházmegye kötelékébe lépett. Ám felekezetváltásának bejelentése a paloznaki plébánián történt.

A visszatérő fegyelmi problémákkal küzdő egyházi személyek közül azonban érdemes megemlíteni az előző fejezetben már bemutatott Nemesovits János, egykori csicsói plébános (1835–1845) felekezetváltását, ami a felterjesztésből kimaradt. Érdekes módon a veszprémi egyházmegye iktatójában sem találkoztam olyan szentszéki jegyzőkönyvvel vagy püspöki körlevéllel, amely Nemesovits áttérési esetét tárgyalta volna.[843] Mielőtt rátérnénk Gyömörey Lajos cselekedetének ismertetésére, és előzményeinek tárgyalására, a fentebb említett egyházi személyek története is röviden bemutatásra kerül.

VII.1.1. Hollermayer Elek Ignácz (Csendhelyi Ignácz)

Hollermayer Elek 1817. augusztus 22-én született. A kegyes tanítórend kötelékébe lépett 1833. szeptember 12-én. A noviciátust Trencsénben végezte. Kanizsán tanított 1843 és 1845 között a piarista rend fennhatósága alatt lévő oktatási intézményben. A helyi plébános helyettes előtt Hollermayer 1845 augusztusában jelentette ki felekezetváltási szándékát, majd ezt követően a kanizsai rendházból megszökött. Cselekedete következményeként az egyházmegyei hatóság köröztette a szerzetest. Ugyanez év őszén áttért az evangélikus felekezetre, majd megnősült. Feleségül vette Skublics Alojziát (Lujza), ám a házasságkötés nem volt a matrikulába bejegyezve. (A Skublics família a 18. századtól kezdve meghatározó szerepet játszott Somogy és Zala vármegyék közigazgatásában.). Két gyermekük született, az első 1846-ban, a második 1848-ban. A későbbiekben a Csendhelyi nevet használta, és az egykori szerzetes 1850-től ügyvédként

[841] SZEREDY 1874, II. köt. 917–918.; KONEK 1863, 473.
[842] VFL I.1.44. 13/1853. 1853. január 8.
[843] Az 1844. évi III. tc. értelmében a felekezetváltás szabályos volt. Érdekesség, hogy ilyen horderejű ügyben (a felekezetváltás tényéről) nincs hivatalos dokumentum, szentszéki jegyzőkönyv vagy főpásztori körlevél. Az tény, hogy Nemesovits János Pozsonyban, az Irgalmasrend zárdájában töltötte büntetését, de ettől még a veszprémi egyházmegye papja volt. 1851-ben és 1857-ben kelt leveleiben segélyért folyamodott (aláírásában katolikus pap szerepelt mindkét esetben), a következő évben visszavételét kérte a veszprémi egyházmegyéhez, majd misézési engedélyt kért, ezt követően átvételét kérte a pécsi egyházmegyébe. Vö. PFEIFFER, 1987, 769., FOGL 2015, 10–15.; UŐ 2021, 495–514.

tevékenykedett, egészen 1854-ben bekövetkezett haláláig.[844]

VII.1.2. Tripammer Antal

Tripammer Antal 1818. május 22-én született Veszprémben, Tripammer Mátyás adózó polgár és Martinkovits Anna szülőktől. Kopácsy József hercegprímás (1839–1847) rokona volt. A humán tárgyakat Veszprémben, a teológia kurzust 1835 és 1839 között Pesten végezte. Esztergomban szentelték pappá 1841. július 12-én. Veszprémben az egyházmegyei irodában iktató, majd püspöki levéltáros és szentszéki jegyző volt. Tripammer Antal 1845 márciusától az egyházmegyei szeminárium aligazgatója volt. A pap 1846-ban az esztergomi főegyházmegye kötelékébe lépett. Az egyházi személy felekezetváltásának története 1849 nyarán vette kezdetét. Tripammer Csopakon vásárolt magának szőlőt és már tettét megelőző 10. hónapja élettársi viszonyt folytatott a veszprémi születésű, katolikus Lémann Máriával. Azzal az elhatározással kereste fel az akkori paloznaki plébánost, füredi kerületi alesperest, Vaszary Istvánt (1834–1850), hogy felekezetet vált és szeretné minél hamarabb feleségül venni szerelmét. Tripammer miután áttért a református felekezethez, felkereste a plébánost házasságkötés céljával. Vaszary István megtagadta a kérést. Az ügyet átadtákaz esztergomi főegyházmegyei szentszéknek.[845]

VII.1.3. Heiszler József

Heiszler József 1819. február 21-én született Nagykárolyban. 1848 előtt a pesti piarista gimnázium tanára volt. Mint önkéntes, részt vett a Jellačić elleni hadjáratban. Egy ideig Veszprémben is tanított. A református vallásra tért át 1849-ben, ezt követően megnősült. Pápán, 1850 nyarán megválasztották teológia tanárnak. Református lelkészként szolgált több helyen, többek között a felső-szabolcsi református egyházmegyében található Dombrádon. Az egykori piarista tanár az utóbbi településen hunyt el 1901-ben.[846]

VII. 2. Gyömörey Lajos hitehagyásának előzményei

Gyömörey Lajos csabrendeki plébánosi adminisztrátor (1841–1846) felekezetváltását atipikus esetnek tartom, ugyanis a lelkipásztor e lépését nem egy alaposan átgondolt, szilárd elhatározás, –

[844] VFL I.1.44. 703/1845. Szentszéki ülés jegyzőkönyve, 1845. szeptember 9.; MAGAS 1934, 12.; BUZA 2014, 21. (A kötet „Szerelmes szerzetes” című fejezete szól az egykori piarista szerzetesről. Vö. BUZA 2014, 18–28.); TAXNER–TÓTH 1987, 171.; Vö. Melléklet II.11.

[845] PFEIFFER 1987, 1045.; (Vaszary Istvánról Vö. PFEIFFER 1987, 1070.). Tamási Zsolt egyik tanulmányában néhány mondat erejéig említést tesz a „Tripammer-ügyről”. Vö. TAMÁSI 2009, 380. Levéltári források: VFL I.1.44. 366/1849, 444/1849, 373/1849. Vö. Melléklet II.12.1–4.

[846] SZINNYEI, IV. köt. 1896, 645–646.

mint ahogy a fentebb említett esetekben láthattuk, – a házasságkötés szándéka előzte meg, hanem cselekedete hirtelen felindulásból történt, ami az elkövetkezendőkben vizsgált levelekből, dokumentumokból is kivehető. Amennyiben egy katolikus pap felekezetet váltott, majd döntését megbánta és visszavételét kérte a katolikus egyházba, célját nem minden esetben érte el. Gyömörey Lajosnak és Nemesovits Jánosnak sikerült. Azonban Vanyó Tihamér Aladár kutatásai alapján ismerünk olyan esetet is, amikor a megyéspüspök visszautasította a felekezetetváltó pap azon folyamodását, amelyben visszavételét kérte abba az egyházmegyébe, amelyben az esetet megelőzően szolgált. A szatmári egyházmegyében egy lelkipásztor (név nélkül), húsz év alatt az összes kánoni büntetést kiállta, valamiféle egyházfegyelmi vétség volt a visszatérő probléma nála is. Hám János, akkor még szatmári püspök (1827–1848) egy kolostorba küldte az egyházi személyt. Innen a pap megszökött és felekezetet váltott. Később visszavételét kérte, azonban a komoly elhatározás és a bűnbánat jeleinek teljes hiánya miatt a főpásztor a kérést elutasította.[847]

Gyömörey Lajos a Vas vármegyei Nemeskoltán született 1814-ben, nemesi család gyermekeként, Gyömörey Károly és Vidos Teréz házasságából.[848] A család Zala vármegyéből, Gógánfáról került Vas vármegyébe Györggyel (nagyapja volt Gyömörei Lajosnak), aki dömölki birtokos volt.[849] Gyömörey Lajos gimnáziumi tanulmányait Kőszegen, a bencés rend oktatási intézményében, valamint Szombathelyen végezte.[850] A filozófia kurzust Pécsett, a teológiát a veszprémi szeminárium papnövendékeként abszolválta. Veszprémben szentelték pappá 1837. november 18-án a püspöki palota házi kápolnájában.[851] Kápláni szolgálatot teljesített Káptalanfán, Devecserben és Tapolcán. Kopácsy József esztergomi érsek, veszprémi püspöki adminisztrátor (1839–1847; 1839–1842) 1841. október 5-én nevezte ki Gyömörey Lajost a csabrendeki plébánia élére.[852]

---

[847] VANYÓ 1933, 28.

[848] PFEIFFER 1987, 462. A Vas vármegyében 1835-ben készített nemesi összeírás Gyömörey Károlyt táblabíróként említi (Körmendi kerület, Tóth Lajos főszolgabíró járása, pornói járás, dömötöri birtokos). Vö. SCHNEIDER 1937, 31.

[849] Gyömörey Károly és Vidos Teréz házasságából öt gyermek született: István, Kálmán, Ottília, Beatrix és Lajos. Balogh Gyula a Vas vármegyei nemesi családokról szóló könyvében érdekes módon nem tett említést a papi pályára lépő Lajosról, csak a másik négy testvért említette. Vö. BALOGH GY. 1901, 65.

[850] Gyömörey Lajos neve szerepel 1828–1829-ben a kőszegi római katolikus Kelcz–Adelffy árvaház növendékeinek névsorában. Kőszegen 1850-ig volt felső gimnázium, 1850 és 1908 között csak alsó gimnázium működött a településen. Vö. VECSEY 1943, 243., 306. Gyömörey egy 1848-as levelében említést tett akkor még életben lévő édesapjáról. Ebből arra következtetek, hogy félárva lehetett. István nevű testvére is megtalálható a növendékek névsorában. Továbbá a rövid életrajz egyáltalán nem tett említést a felekezetváltásról, 1849–1858 közötti időszakra vonatkoztatva a szerző kápláni szolgálatot írt. Vö. VECSEY 1943, 306. Az említett levél levéltári jelzete: VFL I.1.44. 242/1848.

[851] VFL I.1.5. *Liber Sacrarum Ordinationum Ab Anno 1806–1845.*; PFEIFFER 1987, 462.

[852] PFEIFFER 1987, 462. Csabrendek magyarlakta település, közigazgatási szempontból az egykori Zala vármegye tapolcai járásához, egyházigazgatásilag a veszprémi egyházmegye sümegi espereskerületéhez tartozott. A település vallási szempontból katolikus többségű volt, emellett 2 fő református vallású személyt is találunk. Csabrendeken a zsidóság aránya 450-500 körül mozgott. Az 1845-ös schematismus Gyömörey Lajos lelkipásztorságának idejére 2400 fő katolikust és 570 fő zsidó vallású személyt említ. A plébánia rövid, vázlatos történetét Farkas Konstantin plébános állította össze 1854-ben. Csabrendeken 1686-ban volt katolikus templom, a lelki szolgálatot a Ferences rend tagjai a sümegi kolostorból látták el. A településen a katolikus hívők 1725-ben templomot építettek, 1728-ban nevezte ki az akkori megyéspüspök, Acsády Ádám (1725–1744) az első csabrendeki plébánost Czenky Pál személyében. Vö. *Schem.* 1845, 102.; *Schem.* 1847, 102.; FÉNYES 1836, 494. VFL I.1.44. 586/1854. *Csab-Rendeki plébániának története, Historia*

A plébános adminisztrátor, vagy más néven lelkészhelyettes olyan felszentelt pap, akit a megyés püspök ideiglenesen nevezett ki az egyházközösség vezetésére, annak érdekében, hogy segítse a törvényesen, vagy egészségügyi szempontból akadályoztatott plébánost lelkipásztori teendői elvégzésében.[853] A kinevezett plébánost addig, ameddig javadalmába nem volt beiktatva, szintén az „adminisztrátor" kifejezéssel illették.[854] A lelkészhelyettes hatásköre kiterjedt a hívő közösség lelki gondozására, az igehirdetésre, a szentségek kiszolgáltatására, a népnevelésre; hitoktatásra tehát tulajdonképpen plébánosi feladatokat látott el. Ellátását a plébániai javadalomból nyerte. Mivel a hivatalát ideiglenesen viselte, ezért az egyházmegyei hatóság bármikor elmozdíthatta az adminisztrátort.[855]

Az egyházi javadalmak élére a megyéspüspök olyan egyéneket nevezett ki, akik az egyházi törvények által előírt kellékekkel rendelkeztek. A plébániákra azon egyházi személyek pályázhattak, akik a 25. életévüket betöltötték, áldozópappá szentelték őket, és a különféle tudományok területén megfelelően képzettek voltak. Ilyenek az egyházjog, a lelkipásztorkodástan, a világi tudományok. Fontos kikötés volt továbbá a jámbor és erkölcsi szempontból kifogástalan életmód, hogy ezáltal is a hívek lelki épülését szolgálják.[856] A 18. század végén a katolikus egyház, mint intézmény folyamatosan kereste helyét a társadalomban az egyre erősödő világi befolyással szemben.[857] Az aktív lelkipásztori szolgálatot teljesítő papság állandó kölcsönhatásban volt a lokális közösségekkel, és arra törekedtek, hogy alapvető feladataikat (ellátni a hívők lelki gondozását, a katolikus egyháztól elszakadt személyek visszatérítését, valamint a társadalom tagjainak keresztény erkölcsi nevelését) maradéktalanul elvégezzék. Emellett közvetítő szerepet töltöttek be annak érdekében, hogy az állami rendeleteknek foganatot szerezzenek a falvakban, illetve a mezővárosokban. Az alsópapságnak a pasztorációs feladatok mellett nevelői, oktatói és mediátori funkciókat kellett betölteni.[858]

A röviden felvázolt tényezők is arra világítanak rá, hogy a plébánosnak műveltnek kellett

---

parochiae Csab-Rendek.

[853] UDVARDY 1846, 191.; CHERRIER 1843, 299; KAZALY 1882, 248–249. A megyéspüspöknek joga volt a plébános mellé akarata ellenére is adminisztrátort kinevezni három esetben: ha a lelkipásztor idős, beteg, esetleg ideggyenge volt; ha a zsinati vizsgát valamilyen oknál fogva nem tudta teljesíteni; amennyiben a plébános körül úgy csoportosultak az események, hogy működése áldatlanná vált (például a lelkipásztor túl szigorú bánásmódja vagy buzgósága miatt). Utóbbira jó példa a második fejezetben említésszerűen előkerült Pongrácz György vörsi plébános esete. Vö. VÉGH 1908, 60–61.; FOGL 2019, 261–262. A plébánosnak, amennyiben kötelezettségeit hosszú ideig nem tudta vállalni, (például egészségügyi problémái miatt gyógykúrán volt, vagy tanulmányokat folytatott, tanított, esetleg kánoni eljárás folyt ellene és felfüggesztették), tehát ha huzamosabb időre távol volt plébániájától, a lelkipásztori teendők elvégzése érdekében helyettest kellett kijelölnie maga helyett, akit felterjesztett a püspöknek. A helyettes személyénél fontos kritérium volt a jól képzettség, valamint a kifogástalan életmód. A plébánosnak ezen jogáról a trienti zsinat XXIII. ülésén hoztak határozatot. Vö. VÉGH 1908, 60. Trid. Sess. XXIII. c. 1. de ref. A törvény középpontjában a plébános rezidencia kötelezettsége áll. Vö. WATERVORTH (1848), 1995, 176–177. lásd még: TANNER II. 1990. Online: Tridenti Általános Zsinat: huszonharmadik ülésszak - Pápai enciklikák (papalencyclicals.net) (Megnyitva: 2023. 12. 23. 11:15).

[854] KAZALY 1882, 249.

[855] UDVARDY 846, 191–192.; CHERRIER 1843, 299.; KAZALY 1882, 248–249.

[856] FOGL 2017, 121.; GÓZONY 1869, 95.

[857] FORGÓ–GŐZSY 2018, 115. VANYÓ 1933, 29.

[858] FORGÓ–GŐZSY 2018, 115.; GŐZSY 2021, 153. Mediátori, közvetítői szerepről lásd. GŐZSY 2013, 53–84.

lennie és erkölcsi szempontból kifogástalannak ahhoz, hogy a lelki vezetésére bízott közösségen belül tekintélyt szerezzen magának és oktatói, nevelői feladatkörét is ellássa. Gyömörey Lajos esetében az 1841-ben történt zsinati vizsgálat alkalmával a vizsgáló bizottság tagjai a teológia tudományok területén hiányosságokat fedeztek fel, ezért Kopácsy József meghagyta Gyömörey-t, mint adminisztrátort azzal a kötelezettséggel, hogy folyamatosan képezze magát a plébánosi hivatal megszerzésére.[859]

Gyömörey Lajos 1846. február 10-én jelent meg Zichy Domonkos püspök előtt, hogy személyesen terjessze elő azon kérelmét, hogy a főpásztor őt hivatalosan iktassa be a csabrendeki plébánia élére (mint rendes plébánost) a zsinati vizsgálat mellőzésével.[860] A február 11-i zsinati vizsgálat alkalmával azonban kiderült, hogy a lelkipásztornak a teológiai tudományok, az egyházjog, sőt még a szertartástan területén továbbra is súlyos hiányosságai voltak, ebből kifolyólag lelkipásztori kötelességeinek sem tudott teljes mértékben eleget tenni, amellyel veszélyeztette a vezetésére bízott közösség lelki üdvét. *„*(…) *elhanyagolás következtében mindig vastagabb és vastagabb tudatlanságba hanyatlott, s ezáltal a hívő sereg közt a nyilvános, és magánoktatás körében botránytelje*s *jeleneteket idézett elő* (…)*”*.[861]

A zsinati vizsga rendszeresítésének kérdése a keszthelyi esperes kerület 1845. május 7-én, Bükön tartotta tavaszi koronáján jött elő. Ennek apropója Zichy Domonkos 1845. január 15-én kelt főpásztori körlevele volt, amelyet az egyházfegyelem erősítése érdekében bocsájtott ki. A kerület papsága nem értett egyet a körlevél tartalmával (plébánosoknak a káplánok magaviseletéről szóló éves jelentés).[862] Azt az álláspontot képviselték, hogy azok ügyében kellene a fegyelmezés eszközeivel élni, akik azt a legjobban megérdemelnék, sőt kedvezményekben részesülnek, *„kivált, ha egy kis nemesi fény is környezi őket.”*[863] A kerület papsága a püspöki intézkedést szigorúnak tartotta és annak célszerűségét kérdőjelezte meg. Sokkal előremutatóbbnak látták azt, miszerint a püspök a javadalomadást pályavizsgálathoz köti. A püspöki rendelkezés enyhítése érdekében javasolta az egyházkerület papsága a *Religió és Nevelés* című folyóirat 1845. évi 26. és 31. számaiban a pályavizsgálatokról közölt cikkek tartalmának életbeléptetését.[864] A segédlelkészek, illetve a plébánosok számára, amennyiben más plébániára vagy egyházi hivatalra kívántak pályázni, tegyék kötelezővé az úgynevezett pályavizsgálatot, amely során számot adhatnak tudásukról. Akik a vizsgán átmentek, a püspök azok közül nevezze ki az adott plébániára vagy egyházi hivatalra a legmegfelelőbb személyt. Akik viszont nem mennek át, azokat a püspök ne alkalmazza

[859] VFL I. 1.44. 128/1846. Gyömörey Lajos Csabrendeki adminisztrátor zsinati vizsgája, 1846. február 11.
[860] Uo. 128/1846.
[861] VFL I.1.44. 128/1846.; 885/1846. Főpásztori körlevél Gyömörey Lajos hitehagyásáról, 1846. december 17. Vö. VFL I.1.2.
[862] VFL I.1.2. *Litterae Circulares*, 1845. január 15.
[863] *Schem*. 1975, 58. Vö. FOGL 2017, 116.
[864] VFL I.1.44. 428/1845 *A Keszthelyi Al-esperességének tagjai 1845. év első felében.* 1845. május 7., Bük.; *Religio és Nevelés* 1845, I. félév. 26. szám. 219–221., 31.szám. 265–267.

javadalmakra.[865] A megüresedett egyházi javadalom betöltésével kapcsolatban a pályavizsgálat *(examina concursualia*) az 1848-as gyűléseken is napirendi pont volt. Ez a gyakorlatban 1854 környékén állandósult.[866] Gyömörey Lajost a fentebb említett hiányosságai következtében a megyéspüspök javadalomcserére szólította fel, továbbá meghagyta számára, hogy három hónap alatt keressen olyan állomást, ahol több ideje jut az egyházi és lelkipásztori tudományok mélyebb tanulmányozására.

Gyömörey Lajos 1846. június 30-án kelt leveléből kiderült, hogy még ebben a hónapban személyesen járt Veszprémben a püspöknél annak érdekében, hogy tájékoztassa azon tényezőkről, amelyek nem tették lehetővé számára a javadalomcserét. Tetemes adósságot halmozott fel. *„Anyagi rosszhoz járulna még azon szellemi rossz is, ami engem egész életemre nézve eltemetne, s erkölcsi halottá tenne”* [867] írta a lelkipásztor. Attól tartott, hogy amennyiben az egyházmegyei hatóság helyezi át őt máshová büntetésképpen kápláni minőségben, abban az esetben nem tudta volna törleszteni adósságait. Továbbá olyan személyeket említett (név nélkül), akik irigyelték hivatalát és azt terjesztették róla, hogy alkalmatlan feladatai elvégzésére, és ezért szólították fel javadalomcserére; ellenkező esetben kápláni pozícióval büntetik. A kijelentésből óvatosan következhetünk a felelősség másokra történő áthárítására.[868] *„Ugyanis némely hivatalomat irigylő ellenségeim által rólam azon hír terjesztetett, hogy mivel e helyre alkalmas nem vagyok múlhatatlan cserélnem kell, vagy ellenkező esetben káplánsággal büntettetem, amely annyiból is elkeserít, mert éltel együtt járó becsületemben kárt, tekintélemben pedig homált okoz,- holott öt évek óta itt létem ideje alatt minden hivatalos foglalatosságaim teljesítésében nagyon tisztelt elöljáróim helben hagyását megnyeri, s ezáltal alkalmatos voltomat bebizonyítani képes voltam.”*[869] Az egyházi büntetések között itt meg kell említeni az úgynevezett *translocatio*-t (áthelyezést), amely során a püspök a vétkes papot egy csekélyebb javadalomra vagy alsóbb rangú hivatalra helyezte át.[870] Ebben az esetben előfordult, hogy a plébános adminisztrátorból káplán lett. A csabrendeki plébániáról való áthelyezés Felsőörsre egyértelműen érzékenyen érintette Gyömörey Lajost, amely sérelem a pap későbbi levelében is megmutatkozott.[871] Az egyházi hierarchiában előmenetel helyett

[865] *Religió és Nevelés* 1845, I. félév. 26. 219. Vö. KRAJCSIK 1854, 323.
[866] A plébánosválasztásról lásd. BEDNÁRIK 2016, 217–231. A veszprémi egyházmegye 1848-as köztanácskozmányáról Lásd. GÁRDONYI 2017. Levéltári jelzet: VFL I.1.44. 535/1848. Veszprémi egyházmegye köztanácskozmánya, Veszprém Pfeiffer János papi névtárából is kitűnik, hogy a zsinati vizsgát a papok az 1840-es évek végén és az 1850-es években tették le. Lásd. PFEIFFER 1987.
[867] VFL I.1.44. 489/1846. Gyömörey Lajos levele Gróf Zichy Domonkos megyéspüspökhöz. Vö. FOGL 2022, 21.
[868] Több olyan pap esetében is, akiknek fegyelmi problémáik voltak, kimutatható a felelősség áthárítása másokra, azaz a „rosszakarók” megjelenése, akik véleményük szerint akadályozták előmenetelüket az egyházi hierarchiában. Jó példa a veszprémi egyházmegyéből Szalay Sándor, Pflum János vagy Nemesovits János esete. Vö. FOGL 2017, 113–133.; UŐ 2021, 495–514. Erről a jelenségről olvashatunk bővebben az értekezés V. fejezetében és utalásszerűen a VI. fejezetében.
[869] VFL I.1.44. 489/1846. Gyömörey Lajos levele Gróf Zichy Domonkos megyéspüspökhöz. Vö. FOGL 2022, 21.
[870] KAZALY 1882, 434.
[871] VFL I.1.44. 242/1848. Gyömörey Lajos kérelme pápai diszpenzációval kapcsolatban. Erről a levélben lentebb ejtek szót.

inkább visszaesés történt, amely tekintélyének csökkenését eredményezte volna. A presztízsveszteséghez még hozzátartozott az erős szégyenérzet (nemesi család, rokonság előítélete), illetve a félelem (bizonytalan egzisztenciális jövőkép). Gyömörey augusztus 4-én újabb kérvénnyel fordult Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, hogy mivel plébániájából való áttétele által sorsa és jövője lényegesen megváltozik, arra kérte a főpásztort, hogy a hivatalosan kitűzött három hónapot hosszabbítsa meg október végéig, hogy valamelyest rendezhesse adósságait.[872] Az egyházmegyei hatóság elutasította a folyamodványt azzal az indokkal, hogy a püspöki utasításnak nem tett eleget és a javadalomcserére kapott három hónap is lejárt, ezért elrendelték neki, hogy úgy intézze el dolgait, hogy leendő utódjának mindent – ami a plébániához tartozik – átadhasson és elköltözhessen új állomáshelyére.[873]

A püspök Farkas Konstantin[874] vámosi plébánost nevezte ki a csabrendeki plébánia élére szeptember 16-án. A vámosi plébániára Matics János[875] felsőörsi plébános helyettes került, ugyanúgy helyettesi minőségben. Gyömörey Lajost Felsőörsre helyezték azzal az indokkal, hogy a prépost[876] oldala mellett kevesebb feladat hárul majd rá a lelkipásztorkodásban, így szabad idejét a teológiai tudományok alapos elsajátítására tudja fordítani, hogy ezáltal biztosíthassa egyházi előmenetelét.[877] Farkas Konstantin 1846. október 7-én kelt levele érdekes a téma szempontjából. Ebben az írásban a lelkipásztor részletesen kifejtette, hogy elődje (Gyömörey Lajos) eladta a plébániai javak egy részét, amely által nehéz pénzügyi helyzetbe hozta utódját.[878] A hivatalos határnapot a püspök október 6-ra jelölte ki, amikor a pap már nem tartózkodott Csabrendeken. Ekkor ment Veszprémbe először Külley János általános helynökhöz, majd azt követően Szűts István kanonok-plébánoshoz két protestáns tanú kíséretében, hogy bejelentse felekezetváltási szándékát. Miután a parókián nem találta otthon a plébánost, csak a káplánt (Szikora Imrét), így tőle kért bizonyítványt. Ezt követően Gyömörey Pestre távozott.[879] Tehát nem adta át szabályszerűen a plébániát utódjának, a javadalmat is hűtlenül kezelte, amelyek szintén egyházfegyelmi vétségnek minősültek. Levelében Farkas Konstantin arra kérte a püspököt, hogy mindenképpen orvosolja a problémát, mert amíg ez a bizonytalan egzisztenciális helyzet nem oldódik meg, addig nem

[872] VFL I.1.44. 542/1846. Gyömörey Lajos levele Gróf Zichy Domonkos megyéspüspökhöz. Vö. FOGL 2022, 21.
[873] VFL I.1.44. 542/1846. Tisztelendő Gyömörey Lajos Csab Rendeki plébániai helyettesnek Veszprémben. A válaszlevél ugyanaz alatt az iktatószám alatt található, mint Gyömörey levele. Vö. FOGL 2022, 22.
[874] Farkas Konstantin (1809–1885) vámosi plébános volt 1838–1846 között. A csabrendeki plébánián 1846-tól 1861-ig teljesített lelkipásztori szolgálatot, majd ezt követően 1885-ben bekövetkezett nyugdíjaztatásáig a Dávid Árvaház igazgatója volt. Vö. PFEIFFER 1987, 393.
[875] Matis János (1798–1882) adminisztrátor volt Nemesvámoson 1846 és 1853 között. Vö. PFEIFFER 1987, 703.
[876] A felsőörsi prépost 1830 és 1854 között Niklesz János (1775–1854) volt. Vö. PFEIFFER 1987, 784. A felsőörsi prépostság történetéről lásd. BEDY 1934. Niklesz János életpályájáról lásd BEDY 1934, 100–102.
[877] VFL I.1.44. 608/1846. A három áthelyezés egy leltári szám alatt található. 1846. szeptember 16.
[878] VFL I.1.44. 663/1846. Farkas Constantin folyamodványa Zichy Domonkos megyéspüspökhöz. 1846. október 7.
[879] VFL I.1.44. 700/1846. Zichy Domonkos megyéspüspök levele az udvari kancelláriához. 1846. október 23. Az 1846. október 6-án történteket lentebb bővebben kifejtem, ugyanis felvetettek némi egyházjogi problémát. Szüts István kanonok plébános (1841–1849). Szikora Imre káplán (1846), Külley János általános helynök (1825–1849). Vö. PFEIFFER 1987, 149, 211, 987–988.

hajlandó átadni vámosi javadalmát utódjának. Állítását alátámassza Muszely István csabrendeki káplán azon levele, amelyben arra kérte a megyéspüspököt, hogy amennyiben Gyömörey Lajos nem foglalja el felsőörsi állomáshelyét, ő azt kérvényezné. Megerősítette Farkas Konstantin állítását: **„***Tisztelendő Gyömörey Lajos helybeli plébániai helyettes, nem nyugodván meg a felőle tett rendelkezésen, minekután mindenét, azon ürügy alatt, hogy hitelezőit kielégíthesse* (…) *pénzé tette, akinek csekélyebbel tartozott ki is fizetett."*[880] A káplán továbbá előadta, hogy Gyömörey Lajos azzal az indokkal hagyta el Csabrendeket, hogy édesapját látogatja meg és beszámoljon neki a történtekről, valamint látogatást tegyenek a szombathelyi megyéspüspöknél (Balassa Gábor, 1844–1851) azon okból kifolyólag, hogy átvételét kérje a szombathelyi egyházmegyébe. Mint utóbb kiderült, nem Szombathelyre, hanem Pestre utazott az egyik testvéréhez. Muszely István megjegyezte továbbá, hogy Gyömörey Lajos „a szerencsétlen tanácsot" is tőle kaphatta, hogy felekezetet váltson.[881] Ezt az utóbbi megjegyzést nem tartom valószínűnek, ugyanis egy hitéhez hű katolikus pap a javadalomcsere következtében egy világi személy tanácsát megfogadva nem vetemedett volna ezen lépésre. Ám itt meg kell jegyezni, mint amire már fentebb is utaltam, hogy a plébániai alap hűtlen kezelése és a javadalom átadásának hiánya egyházi vétségnek minősült.

Az 1847. október 22-én tartott káptalani gyűlés jegyzőkönyvében szerepel egy megjegyzés az 1844. III. törvénycikkel kapcsolatban. Amennyiben egy katolikus pap vagy szerzetes áttérni kívánt más vallásfelekezethez, addig amíg minden kötelezettségének nem tett maradéktalanul eleget és az egyházmegyei hatóság által az egyházi személy bűne miatt kiszabott büntetést nem állta ki, addig ne engedélyezzék számára a felekezetváltást.[882] Az 1847–1848-as országgyűlés ideje alatt Pozsonyban tartott püspöki tanácskozmányokon ezzel a kérdéssel kapcsolatban ugyanezt az álláspontot képviselték a prelátusok, csak részletesebben megfogalmazva. Azokkal a papokkal szemben, akiket a püspöki szentszék által valamilyen hivatali vétségért vagy más egyházi fenyíték alá tartozó bűnös tettekért perbe fogtak (és amiatt, hogy a büntetést megússzák, felekezetváltásra szánták el magukat), addig, amíg a szóban forgó perben ítélet nem született és tetteik következményét nem viselték, addig ne engedélyezzék számukra vallásuk megváltoztatását.[883] Tehát tulajdonképpen ez a probléma országos szinten is előkerült, ám a veszprémi székeskáptalan követutasításának ezen pontjára Gyömörey Lajos ügye szolgáltatott precedensként. Ahogy fentebb

[880] VFL I.1.44. 672/1846. Muszely István csabrendeki káplán levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz. 1846. október 11.
[881] VFL I.1.44. 672/1846. Muszely István csabrendeki káplán levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz. 1846. október 11.
[882] VFL III.1c. *Capitularia Acta a 3 Junii 1847 usque finem anni 1853.* 1847. október 22. A káptalan azáltal az 1847–1848-as országgyűlésre delegált követeknek adta utasításba.
[883] ELMER 1999, 48. Elmer István szöveggyűjteményében közli Fogarassy Mihály nagyváradi kanonok, skodári címzetes püspök emlékiratának az „Átmeneti szabadság" című részét. Lásd: *Emlékirat az 1847/8 országgyülés alatt Pozsonyban tartott püspöki tanácskozmányokról. Egy résztvevőtől.* Pesten, 1848. p.81. Ugyan az a szöveg megtalálható a *Religió és Nevelés* című újságban is. Vö. *Relígio és Nevelés*, VI. évf. 29. sz. II. félév, 1848. szeptember 5. 240. Folytatása a szövegnek: *Relígio és Nevelés*, VI. évf. 37. sz. II. félév, 1848. szeptember 24. 231–232.

kitértem rá, Gyömörey döntésében ugyan nagy szerepe lehetett a szégyenérzetnek és a presztízsveszteségnek, azonban az sem zárható ki, hogy lépésének hátterében az állhatott, hogy a püspöki szentszék által ellene indított esetleges eljárást és a rá kiszabott egyházi büntetést megússza. A konzisztoriális iratanyagból, a körlevélből, valamint Zichy Domonkos megyéspüspök az udvari kancelláriához címzett leveléből is kitűnik, hogy a konzisztórium és a főpásztor is a felekezetváltás okaként ezt vélelmezte.[884]

VII. 3. Gyömörey Lajos hitehagyása és bűnbánata

Mielőtt rátérnék Gyömörey Lajos hitehagyásának és bűnbánatának elemzésére, szólnunk kell néhány szót magáról a korszakról, illetve arról, hogy Zichy Domonkos megyéspüspök, illetve az egyházmegye papsága miként reflektált a szabad áttérést engedélyező törvényre. Az 1830-as években létrejött reformellenzék az emberi szabadságjogok egyik legérzékenyebb pontjára, a vallásszabadság kérdéskörére világított rá.[885] A reformkori országgyűléseken a protestáns többségű liberális ellenzék már 1843-tól túlsúlyban volt, tagjai így még inkább törekedtek a katolikus egyház kiváltságainak megnyirbálására.[886]

Az 1843/1844-es országgyűlés olyan törvényt alkotott, amely keletkezésétől kezdve több ízben is kellemetlenségeket okozott a katolikus egyháznak. A törvény rendezte a római katolikus vallásról a protestáns vallások bármelyikére történő átmenet eseteit. Lényegében egyszerűsítette a katolikus hívők felekezetváltását azáltal, hogy elegendő volt hozzá két tanúsítvány megszerzése négy hét eltéréssel. Az áttérni kívánt személy szándékát két, önmaga által választott tanú jelenlétében, a területileg illetékes plébános (akinek egyházközségéhez tartozott) előtt kinyilvánította. Ezután lépését négy hét elteltével ugyanazon vagy pedig más tanúk jelenlétében megismételte. A felekezetet váltani szándékozó személynek mind az első, mind a második alkalomról tanúsítványt kellett kérnie a plébánostól. Amennyiben a lelkipásztor valamilyen oknál fogva megtagadta volna a bizonyítvány adását, akkor ezt a tanúk is megtehették, és ezáltal a

---

[884] „(...) *Ő azonban feledve papi jellemét, feledve minden Szent, és nemesebb kötelezettségeit a plébániai egyházszerek illetőségek átadására kijelelt határnapot be sem várva, sőt a plébániai készalapot is alattomban elkótyálva, itt Veszprémben a Szabad hithagyást engedélyező polgári törvény bitorolt védlete mellett (*…) *az üdvözítő Anyaszentegyháztól elszakadt.* (...). VFL I.1.44. 865/1846. Az 1846. december 11-én tartott szentszéki ülés jegyzőkönyve. Vö. FOGL 2022, 22. A püspöki körlevélben szinte ugyanezekkel a szavakkal van megfogalmazva. VFL I.1.44. 885/1846. Főpásztori körlevél Gyömörey Lajos hitehagyásáról, 1846. december 17. Veszprém. *„*(…) *A plébániai készalapot is önhasználatra elkótyálva – annak megtéríttetése végett, hátrahagyott iratában holmi beszedhetetlen, vagy főleg a jelen szükség idején sarcolásokkal járó néptartozásokra utalván - mikint utóbb kitűnt adósság és bűnváddal terhelten itt Veszprémben* (…) *megjelent."* Vö. VFL I.1.44. 700/1846. Zichy Domonkos megyéspüspök levele az udvari kancelláriához. 1846. október 23.

[885] FAZEKAS 2005, 143.

[886] A katolikus egyházi kiváltságok eltörlése, vallásfelekezetek közti egyenlőség, egyházi vagyon államosítása stb. Lásd. ADRIÁNYI 1996, 211; UŐ 1998, 722., UŐ 2009, 7–8., ELMER 1999, 10. A korszak egyházpolitikájához lásd például FAZEKAS 2008, 1–34.

felekezetváltás szabályos volt.[887]

Az 1791. évi 26. törvénycikk a felekezetváltást korlátok közé szorította, uralkodói engedélyhez kötötte. Aki a katolikus vallásról át kívánt térni más felekezetre, annak hatheti hitoktatáson kellett részt vennie. Miután szándéka mellett megmaradt, szabadon áttérhetett.[888] Az 1844-es törvény gyakorlatilag minden korlátozás nélkül feljogosította a katolikus egyént arra, hogy bizonyos formalitások mellett vallását megváltoztathassa és áttérhessen más felekezetre.[889] A törvényhozásnak nem állt szándékában az átmeneti szabadságot a katolikus papságra is kiterjeszteni. A törvény, noha csak a világi hívők áttérését akarta megkönnyíteni, ennek ellenére nem akadályozta meg azt, hogy a törvényre hivatkozva egy katolikus pap vagy szerzetes vallását megváltoztathassa.[890] Általános esetben egy katolikus egyházi személy felekezetváltásának hátterében házasságkötési szándék húzódott meg.[891] Azt követően, miután egy világi pap vagy szerzetes a felsőbb egyházi rendeket felvette és esküt tett, azáltal lemondott a világi életről. Közte és az egyház között olyan kötelék jött létre, amely egy életre szólt.

Ha egy pap felekezetet váltott (evangélikus vagy református lett), akkor mivel korábban már egyszer felszentelték, élete végéig viselte magán a papi jelleget, amely házassági akadálynak minősült. A protestáns lelkész előtt minden további nélkül házasságra léphetett a hitehagyott pap, mint például Tripammer Antal és Lémann Mária házassága is a kövesi református lelkész előtt köttetett. Azonban a katolikus egyház ezeket a házasságokat szentségtörésnek minősítette, és csak ágyassági viszonynak tartotta.[892] Gyömörey Lajos szempontjából mellékes a papi házasságkötés tárgyalása. Az ő esetét ismertette Zichy Domonkos megyéspüspök azon folyamodványában,

---

[887] 1844-ik évi országgyülési Törvényczikkelyek, egyedüli hiteles kiadás, Pozsonyban. Az országgyűlési irományok hivatalában, Pesten, Landerer és Heckenastnál, 1844. 12.; BÁRÁNY 1990, 192.; Az 1844. évi. 3. tc. A vallás dolgában. (A törvény szövege megtalálható az Egyháztörténeti Szemle című folyóirat honlapján is. Az 1844. évi 3. tc. a "vallás dolgában" (uni-miskolc.hu). (Megnyitva: 2022.12.27.)

[888] KATUS 2007, 75.; KERTÉSZ 2002, 12. Lásd még pl.: SZÁNTÓ 1985, 398–400.

[889] *Religio* 1854, 19. I. félév, 1854. február 12. 145. Továbbiakban: *Religio* 1854.

[890] *Religió és Nevelés* 1848. szeptember 5., 239.; ELMER 1999.; *Religio* 1854, 145.

[891] *Religio* 1854, 145.; Mint fentebb írtam, egy 1853-as hivatalos jelentés szerint a veszprémi egyházmegyében négy papi felekezetváltás történt 1844 és 1853 között (ha Nemesovits János esetét is beleszámítjuk, akkor öt.). Ebből a két szerzetes (Hollermayer Elek, Heiszler József) és az esztergomi főegyházmegyében szolgálatot teljesítő Tripammer Antal esetében a felekezetváltást házasságkötés követte. Az utolsó rendi országgyűlés (1847–1848) ideje alatt Pozsonyban tartott püspöki tanácskozmányon volt egy olyan megegyezés, hogy amennyiben az adott egyházmegyében papi felekezetváltás történt, akkor az esetről, a felekezetet váltott pap életkörülményeiről, valamint a szentszéki eljárás módjáról a megyéspüspök a többi egyházmegye főpásztorát is értesítse. Az Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár 1849-es iktató könyvében található a pécsi egyházmegyében történt két esetet emelném ki, mint példát házasságkötésre. Kis Gábor (Amandus) a boldogságos Szűz Máriáról elnevezett Ferences rend simontornyai rendházához tartozott, Tengelicen udvari káplánként működött, ügyét 1848 nyarán tárgyalták. Edenhoffer Leó ferences szerzetes volt Pécsett, az ő hitehagyásának tárgyalására 1848. december 11-én került sor. Sárközy Lajos az egyházfegyelemről szóló munkájában, azt írta, hogy az 1844.3. tc. szerint, amennyiben a katolikus pap, ha meg akart nősülni, más vallásra tért át és megnősülhetett. Vö. VFL I.1.44. 155/1849. *Mlgos pécsi püspök tudomás végett közli Edenhoffer Leó sz. Ferenczi szerzetesnek a világiak sorába történt letételét, 1849. március 9.* (A pécsi püspök ekkor Scitovszky János (1839–1849) volt.).; VFL I.1.44. 13/1853, ELMER 1999, 47.; SÁRKÖZY 1915, 109. A cölibátus kérdéséről a korszakban lásd. ZSIGOVITS 1914, 91–123.

[892] *Religio* 1854, 145–146.; VFL I.1.44. 444/1849. szentszéki jegyzőkönyv a Tripammer ügyben, 1849. július 14. TAMÁSI 2009, 380.

amelyet 1846. október 23-i keltezéssel intézett az udvari kancelláriához, amelyben az átmenetről szóló törvénnyel kapcsolatos aggályainak adott hangot. A forrás a hivatalos levelek kategóriájába tartozik ugyan, de ettől eltekintve a főpásztor néhány szubjektív megjegyzésében minősítette Gyömörey Lajos cselekedetét, és az átmeneti törvénnyel kapcsolatban is személyes véleményt fogalmazott meg.[893] „(...) *Hogyha az idézett törvény e részbeni rendelete általános és korlátlan értelembe vetetve az egyháziakra is, mint kik külön hivatású, rendű és jellegzetűek, külön önmaguk által, éspedig érett férfiúi korban, több évi önpróbálás után magukra vállalt kötelezettségek alá vétettek, a pappá szentelés által köztük s az egyház közt sajátszerű, fölbonthatatlan a katolikus egyház létszerkezetébe sarkalló, eskű erejű szerződésnél fogva leköttettek, és mint az Úrnak fölkentjei, kiválólag Krisztus polgárivá, hitoktatókká, az isteni titkok kezelői és kiosztóivá, a hívő sereg lélekbeli példányivá, vezérivé tetettek. Tettleg - mert a nyílt kitétel hiányzik – kiterjesztetik, azáltal bizonyára a katolikus relígión és egyházon a legmélyebb sebek ejtetnek, a hívő tömeg vallásossága, tehát a polgárzat létalapja is megrendíttetik* (…).”[894]

A falusi és mezővárosi közösségek lelki életében meghatározó szerepe volt a katolikus papságnak. Az igehirdetés, a szentségek kiszolgáltatása, a hitoktatás, a népnevelés a plébános „kezében” összpontosult. Tulajdonképpen az ember egész életét, a bölcsőtől a sírig (keresztség–haldoklók szentsége) meghatározta az egyház. A hívő közösségek és lelkipásztoruk között egy bensőséges kapcsolat jött létre.[895] Miután egy adott plébános úgy döntött, hogy felekezetet vált, abban az esetben a hívő közösségeket aggodalommal tölthette el, hogy azok a titkok, amelyeket bizalmasan, gyónás alkalmával osztottak meg a pappal, a felekezetváltását követően már nem lesz titok többé. Nem is beszélve arról, hogy a közösségen belül az efféle botrányos eset növelhette a vallási közönyösséget és alááshatta a katolikus egyház szolgái iránti tiszteletet, bizalmat. Zichy Domonkos aggodalma arra irányult, hogy a papi áttérés növeli a hitetlenséget, illetve, hogy a bűnbevallás szentségén csorba esik.[896]

A veszprémi káptalan 1847. október 22-én tartott gyűlésén megfogalmazott követutasításban szerepelt intézkedés a gyónás szentségének védelme érdekében is, amely így hangzott: *„Az áttérést követően is szigorú büntetés terhe mellett a gyónási titoktartás kötelezettsége továbbra is fenn álljon, ellenben polgári fenyíték eszközöltessék.”*[897] A vallási laicizálódás központi probléma volt a

[893] A papság levelezésének kategorizálására lásd. BÁRTH 2019, 201.; VFL I.1.44. 700/1846. Zichy Domonkos megyéspüspök levele az udvari kancelláriához. 1846. október 23.
[894] Uo. 700/1846. A papi jellegre, pappászentelésre lásd pl. UDVARDY, 1846, KONEK 1863, 106–108.
[895] A papság szerepéről a lokális közösségekben, a papi funkciókról, illetve általánosságban a 18–19. századhoz lásd. pl. BÁRTH 2013.; UŐ. 2021b.; GYÖNGYÖSSY 2014.; BEDNÁRIK 2020.; FORGÓ–GŐZSY 2019; GŐZSY 2021, 149–197.
[896] VFL I.1.44. 700/1846. Zichy Domonkos megyéspüspök levele az udvari kancelláriához. 1846. október 23.
[897] Capitularia Acta a 3 Junii 1847 usque finem anni 1853. 1847. október 22. A káptalan azáltal az 1847–1848-as országgyűlésre delegált követeknek adta utasításba. Az országgyűlés alatt a Pozsonyban tartott püspöki tanácskozmányokon is előjött a kérdés: *„(...) a gyóntatószékben hallottakat kibeszélné, vagy nyilatkozataiban azt állítaná, hogy ez vagy amaz gyónás által jött tudomására, az egyházi hatóság vagy a megsértett fél által pörbe idéztetvén, a vétkes tény nagyságához képest vegye el, törvény által meghatározandó, méltó büntetését.”* Vö. ELMER

korszakban.[898] Az 1843–1844-es országgyűlésen a szabad áttérésről hozott III. törvénycikk több szempontból is hozzájárult ehhez a folyamathoz, illetve a katolikus egyház tekintélyének csökkenéséhez. Ez a jelenség kitűnik az espereskerületi koronákon készült jegyzőkönyvekből is. A vallási közönyösséget és az egyház szolgái iránt tanúsított „hidegséget" a sümegi espereskerület papsága ennek a törvénynek tulajdonította. *„Előttünk áll, az utolsó országgyűlésen alkotott, híveinket szakadással fenyegető áttérő törvény, melly az ellenkező hitsorsosúak csábításainak ürügyül szolgál, ebből árad nyájunk között a vallási közönyösség, az egyház és annak szolgái iránti hidegség."*[899]

A veszprémi esperes kerület 1846. november 9-én tartott koronáján előkerült a papi hitehagyás kérdése is. *„Gyömörey Lajos volt Sümegh Rendeki plébániai igazgató úr botrányos áttérése oka volt a papi és szerzetesek miatti fájdalmas és aggodalmas érzéseknek, melyeket már az egyházkerület múlt 1845-ben tartott őszi koronájában jegyzőkönyvileg kifejezett, megújíttassék."*[900] A téma szempontjából érdemes idézni a keszthelyi kerület 1845 tavaszán tartott koronájának jegyzőkönyvéből is. *„Ha már minden pásztori buzgóságot megkísértve és semmi fáradtságot nem kímélve e mindinkább lábra kapó eltérések és szakadások esetében, az illető lelkészek utasításért folyamodnak. A vígasztaló utasítás helyett még inkább korholtatnak és piszkoltatnak, vagy a vármegyére utasíttatnak."*[901] Az espereskerület papsága továbbá rámutatott a kerülethez tartozó plébániákban (például erkölcsi kérdésekben) a lelkipásztorkodó papság tekintélyének csökkenésére. *„Mert ha egy szilaj erkölcsű poór suhancz, a helységbeli hajadon nőknek nagyobb részét megszeplősíti és teherbe ejti és fenyíttetéséért az illető vármegyei tisztviselő megkerestetik, vígasztalásul a szegény lelkész azt veszi feleletül a szokott eskűformát ideértve és adalék nyomatékkal megborsolva - („Papom elhivatom, és megdícsérem")."*[902] Ez a megjegyzés tükrözi a vármegyei tisztviselők közönyös hozzáállását abban az esetben, amennyiben a plébános hozzájuk fordult segítségül annak érdekében, hogy az ágyassági viszonyoknak gátat szabjon a lelki vezetésére bízott közösségen belül.

A katolikus vallásról történő áttérés kérdése szóba került még a pápai kerület 1845. május 27-én, a jákói plébánián tartott espereskerületi korona alkalmával is. A kerület papsága hathatós eszköznek vélte a katolikus iskolák felállítását azokon a településeken (értve ezek alatt főként a vallási szempontból vegyes községeket) ahol azok még nem léteztek. A pápai esperesség területén

1999, 48.; Religió és Nevelés, 1848.

[898] Lásd. ADRIÁNYI 1998, 722.

[899] VFL I.1.44. 939/1845 A sümegi espereskerület hivatalos levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz, 1845. december 3.

[900] VFL I.1.44. 906/1846. A veszprémi espereskerületi korona jegyzőkönyve. 1846. november 9.

[901] VFL I.1.44. 428/1845. A Keszthelyi Al-esperesség gyülekezetének tagjai 1845. év első felében. (jegyzőkönyv).

[902] Uo. 428/1845.

ilyen helységek voltak például Acsád, Adásztevel, Tapolcafő.[903]

A szentszéki jegyzőkönyvek, valamint az azokhoz szervesen kapcsolódó iratok megfelelő forrásadottsággal rendelkeznek Gyömörey Lajos hitehagyásával, illetve megtérésével kapcsolatosan. Önmagukban ezek a dokumentumok nem alkalmasak arra, hogy azokból messzemenő következtetéseket vonhassunk le például a plébános adminisztrátor és a hívő közösség kapcsolatának milyenségét illetően, ugyanakkor arra sem alkalmasak, hogy a bennük szereplő adatok alapján jellemrajzot készítsünk a szentszéki bíróság színe elé idézett papi személyről. Noha a „Gyömörey-ügyben" született dokumentumok részletesen bemutatják az előzményeket, ám mégsem szolgálnak nagy arányban személyes jellegű információkkal. Mivel ez esetben hitehagyásról (apostázia) volt szó, a bűntett elkövetése szoros értelemben vett egyházi büntetést vont maga után. Az ügyben *latae sententiae* ítélet született, ami a bűncselekmény tényleges elkövetésére utalt, tehát nem volt szükség ez ügyben az ítéletet megelőző nyomozati eljárás lefolytatására. Ebből következik, hogy nem volt vádlevél, tanúállítás, tanúvallomás.[904]

A jegyzőkönyv, mint forrástípus általánosságban a szentszéki eljárás alatt álló pap nevét, titulusát, az ellene felhozott vádakat, a fegyelmi kihágás vagy bűncselekmény megvalósításának időpontját, helyszínét, illetve a büntetési formát tartalmazzák. Gyömörey Lajos hitehagyását tárgyaló 1846. december 11-én kelt konzisztoriális jegyzőkönyv magába foglalja még azokat a szentírási részeket, egyházi törvényeket, zsinati határozatokat, amelyekre a szentszéki bíróság az ítéletet alapozta.[905] Emellett a dokumentum bizonyos személyek neveit is külön feltünteti, egyrészről azokét, akik előtt Gyömörey Lajos felekezetváltási szándékát kinyilvánította, másrészről azon egyházi személyek neveit, akik, mint tanúk előtt az ítéletet felolvasták (Köteles János és Lakner Sándor székesegyházi karkáplánok).[906] Az ítélet letétel volt, illetve a katolikus közösségből való kizárás.

A szentszéki jegyzőkönyvhöz kapcsolódik az a három dokumentum (tulajdonképpen a bizonyítékok), amelyben a veszprémi plébános, a káplánja és az általános helynök bizonyítják, hogy Gyömörey Lajos személyesen megjelent náluk és kifejezte felekezetváltási szándékát. Ez a forrástípus ugyancsak tényeket közöl, ettől eltekintve mindhárom közül Szűts István veszprémi kanonok–plébános írása a legrészletesebb, emellett személyes megjegyzéseket is tartalmaz. Az eseményeket elbeszélő jelleggel ismertette. Név szerint említett egy Hardi nevezetű evangélikus,

[903] VFL I.1.44. 467/1845 A pápai egyházi kerület jegyzőkönyve 1844/1845.
[904] Konek Sándor megjegyzi továbbá, hogy attól függetlenül, hogy az ítélet a bűntett elkövetésének pillanatában beállt, indokolt esetben a szentszéki bíróság elrendelhetett nyomozást, amennyiben a bizonyítékok nem voltak elegendőek a tényállás megállapításához. Vö. KONEK 1863, 416. A vádleveleket, tanúvallomásokat a bennük lévő szubjektív információk miatt személyes jellegű forrásokként is kezelhetjük. Lásd. pl. SCHULZE 1996.
[905] Mat. XVIII. 17, Korinth. I. Lev. V.S. Timoth I lev. I. 20., II. lev I. 15., IV. 14; Thessal. II. lev III. 14; Tit. III. 10.11.; János I. lev. II. 18.19.; ugy az egyházi köztörvények nevezetesen Can. apost. 10. C. 7, 18,19, 24; Ca XI. g. 3. cap 2, 8, 9, 12, 15, 19. de haeres VI. (5.2) Cap. 2. de poen. in Clerus (5,8) Conc. Trid. Sess. XXV. Cap 3 de ref. Egyházi törvényekre lásd. TANNER 1990.
[906] VFL I.1.44. 865/1846 Az 1846. december 11-én tartott szentszéki ülés jegyzőkönyve.

illetve Pongrácz Dániel református vallású személyt, akik kíséretében 1846. október 6-án Gyömörey Lajos világi öltönyben megjelent a plébánián, hogy szándékáról bizonyítványt szerezzen.[907] Szűts István akkor nem tartózkodott otthon, káplánja, Szikora Imre pedig hiába tájékoztatta az egykori csabrendeki adminisztrátort, hogy ő nem adhat hivatalosan erről bizonyítványt. A dokumentum köztörténeti utalást is tartalmaz, amelyben a plébános megfogalmazta véleményét arra vonatkoztatva, hogy az 1843/44-es országgyűlésen hozott III. törvénycikk (amely a szabad áttérést szabályozta) mennyire nem vonatkozott a papságra. Nem tartotta Gyömörey lépését törvényszerűnek, egyrészt azért sem, mert nem egy területileg illetékes plébánosnak, nem a saját plébánosának jelentette be szándékát, másrészt nyilatkozatot két tanú jelenlétében csak káplán előtt tett, ezért Szűts István megtagadta a bizonyítványadást.[908] A konzisztoriális jegyzőkönyv tartalmát véleményem szerint jól kiegészíti Zichy Domonkos 1846. december 17-én kelt főpásztori körlevele. A dokumentum részletekbe menően ismertette a tényállást (jóval részletesebben, mint a szentszéki jegyzőkönyv), kitért az ügy előzményeire, tulajdonképpen összegzését adta a történteknek, áttekintette azokat a történéseket vázlatos formában, amelyek az 1841 októberében tartott zsinati vizsgálattal vették kezdetüket és a hitehagyáshoz vezettek.[909] Gyömörey Lajos leveleiben utalt élethelyzetére, családjára és érzelmi állapotára. A levelek jellegüket tekintve ugyan hivatalosak, ám a bennük olvasható szubjektív megnyilvánulások miatt inkább a „félhivatalos" jelzőt használnám rájuk vonatkoztatva.[910]

Gyömörey Lajos 1847. április 27-én kérvénnyel fordult a megyéspüspökhöz, miszerint hitehagyása tévedés volt, ezért vissza akart térni a katolikus valláshoz, illetve az egyházmegye kötelékébe. Annak érdekében, hogy célját elérje, bármiféle büntetésnek hajlandó volt magát alávetni. Szilárd elhatározásáról és ígéretéről, miszerint hitétől többé semmi nem tántorítja el, Kovács Zsigmondtól és Szabó Imrétől kapott bizonyítványt.[911] Ez a levél szól bűnének őszinte megbánásáról, amelyben az erős érzelmi megnyilvánulásoknak egyfajta nyomatékosító szerepük is van. Az ilyen típusú levelekben, amelyben a püspöki kegyelemért esedezett a bevádolt pap, vagy valami kéréssel fordult a főpásztorhoz annak érdekében, hogy célját elérje, a levél narratívájában megfigyelhetőek erős, emocionális képek alkalmazása, amelyeknek elsődleges célja a meggyőzés

[907] A három dokumentum egy iktatószám alatt található az 1846. december 11-i szentszéki jegyzőkönyvvel. Vö. VFL I.1.44. 865/1846., FOGL 2022, 22–24.
[908] VFL I.1.44. 865/1846. 1846. december 11. Külley János, Szűts István, Szikora Imre bizonyítják, hogy Gyömörey Lajos személyesen fejezte ki felekezetváltási szándékát.
[909] Lásd. VFL I.1.2. 1846. december 17.; 885/1846. Főpásztori körlevél Gyömörey Lajos hitehagyásáról, 1846. december 17.; FOGL 2022, 24.
[910] Félhivatalos levelekről lásd. BÁRTH 2019, 201.
[911] VFL I.1.44. 332/1847. Gyömörey Lajos levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz. Vö. FOGL 2022, 25. Kovács Zsigmond veszprémi egyházmegyés pap ebben az időszakban a pesti Központi Szeminárium tanulmányi felügyelője, később 1877–1887 között a veszprémi egyházmegye püspöke volt. Szabó Imre veszprémi egyházmegyés pap ebben az időszakban a Pesti Királyi Egyetem hitszónoka, később szombathelyi püspök lett (1869–1881). Vö. PFEIFFER 1987, 35., 202.

volt. Ennek szemléltetésére hozom fel példának Gyömörey fentebb említett kérvényének kezdő sorait: *„Egy elpártolt, s azért eltaszitott fiu bátorkodik Méltóságod Atyai Kegyességéhez emelni fel kezeit, Ki inkább könnyeivel, mint szavával esdekel elpártolási, hitszegési bünöm nagyságát, undokságát érezni, bevallani tudom, lerajzolni nem tudom, nagy az, nagynak kell annak lenni Méltóságos Püspök! Mert nagy a büntetés, melly azt követte, megmérhetetlen az örvény, mellybe általa magamat taszitottam. Nincs áldás Kegyelmes Püspök az atyai átokkal terhelt fiun! Az egy igaz hit, s az ezt őrző Anyaszentegyháztoli elpártolásom örökre Keserü emlékezetű pillanatától fogva, mintegy biztos hajóbul a felizgatott s elnyeléssel fenyegető hullámok közé vakon rohant, szünet nélkül lelkiismeretem viharának martaléka vagyok, s ha Méltóságod nem kegyeskedik szabaditó jobbját irgalmassan kinyujtani-ugy örökre, végkép elmerültem.”*[912]

A személyes jellegű információkat tartalmazó források azért is lehetnek hasznosak, mert ezekből némi következtetések vonhatóak le a vizsgált pap mentalitását, gondolkodásmódját illetően. Annak ellenére, hogy ebben a dokumentumban, illetve a pap többi, az aposztáziával kapcsolatos leveleiben ugyan találunk családjára, élethelyzetére, gondolkodásmódjára közvetlen vagy közvetett utalásokat, azonban ezek a források többnyire csak érzelmi állapotának bemutatására alkalmasak.[913] Ahogy írásom elején is utaltam rá, Gyömörey hitehagyása nem volt átgondolt, lépését hirtelen elhatározás előzte meg, ami a vélt vagy valós sérelmeiből fakadt. Mivel félelemmel töltötte el az egzisztenciális létbizonytalanság gondolata és az adósságait törlesztenie kellett, nem láthatott más kiutat, mint hogy javainak egy részét pénzzé tegye, ami hibás döntés volt. *„Volt életemnek egy gyászos perce, mellyben az ész szövétneke bennem elhomályosodott, a szív majd megszűnt érezni, egy percz, melly Méltóságod kegyelme nélkül még e földöni kínaimnak szerzője lett, örök kárhozatomnak forrásává lészen.”*[914] Összességében a dokumentumból kitűnik az elhatározás és bűnének őszinte megbánása.

Az egykori egyházmegyés pap folyamodványát az 1847. május 5-én tartott konzisztórium tárgyalta. A jegyzőkönyv meghatározta azokat a teendőket, amelyeket meg kellett tennie Gyömörey Lajosnak annak érdekében, hogy visszatérhessen a katolikus egyházhoz. Először is bűnbánatot kellett gyakorolnia egy általa szabadon választott kolostorban, ezt követően a püspök penitenciális

[912] VFL I.1.44. 332/1847. Gyömörey Lajos levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz. Vö. FOGL 2022, 25.

[913] A mentalitástörténettel, a mindennapok rekonstruálásával foglalkozó néprajzkutatók, történészek számára jelentős forrásértékkel rendelkeznek a papság hivatalos, illetve „félhivatalos” levelei. A hivatalos levelekben is találhatunk olyan adatokat, amelyek személyes jellegű információt szolgáltatnak annak szerzőjéről, anyagi helyzetéről, a szerző rokonságáról, illetve hivatalos és pasztorális kapcsolatairól egyaránt. A „félhivatalos” levelekben lévő narratív mozzanatok, személyes vélemények, utalások lehetővé teszik a papi attitűd vizsgálatát. Vö. BÁRTH 2019, 201–202.; BÁRTH 2016. A témában, tudománytörténeti vonatkoztatásban lásd még pl. BÁRTH 2019b, 395–410. Személyes jellegű dokumentumok, ego-dokumentumok, illetve a hivatalos jellegű források, mint ego-dokumentumok kutatásához lásd pl. DEKKER 2002, 13–37., SCHULZE 1996. Gyömörey Lajos ügyében csak az adott helyzetekről kialakított érzelmi megnyilvánulásait lehet behatóbban vizsgálni. Elhamarkodott lépés lenne tőlem, ha ezek alapján messzemenő következtetést vonnék le a pap személyiségét, mentalitását illetően. Egy-egy pap személyét középpontba állító kutatásokra jó példa Bárth Dániel által szerkesztett tanulmánykötetben lévő írások. Vö. BÁRTH 2021.

[914] VFL I.1.44. 332/1847. Gyömörey Lajos levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz. Vö. FOGL 2022, 25.

időhatárt jelölt ki számára, és miután ezt is abszolválta, csak utána kerülhetett sor a hitvallás ünnepélyes letételére.[915] Fontos volt továbbá, hogy a hitehagyással okozott botrányt némileg enyhítve a megtérés közhírré tétessék, különösen a csabrendeki plébánián, ahol egykoron lelkipásztori szolgálatot teljesített. Azzal a kérdéssel kapcsolatosan, hogy megtérését követően folytathatja-e pasztorális tevékenységet, a szentszék tagjai azt az álláspontot képviselték, hogy az erre irányuló intézkedések megtétele nagyban függ Gyömörei Lajos magaviseletétől.[916]

Zichy Domonkos megyéspüspök 1847. május 6-án kelt válaszlevelében örömmel fogadta Gyömörey azon szándékát, hogy visszatérne a katolikus egyház kötelékébe.[917] Meghagyta neki továbbá, hogy elhatározásának megerősítése érdekében egy szent, a külvilágtól elzárt helyen kellő önvizsgálatot, magán áhítatot gyakoroljon, és amennyiben szándéka teljesen biztos, azután újra jelentkezzen nála és akkor hoz döntést az ügyben. A püspöki utasításnak eleget téve Gyömörey Lajos 1847. május 22-én, a kapucinusok budai zárdájában kezdte meg bűnbánatát. Miután a meghatározott egy hónapos időtartamot kitöltötte, szándékát megfontolta, június 30-án újra jelentkezett a püspöknél. *„Ámbár pedig magamis a nevezett egyénnek a katolika egyház kebelébe mielőbbi visszatérését szívemből óhajtván, illy nagyfontosságú ügyben mégis hamarkodva mit sem akarok tenni, azért mielőtt a nevezett egyén iránt rendelkezvén, annak teendő lépése megfontolására még hosszabb időhatárt kitűzetni célirányosnak tartám.” írta Zichy Domonkos Korizmics Antal kanonoknak 1847. június 3-án.”*[918] Az idézett sorokból arra lehet következtetni, hogy az elkövetett bűn súlyát tekintetbe véve a főpásztor nagyon óvatosan kezelte az ügyet és nem feltétlenül bízott meg Gyömörey Lajos elhatározásában. Ezért meghagyta neki, hogy július 14-ig még tartózkodjon Budán és csak másnap utazzon Veszprémbe.[919]

A további teendőkről az 1847. június 23-i szentszéki ülésen hozott határozatot a püspök. Az előzmények felvázolását követően ebből az iratból kiderül, hogy milyen konkrét lépéseket kellett megtennie Gyömörey Lajosnak, annak érdekében, hogy visszavegyék a katolikus egyházba. Azáltal, hogy bűnét megbánta, megtérési szándékát ismét szóban és írásban is kifejezte, bűnének súlyát tekintve a megyéspüspök egyházi fenyítéket alkalmazott. Mielőtt a főpásztor az ünnepélyes

[915] VFL I.1.44. 346/1847. Az 1847. május 5-én tartott szentszéki ülés határozata. Vö. FOGL 2022, 26.
[916] Uo. 346/1847. Ezzel azt kívánom hangsúlyozni, hogy ekkor még csak a katolikus egyházba való visszavételről volt szó és a feltételek teljesülését követően kerülhetett sor arra, hogy a pápai diszpenzációt kérvényezze az egyházmegye püspöke.
[917] VFL I.1.44. 347/1847. Zichy Domonkos püspök levele Gyömörey Lajoshoz. 1847. május 6. Vö. FOGL 2022, 26–27.
[918] Korizmics Antal (1808–1866) veszprémi kanonok 1847-től, a pesti egyetem filozófia karának elnök-igazgatója, visegrádi címzetes apát. 1847 és 1851 között a kultuszminisztérium katolikus ügyosztályának vezetője volt. Vö. PFEIFFER 1987, 142. Az idézett szöveg jelzete: VFL I.1.44. 411/1847. Méltóságos Korizmics Antal úrnak Veszprémben, június 3. 1847.
[919] Uo. 411/1847. *„Ő méltósága miután a kérőnek bűne nagyságát, undokságát kimutatta egyszersmind atyailag inté; s kéré: hogy mostani lépésének fontosságát tekintetbe vegye, s ha talán mellékes földi érdekből tökéllette volna magát a lépésre, inkább még most attól elálljon, mint később mellékes tekintetei hiusultával ujabb botrányokat okozzon”* Vö. VFL I.1.44. 467/1847. Az 1847. június 23-án tartott szentszéki ülés jegyzőkönyve. Ebből az idézetből is kitűnik, hogy a püspöknek meg kellett bizonyosodnia arról, hogy Gyömörey Lajos szándéka valóban szilárd elhatározásából fakad-e vagy sem.

hitvallás letételére bocsájtotta volna Gyömöreyt, penitenciális időként 5 hónapot határozott meg számára. Ezt az időszakot az Agg Papok Házában töltötte. Minden pénteken kenyéren és vízen böjtöt kellett tartania. Minden héten egy, a számára kitűzendő tárgy felett értekezést kellett kidolgoznia, amelyeket minden hónap végén a püspöknek be kellett mutatnia. A papi ruházat viselése ezalatt az idő alatt tiltva volt számára. Az intézet igazgatójának, Hosszú Márton kanonoknak a püspök meghagyta, hogy fokozottan figyeljen Gyömöreyre és a tapasztaltakról rendszeres jelentést készítsen neki. Tevékenysége arra irányuljon, hogy a szent tudományokban képezze magát.[920] A jegyzőkönyv ezen kitétele véleményem szerint utalás volt arra, hogy Gyömörey Lajosnak korábban a teológiai műveltség területén akadtak problémái. A büntetésként kiszabott penitenciát Gyömörey Lajos kiállta.

Az ünnepélyes hitvallást 1847. december 25-én tette le Szűts István kanonok jelenlétében a veszprémi székesegyházban.[921] Az aposztázia bűne magával vonta az irregularitás állapotát, tehát addig, amíg nem kapott pápai felmentést, nem vehetett részt lelkipásztori szolgálatban. A diszpenzáció megadásához szükséges kérelmet az egyházmegye 1848. február 9-i keltezéssel küldte el Rómába. Február 25-én kelt Gyömörey Lajos azon folyamodványa, amelyben diszpenzációja ügyében érdeklődött a püspöknél. *„Amennyiben csekély belátásommal ítélhetek, kettő körül állapodhatik meg logikám, s amiatt kétfelé is ágazik ki az én kérelmem a diszpenzációért való recursus vagy megtörtént már, vagy nem? Megtörténvén a felirat, ha az olaszországi háború miatt az én diszpenzációm fönnakadt, úgy, hogy eddig az expedícionális időt számítva meg is érkezhetett volna Rómából, azon esetre a bécsi nuncius által azt sürgetni kegyeskedjék. Ha pedig ezideig nem történt-amit gyanítottam, feltenném úgyszólván nem lehet, nem szabad azért könyörgök, hogy a felirat mind a két esetben simpliciter fogalmaztatván, s promoveáltatván elégeltetve az eddigi penitenciám idejének betudása, úgy nem tehát távolítatva mindennemű módosítás indulgenciával ellátva érkezhessen meg, nehogy a kürtölt módosítás démonja szegény fejemre nehezüljön, hanem miképpen a töredelmes Korintus egy évi penitencia után, énis az eddigiekért abszolúciót nyerhessek.”*[922] A dokumentumból érződik elsősorban a kétely, valamint a félelem. Attól félt, hogy az egyházmegyei hatóságnál teljesen elfelejtődött ügyének felterjesztése, illetve, hogy módosítják majd neki; párhuzamot vont azzal az esettel, amikor Csabrendekről elmozdították, valamint az is bizonyos, hogy a vele korábban történt eseményeket továbbra is sérelemként fogta fel. *„Illy módon nem lehet emlékezetemmel elő nem idéznem azon szomorú körülményt, a midőn nekem Méltóságod*

[920] VFL I.1.44. 467/1847. Az 1847. június 23-án tartott Szentszéki ülés jegyzőkönyve.; 468/1847. Főtisztelendő Hosszú Márton kanonok úrnak, Veszprémben, június 23-án, 1847.; Hosszú Márton kanonok 1844-től 1852-ig volt az Agg Papok Házának igazgatója, Vö. PFEIFFER 1987, 121.
[921] VFL I.1.44. 906/1847. A hitvallás letétele ünnepélyes keretek között. 1847. december 25. Veszprém.
[922] VFL I.1.44. 282/1848. Gyömörey Lajos folyamodványa Zichy Domonkos megyéspüspökhöz a pápai diszpenzációval kapcsolatosan. 1848. február 25. A dokumentumból célszerű sűrűbben idézni, ugyanis néhány személyes jellegű információt megtudhatunk Gyömörey Lajosról, és tartalmát tekintve némi összefüggések fedezhetőek fel a pap korábbi leveleivel. Lásd. pl. VFL I.1.44. 489/1846; 512/1846; 332/1847.

a Rendeki plébániára 3 hónap alatti cserét rendelvén, hogy az időben egynéhány nap múlva teljesen meghatalmazott vikáriusánál megfordultam Ő engem jelenlegi Secretarius úr jelenlétébe illy kifejező szavakkal eresztett el, ha még egyszer nem tudsz felelni Rendekről elmozdítanak! Én arra tőle nyugodtan távozván 4 hónap múlva, amint privát tudósítás által értesíttettem, hogy rögtön cseréljek, Különben bevégezvén akkoriban Méltóságod Egyházi látogatását reám csak egy keserű jövendő egy rossz Káplánság várhat, tüstént jöttem Veszprémbe."[923] Mint ahogy Gyömörey Lajos korábbi leveleiből, ez esetben is kitűnik a szégyenérzet. A Szent Pál Intézetből minél előbb szabadulni akart, és ezt abban az esetben látta kivitelezhetőnek, amennyiben a püspök elhelyezi őt Veszprémből és alkalmazza lelkipásztori minőségben. *„Kéntelenítetvén bevallani azt, hogy az én kizárólag szállás. mosás, s igen középszerű élelmezésből álló itt létem nekem koránt sincs becsületemre, kivagyok téve itten maradásig a nyelvek általi rágalom, megvetés, s szégyen tárgyának, atyámfiai szégyenítésének, s maradok is mindaddig, még dispensítiót, s reá alkalmazást in qualitate sacerdotis (papi minőségben) Veszprémen kívül nem nyerhetek."*[924] Az ügyben hosszú ideig nem történt előrelépés.

Szmodis János káptalani helynök 1849. május elsejével székesegyházi karkáplánnak nevezte ki Gyömörey Lajost.[925] Ez év november 3-án írta a pap azon levelét, amelyben ugyancsak a diszpenzációt sürgette. Az volt az elsődleges célja, hogy a pápai felmentés elnyerésével alkalmas lehessen a lelkipásztori szolgálatra. A dokumentum elején köszönetét fejezte ki az egyházmegye vezetésének a kinevezésért majd azt követően utalást tett arra az időpontra, amikor az egyházmegyei hatóság a kérvényt felterjesztette Rómába. *„Miután jövő február 9-én* (1850. február 9.; Kiemelés: F. K.) *2 éve lészen, hogy felküldetett saját ügyem érdemében Rómába a recursus, mellynek is eredményét mi elöbb, s bizonyosan annál inkább szeretném, minthogy egy felül különösen erkölcsi nyomasztó bajtul megszabadulhatnék; más részröl egészen Isten dücsöségére élve az ige hirdetésben, és egyéb papi szolgálatban munkás részt vehetnek-esedezem azért kegyeskedjen Méltóságod részemre az irregularitastoli fölmentést kérő folyamodványt megujjitani."*.[926] Gyömörey Lajos elkeseredését, türelmetlenségét Ranolder János megyéspüspökhöz címzett 1851. október 26-án kelt folyamodványában már aligha tudta leplezni. *„*(...) *több ízben voltam könyörögni Méltóságod kegyes színe előtt, szóltak, könyörögtek mellettem mások is, de sajnos! Mind eddig cél nélkül maradtam."*[927] Írásom első részében kitértem arra, hogy Gyömörey Lajos a felelősséget másokra hárította és saját bevallása szerint voltak „irigyei,

[923] Uo. 282/1848. Eredetileg a püspök szabad cserét ajánlott fel neki, és mivel az utasításának nem tett eleget, a határidőt nem tartotta be, így teljesen jogosan és indokoltan helyezte át a püspök Felsőörsre. Lásd. VFL I.1.44. 608/1846.
[924] Uo. 282/1848.
[925] PFEIFFER 1987, 462.
[926] VFL I.1.44. 594/1849. Gyömörey Lajos a Római Szentszék fölmentését sürgettetni kéri. 1849. november 3-án.
[927] VFL I.1.44. 701/1851. 1851. október 26.

rosszakarói". Az 1848. február 25-én kelt folyamodványában mások által (az aposztázia bűne miatt) felé közvetített „megvetésről" is szót ejtett. Ennek ellenére a harmadik folyamodványban, ahogyan az idézett sorból megismerhető, voltak támogatói is. *„Az idő múlik, s vele lelki nyugalmam földúltát keresztény béketűrésemnek megfeszítése dacára mind jobban érzem. Hogy van méltóságodnak szándéka engem a papi szolgálat megkötésétől föloldoznia, priori hiszem, azonban fájdalommal ki kell fejeznem, hogy a hosszú várakoztatással miként lelkem, s testem javára, az egyház épülésére, illy abnormális állapotomban nincsenek* (...)*."*[928] Gyömörey Lajos végső elkeseredésében arra kérte Ranolder János püspököt, hogy járjon közbe annak érdekében, hogy egy másik egyházmegyében folytathassa papi pályáját, hátha ott előbb megszabadulhatna bűne következményétől. Mint látható több folyamodvány is érkezett, de ennek ellenére az ügy évekig elhúzódott. Végül 1853 márciusában helyezte el Gyömörey-t a főpásztor Zalamerenyére, kápláni pozícióba.[929] Az Iktatókönyvben kevés adatot találtam ez idáig arra, ami megválaszolhatná a kérdésem, hogy vajon a diszpenzáció miért késett ennyit? Egy 1851. április 19-én kelt, Rómából érkezett hivatalos levél tanúsága szerint Gyömörey Lajos irregularitás alóli felmentését a IX. Piusz pápa (1846–1878) elutasította.[930] Az iktatókönyv rövid bejegyzése a pápai diszpenzáció kibocsájtásáért járó taxa befizetésének hiányára mutat rá, mint a döntés indoklására.[931] Joggal merülhet fel a kérdés, hogy miért nem fizette ki az egyházmegyei hatóság a taxát.

A válasz megtalálásához nem szabad figyelmen kívül hagyni a veszprémi egyházmegye helyzetét ebben az időszakban. Zichy Domonkos 1849. március 4-i lemondásával széküresedés (*sedis vacantia*) állapota állt be az egyházkormányzatban.[932] Ranolder János megyéspüspököt az

[928] Uo. I.1.44. 701/1851. Gyömörey Lajos kérelemlevele Ranolder János megyéspüspökhöz. 1851. október 26.

[929] VFL I.1.44. 229/1853. Gyömörey Lajos székesegyházi karkáplánt Ranolder János megyéspüspök áthelyezte a merenyei plébániára kápláni minőségbe. 1853. március 31.

[930] VFL I.1.44. 266/1851. Gyömörey Lajos irregularitás alóli felmentését IX. Piusz elutasította. 1851. április 19.

[931] Uo. 266/1851. A forrás tartalmát nem áll módomban kifejteni, ugyanis az iktatószámhoz tartozó irat elveszett, így csak az iktatókönyv rövid bejegyzésére tudok hivatkozni.

[932] A történettudományban meglehetősen ismert már Zichy Domonkos (1808–1879) veszprémi megyéspüspök (1842–1849) meghurcolása. Ennek ellenére röviden összefoglalom, mert ebben az időszakban lévő zűrzavaros állapotok idején úgy vélem, hogy az egyházmegye vezetése számára nem élvezett elsőbbséget Gyömörey ügye. Zichy Domonkos főpásztor testvérét, Zichy Ödön székesfehérvári alispán helyettest 1848. szeptember 29-én a Hunyadi szabadcsapat katonái elfogták, mikor a horvátok által elfoglalt Székesfehérvárról kálozi birtokára sietett. Ekkor találtak nála egy Jellačić horvát bán által aláírt menlevelet és számos iratot, amiből kifolyólag Görgey Artúr, akkor még honvéd őrnagy hazaárulás vádjával rögtönítélő bíróság elé állíttatta és szeptember 30-án a Csepel-szigeten kivégeztette. Az esemény országszerte megdöbbenést keltett, s a közvéleményt, akárcsak a történetírást, megosztotta azzal kapcsolatban, hogy Görgey Artúr jogosan járt-e el vagy sem. Szeretett fivérének halálhíre mélyen megérintette a veszprémi egyházmegye főpásztorát. A dinasztia hű nézeteiről ismert püspök is kompromittálódott az ügyben. A kormány gyanúsnak tartotta azon nyilatkozata óta, amelyet Eötvös József kultuszminiszter előtt tett és a közvélemény előtt is ismeretessé vált. „*Kívánom, hogy az új állapot annyi hónapig tartson, mint ahány században át ősi álkotmányunk fennállott*". Veszprém lakosságának egy része hevesen tüntetett a püspöki palota előtt és a püspök letartóztatását követelte. Ekkor menekült Ausztriába, annál is inkább, mivel híre járt, hogy testvére kivégzését követően a kormány elfogató parancsot adott ki ellene, mert őt is Jellačić horvát bán emberének tartották. Vádjaikat egy magyar katonák által lefoglalt levélre alapozták. Zichy Domonkos püspök 1848 szeptemberében családi birtokán, Szentivánon tartózkodott, amikor a bán katonái behatoltak a kastélyba. Fosztogattak, illetve a források szerint bántalmazták a püspököt. Amikor Jellačić értesült katonái agresszivitásáról, szeptember 28-án egy levelet intézett a főpásztorhoz, amelyben sajnálatát fejezte ki a vele történtek miatt és megígérte a püspöknek, hogy felelősségre vonja az elkövetőket. A kormány további lépésekre készült

uralkodó Ferenc József (1848–1916) 1849. október 27-én nevezte ki az egyházmegye elöljárójának. Az uralkodói kinevezést a pápa 1850. január 7-én erősítette meg, püspökszentelésére január 12-én került sor.[933] Előfordulhat, hogy a taxa fizetésének elodázásban közrejátszhattak egyházpolitikai kérdések, ám az is elképzelhető, hogy az egyházmegye vezetősége nem igazán győződött meg arról, hogy a felekezetetváltott pap magatartásával bizonyított annyit, amennyivel érdemeket szerzett volna magának, hogy a püspök valóban kieszközölje számára az engedélyt. Ezek csupán csak feltételezések, a kutatómunkát még folytatom az üggyel kapcsolatban, így az állásfoglalást későbbre halasztom. Ami bizonyos (és a konzisztoriális anyagból is következtetni lehet rá), hogy Zichy Domonkos püspök fenntartásokkal kezelte Gyömörey Lajos visszatérési szándékát a római katolikus egyház kötelékébe. Végül a pap kitartását és bűnbánatát siker koronázta, ugyanis 1853-tól visszatérhetett a lelkipásztori szolgálatba. Gyömörey Lajos 1855-től Kaposszentbenedeken szolgált káplánként, majd sikeres zsinati vizsgát tett 1856 májusában. Ezt követően adminisztrátor volt Tekenyén, majd pedig Vászolyban. Utóbbi helyen hunyt el 1885. december 25-én.[934]

ÖSSZEGZÉS

Az értekezésben, tágabb értelemben a veszprémi egyházmegye világi alsópapságának hivatalos és pasztorális jellegű viszonyrendszerét vizsgáltam a 19. század közepén (1840–1855), azon belül a konfliktushelyzeteket, valamint a felmerülő egyházfegyelmi, erkölcsfegyelmi problémákat (részegeskedés, ágyastartás, verekedés stb.) elemeztem „alulnézetből” értelmezve.

Munkámban hangsúlyos szerepet szántam az elsősorban idős, munkaképtelenné vált papok számára Veszprémben otthont biztosító Szent Pálról elnevezett Agg Papok Intézetének fegyelmező funkciójára. Ezen belül az intézményben fegyelmi problémáik miatt, büntetés gyanánt huzamosabb időre elzárt egyházi személyek (Szalay Sándor, Fittler Gábor, Nemesovits János, Kováts Ignác) konfliktushelyzetein keresztül, személyes jellegű források elemzésének segítségével rávilágítani státuszukra.

Zichy ellen. 1848. október 10-én Kossuth Lajos indítványára olyan határozat született, amelyben a külföldön tartózkodó magyaroknak (akár birtokosok, akár nem) 15 napon belül haza kellett jönniük. A főpásztor erről a határozatról csak később szerzett tudomást. Levelet intézett Veszprém vármegye első alispánjához, melyben súlyos betegségére hivatkozik, amelyet orvosi igazolással bizonyított, felmentését kérte a határozatban foglaltak alól. Ennek a kérésnek nem volt foganatja, következménye viszont az lett, hogy az OHB megfosztotta püspökségétől. Az OHB (Országos Honvédelmi Bizottmány) 1848. november 26-án megfosztotta püspöki méltóságától, vagyonát zár alá helyezték. Vö. HORVÁTH Szaléz 1933 (2. sz.), 81– 96., UŐ 1933 (3. sz.),170–184.; MESZLÉNYI 1941, 5–14.; PFEIFFER 1987, 64–65.; FARKAS 2008, 45–46. M. TÓTH 2013, 45–47, CSERNY 1970, 128., GÖRGEY 2004.; Zichy Ödön gróf politikai szerepéről lásd. MELKOVICS 2016, 132–153.; A Zichy-per legátfogóbb elemzése: lásd. HERMANN Róbert 1994.

933 PFEIFFER 1987, 44.

934 PFEIFFER 1987, 463.; VECSEY 1943, 306.

A disszertáció fejezeteit összesen hat egyházmegyés pap konfliktushelyzetei, fegyelmi problémái köré építettem. Mujszer János tési plébános (1830–1849); Móritz János gyékényesi adminisztrátor (1833–1845); Vidra Ferenc ollári plébános (1837–1866); Szalay Sándor (1801–1855); Nemesovits János (1800–1863); Gyömörey Lajos csabrendeki adminisztrátor (1841–1846). Közülük Szalay Sándor és Nemesovits János alakjának bemutatása hangsúlyosabb szerepet kapott. Hozzájuk szorosan kapcsolódik Fittler Gábor és Kováts Ignác személyének elemzése is. Szalay Sándor viselt dolgairól pont a két utóbbi egyházmegyés pap számolt be részletekbe menően 1850. július 30-án kelt panaszlevelükben. Kováts Ignác és Nemesovits János együtt töltötték büntetésüket Pozsonyban, az irgalmasrendiek zárdájában (1847–1848).

Szalay Sándor, Nemesovits János, Kováts Ignác és Fittler Gábor azon egyházmegyés papok sorába tartoztak, akiknél a fegyelmi problémák életpályájuk vizsgálata során, valamennyi állomáshelyükön megmutatkoztak. Azonban arra a tényre fontos kitérni, hogy utóbb felsorolt klerikusok szélsőséges esetek voltak, nem általánosíthatóak a veszprémi egyházmegyében lelkipásztori szolgálatot teljesítő papság fegyelmi állapotának minősítésére. Ennek ellenére a hozzájuk kapcsolódó forrásadottság lehetőséget biztosít a mélyebb elemzésre és az ügyek összehasonlítására. Ezen esetek összevetésének lehetősége más egyházmegyékkel meglehetősen korlátozott. Kutatásaim során nem találkoztam olyan egységes összefoglaló munkákkal, amelyek azt a célt tűzték volna ki, hogy a 19. század közepén felmerülő egyházfegyelmi ügyeket egyházmegyénként „csokorba” rendezzék és a téma aspektusából szélsőségesnek vélt eseteket részletesen bemutassák. Ebből kiindulva általánosságban egyházmegyei szinten történő összevetésre nem nyílt lehetőség. A fegyelmi ügyek témájában elsősorban esettanulmányok láttak napvilágot, amelyeknek szerzői egy-egy atipikusnak számító pap konfliktushelyzeteit állították vizsgálatuk középpontjába. A 19. századi alsópapság témakörére vonatkoztatva születtek ugyan monográfiák, de ezen munkák szerzői elsősorban a hívő közösség és lelki vezetőjük, valamint a plébános és asszisztenciája kapcsolatrendszerére fókuszáltak. Természetesen a fegyelmi problémák feltárására társas interakció elemzésének keretei között nyílik lehetőség, ezáltal a normaszegésekre, konfliktushelyzetekre is fény derül. Jelen értekezés középpontjába a fegyelmi ügyeket állítottam, amelyek értelmezéséhez elengedhetetlenül szükséges a „mintavételnek” szánt egyházi személyek közvetlen környezetének feltérképezése.

Munkámban az alábbi kérdésekre kerestem a választ: Milyen típusú fegyelmi ügyek merültek fel a veszprémi egyházmegyében a 19. század közepén? Milyen tényezők mutatkoztak meg az egyes konfliktushelyzetekben? A származás, illetve a papi pálya felé való orientáció motivációs tényezői miként hozhatóak összefüggésbe a fegyelmi problémákkal? Azoknak az egyházi személyeknek milyen lehetett a társadalmi megítélésük, akiknek pályafutását visszatérő kihágások jellemezték? Hogyan viszonyultak hozzájuk paptársaik, illetve a hívő közösségek tagjai? A

fegyelmi problémák miként befolyásolták az érintett klerikus egyházi előmenetelét? Az értekezésben bemutatott papok írásaiban, milyen közös sémák figyelhetőek meg?

A vizsgálat fő kiinduló pontja a Veszprémi Főegyházmegye *Acta Dioecesana* fondban szereplő szentszéki jegyzőkönyvek, és az azokhoz szervesen kapcsolódó iratanyagok. Ezek a dokumentumok tartalmazzák a bevádolt pap nevét, titulusát, az ellene felhozott vádakat, emellett a határozatokból kiderül a büntetési forma is. Bevett klisék, szófordulatok, – például „(…) *Állapotáról, hivatásáról megfeledkező egyén"; „mind magát, mind a papi rendet megsértette* (…) *lealacsonyitotta."; a híveket megbotránkoztatta* (…)*"* – figyelhetőek meg a hivatalos szentszéki jegyzőkönyvekben, amellyel egy adott bűntettet a szentszéki bírák minősítettek. A vádlott személy az egyház tekintélyét és papi identitását tettével lealacsonyította, a hívő közösséget megbotránkoztatta. Az egyházi bíróság által alkalmazott büntetés minden esetben a bevádolt személy javulását volt hivatott előmozdítani. Amennyiben egy pap ugyanazon vádak alapján került a konzisztórium elé, akkor az a megjegyzés olvasható a hivatalos iratban, hogy hibájában ismételten visszaesett, javulásának jelét nem adta. Rosszabb esetben *„makacsul úgymaradottként",* javíthatatlanként definiálták az adott személyt a szentszéki bírák.

A veszprémi egyházmegyében, az 1840 és 1855 közötti időszakban, összesen 428 pap szolgált.[935] Készítettem egy olyan táblázatot, amelynek tartalmát egyrészt a levéltári forrásokra, másrészt Pfeiffer János papi névtárából vett adatokra támaszkodva állítottam össze. Ebben a kimutatásban azoknak a papoknak a neve szerepel, akik esetében bármilyen jellegű fegyelmi probléma felmerült a 19. század első felében. Az egyházi személyek közül nem mindegyik az értekezésben vizsgált időintervallumban követte el kihágásait, azonban az említett időszakban még életben voltak. Ezek alapján 48 pap volt érintett a témában. Magában az értekezésben összesen 22 egyházmegyés pap 42 szentszéki ügye szerepel javarészük összehasonlító jelleggel.[936]

Egy lelkipásztornak, többféle szabályrendszert is követnie kellett ahhoz, hogy hivatásának megfeleljen. Az egyház, a lokális közösség írott és íratlan szabályai, valamint az állami rendelkezések betartása fontos kötelezettsége volt minden felszentelt személynek. Ebből következik, hogy amit a közösség elnézett lelki vezetőjének, azt az egyház már nem feltétlenül. Az egyes panaszlevelekben, szentszéki jegyzőkönyvekben megfogalmazott vádak alapján négy fő csoportot különböztethetünk meg a normaszegések jellegét illetően: erkölcsi, hivatali, anyagi és politikai. Az értekezés fejezeteinek középpontjába helyezett személyek esetében is láttuk, hogy az egyházközösség, vagy bármely vádló a részegeskedés, káromkodás, gazdasszonnyal való bensőséges kapcsolat mellett más olyan vádpontokat is felsorakoztattak panaszlevelükben, amelyekben például a liturgikus cselekmények végzésének milyenségét kifogásolták, vagy valamiféle anyagi jellegű normaszegésről tettek

[935] Melléklet I.7. táblázat.
[936] Melléklet I.8. táblázat.

említést.

Az értekezésben szereplő egyházi személyek esetében elsősorban erkölcsi, valamint hivatali, kisebb részben anyagi jellegű normaszegéseket elemeztem részletesebben. A politikai jellegű kihágásokkal a téma feldolgozottságára való tekintettel, csak érintőlegesen foglalkoztam. Az erkölcsi normaszegések közé sorolom a részegeskedést, a nővel való gyanús szövetséget, a káromkodást, valamint a verekedést. Hivatali jellegűek azok a szabályszegések, amelyeket a pap a lelkipásztori szolgálata alatt követett el. Ilyenek voltak például, hogy dísztelenül állt az oltár előtt, vagy nem a megfelelő evangéliumot olvasta fel, a hitoktatást elhanyagolta, vagy nem adta fel időben az utolsó kenetet a haldoklóknak. Emellett ebbe a kategóriába soroltam a húsételek fogyasztását böjti időszakban. Káplánok esetében plébánosa engedélye nélkül hagyta el állomáshelyét, segédlelkészi feladatait hanyagul végezte, társas kapcsolatait kétes erkölcsű személyekkel való sűrű interakció jellemezte. Anyagi eredetű bűnök a tiltott szerencsejáték, vagy uzsorással történő üzletelés, illetve a plébánia vagyonának hűtlen kezelése, esetleg nagymértékű adósság felhalmozása, amelyet az érintett személy nehezen tudott kifizetni. Szinte mindegyik fegyelmi problémával küzdő egyházi személy írásában megfigyelhető az anyagi nehézség, emellett az adósságok említése. Gyömörey Lajos csabrendeki adminisztrátor például, annak érdekében, hogy gazdasági helyzetét rendezni tudja és adósságait törlessze, javainak egy részét eladta, ami egyházi vétségnek minősült. Az egyházmegyei hatóság a klerikus 1846-ban történt felekezetváltásának valódi okát a felelősségre vonástól való menekvésben látta. Pflum János jásdi plébános (1835–1845) is tetemes adósságot halmozott fel és a templom vagyonának hűtlen kezelése miatt volt kénytelen megválni javadalmától.[937]

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc ideje alatt a honvédséghez csatlakozó egyházi személyek eseténél egyrészt hivatali, másrészt politikai jellegű normaszegésről van szó. A katonaság, illetve a fegyverviselés nem egyezik meg az egyház szabályaival. Emellett ki kell emelni a néplázítást, valamint az uralkodó családhoz való hűtlenség vádját is. Koller Ignác István mesztegnyői plébános (1837–1860) a marcali választókerület 1848–1849-es országgyűlési követe volt.[938] Felségsértés miatt 1849-ben bíróság elé állították. A pesti császári és királyi haditörvényszék felmentette a vád alól. A lelkipásztor, Ranolder János püspök közbenjárására, Ferenc Józseftől amnesztiát kapott. Az "illegitim országgyűlésen csak passzív szerepe volt" ezért megszűntették ellene az eljárást.[939] Trimel Sándor gógánfai káplánt a csendőrök 1852. január 2-án békebontó, néplázító magatartása miatt elfogták és hivatalos vizsgálatot rendeltek el ellene. Négy hónapos börtönbüntetést kapott, azt követően pedig a deficienciában találjuk, mint visszaeső egyházi vétkest.[940] Utóbbi egyházi sze-

[937] VFL I.1.44. 684/1845. Kacskovits Benjamin súri plébános, cseszneki alesperes levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz. 1845. augusztus 27. Vö. Melléklet I. 8–9. táblázat.
[938] VFL I.1.44. 551/1848.; PFEIFFER 1987, 611.; Melléklet I. 8. táblázat.
[939] PFEIFFER 1987, 611.
[940] Melléklet I.9. táblázat.

mélyről elmondható, hogy egész pályafutását különféle jellegű normaszegések jellemezték.

A kihágások jellege között elég keskeny határvonal húzható, mivel egyik normaszegés következhetett a másikból. A mértéktelen alkoholfogyasztás miatt akár verekedésre, esetleg szexuális jellegű kihágásra is sor kerülhetett. Ezek a problémák viszont eredményezhettek akár hivatali, vagy anyagi jellegű mulasztásokat is. Az értekezés második fejezetében említésre kerültek Lakatos Lajos gamási plébános 1851-ben írt elmélkedései. A lelkipásztor ezekben az írásokban elsősorban az erkölcsi problémákra helyezte a hangsúlyt, de ugyanakkor fontos megjegyzése volt az, hogy a hívő közösség a „plébános szájából" hallotta az evangéliumot, és ha a pap viselkedése botrányt okozott körükben, a plébános hiteltelenné vált. Lakatos az egyház társadalmi presztízs veszteségének egyik fő okát a „rossz papban" jelölte meg. Tehát a plébános, vagy a káplán erkölcsi problémái negatív irányban befolyásolták mind pasztorális, mind hivatali kapcsolatait, amely konfliktusok sorozatát idézhette elő.

Fontos tényező volt még, hogy a lelkipásztor mennyire tartotta tiszteletben a rábízott közösség hagyományait. Az anyagi szempontok is, mint például a plébános anyagi túlkapásai vagy tetemes adósságok felhalmozása szintén komoly konfliktushelyzet eredője lehetett. Az utolsó rendi országgyűlésen (1847–1848) hozott törvények, mint például a papi tized eltörlése, vagy a nemzetőrség felállítása, nagymértékben befolyásolta a plébános és a hívők kapcsolatát. Voltak olyan esetek az egyházmegyében, amikor a lelkipásztor tett panaszt híveire, akik megtagadták a földmunkát, vagy azokat a tartozásaikat, amelyeknek semmi közük nem volt az úrbéri terhekhez. A felelős magyar kormány, majd az Országos Honvédelmi Bizottmány, illetve a császári proklamációk szószékből való kihirdetése és azok magyarázata, valamint a pap politikai álláspontja szintén ellentéteket idézhetett elő a lokális közösség és lelkipásztora között.[941] Amennyiben a harmónia a lelkipásztor és a rábízott hívők között felborult, a püspöki konzisztóriumhoz sorra érkeztek a panaszlevelek, amelyekben számos normaszegés került megfogalmazásra.

Mujszer János tési plébánost 1848 nyarán, a hívő közösség részegeskedéssel és nővel való gyanús szövetséggel vádolta. A vádpontok között szerepelt még, hogy az iskolai hitoktatást elhanyagolta, a tanulók közül többeket nem gyóntatott meg, illetve káromkodott. Amennyiben a panaszlevelet jobban megvizsgáljuk, érzékelhető, hogy az erkölcsi normaszegésekkel vádolt jozefinista szellemiségű plébános valódi bűne az volt, hogy a templom ingó vagyonának állapota jobban foglalkoztatta, mint híveinek búcsújáró szokása. Az ügyben egyértelműen súlyosbító körülményként szerepelt a mértéktelen alkoholfogyasztás, valamint a gazdasszonnyal folytatott bűnös viszony vádja. A hívő közösség célja az volt, hogy a megyéspüspök elhelyezze tőlük az akkor már 18 éve a faluban szolgáló lelkipásztorukat. Amennyiben a plébános erkölcsi élete megkérdőjeleződött, akkor veszélyeztethette a vallási ökonómiát, a harmónia felborult a közösség és lelki vezetője között. Te-

[941] FOGL 2019, 263–278.

hát a panaszlevélben előtérbe helyeződtek azok a vádpontok, amelyek az egyház normarendszerével leginkább ellenkeztek. Ebben a helyzetben szerepe volt annak, hogy ki a címzett, és a dokumentum írója a közösség nevében úgy alakította a sorok között meghúzódó „ÉN" -t, hogy a püspöknél sikerre vigye a kollektíva szándékát.

A súrlódásoknak lehettek anyagi okai is. A sümegcsehi hívek 1846. december 30-án panaszlevelet fogalmaztak meg Huszár György plébános, kerületi alesperes (1845–1851) ellen. A vádpontok között, hasonlóan a „Mujszer-esethez", a gazdasszonnyal folytatott gyanús viszony, valamint a szertartások végzésével kapcsolatos kihágások szerepeltek. A felmerülő ügyekben végzett „mélyfúrás" az ő esetében is igazolta, hogy a hívők és a plébános közötti konfrontációt sokkal inkább Huszár György anyagias természete, hivatalnok-pap mentalitása okozta, mint erkölcsi kihágásai. A papot 1849. június 23-án hazaárulás vádjával letartóztatták.[942]

A pasztorális és a hivatali kapcsolatokban keletkezett súrlódások eredője, részben a papi identitás megsértésében keresendő. Vidra Ferenc ollári plébános 1843 februárjában testi sértést követett el Fodor József szepetki fogadós ellen. A bántalmazás, mint kiderült azért történt, mert a házaspár megsértette a lelkipásztor papi becsületét. Ugyanakkor az ellentéteknek voltak egyrészt anyagi eredetű, másrészt erkölcsi okai is. A Fodor házaspár az egyház látogatási jegyzőkönyvben foglalt fizetési kötelezettségeiket évekig halogatták. A plébánián a lelkipásztori munkát nehezítette az anyatemplom hiánya is. A szepetki kápolna a fogadóval szemben helyezkedett el. Fodor József több alkalommal törekedett a templomba igyekvőket magához csábítani, és amíg Vidra Ferenc misézett, vagy gyóntatott, a vendéglátóhelyen cigányzenészek muzsikáltak. Ezen tényezők is alátámasszák, hogy a lelkipásztor és a fogadós között a konfliktushelyzet összetett volt. A miséken rendetlenkedőket, tolakodókat nevelő célzattal testi fenyítéssel büntette a pap. A tűzesetnél az oltás megszervezése, a részeg fiatalok megintése, mind a plébános erkölcsbírói szerepkörére mutatnak rá. A kollektíva által nem érkezett panasz Vidra Ferenc viselkedésével kapcsolatosan. Virth Mihály kapornaki plébános, kanizsai alesperes és az ollári plébános közötti konfrontáció egy egyházfegyelmi problémából bontakozott ki. Az alesperes megfeddte liberális szellemű káplánját, Vizy Józsefet bajusz és szakáll viselete miatt. Tulajdonképpen a kapornaki káplán normaszegéséből kerekedett vita az ollári plébános és közvetlen elöljárója, a kanizsai alesperes között. A fő konfliktusforrás az volt, hogy a plébános a segédlelkész védelmére kelt, amellyel közvetlen elöljáróját bírálta felül egyházi és világi vendégei előtt. Vidra Ferencnek ugyan voltak vitás helyzetei az egyházmegyei hatósággal (amint láttuk paptársával), valamint egy hívővel is, de fegyelmi problémái miatt nem sorolható a „rossz pap kategóriájába".

Badacsány Borbála azzal, hogy negatív megjegyzést tett a gazdasszony erkölcseire, magára haragította a csicsói plébánost. Ezzel az asszony tulajdonképpen a lelkipásztor erkölcsbírói szerepét

[942] A plébános fegyelmi ügyeinek kategorizálásáról, illetve rövid vázlatukról lásd. Melléklet I.8–9. táblázat.

illette kritikával. Azonban a plébános és az asszony között húzódó ellentétek ennél jóval összetettebbek voltak. Az ügyben a lokális közösség kollektíven állt ki a plébános mellett, ugyanis többszöri felszólítást megelőzve elvárták a lelkipásztortól, hogy a misét zavaró, a falubeliek között viszályt szító asszonyt megintse. Ez volt a jelentősége annak a jelenetnek, mikor Nemesovits János az összegyűlt tömeg előtt büszkén mutatta az asszonyon eltört somfa pálca darabjait. Vidra Ferenc ollári plébános nézeteltéréseiről szóló fejezetben is szó volt arról, hogy a hívő közösség nem panaszolta be a főpásztornál lelki vezetőjét azért, mert a plébános a misét zavaró fiatal ellen testi fenyítést alkalmazott, vagy egyéb olyan esetben sem, amikor az erkölcsi kihágásokat testi fenyítéssel büntette. Nemesovits és Vaszary István közti ellentétnek is van egy olyan olvasata, hogy 1840 őszén, a füredi esperes kerületi korona előestéjén, az alesperes "rossz papnak" nevezte Nemesovitsot, aki ezért késsel támadt közvetlen elöljárójára.

A veszprémi egyházmegye papságának (1840–1855) társadalmi összetételére jellemző, hogy 274 papból 116 nemesi származású volt. A 19. század közepére megnövekedett az egyházi hivatást választó azon személyek aránya, akik származásukat tekintve nem a kiváltságos rétegek csoportját erősítették, hanem polgárok, hivatalnokok, esetleg földműveléssel foglalkozó családokból származtak. Azon klerikusok esetében, akiknek az édesapja iskolamester, segédtanító, kántor, vagy orgonista volt, mivel ezek a foglalkozások szorosan kötődtek a falusi vagy mezővárosi plébániákhoz, anélkül, hogy részletesen megvizsgálnánk az adott pap gondolkodásmódját, feltételezhető részükről a vallásos meggyőződés, mint motivációs tényező. A szerényebb anyagi környezetből érkezett, azonban tehetséges fiatal számára ahhoz, hogy lehetősége legyen a társadalmi felemelkedésre, a legmegfelelőbb közegnek az egyházmegyék központjában lévő szemináriumok bizonyultak.

A 8. táblázatban szereplő 48 egyházi személy, akik bármely jellegű normaszegést illetően érintettek voltak, közülük 30-nak ismerjük a származását.[943] Ebből 14 fő nemes[944] a többi 16 pap javarészt iparos, polgári és értelmiségi családokból származott. Ez egy meglehetősen csekély adat, hogy összefüggést keressünk a származás és a kihágások között. Az a tény azonban konkrét forrásokkal támasztható alá, hogy Szalay Sándort vagy Nemesovits Jánost, illetve néhányukat, a honvédséghez csatlakozó egyházi személyek közül, mint például Trimel Sándort vagy Kukacz Istvánt nagy valószínűséggel a karrierlehetőség motiválta az egyházi pálya felé.

Amennyiben a származást helyezzük kiindulópontnak, akkor abból hellyel-közzel következtethetünk a motivációra is az egyházi pályát illetően. Jó példaként szolgál a felvetett kérdésre az értekezés egyik „főszereplője” Szalay Sándor származása. Édesapja uradalmi tisztviselő volt, szerzett nemességgel, kisebb földbirtokkal (Gyülevíz) rendelkezett. Testvérei közül Imre, Sándorhoz hason-

[943] Melléklet I.8. táblázat.
[944] A 14 nemesi származású személyek közül 2 fő agilis volt. (Iparos mester apa, nemesi származású anya.). Vö. Melléklet I.8. táblázat.

lóan a papi hivatást, míg testvérük Lázár a jogi pályát választotta. Nemesovits János esetében ez idáig még nem találtam olyan adatot, amely konkrétan származását feltüntette volna. Meglátásom az, hogy karakterében a nemesi mentalitás érződött leginkább. Azonban írásaikban történt olyan utalás mindkét pap részéről, amelyből arra lehet következtetni, hogy ők az egyházi pályában elsősorban karrierlehetőséget láttak. Az egyházmegye papságának korfája elöregedő volt a tárgyalt korszakban. A plébánosi hivatalviselés és ezzel párhuzamosan a kápláni szolgálat időtartama kitolódott. Míg egy plébános hivatali ideje átlagosan 28 év volt, ebből következett, hogy az egyházmegyei szemináriumból kikerült, frissen felszentelt papoknak akár 9 évet is várniuk kellett arra, hogy plébániai javadalomhoz jussanak. Az egyházmegyében évente átlagosan 8 végzett növendéket szenteltek pappá 1840 és 1855 között. Ezzel párhuzamosan 129 pap hunyt el tizenöt év alatt. Az egyházmegyében 220 plébánia volt, ebből 26 helyen látták el a lelkipásztori szolgálatot valamely szerzetesközösség tagjai.

Megállapítható a vizsgált plébánosi panaszok elemzéséből, hogy az 1848–1849-es forradalom és szabadságharchoz csatlakozó egyházmegyés papok közül, nemcsak kizárólag a hazafiasság vezethette a káplánokat a hadszíntérre, hanem feltételezhető részükről egy jobb, anyagilag stabilabb életperspektíva reménye is. Kukacz István, Trimel Sándor, Görgei István, mindhárman eklatáns példái azoknak a személyeknek, akik belefáradtak abba, hogy hosszú időn keresztül segédlelkészi pozícióban voltak. Az ő esetükben előjött a világi ruhaviselet, bajusz és szakáll növesztés, hölgyek társaságának a sűrű keresése, amelyek egyértelműen arra mutatnak rá, hogy a liberális szellem hatással lehetett gondolkodásmódjukra. Ezeknél a papoknál az életpályájuk vizsgálata során nem tapasztaltam felemelkedést az egyházi hierarchiában, szinte mindvégig káplánok maradtak, emellett esetükben a normaszegések különböző típusai visszatérő jelleggel fordultak elő. Tomcsányi Istvánnál is megfigyelhető, hogy 14 év kápláni szolgálatot követően lett adminisztrátor, majd javadalmas plébános. Utóbbi lelkipásztort például paptársai makacs természetűként jellemezték.[945]

Mivel az értekezésben szereplő személyeknél részben, vagy egészben kimutatható, hogy az egzisztenciális stabilitás lehetősége meghatározó tényező volt a pályaválasztásban, ezért arra a következtetésre jutottam, hogy a fegyelmi problémák összefüggésbe hozhatóak a motivációs tényezők milyenségével. Aki karrierlehetőséget keresett az egyházban és pályafutása során stagnált helyzetet tapasztalt (pl: kápláni szolgálat idejének kitolódása), jobban fennállt a különböző normaszegések elkövetésének lehetősége, mint azoknál a személyeknél, akiket például a mélyen vallásos édesanya, vagy a helyi plébános mellett tevékenykedő kántortanító, orgonista, apa személye vonzott az egyházi pálya irányába.

A káplánok esetében, a karrierjükben tapasztalt stagnált helyzetnek lehettek olyan következményei is, mint láttuk, hogy a segédlelkész az egyházi pályán tapasztalt kudarcélmény hatására az

[945] Melléklet I.8–9. táblázat.

alkoholba menekült, ebből következett a botrányokozás, hivatali kötelezettségeinek elhanyagolása, a verekedés, a szexuális jellegű bűntettek elkövetése, emellett, hogy nehezen tűrte az alárendeltséget, engedély nélkül elhagyta plébánosát. Ez a konstelláció érvényesült többek között az egyik atipikus egyén, a már fentebb említett Szalay Sándorra vonatkoztatva is. A kidolgozott esetekből látszik, hogy az egyházmegye demográfiai helyzete, mint külső körülmény növelhette a különféle erkölcsi normaszegések elkövetésének esélyét.

Az egyházi büntetések két félék lehettek. Javító jellegűek, azaz gyógybüntetések, amelyek arra irányultak, hogy az egyház a makacs, de ettől függetlenül még javíthatóként minősített, valamiféle kihágást elkövető tagját javulásra ösztönözze, valamint bosszuló jellegűek, amelyeket az egyház a javíthatatlannak látszó vétkesek ellen alkalmazott, amelyek az egyházi törvények tekintélyének fenntartását voltak hivatottak szolgálni. Az utóbbi esetben is megmutatkozik a vétkes személy megtérítésére való irányultság. Ide tartoztak az egyházi hivatal gyakorlása és a haszonélvezet alól történő felfüggesztés, a javadalomvesztés, a letétel, illetve legsúlyosabb esetben az egyházi rendből való kivetkőztetés. [946]

Ezt az ítéletet azokra az egyházi személyekre mondták ki, akik közfenyítés alá eső súlyos bűncselekményeket követtek el. Ilyen volt például a gyilkosság, vagy a felségsértés. A bűnös egyént, mielőtt kiszolgáltatták volna a világi bíróságnak, az egyházi rend minden jogától, beleértve a papi jellegtől is ünnepélyes szertartás keretei között megfosztották. A veszprémi egyházmegyében ilyen súlyos bűncselekmények elkövetésére nem került sor. Az általam vizsgált esetek közül a legsúlyosabb ítélet, amit az egyházmegyei bíróság kiszabott, az Gyömörey Lajos felekezetváltásának ügyében történt. Az ő büntetése letétel volt, és kiközösítés a katolikus egyházból. Ennek következtében a vétkes egyént az egyházi rend és hivatal minden jogának gyakorlásától eltiltották, viszont ebben az esetben a papi jelleg megmaradt. A másik súlyosabb ügy Nemesovits Jánosé volt. A pap annak érdekében, hogy az ellene kezdeményezett hivatalos eljárást elkerülje, 1845. február 12-én önként mondott le csicsói plébániájáról. A papság ellen alkalmazott szoros értelembe vett egyházi büntetések voltak az áthelyezés, amely abból állt, hogy a vétkes javadalmast büntetés gyanánt egy csekélyebb javadalomra, vagy alsóbb rangú hivatalra helyezte át az egyházmegyei hatóság. A javadalomtól való megfosztás, amely során a bűnösnek nyilvánított személy elvesztette javadalmát.[947]

A veszprémi egyházmegyében keletkezett fegyelmi ügyekben a szentszéki bíróság elsődleges célja az volt, hogy a vádakkal illetett személy papi mivolta ne sérüljön. A 9. táblázatból is látható, hogy a fegyelmi problémák miatt elmarasztalt papok ügyében a büntetési forma nagy általánosságban egységes volt. Lehetett elzárás Veszprémben a Szent Pál intézetben, penitenciális gyakorlatok végzése (gyónás, lelkigyakorlat), meghatározott böjti napok tartása (általában szerdán és pénteken)

[946] KAZALY 1877, 679–680.
[947] KAZALY 1877, 698.

vagy morál-, illetve pasztorál-teológia tárgyában, írásban kidolgozott értekezést kellett benyújtania a szentszéki bírósághoz a kihágást elkövető papoknak, és határozott vagy határozatlan időre minden papi funkció gyakorlásában felfüggesztették ezeket a személyeket. Azt az utóbbihoz hozzá kell tenni, hogy az intézetbe küldés még önmagában nem jelentette automatikusan a felfüggesztést. Ezt súlyosabb esetekben alkalmazták, vagy a visszaeső vétkeseknél. Például Görgei István esetében is látható, hogy a felfüggesztés és a kijárási tilalom, azaz a vétkes személy elzárása az alsólakban, az második, illetve harmadik alkalommal történt, miután ugyanazon vádpontok alapján többször marasztalta el a konzisztórium. Nemesovits János az aggpapok házának lakójaként is követett el kihágásokat, mint például a részegeskedés és a garázdaság. Ezt követően szabta ki a bíróság számára az összesen négy hét kijárási tilalmat.[948]

Amennyiben a plébános feljelentette káplánját a püspöki konzisztórium előtt, lépését általában a négyszemközti magánintés előzte meg. Ha a segédlelkész kifogásolható magaviseletében ezek után sem történt érdemleges változás, abban az esetben a plébános hivatalos jelentést címzett a megyéspüspökhöz. Az egyházmegyei hatóság, miután a káplánt írásban megintette, automatikusan áthelyezte egy másik esperes kerülethez tartozó valamelyik plébániára. Ha a segédlelkész kifogásolható viselkedése ellen világi személy vagy a hívő közösség kollektíven emelt panaszt a szentszéki bíróságnál, akkor a püspök, vagy az általános helynök helyszíni vizsgálatot rendelt el. Az illetékes alesperes és egy, a hatóság által kijelölt lelkipásztor, a panaszlevélben foglalt vádak alapján összeállított kérdőpontok mentén hallgatta ki a tanúkat. A konzisztórium a panaszlevelet, a plébános jelentését, valamint a tanúvallomásokat vette alapul. A segédlelkészt ebben az esetben is áthelyezték egy másik állomásra vagy rövid időre (két-három hét) pentienciális gyakorlatok végzésére az egyházmegye „papjavító" intézetébe, vagy valamelyik kolostorba küldték. Amennyiben a büntetésnek kellő foganatja volt, folytatta a pap aktív lelkipásztori tevékenységét. Erre jó példával szolgál Szalay Sándor személye. Mint ahogy az értekezés ötödik fejezetből, valamint a táblázatból is kivehető, fegyelmi problémái miatt kezdetben áthelyezték a papot, majd először nyolc napra (1833), második alkalommal negyed évre (1837) került elzárásra a deficienciába.[949] Ezt követően folytatta a lelkipásztori tevékenységet 1845-ig. Ettől az évtől kezdve, már konstans fegyelmi problémái miatt huzamosabb időt töltött az aggpapok házában.

A fentebb leírtakra szintén jó példa Salamon József esete. A segédlelkész életében visszatérő fegyelmi vétségek voltak, erkölcsi és anyagi jellegű normaszegések, többek között a „nővel való gyanús viszony" és adósságok felhalmozása. Több állomáshelyét is fegyelmi problémák miatt kellett elhagynia a klerikusnak. A kihágások nem jelentettek töréspontot az életpályában, bár kis mértékben késleltethették Salamon József egyházi előmenetelét. Horváth János zalabéri plébános

[948] Melléklet I.9. táblázat.
[949] Melléklet I.9. táblázat.

káplánjának erkölcseit kifogásolta. *„Nem szokásom valakinek kiváltképpen egy ifjú embernek szerencséjét gátolni, nem szokásom az embernek viseletében avatkozni, de ahol ezerek botránkoztatása forog fenn, akkor hallgatni hiba, sőt vétek, és szollani kötelesség."* Kezdte a lelkipásztor 1842. április 19-én kelt levelét, amelyben jelentést tett a megyéspüspöknek káplánja botrányos életéről. Ebből a megjegyzésből is kitűnik, hogy az egyházi hierarchiában történő előmenetelben milyen fontos szerepet játszott, hogy a fiatal pap magaviseletével, erkölcseivel milyen benyomást gyakorolt plébánosára.[950] A lelkipásztor szándéka nem az volt, hogy Salamon József ellen hivatalos szentszéki vizsgálatot kezdeményezzen és ezáltal hátrányos helyzetbe hozza a fiatal segédlelkészt. Salamon József 1842 májusában a nemesvidi plébániára került. Az új plébánossal sem volt felhőtlen a viszonya, ugyanis alig töltött néhány hónapot állomáshelyén, az egyházmegyei hatóság máris máshová helyezte. Így került Salamon József Nemesvidről Pacsára (1842. október 28-án), szintén segédlelkészi pozícióba.[951] A dokumentumban a plébános kitért a káplán goromba természetére, kicsapongó életvitelére, továbbá kifogásolta a lelkipásztor a segédlelkésznek, háztartásában tanúsított békebontó magatartását is. Az előző plébános ugyan semmi konkrétumot nem említett, azonban sejteni lehet, hogy valószínűleg mindkét helyen ugyanazon problémák ismétlődéséről volt szó, tehát a káplán két plébániát is fegyelmi vétségek miatt volt kénytelen elhagyni meglehetősen rövid, mindössze néhány hónap leforgása alatt.

Ha egy világi személy, vagy a lokális közösség tagjai közösségileg emeltek panaszt a plébános ellen, akkor is sor került helyszíni szemlére. Senkit nem helyeztek át másik állomáshelyre, vagy nem fosztottak meg a javadalmától anélkül, hogy a szentszéki bíróság ki nem vizsgálta volna az ügyet. A Vidra Ferenc ollári plébános és a szepetki fogadós, Fodor József és felesége közötti konfrontációból, vagy a Nemesovits János és Badacsány Borbála közötti ellentétekből is kimutatható, hogy a megyéspüspök arra törekedett, hogy a felek a felmerülő problémákat próbálják meg magánúton elintézni és egyességre jutni, hogy az ügyek semmi esetre se kerüljenek a világi bíróság hatáskörébe. Fodor József, Vidra Ferenc ellen Zala vármegye törvényszéke előtt tett feljelentést 1843 tavaszán. A reformkori országgyűléseken egyre inkább politikai túlsúlyba került liberális képviselők arra törekedtek, hogy a feudális társadalmi berendezkedés sajátosságainak számító kiváltságokat eltöröljék. Mindkét ügy hátterében társadalomtörténeti szempontból az egyházi bírósági kiváltság (*privilegium fori*) megszüntetésének kérdése húzódott meg. Zala vármegye törvényszéke együttműködött a szentszéki bírósággal, és az ügyben végül az egyházi fórum hozott döntést. Amennyiben a megállapodás nem született volna meg a Fodor házaspár és a plébános között, a konzisztórium abban az esetben alkalmazott volna valamely egyházi büntetést Vidra Ferenc számára. A másik esetben is megállapodás született a konfrontálódó felek között.

[950] VFL I.1.44. 280/1842. Vö. Melléklet II.13.1.
[951] VFL I.1.44. 660/1842.

Pongrácz György vörsi plébános (1842–1860) feszültség teljes viszonyát a hívő közösséggel a konzisztórium úgy próbálta rendezni, hogy meghagyták a lelkipásztornak, hogy mindenekelőtt kössön békét híveivel. Amennyiben a hívő közösség és a plébános kapcsolatában nem történt pozitív irányú változás, abban az esetben a hatóság javadalomcserére szólította fel a bevádolt lelkipásztort.[952] Amennyiben olyan súlyos fegyelmi vétségről volt szó, mint például a templom vagyonának hűtlen kezelése, vagy súlyos fegyelmi problémák eszkalálódása merült fel, mint ahogy Nemesovits János esetében láttuk, a megyéspüspök kénytelen volt megindítani a kompromittált lelkipásztor ellen a hivatalos javadalomfosztó eljárást. Ahogy a 9. táblázat adataiból, illetve az elemzett forrásokból is kitűnik, általánosságban a konzisztórium enyhébb büntetéseket alkalmazott. Szubjektív megjegyzést is olvashatunk például Fittler Gábor fegyelmi ügyeivel kapcsolatos, 1846. december 11-én kelt szentszéki határozatban, amely a dokumentum szélén, betoldásként szerepel, ugyan közvetett formában, de utal a szentszéki bíróság ítélethozatalára is. *„Noha a fentemlített súlyos vétkek még egyéb szigorú fenítéket is érdemelnének, a szentszék mostanában elálva egyéb büntetéstől, remélve tisztelendőséged magába szállását.”*[953]

A megyéspüspöknek, amennyiben bírói eljáráson kívül tudomására jutottak olyan körülmények, mint például egy titokban maradt bűntény vagy fegyelmi vétség, abban az esetben a lelkipásztort, bűnvádi eljárás megindítása nélkül felfüggeszthette hivatalának gyakorlása alól. Az értekezés harmadik fejezetében bemutatott Móritz János felfüggesztése pont ez alapján történt.[954] Büntethették úgy is a plébánost, vagy az adminisztrátort, hogy áthelyezték egy csekélyebb javadalmú plébánia élére, vagy az elmarasztalt személy újra káplán lett. Móritz János gyékényesi adminisztrátort, miután bántalmazták 1845 tavaszán, az egyházmegyei hatóság a badacsonytomaji plébániára helyezte. Az ottani plébános, Tikos István Nagyrécsére került. A nagyrécsei lelkipásztorból, Varga Jánosból, így lett Pongrácz György vörsi plébános oldala mellett szolgáló káplán. Az elmozdítás hátterében valószínűleg valami fegyelmi probléma állhatott. Az egyházmegyei hivatal részéről ebben az esetben büntetésről beszélhetünk és példa arra, hogy a javadalmas plébánosból káplán lett. Pongrácz György, 1849. szeptember elején, már el akarta oldala mellől tetetni Vargát, ám levelében nem közölt konkrét tényeket, ezért a konzisztórium nem teljesítette a plébános kérését.[955] A vörsi segédlelkész ellen feljelentés érkezett a keszthelyi katonai várparancsnoksághoz, miszerint 1849. szeptember 16-án, egy helyi kocsmában sértő megjegyzéseket tett az uralkodó család tagjaira. Sczitovszky János esztergomi érsek (1849–1866) levélben kérte a veszprémi szentszéki bíróságot, hogy fenyítsék meg a politikai jellegű kihágást elkövető klerikust. A tanúvallomások nem támasztották

[952] Pongrácz György normaszegéseinek jellegéről és az ügy vázlatos adatairól lásd: Melléklet I. 8–9. táblázat.
[953] VFL I.1.44. 867/1846. Szentszéki ülés jegyzőkönyve, 1846. december 11.
[954] Ez az úgynevezett *„suspensio ex informata conscientia*”, amely már a trienti zsinattól kezdve létezett az egyházi igazságszolgáltatásban. Vö. KONEK 1863, 469.
[955] VFL I.1.44. 441; 442/1849. Pongrácz György kérelme és Szmodis János általános helynök válasza. 1849. szeptember 4.; szeptember 12.

alá a vádat, Varga János pedig egyszerűen letagadta. A konzisztórium felmentő határozatot hozott a káplán ügyében.[956]

Jó példa az egyházi hierarchiában történő visszaesésre Pflum János jásdi plébános esete is. A jásdi plébánián, 1845. május 20-án tartott egyházlátogatás alkalmával Pflum János ellen több súlyos vádak, nevezetesen pedig a templom pénzeinek hűtlen kezelése tűnt ki, amelynek következtében a lelkipásztor az ellene támasztott eljárás kétes végkimenetelétől tartva, javadalmáról önként mondott le. A püspöki szentszék tagjai az említett plébános viselkedését meglehetősen indulatosnak találták, sőt még meg is jegyezték róla, hogy Pflum János *„elméjében is megháborodottnak látszanék”*. A hivatalos eljárás lezárásaként az a határozat született, hogy mielőtt az elmarasztalt pap alkalmazást nyerne, tartsák Veszprémben szoros megfigyelés alatt a ferences rend zárdájában, határozatlan időre. Így bizonyosodjanak meg arról, hogy a továbbiakban alkalmazható e az elmarasztalt pap a lelkipásztori szolgálatban, vagy sem. A következő évben Pettendre helyezték káplánnak. Tehát javadalmasból kisegítő lett.

Az 1849 nyarán kinevezett esztergomi érsek Sczitovszky János, már hivatalának kezdetén arra törekedett, hogy mentse a világi hatalom által elítélt egyházi személyeket és elérje, hogy fegyelmi ügyeik tárgyalása az egyházmegyei bíróságok hatáskörébe kerüljenek. A forradalom és szabadságharcban részt vett klerikusok egy részét sikerült a hercegprímásnak kivonnia a vésztörvényszékek eljárása alól. Többségüket egyházi fenyítékben részesítették, majd egy rövid idő elteltével újra alkalmazták őket a lelkipásztori szolgálatban.[957]

Ranolder János a veszprémi egyházmegyében a forradalom és szabadságharc ideje alatt kompromittálódott papjait azáltal mentette meg a börtöntől, hogy a konzisztórium elé rendelte és kolostorokba vagy a deficienciába küldte őket. Amikor a katonai hatóság kereste ezeket az egyháziakat, a főpásztor azt a választ adta, hogy már büntetve vannak és jelenleg is büntetésüket töltik.[958] A veszprémi egyházmegye papságának, az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc során tanúsított magatartásáról szóló esperesi jelentésekből kivehető, hogy az egyházkerületeket képviselő alesperesek védték a papokat és a körülmények áldozataként mutatták be őket, többnyire dicsérték kerületük papságának a forradalmi időszakban tanúsított császárhű magatartását.[959] Az egyházmegye és a magyar kormány kapcsolata meglehetősen feszült volt 1849 nyarán, több pap is vizsgálati fogságba esett (például Huszár György sümegcsehi plébános), de fizikai bántalmazásukra nem került sor.[960] Zakar Péter egy 2024-ben megjelent tanulmányában említette, hogy a forradalmat követően

[956] VFL I.1.44. 609/1849.; TAMÁSI Zsolt 2009, 379.
[957] ZAKAR 1999, 105; TAMÁSI Zsolt 2009, 358.
[958] ADRIÁNYI 2009, 47.
[959] TAMÁSI Zsolt 2009, 358.; ZAKAR 2024, 104.
[960] ZAKAR 2024, 103.; FOGL 2015, 4–10.

a veszprémi egyházmegyéből egyetlen pap sem volt börtönben.[961]

A püspökség katonának állt papjai közül például Lakner Sándor, Tartsay József, vagy Papp Károly a deficienciában történő rövid elzárást követően folytatták lelkipásztori pályafutásukat, ahogy a papok nagy többségénél elmondható. Kukacz Istvánnál, Trimel Sándornál, illetve Görgei Istvánnál sem jelentett a forradalom és szabadságharcban való részvétel és annak következményei a karrierjükben töréspontot, azonban esetükben a normaszegések különböző típusai megmutatkoztak, mind 1848-at megelőzően, mind az eseményeket követően.

Szalay Sándor, Fittler Gábor, Nemesovits János, Kováts Ignác, Gyömörey Lajos írásainak narratívájában hasonló sémák fedezhetőek fel, amelyek érvényesek lehetnek akár más, „mérsékelten" szélsőséges egyházi személyek (mint például Pflum János) leveleinek esetében is. A papság által írt levelek stílusát tekintve lehettek hivatalos, félhivatalos, valamint magánlevelek. A források tartalmi szempontból történő elemzése kapcsán két típust különböztethetünk meg. Az egyikben a pap kilátástalan helyzetét, romló egészségügyi állapotát ábrázolta részletekbe menően, erős érzelmi megnyilvánulások között, míg a másikban erényeit, egyházi pályafutásában elért eredményeit erősen stilizált formában mutatta be. A két csoport nem különül el élesen egymástól. Szalaynál, Nemesovitsnál, Kovátsnál, Gyömöreynél egyformán megállapítható, hogy folyamodványaikban nehéz körülményeiket, sérelmeiket erős emocionális képek használatával kívánták érzékeltetni, amelynek közvetlen célja az volt, hogy pozitív hatást gyakoroljanak a megyéspüspökre vagy az általános helynökre, mint címzettre. Ez a megállapítás azonban nem csak a folyamodványok, tisztázó levelek vonatkoztatásában állja meg a helyét, hanem a többi, a szentszéki bíróságon keletkezett konzisztoriális iratanyag tekintetében is érvényes lehet. A hivatalos adminisztrációban vagy a bíróságokon keletkezett dokumentumokra (panaszlevél, tisztázó levél, tanúvallomás) is jellemzőek, hogy az író mondanivalóját, érzelmeit, gondolatait a körülményekhez igazította. A mindennapi élethez közelálló forrástípusokban, mint például a levelekben is jelen vannak erőteljes irodalmi utalások (a vizsgált papok tollából keletkezett dokumentumokban elsősorban a Szentírásból vett példabeszédekből származó idézetek, mint például a tékozló fiú története (Luk, 15.), érzelmeket kifejező szóbeli modellek, amelyek a meggyőzés eszközei.

A fegyelmi problémával küzdő egyházi személy esetében felmerül a felelősség vállalás teljes, vagy részleges hiánya és az ebből következő „bűnbakkeresés", a „rejtett ellenségek keresése" és ezzel összefüggésben a püspöki pártfogás vélt vagy valós hiánya közvetett vagy közvetlen formában. Az egyházi hierarchiában, –ebből következett, hogy a társadalomban is– tapasztalt stagnált helyzetet, tőlük független körülmények, személyek negatív irányú hatásának tudták be. Szalay Sándor helyzetét, hibáját mások szervezkedésének tulajdonította. Sérelmei között szerepelt, hogy amióta pappá szentelték (1828), a megyéspüspök őt minden alkalommal a legsilányabb plébániákra és a

[961] ZAKAR 2024, 104.

legkeményebb szívű, erkölcstelen plébánosok oldala mellé helyezte segédlelkészi szolgálatra. Mivel ezek a lelkipásztorok Szalay saját bevallása szerint a cselédség szavára jobban adtak, mint a káplánéra, nem alakult ki velük szemben a bizalom és mivel a magányt, az állandó olvasást egy idő után megunta, az iskolamesterek társaságát kereste. Körülményeiért hol korábbi plébánosait, hol a szolgáló személyzet tagjait, vagy pedig más egyéb tényezőket tett felelőssé. Nemesovits János is többször írt arról, hogy valaki az egyházmegyéből rágalmakkal illette, ami miatt a püspök támogatását elidegenítette tőle. Az ellene indított per hátterében káplánja, Zalka János alakoskodását gyanította. Kováts Ignác egyrészt a veszprémi püspököt, másrészt a pozsonyi irgalmas rend tagjait hibáztatta sorsának alakulásáért. Egy 1848-as levelében azon gyanújának adott hangot, amely szerint a szerzetesek meg akarták őt mérgezni. Gyömörey Lajos a pápai felmentő határozat késésének hátterében szintén összeesküvést sejtett. Pflum János írásaiban is megjelenik a „bűnbakkeresés", ebből kifolyólag a „püspöki pártfogás vélt vagy valós hiánya", valamint a kilátástalanság és a szégyenérzet. Ebből a szempontból a pap levelei párhuzamba állíthatók Szalay Sándor, Nemesovits János, Kováts Ignác vagy akár Gyömörey Lajos írásos megnyilvánulásaival. Az utóbb említett pap leveleiben is megmutatkozott a szégyenérzet, a félelem attól, hogy bűnei miatt előkelő családja előtt hiteltelenné válik. Az egyházi hierarchiában történő előmenetelben tapasztalt stagnált helyzet mögött Pflum János „rejtett ellenségeket" sejtett, amely álláspontjának több levelében is hangot adott. Például egy 1842. március 17-én kelt írásában konkrétan megnevezte a jásdi iskolamestert, mint szerencséjének akadályozó tényezőjét. *„Szenvedtem is már eleget Jézus szőllőjében, leginkább mesteremtől,* (…) *s innen a sok rágalomteli személyem elleni alávalóság* (…)*."*[962] A plébános egy 1843. szeptember 1-jén kelt írásában, már keményebb szavakkal illette az iskolamestert, Urbányi Antalt: "*Íveket tölthetnék meg legsúlyosabb panaszokkal, legkivált papgyilkos mesteremre vonatkozókkal, de nem teszem, mert pártfogóm nincs; pénzem sincs* (…)."[963] A dokumentumok narratívájában megjelenő „bűnbakkeresés" séma valamennyi esetben a felelősség hiányát feltételezi. A felelősség más személyekre, illetve a körülményekre való hárítása az egyházi pályafutásban bekövetkezett kudarcélmény magyarázataként szolgált.

Antropológiai szempontból liminális szakasz az életpályában. A fogalom egy átmeneti időszakot jelöl. Ez egy ember életében akár jelenthette a papszentelést, vagy egy szerzetesközösséghez történő csatlakozást is. A papjavító intézetben büntetés gyanánt huzamosabb időre való elzárás (határozott vagy határozatlan időre), vagy az egyházi pályafutásban tapasztalt stagnált helyzet is, az elemzett írásos megnyilvánulások szemszögéből szintén átmeneti időszakra mutatnak rá. A liminalitás úgy jelenik meg a levelekben (például Nemesovits János és Kováts Ignác esetében), hogy magukat üldözöttként, száműzöttként határozták meg. Szalay Sándor a

[962] VFL I.1.44. 191/1842. Pflum János levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz. 1842. március 17.
[963] VFL I.1.44. 473/1843. Pflum János levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz. 1843. szeptember 1.

deficienciában való tartózkodását a „szégyenkő” -höz hasonlította. Az időszak jellemzői az átmenetiségen kívül a bizonytalanság, jövőkép nélküliség. A bővebben kidolgozott esetekben azoknál az egyházi személyeknél, akiknek karrierjük vizsgálata során különböző jellegű fegyelmi vétségek mutathatók ki, megfigyelhető egy-egy esemény, vagy eseménysorozat, amely töréspontot jelentett az életpályában. (Szalaynál a „Kisbári-eset”; Kovátsnál a „Sümegcsehi-eset”; Nemesovitsnál az idős asszony bántalmazása, valamint a csicsói plébánián töltött időszak; Gyömörey Lajosnál a csabrendeki plébániáról történt áthelyezés, valamint az ezt követő felekezetváltás).

A folyamatosan fegyelmi problémával küzdő egyházi személyek írásában megjelent, vélt vagy valós élethelyzetükből való szabadulás alternatívájaként az elmúlás gondolata. Jó példával szolgálhat erre a felvetésre Pflum János 1840-es években írt két folyamodványa is. A lelkipásztor valamennyi levelében kilátástalan egzisztenciális helyzetéről adott számot. Folyamodványaiban szorult helyzetének végkimeneteleként az elmúlást jelölte meg, azonban a halál itt is, akárcsak Fittler Gábor leveleiben, csupán gondolati síkon jelent meg. A „halál” esetében beszélhetünk „lelki halálról”, azaz aposztáziáról, amely az egyik legnagyobb bűn volt, amelyet egy felszentelt pap elkövethetett, azaz, hogy hitét, egyházát megtagadta; emellett beszélhetünk a „testi halálról”, vagyis az öngyilkosság kérdéséről, amelyet a katolikus egyház szintén súlyos bűnnek tartott. *„Higgyem e, hogy akarnák szegény bűnös lelkem halálát, vagy vesztét, és nehogy megtérjek és éljek?* - írta Pflum 1840. június 25-én kelt levelében.[964] Egy másik idevágó gondolat a pap egy, 1842 decemberében kelt írásából, amelyben a püspöki pártfogásért könyörgött: *„Testi és lelki életemet ezennel leteszem lábaihoz, ha atyai jobbját nyújtja, élni fogok, ha nem vesztve vagyok, de nem csak én, hanem édesanyám is* (…)”.[965]

Ha jól megfigyeljük akár ezeket a megjegyzéseket, akár Fittlerét, láthatjuk, hogy ezek csak retorikai fogások, amelyek arra irányultak, hogy hatást gyakoroljanak a püspök lelki világára. A szövegekben az író úgy rekonstruálta önmagát, hogy a címzett „elvárásainak” megfeleljen. Kováts Ignác áldozópap esetében mind az aposztázia, mind az öngyilkosság gondolata felmerült. Szalay Sándor 1850. szeptember 4-én kelt levelében konkrétan kitért arra, hogy Nemesovits Jánost a deficientiában átélt körülmények késztették lépésének megtételére, hogy felekezetet váltson. Johannes Kremnicskó pozsonyi apát-kanonok konkrétan figyelmeztette arra Zichy Domonkost, hogy attól tart, Kováts Ignác is fontolgatja az aposztáziát; továbbá arról számolt be a főpásztornak, hogy a büntetését töltő egyházi személy elhagyta a reverendát, helyette pantallóban és csizmában járt, valamint szakállat növesztett magának. Természetesen nem zárható ki, hogy a büntetésüket

[964] VFL I.1.44. 261/1840. Pflum János levele Kopácsy József püspöki adminisztrátorhoz. 1840. június 25.
[965] VFL I.1.44. 790/1842. Pflum János levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz. 1842. december 8. Pflum János leveleire további példák: VFL I.1.44. 396/1840; 191/1842; 404, 473/ 1843; 109/1844; 552, 575/1847; 847/1848.

töltő egyháziakat foglalkoztathatta az aposztázia vagy öngyilkosság gondolata, mindent összevetve én ezeket a megjegyzéseket nyomatékosító célzatnak vélném inkább. A veszprémi egyházmegye területén, a 19. század közepén összesen öt felekezetváltás történt. Az érintett személyek közül Hollermayer Ignác és Heiszler József piarista szerzetesek voltak, Tripammer Antal az esztergomi főegyházmegyében szolgált, azonban felekezetváltása a paloznaki plébánián történt. Csak Gyömörey Lajos és Nemesovits János voltak a veszprémi püspökség, a témára vonatkozó világi papjai. Mindkét eset mögött, egy, az „átmeneti élethelyzetből" való szabadulás alternatívája húzódhatott meg. Azonban láttuk, hogy ez egyik esetben sem jelentett megoldást, ugyanis az az időszak, amíg visszatérésüket kérték a katolikus egyházba, egy újabb liminális időszak nyitányát jelentette. Szalay Sándor fentebb említett levelében további „kilépési" alternatívát is felhozott az aposztázián kívül.

A deficienciában történt viszontagságok, kilátástalan helyzet következményeként többen megszöktek onnan (Farkas Ignác, Polány János), katonának álltak, akik a csatatéren vagy kórházban vesztették életüket (név szerint Görgei Istvánt és Pflum Jánost említette). Görgei István esetében a gondolat, hogy katona lesz vagy felekezetet vált, már azelőtt megfogalmazódhatott, mielőtt bekerült volna az Agg Papok Házába. Azonban a katonaság is egy átmeneti időszak. Gondolok itt azokra a papokra, akik egy időre félretették hivatásukat és elmentek a nemzetőrséggel, vagy csatlakoztak a honvédséghez. Mihalovits József nemesvidi plébános egy levelében említette, hogy káplánja 1846. november 3-án elhagyta a plébániát és Győrbe tartott, hogy segítséget, pártfogást kérjen a győri püspöktől (Sztankovits János, 1838–1848). A plébános elmondása alapján Görgei a fuvaros előtt jelentette ki, hogy vagy katona lesz, vagy kálvinista.[966] Pflum Jánosnál sem gondolnám, hogy teljes mértékben a deficienciában tapasztalt negatív hatások késztették volna lépésére, sokkal inkább az egyházi hierarchiában történő visszaesés, illetve az ezt követő átmeneti időszak. Gyömörey Lajosnál szó esett arról, hogy édesapjával Szombathelyre készültek, hogy kieszközöljék a pap áthelyezését a szomszédos egyházmegyébe. Nemesovits János, miután felekezetváltását követően visszatért a katolikus egyház kötelékébe, áthelyezését kérte a pécsi egyházmegyébe. Terveit siker koronázta, hiszen először Kányán, mint kisegítő, majd Vásárosdombón, mint adminisztrátor tevékenykedett.

A büntetés alatt álló egyházi személyek által írt panaszos folyamodványoknak, kérvényeknek alapos, párhuzamos elemzéséből aránylag körvonalazható a *deficiencia* „árnyoldala" attól függetlenül, hogy a bántalmazások, az erőszakosság valóságalapja csak részben bizonyítható. Számos, az intézmény falai között húzódó konfliktusról rántották le a leplet. Az esperes kerületi koronákon készült jegyzőkönyvekből is kivehető, hogy az aktív lelkipásztori szolgálatot végző papság megkülönböztette azokat a papokat, akik idős koruk, romló egészségi állapotuk miatt

[966] VFL I.1.44. 736/1846. Mihalovits János nemesvidi plébános jelentése, 1846. november 15.

tartózkodtak a Szent Pál Intézetben, azoktól a paptársaiktól, akik fegyelmi problémák miatt voltak az intézmény lakói. Az elmarasztalt egyházi személyek által írt dokumentumokból szubjektív jellegükből adódóan nem lehet általános tényeket megállapítani az Agg Papok Házára vonatkoztatva, azonban ezekből a forrásokból arról, hogy az egyén miként látta saját helyzetét, miként viszonyult közvetlen környezetéhez, ehhez milyen érzelmi reakciókat társított; ezekre a kérdésekre hasznos információk szerezhetőek belőlük. Szalay Sándor 1850. június 4-én kelt levelében arról írt, miként viszonyulnak a szolgáló személyzet tagjai azokhoz a papokhoz, akik büntetésüket töltötték. *„Ezen intézetben t. i. régi tacticája s bizonyos győzedelmi fegyvere az iszákosságban elmerült, s a papokon uralgó cselédségnek, s az ezzel czimboráló confratereknek, hogy akit elnyomni s gyülöletessé tenni akarnak, s kire maguk bűnét ráerőszakolni vágynak azt szüntelen részegeskedésről vádolják az Elöljáróságnál, ki azt látatlan s vizsgálatlan is, tökéletesen elhiszi, s így itt, valaki akár igyék, akár ne, a részeges nevet, s azt, hogy legbevontabb élete mellett is újabb, s újabb esetekbe is vétke nélkül is ne bonyolódjék* (…) *míg végre egy garázda – megrögzött – makacs – megjavíthatatlan, s a lelkipásztorkodásra alkalmatlannak nyilváníttatik, valamint én is több más, még szelidebb s emberibb bánás mód mellett, az Úr szőlejében jól használható egyénekkel ide jutottam.”*

A cselédség viselkedése jól mutatja, hogy a meghasonlott papok elveszítették tekintélyüket és nehéz volt nekik visszaintegrálódniuk az egyházi hierarchiába; csak jóval később alkalmazták őket a lelkipásztori szolgálatra, de akkor sem javadalmas plébánosként, hanem káplánként, esetleg adminisztrátorként. Az adminisztrátori kinevezés mögött sejthetünk az egyházmegye vezetősége részéről egyrészt egyfajta bizalmatlanságot, ugyanis amennyiben a pap viselkedésében nem történt pozitív irányú változás, akkor a főpásztor könnyebben el tudta helyezni a lelkipásztort máshova, mintha plébánosi kinevezést kapott volna.

Ebben nyilván meghatározó szerepe volt annak is, hogy a 19. század közepén nem igazán volt az egyházmegyében üresedésben lévő plébániai javadalom, vagy ha akadt is ilyen, akkor is elsősorban olyan papokkal kívánták betölteni azokat, illetve azon papok pályázatát részesítették előnyben, akik erkölcsi szempontból kifogástalanok voltak. Az egyházi bíróságok által kiszabott büntetések minden esetben azt a célt szolgálták, hogy a vétkes papok megjavuljanak és minél rövidebb idő alatt alkalmazást nyerjenek a lelkipásztorkodás területén. Azokhoz az egyházi személyekhez, akik botrányaikról elhíresültek, javíthatatlanoknak tartottak, az egyházmegye vezetősége meglehetősen bizalmatlanul viszonyult. Tehát akit többször rendeltek a püspöki bíróság elé különféle erkölcsi vétségek miatt, és ennek következtében valamilyen büntetés lett osztályrészük, nem feltétlenül tette tönkre az illető karrierjét, de az egyházi pályán való előmenetelt negatív irányban befolyásolta, azaz a hierarchiában történő előrelépést, a társadalmi felemelkedést lassíthatta.

FORRÁS-ÉS IRODALOMJEGYZÉK

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

VFL = Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár
VFL I = Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár, Püspöki Levéltára

I.1.2. Circulares
I.1.5. Acta Seminarii Sanctae Annae, *Liber Sacrarum Ordinationum Ab Anno 1806–1845; 1850–1855.*
I.1.7. *Acta et fragmenta visitationis canonicae parochiarum.* (1747–1846).
I.1.8. *Visitatio Canonica,* (1698–1937).
A tárgyalt korszakhoz tartozó anyag (1845–1846), (5 kötet).
I.1.10. *Acta Personalia*
I.1.13. *Conscriptiones proventuum parochialium* (1726–1929).
I.1.44. *Acta Dioecesana*
I.3a.1. *Processus ad poenas ecclesiasticas* (1743–1922).
I.3a.13. *Processus matrimoniales.*

VFL III. 1. = Veszprémi káptalan magánlevéltára

III.1.c. Káptalani ülések jegyzőkönyvei

VFL V. = Espereskerületi levéltár

V.3. Balatonfüredi kerület iratai
V.6. Igali kerület iratai
V.10. Pápai kerület iratai
V.13. Veszprémi kerület iratai

VFL VIII. = Hagyatékok

VIII.31. Pfeiffer János hagyatéka (1897–1983).

VFL IX.7. = Térképek

IX.7.a. no. 49 = Püspöki térképek, Vizer István 1842.

MNL VeML = Magyar Nemzeti Levéltár, Veszprém Vármegyei Levéltár

IV = Vármegyei Törvényhatóság iratai
a.= jegyzőkönyvek
b.= iratok

MNL VeML XV.2. =A Veszprémi Bakonyi Múzeum történelmi iratgyűjteménye (16–19. század).

XV.2.a. A veszprémi püspökség és káptalan birtokpereinek gyűjteménye (1752–1822).

EOL = Evangélikus Országos Levéltár
EOL EDGY = Evangélikus Digitális Gyűjtemények

Gyülekezet- és egyházmegye történetek (kéziratos és nyomtatott); Veszprémi Egyházmegye egyházközségeinek története 1900–1950

NÉMETH é. n. A tési evangélikus egyházközség 1900–1949 története,

(online: https://library.hungaricana.hu/hu/collection/edt_eol_leveltari_gyultort/ megnyitva: 2023. 09. 05; 15:23)

MNL ZVL = Magyar Nemzeti Levéltár, Zala Vármegye Levéltára
Kézirattár:

ZHL KRGY *Zala megyei helytörténeti lexikon kéziratos regesztagyűjteménye* (online: https://library.hungaricana.hu/hu/collection/mltk_megy_zala_hi/, megnyitva: 2023.09.28; 12:30).

Veszprémi Érseki Könyvtár:

KÉZIRAT

BEKE é.n. BEKE, Christophorus: *História diplomatica almae diœcesis Vesprimiensis*, I–III. (é. n.), (Leltári szám: 37018).

NYOMTATOTT PAPI NÉVTÁRAK

Schem. 1814 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1814.

Schem. 1826 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1826.

Schem. 1827 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1827.

Schem. 1829 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1829.

Schem. 1831 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1831.

Schem. 1833 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1833.

Schem. 1835 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1835.

Schem. 1837 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1837.

Schem. 1838 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1838.

Schem. 1840 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1840.

Schem. 1841 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1841.

Schem. 1842 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1842.

Schem. 1843 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1843.

Schem. 1845 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1845.

Schem. 1847 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1847.

Schem. 1851 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1851.

Schem. 1853 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1853.

Schem. 1855 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1855.

Schem. 1857 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1857.

Schem. 1875 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Vesprimiensis*, 1875.

Schem. 1975 Az egyházmegye története. Szerk. MOLNÁR István–SZŐLLŐSI Mihály–KÖRMENDY József–HORVÁTH József, In: *A veszprémi egyházmegye papságának névtára,* 1975, 5–79.

NYOMTATOTT SAJTÓ

NU = Nemzeti Újság
PH = Pesti Hírlap
VH = Veszprémi Hírlap

Katolikus Néplap, II. félév, 3. szám. 1848. július 20.

Katolikus Néplap, II. félév, 35. szám, 1863. augusztus 27.

Magyar Sion, I. évf., 1863.

Nemzeti Újság, 38. évf., 35. szám, 1843. május 2.

Nemzeti Újság, 42. évf. 633. szám, 1848. január 28.

Nemzeti Újság, 42. évf. 635. szám, 1848. február 1.

Nemzeti Újság, 42. évf. 636. szám, 1848. február 3.

Pesti Hírlap, 8. évf. 1028. szám, 1848. február 1.

Pesti Hírlap, 8. évf. 1030. szám, 1848. február 4.

Politikai Újdonságok, 6. évf., 14. szám. 1860. április 5.

Relígio és Nevelés, I. félév. 1845, 26, 31.

Relígio és Nevelés, VI. évf. 29. sz. II. félév, 1848. szeptember 5.

Relígio és Nevelés, VI. évf. 37. sz. II. félév, 1848. szeptember 24.

Religio, 19. I. félév,1854. február 12.

Veszprémi Hírlap, 10. évfolyam, 20. szám, 1848. május

Világ, 1841. 9. szám, 1841. január 30.

NYOMTATOTT FORRÁSOK, FORRÁSKIADÁS, TÖRVÉNYGYŰJTEMÉNYEK

1843/1844-ik évi országgyülési Törvényczikkelyek, egyedüli hiteles kiadás, Pozsonyban. Az országgyűlési irományok hivatalában, Pesten, Landerer és Heckenastnál, 1844.

1847/48-ik évi országgyűlési törvényczikkek, Pozsony, 1848.; (reprint: 1847/8-ik évi Országgyűlési törvényczikkek, Maecenas Kiadó, Budapest, 1988.).

ADRIÁNYI 2017 Esztergomi zsinatok a 19–20. században, ADRIÁNYI Gábor (összeállította, a bevezető tanulmányt írta), MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest, 2017. (Egyháztörténeti Források 13.), (Magyar Történelmi Emlékek, Okmánytárak).

CSÁNKI 1897 CSÁNKI Dezső: *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában*. III. kötet, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1897.

FAYER 1896 *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*. Szerk. FAYER László, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1896. I. kötet. (reprint kiadás éve: 2004).

FEJÉRDY 2018 Az 1822. évi magyar nemzeti zsinat története, FEJÉRDY András (összeállította, a bevezető tanulmányt írta), MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest, 2018. (Egyháztörténeti Források 15.), (Magyar Történelmi Emlékek, Okmánytárak).

FÉNYES 1836 FÉNYES Elek: *Magyarországnak, s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben*, I. kötet, Trattner–Károlyi nyomtatása, Pest, 1836.

FÉNYES 1841 FÉNYES Elek: *Magyarországnak, s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben*, I. kötet, Trattner–Károlyi nyomtatása, Pest, 1841. (javított kiadás).

GÁRDONYI 2017 GÁRDONYI Máté: *Egyházmegyei zsinatok és tanácskozmányok Veszprémben*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2017.

KANÁSZ 2020 *A veszprémi egyházmegye egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1778–1779*, Zala megye I., KANÁSZ Viktor (közreadja és a bevezető tanulmányt írta), Veszprém, 2020. (A veszprémi egyházmegye múltjából 36.).

KANÁSZ 2021 *A Veszprémi egyházmegye egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1778–1779*, Veszprém megye II., KANÁSZ Viktor (közreadja és a bevezető tanulmányt írta), Veszprém, 2021. (A veszprémi egyházmegye múltjából 37.).

LAKATOS–SARNYAI 2001 *„…Eszmék és dolgok zavarában…”. 1848/49 és ami utána következett… Válogatott dokumentumok a Kalocsai Érseki Levéltár 1848─1851 közötti anyagából*. Szerk. LAKATOS Andor─SARNYAI Csaba, Főszékesegyházi Könyvtár, Kalocsai Érseki és Főkáptalani Levéltár, Kalocsa. A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 1. (forráskiadvány).

TANNER I. 1990 *Decrees of the Ecumenical Concils.* TANNER, P. Norman (Ed.), Volume One,

Nicea I. to Lateran V., Sheed & Ward and Georgetown University Press, 1990.

TANNER II. 1990 *Decrees of the Ecumenical Concils,* TANNER, P. Norman (Ed.), Volume Two, Trent to Vatican II., Sheed & Ward and Georgetown University Press, 1990.

WATERWORTH (1848) 1995 *The Council of Trent, The canons and decrees of the sacred and ecumenical Council of Trent,* WATERWORTH, James, (Ed. and trans.), (Dolman, London, 1848), 1995. (Hanover Historical Texts Project). (on-line:https://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1545-1545,_Concilium_Tridentinum,_Canons_And_Decrees,_EN.pdf; megnyitva: 2022.05.12, 12:10)

Papal Encyclicas Online, your guide to online Papal and other official documents of the catholich Curch. (Dokumentumgyűjtemény. Az egyetemes zsinatok határozatait tartalmazza. Alapvető források Tanner és Waterworth munkája!) https://www.papalencyclicals.net/councils. (Megnyitva: 2022.05.12, 11:00).

MTSH 1991 *Magyarország Történeti Statisztikai Helységnévtára, 2. Veszprém megye,* Budapest, 1991.

LEXIKONOK

MKL 1996 1996. *Magyar Katolikus Lexikon*, VICZIÁN János (főszerk.), II. kötet, Budapest,

VHL 1988 *Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona* II., KOVACSICS József─ILA Bálint (SZERK.) Akadémiai kiadó, Budapest, 1988.

VVL 2009 *Veszprém Város Lexikona*, VARGA Béla (szerk.) Veszprém, 2009.

ZHL 1991 *Zala megye helytörténeti lexikona. Keszthely és környéke.* KOVACSICS József, Budapest, 1991.

KÉZIRATOK (Doktori Értekezések)

BEDNÁRIK 2018 BEDNÁRIK János: *Egyház és helyi társadalom a 19. század második felében, Történeti etnográfiai vizsgálat Buda környéki települések példáján*, ELTE-BTK, 2018. (doktori értekezés, kézirat).

DÉNESI 2006 DÉNESI Tamás: *Alsópapság, pasztoráció és egyházi irányítás a 18. századi veszprémi egyházmegyében* (doktori disszertáció), ELTE─BTK, Budapest, 2006.

HORVÁTH-BÁLINT 2019 HORVÁTH-BÁLINT Petra: *Mindennapi élet Heves és Külső-Szolnok vármegyében (1750–1850), Büntetőperek történeti néprajzi vizsgálata,* Doktori értekezés, ELTE–BTK, Irodalomtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2019. (kézirat).

TAMÁSI Anna 2017 — TAMÁSI Anna Éva: *A veszprémi és a székesfehérvári szentszékek törvénykezési gyakorlata házassági perekben 1850–1920, A kánoni házasságjog eljárási intézményeinek fejlődése, figyelemmel a szekularizált állami házassági jog rendelkezéseire*, Doktori disszertáció, Szegedi Tudomány Egyetem, Állam-és jogtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2017, p. 217. (Online: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/3957/1/Tamasi_Anna_Eva_ertekezes.pdf, megnyitva: 2019.12.02., 11:47), (kézirat.).

TANCZIK 2012 — TANCZIK Balázs: *Egyházjogi változások és azok civiljogi hatásai Magyarországon a XIX. század második felében*, Doktori érttekezés (Phd), Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális intézet, Budapest, 2012. (kézirat).

SZULY 2021 — SZULY Rita: Katolikus alsópapság a győri egyházmegye vasvári főesperességében a 18. században. Doktori Értekezés (PhD), Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori Iskola, Pécs, 2021. (Kézirat).

ZAKAR 2018 — ZAKAR Péter: *A Csanádi Egyházmegye az 1848/49-es forradalom és szabadságharc időszakában*, Akadémiai doktori disszertáció, Szeged, 2018. (kézirat).

FELHASZNÁLT IRODALOM, A RÖVIDÍTÉSEK FELOLDÁSA

ADRIÁNYI 1963 — ADRIÁNYI, Gabriel: *Die Stellung der ungari. hen Kirche zum österreichischen Konkordat von 1855*. Róma, 1963.

ADRIÁNYI 1993 — ADRIÁNYI Gábor: Az 1855-ös osztrák konkordátum magyar vonatkozásai. *Világtörténet*, 1993, 45–51.

ADRIÁNYI 1996 — ADRIÁNYI Gábor: A magyar egyház és a Vatikán (1848–1918). In: *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve.* Szerk. ZOMBORI István, *METEM*, Budapest, 1996.

ADRIÁNYI 1998 — ADRIÁNYI Gábor: Püspökök kinevezése és elmozdítása 1848–1849-ben. *Vigília,* 63. évf., 10. szám, (1998), 722–727.

ADRIÁNYI 2009 — ADRIÁNYI Gábor: *A Bach-korszak egyházpolitikája*, Kairosz, Budapest, 2009.

ANDORKA 1982 — ANDORKA Rudolf: *A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon*. Budapest, 1982.

ASSMANN 2004 — ASSMANN, Jan: *Kulturális emlékezet, Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban.* Atlantisz, Budapest, 2004.

BALOGH Gyula 1901 — BALOGH Gyula: *Vas vármegye nemes családjai*. Szombathely, 1901.

BALOGH Elemér 2018 — BALOGH Elemér: A középkori szentszékek büntető joghatósága. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, (81). (2018), 63–71.

BALOGH Elemér 2021 — BALOGH Elemér: Az egyházi bíráskodás fő kérdései a középkori Európában. In: *Kölcsönhatások, Európa és Magyarország a jogtörténelem sodrásában*. Szerk. MEZEY Barna, Gondolat kiadó, Budapest, 2021, 32–39. (Jogtörténeti értekezések 50.).

BARNA 1990 — BARNA Gábor: *Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon*. Panoráma, Budapest, 1990, 82–83.

BÁLINT 2019 — BÁLINT Petra: A nők történeti kutatása. A büntetőperek, mint nőtörténeti források. In: *Emlékek, szövegek, történetek, Női Folklórszövegek.* Szerk. FRAUHAMMER Krisztina–PAJOR Katalin Magyar Néprajzi Társaság. Budapest, 2019, 33–48.

BÁLINT–BARNA 1994 — BÁLINT Sándor–BARNA Gábor: *Búcsújáró magyarok, a magyarországi búcsújárás története és néprajza*. Szent István Társulat, Budapest, 1994.

BÁLINT S. 2004 — BÁLINT Sándor: *Ünnepi kalendárium II*., Neumann Kht., Budapest, 2004. http://mek.niif.hu/04600/04657/html/ (2019. 03. 10. 13:50)

BÁRÁNY 1990 — BÁRÁNY György: A liberalizmus perspektívái és korlátai az 1843/44-es országgyűlés vallásügyi vitáinak tükrében. *Századok,* 1990, 183–218.

BÁRTH 2013a — *Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18–20. századi Magyarországon*. Szerk. BÁRTH Dániel, ELTE BTK Folklore Tanszék, Budapest, 2013.

BÁRTH 2013 — BÁRTH Dániel: Alsópapság és népi kultúra. (Kutatási irányok, modellek és megközelítési lehetőségek). In: *Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18–20. századi Magyarországon*. Szerk. BÁRTH Dániel, ELTE BTK Folklore Tanszék, Budapest, 2013, 9–41.

BÁRTH 2016 — BÁRTH Dániel: *A zombori ördögűző, Egy 18. századi ferences mentalitása*. Budapest, 2016.

BÁRTH 2019 — BÁRTH Dániel: Papok a 18. századi lokális közösségekben: attitűd, mentalitás, világkép, In: *Katolikus egyházi társadalom Magyarországon a 18. században.* Szerk. FORGÓ András–GŐZSY Zoltán, Pécs, 2019, 197–210. (Pécsi Egyháztörténeti Műhely 11.).

BÁRTH 2019b — BÁRTH Dániel: Papság és népi kultúra a 18–19. században. Tudománytörténeti kérdésfelvetések. In: *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve.* 27. Szerk. KESZEG Vilmos–SZAKÁL Anna, Kolozsvár, 2019, 395–411.

BÁRTH 2021a — *Papok a 18–20. századi lokális közösségekben, Történetek találkoz*ás. Szerk. BÁRTH Dániel, Budapest, 2021. (Folcloristica Historica 4.).

BÁRTH 2021 — BÁRTH Dániel: Egy katolikus pap Szent Miska bácskai rajongótáborában, Szuhányi Ferenc (1777–1836) története. In: *Papok a 18–20. századi lokális közösségekben, Történetek találkoz*ás. Szerk. BÁRTH Dániel, Budapest, 2021, 479–494. (Folcloristica Historica 4.).

BÁRTH 2021b — BÁRTH, Dániel: The Lower Clergy and Popular Culture: Introductory Remarks to a Current Research Project". *Historical Studies on Central Europe*. 1. No.1., (2021), 177–212.

BÁRTH 2023a — *Papok, normák, konfliktusok*. Szerk. BÁRTH Dániel, MTA-ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport, Budapest, 2023.

BÁRTH 2023 — BÁRTH Dániel: Normaszegő katolikus papok a 18. századi Erdélyben: Esetek és mintázatok. In: *Papok, normák, konfliktusok*. Szerk. BÁRTH Dániel, MTA-ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport, Budapest, 2023, 11–83.

BÁRTH János 1975 — BÁRTH János: Adalékok az 1848─1849. évi forradalom és szabadságharc kalocsai történetéhez. In: *Cumania 3., Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Közleményei*. Szerk. HORVÁTH Attila–BÁNKUTI Imre–H. TÓTH Elvira, Kecskemét, 1975, 229–246.

BÁRTH János 2004 — BÁRTH JÁNOS: A katolikus magyarság vallásos életének néprajza. In: *Magyarország társadalomtörténete a 18–19. században*. Szerk. FARAGÓ Tamás, Budapest, 2004, 231–246.

BECK 1988 — BECK, Rainer: Der Pfarrer und das Dorf. Konformismus und Eigensinn im katholischen Bayern des 17./18. Jahrhunderts. In: *Armut, Liebe, Ehre. Studien zur historischen Kulturforschung.* Hg. DÜLMEN, von Richard van, Frankfurt am Main, 1988, 107–143.

BECK 1990 — BECK, Rainer: Népi vallásosság és társadalomtörténet (Megjegyzések egy kutatási koncepcióhoz kora újkori példán). In: *A német társadalomtörténet új útjai*. Szerk. VÁRI András, Budapest, 38–57.

BEDNÁRIK 2013 — BEDNÁRIK János: A budakeszi tumultus, Egy 19. századi helyi konfliktus elemzése, In: *Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18–20. századi Magyarországon*. Szerk. BÁRTH Dániel, ELTE BTK Folklore Tanszék, Budapest, 2013, 223–255.

BEDNÁRIK 2016 — BEDNÁRIK János: Meghalt a plébános, éljen a plébános! Plébániai concursusok a 19. század második felében a Buda környéki falvakban. In: *„A királyhűség jól bevált útján…" Rendi és nemzeti kötődések szimbolikus változásai 1867 és 1918 között.* Szerk. GLÄSSER Norbert–ZIMA András–NAGYILLÉS Anikó, Szeged, 2016, 217–231.

BEDNÁRIK 2020 — BEDNÁRIK János: *Falusi plébános a polgári korban. Egyház és helyi társadalom a 19. század második felében a Buda környéki falvakban.* Magyar Néprajzi Társaság–MTA-ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport. Budapest, 2020. (Néprajzi Értekezések 9.), (Folcloristica

historica 2.).

BEDY 1934 — BEDY Vince: *A felsőörsi prépostság története.* Veszprém, 1934. (A Veszprémi Egyházmegye múltjából 3.).

BEKE 2003 — BEKE Margit: *Kopácsy József.* In: *Esztergomi érsekek 1001−2003*. Szerk. BEKE Margit, Szent István Társulat, Budapest, 2003, 360−364.

BENCZE 1986 — BENCZE Géza: *Zala megye leírása a reformkorban,* Zalaegerszeg, 1986. (Zalai Gyűjtemény 23.).

BERKÓ 1918 — BERKÓ János: *A magyar huszárság története*, Budapest, 1918.

BIRÓ 1942 — BIRÓ Vencel: *Zichy Domonkos Erdélyben*, Kolozsvár, 1942. (Az Erdélyi Múzeum Egyesület kiadása.).

BLACKBOURN 1997 — BLACKBOURN, David: *Wenn ihr sie wieder seht, fragt wer sie sei, Marienerscheinungen in Marpingen – Aufstieg und Niedergang des deutschen Lourdes*, Reinbek bei Hamburg, Rowohlt, 1997.

BLAAK 2009 — BLAAK, Jeroen: *Literacy in everyday life: reading and writing in early modern Dutch diaries*, Leiden–Boston, 2009.

BÓDY–Ö. KOVÁCS 2013 — *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Szerk. BÓDY Zsombor–Ö. KOVÁCS József, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

BOGA 2013 — BOGA Bálint: Az idős ember és a narratív identitás, *Kultúra és Közösség*, 4. évf., 3. szám. (2013), 47–58.

BOROVI 1992 — BOROVI József: *A magyar tábori lelkészet története*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1992.

BŐZINGER 1902 — BŐZINGER Rezső: *Egyházi törvénykezés, A kath. papság fegyelmi és bűnügyeiben.* Egyházmegyei Könyvnyomda, Veszprém, 1902.

BUDA 2001 — BUDA Béla: *Az öngyilkosság. Orvosi és társadalomtudományi tanulmányok.* Animula, Budapest, 2001, 13–23.

BURKE 1996 — BURKE, Peter: Representations of the self from Petrarch to Descartes. In: PORTER, Roy (ed.): *Rewriting ihe self histories from the middle ages to the present.* London, Routhledge, 1996.

BUZA 2014 — BUZA Péter: *Főurak a monarchia nagykávéházból*. Budapest, 2014. (Budapesti Városvédő Egyesület, Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum).

CHERRIER 1843 — CHERRIER Miklós: *Egyházi jog. Az egyházi különjog.* 1. kötet., Nagyszombat, 1843.

C. ALEXANDER 2004 — C. ALEXANDER, Jeffrey: *Toward a Theory of Cultural Trauma*, In: *Cultural Trauma and Collective Identity.* C. ALEXANDER, Jeffrey–EYERMAN, Ron– GIESEN, Bernhard–SMELSER, Neil J.– SZTOMPKA, Pjotr (ed.), California UP, Berkeley, 2004, 1.

CSÁKY 1997 — CSÁKY Károly: A népi erkölcs és a viselkedési szokások emlékei egy Historia domus lapjain. *Néprajzi Látóhatár* VI., 1997, 434–443.

CSERNY 1970 — CSERNY Margit: Adatok az 1848-as forradalom és szabadságharc történetéhez Veszprém megyében. In: *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 9*., Veszprém, 1970, 25–146.

CSIZMADIA 1983 — CSIZMADIA Andor: Az egyház törvénykezési kiváltsága. A privilegium fori a magyar jogban. *Világosság*, 24. évf. 1. szám, (1983), 14–21.

CSORBA 1990 — CSORBA László: A katolikus egyházi értelmiség társadalmi gyökerei a polgári átalakulás korában. In: *A polgárosodás útján, Tanulmányok Magyarország társadalmának átrétegződéséhez a polgári átalakulás korában,* Szerk. SZABAD György, Budapest, 1990,161–170.

DAVIS 1987 — DAVIS, Natalie Zemon: *Fiction in the Archives, Pardon Tales and Their Tellers in the Sixteenth-Century France*, Stanford University Press, 1987.

DEKKER 2002 — DEKKER, Rudolf: Jacques Presser's Heritage: Egodocuments in the Study of History. Erasmus Universiteit Rotterdam, *Memoria y Civilización*, 5, 2002, 13–37

DEKKER 2002b — *Egodocuments and history. Autobibliographical writing in it's social context since the Middle Ages*. DEKKER, Rudolf ed., Uitgeverij Verloren, Hilversum, 2002.

DEKKER–BAGGERMANN 2018 — DEKKER, Rudolf–BAGGERMANN, Arianne: Jacques Presser, Egodocuments and the Personal Turn in Historiography. *The European Journal of Life writing.* Volume VII. (2018), 90–110.

DEPKAT 2019 — DEPKAT, Volker: Ego-documents. In: *Handbook of Autobiography, Autofiction,* WAGNER-EGELHAAF, Martina (ed.), Berlin, 2019, 262–265.

DÉNESI 2007 — DÉNESI Tamás: Esperesi koronák a 18. századi veszprémi egyházmegyében. *MEV (Magyar Egyháztörténeti Vázlatok)*, 3─4. (2007) 5─18.

DOBLER 1991 — DOBLER Magda: Magyarországi szerzetesrendek gyógyító hagyománya. In: *Egyházak a változó világban*. Szerk. BÁRDOS István–BEKE Margit, Esztergom, 1991.

DOBSZAY 2010 — DOBSZAY Tamás: Emlék, felidézés, önéletírás, Egy cívis-memoár tapasztalatai. *Korall,* 11. évf., 41. szám, (2010), 35–50.

DÓKA 1997 — *Veszprémi egyházmegye–Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa*,

Összeállította: DÓKA Klára, METEM, Budapest, 1997.

DÓKA 1997b — DÓKA Klára: *Egyházi birtokok Magyarországon a 18–19. században*. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédiai Munkaközösség, Budapest, 1997.

DÓKA 1997c — DÓKA Klára: Egyházlátogatások Zala megyében 1848 előtt. (18–19. századi vizitációk, különös tekintettel a Veszprémi Érseki Levéltár dokumentumaira). *Zalai múzeum 7., Közlemények Zala megye múzeumaiból*, Zalaegerszeg, 1997, 51–56.

DURKHEIM 1967 — DURKHEIM, Émile: *Az öngyilkosság, Szociológiai tanulmány*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967.

ELMER 1999 — *A haza, az egyház és a trón érdekében. A magyar katolikus egyház 1848–1849-ben.* Szerk. ELMER István, Új Ember, Budapest, 1999.

ERDŐ 2003 — ERDŐ Péter: *Egyházjog*. Szent István Társulat, Budapest, 2003.

FARKAS 1990 — FARKAS Gábor: *A római katolikus egyház története Sümegcsehin*. METEM, Budapest, 1990.

FARKAS 2008 — FARKAS Gábor: Zichy Domonkos püspök történelmi öröksége, *Veszprémi Szemle*, 10. évf., 1-2. szám., (2008), 40–49.

FAZEKAS Csaba 2008a — FAZEKAS Csaba: *Egyházak, egyházpolitika és politikai eszmék az Osztrák-Magyar Monarchiában*, ME–BTK, Politikatudományi Intézet, Miskolc, 2008. (Műhelytanulmányok 4.) 1–34.

FAZEKAS Csaba 2008b — FAZEKAS Csaba: *Deák Ferenc egyházpolitikája a reformkorban*. Lucídius Kiadó, Budapest, 2008.

FAZEKAS Csaba 2006 — FAZEKAS Csaba: Feljelentés a diósgyőri plébános ellen. In: *Tanulmányok az 50 éves Bana Jocó tiszteletére*. Szerk. KATONA Csaba, Győr, 2006, 47–52.

FAZEKAS Csaba 2005 — FAZEKAS Csaba: Egy miskolci plébános a reformkori egyházpolitikában. *Levéltári Évkönyv* 12–13. Miskolc, 2005, 143–167.

FAZEKAS Csaba 2002a — FAZEKAS Csaba: Illyés Ferenc edelényi plébános áldás-megtagadási ügye 1841-ben. In: *A Borsodi Tájház Közleményei 9–10*. Szerk. LAKI-LUKÁCS László, Edelény, 2002, 26–52.

FAZEKAS Csaba 2002b — FAZEKAS Csaba: A balkányi jobbágy házassága, a geszterédi plébános szitkozódása és az egyházpolitika 1841-ben. *Egyháztörténeti Szemle,* 1. szám, (2002), 155–166.

FAZEKAS Csaba 2001 — FAZEKAS Csaba: Ismeretlen egyházpolitikai röpirat 1849-ből. *Magyar Könyvszemle* (MKSZ) 117., (2001), 454─466.

FAZEKAS István 2004 — FAZEKAS István: A győri egyházmegye katolikus alsópapsága 1641–1715, *Magyarország társadalomtörténete a 18–19. században*. Szerk. Faragó Tamás, Budapest, 2004, 219–230.

FAZEKAS István 1993 — FAZEKAS István: A győri egyházmegye katolikus alsópapsága 1641–1714 között. *Történelmi Szemle*, 35. évf., 1–2. sz., 1993, 101–131.

FÁBIÁN 1859 — FÁBIÁN János: Kopácsy József született 1775., meghalt 1847, *Ifjúsági plutarch*. kiadja: Pápai Katholikus Gimnasium, Pápa, 1859, 3−5.

FOGL 2015 — FOGL Krisztián Sándor: A veszprémi egyházmegye alsópapságának fegyelmi ügyei, konfliktusai 1847–1849 között. Esettanulmányok. *Egyháztörténeti Szemle*, 4. 2015, 3–19.

FOGL 2017 — FOGL Krisztián Sándor: Társadalmi konfliktushelyzetek a veszprémi egyházmegyében 1847 és 1849 között. (A plébános és a káplán viszonya, esettanulmányok.). In: *Vallásos kultúra és életmód a Kárpát-medencében 10.* Szerk. PILIPKÓ Erzsébet–FOGL Krisztián Sándor, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 2017, 113–133.

FOGL 2019 — FOGL Krisztián Sándor: A plébános és az egyházközség kapcsolata a veszprémi egyházmegyében 1847 és 1849 között egyházkormányzati iratok tükrében. In: *A Laczkó Dezső Múzeum Közleményei 29.* Szerk. S. PERÉMI Ágota, Veszprém, 2019, 263–278.

FOGL 2021 — FOGL Krisztián Sándor: Nemesovits János csicsói plébános életpályája, pasztorális és hivatali kapcsolatai szentszéki peranyagok tükrében (1845–1847). In: *Papok a 18–20. századi lokális közösségekben. Történetek találkozása,* Szerk. BÁRTH Dániel, Budapest, 2021, 495–514.

FOGL 2022 — FOGL Krisztián Sándor: Adalékok Gyömörey Lajos csabrendeki adminisztrátor szentszéki ügyéhez. In: *A Laczkó Dezső Múzeum Közleményei 30.* Szerk. PÁTKAI Ádám Sándor, Veszprém, 2022, 17–29.

FOGL 2023 — FOGL Krisztián Sándor: Szalay Sándor egyházmegyés pap Veszprémben, az Agg papok Házában (1845–1850). *Veszprémi Szemle*, 25. évf. 69. szám, (2. sz.), 2023, 52–82.

FOGL 2024 — FOGL Krisztián Sándor: Gyömörey Lajos csabrendeki adminisztrátor hitehagyása a 19. század közepén. In: *A veszprémi püspökség „hosszú 19. százada". A veszprémi egyházmegye története 1777–1917 között. A Veszprémi Érseki Főiskolán 2022. május 4-én és 2023. szeptember 28-án rendezett konferenciák előadásai.* Szerk. KARLINSZKY Balázs–VARGA Tibor László, Veszprém, 2024, 107–135.

FOUCAULT 2000 — FOUCALT, Michel: Őrület és társadalom. In: FOUCAULT, Michel: *Nyelv a végtelenhez: tanulmányok, előadások, beszélgetések.* Szerk. SUTYÁK Tibor, Debrecen, 2000, 251–270.

FOUCAULT 2004 — FOUCALT, Michel: *A bolondság története*, Budapest, 2004.

FORGÓ–GŐZSY 2018 FORGÓ András–GŐZSY Zoltán: A katolikus egyház viszonya a jozefinista reformokhoz. Kihívások, válaszok. *PONTES, A PTE BTK Történettudományi Intézetének Évkönyve I.*, Pécs, 115–132.

FORGÓ–GŐZSY 2019 *Katolikus egyházi társadalom Magyarországon a 18. században*. Szerk. FORGÓ András–GŐZSY Zoltán, Meta Könyvek, Pécs, 2019.

FÓNAGY 2013 FÓNAGY Zoltán: Levelezés a 19. századi Magyarországon. *Történelmi szemle*, 55. évf., 4. szám, (2013), 619–637.

FRAKNÓI 1895 FRAKNÓI Vilmos: *A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig*. Történeti tanulmány, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1895.

GÁRDONYI 2001 GÁRDONYI Máté: *A papi élet reformja a Trienti Zsinat korában*. Márton Áron Kiadó, Budapest, 2001. (Studia Theologica Budapestinensia 27.).

GÁRDONYI 2013 GÁRDONYI Máté: A plébánossal szemben támasztott követelmények a tridenti zsinat után. In: *Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18–20. századi Magyarországon*. Szerk. BÁRTH Dániel, ELTE BTK Folklore Tanszék, Budapest, 2013, 43–52.

GÁRDONYI 2019 GÁRDONYI Máté: A 18. századi „egyházi társadalom" vizsgálatának lehetőségei, In: *Katolikus egyházi társadalom Magyarországon a 18. században*. Szerk. FORGÓ András–GŐZSY Zoltán, Meta Könyvek, Pécs, 2019, 25–35. (Pécsi Egyháztörténeti Műhely 11.).

GEERTZ 1957 GEERTZ, Clifford: Ritual and social change: a Javanese example. *American anthropologist,* 59/1. 32–54.

GEERTZ 1973 GEERTZ, Clifford: *The interpretation of cultures: Selected essays.* New York, Basic Books (AZ).

GEERTZ 1994 Sűrű leírás. In: GEERTZ, Clifford: *Az értelmezés hatalma*. Századvég kiadó, Budapest, 1994, 170–200.

GERGELYFFY 1998 GERGELYFFY András: Műemlékek az egykori bakonyi erdőispánság területén. Tés, r. k. templom. In: *Koppány Tibor Hetvenedik születésnapjára*. Szerk. BARDOLY István–LÁSZLÓ Csaba, Művészettörténet-műemlékvédelem 10., Budapest, 1998, 249–254.

GÉFIN 1935 *A szombathelyi egyházmegye története* III. (1777–1935). Szerk. GÉFIN Gyula, Történeti Névtár, Szombathely, 1935.

GILÁNYI 2006 GILÁNYI Eszter: Női bűnök. A magzatelhajtás, a gyermekölés és a gyermekkitétel büntetőjogi szabályozásának áttekintése. *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, Tomus XXIV. (2006), 79–98.

GINZBURG–PONI 1991 GUINSBURG, Carlo–PONI, Carlo: Unequal exchange and the historiographic marketplace. In: *Microhistory and the Lost Peoples of Europe*. MUIR, Edward–RUGGERIO, Guido (eds.), Baltimore–London, 1991.

GÓZONY 1841 GÓZONY György: *Egyházi törvénykezés Magyar-országban. Papok, ügyvédek, s perlekedők használatára*. Pest, 1841.

GÓZONY 1869 GÓZONY György: *A magyar Szent Korona területén fennálló k. k. egyházi joghatóságok*. Pest, 1869. [Fanda és Frohna].

GÖRGEY 2004 GÖRGEY Artúr: *Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben*. KATONA Tamás (sajtó alá rendezte), Neumann Kht, Budapest, 2004. Online:(megnyitva:2022.12.28.14:12)http://mek.oszk.hu/04700/04739/html/gorgey1004/gorgey1004.html

GŐZSY 2013 GŐZSY Zoltán: A katolikus egyház normakommunikációs és mediátori szerepe a 18. században. In: *Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18─20. századi Magyarországon*. Szerk. BÁRTH Dániel, ELTE–BTK, Budapest, 2013, 53–84.

GŐZSY 2021 GŐZSY Zoltán: A katolikus alsópapság a 19. század első felében, In: *Katolikus egyházi társadalom Magyarországon a 19. században*. Szerk. CSIBI Norbert–FORGÓ András–GŐZSY Zoltán, Meta könyvek, Pécs, 2021, 149–197.

GŐZSY 2023 GŐZSY Zoltán: A katolikus papi hivatás és normatív elvárások a 18. század második és a 19. század első felében. *Pontes–A PTE BTK Történettudományi Intézetének Évkönyve,* 2023, 122–143.

GREYERZ 2010 GREYERZ, Von Kaspar: Ego-Documents: The Last Word? *German History*, Vol. 28, No. 3, 273–282.

GYÁNI 1997 GYÁNI Gábor: A napló, mint társadalomtörténeti forrás. A közhivatalnok identitása. *Szabolcs-Szatmár Beregi Levéltári Évkönyv XII*., Nyíregyháza, 1997., 23–33.

GYÁNI 2000 GYÁNI Gábor: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése.* Budapest, 2000.

GYÁNI 2016 GYÁNI Gábor: *A történelem, mint emlék(mű),* Kalligram, Budapest, 2016, 83–108.; Ugyan ez a tanulmány megtalálható rövidített formában: *Esemény–trauma–nyilvánosság.* Szerk. DÁNÉL Mónika–FODOR Péter–L. VARGA Péter, Ráció Kiadó, Budapest, 2012.

GYÁNI 2019 GYÁNI Gábor: Az ego-dokumentumok történetírói haszna. *Bárka online*, 2. szám (2019).
Online: http://www.barkaonline.hu/esszek-tanulmanyok/6719-az-ego-dokumentumok-tortenetiroi-haszna, (Megtekintés: 2019. december 12. 14:30).

GYÖNGYÖSSY 2014 GYÖNGYÖSSY Orsolya: *Plébánia és társadalom, A római katolikus alsópapság és a laikus templomszolgák társadalmi szerepe Csongrádon a 19. század második felében.* Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 48., Szeged, 2014.

GYÖNGYÖSSY 2015 — GYÖNGYÖSSY, Orsolya: Conflicts in Religious Life in Csongrád in the Early 19th Century–Reactions and Attempted Solutions. In: BARNA, Gábor–GYÖNGYÖSSY, Orsolya (eds.): *Religion, culture, society 2*. MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged, 2015, 25–39.

GYÖNGYÖSSY 2017 — GYÖNGYÖSSY Orsolya: Adatok a római katolikus plébánosok erkölcsfegyelmi gyakorlatának vizsgálatához a 19–20. században. In: *A normán innen és túl. Tanulmányok a Történeti Kollégium konferenciájának előadásaiból.* Szerk. KOVÁCS Janka–KÖKÉNYESSY Zsófia–LÁSZLÓFI Viola, Történeti Kollégium, 2017, 215–226.

GYÖNGYÖSSY 2017b — GYÖNGYÖSSY Orsolya: Csongrádi papok cselédjeinek társadalomnéprajzi vizsgálata. In: *Sodrásban. Tanulmányok Dr. Szűcs Judit köszönésére.* Szerk. FODOR Péter–GYÖNGYÖSSY Orsolya, Csongrádi Információ Központ, Csemegi Károly Könyvtár és Tari László Múzeum, Csongrád, 2017, 145–157.

HERMANN Egyed 1973 — HERMANN Egyed: *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*. Auróra Kiadó, München, 1973.

HERMANN–ÉBERHARDT 1942 — HERMANN Egyed–ÉBERHARDT Béla: *A veszprémi egyházmegye papságának könyvkultúrája és könyvállománya a XIX. század elején*. Veszprém, 1942. [Egyházmegyei Könyvnyomda].

HERMANN–KARLINSZKY 2010 — *Megyetörténet, Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére*. Szerk. HERMANN István─KARLINSZKY Balázs, Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár, Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém, 2010. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 22. – A veszprémi egyházmegye múltjából 22.).

HERMANN István 2008 — HERMANN István: Esperesi kerületek változásai a veszprémi római katolikus egyházmegyében (az 1720-as évektől–1777-ig). In: *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 25. Szerk.: TÓTH G. Péter, Veszprém, 2008, 143–178.

HERMANN István 2015 — HERMANN István: *A veszprémi egyházmegye igazgatása a 18. században (1700–1777)*. Veszprém, 2015. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 37.).

ID. HERMANN István 1998 — *Plosszer Ferenc káplán feljegyzései 1848─1849-ről a pápai Szent István Római Katolikus Plébánia historia domusában*. Szerkesztette, válogatta: ID. HERMANN István, Jókai Mór Városi Könyvtár, Pápa, 1998. (Jókai Füzetek, 21.).

HERMANN Róbert 1994 — HERMANN Róbert: *A rendőrminiszter és a Zichy-gyémántok.* Székesfehérvár, 1994. (Fejér Megyei Levéltár közleményei 17.).

HERMANN Róbert 2001 — HERMANN Róbert: *1848–1849. A szabadságharc hadtörténete*. Korona Kiadó, Budapest, 2001.

HERMANN Róbert 2011 — HERMANN Róbert: *Negyvennyolcas történetünk mai állása*. Magyar Napló, Budapest, 2011.

HOGYA 1990 — HOGYA György: *Veszprém város szervezett tűzvédelme 1875–1948.* Megyei Tűzoltóparancsnokság, Veszprém, 1990.

HORVÁTH Csaba 2016 — HORVÁTH Csaba Péter: A római katolikus egyházmegyerendszer helyrajzi története az egri érsekség felállításáig. In: *A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza*. Szerk. GÁL András–FRISNYÁK Sándor–KÓKAI Sándor: I. köt., Nyíregyháza–Szerencs, 2016, 31–47.

HORVÁTH Konstantin 1937 — HORVÁTH Konstantin: *Az Egyházi Értekezések és Tudósítások (Az első magyar kat. teol. folyóirat) története 1820–1824. Verseghy Ferenc és Horváth János levelezése 1812–1822*, Veszprém, 1937. [Egyházmegyei Könyvnyomda].

HORVÁTH Szaléz 1933 — HORVÁTH Szaléz: Gróf Zichy Domonkos meghurcoltatása 1848–49-ben. *Katholikus Szemle,* 1933, 81–96; 170–184.

HORVÁTH J. András 2010 — HORVÁTH J. András: Lesz-e múltad Kovács János?–Személyes magániratok Budapest Főváros Levéltárában. *Budapesti Negyed 68.* (2010), 14–20.

HORVÁTH–KESZEI 2003 — HORVÁTH Gergely Krisztián–KESZEI András: Társadalomtörténet és szociológia. In: *Bevezetés a társadalomtörténetbe. Hagyományok, irányzatok, módszerek*. Szerk. BÓDY Zsombor–Ö. KOVÁCS József, Budapest, 2003.

HUDI 1984 — HUDI József: Veszprém megyei parasztmozgalmak 1848/49-ben, *Tanulmányok Veszprém megye múltjából*. Szerk. KREDICS László, Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém, 1984, 337─530.

HUDI 1993 — HUDI József: A történetkutatás és történetírás Veszprém megyében, 1779–1949. *Levéltári Szemle*, 43. évf., 4. szám, (1993), 13–25.

HUDI 2001 — *Francsics Károly visszaemlékezései*. Szerk. HUDI József, Pápai Református Gyűjtemény, Pápa, 2001.

HUDI 2001b — HUDI József: *Lovas község története. Egy Balaton-felvidéki falu múltja és jelene.* Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém, 2001.

HUDI 2001c — HUDI József: Francsics Károly veszprémi borbélylegény szenvedélyei. *Győri Tanulmányok, Tudományos Szemle* 25., Győr, 2001, 29–38.

HUSSAREK 1922 — HUSSAREK, Max: *Die Verhandlung des Konkordates vom 18. August 1855.* Wien, 1922

HUSSAREK 1939 — HUSSAREK, Max: *Die Krise und die Lösung des Konkordates vom 18. August 1855.* Wien, 1939.

JÁVOR 2004 — JÁVOR Kata: A magyar paraszti erkölcs és magatartás. In: *Magyarország társadalomtörténete a 18–19. században*. Szerk. FARAGÓ Tamás, Budapest, 2004, 147–182.

KANYAR 1992 — KANYAR József: A 200 éves csurgói „oskola". *Honismeret,* 20. évf., 5. szám, (1992), 27–28.

KATONA–KOVÁCS 2014 — KATONA Csaba–KOVÁCS Eleonóra: A személyes emlékezet dokumentumai. *Turul*, 87. köt, 2. füzet, (2014), 41–48.

KATONA 2014 — KATONA Csaba: Naplók és emlékiratok az első világháborúból. *Tempevölgy,* 6. évf., 4. szám, (2014), 69–75.

KATONA 2017 — KATONA Csaba: Mit adtak nekünk a magániratok? Naplók, emlékiratok az első világháború kutatásában. *Belvedere Meridionale*, XXIX. évf., 3. szám, (2017), 99–110.

KATUS 2007 — KATUS László: *Ecclesia semper reformanda et renovanda, Katus László egyháztörténeti tanulmányai és cikkei*. Szerk. GŐZSY Zoltán–VARGA Szabolcs–VÉRTESI Lázár, Pécs, 2007.

KAPOSI 2018 — KAPOSI Zoltán: Nemesi és egyházi birtokok a 19. század eleji Somogy vármegyében. In: *Tanulmányok Ódor Imre emlékére*. Szerk. GYÁNTI István–KUNT László, Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára, Pécs, 2018, 268–278.

KARLINSZKY – VARGA 2024 — *A veszprémi püspökség „hosszú 19. százada". A veszprémi egyházmegye története 1777–1917 között. A Veszprémi Érseki Főiskolán 2022. május 4-én és 2023. szeptember 28-án rendezett konferenciák előadásai.* Szerk. KARLINSZKY Balázs–VARGA Tibor László, Veszprém, 2024.

KAZALY 1882 — KAZALY Imre: *A katholikus egyházjogtan kézi könyve, különös tekintettel Magyarország jogi viszonyaira 1.* Vác, 1882.

KAZALY 1885 — KAZALY Imre: Kölcsönös viszony a plébános és a káplán közt. Szerk. ZÁDORI János, *Magyar Sion. (Új Magyar Sion)*. 16. évfolyam. I. Értekezések. (1885), 4–19; 81–99.

KERTÉSZ 2002 — KERTÉSZ Botond: *Evangélium és szabadság. Az evangélikus egyház Magyarországon 1848–1849- ben.* Budapest, 2002. (Societas et ecclesia 5.).

KESZEG 2008 — KESZEG Vilmos: *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség.* KJNT–BBTE, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár, 225–248.

KÉRÉSZY 1927 — KÉRÉSZY Zoltán: *A Katholikus egyházi jog. A Codex Iuris Canonici alapján*. A Danúbia kiadása, Pécs, 1927. II. kötet. (Tudományos Gyűjtemény 27.).

KÉRÉSZY 1936 — KÉRÉSZY Zoltán: *A papi rend kiváltsága az egyházi jog és a régi magyar büntetőjog szerint*. Pécs, 1936.

KISS 2011 — KISS Réka: *Egyház és közösség a kora újkorban a Küküllői Református Egyházmegye 17–18. századi iratainak tükrében*. Budapest, 2011.

KISS–SZIKLAY 1902 — *Katholikus Magyarország 1000–1901. A magyarok megtérésének és a Magyar Királyság megalapításának kilencszázados évfordulója alkalmából*. Szerk. KISS János–SZIKLAY János, 1–2. kötet, Stephaneum Nyomtató Műintézet, Budapest, 1902.

KHAVANOVA 2008 — KHAVANOVA, OLGA: A kérelemírás mestersége és hivatalnoki pályafutások a XVIII. századi Habsburg Monarchiában. *Századok,* 142. évf., 5. szám, (2008), 1249–1266.

KOLLÁNYI 1890 — KOLLÁNYI Ferencz: *A magyar kath. alsópapság végrendelkezési joga, ennek története, jelenlegi állapota, és a hagyatékok körül követendő eljárás.* Esztergom, 1890.

KONEK 1863 — KONEK Sándor: *Egyházjogtan kézikönyve*. Budapest, 1863.

KOROMPAY 1956 — KOROMPAY György: *Veszprém. Városképek–műemlékek*. Budapest, 1956.

KOVÁCS Éva 2011 — KOVÁCS Éva: A narratív módszertanok politikája. *Forrás*, 43. évf., 7–8. sz., (2011). 3–20.

KOVÁCS Janka 2019 — KOVÁCS Janka: Szegénység, betegség, őrület. Elmebetegek ellátása az irgalmas rend magyarországi kórházaiban (1740–1830). *Korall*, 20. évf., 77. szám, (2019), 25–44.

KÓSA 1983 — KÓSA László: A vallási közönyösség növekedése Magyarországon a 19. század közepén. *Népi Kultúra–Népi Társadalom, Ethno-Lore, Az MTA Néprajzi Kutatóintézetének Évkönyve*. Budapest, 1983, 211–237.

KÓSA 2001 — KÓSA László: *„Hét szilvafa árnyékában". A nemesség alsó rétegének élete és mentalitása a rendi társadalom utolsó évtizedeiben Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

KÓSA 2011 — KÓSA László: A Kunágotai áttérés. In: *Művelődés, egyház, társadalom. Tanulmányok*. Budapest, 2011, 267–288.

KÖVÉR 2001 — KÖVÉR György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól az első világháborúig. In: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig.* Szerk. GYÁNI Gábor–KÖVÉR György, Budapest, 2001.

KÖVÉR 2011 — KÖVÉR György: Én-azonosság az ego-dokumentumokban. Napló, önéletírás, levelezés. *Soproni Szemle*, 65. évf. 3. szám, (2011), 219–242.

KÖVÉR 2014 — KÖVÉR György: *Biográfia és társadalomtörténet*. Osiris kiadó, Budapest, 2014.

KÖVÉR 2017 — KÖVÉR György: Az élet sokfélesége, a rajz egysége? In: *Személyiség és történelem, A történelmi személyiség, A történeti életrajz módszertani kérdései.* Szerk. VONYÓ József, Magyar Történeti Társulat–Kronosz Kiadó, Budapest, 2017.

KALASHNIKOVA 2021 — KALASHNIKOVA, Angelina**:** Russian 15th–16 th century judicial charters as ego-documents perception of age and memory: a reflection of subjectivity? *Revue des études slaves, Ego-documents en Russie du Moyen Âge à nos jours.* GRUSZKA, Sarah – PRIADKO**,** Eugène (ed.), Paris, 2021, 37–45. (online: https://journals.openedition.org/res/4120 megnyitva: 2024.01.12. 15:00)

KNÉZY 2001 — KNÉZY Judit: Csurgó egykori mezőváros népcsoportjai és a Festetics uradalom, In: *A mezőváros, mint uradalmi központ.* (Tatán 1998. október 15-én megtartott tudományos ülésszakon elhangzott előadások anyaga). Szerk. FATUSKA János–FÜLÖP Éva Mária–ifj. GYUSZI László, Tata, 2001, 127–144. (Annales Tataienses II.).

KRAJCSIK 1854 — KRAJCSIK János: *Jus ecclesiasticum practicis rationum momentis illustratum. Potissimum in usum cleri curati elucubravit.* Vienna, 1854.

KRUSENSTJERN 1994 — KRUSENSTJERN, Benigna von: Was sind Selbstzeugnisse? Begriffskritische und quellenkundliche Überlegungen anhand von Beispielen aus dem 17. Jahrhundert. *Historische Anthropologie*, 2. (1994), 462–471.

KWIATOWSKI 2014 — KWIATKOWSKI, Stefan: Ego-Dokument und Selbstzeugnis., Einige Bemerkungen zur Forschungspraxis, *SELBSTZEUGNISSE im polnischen und deutschen Schrittum im Spätmitelalter und in der Frühen Neuzeit (15.–18. Jahrhundert)*. SKOWROŃSKA, Renata–FLACHENECKER, Helmut–CZAJA, Roman–ROSZAK, Stanisław–TANDECKI, Janusz (hg.), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, 2014., 31–46.

LAKATOS 2007 — LAKATOS Andor: Szép Ferenc a kalocsai források tükrében. In: *Szép Ferenc emlékére. „…Meggyőződésem parancsolja…”. Szép Ferencz (1809─1856) szabadkai plébános és közíró halálának 150. évfordulója alkalmából rendezett emléknapok monográfiája.* Szerk. BIACSI Antal, Agapé Kiadó, Szabadka, 2007.

LAKATOS 1998 — LAKATOS Andor: Papi sorsok 1848─49-ben a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyében. *Vigília*, 63, (1998), 746─752.

LEHOCZKI 2021 — LEHOCZKI Zsuzsanna: Kereskényi Gyula, a Janus-arcú plébános. In: *Papok a 18–20. századi lokális közösségekben, Történetek találkozás*. Szerk. BÁRTH Dániel, Budapest, 2021, 515–532. (Folcloristica Historica 4.).

LEJEUNE 2003 — LEJEUNE, Philippe: *Hogyan végződnek a naplók?, Önéletírás, élettörténet, napló. Válogatás Philippe Lejeune írásaiból.* Szerk. Z. VARGA Zoltán, L’Harmattan, Budapest, 2003, 210–222.

LELKES 1992 — LELKES György: *Magyar helységnév-azonosító szótár*. Balassi kiadó, Budapest, 1992.

LIPP 2017 — LIPP Mónika: Szent remeték, mint a szerzetesi élet példaképei: az egri irgalmas rendház 18. századi ablaktáblái. In: *Vallásos kultúra és életmód a Kárpát-medencében 10.* Szerk. PILIPKÓ Erzsébet–FOGL Krisztián Sándor, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 2017, 626–651.

LŐRINCZ–MEZEY 2019 — LŐRINCZ József–MEZEY Barna: *A magyar börtönügy története*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2019.

LUKÁCS–TÓTH 2018 — LUKÁCS Gábor–TÓTH Éva: Festetics György, a tudatos birtokgyarapító. In: *Birtokosok és birtokok.* Szerk. SZIRÁCSIK Éva, Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet, Salgótarján, 2018, 175–188.

LUKCSICS–PFEIFFER 1933 — LUKCSICS Pál–PFEIFFER János: *A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában*. Veszprém, 1933.

LUKCSICS 1931 — LUKCSICS Pál: A veszprémi püspöki levéltár. *Levéltári Közlemények* 9., 1-2., 1931, 13–37.

M. TÓTH 2013 — M. TÓTH Antal: 1848–1849 eseményei a veszprémi székesegyház zenei naplója alapján. A veszprémi püspökség a forradalmi események alatt. *Veszprémi Szemle*, 15. évf., 1. szám, 2013, 41–55.

MAGAS 1934 — MAGAS Mihály (közreadja): *A nagykanizsai kegyesrendi róm. kat. reálgimnázium értesítője az 1933 –1934-es tanévről.* Nagykanizsa, 1934.

MACFARLANE 1970 — MACFARLANE, Alan: *The Family Life of Ralph Josselin a Seventeenth-Century Clergyman. An Essay in Historical Anthropology.* Cambridge, Cambridge University Press, 1970.

MELKOVICS 2016 — MELKOVICS Tamás: Vezérszerep helyett bitófa. Zichy Ödön gróf politikai metamorfózisa. *Aetas*, 31. évf., 1. szám, (2016), 132–153.

MEZEY 2007 — MEZEY Barna: A nevelés és a javítás gondolatának megjelenése a börtönügy történetében. *Börtönügyi Szemle*, 26. évf., 3. szám, (2007), 13–24.

MEZEY 2018 — MEZEY Barna: *A börtönügy a 17-19. században, A börtön európai útja.* Gondolat Kiadó, Budapest.

MESZLÉNYI 1928 — MESZLÉNYI Antal: *A magyar katholikus egyház és az állam 1848/49-ben*. Szent István Társulat, Budapest.

MESZLÉNYI 1934 — MESZLÉNYI Antal: *A jozefinizmus kora Magyarországon (1780-1846)*. Stephaneum, Budapest, 1934.

MESZLÉNYI 1941 — MESZLÉNYI Antal: *Gróf Zichy Domonkos (1842–1849) veszprémi püspök*

egyházlátogatása 1845–46-ban. Veszprém, 1941. [Egyházmegyei Könyvnyomda].

MESZLÉNYI 1970 MESZLÉNYI Antal: *A magyar hercegprímások arcképsorozata (1707–1945)*. Budapest, 1970, 224–225.

MOLNÁR 1998 MOLNÁR Antal: A veszprémi egyházmegye a török hódoltság idején. In: *Veszprém a török korban*. Szerk. TÓTH G. Péter, Veszprém, 1998, 70– 90. (Felolvasóülés Veszprém török kori emlékeiről.).

NAGY-L. 2013 NAGY-L. István: *A császári-királyi hadsereg 1765–1815, Szervezettörténet és létszámviszonyok.* Pápa, 2013.

NEMES 2005 NEMES, Róbert: The Revolution in Symbols: Hungary in 1848–1849. In: *Constructing Nationalities in East central Europe*. JUDSON, Pieter M.–ROZENBLIT, Marsha L. eds., Berghahn Books, Oxford, 2005. http://books.google.hu/books?id=bW0hZbuWC4C&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (2020.05.07., 13:42)

NYIKUS 2006 NYIKUS Norbert: A veszprémi püspökség állapota Bajzáth József püspökségének kezdetén, 1777. *Egyháztörténeti szemle*, 7. évf. 1. szám, (2006), 110–125.

PAPP Julien 2008 PAPP, Julien: 1848 Magyarországon: a katolikus egyház és a forradalom. *Egyháztörténeti Szemle*, 9. évf., 2. szám, (2008), 92–101.

PAPP Kinga 2015 PAPP Kinga: *Tollforgató Kálnokiak, Családi íráshasználat a 17–18. századi Erdélyben*. Kolozsvár, 2015. (Erdélyi Tudományos Füzetek 284.).

PAPP-VÁRY 2016 PAPP-VÁRY Árpád: A magyar egyházi közigazgatás térképei. In: *A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza*. Szerk. GÁL András–FRISNYÁK Sándor–KÓKAI Sándor, I. köt., Nyíregyháza–Szerencs, 2016, 191–199.

PATAKI 1982 PATAKI Ferenc: *Az én és a társadalmi azonosságtudat*. Kossuth Kiadó. Budapest, 1982.

PATAKI 1993 PATAKI Ferenc: Bűnbakképzési folyamatok a társadalomban. In: *Rendszerváltás után: társadalomlélektani terepszemle*. Szerk. PATAKI Ferenc, Budapest, 1993. 83–126.

PÓCS 2004 PÓCS Éva: Az emberi világ. In: *Magyarország társadalomtörténete a 18–19. században*. Szerk. FARAGÓ Tamás, Budapest, 2004, 138–146.

PÓK 1994 PÓK Attila: Bűnbakok nyomában, Önvizsgálat és felelősségkeresés Közép és Kelet-Európában az első világháború után. *Debreceni Szemle,* 2. évf., 1–4. szám, (1994), 360–383.

PÓK 2005 PÓK Attila: Bűnbakkeresés a huszadik századi Magyarországon. *Történelmi Szemle*, 1–2. szám, (2005). 47–67.

PFEIFFER 1947 PFEIFFER János: *A veszprémi egyházmegye legrégibb egyházlátogatásai (1554–1760)*. Veszprém, 1947. (A veszprémi egyházmegye múltjából 10.).

PFEIFFER 1987 PFEIFFER János: *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950).* Görres Gesellschaft, München, 1987.

RADA 2017 RADA János: Identitáselemek és identitásproblémák egy katolikus pap naplójában a dualizmus idején. In: *Társadalomtörténeti tanulmányok Tóth Zoltán emlékére*. Szerk. HORVÁTH Zita–RADA János, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2017, 128–149.

REDLICH 1975 REDLICH, Fritz: Autobiographies as Sources for Social History: A Research Program. *Vierteljahrschrift für Sozial-und Wirtschaftsgeschichte*, 62., 3., (1975).

RÉFI 2014 RÉFI Attila: *A császári-királyi huszárság törzstiszti kara a francia forradalmi és a napóleoni háborúk korában (1792–1815).* MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont–Nádasdy Ferenc Múzeum, Budapest–Sárvár, 2014.

ROSZAK 2014 ROSZAK, Stanisław: Writing in a Private Space: Three Case Studies. In: *SELBSTZEUGNISSE im polnischen und deutschen Schrittum im Spätmitelalter und in der Frühen Neuzeit (15.–18. Jahrhundert)*. SKOWROŃSKA, Renata–FLACHENECKER, Helmut–CZAJA, Roman–ROSZAK, Stanisław–TANDECKI, Janusz (hg.), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, 2014., 11–30.

RÓKA 1779 RÓKA, Joannes: *Vitae Vesprimiensium praesulum*. Posonii 1779.

RUTZ 2002 RUTZ, Andreas: Ego-Dokument oder Ich-Konstruktion? Selbstzeugnisse als Quellen zur Erforschung des frühneuzeitlichen Menschen. *Zeitenblicke*,1. Nr. 2. (2002), 1–19. (online: https://www.zeitenblicke.de/2002/02/rutz/ megnyitva: 2024.01.12. 13:35).

SARNYAI 1998 SARNYAI Csaba Máté: A katolikus papság és a politika: 1848 tavaszán. *Vigília*, 63. évf., 10. szám, (1998), 740–745.

SARNYAI 1999 SARNYAI Csaba Máté: A radikális katolikus alsópapság követelései és az egyházi vezetés reagálása 1848-ban. In: *Egyház és politika a XIX. századi Magyarországon. Nemzetközi történész konferencia előadásai*. Szerk. HEGEDŰS András─BÁRDOS István, 1998. május 27-28., Tatabánya, 1999, 57–82.

SÁRKÖZY 1915 SÁRKÖZY Lajos: *A katolikus papság fegyelmének története Magyarországon*. Egyházmegyei Könyvnyomda, Veszprém, 1915.

SCHENKL 1815 SCHENKL, Maurus: *Theologiae pastoralis systema*. Ingolstadt, 1815.

SCHNEIDER 1937 SCHNEIDER Miklós: *Vas vármegye 1835. évi nemesi összeírása*. Szombathely, 1937.

SCHULZE 1996 SCHULZE, Winfried: *Ego-Dokumente. Annäherung an den Menschen in der Geschichte*. Berlin. 1996.

SEBŐ 2008 SEBŐ József: „A magyar bimbó”. Kopácsy József a magyar nyelv apostola. *Veszprémi Szemle*, 10. évf., 1-2. szám, (2008), 84−93.

SHEPARD 2008 SHEPARD, Alexandra: Poverty, Labour and the language of social description in Early modern England. *Past and Present*, 201. (2008), 51–95.

SIPTÁR 2015 SIPTÁR Dániel: Szerzetesség és búcsújárás a veszprémi egyházmegye északkeleti részén, a móri kapucinusok és bodajk kapcsolata, In: *Szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében*. Szerk. KARLINSZKY Balázs, Veszprém, 2015, 195–212. (A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán 2014. augusztus 27–28-án rendezett konferencia előadásai).

SKOWROŃSKA–FLACHENECKER–CZAJA–ROSZAK–TANDECKI 2014 *SELBSTZEUGNISSE im polnischen und deutschen Schrittum im Spätmitelalter und in der Frühen Neuzeit (15.–18. Jahrhundert)*. SKOWROŃSKA, Renata–FLACHENECKER, Helmut–CZAJA, Roman–ROSZAK, Stanisław–TANDECKI, Janusz (hg.), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, 2014.

S. LACKOVITS 2001 S. LACKOVITS Emőke: Különböző felekezetű közösségek együttélése a Veszprémi Egyházmegyében a XVII–XX. században. In: *Népi vallásosság a Kárpát-medencében 5. Konferencia Pápán, 1999. június 22–24.* Szerk. S. LACKOVITS Emőke–MÉSZÁROS Veronika, II. kötet, Veszprém, 2001, 138–163.

S. LACKOVITS 2006 S. LACKOVITS Emőke: Lélekszámcsökkenés és szórványosodás Veszprém megyében, a Bakony és a Balaton-felvidék reformátusok lakta falvaiban. *Confessio*, 30. évf., 1. szám, (2006), 96–108.

SZAKÁL 2021 SZAKÁL Anna: A részeges lelkészek megítélése a 19. századi erdélyi unitárius falvakban. In: *Papok a 18–20. századi lokális közösségekben, Történetek találkoz*ás. Szerk. BÁRTH Dániel, Budapest, 2021, 533–554. (Folcloristica Historica 4.).

SZAKOLCZAY 2009 SZAKOLCZAY, Árpád: Liminality and experience: Structuring transitory situations and transformative events. *International Political Anthropology*, 2. (1), (2009), 141–172

SZAKOLCZAY 2015 SZAKOLCZAY Árpád: Marginalitás és liminalitás. Státuszon kívüli helyzetek és átértékelésük. *Regio,* 23. évf., 2. szám., (2015), 6–29.

SZASZKÓNÉ SIN 1998 SZASZKÓNÉ SIN Aranka: Adalékok Fényes Elek pályájához. *Statisztikai Szemle*, 1998, 253–265.

SZÁNTÓ 1985 SZÁNTÓ Konrád: *A katolikus egyház története*. Ecclesia Kiadó, Budapest, 1895.

SZEREDY 1874 SZEREDY József: *Egyházjog. Különös tekintettel a Magyar Szent Korona Tartományaira, a keleti és protestáns egyházakra I–II.*, [Ramazetter K.], Pécs, 1874.

SZIJÁRTÓ M. 2010 SZIJÁRTÓ M. István: Sigurdur Gylfi Magnússon: A történelem szingularizációja. *Klió*, 19. évf., 4. szám, (2010), 8–16.

SZÍJÁRTÓ M. 2014 — SZÍJÁRTÓ M. István: *A történész mikroszkópja. A mikrotörténelem elmélete és gyakorlata*. L'Harmattan kiadó, Budapest, 2014.

SZILÁGYI 2014 — SZILÁGYI Csaba: A privilegium fori Szent István király törvényében a római jog és az egykorú kánonjog tükrében. In: *Hereditas Litteraria Totius graeco-latinitatis* II. Szerk. TÓTH Ursula, Debrecen, 2014, 305–316

SZINNYEI 1896 — SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*. IV. kötet, Budapest, 1896.

SZINNYEI 1903 — SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*. IX. kötet, Budapest, 1903.

SZINNYEI 1906 — SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*. XIII. kötet, Budapest, 1906.

SZŐCSNÉ GAZDA 2001 — SZŐCSNÉ Gazda Enikő: *Erkölcs és közösség. Orbai széki erkölcsirányítás a XVII–XIX. században.* Csíkszereda, 2001.

TAKÁCS Bálint 2018 — TAKÁCS Bálint: Kozeschnik János élete olasz hadifogságban a levelezése tükrében. *A Hadtörténeti Múzeum Értesítője* 18., Hadtörténeti Múzeum, Budapest, 2018.

TAKÁCS Lajos 1987 — TAKÁCS Lajos: *Ranolder János veszprémi püspök élete és munkássága (1806–1875)*. Veszprém Egyhm. Tört. Munkaközösség, Veszprém, 1987.

TAKÁTS 2012 — TAKÁTS István: Papnevelés a Trienti Zsinat szellemében. *Studia Wesprimiensia*, A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola folyóirata. 14. évf., 1–2. szám, (2012), 61–72.

TAMÁSI Anna 2016 — TAMÁSI Anna Éva: A kánoni eljárás elméletben és a szentszéki gyakorlatban. Különös tekintettel a házassági perekre. *Forum, Acta Juridicia et Politica,* VI. évf., 1. szám, 2016, 151–166.

TAMÁSI Anna 2020 — TAMÁSI Anna Éva: *A veszprémi és a székesfehérvári szentszékek törvénykezési gyakorlata házassági perekben (1850–1920).* Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2020.

TAMÁSI Zsolt 2004 — TAMÁSI Zsolt: Papi és szerzetesi fegyelem az 1848-as egyházmegyei zsinat tükrében. *Theologia Catholica Latina 49,* 139–158.

TAMÁSI Zsolt 2009 — TAMÁSI Zsolt: A katolikus egyházvezetés önvédelmi törekvései az 1848–1849-es forradalom leverése után. *Történelmi Szemle*, 51. évf., 3. sz., (2009) 355–384.

TAMÁSI Zsolt 2013 — TAMÁSI Zsolt: Az 1848-as erdélyi római katolikus egyházmegyei zsinat. Gondolat Kiadó, Budapest, 2013.

TAMÁSI

Zsolt 2014 — TAMÁSI Zsolt: Az 1848-as nemzeti zsinat előkészítése. A felsőpapság és a radikális alsópapság értelmezése–az erdélyi egyházmegye tükrében. *Egyháztörténeti Szemle 15*., 25–44.

TAXNER–TÓTH 1987 — TAXNER–TÓTH Ernő: *A fiatal Vörösmarty barátainak levelezéséből*. Budapest, 1987. (Az MTA Könyvtár közleményei.).

TOMASSEN 2014 — TOMASSEN, Bjørn: *Liminality and the modern: Living Through the in-between*. Ashgate Publishing, 2014.

TOMISA 1992 — TOMISA Ilona: *Visitatio canonica, Az Esztergomi Főegyházmegye Barsi Főesperességének egyházlátogatási jegyzőkönyvei, 1647–1674.* Budapest, 1992.

TOMISA 1994 — TOMISA Ilona: *Visitatio canonica, Egyházlátogatási jegyzőkönyvek Batthyány József esztergomi érsek idejéből*, 1776–1779. Budapest, 1994.

TOMISA 2002 — TOMISA Ilona: *Katolikus egyházlátogatási jegyzőkönyvek, 16–17. század*. Budapest, 2002.

TÓTH Kelemen 2021 — TÓTH Kelemen: A kor szőrbe és posztóba bújt szelleme. A magyar katolikus papság megjelenéséről folytatott vita az 1848-as magyar nyelvű sajtó tükrében. In: *Papok a 18–20. századi lokális közösségekben. Történetek találkoz*ás. Szerk. BÁRTH Dániel, Budapest, 2021., 645–668. (Folcloristica Historica 4.).

TÓTH Krisztina 2013 — TÓTH Krisztina: Miért érdemes az esperesi koronák jegyzőkönyveivel foglalkozni? Válasz a szombathelyi egyházmegye 1936–1944-es koronáin keresztül. *Magyar Egyháztörténeti vázlatok*, 25. évf., 1–2. szám., (2013), 29–60.

TÓTH Zsombor 2017 — TÓTH Zsombor: *Liminalitás és emlékirat-irodalom, Bethlen Miklós esete, A „Kunst-und wunderkammer”* eszméje Esterházy Pál költészetében. Balassi Kiadó, Budapest, 2017.
Online: http://www.balassikiado.hu/BB/NET/Studiolum/Studiolum.pdf
(Megnyitva: 2020.02.02, 17:15)

TÜSKÉS–KNAPP 2001 — TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva: *Népi vallásosság Magyarországon a 17–18. században. Források, formák, közvetítők.* Budapest, 2001.

UDVARDY 1846 — UDVARDY Ignácz: *Római Ker. Katholica, Egyházi Jogtan*. Második javított s bővített kiadás, Nyomtatott Veszprémben, 1846. (Az első kiadása 1843-as)

UGRAI 2006 — UGRAI János: Szoknyák, versek, viszályok. Egy lelkész kétszeres rangvesztése. *Aetas* 21. (2006), 71–87.

ULBRICHT 1997 — ULBRICHT, Otto: Aus Marionetten werden Menschen. Die Rückkehr der unbekannten historischen Individuen in die Geschichte der Frühen Neuzeit. In: *Neue Blicke. Historische Anthropologie in der Praxis*. CHVOJKA, Erhard–VAN DÜLMEN, Richard–JUNG, Vera (Hg.:),Köln–Weimar–Wien 1997, 13–32.

ULBRICH 2012 ULBRICH, Claudia: Europäische Selbstzeugnisse in historischer Perspektive, Neue Zugänge. *Critical Review of History,* 2012, 400–421.

VADERNA 2018 VADERNA Gábor: Egyházi karrier és társadalmi mobilitás a 18–19. század fordulóján. Johann Ladislaus Pyrker és Kis János példája. *Egyháztörténeti Szemle*, (2018), 19. évf., 4. szám, 22–38.

VANYÓ 1932 VANYÓ Tihamér: *Hogyan írjuk meg egy egyházmegye történetét?* Pannonhalma, 1932.

VANYÓ 1933 VANYÓ Tihamér: *A trienti zsinat határozatainak végrehajtása Magyarországon. A magyarországi római katolikus egyházfegyelem alakulása 1600–1850.* Pannonhalma, 1933. (Olaszországi Magyar Oklevéltár II.).

VANYÓ 1941 VANYÓ Tihamér: *A plébániatörténetírás módszertana.* Pannonhalma, 1941

VECSEY 1943 VECSEY Lajos: *A kőszegi róm. kat. Kelcz– Adelffy Árvaház története 1741–1941.* Szombathely, 1943. (A szombathelyi egyházmegye múltjából I.).

VERESS D 2000 VERESS D. Csaba: *A Nivegy-völgy falvainak története.* Balatoncsicsó, 2000.

VÉGH 1908 VÉGH Kálmán Árpád: A káplán. *Hittudományi folyóirat*, 19. évf., (1908), Budapest, Az Athenaeum R.-Társulat nyomása, 40–65; 326–345.

VÉRTESI 2002 VÉRTESI Lázár: Oral history. A szemtanúként elbeszélt történelem lehetőségei. *Aetas,* 17. évf., 2–3. sz., (2002), 158–172.

VONNÁK 2014 VONNÁK Diána: „Megjelenített dokumentumok", Hermeneutika és a sűrű leírás fogalma Geertz elméleti írásaiban. In: *A megértés, mint hivatás, Köszöntő kötet Erdélyi Ágnes 70. születésnapjára.* Szerk. BÁRÁNY Tibor–GÁSPÁR Zsuzsa–MARGÓCSY István–REICH Orsolya–VÉR Ádám, L'Harmattan, Budapest, 2014, 65–82.

ZACHAR 2004 ZACHAR József: *A magyarországi huszáregységek tulajdonosi és vezénylői. In: A magyar huszárság története, A lovasműveltség sajátosságai*. Szerk. CSIHÁK György, Budapest–Zürich, 2004, 291–307.

ZAKAR 1995 ZAKAR Péter: A magyar hadsereg tábori lelkészi hierarchiája 1848–49-ben. *Hadtörténeti Közlemények*, 108. évf., 4. sz, (1995), 78–109.

ZAKAR 1999 ZAKAR Péter: A magyar hadsereg tábori lelkészei 1848-49-ben. METEM könyvek 23. Budapest, 1999.

ZAKAR 2000 ZAKAR Péter: A Kalocsa-Bácsi Érsekség 1848/49-ben. In: Kalocsa történetéből Szerk. Koszta László, Kalocsa, 283–305.

ZAKAR 2001 ZAKAR Péter: Forradalom az egyházban? A radikális papság 1848–49-ben. In: *Az állam és az egyház a polgári átalakulás korában 1848–1849,* Szerk. SARNYAI Csaba Máté, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 2001, 53–62.

ZAKAR 2009 ZAKAR Péter: Tábori papok fegyelmi ügyei a reformkorban. *Aetas* 24., (2009), 47–62.

ZAKAR 2011 ZAKAR Péter: A Csanádi egyházmegye kormányzata 1848–49-ben. *Aetas* 26., (2011), 82–101.

ZAKAR 2013 ZAKAR Péter: Csanádi egyházmegyés paphonvédek a szabadságharcban II. Csanádi egyházmegyés tábori lelkészek 1848/49-ben. *Századok*, 147. évf., 3. szám, (2023), 585–624.

ZAKAR 2021 ZAKAR Péter: Két királypárti plébános küzdelmei Szegeden, 1848/49-ben. In: *Papok a 18–20. századi lokális közösségekben. Történetek találkozása*, Szerk. BÁRTH Dániel, Budapest, 2021, 635–644.

ZAKAR 2024a ZAKAR Péter: A veszprémi egyházmegye 1848/49-ben. In: *A veszprémi püspökség „hosszú 19. százada". A veszprémi egyházmegye története 1777–1917 között. A Veszprémi Érseki Főiskolán 2022. május 4-én és 2023. szeptember 28-án rendezett konferenciák előadásai.* Szerk. KARLINSZKY Balázs–VARGA Tibor László, Veszprém, 2024, 83–106.

ZAKAR 2024b ZAKAR Péter: A 4. huszárezred veszprémi egyházmegyéből ajánlott tábori papjai. In: *A veszprémi püspökség „hosszú 19. százada". A veszprémi egyházmegye története 1777–1917 között. A Veszprémi Érseki Főiskolán 2022. május 4-én és 2023. szeptember 28-án rendezett konferenciák előadásai.* Szerk. KARLINSZKY Balázs–VARGA Tibor László, Veszprém, 2024, 199–218.

ZELLER, I. 1894 ZELLER Árpád: *A magyar egyházpolitika 1847–1894*. I. kötet, Budapest, 1894.

ZUGOR 1989 ZUGOR Ferenc: *Tés története 1086–1986*. Várpalota, 1989.

ZSIGOVITS 1914 ZSIGOVITS Béla: *A papi nőtlenség (coelibatus) története Magyarországon*. Budapest, 1914.

MELLÉKLET I.
(Táblázatok)

I.1. A Veszprémi egyházmegye közigazgatási egységeinek számaránya az 1841-es Schematizmus alapján.[967]

Esperes kerület	Plébániák (szám szerint)	Kápláni állomás
SZÉKESEGYHÁZI FŐESPERESSÉG (Veszprém)	Összesen: 60	Összesen: 15
Veszprém	14	Kislőd, Márkó, Városlőd, **Veszprém** (5)
Palota	13	Mezőkomárom, Palota (2)
Csesznek	13	Súr
Füred	9	Csicsó, Pettend (2)
Tapolca	11	Gyulakeszi, Lesencetomaj, Szentbékkálla, Tapolca, Káptalantóti, (5)
ZALAI FŐESPERESSÉG	Összesen: 41	Összesen: 10
Keszthely	12	**Keszthely,** Szentgrót, Szántó (4)
Kiskomárom	14	Kiskomárom, Merenye, Pacsa (3)
Kanizsa	15	Csatár, Kapornak, Szent Balázs (3)
SOMOGYI FŐESPERESSÉG	Összesen: 36	Összesen: 14
Karád	14	Karád, Nágocs, Tab, Törökkoppány (4)
Kaposvár	11	Kaposvár, Látrány, Somogyvár, Szőlősgyörök (4)
Igal	11	Attala, Igal, Mernye, Kisbár, Szentbalázs, Taszár (6)
PÁPAI FŐESPERESSÉG	Összesen: 42	Összesen: 19
Pápa	12	Csót, **Pápa**, Ugod (4)
Szombathely (Bakonyszombathely)	8	Szombathely, Teszér (2)
Devecser	9	Devecser, Felsőiszkáz, Halimba, Noszlop, Tüskevár, Vásárhely (6)
Sümeg	13	Csehi, Gógánfa, Káptalanfa, Kisgörbő, Sümeg, Zalabér, Szegvár (7)
SEGESDI FŐESPERESSÉG	Összesen: 37	Összesen: 13
Segesd	14	Faisz, Kéthely, Marcali, Tapsony, Vid, Vörs (6)

[967] *Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Wesprimi*, 1841, 38–149.

Csököly	12	Csököly, Szentbenedek (2)
Csurgó	11	Barts, Berzence, Csurgó, Keresztúr, Zákány (5)
ÖSSZESEN:	**216**	**71**

I.1. A Veszprémi egyházmegye közigazgatási egységeinek számaránya az 1857-es schematizmus alapján.[968] (A félkövérrel szedett településeken két káplán működött, zárójelben szerepelnek a kápláni állomáshelyek, esperes kerületenként is összesítve!).

Esperes kerület	**Plébániák (szám szerint)**	**Kápláni állomás (szám szerint, településekkel.)**
SZÉKESEGYHÁZI FŐESPERESSÉG (Veszprém)	Összesen: 63	Összesen: 16
Veszprém	14	Kislőd, Márkó, Városlőd, **Veszprém** (5).
Palota	15	Mezőkomárom, Palota (2).
Csesznek	13	Súr, Zirc (2).
Füred	9	Csicsó, Petend (2).
Tapolca	11	Gyulakeszi, Lesencetomaj, Szentbékkálla, Tapolca, Káptalantóti (5).
ZALAI FŐESPERESSÉG	Összesen: 42	Összesen: 9
Keszthely	13	Szentgrót, Szántó, **Keszthely** (4).
Kiskomárom	14	Kiskomárom, Merenye, Pacsa. (3).
Kanizsa	15	Kapornak, Szentbenedek (2).
SOMOGYI FŐESPERESSÉG	Összesen: 36	Összesen: 15
Karád	14	Karád, Nágocs, Tab, Törökkoppány (4).
Kaposvár	11	Gamás, Kaposvár, Látrány, Somogyvár, Szőlősgyörök (5).
Igal	11	Attala, Igal, Kisbár, Merenye, Szentbalázs, Taszár (6).
PÁPAI FŐESPERESSÉG	Összesen: 42	Összesen: 21
Pápa	12	Csót, Ugod, **Pápa** (4).
Szombathely (Bakonyszombathely)	8	Bakonyszombathely, Teszér (2).
Devecser	9	**Devecser**, Felsőiszkáz, Halimba, Noszlop, Tüskevár, Vásárhely (7)
Sümeg	13	Csehi, Gógánfa, Káptalanfa, Kisgörbő, Csabrendek, Sümeg, Zalabér, Szegvár (8)
SEGESDI FŐESPERESSÉG	Összesen: 37	Összesen: 12

[968] *Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Wesprimi*, 1857, 23–125.

Segesd	14	Faisz, Kéthely, Marcali, Tapsony, Vid, Vörs (6).
Csököly	12	Csököly, Szentbenedek (2).
Csurgó	11	Barcs, Berzence, Keresztúr, Zákány (4).
ÖSSZESEN:	**220**	**73**

I.2. A veszprémi egyházmegye területén élő lakosság felekezeti megoszlása 1842-ben.[969]

A veszprémi egyházmegye területén élő lakosság felekezeti összetétele 1842-ben							
Főesperesség/alesperesi kerület	**Plébánia**	**Róm. kat.**	**Gr. kat.**	**Ev.**	**Ref.**	**Zs.**	**Összesen**
I. Székesegyházi							
Veszprém	14	24057	45	2273	8610	1390	**36375**
Palota	13	14508	5	3155	19141	1849	**38658**
Csesznek	13	15381		3439	2479	342	**21641**
Füred	9	6928		2615	5276	440	**15259**
Tapolca	11	18607		910	1091	615	**21223**
II. Zalai							
Keszthely	12	25657		113	38	1055	**26863**
Kiskomárom	14	21983		42	11	479	**22515**
Kanizsa	15	30116	78	1002	17	1656	**32869**
III. Somogyi							
Karád	14	16392	3	2814	9778	850	**29837**
Kaposvár	11	19256	39	1277	4173	559	**25304**
Igal	11	21107	19	557	3953	1071	**26707**
IV. Pápai							
Pápa	12	23286		3296	7682	2993	**37257**
Bakonyszombathely	8	9479		3417	1102	427	**14425**
Devecser	9	18021		4100	3774	466	**26361**
Sümeg	13	22857	4	407	2	970	**24240**
V. Segesdi							
Segesd	14	31247	31	945	3112	580	**35915**
Csököly	12	19982	22	39	28275	836	**49154**
Csurgó	11	20352	9	4877	5211	351	**30800**
ÖSSZESEN:	**216**	**359216**	**255**	**35278**	**103725**	**16929**	**515404**

I.2. A felekezeti megoszlás grafikonon.

[969] Készült Vizer István 1841-es térképe alapján. Vö. VFL IX.7.a. no 49. (Vizer, 1841).

I.3. Plébánia alapítás a veszprémi egyházmegyében 1800 és 1857 között.

Plébánia	**Espereskerület**	**Alapítás éve**	**Patrónus**
Enying	Palotai espereskerület	1841	Batthyán Fülöp
Fokszabadi	Palotai espereskerület	1814	Veszprémi káptalan
Lajoskomárom	Palotai espereskerület	1846	
Szentkirályszabadja	Palotai espereskerület	1813	Vallásalap (Fundus Religionis)
Bük	Keszthelyi espereskerület	1816	Vallásalap (Fundus Religionis)
Tekenye	Keszthelyi espereskerület	1843	Vallásalap (Fundus Religionis)
Galambok	Kiskomáromi espereskerület	1802	Seminarium Gen. Cleri.
Ádánd	Karádi espereskerület	1853	Liberae Coll. Episcopalis
Ságvár	Karádi espereskerület	1806	Veszprémi káptalan
Toponár	Kaposvári espereskerület	1818	Vallásalap (Fundus Religionis)
Mosdós	Kaposvári espereskerület	1835	
Salamon	Pápai espereskerület	1807	Győri püspök (Episcopos Jauriensis)
Lovászpatona	Szombathelyi espereskerület	1805	Medgyes Somogyi János; S.C.R.A. Maj. Camerarius
Románd	Szombathelyi espereskerület	1816	Győri püspök (Episcopos Jauriensis)
Mesztegnye (Újjáalapítva)	Segesdi espereskerület	1806	Kéthely. Hunyady József
Németújfalu	Csökölyi espereskerület	1802	Nagyatádi Czindery László

I.4. A veszprémi egyházmegye papnövendékeinek száma, tanulmányaik helyszínei (1840–

1855).

Intézmény/Év	1841	1842	1843	1845	1847	1851	1853	1857
Szent Anna Szeminárium/Összlétszám	39 fő	37 fő	34 fő	29 fő	20 fő	26 fő	33 fő	44 fő
Teológia I. évf:	10	9	7	4	5	7	10	10
Teológia II. évf:	9	10	8	5	5	10	8	16
Teológia III. évf:	10	7	9	7	4	0	5	9
Teológia IV. évf:	10	9	7	5	5	9	10	9
Absoluti Theologi (Végzett)	0	2	3	8	1	0	0	0
Pesti Generális Szeminárium	4 fő	4 fő	4 fő	4 fő	4 fő	4 fő	4 fő	4 fő
Teológia I. évf:	1	1	1	1	1	0	0	0
Teológia II. évf:	1	1	1	1	1	2	1	1
Teológia III. évf:	1	1	1	1	1	0	1	2
Teológia IV. évf:	1	1	1	1	1	2	2	1
Bécsi Pázmáneum	2 fő	2 fő	2 fő	2 fő	2 fő	1 fő	1 fő	1 fő
Teológia I. évf:	0	1	1	0	1	0	1	0
Teológia II. évf:	1	0	0	1	0	0	0	1
Teológia III. évf:	0	1	0	1	0	1	0	0
Teológia IV. évf:	1	0	1	0	1	0	0	0
Szent Márton Szeminárium (Szombathely)	13 fő	11 fő	7 fő	0 fő	0 fő	5 fő	0 fő	0 fő
Filozófia I. évf:	6	7	1	0	0	5	0	0
Filozófia II. évf:	7	4	6	0	0	0	0	0
Collegium Germanicum et Hung. Róma	0	0	0	0	0	1 (teol.abs.)	1 fő	
Bécsi Augustineum	0	0	0	0	0	1 fő	0	2 fő
Gimnázium Szombathely	0	0	0	0	0	0	0	5 fő

I.5. Papnövendékek (Pesti Generális Szeminárium; Bécsi Pézmáneum; Collegium Germanicum et Hungaricum; Augustineum) (1840–1855).

Intézmény/Névsor									
Pesti Generális Szeminárium									
Sarlay Ignác	1841; I.	1842; II.	1843; III.						
Schneider Vilmos	1841; II.	1842; III.	1843; IV.						
Csepy Zsigmond	1841; III.	1842; IV.							
Petlánovits Mihály	1841; IV.								
Árva Mátyás		1842; I.	1843; II.						
Orbán Mátyás			1843; I.						
Konkoly Ambrus				1845; I.	1847; III.				
Eipel Ferenc				1845; II.	1847; IV.				
Orbán János				1845;					

				III.					
Vanke Vilmos				1845; IV.					
Vass Ferenc					1847;I.				
Demjánovits Henrik					1847; II.				
Schön József							1851; II.	1853; IV.	
Lukacsek János							1851; II.	1853; IV.	
Szabó Gergely							1851; IV.		
Szalay József							1851; IV.		
Csecsinovits Ferenc								1853; II.	
Szabó János								1853; III.	
Hankóczy János									1857; II.
Pados Lajos									1857; III.
Vünsch József									1857; III.
Sarkady István									1857; IV.
Bécsi Pázmáneum									
Sövegjártó Ferenc	1841; II.	1842; III.	1843; IV.						
Kovács Zsigmond	1841; IV.								
Kovács Antal		1842; I.							
Gulden András			1843; I.	1845; III.					
Antal Ignác				1845; II.	1847; IV.				
Stöger Lajos (Steger)					1847; I.				
Király István							1851; III.		
Keszthelyi Pál								1853	
Bogyay Viktor									1857; II.
Bécsi Augusztineum									
Antal Ignác							1851		
Keszthelyi Pál									1857
Palotai Peska Ferenc									1857
Collegium Germ. et Hung.							1851		
Csete László (abs. teol.)							1851		
Bereczk Viktor								1853	1857

I.6. A veszprémi egyházmegye papsága (1850–1855). (Káplánként töltött évek/plébánosként töltött évek ideje). A zárójelben szereplő érték az adminisztrátori (plébános helyettes) időszakra vonatkozik!

Név	**Szül. éve**	**Halál éve**	**Fsz. éve**	**Káplán/ évek**	**Plébános/ évek**	**Plébániák száma**
Szmodis János	1774	1853	1794			
Laszkallner Antal	1774	1854	1797			
Varga János	1774	1851	1798	1	50	1

Niklész János	1775	1854	1799	3	10;18;24	3
Kigler János	1775	1854	1801	5	(16); 27	2
Balássy István	1776	1853	1801	13	12	1
Rákóczy János	1777		1806	7	49	1
Pongrácz József	1778		1801		27; 22	2
Rajnaly Pál	1778	1851	1803	7	1; 34	2
Ruszek József	1779	1851	1802			
Imre László	1779		1802	6	49	1
Prémes József	1779	1855	1804	5	11; 20	2
Horváth Mihály	1779		1804	5	11; 5	2
Zob Péter	1779		1802	3	21	1
Vlasics Antal	1780	1854	1803		31	2
Lukács Benedek	1780	1852	1803	6	40	1
Egyed György	1780		1805	6	45	1
Deák József	1782	1854	1805	2	43	1
Kacskovics Benjamin	1782		1805	5	46	1
Sopronyi Ignác	1782		1805	5	44	1
Farkas Mihály	1783		1806	6	(9); (10)	
Hosszu Márton	1783	1855	1806			
Lakatos György	1783		1807	4	4; 15; 23	3
Dóczy József	1783		1807	5	9; 41	2
Kovács Ignác	1783		1806	13kb.	(10)	1
Mészáros József	1783		1807	3	2; 39	2
Ollé Lajos	1784		1807	2	1; 59	2
Tóth József	1784		1807		51	1
Hágen Godefrid	1784		1807		45	1
Szilasy (Szilósy) János	1784		1810	3; 12	1; 5	2
Pethő Imre	1784		1810	4	17	1
Balogh István	1784		1810	8	25	1
Ács József	1785	1852	1808	5	39	1
Balassa Dávid	1785	1855	1809	5	25; 13	2
Beke Kristóf	1785		1810			
Frenreisz János	1785		1810	3	51	1
Bán István	1786	1854	1809	5	6; 3; 27; 4	4
Ódor László	1786	1853	1809	1	35	1
Galambos Ferenc	1786	1853	1811	18	24	1
Farkas Pál	1786		1811	9	18	2
Kőszeghy József	1786		1809	9	6; 24; 21	3
Mórotz Ferenc	1786		1809	8	27	1
Markovics János	1787		1811	8	39	1
Kavulák István	1787	1851	1810	9	8; 6	2
Koller János	1787		1811		41	1
Papp János	1787		1810		45	1
Gerócs János	1788		1811	10	4; 38	2
Molnár Mihály	1788	1855	1813	15	27	1
Kránitz Gáspár	1788		1814	12; 5; 2	11; 20; 7	3
Kegyera József	1780	1850	1814	5	7; (15)	4
Szever Ignác	1789	1853	1812	2	(14); 25	2

Csontos György	1789	1855	1812	7	36	1
Kövér János	1789		1812	8	22; 28	2
Cseh György	1789		1812	4	40	1
Lents (Lencs) József	1790		1813	15	(7); 6; 25	2
Molnár Ágoston	1790	1854	1813	4	(2); 11; 22; 3	4
Györke János	1790		1813	9	36	1
Tasler (Taschler) György	1790		1813	10	37	1
Tray (Tray) Imre	1790	1853	1814	6	23	1
Noszlopy István	1790		1815	15	(2); 23	2
Pirity Mihály (Csöglei)	1790		1815	11	47	1
Asztaller Károly	1791		1813	8	7; 41	2
Bogcha Ferenc	1791		1820			
Fliszár György	1791		1814		30	1
Kozarits János	1791		1814		45	1
Vaszary István	1791	1851	1814	7	2; 22; 1	1
Horváth János I.	1791		1815	5	36	1
Kiss János I.	1791		1815	15	7; 30	2
Paál József	1791	1852	1815	6	2; 19	2
Bessenyei Antal	1791	1852	1816	14	22	1
Sipos György	1791	1854	1815	2	30	1
Philipko József	1791		1817	11	40	1
Púpos József	1791		1814	8	35	1
Kéry János	1792	1854	1815			
Benczik János	1792		1815	7	20; 15	2
Pretsinszky Péter	1792	1851	1815	5	29	1
Hajós József	1792	1853	1819	1	9	1
Pongrácz György	1792		1818	13	10; 18	2
Sopronyi Elek Imre	1792		1817	6	37	1
Czuppon Ferenc	1793	1855	1816	11	20	1
Kugler Ferenc	1793	1852	1817	14	21	1
Milfajt József	1794		1817	10	24;5	2
Pétsy János	1794	1852	1817			
Ropoly (Ropolyi) Ferenc	1794		1817	9;14	2; 10; 19	3
Spreitzenbart János	1794	1854	1817		9	1
Vidovits Ágoston	1794		1817	7	32	1
Mihálovits József	1794	1851	1818	20	13	1
Nagy Imre	1794		1818	13	15	1
Ferber Ferenc	1794		1819	11	(10); 31	1
Virth Mihály	1794		1820	9	15; 23	2
Bezerédy Miklós	1795		1820			
Herman Péter	1795		1818	12	50	1
Biró Béla	1795		1820	12	(4).	1
Németh Antal	1795		1821	15		0
Bozsoky Ferenc	1796		1819	12	18; 13	2
Kronperger Antal	1796		1819	11	4	1
Sebe György	1796	1850	1819	4	26	1
Móritz János	1796		1819	14	(12); 32	2
Mutzhard József	1796		1820	16	24	1

Takács Antal	1796		1819	6	31	1
Kránitz János	1796		1821	13	21; 9	2
Borsódy Ferenc	1797		1820	6	49	1
Gébel József	1797		1820	12	29	1
Koroncz László	1797		1821	1	12; 6	2
Markl Ignác	1798		1821			
Bereczk (Bereck) Sándor	1799		1822	4	24; 10	2
Csutor János	1799		1822	12	48	1
Puska Péter	1799	1851	1822	12	17	1
Kulcsár István	1799		1824	11	41	1
Ivánkovitcs Márton	1799		1825	10	3; 14; 2; 12	4
Polgár Ignác	1800		1824	6	(6); 49	1
Balásy (Balássy) István	1800		1824	11	19	1
Karády János	1800		1828	8	25	1
Kégl Ferenc	1800		1831	17	10	1
Joós János	1800	1855	1824	7	22	1
Orgonás István	1800		1824	12	16	1
Matits (Matics) János	1800		1824	17	5; 7; 19	3
Szeles Ferenc	1800		1824	11	50	1
Bán (Bánn) Antal	1801		1824	12	35	1
Bakats István	1801	1851	1824	5	20; 1	2
Fittler Gábor	1801	1865	1825	7	(14); (1); (2)	3
Hornók Márton	1801	1855	1826	9	20	1
Szalay Sándor	1801	1855	1828	17		0
Kiss János II.	1801		1826	7	17;18	2
Hornyik József	1802		1825	12	10; 7; 18	3
Vezerle Ignác	1803		1826		1; 13	2
Oszterhueber Ferenc	1803		1826			
Reperger Pál	1803		1826	4	24	1
Svatics Károly	1803		1827	4	1; 7; 43	3
Szluha Sándor	1803	1853	1834	4	15	1
Lantsár János	1803		1830	6	35	1
Németh Lázár	1803		1826	12	22	1
Pintér Antal	1803		1829	3	43	1
Minderlein Ignác	1804		1827	11	32	1
Németh József I.	1804		1827	12	19	1
Schauer Ferenc	1804		1824	12	21	1
Csete Antal	1804		1828	3	11	1
Polczer Ferenc	1804	1852	1828	11	11; 2	2
Tóth Péter	1804		1828	6	50	1
Harmath János	1804		1829	8	28	1
Korponay Ferenc Kristóf	1804		1829	4	12	1
Csikász Ferenc	1805		1828	13	32	1
Schubert Károly	1805	1853	1830	2	3; 13	2
Rédey József	1805		1832	12	12; 4	2
Vidák István	1805	1855	1829	2	4;10; 4	3
Jankó Gábor	1805	1854	1828	13	13	1
Boros Ferenc	1806		1830	17	30	1

Gruber András	1806		1830	5	21	1
Farkas György	1806		1831	6	43	1
Jeruska János	1806		1831	9	16	1
Rusz János	1806		1831	2	22	1
Vidra Ferenc	1806		1831	6	24	1
Horváth Imre	1806		1831	9	42	1
Igaz Dániel	1806		1842	9	16	1
Korizmits Antal	1807		1830			
Koltay László	1807		1830	3	36	1
Boronkay Lipót István	1807		1830	10	39	1
Németh János I.	1807		1831	11	4; 39	2
Tallián Imre	1807		1831	5	17	1
Viola János	1807		1831	15	31	1
Varga János	1807		1833	7	4; 24	2
Lakman József	1808		1831			
Ross József	1808		1831	14	48	1
Menyhárt István	1808		1831	29	39	1
Huppán György	1808		1835	9	36	1
Farkas Konstantin	1809		1832	7	8; 15	2
Muiszer József	1809		1832	7	12	1
Nagy Sándor	1809		1833	9	4; 5; 33	3
Stenger Frigyes	1809		1833	4	22	1
Csizmadia József	1809		1833	10	27	1
Komesz György	1809		1835	8	8; 8; 22	3
Ferenczy Eduárd	1810		1833	13	17; 10	2
Gyarmathy János	1810		1833	2	25	1
Udvardy Ignác	1810		1833			
Koller József	1810		1834	3	23	2
Csikász János	1810		1834	16	11; 17	2
Kákosy László	1810		1835	4	22; 15	2
Brányi József	1810		1836	12	8; 18	2
Kis György	1810	1854	1836	10	6	1
Tartsay József	1810		1837	14	31	1
Hámos József	1811	1853	1834	6	13	1
Huszár György	1811		1834		6; 14	2
Talabér György	1811		1834	8	40	1
Tallián Lázár	1811		1834	4	6; 15	2
Vizy József	1811		1834	34	7	1
Lakner Vince	1811	1855	1835	5	14; 1	2
Laváty (Hlavaty) Sándor	1811		1834	10	34	1
Angyal (Angleta) János	1814		1838	50		
Somogyi Miklós (aranyosmedgyesi)	1811		1840	8	7; 20	2
Lekovits Ferenc	1812		1835	1	18; 8	2
Szilvásy Eduárd	1812		1835	2	8; 14	2
Bolla Alajos	1812		1836	7	35	1
Fürsatz Béla	1812		1836	5	28	1
Kukacz István	1812		1836	19	20	1
Bellágh József	1812		1837	7	5; 17; 18	3

Kanyó Mihály	1812		1838	11	2; 9	2
Lakner Mátyás	1812		1848	3	14	1
Szikora Imre	1812		1838	8	10; 21	2
Czerhák Ignác	1813		1836	4	23	1
Brenner Mihály	1813		1838	8	23	1
Etl István	1813		1836	12	19; 24	2
Kolossváry Ferenc	1813		1836		37	1
Pillich Antal	1813		1837	8	13; 4; 9	2
Razgha Lajos	1813		1837	10	36	1
Tomcsányi István	1813		1837	15	20	1
Haberreiter Márton	1813		1838	13	28	1
Spránszky Ferenc	1813		1838	12	28	1
Köves János	1813		1839	4	13; 33	2
Müller Lajos	1813		1839			
Sebestén Pál (Sebestyén)	1814		1837	14	33	1
Tallián Miklós	1814		1836	3	20	1
Péntek Antal	1814		1837	13	38	1
Glück Ferenc	1814		1837	4	19	1
Gramnetz (Grmanecz) Vendel	1814	1854	1837	8	4; 3	2
Gulden István	1814		1837	2	28	1
Gyömörey Lajos	1814		1837	12	27	2
Pintér Ferenc	1814		1837		4	0
Pribék István	1814		1837			
Szabó Imre	1814		1837			
Szelmájer Károly	1814		1837	9	3; 35	2
Gogolák István	1814		1838	15	(7);10	2
Gyalókay József	1814		1838	7	21; 22	2
Huber János	1814		1840	11	9	1
Varga Mihály	1814		1840	13	5	1
Mrátz (Mátz) János	1814		1841	9	30	1
Trimmel Sándor (Emánuel, Alajos)	1815		1837	20	9	1
Ploszer Ferenc (Plosszer)	1815		1838	12	20	1
Salamon József	1815		1838	9	(16)10; 11	2
Pongrátz János (Pongrácz)	1815		1839	10	8;14;6	3
Polák József (István)	1815		1840	13	19	1
Szücs (Szüts) János	1815		1840	11	35	1
Muszeli István	1816		1839	7	9	1
Kövér József	1817		1840	12	7	1
Késmárky Flórián	1817		1840	7	37	1
Szabó János	1817		1840	13	35	1
Vogronits Antal (vépi)	1817		1840	15	10; 13	2
Muraközy József	1817		1841	14	3; 30	2
Bárány István	1817		1842	15	8	1
Fehér József	1817		1842	11	(7); 25	2
Lakatos Lajos	1818		1841	8	14; 2	2
Berky (Berki) József	1818		1841	8	(8); 1; 30	2
Kavulák János	1818		1841	5	61	1
Kisovics (Kisovits) József	1818		1841	5	15	1

Németh János II.	1818		1841	11	4; 39	2
Petlánovits Mihály	1818		1841	10	27	1
Mild Mihály	1818		1842	8	3; 29; 14	3
Orbán Márton	1818		1842	14	1	1
Devics (Devich) József	1819		1842	10	(6),1; 17	2
Kovács Sándor	1819	1852	1842			
Köteles János	1819		1842	7	4; 5	2
Szőllősy Lajos	1819		1842	10	(3), 27	1
Marton László	1819		1846	9	35	1
Csepy Zsigmond	1820		1843	3	(5); 39	1
Sövegjártó Ferenc	1820		1843		37	1
Szabó Vilhelm (Vilmos) (Schneider)	1820		1843	2	44	1
Koller Ignác (István)	1820		1843	10	40	1
Papp Károly (József, György)	1820		1843	9	(6), 12; 25	2
Kovács Zsigmond	1820		1844	1	0	0
Páli János	1820		1844	10	50	1
Sarlay (Sarlai) Ignác	1820		1844	7	(9); 30	1
Somogyi György	1820		1844	8	44	1
Szigethy János	1820		1844	3	30	1
Peternits Mihály	1820		1845	10	33	1
Polák Ferenc	1820		1846	9	26	1
Szél János	1820		1848	6	45	1
Sára József	1820		1847	10	15; 25	2
Bölcsvölgyi Sándor	1821	1853	1844	6	3	1
Erdélyi Ferenc	1821		1844		26	1
Mittermayer Ignác	1821		1844	5	9	1
Kemény János (Hartl)	1821	1852	1844	7		
Lakner Sándor	1821	1855	1844	7		
Németh József II.	1821		1844	5	20	1
Sperk (Sperg) István	1821		1844	11	(6); 8	2
Supka Márton	1821		1844	8	34	1
Szmodis Mihály	1821	1853	1845	8		
Gulden András (Forintos)	1821		1846	10	28	1
Aszner János	1822		1845	13	39	1
Stark Zsigmond	1822		1845	10	25	1
Vanke Vilmos	1822		1845	11	6; 23	2
Rumi József	1822		1845	10	(3); 10; (1), 9	2
Lukács Ferenc	1822		1846	13	(4); 41	1
Tiborcz István	1822		1846	9	(3);15; 9	2
Vida Antal	1822		1846	8	(3); 37	1
Eipel Ferenc	1822		1847	7	(4); 21; 6	2
Fatér Mihály	1822		1847	3	38	1
Osvald Péter	1822		1847	7	54	1
Bohár László	1820		1849	9	23	1
Császár Antal	1822		1849	6	26	1
Lehner Sándor	1823		1846	10	(3); 27	1
Nunkovits János (Nep.)	1823		1846	12	43	1
Orbán János	1823		1846	12	4	1

Pikhárdt Károly	1823		1847	11	35	1
Barbarits István	1823		1848	12	8	1
Morvay Antal	1823		1849			
Virág János	1823		1849	3	1; 44	2
Aczél József	1824		1848	7	(6); 43	1
Nemes József	1824		1849	5	(8); 26	1
Csete László	1825		1848			
Ambrus Mihály	1825		1847	8	26; 4	2
Talabér János	1825		1848			
Házy Alajos	1825		1849	14	16	1
Muraközy János	1823		1849	6	27	1
Konkolyi Ambrus	1826		1849		32	
Antal Ignác	1826		1849	4		
Kis Mihály	1825		1850	6	40	1
Nagy Pál	1826	1856	1850	6		
Németh András	1821		1850	7	(3); 32	1
Vargha Tamás	1827		1850	6	(4); (8), 28	2
Jakopovics Ferenc	1827		1851	8	(1); (1)	2
Kereszténvi István	1827		1851	10	40	1
Kiss János	1822		1851	9	10	1
Vass Ferenc	1825		1851	9	47	1
Magyar Vince	1826		1851	7	20	1
Pethő József	1824		1851	12	2	1
Ratter János	1828		1851	6		
Steger Lajos	1824		1851	5		
Szabó György	1825		1851	8		
Szalay István	1825		1851	20	36	1
Tarródy Mihály	1825		1851	8	22	1
Apa János	1825		1852	12	(5); 34	1
Haulik József	1827		1852	8	(13);21	1
Király István	1828		1852	10	(7); 16	1
Bellosics (Belosits) Antal	1828		1853	7	28	1
Ernhoffer József (Ernyei)	1829		1853	13	43	1
Fassingh Mihály	1825		1853	10	34	1
Horváth Antal	1828		1853	6	23; 27	2
Kiss Károly	1826		1853	8	(13); 19	1
Kiss Gábor	1827		1853	7	34	1
Lukacsék János	1828		1853	7	35	1
Szabó József	1830		1853	8	15	1
Schőn József	1828		1853	5	(10); 12; 8	2
Tóth János	1825		1853	5	(2); 24	1
Zbinyovszky Jenő	1829		1853	11	26	1
Horváth János	1827		1854	12	8; 25	2
Neumeyer Károly	1825		1854	10	35	1
Neuszidler József	1830		1854			
Papp János	1831		1854	8	32	
Vehofsits András	1826		1854	6	2; 22	2
Szabó János	1832		1855	6	41	1

Fertig János	1830		1855	3		
Németh József	1829		1855	8	(10); 18; 8	2
Czuppon Károly	1830		1855	11	(2) 42	1
Hegedűs Károly	1831		1855	6		
Modrovics János	1829		1855	10	(19); 15	1
Séllei Antal	1831		1855	9	(2); 17	1
Tongy János	1832		1855	2	24	1
Csecsinovics Ferenc (Kemenes)	1829		1855			
ÖSSZESÍTETT ADAT				**8,95066**	**28,83243243**	

I.7. A veszprémi egyházmegye papsága (1840–1855); (Az egyházmegyei papság származásának vizsgálata 273 főre vetítve. (Pfeiffer 1987.)

Név	**Szül. év**	**Halál éve**	**Származás**
Szmodis János	1774	1853	Nemes
Laszkallner Antal	1774	1854	
Varga János	1774	1851	Földműves
Niklész János	1775	1854	Tiszttartó fia
Kigler János	1775	1854	
Balássy István	1776	1853	Nemes
Rákóczy János	1777		Kántortanító fia
Pongrácz József	1778		
Rajnaly Pál	1778	1851	
Ruszek József	1779	1851	
Imre László	1779		Polgár
Prémes József	1779	1855	
Horváth Mihály	1779		
Zob Péter	1779		Földműves/Nemes
Vlasics Antal	1780	1854	Nemes
Lukács Benedek	1780	1852	Nemes
Egyed György	1780		Földműves
Deák József	1782	1854	Nemes
Kacskovics Benjamin	1782		Nemes
Sopronyi Ignác	1782		Uradalmi isp. Fia
Farkas Mihály	1783		
Hosszu Márton	1783	1855	
Lakatos György	1783		Juhász
Dóczy József	1783		
Kováts Ignác	1783		
Mészáros József	1783		
Ollé Lajos	1784		Nemes
Tóth József	1784		Nemes
Hágen Godefrid	1784		
Szilasy (Szilósy) János	1784		
Pethő Imre	1784		
Balogh István	1784		

Ács József	1785	1852	
Balassa Dávid	1785	1855	
Beke Kristóf	1785		
Frenreisz János	1785		Tanító fia
Bán István	1786	1854	Molnár fia
Ódor László	1786	1853	Nemes
Galambos Ferenc	1786	1853	Nemes
Farkas Pál	1786		
Kőszeghy József	1786		Nemes
Mórotz Ferenc	1786		jobbágy
Markovics János	1787		Nemes
Kavulák István	1787	1851	Földműves
Koller János	1787		
Papp János	1787		
Gerócs János	1788		kereskedő/kézműv.
Polányi János	1788		
Molnár Mihály	1788	1855	Polgár
Kránitz Gáspár	1788		
Szever Ignác	1789	1853	
Csontos György	1789	1855	Polgár
Kövér János	1789		
Cseh György	1789		jobbágy
Lents (Lencs) József	1790		agilis
Molnár Ágoston	1790	1854	Nemes
Györke János	1790		Nemes/közbirtokos
Tasler (Taschler) György	1790		Értelmiségi
Tray (Tray) Imre	1790	1853	
Noszlopy István	1790		Nemes
Pirity Mihály (Csöglei)	1790		Nemes
Asztaller Károly	1791		Polgár
Bogcha Ferenc	1791		Nemes
Fliszár György	1791		Polgár
Kozarits János	1791		
Vaszary István	1791	1851	Polgár
Horváth János I.	1791		
Kiss János I.	1791		
Paál József	1791	1852	Nemes
Bessenyei Antal	1791	1852	
Sipos György	1791	1854	
Philipko József	1791		Kézműves
Púpos József	1791		Nemes
Kéry János	1792	1854	
Benczik János	1792		
Pretsinszky Péter	1792	1851	Nemes
Hajós József	1792	1853	Juhász
Pongrácz György	1792		

Sopronyi Elek Imre	1792		Kántortanító fia
Czuppon Ferenc	1793	1855	Nemes
Kugler Ferenc	1793	1852	
Milfajt József	1794		
Pétsy János	1794	1852	
Ropoly (Ropolyi) Ferenc	1794		
Spreitzenbart János	1794	1854	Polgár
Vidovits Ágoston	1794		Gombkötő mester
Mihálovits József	1794	1851	
Nagy Imre	1794		agilis
Ferber Ferenc	1794		
Virth Mihály	1794		
Bezerédy Miklós	1795		
Herman Péter	1795		
Biró Béla	1795		
Németh Antal	1795		
Bozsoky Ferenc	1796		Értelmiségi
Kronperger Antal	1796		Polgár
Móritz János	1796		Nemes
Mutzhard József	1796		
Takács Antal	1796		
Kránitz János	1796		
Borsódy Ferenc	1797		Nemes
Gébel József	1797		
Koroncz László	1797		Apja uradalmi int.
Markl Ignác	1798		
Bereczk (Bereck) Sándor	1799		Nemes
Csutor János	1799		
Puska Péter	1799	1851	
Kulcsár István	1799		Nemes
Ivánkovitcs Márton	1799		Polgár
Polgár Ignác	1800		Nemes
Balásy (Balássy) István	1800		Nemes
Karády János	1800		
Kégl Ferenc	1800		
Joós János	1800	1855	Polgár
Orgonás István	1800		Nemes
Matits (Matics) János	1800		Polgár
Szeles Ferenc	1800		
Bán (Bánn) Antal	1801		Molnár fia
Bakats István	1801	1851	Telepes szülők
Fittler Gábor	1801	1865	Polgár
Hornók Márton	1801	1855	Polgár
Szalay Sándor	1801	1855	Nemes
Kiss János II.	1801		
Hornyik József	1802		Cipész fia

Vezerle Ignác	1803		
Oszterhueber Ferenc	1803		
Reperger Pál	1803		Kovács fia
Svatics Károly	1803		agilis
Szluha Sándor	1803	1853	agilis
Lantsár János	1803		Polgár
Németh Lázár	1803		
Pintér Antal	1803		Polgár
Minderlein Ignác	1804		szabó fia
Németh József I.	1804		
Schauer Ferenc	1804		
Csete Antal	1804		Nemes
Polczer Ferenc	1804	1852	Polgár
Tóth Péter	1804		Földműves
Harmath János	1804		
Korponay Ferenc Kristóf	1804		Polgár
Csikász Ferenc	1805		Nemes
Schubert Károly	1805	1853	Katonatiszt fia
Rédey József	1805		
Vidák István	1805	1855	Polgár
Jankó Gábor	1805	1854	Nemes
Boros Ferenc	1806		Kézműves
Gruber András	1806		
Farkas György	1806		
Jeruska János	1806		asztalos fia
Rusz János	1806		
Vidra Ferenc	1806		Polgár
Horváth Imre	1806		
Igaz Dániel	1806		
Korizmits Antal	1807		Urad.kasznár fia
Koltay László	1807		Nemes
Boronkay Lipót István	1807		Nemes
Németh János I.	1807		Polgár
Tallián Imre	1807		Nemes
Viola János	1807		Nemes
Varga János	1807		
Lakman József	1808		
Ross József	1808		Értelmiségi
Menyhárt István	1808		Polgár
Huppán György	1808		
Farkas Konstantin	1809		Nemes
Muiszer József	1809		Nemes
Nagy Sándor	1809		Nemes
Stenger Frigyes	1809		
Csizmadia József	1809		
Komesz György	1809		

Ferenczy Eduárd	1810		
Gyarmathy János	1810		Nemes
Udvardy Ignác	1810		Nemes
Koller József	1810		
Csikász János	1810		Nemes
Kákosy László	1810		Agilis
BránYi József	1810		Nemes
Kis György	1810	1854	Értelmiségi
Tartsay József	1810		
Hámos József	1811	1853	Értelmiségi
Huszár György	1811		Kézműves
Talabér György	1811		Nemes
Tallián Lázár	1811		Nemes
Vizy József	1811		Nemes
Lakner Vince	1811	1855	
Laváty (Hlavaty) Sándor	1811		Szakács fia
Angyal (Angleta) János	1814		
Somogyi Miklós (aranyosmedgyesi)	1811		Nemes
Lekovits Ferenc	1812		Csizmadia m. fia
Szilvásy Eduárd	1812		Kántortanító fia
Bolla Alajos	1812		Nemes
Fürsatz Béla	1812		Orgonista fia
Kukacz István	1812		Polgár
Bellágh József	1812		Értelmiségi
Kanyó Mihály	1812		
Lakner Mátyás	1812		Uradalmi tiszt
Szikora Imre	1812		Csizmadia fia
Czerhák Ignác	1813		
Brenner Mihály	1813		
Etl István	1813		
Kolossváry Ferenc	1813		Nemes
Pillich Antal	1813		Nemes
Razgha Lajos	1813		Nemes
Tomcsányi István	1813		Nemes
Haberreiter Márton	1813		Uradalmi juhász fia
Spránszky Ferenc	1813		Iparos család
Köves János	1813		Polgár
Müller Lajos	1813		
Sebestén Pál (Sebestyén)	1814		
Tallián Miklós	1814		Nemes
Péntek Antal	1814		Kovácsmester fia
Glück Ferenc	1814		Asztalosmester fia
Gramnetz (Grmanecz) Vendel	1814	1854	Értelmiségi
Gulden István	1814		
Gyömörey Lajos	1814		Nemes

Pintér Ferenc	1814		Földműves
Pribék István	1814		Nemes
Szabó Imre	1814		Apja gazdatiszt
Szelmájer Károly	1814		
Gogolák István	1814		Kereskedő/kézműv.
Gyalókay József	1814		
Huber János	1814		Földműves
Varga Mihály	1814		
Mrátz (Mátz) János	1814		Apja hajdú volt
Trimmel Sándor (Emánuel, Alajos)	1815		
Ploszer Ferenc (Plosszer)	1815		Polgári család
Salamon József	1815		Nemes
Pongrátz János (Pongrácz)	1815		Nemes
Polák József (István)	1815		Apja uradalmi fővadász
Szücs (Szüts) János	1815		
Muszeli István	1816		Uradalmi kertész fia
Kövér József	1817		
Késmárky Flórián	1817		Nemes
Szabó János	1817		Polgár
Vogronits Antal (vépi)	1817		Nemes (szabados)
Tripammer Antal	1818		Adózó polgár
Ballek Ignác	1784	1846	"szegény család"
Baranyay Mihály	1786	1846	
Bertalan Ferenc	1792	1841	Nemes
Borsfai József	1791	1849	
Böröndi Mihály	1792	1842	
Czintz János	1792	1847	Polgári család
Elszaszer Nándor	1780	1848	Polgári család
Endrődy József	1771	1840	Nemes
Farkas Ignác	1785	1854	Nemes
Farkas Imre	1782	1843	Nemes
Farkasdi János	1806	1849	
Fekete Antal	1767	1846	Nemes
Ferentzi József	1797	1842	
Frankl Márton	1789	1849	Telepes szülők
Gaál Gábor	1782	1848	Nemes
Galamb György	1786	1842	
Gegó Elek	1804	1844	Földműves
Gerencsér István (Gerentsér)	1761	1840	
Görgei István	1805	1848	
Gróff Antal	1782	1842	
Herbst József	1790	1841	Juhász
Guzsányi Bálint	1764	1843	nemes (székely család)
Hering Alajos	1788	1843	
Hiesz Mátyás	1792	1840	Iparos, takács
Horváth Mihály	1766	1843	Földműves

Kegyera József	1780	1850	
Kétszeri János	1785	1841	Nemes
Kolossváry Lajos	1793	1841	Nemes, uradalmi ügy.
Magyarán József	1775	1850	Nemes
Matisa Ferenc	1791	1848	
Mikusi Dávid	1774	1841	
Molnár Ferenc	1778	1847	Nemes
Molnár István	1792	1845	Nemes
Molnár József	1775	1846	Nemes
Morantsik Ignác	1782	1846	Nemes
Muiszer János	1795	1849	
Müller Ferenc	1781	1840	jobbágy
Nagy Imre	1794	1846	Földműves apa, nemes anya/agilis
Nagy József	1784	1841	
Nagy József (Vásárhelyi)	1788	1842	Nemes
Nyékai György	1795	1843	
Németh István	1779	1843	Iskolamester, jegyző
Odor Ferenc	1781	1845	Nemes
Osztarich Ignác	1784	1841	Nemes
Pflum János	1807	1849	Kocsmáros édesapa, nemes édesanya/agilis
Pongrátz József	1790	1841	
Púpos Pál	1785	1841	Vármegyei esküdt, apja ágostai evangélikus
Pusztay József	1806	1849	
Robán József	1776	1841	
Salamon Ferenc	1794	1842	Nemes
Sámson János	1792	1847	Iparos/csizmadia
Schvechla János	1792	1845	
Sebe György	1796	1850	
Seffer József	1758	1840	Uradalmi számtartó
Sinkay János	1785	1846	"egyszerű szülők"
Somogyi József	1780	1849	Polgár
Stoparits Vince	1814	1847	Iskolamester
Szabó István	1786	1848	
Szmodiss János	1786	1846	Nemes
Szukits József	1778	1845	
Titkos István	1786	1849	
Tóth Ignác	1799	1850	Uradalmi tisztségv.
Tóth Imre	1779	1850	Egyszerű szegény család
Tóth János	1800	1849	Polgári család
Udvardi Márton	1795	1844	
Újházy József	1783	1850	
Urbányi János	1789	1848	Polgári család
Vajda János	1796	1844	
Vanizsáb Ferenc	1806	1845	
Vitéz János	1785	1841	
Zalka János	1807	1847	Nemes

Nemesovits János	1800	1863	Nemes
Kováts Ignác	1783	1859	
Bogdány Károly	1775	1842	Nemes
Kolossváry Sándor	1775	1842	Nemes
Külley Nep. János	1763	1849	Nemes
Szabó László	1796	1846	
Szüts István	1778	1849	Nemes
Tomor János	1780	1848	
Posgay (Pozsgai) Alajos*	1824	1849	Nemes
Schmidt József János*	1821	1848	Uradalmi erdész
Muraközy József	1817		Molnár fia
Bárány István	1817		Nemes
Fehér József	1817		Juhász
Lakatos Lajos	1818		Földműves
Berky (Berki) József	1818		Iskolamester fia
Kavulák János	1818		
Kisovics (Kisovits) József	1818		Szűrszabómester fia
Németh János II.	1818		Polgár
Petlánovits Mihály	1818		Chirurgus fia (sebész)
Mild Mihály	1818		Erdész
Orbán Márton	1818		Földműves-gazda fia
Devics (Devich) József	1819		
Kovács Sándor	1819	1852	
Köteles János	1819		Csizmadia mester fia
Szőllősy Lajos	1819		
Marton László	1819		Földműves
Csepy Zsigmond	1820		Nemes
Sövegjártó Ferenc	1820		Uradalmi gazdatiszt fia
Szabó Vilhelm (Vilmos) (Schneider)	1820		Cs.kir. Őrmester fia
Koller Ignác (István)	1820		Uradalmi kasznár fia
Papp Károly (József, György)	1820		Orvos fia
Kovács Zsigmond	1820		Nemes
Páli János	1820		Polgár
Sarlay (Sarlai) Ignác	1820		Uradalmi jogtanácsos/nemes
Somogyi György	1820		Nemes
Szigethy János	1820		Nemes
Peternits Mihály	1820		Tanító fia
Polák Ferenc	1820		
Szél János	1820		
Sára József	1820		
Bölcsvölgyi Sándor	1821	1853	Nemes
Erdélyi Ferenc	1821		Uradalmi vadász fia
Mittermayer Ignác	1821		Gyógyszerész, városbíró fia
Kemény János (Hartl)	1821	1852	Cipész/iparos fia
Lakner Sándor	1821	1855	Szabómester/iparos

Németh József II.	1821		Földműves
Sperk (Sperg) István	1821		Molnármester/iparos
Supka Márton	1821		Közgyám fia
Szmodis Mihály	1821	1853	Nemes
Gulden András (Forintos)	1821		Kántortanító, jegyző fia
Aszner János	1822		Polgár
Stark Zsigmond	1822		Urad. Végrehajtó/nemes
Vanke Vilmos	1822		Erdész
Rumi József	1822		Cipészmester/iparos
Lukács Ferenc	1822		Polgár
Tiborcz István	1822		Szűcsmester/iparos
Vida Antal	1822		Nemes
Eipel Ferenc	1822		Telepes szülők
Fatér Mihály	1822		
Osvald Péter	1822		Kertész fia
Bohár László	*1820		Iskolamester fia
Császár Antal	1822		Iskolamester fia
Lehner Sándor	1823		Iregi ispán fia
Nunkovits János (Nep.)	1823		Nemes
Orbán János	1823		Polgár
Pikhárdt Károly	1823		Ág.ev.adózó polgár fia
Barbarits István	1823		
Morvay Antal	1823		
Virág János	1823		
Aczél József	1824		
Nemes József	1824		Szűrszabómester fia/nemes; agilis
Csete László	1825		Nemes
Ambrus Mihály	1825		
Talabér János	1825		Nemes
Házy Alajos	1825		Polgár
Muraközy János	1823		Csizmadia mester fia
Konkolyi Ambrus	1826		Iskolamester fia
Antal Ignác	1826		Uradalmi isp fia/nemes, agilis
Kis Mihály	1825		Jobbágy
Nagy Pál	1826	1856	
Németh András	1821		Közbirtokos
Vargha Tamás	1827		Nemes
Jakopovics Ferenc	1827		
Keresztényi István	1827		
Kiss János	1822		
Vass Ferenc	1825		
Magyar Vince	1826		Földműves
Pethő József	1824		Földműves
Ratter János	1828		Juhász fia
Steger Lajos	1824		Polgár
Szabó György	1825		

Szalay István	1825		Nemes
Tarródy Mihály	1825		
Apa János	1825		Szabómester/iparos fia
Haulik József	1827		Községi jegyző fia
Király István	1828		
Bellosics (Belosits) Antal	1828		
Ernhoffer József (Ernyei)	1829		
Fassingh Mihály	1825		Kosárkötő fia
Horváth Antal	1828		Kántortanító fia
Kiss Károly	1826		Nemes/Mérnök fia
Kiss Gábor	1827		Nemes/Mérnök fia
Lukacsék János	1828		
Szabó József	1830		Nemes
Schőn József	1828		Királyi harmincados fia
Tóth János	1825		Iskolamester fia
Zbinyovszky Jenő	1829		Agilis
Horváth János	1827		Földműves
Neumeyer Károly	1825		Kézműves
Neuszidler József	1830		
Papp János	1831		Kántortanító fia
Vehofsits András	1826		
Szabó János	1832		
Fertig János	1830		
Németh József	1829		
Czuppon Károly	1830		
Hegedűs Károly	1831		Cipész/iparos fia
Modrovics János	1829		Nemes
Séllei Antal	1831		Nemes
Tongy János	1832		Kocsis fia
Csecsinovics Ferenc (Kemenes)	1829		Juhász fia

I.8. Fegyelmi ügyekben érintett egyházmegyés papok összesített táblázata a 19. század első felében.[970]

Név	Szül.év	Halál éve	Származás	Normaszegés jellege[971]
Szilasy (Szilósy) János	1784			E
Bán István	1786	1854	Molnár fia/iparos	E/H
Polányi János	1788			E
Györke János	1790		Nemes/közbirtokos	E/H
Pongrácz György	1792			E/H
Biró Béla	1795			E/H
Németh Antal	1795			E/H
Kronperger Antal	1796		Polgár	A
Móritz János	1796		Nemes	E
Matits (Matics) János	1800		Polgár	E
Fittler Gábor	1801	1865	Polgár	E/H/A
Szalay Sándor	1801	1855	Nemes	E
Szluha Sándor	1803	1853	agilis	E
Schubert Károly	1805	1853	Katonatiszt fia	H/P
Vidra Ferenc	1806		Polgár	E/H
Varga János	1807			H/P
Muiszer József	1809		Nemes	P
Komesz György	1809			H/P
Tartsay József	1810			P
Huszár György	1811		Kézműves	E/H/P
Vizy József	1811		Nemes	H/P
Szilvásy Eduárd	1812		Kántortanító fia	A
Kukacz István	1812		Polgár	E/H/P
Pillich Antal	1813		Nemes	E/H/P
Tomcsányi István	1813		Nemes	H
Gyömörey Lajos	1814		Nemes	E/A
Trimmel Sándor (Emánuel, Alajos)	1815			E/H/P
Salamon József	1815		Nemes	E/A
Tripammer Antal	1818		Adózó polgár	E
Farkas Ignác	1785	1854	Nemes	E
Gerencsér István (Gerentsér)	1761	1840		E
Görgei István	1805	1848		E/H/P
Gróff Antal	1782	1842		E
Kegyera József	1780	1850		E
Muiszer János	1795	1849		E/H
Pflum János	1807	1849	Agilis	H

[970] A táblázatban olyan papok nevei is szerepelnek, akik kihágásaikat ugyan nem 1840 és 1855 között követték el, hanem korábban, ám a vizsgált időszakban még életben voltak.
[971] (E) = Erkölcsi jellegű; (H) = Hivatali jellegű; (A) = Anyagi jellegű; (P) = Politikai jellegű.

Nemesovits János	1800	1863	Nemes	E/H
Kováts Ignác	1783	1859		E
Lakatos Lajos	1818		Földműves	E
Koller Ignác (István)	1820		Uradalmi kasznár fia	P
Papp Károly (József, György)	1820		Orvos fia	E/P/H
Bölcsvölgyi Sándor	1821	1853	Nemes	H/P
Kemény János (Hartl)	1821	1852	Cipész/iparos fia	E
Lakner Sándor	1821	1855	Szabómester/iparos fia	H/P
Tiborcz István	1822		Szűcsmester/iparos fia	H/P
Nagy Pál	1826	1856		E

I.9. Az értekezésben szereplő fegyelmi ügyek, esetek vázlatos kivonata

Bevádolt pap (Neve, Státusza, Vád időpontja)	**Panaszos/Vádló**	**Panaszok/Vádak**	**Megoldás/Büntetés**
Név: Mujszer János Státusz: tési plébános Vád időpontja: 1848.06.13.	A hívő közösség nevében: • Kovács István, helyi bíró • Schekk György, esküdt • Jáger Mihály • Stankó János esküdt, templomatya	• Részegeskedés • A gazdasszonnyal folytatott bizalmas kapcsolat • Lelkipásztori kötelezettségeinek elvégzése során tapasztalt hiányosságok: • az iskolai hitoktatást hanyagul végezte, • az iskolás gyermekeket nem gyóntatta meg, • káromkodás	• Az egyházmegyei hatóság a vétkes papot megintette. • Meghagyták számára, hogy lelkipásztori feladatait buzgón végezze, • tartóztassa magát a mértéktelen borivástól, • gazdasszonyát bocsátsa el.
Név: Móritz János Státusz: gyékényesi admin. Vád időpontja: 1845.04.26.	Az ügyben a szentszéki bíróság hivatalból járt el. Az adminisztrátort 1845. április 26-án, Csurgó mezővárosban, Czuppon Ferdinánd, szabadságon lévő katonakáplár bántalmazta.	Gazdasszonnyal folytatott bizalmas kapcsolat. Közbotrány okozása.	Az 1845. június 4-én tartott szentszéki ülés alkalmával a lelkipásztort felfüggesztették. Áthelyezés a badacsonytomaji plébániára. (1845.november 15.).
Név: Vidra Ferenc Státusz: ollári plébános Vád időpontja: 1843.04.10.	Fodor József szepetki fogadós	A plébános 1843. február 12-én bántalmazta a szepetki fogadóst és annak feleségét Dulf Klárát.	A püspök megintette a plébánost. Az egyházmegyei hatóság a konfliktusban érintett személyek megbékélését szorgalmazta. Amennyiben a felek nem egyeztek volna meg egymással, akkor Vidra Ferenc számára a szentszék súlyosabb büntetést helyezett volna kilátásba. Hivatalos megbékélés: 1845. szeptember 10.

Név: Vidra Ferenc Státusz: ollári plébános Vád időpontja: 1849.10.25.	Virth Mihály kapornaki plébános, kanizsai alesperes	• Botrányos életvitel • Gazdasszonyával való bűnös kapcsolat (fejérnépes) • Megsértette közvetlen elöljárójának becsületét, papi identitását	Szentszéki ülés: 1850. március 7. A gazdasszonnyal való kapcsolatát sikerült tisztáznia a lelkipásztornak. Az esperes megsértése miatt vették elő. Három napos lelkigyakorlat (Búcsúszentlászlón)
Név: Szalay Sándor Státusz: kisgörbői káplán Vád időpontja: 1832.12.31.	Forintos György táblabíró	• Az iskolamester és a templomatya is kidobta házából a káplánt, mert gyanúsan közeledett feleségükhöz. • Gúnyverset írt a kisgörbői plébános szolgálóinak kétes erkölcseikről. • Részegeskedés, megbotránkoztatás	Szentszéki ülés: 1833. január 19. • Nyolc napos elzárás az Aggpapok házában • Elmélkedések írásbeli kidolgozása a szeminárium lelki igazgatójának felügyelete alatt • Szigorú böjt tartása • Tilos volt a büntetés ideje alatt áldoznia. • Áthelyezték a barcsi plébániára (1833. február 2.).
Név: Szalay Sándor Státusz: barcsi káplán Vád időpontja: 1837.08.27.	Mujszer Ferenc barcsi plébános	• Részegeskedés és megbotránkoztató magatartás • Az iskolamesterekkel és más világi személyekkel, egyházi szolgálaton kívül folytatott sűrű érintkezés. • Egy polgárasszonyt akart rávenni közösülésre	Püspöki intés. Áthelyezés a tüskevári plébániára. Szalay Sándor viselt dolgait a tüskevári plébános is jelentette az egyházmegyei hatóságnak 1838-ban. Megoldás: Negyed évet töltött az Aggpapok házában
Név: Tóth József Státusz: kisbárapáti plébános Vád időpontja: 1845.03.07.	Szalay Sándor kisbárapáti káplán	• Vérfertőző kapcsolat a plébános és a gazdasszony között. • Böjti időszakban húsételeket fogyasztott • Tiltott szerencsejáték • Lelkipásztori kötelezettségeit nem látta el maradéktalanul (nem oktatott, nem temetett, többen meghaltak a betegek kenetének felvétele nélkül.).	Az 1845. június 6-án tartott szentszéki ülésen tárgyalták az ügyet. Megkérdőjelezték a segédlelkész szavahihetőségét.
Név: Szalay Sándor Státusz: kisbárapáti káplán Vád időpontja: 1845.03.01.; 03.16.	Tóth József kisbárapáti plébános	1845. március 1-én a plébános, csak a káplán elhelyezését kérte annak botrányos magaviselete miatt. Nem voltak a vádak konkretizálva. 1845. március 16: • Részegeskedés, ilyen állapotban történt botrányokozás • Kápláni feladatainak ellátásában tapasztalt hanyagság • Viszony a plébános női szolgálói közül néhánnyal (szexuális jellegű normaszegések)	Ekkor került Szalay Sándor Veszprémbe, az Aggpapok házába, ahol öt évet töltött. Botrányait az intézmény falai között is folytatta.
Név: Szalay Sándor Státusz: áldozópap (büntetés alatt) Vád időpontja: 1850.07.30.	Kováts Ignác; Fittler Gábor Áldozópapok (büntetés alatt)	• Részegeskedés, ilyen állapotban történt botrányokozás • Szexuális jellegű normaszegések • Böjti időszakban húsételek fogyasztása • Fizikai erőszak • Konfliktusforrás a Nyugintézetben • Erkölcsi szempontból „kétes” egyénekkel való sűrű interakció	A konzisztórium nem indított a bevádolt pap ellen hivatalos eljárást. Valószínűsítem, hogy a szintén büntetésüket töltő Kováts Ignác és Fittler Gábor nem bizonyultak hiteles vádlóknak. Szalay Sándor püspöki engedéllyel, testvére Lázár közbenjárására, 1850 szeptemberében elhagyta a várost és az intézményt, a vasmegyei Simonyiba költözött testvéreihez.

Név: Bíró Béla (Albert) Státusz: áldozópap (büntetés alatt) Vád időpontja: 1850.07.30.	Kováts Ignác; Fittler Gábor Áldozópapok (büntetés alatt)	• Részegeskedés, ilyen állapotban történt botrányokozás • Böjti időszakban húsételek fogyasztása • Ellentétek szítása a házasfelek között • Alapítványi misékkel való üzletelés • Nők verbális zaklatása • Misék alkalmával dísztelenül állt az oltár előtt, kezeivel hadonászott, a haját igazgatta stb. • Békebontó természetű	A konzisztórium nem indított a bevádolt pap ellen hivatalos eljárást. Az ügyet követően Bíró Béla elhagyta az intézményt és Szakályra távozott.
Név: Fittler Gábor Státusz: zalaszentmihályi adminisztrátor Vád időpontja: 1846.10.30.	A hívő közösség nevében: Thassy Ferenc (zala megyei táblabíró); Oroszváry László (zala megyei táblabíró és közbirtokos); Thassy László (zala megyei esküdt); Bessenyei Alajos (zala megyei esküdt, közbirtokos).	• A szertartásokat hanyagul és felületesen végezte • A keresztelési anyakönyveket nem vezette rendesen • A plébániai iskolában a tanítást majdnem mindig, a prédikálást gyakran elmulasztotta • A templomot tisztátalanul tartotta • A templom pénzét hűtlenül kezelte • Nővel való gyanús szövetség	Szentszéki határozat: 1846. december 11. Püspöki intés, határozatlan időre történő felfüggesztés. Büntetésképpen az Aggpapok házába küldték. A határozatban olvasható, amennyiben javulás mutatkozik nála, akkor a megyéspüspök ismét alkalmazza majd a lelkipásztori szolgálatba. Fittler 5 évet töltött az intézetben.
Név: Fittler Gábor Státusz: áldozópap (büntetés alatt) Vád időpontja: 1848.11.17.	Hosszú Márton kanonok, az Aggpapok házának elöljárója.	• Részegeskedés, és ilyen állapotban történt garázdaság. • Fizikai erőszak (verekedés a ház szolgálószemélyzetének egyes tagjaival). • Az intézet elöljárójának szidalmazása, gyilkossággal való fenyegetés.	Püspöki intés. Egy éves próbaidőt kapott, hogy magatartása pozitív irányban változzon. Tartózkodás a mértéktelen alkoholfogyasztástól.
Név: Hosszú Márton Státusz: kanonok, az Aggpapok házának elöljárója. Vád időpontja: 1849.08.11;12.	Szalay Sándor; Fittler Gábor	• Az intézetben élő meghasonlott papok verbális és fizikai bántalmazása. (huncut, gazember, akasztófára való, részeg disznó stb.).	A szentszéki bíróság a vádlókat büntette, annak ellenére, hogy a határozatban nem szerepelt a panaszlevelek valóságtartalmának megkérdőjelezésére történő utalás. Fittler Gábor és Szalay Sándor panaszos folyamodványát a konzisztórium az 1849. szeptember 1-jén tartott szentszéki ülésen tárgyalta. Mindkét papot három hónapra minden papi funkció végzésétől felfüggesztették • Az alkoholfogyasztástól eltiltották őket • A hatóság elrendelte az alsó lakban történő elzárásukat. • Büntetésük addig tartott, amíg hibáikat elismerték, és javulásukra alapos reményt nem szolgáltak.

Név: Nemesovits János Státusz: csicsói plébános Vád időpontja: 1844.11.13.	Brautigam Ferenc csicsói iskolamester Badacsány Borbála. (sértett).	Az ügyben a központi vád: 1844.10.25. A 60 éves Badacsány Borbála bántalmazása. Az évek óta gyülekező normaszegések, szabálytalanságok eszkalálódásáról van itt szó! • Részegeskedés • Közbotrányokozás • Garázdaság • Súlyos testi sértés, fenyegetés • Hivatali szolgálat közbeni kihágások • Több alkalommal elmaradt a leányegyházakban a mise • A szertartások alkalmával nem a megfelelő evangéliumot olvasta fel • Széket kellett vinni, mert alig ált meg a lábán az oltár előtt. • A halottak temetésével nem várta meg a 48 órát, hanem még 24 óra sem telt el és eltemette a holttestet. • A bécsi származású Brautigam Ferenc oskolamester házasságát úgy áldotta meg 1843-ban, hogy nem kért igazolást az illetékes plébániától. • A káplánnal való rossz bánásmód	• Javadalomfosztó eljárás megindítása (1845. január 7.). • A plébános lemondott javadalmáról (1845. február 12.). • Elzárás a Deficienciába.
Név: Nemesovits János Státusz: Áldozópap (büntetés alatt) Vád időpontja: 1846.10.27.	Konkrét személyről nincs adat. Az eset valószínűleg köztudomású volt.	• Mértéktelen alkoholfogyasztás és ilyen állapotban tanúsított botrányos magaviselet. • Garázdaság	• Kijárási tilalom az Aggpapok házából: Két hét elzárás az intézmény kerti épületében. Két hét elzárás saját szobájában. • Elmélkedések írásban történő kidolgozása. • Töredelmes gyónás.
Név: Nemesovits János Státusz: Áldozópap (büntetés alatt) Vád időpontja: 1847.09.03.	Konkrét személyről nincs adat. Az eset valószínűleg köztudomású volt.	A vádak Nemesovits ellen ugyanazok, mint korábban: • Majdnem mindennapos részegeskedés. • Garázdaság.	Irgalmasrend zárdája; Pozsony
Név: Nemesovits János Státusz: veszprémi egyházmegyés pap Vád időpontja: 1848.08.14.; 09.14.	Johannes Kremnicskó pozsonyi apát-kanonok, plébános. A pozsonyi Istenes Szent Jánosról elnevezett Irgalmasrend házfőnöke. (Hivatalból).	• Felekezetváltás (aposztázia)	• Letétel, kiközösítés • Visszatért a katolikus egyház kötelékébe és ismét pap lett 1857–1858 környékén.

Név: Kováts Ignác Státusz: áldozópap (nyugalmazott) Vád időpontja: 1843.02–03.	Sümegcsehi település hívő közössége	• Böjti időszakban húsételek fogyasztása. • Nem járt templomba! • Lopásokat követett el. • A házastársak között feszültségeket gerjesztett. • Tüzelte a jobbágyokat földesuruk ellen. • Egy nővel és egy gyermekkel élt együtt Sümegcsehi településen. • Fegyverhasználat • Mértéktelen alkoholfogyasztás.	Irgalmasrend zárdája; Pozsony. • Felfüggesztés. • Csak 1849 nyarán tért vissza Veszprémbe.
Név: Gyömörey Lajos Státusz: csabrendeki adminisztrátor Vád időpontja: 1846.10.06.; 12.11.	Szűts István, kanonok–plébános, Veszprém, Szent Mihály plébánia. (Hivatalból).	• Felekezetváltás (aposztázia)	• Letétel, kiközösítés (1846. december 11., szentszéki határozat). • 1847 tavaszán visszavételét kérte a katolikus egyházhoz. Életét egyházmegyés papként folytatta.
Név: Salamon József Státusz: zalabéri káplán Vád időpontja: 1842.04.19.	Horváth János, zalabéri plébános.	Megbotránkoztató magaviselet (Nem voltak konkrét vádak).	Áthelyezés a nemesvidi plébániára (1842. május).
Név: Salamon József Státusz: nemesvidi káplán Vád időpontja: 1842.10.28.	Mihalovics József, nemesvidi plébános	• Goromba természet. • Kicsapongó életvitel. • A plébános háztartásában tanúsított békebontó magatartás.	Áthelyezés a pacsai plébániára. (1842. november eleje).
Név: Salamon József Státusz: pacsai káplán Vád időpontja: 1845.09.	Virág János, pacsai szabómester	• Gyanús kapcsolat a helyi szabómester feleségével.	Áthelyezés a szentbalázsi plébániára. (1845. november).
Név: Görgei István Státusz: nemesvidi káplán Vád időpontja: 1846.10.18.	Thassy László, helyi birtokos.	• Mértéktelen alkoholfogyasztás • Szexuális jellegű normaszegések • Tiltott szerencsejáték • Verekedés. A pap korábban 1843-ban is volt már büntetve elzárással!	Püspöki intés, elzárás az Aggpapok házába, mint visszaeső bűnöst.
Név: Görgei István Státusz: Áldozópap (büntetés alatt) Vád időpontja: 1847.09.03.	Konkrét személyről nincs adat. Az eset valószínűleg köztudomású volt.	• Mértéktelen alkoholfogyasztás. • Megbotránkoztató magatartás. • Garázdaság.	Fegyelmi problémái miatt Görgei Istvánt megdorgálták, az Aggpapok intézete elöljárójának engedélye nélkül nem hagyhatta el az intézményt. A határozat kötelességévé tette a papnak lelki fenyíték gyanánt, hogy lelkipásztorkodásból és erkölcstanból próbatételt álljon ki, amit két hónap elteltével írásban kellett felterjesztenie az egyházmegyei hatóság elé.

Név: Görgei István Státusz: Áldozópap (büntetés alatt) Vád időpontja: 1847.11.08.	Konkrét személyről nincs adat. Az eset valószínűleg köztudomású volt.	• A vád ellene az volt, hogy az aggpapok házába egy világi személyt engedett be, akivel az egész éjszakát a szobájában töltötte. (A jegyzőkönyvben foglaltak alapján nem derült ki a személy biológiai neme, de gyanítható, hogy nő volt az illető.).	Görgei az ellene felhozott vádakat beismerte, emellett megbánást tanúsított. Mivel többszöri intések, feddések ellenére a javulás semmi jelét nem mutatta, ezért a szentszéki bíróság a fegyelmi vétséget elkövető papot határozatlan időre felfüggesztette, ami azt jelentette, hogy semmiféle papi funkciót nem végezhetett. Három hónapon keresztül volt elzárva az aggpapok házának kerti épületében. Bort soha, még orvosi utasításra sem kaphatott. Minden héten, szerdán és pénteken szigorú böjtöt kellett tartania, valamint erkölcstanból próbatételt kellett kiállnia.
Név: Trimmel (Trime) Sándor Státusz: pápateszéri káplán lesencetomaji káplán gógánfai káplán Vád időpontja: 1845.01.26. 1848.10.23. 1852.01.02.	• Markovitz János, Pápateszéri plébános (hivatalból). • Horváth János lesencetomaji plébános (hivatalból). • Csendőrök (Gógánfa).	• Fejérnépes. • Rossz természetű. • Hóbortos. • Békebontó. • 1848. október 23-án hátrahagyva állomáshelyét katona lett. Engedély nélkül hagyta el a lesencetomaji plébániát! • A gógánfai segédlelkészt, 1852. január 2-án a csendőrök elfogták, békebontó, néplázító magatartása miatt vád alá helyezték és ellene hivatalos vizsgálatot rendeltek el.	• Áthelyezés Barcsra 1845. március 18. • Néhány hét elzárás az Aggpapok Házában (lelki gyakorlat) • Négy hónapos börtönbüntetés, azt követően visszaeső egyházi vétkesként deficiencia.
Név: Kukacz István Státusz: pápateszéri káplán Vád időpontja: 1848.07.31. 1848.08.07.	• Markovitz János, Pápateszéri plébános (hivatalból).	Szexuális jellegű normaszegések (fejérnépes). Békebontó magatartás. Hivatali kötelezettségeit elhanyagolta. Bajuszosan, pantallóban, karddal az oldalán járt. Engedély nélkül elhagyta állomáshelyét és csatlakozott a nemzetőrséghez.	Néhány hét elzárás az Aggpapok Házában (lelki gyakorlat) Felfüggesztés egy rövid időre. Miután visszatért az egyházi szolgálatba, korábbi állomáshelyén, Zalaszentbalázson volt káplán. Lajoskomáromi lelkész volt 1857-től. Az 1860-as években összeférhetetlen magaviselete miatt felfüggesztették.
Név: Pflum János Státusz: jásdi plébános Vád időpontja: 1845.05.20.	Az 1845. május 20-án tartott egyházlátogatás alkalmával derült fény az anyagi jellegű kihágásra. (Hivatalos jelentés alapján).	A templom törzstőkéjének hűtlen kezelése.	Pflum János, az ügy kétes végkimenetelétől tartva 1845. június 2-án lemondott javadalmáról. Az esetet a június 6-án tartott szentszéki ülésen tárgyalták. A plébános természetét a konzisztórium indulatosnak találta, emellett a határozatban az a megjegyzés is olvasható, hogy a lelkipásztort elméjében is háborodottnak vélték. Büntetés gyanánt szoros elzárást rendeltek el a részére Veszprémben, a ferencesek rendházában.

Név: Bán István Státusz: törökkoppányi plébános Vád időpontja: 1848.10.27.	Pflum János törökkoppányi káplán	A káplánnal való rossz bánásmód, amely oknál fogva engedély nélkül hagyta el a segédlelkész plébánosát.	A szentszéki bíróság Pflum Jánost büntette meg. November 3-án jelentette a plébános a káplán távozását. A november 8-án hozott szentszéki határozat kimondta, hogy a segédlelkész engedetlenség miatt az egyházmegyei pénztártól a továbbiakban semmiféle támogatást nem kaphatott.
Név: Lakatos Lajos Státusz: gamási plébános Vád időpontja: 1852.03.11.	1852. február 12.-én Lakatos Lajos gamási plébános táncos mulatságot rendezett a plébánián. Az eset nem volt tervezett és a lelkipásztor elmondása szerint a világi tisztviselőkből álló társasággal éjfél előtt pár perccel mentek a parókiára. Kihágását Lakatos Lajos annyira megbánta, hogy maga kért büntetést Ranolder János püspöktől.	Táncos mulatság volt a plébánián, s azon való részvétel.	Lelki gyakorlat, elmélkedések írásba foglalása (1852. március 26.).
Név: Nagy Pál Státusz: áldozópap (büntetés alatt). Vád időpontja: 1852.07.13.	A szentszéki jegyzőkönyv tanúsága szerint a pap fegyelmi problémái miatt ekkor már el volt zárva Veszprémben, a ferences rendházban. Arról, hogy a vétségeket ki jelentette az egyházmegyei hatóságnak, arról nincs információ.	• Részegeskedés és ilyen állapotban történt közbotrányokozás. • Szexuális jellegű normaszegések. Visszatérő probléma a pap életpályájában!	A bűnösnek talált Nagy Pál már a tárgyalás idején büntetését töltötte Veszprémben. Büntetése kétheti szorosabb elzárás volt. Heti háromszor kellett böjtöt tartania, mindenféle papi funkció végzésétől határozatlan időre eltiltották, erkölcsteológiából írásos elmélkedést kellett benyújtania az egyházmegyei hatósághoz. A jegyzőkönyvből ismeretes, hogy a püspök korábban szóban már több alkalommal is megintette a vétkes egyházi személyt.
Név: Tomcsányi István Státusz: mernyei káplán Vád időpontja: 1848.07.10.	Tóth Péter mernyei plébános	• Ellenszenvet váltott ki a hívőkből. • Engedély nélkül elhagyta állomáshelyét és Pestre utazott. • A plébános szerint nem bírta a „subordinatiot” az alárendelt helyzetet.	Csete Antal attalai plébános, igali alesperes a helyszínre utazott és megintette az engedetlen segédlelkészt. 1848 októberében áthelyeztek Tomcsányit Tapsonyba.
Név: Tomcsányi István Státusz: tapsonyi káplán Vád időpontja: 1849 tavasza	Veisz Sámuel tapsonyi plébános	Fizikai jellegű kihágás: A tapsonyi plébános azt jelentette, hogy a káplán az iskolában a rendetlenkedő gyerekeket rendszerint testi fenyítéssel büntette.	A kerületi alesperes, a verekedéssel vádolt káplán erényes és példás magaviseletét méltatta, ezért a konzisztórium úgy határozott, hogy elvetik a szigorúbb büntetés kiszabásának lehetőségét. Megintették. Tomcsányi Istvánt a szentszéki bíróság elszólította, hogy a hirtelen felindulásból eredeztethető cselekedeteket a továbbiakban mellőze. Meghagyták számára, hogy amennyiben az iskolában probléma adódna, abban az esetben jelentse azt plébánosának és ő büntesse a tanulókat ne a segédlelkész.

Név: Kemény (Hartl) János Státusz: tabi káplán Vád időpontja: 1848.11.14.	Razgha Lajos tabi plébános	• Kicsapongó életvitel. • Részegeskedés. • Közbotrányokozás. • Fizikai erőszak. • Lázított a plébános ellen. • Világiakkal való sűrű érintkezés (kocsma).	Megintették. Zákányba történő áthelyezésére, csak 1849-ben került sor.
Név: Kemény (Hartl) János Státusz: tabi káplán Vád időpontja: 1849.03.22.	Horváth József tabi közbirtokos	Szexuális jellegű normaszegés: Nemi erőszak. (Horváth feleségével való gyanús szövetség).	A helyszínre érkezett Hermann Péter ságvári és Reperger Pál nagocsi plébánosok nem tudták a hivatalos eljárást lefolytatni, ugyanis Horváth József nem tartózkodott otthonában, a tanúkat sem nevezte meg. Később azt írta a vádló, hogy amióta Kemény János káplánt elhelyezték Tabról, azóta rendbe jött a házassága és vádjaival nem akarta a segédlelkész előmenetelét megakadályozni. A káplán ártatlan volt!
Név: Papp Károly Státusz: kisgörbői káplán Vád időpontja: 1848.11.17.	Noszlopi István kisgörbői plébános	bajusz és szakáll viselete egy bosnyák nővel való gyanús társalgás	A kisgörbői káplánt az egyházmegyei hatóság elmarasztalta „egyházias szerénységet sértő” bajusz és szakáll növesztése, valamint „nővel való gyanús szövetség” miatt. Papp Károly részt vett az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcban. A konzisztórium 1849. november 29-én felfüggesztette és büntetésként 3 hónapos elzárást rendelt el a vétkes pap számára. Az egyházmegyei hatóság minden pénteki napon kenyér és víz mellett szigorú böjtöt, ájtatos cselekmények végzését, elmélkedéseket, s azok írásba foglalását rendelte el a vétkes pap számára.
Név: Pongrácz György Státusz: vörsi plébános Vád időpontja: 1847.11.08.	A vörsi hívő közösség kollektíven.	• Káromkodás. • Nem temette el az elhunytakat. • Stóladíjon felül további pénzösszegek követelése. • Fizikai jellegű normaszegés (testi fenyítés). • Előfordult, hogy megtagadta a hívőktől az isteni szolgálatot.	A szentszéki hatóság a megbékélést szorgalmazta a plébános és hívei között, amelyről bizonyítványt kért. 1848. április 24-ig a plébánosnak ki kellett békülnie híveivel. Amennyiben Pongrácz nem jár sikerrel a kitűzött határnapig, abban az esetben a konzisztórium javadalomcserét helyezett kilátásba. A helyszíni vizsgálatra delegált Hosszú Márton kanonok 1848. április 17-én kelt jelentésében megállapította, hogy a plébános ellen felhozott vádak nem voltak újkeletűek, a tanúk évekkel az esetet megelőző történéseket hoztak fel vallomásaikban, ráadásul azokat is felnagyítva. A béke valamennyire helyreállhatott a kollektíva és lelki vezetője között, ugyanis Pongrácz 1860-ban bekövetkezett haláláig a településen szolgált, plébánosi minőségben.

Név: Huszár György Státusz: sümegcsehi plébános, sümegi kerületi alesperes Vád időpontja: 1846.12.30.	Csondor János sümegcsehi jegyző (két helyi elöljáró kérésére!)	• Szexuális jellegű normaszegés: A gazdasszonyával gyanús viszonyt folytat, ami megbotránkoztatta a közösség tagjait. • A hívők az istentiszteletek megtartásában is számos hibát véltek felfedezni. • Az oltárhoz stóla és kazula nélkül járult a lelkipásztor misét bemutatni, onnan fordult vissza rendesen felöltözni. • Egy alkalommal a vasárnapi mise alatt a kelyhet leejtette, az Oltáriszentség a földre került, amelyet a ministráns gyerekek söpörtek össze.	1847. február 5- én a szentszéki bíróság előtt Huszár György hivatalos oklevelekkel bizonyította ártatlanságát, emellett kiderült, hogy a folyamodvány, Simon János templomatya vádolására készült, aki a panaszlevelet úgy íratta alá a tanúkkal, hogy a vádpontokat nem ismertette. A konzisztórium a lelkipásztor ártatlanságát mondta ki, a közösséget megintette.
Név: Huszár György Státusz: sümegcsehi plébános, sümegi kerületi alesperes Vád időpontja: Simon János ekkor már csehi bíró	1849.05.06.	A vád Huszár György ellen politikai jellegű volt. Windischgrätz herceg proklamációit a templomban kihirdette, megmagyarázta és nyíltan Kossuth Lajost gyalázta. Az eljárásban a plébánost meg sem hallgatták, egyből őrizetbe vették.	1849. június 23-án Csertán Sándor kormánybiztos a plébánost hazaárulás vádjával letartóztattatta. A plébános 25 napot töltött házi őrizetben. Az elhurcolástól úgy menekült meg, hogy a császári csapatok elfoglalták Sümegcsehi környékét. Huszár Györgyöt az egyházmegyei hatóság 1851-ben helyezte át a kiskomáromi plébánia élére.

MELLÉKLET II.
(Forrásgyűjtemény, vegyes dokumentumok)

VFL I.1.44. 288b/1852 Lakatos Lajos gamási plébános elmélkedése, 1852. március 21. (II.1.)

Lakatos Lajos: Szent Elmélkedés

Milly fönséges, milly isteni élvezet a világ zajaitól néhány napra olly hely magányába vonulni, hol az ember a múlandó élet minden szín vegyítékének ál sugarait lelke tükrének táblájáról letörülheti; s azok helyett saját képének vonásait vizsgálhatja meg: Ha valjon lelke hasonlít e azon főképhez, mellynek, mellynek ő elvitázhatlan kinyomása. Ó, ti Kiket a külélet terhes gondjai a világhoz annyira lekötöznek, vonuljatok csak néhány napra illy magányba; hol minden az óra szabályos zajától kezdve, melly napjaitok hanyatlására emlékeztet, hol az ájtatos érzelmekben elmerült istenfélő nép kebléből fölszálló fohászok, az Egek Urát dícsérő énekek magasztos hangjai a szemekben ragyogó bűnbánat igazgyöngyei, szóval mindenek istenes életre intenek, oh itt fogjátok tapasztalni, hogy önlelketekkel társalogni, Istennel beszélni, a kereszténység szellemében haladni, és az Úr útját megismerni – milly nagy boldogság.

Csudálhatni e már, ha illy helyeken a jámbor és szentes élet több erényvirágai fejlődtek; míg a külélet kertjében a tévedések, a bűn és botrányok magvai tenyésznek s növekednek. Illy helyeken száműzetik a lélekből minden világi hiúságok képe, s azok helyett az Isten - a megváltó szent keresztjének képe a gondolkodás kedves tárgyául. Itt megismerhetni, hogy milly sok jótéttel árasztott el minket, mint kereszténeket, mennyivel többe részesített pedig mint az Úr oltára fölkent szolgáit, kikre ezen fölséges hivatalban az Ő könyörületességének és adakozásának legdrágább kincsét kiosztotta, - Kiket az elválasztás jelessége által a föld minden népétől megkülömböztetett, hogy mint az Úr szolgálatjára különösen fölavatott nép, az Isten dicsőségének terjesztése – akaratjának hirdetése által – amellett jó példával úgy világoskodjék az emberek előtt, hogy azok látván a szép cselekedetet, dicsérjék az Atyát, ki a mennyekben vagyon.

Hozzátok intézek néhány szót ti Urnak fölkentjei, Kik Isten és nép közt közbenjáróul a magasságbeli oltáránál, s intlek benneteket, hogy a szent tanítást, melly ajkaitokról hangzik szentségtelen és botrányos élettel a népben, kinek vezetői vagytok, le ne rontsátok. A papnak olyannak kell lennie a nép előtt, mint a lámpa világának. Ne ámítsa magát avval egy sem közületek, hogy tévedését tán észre sem veszik, és bűntettei rejtve maradnának; éppen ne: mert rája mindenek szemei függesztvék, ők minden lépteiben vigyázzák és kísérik, s azért őt látják akkor is, midőn nem is gondolja, s bármily vigyázattal kövesse is el a tilost, egy nem várt eset fényre hozhatja, és bűntette sokkal messzebbre elhat, mintha ugyanazon vétség világitól követtetett volna el.

Semmi nem bír akár a jóra, akár a rosszra annyi vonzerővel, mint a példa; ha ezt olly személyek teszik, kik a hivatalok magos fokán állanak, akkor sokkal nagyobb befolyást gyakorolnak; így példának okáért sokkal nagyobb benyomást tesz a pap által okozott rossz példa a durva és míveletlen néposztályra, Ki azt gondolja, hogy neki is szabad azt elkövetni, amit elöljárója, papja elkövetett. A közönséges emberektől elkövetett vétkek többnyire csak elkövetőiknek ártanak; nem úgy van ez a pap vétkével; az ő vétségük, habár csekély is a nép előtt – kinek ő vezére – nagynak látszik; mivel az a vétek nagyságát az elkövető személy magos állásától méri. A papot sokkal szigorúbban megítéli, abban nem ismeri meg a szinte gyarlóságok alá vetett embert, hanem úgy tekinti, mintha annak testében megítélőinek töredékeny természete nem volna, mintha az más testből és vérből állana, mint azok, kiktől hibázásáért annyira megítéltetik.

Ha a pap legkevésbé tévedett, ezen kis hibája gyakran mind az idáig ártatlanságban töltött életére homályt von, jeles érdemei amiatt tőle elvitáztatnak, és kész a botrányos tett, mellyben sokan megütköznek. Hasztalan menti magát, hogy tette gyarlóságból származott, s nem volt czélja botrányul szolgálni, de elég – a vétség elkövettetett – s a bűnös feje fölött kimondattatott.

A pap rossz élete mindig veszedelme híveinek, kik tőle a szemérmetesség és jámborság, az erény és szeretet a mértékletesség és józanság tiszta példáját várják és kívánják; de ha ő mindezeket ellenkező életével megczáfolja, valjon a hit és erkölcs tanításai fognak e hallgatói szívében megfogamzani. A nép a köztök lakó Ur szolgájában – a maga kicsapongásainak s vétségeinek szelíd, de kemény ítélőbíráját tekinti, s nem fog e a rossz a nép között elharapódzni, midőn észreveszi, hogy a pap, ki népe tetteinek bírája – nyugodtan elnézi, s hallgatása által mintegy helyben hagyá népének kicsapongásait és vétkeit; mellynek szomoru következései lesznek: mert a nép a bűnökben megerősödik ha nincs fenyítő, azokat a lelkiismeret további furdalása nélkül is máskor is nyugodt lélekkel elköveti, azzal hizelegvén magának: hogy veszedelem nélkül követheti útmutatóját, ki náluknál jobban értheti és tudhatja, mit enged meg a hit, vagy mit tilt.

A papnak, mint elöljárónak rossz példája által jóvá hagyott, s megerősített vétségek nemcsak az erkölcsi romlottságnak teszik le káros alapját, hanem még a közönséges és míveletlen embereket a hit igazságai felöl is kételkedővé teszik. A pap vétkének, ha az a nép tudomására jön, még az a szomoru következései is szoktak lenni: hogy azok gyakran az ájtatosság lelkét a népben lerontják, és a vallásos érzelmeket azok szívéből kiragadják. A nép a pap szájából tanulja a hit igazságait, onnét hallja az Isten igéjét, de mennyire folyhat be az Isten igéje, a nép lelkére, ha azok igazságát a hirdető pap erkölcstelensége által megczáfoltatni látja és tapasztalja.

A tudatlan és durva nép sokszor nem ismer más Evangéliomot, mint papjának életét – melly által a jóra megtanítathatik, vagy a rosszra elvezetethetik. A vesztegetett erkölcsű, a botrányos életű pap nemcsak személyében lenézetik, hanem még személyének megvetése az igaz tanítás megvetését is szokta maga után vonni. Mert sokan vannak, kik megtekintik a pap vétkes életét, s amiatt a hitben ingadoznak, sőt néha meg is tagadják.

Nem hiszik, hogy azok igazak, mellyek hitünkről írva vannak; hanem hogy azok nem az Isten sugallata, hanem emberi csalárd föltalálás által irattak; a kulcsok hatalmát nem hiszik, az Egyház kegyszereit lenézik, – lelket nem hisznek, a vétkeket nem kerülik, az erényt nem szeretik, a poklot nem félik, a mennyeieket nem kívánják, hanem a múlandókhoz szívesen ragaszkodva e világot hiszik paradicsomuknak.

Így terjed el aztán a kereszténységben a hit megvetése és erkölcstelenség. Kérdezzük meg csak azon szabadgondolkodásúakat, kik az Istent és lelkük üdvének fontos ügyét elmellőzik, – mi adott nekik alkalmat erre, és ha ők őszinték akarnak lenni, bizonyosan azt fogják mondani, hogy egy rossz papnak példája.

Ó, milly nagy kárt okozhat tehát hivataláról és állásáról megfeledkező pap rossz élete által, midőn vétkes életével nem csak a maga, hanem számtalanok lelki veszedelmének sírját ássa meg. Azért is hát szeretett paptársaim velem együtt úgy éljetek, hogy bennetek a világ meg ne botránkozhassék vigyázzatok minden tettre, minden szóra, mellyet kimondatok, mert a mi egy világinak szájunkban, mint tréfa hangzik, ugyanaz paptól kimondva – neki bűnül rovatik. Az emberek közt ugy éljetek, hogy azon igazságot, mellyet hirdettek – éltetekkel is megerősítsétek.

Iparkodjatok azért szeretett paptársaim, mindazokat kerülni s távoztatni, mellyek által másokat legkevésbé is megbotránkoztathatnánk. Mi Isten kiválasztott népe vagyunk, nekünk nem csak magunkról, hanem a gondviselésünk alá bízott nyájról is szoros számadást kell Isten előtt adnunk, – s mi fog velünk történni, ha a mi gondatlanságunk vagy rossz életünk által csak egy is elveszne azon lelkek közül, kikért Jézus szent vérét kiontotta. Hogy ez ne történjék, – kérjük forró szívvel az Istent, a szent malasztok attyját, hogy hivatalkodásunk pályáján gyámolítson minket szent malasztjával, míg elvégezvén pályánkat, minden veszélytől óvjon, az egy igaz hitben megtartson, s végre mind magunk, mint pedig nyájunk számára a hervadhatatlan jutalomkoszorút adja meg. Úgy legyen!

VFL I.1.44. 35/1845. Trimmel Sándor botrányairól. Markovicz János pápateszéri plébános jelentése káplánjának magaviseletéről. (II.2.)

Méltóságos, és Fő Tisztelendő Gróf, és Püspök Úr Kegyes Pártfogó Uram!

Minekutánna parancsolta Méltóságod, hogy Trimel Sándor Káplány Urról lelkiismeretes információt adjak, megvallom, hogy ő bizony fejérnépes. Elsőben is már nem fiatal Szakátsnémat kísértette, de nem sikerülvén, hogy elmarhassa, olly gyülölséget öltött fel ellene, hogy pazarlásrul, csalásrul, lopásrul, de próba nélkül vádolná előttem, azután pedig oly gonosz lelküségre vetemedett, hogy azt erősíttené, hogy éjjel a szakátsné menvén szobájába, ágyához ültt és a közösülésre kérte mintha bizony ollyan embert kellene kérni, ki /mint ki fog tetszeni/ mihel ide magánfehérnépet kapott, azonnal le akarta nyomni.

Ezután a házi szolgálokba kapott, végre a falubéliekbe. Sokszor volt, hogy a falubeliek külömbféle munkát tévén nálom, ha a dü rájött, valami ürügy alatt szobájába hívta őket, és annélkül, hogy megegyezéseket elkészítette volna csak a fosztogatáshoz és ledöntéshez? fogott, de hála Isten! mivel a Teszériek in puncto 6 nem kicsapongók, küszködéssel menekedvén, mint büntelenek minden felé kibeszélték. Ha azokon kívül, kik mintegy tizenketten tudomásomra jöttek, kapott e másokat, és succedált e, mert az erdőben is kísértett, nem tudom, mert leselkedő nem voltam, hanem egyrül bizonyos vagy ezen személy tizenhárom évek előtt káplányomtul megesvén, azóta minden felé szolgálva a múlt nyáron hazajött, és mivel különben értelmes, szükségben ez is dolgozott nálom kinek régi esetét megtudván Trimel Úr, meg is kerítette, és elég későn vette észre eggyik szolgálóm, mit én megtudván, ki kérdeztem a személyt, és környülményesen megvallotta, hogy nem e volt az első tettek. Ekkor keményen megparancsoltam szolgálómnak, hogy senkinek a falun el ne beszélje / amint, hogy tuttomra ezen eset kint nem is tudatik de mivel féltem nehogy uj botrány keletkezzék, vagy a személy gyümölcsözővé legyen, rögtön írtam Huszár Urnak, hogy a Méltóságos Helyettes Úr által tetesse el tőlem.

Továbbá Trimel Úr ugy szerencsétlen természetű, az első fő Paptúl kezdve az utolsóig, senkirül se tesz fel jót, előtte minden plébános kurafi, minden gazdaasszony ágyos, Ha méregbe jön annyira elragattatik az indulattul, nem tekéntvén se korra, se rangra, se helyre, akar ki legyen, kivel köze volt, megtámodja, és mindenféle gyanuval és rágalommal lemocskolja az embert, így goromba volt már több plébános urakkal, honoratiorokkal és szegényekkel is, kik minnyájon csudálják vas türelmemet, de (…) maga a káplány úr is, mert többször mondá magárul: csudálom, hogy egy helyen három évig megvan Méltóságos Uram! Hamar kiismerém én, hogy nem mellém való Trimel Úr, mert bármi vélemény legyen is Weszprémben felölem, mindig reális plébános iparkottam lenni, és nyájamat nem csak szóval, hanem példával is legeltem és kívántam legeltetni, ugyan azért fájjt Káplányimnak kicsapongása, de /mint fiui bizodalommal tárom ki keblemet Méltóságos Uram Atyám előtt /minek utána nem tudom vexábul e? vagy cutu? Öt, hat oly káplányokat küldöttek, kik csak mulatságot vadászó, comor, praetendens, és hívságos (…) voltak részént, részént pedig nyilvános botránkoztatók is ha szer tettem még a Prímás neheztelésére, elkeseredvén azt tettem fel, ha akkora szítást raknak is káplányaim a botránkoztatásbul mint a torony magassága még se törődöm vele, adozzon ki illyeneket felvesz, és papságra ereszt. Azonban még se állhatom meg feltevésemet, mert tudom, hogy a dolog lelkiismeretes, tudom, hogy enyim a nyáj, én a számadó, tudom, hogy rólam is mondva van a Prófétánál: jajj nekem, mert hallgattam, és ez oknál fogva írtam említett levelemet.

Azonban azt sem halgathatom el, mi dícséretére vállik Trimel Urnak többi Káplányaim sokszor majd neheztelést, majd akaratosságot mutattak hivatali eljárásokban, de Trimel Urrul azt kell mondanom, hogy legnagyobb készséggel és gyorsasággal tellyesiti kötelességét akár mit bízzak reá.

Már ezekbül az is kiviláglik, mi oknál fogva kértem én Méltóságodat, hogy Káplányom hibáinak felfedezésében dispensálni méltóztassék. t.i. Először mint már üdös Káplánnak szerentséjét megakasztani nem akartam. Másodszor mert az a gondolat ötlött eszembe, hogy ha

Méltóságod öt dorgálás végett becitálná, visszatérvén nem volna az a gorombaság mit rajtam is el nem követne e desperatiae frater? s igy valamint nyugalmamat elrabolná, ugy nem csak házomat, de híveimet ujra botránkoztatná. Harmadszor azért kérem Méltóságod felmentését, mert némely olly kiejtéseit hallám, mellyekbül azt következtetem, hogy ha keményen bánnak vele megeszelősségre juthat. Igy aki azt mondogatja mit törődöm én életemmel- nekem mint egy akar szabadon lenni akar a tömlöczbe, és /mikor Szmodiss helyettes Urral szembe szállt/ ha physiae becsukat szellemileg szabad maradok, aki mondom igy beszél az véleményem szerint hóbortos, /mit Czerhák Tutoknok Úr is észre vett benne. / és azért szánandó.

Végre alázatossan kérem Méltóságodat mivel most tél van, méltóztassék őt eltenni a tavaszra, és ha könyörgésemnek nyomatéka volna, Szentgrótra elcserélni, okom Trimel Úr megjobbulásáruli reményemben ál. Teszéren (…) által fizettetvén nem kap többet 60 forintot. Stipendiuma nincs, és igy igen szegény. Minthogy Sz. Gróton /mint mondja/ vagyonos rokonyi vagynak, kiktül segedelmet remély úgy vélekedem, hogy részént rokonyi tekintete, részént a várandó segedelem miat ott vigyázóbb, óvatosabb is lenne. Ellenben az ottani káplány urnak /kit ugyan nem ismerek/ se lenne injurii ugy hiszem, mert itt, Zirczen lakó szüleihez is közel ene Patronatusba is kerülne, és minthogy szülőivel ismerős vagyok, reméllyem az én várakozásomnak is megfelelne. Azonban fiat voluntas Illustritatis vestra.

Mellyeknek Méltóságodnak Atyai színe elejbei terjesztése után, magamat Méltóságodnak Atyai kegyeiben ajánlván legméllyebb kézcsókolási tiszteletem mellett vagyok Méltóságodnak.

Engedelmes fia
Markovich János Plébános és Esperes.
január 26-án 1845., Teszéren.

VFL I.1.44. 599/1849: A kanizsai alesperes Ollári plébános Vidra Ferenc botrányos életét és személye ellen elkövetett bántalmat följelentvén ezért elégtételt kér, egyszersmind jelentést tesz kerülete papságának magaviseletéről. (II.3.)

II. 3.1. Somogyi Miklós rádi lelkész által 1849. október 14-én kibocsájtott bizonyítvány.

Alulírt hitelesen bizonyítom: hogy folyó év március 6-án Salamon Lőrinc tiszteletbeli megyei esküdt s rádi közbirtokos úr házánál egy bizonyos személy szült. másnap, vagyis a fent írt hó 7-én a szülő személynek gyermekét, Salamon Magdolna, imént érintett esküdt úrnak nővére hozta a keresztség szentségének felvételére. Kitől kérdezvén ki légyen azon szülő személy azt a választ adta: Ő nem ismeri (ami hazugság) maga nagykanizsainak és Németh Katalinnak (milyeneket a keresztelő anyakönyvbe be is iktattam) lenni mondja magát. Kért tovább Salamon Magdolna nevében, hogy a beírási díjnak felét elengedném, kinek azonban azt válaszoltam: csak azért sem engedem el, mert Salamon Lőrinc tiszteletbeli esküdt úr nem elégszik meg azzal, hogy maga is ágyast tart, hanem egész bordélyházat akar nyittatni, mellybe minden gyütt ment szabad személyeket bé fogad. Később azonban Salamon Mártha, Salamon Lőrincz úr második nővérének és többeknek vallomásából kik előtt Németh Katalin ismeretes tellyesen kitünt: Hogy Németh Katalin keresztelő anyakönyvüket a rádi híveknek meghamisította, mert nem Németh, hanem Sós Katalin- sem Nagy kanizsai. Hanem tisztelendő Vidra Ferenc Ollári lelkész urnak gazdasszonya, kit Salamon Magdolna igen jól ismert, noha tagadta s a ki Tisztelendő Vidra Ferenc lelkész úrtól volt egyenesen Salamon Lőrincz úrhoz, mint sógorához utasítva szülésének bevégzésére- mellyet is szerentsésen bevégezvén. Minthogy Tóbiás nevű fiacskája megholt. Nem Nagykanizsára, hanem hivatása helyére Ollárba visszatért, hol Salamon Mártha október 10-én tett vallomása szerint, mai napig gazdasszonyi pályáját folytatja. A miröl is Virth Mihály kapornaki esperes és lelkész úrnak hivatalos felszólítására kiadtam ezen saját nevemmel a családi pecsétemmel megerősített bizonyítványt.

II. 3. 2. Virth Mihály kanizsai alesperes és kapornaki plébános levele 1849. október 25-én, a püspök helyetteshez.

Tisztelendő Püspöki Helyettes Úr, Legkegyesebb Uram!

Hivatalos kötelességemnek tartom főtisztelendőségednek, mint fegytartó és bűnöst büntető elöljárónknak Vidra Ferenc Ollári, kerületembéli lelkésznek botrányos kihágásait feljelenteni, ki gazdasszonyát, kivel a szónak szoros értelme szerint, mint ágyasával él (Szobájának benyílójába egy zár alatt altatja) teherbe ejtette. Ezt Rádra szomszédságomba ugyan Vidra Ferencnek egy ágyost tartó sógorához küldé, hogy ott, mint vándor személy terhét letegye; de többször megfordulván gazdasszonya Rádon igen is ismeretes, ámbátor szülise után egy pár napra ollári lelkész úr azt magához ismét visszavetette, még is ezen statusunkat lealacsonyító botrányos tett egész vidékemben a népnek alkalmat nyújtott a papokat gúnyolni, és általányosan kurvásoknak mondani. Szavaim hitelesítése és a dolog bővebb felvilágosítása végett ezen levél alatti bizonyítványt ide kapcsoltam.

Továbbá magam részirül is, mivel ártatlnulk megbántása nélkül betsületemben igen érzékenyen megsértett „hitván, neveletlen embernek szidalmazott tulaidon házamban papi, és világi vendégeim előtt panaszomat emelem Főtisztelendőségedhez ellene elégtételirt esedezvén. Hogy gorombasága becsületemet felette, és jogtalanul sértette a törtinet fogja fölvilágosítani. mellyet őszintén, amint történt leírok.

Szentség butsumra megtiszteltek Szent mihályi és Rádi lelkész Urak, és egy Rádi közbirtokos. káplányomnak távulrul rokona, ezek már többször megkísérték káplányommal levetetni bajuszát, de hasztalan, ezért ezen a napon utolsó próbát akartak tenni. Még Rádon írtak hozzám egy levelet, mellynek tartalma ez: „Báró Knezovich császári és királyi dandárparancsnok előtt káplányja vádoltatott, egyházi fölsöbbséginek engedetlenségirűl, botrányos beszédeiről, és a papi rend szabállyaival ellenkező, jámbor híveket botránkoztató bajusz viselésrűl, ezért szorossan meghagyatik önnek, hogy fél óra múlva véle bajuszát levetesse, és papot illetlen ruha viselésétől letiltsa, és nékem erről a leghívebb tudósítást a fél órának lefolyta után rögtön kézbesétse. Bartsekneiden aláírással" a levél felöl ebéd előtt tudosétattam, és azzal, hogy ebéd felett fog kezemhez adatni.

Ebédre hozzám vetődött Vidra Ferenc ollári lelkész is, ki mint kupler egy leánykát vitt egy özvegyembernek Nemesszerre, ha ártatlan még szegénykét áldozatul, de azt szappanyosunknál letette, és csak a történtek után vitte helyre. Ebéd közben megérkezik a levél, átolvastam, kérdezik tülem mi volna az újság? Erre káplányomnak teljes illedelemmel előszámláltam, mennyi sok szó érte őt is, engem is bajusza miatt, íme e levél is érdemben, nem hallgatta meg eddigi sok kéréseimet, nevette intéseimet mondám nem engedelmeskedett a hivatalnak. Az ügyvédi bezáratásroli fenyegetölődzésnek, tudja, hogy a reánk küldött katonai executiokor a 40 bottól azáltal mentém meg, hogy elméjében hibásnak mondám a tiszt Uraknak. Íme, most itt az ezredesnek parancsa! Ezen felül elhatároztam én is, és vendégeim előtt adom értésire, hogy többé templomba bajuszossan, és oltáromhoz, mint Harlagint nem botsájtom. Erre káplányom monda ő engedelmeskedik igen is, mert már most a német kormány parantsol, felkelt az asztaltól, hogy bajuszát tüstint levegye.

Erre ollári lelkész kirúgta székét, és mindnyájunk bámulására így szólott: „Az úr hitván ember- az úr neveletlen ember- nem kap többé káplánt." (Mint ha bizon ö reá bizták volna a káplán adást, vagy engem lepirongatni hegyibém jogositotta volna valaki, midőn hibás káplányomat, kivel eleget szenvedtem már e bolondozásnak ideje alatt a jóra vezetni törekszem) erre gyengén kiparancsoltam házamból, Rádi lelkész nem türvén a folytonos garázdaságot, takarodjék vagy fizesse meg fija temetésirűl stóláját. A patvarkodás közt Vidra urat kurafinak monda, erre én is mondám, ha kurafi csak ki a házambul, káplányomnak is mondom menyjen Ollárba káplánynak.

Vidra Úr eliszkolt, a szappanyosunknál jól legyalázott bennünket leányai előtt, felvevén kocsijára az ott letett prédáját elvitte Rádi sógorához, megtérve Nemesszerrűl azt helyre vitte és beigtatta. Káplányom szobájába egy pár percz alatt levette bajuszát, és hozzánk bejött, folytatta ebédjét. Követvépn engem Vidrának gorombasága miatt, monda, nem fogadta ő azt prókátorának. És az óta káplányom rendesen leborotválja bajuszát, tisztességesen reverendában jön az isteni szolgálattételre, kivált vasárnapokon. Megszűnt a magábani beszédjeivel, minek örülök, csak tartós legyen! Mert már oskolás gyermekeimnek is a gúny tárgya volt.

Leírtam itt az egyik tényt úgy amint történt, ha mégis valamiben kétségeskedhetnék Főtisztelendőséged a jelen volt urak mindenkor bizonyságot teendenek, előttük történt ezen vakmerőség, azt monda a világi vendégem, hát ez kerületi lelkész? és így mer gorombáskodni esperesével, ha ez rajtam történik, ki nem ment volna ütlegek nélkül Vidra úr.

Főtisztelendőséged tudni fogja mi teendője legyen mind a két vádra nézve, de ami engemet illet, kérek kielégítő eligtételt, ollant, mellyet a többi kerületi társakkal is tudasson, azért, mert Vidra Úr így cselekedett elődömmel is, de már egyszer magammal is ezelőtt, a miért koronába a többiek jól megmosták. De azért is, mert ha neveletlen hitván ember vagyok, érdemetlen vagyok az esperesi hivatalra, ha pedig egy garázda, kerületembéli pap így piszkolhat, hogyan várhatok a többiektől függést, mint esperesi hivatalom tőlük kívánja? Vegy melly sikerrel küldhet ki a hivatal akár melly esperesi foglalatosságok bevégzésire? Melly tekéntéllel fogok bírni a kerületembéli nép előtt?
Hiszem, hogy Főtisztelendő Vicarius Úr ezeket tekéntetbe veendi, és nékem Vidra Ferencz lelkész ellen kielégítő elégtételt fog adni, a mellyért midőn újólag könyörgöm. Vagyok és maradok magas kegyeibe ajánlott tekéntetes tisztelettel.

Fő Tisztelendőségednek
Kelt Kapornakon, 25-dik October 1849.
Legkisebb szolgája:
Virth Mihály kanizsai alesperes és kapornaki plébános.

VFL I.1.44. 615/1849 Vidra Ferenc Ollári plébános megidéztetik. (II. 3. 3.)

1849. november 12. Hivatalos jelentés által tudomására adatott a Főtisztelendő szent széknek, hogy tisztelt uraságod gazdasszonyával olly botrányos életet él, mely a lélek üdvét szintúgy, mint a papságnak becsületét veszélyezteti. Ezen fölül, még kerületi alesperesét, közvetlen elöljáróját olly durva bántalmakkal illetni bátorkodott, hogy az igazság és elöljárói tekintély fenntartásának érdekéből egyaránt ezért elégtételt szerezni szükséges. Mindezeknek folytán ezennel Uraságodnak szorosan parancsolva meghagyom, hogy folyó év december 12-ére itt Veszprémben a főtisztelendő szent szék színe előtt megjelenjen.

VFL I.1.10. 27/108. Galambos Ferenc folyamodványa Kopácsy József püspökhöz, 1830. szeptember 2., Szántó. (II. 4.)

Kegyelmes Püspök, nékem Kegyes Atyám és pártfogóm!

Mennyi írtani, plántálni, dorgálni, feddeni, tisztítani, békötni, visszahozni, tűrni, eleveníteni valót találtam a több esztendőktül fogva az Önnön magára hagyatott szántói anyaszentegyházban nem vagyok képes elegendőképpen leírni. Azonban Isten segéttségével mind azon tetemes lelki fogyatkozásokat, mellyek többnyire az eltévelyedett segédek szent hivatallyok méltósága lealacsonyításábul áradtak el, akik tudni illik jó erkölcs nélkül való taníttások Szent Pálnak szavai szerint, csak zengő réz és pengő czimbalom vala, megvallom örömmel kezdettem az írtogatást az úrnak Szölöjében, mivel szent czélom és törekedésem végrehajtására tisztelendő Fittler Gábor segédben egy tántoríthatatlan társra, és egy megböcsülhetetlen eszközre találtam, aki az ő példás élete, feddhetetlen társalkodása a lelkek nyerességében való pártalan buzgósága, kimeríthetetlen békessége tűrése által sörkentő példa, és égő szövétnek vala, az eltévelyedett juhok keresésében,

akinek is hasznos és szükséges voltát jól megfontolván, legméllyebb alázatossággal könyörgök Excellentiádnak, és kérem az Istenre, hogy már az elkezdett terhes munkát, úgy végrehajthassuk, hogy ne szidalmaztassék a mi szolgálatunk, senkinek sem botránkozást nem adván, méltóztasson engemet az ő további való itt meghagyásával megvigasztalni, s boldogítani, mert nagyon és méltán is félek sőt rettegek, ne talán egy szabó vagy vitéz lelkivel párosodott ostorral felcseréltetvén.

Újra felvágottassanak az már behegett sebek, mert az ollyanokra a kik az ő akárminémű rossz hajlandóságok gyakorlásában megmerevettek, itt korlát nélkül való alkalmatosságra találnak. De az is előttem áll, hogy a háznak építése félbeszakasztatván, kinek lészen azon békességes tűrése, hogy vélem egy szobába, olly telljes megölégedéssel és őszinte szeretettel meghúzza magát, mint Fittler! Kegyelmes Uram! a lelkem ismméreni a népnek szavát és népét, az Istent hívom bizonyságul, hogy nem hazudok, hogy ezen mostani könyörgésem a legtisztább forrásokból fakadott, ezért reménylem is, hogy segéttő Atyai kezeit úgy fontos dolgában meg nem tagadja nekem, amelly Atyai kegyelméért a midőn hálandó lélekkel csókolom fölszentölt kezeit minden esetekben maradok
Excellentiájának
Szánó, 1830. szeptember 2.
Leg engedelmesebb fia,
Galambos Ferenc, szántói plébános.

VFL I.1.10. 27/109. Fittler Gábor szentbalázsi káplán folyamodványa a sármelléki plébánia elnyerése érdekében. (II. 5.)

Kegyelmes Püspök, Nekem kegyes Atyám!
Egyházi hivatalomat mioltától fogva folytatom, sok viszontagságokra és változásokra kitéve lévén; több helyeken, különössen pedig Szántón, boldogult Király László oldala mellett az egész plébániabéli terheket két esztendők elforgása alatt gyenge vállaimon viseltem volna, bátorkodom alázatos könyörgésemet annyival is inkább, minthogy sok változásaim miatt Excellentiáján kívül már senkiben reménységemet nem helyheztethetem; a most újonnan, tisztelendő Papp József Úr, halála által kiürült, Sármelléki plébánia megnyerése érdekében ezennel alázatosan kinyilatkoztatni és előterjeszteni.
Melly kérésem megnyeréséért, amidőn legmélyebb alázatossággal könyörgék, vagyok s maradok
Excellentiájának
Szentbalázs, 1831. szeptember 16.
Legengedelmesebb fia, Fittler Gábor, szentbalázsi káplán.

VFL I.1.10. 34/149. (Szalay Sándor áldozópap, kisgörbői káplánnak tulajdonított költemények, 1832–1833)[972] (II. 6.)

Kis Görbői Plébánus Úr szolgálói szép erkölcsiségekrül.

Kis Görbői pap házában, heje-haj,
Két stiglicz van kalitkában, heje-haj,
Mind a kettő szegény árva,
Lakat alá vannak zárva, heje-haj.

De ha az ablak koppanyik, heje-haj,
A lakat azonnal nyílik, heje-haj,

[972] A három költemény közül, csak a plébános női szolgálóit csúfoló versnek van címe. A másik kettő külön lapon található, cím nélkül. A szerző (vélhetően Szalay), egybe írta mindkettőt. Az átláthatóság kedvéjért versszakokra bontottam.

Jancsi, Ferkó, Anti, Miska,
Beröffennek, mint a sáska, heje-haj.

Folyik a zálogos játék, heje-haj
Csóktul édesednek kávék, heje-haj
Magokat zálogba adják,
Erőszakkal is dukmállyák, heje-haj.

Van dolga a Kecske táncznak, heje-haj,
De ünnepjek a Rokkáknak, heje-haj.
Még is fontak két darabig,
Dömötörtől Lucza napig, heje-haj.[973]

Jobb lett volna, csak két nappal, heje-haj,
Elébb kezdni Furtunáttal[974], heje-haj
Mert e szerentsét jelentő,
De Dömötör kos eresztő, heje-haj.

Addég mindig ludat tömnek, heje-haj
Még az urak lefekszenek, heje-haj
Kilencz-tízig mosogatnak,
Osztán bátran czédálkodnak, heje-haj.

Vadak, mint a szelíd bárány, heje-haj
E két színlelt hajadon leány, heje-haj
Ha megcsíped hátul farát,
Elől föladja a várát, heje-haj.

Nem szeretnek becsületest, heje-haj
Hanem zsíros, szűrös bérest, heje-haj
Ha két font is a küküje,
Azért megijednek tőle, heje-haj.

Éjjel nappal piperézik, heje-haj
Magokat tükörben nézik, heje-haj
Osnak-mosnak minden napon,
Mégis szűrfót van hátukon, heje-haj.

Nem fog rajtuk a pirongság, heje-haj
Sem a falusi közcsúfság, heje-haj
Ebben inkább büszkélkednek,
Magukrul nótát kezdetnek, heje-haj.

Vedd el egyiket, hej pajtás, heje-haj
De eszed, tám nem nyír hajtás, heje-haj
Hadd tehát más kurafiakra,
Csuf had szálljon lágy urakra, heje-haj.

Majd, ha tőled édes kedves… (cím nélkül!)

[973] Dömötörtől Luca napig, azaz október 26-tól-december 13-ig.
[974] Fortunáttal= szerencsével.

Majd, ha tőled édes kedves
Elszakaszt a végezet
S' ezen kis rajzolatomról
Ékes kezéd tüzöget;

Emlékezz meg akkor rólam,
Hogy, Téged, mint lelkemet,
Kedveltelek, s érted égek
Míg csak érzem létemet:

Mert légy, Te, bár; mint fagyos jég,
Én hív leszek hozzád, mint ég.
Mert gyűlölni nem tudlak,
Ha Te ölsz, Én csókollak.

Mint szeretlek, mint kedvellek… (cím nélkül!)

Mint szeretlek, mint kedvellek,
Jobban, mint sem éltemet;
Mint imádlak, mint tisztellek,
S' még sem szeretsz engemet?

Szívem, csak Te éretted ver,
Benned érzem létemet;
Érted buzog bennem a vér,
S' mégsem szánsz meg engemet,

Így imádni, így szeretni,
Részvétet mégsem nyerhetni,
Több a pokol kínjánál
S' a borzasztó halálnál.

VFL I. 1. 44. 422a/1849 Szalay Sándor áldozópap levele Szmodis János Püspöki helynökhöz. (II. 7. 1.)

Tisztelendő Kanonok és Püspöki Helytartó Úr!

Legnagyobb fájdalommal kénytelenítetek előterjeszteni miként tegnap estve nyolcz óra körül Főtisztelendő Hosszú Márton Úr, Kanonok, és az elaggott papok egyházmegyei intézete igazgatója vagy öt erős korbácsütést, -mellyeknek kék nyomai ma is testemen láthatók, mint ez inasunk és kövesi borbélunk, kiknek mutattam, látják és bizonyítják,– tett reám, ki már az ágyból kelnvén föl, csak ingben, gatyában és mezétláb voltam, egyedül azért, hogy szállásom elötti folyosónak ajtaját betévén, hogy a meszelés miatt mult éjel a folyóson nyughatlanul kanapémon hálván, legalább csendben alhassak, véletlenül a belöl levő éjjeli zár által az ajtó becsukódott minden szándékom ellen, és Tisztelendő Farkas Mihály Úr később jövén föl mellettem lévő szobájába – mert ő magát nagyobb úrnak képzelvén és parányiságunkat rabszolgáknak címezvén, a ház statutuma ellenére estve 9 órakor is vacsorát követel, és gyakran hon sem hál, s nem is tudom mikor jön meg. és tüstén be nem léphetvén a főtisztisztelendő igazgató Úrhoz noha a kulcsár csillapította – vádolódni futtatott, mint ha én kajánságbul őt kizártam volna. E midőn a kultsárnak első kopogtatására felébredvén ez ajtót már fölnyitottam, és Farkas Mihály, ki durva, patvarkodó hajlamáról az egész megyében hol négy plébániát czudar tettei miatt elvesztett, és utólag a Pápai Zárdából az Irgalmas szerzetet kiküszöbölni akarta, igen ismeretes, kinek dölyfösen uralogni,

mindenkire tipródni akarni, s e gonosz vágyának a közrendet, másoknak nyugalmát, és akár mi személyes jogát föláldozni bár akármi viszályokban kerüljön is. egyedüli eleme. Kezdettem a rögtöni és fonák vádolódásért megróni és ekkor állott be a szomorú jelenet. A többször Tisztelt Igazgató Úr – rossz bíró, csak egyik felet és estve, midőn az emberi kedélyek többnyire izgatvák, azért „de mane concilium", hallgatván meg, tüstént executioba – és pedig bíró s pap létére személyesen ereszkedett – bírósági képességet kockázván papi szelídséget és bélyegét pedig rútúl megpiszkolván, már máskor is verekedve –mit ekkor szóval bejelentettem Főtisztelendő Úrnak– de amit elnyögtem egyház megyei főnökeim tiszteletéből, most azonban súlyosabb és több csapásokkal azt ismételve, össze vissza taszigálva, öklözve, csak te, s ehhez tódott hunczut, gazember, akasztófára való s.a.t. mocskos czímekkel az összefutott cselédség előtt megbecstelenítve iszonyúan sérelmezett.

Minthogy pedig illy magánszeszélyi sérelmezések az egyházi s polgári, hazai törvények által tiltvák és a papi személy mentességgel egyeztetők nem volnának. Alázatosan kérem Főtisztelendő Püspöki Helytartó Urat, méltóztassék kormányzási hatalmánál fogva, addig is még a házban zavarkodó rendetlenségek forrási híven felmutatódván, a czélirányos orvoslatok megtevődhetnek, a házi igazgató urat teendőinek a kellő itteni határai közti végzésére utasítani. Hisz ha ember jelenleg is vétettem, mellette állván kulcsár, inas, s több paptársaim a szomorú jelenetet könnyek között nézvén, azok által által a szobámba kísértettetett, és be is zárottatott, de személyesen verekedni, kivált e kényes időfolyamban csak magában túlbizakodás, egyházi jogtudatlanság teheti. Farkas Mihálynak pedig a társlaki rend és mindenki joga, szerény becsülést s tartását megparancsolni, mert ha még történendő nyers erő ellen hasonlóval leszek kénytelen magamat védeni, az esetiségért nem fogok számolni.

Ki egyébbiránt Főtisztelendő Úrnak, mint Püspöki Helytartó Úrnak alázatos kérelmem mellett rendelését és szigorú bírálását elvárván maradok Főtisztelendő Úrnak alázatos s engedelmes szolgája.

Szalay Sándor
Veszprém Megyei Áldozár
Kelt Veszprémben, augusztus 11, 1849.

VFL I. 1. 44. 422c/1849 Fittler Gábor 1849. augusztus 12-én kelt levelének kiegészítése. (II. 7. 2.)

Nagyságos és Főtisztelendő Püspöki helyettes úr!
Tegnapi kérelmem következtében ismételve alázatosan esedezem, méltóztasson rajtam könyörülve, és mint ideig, mint örökkén tartandó szerentsétlenségemet kerülve, minél elöbb rajtam, mint igazságtalanul bünhődőn szánakozni, (…)bizonyára méltóztasson elhinni, igen közel vagyon veszedelmem üdeje, mert az elkeseredés sokra vezeti az embert, nints eme hirtelen haló üdőben senki, ki ollykor megnézné és egy csepp vizet enyhittésemre hozna, ha enni hoznak is, de mit és millyent! eláporodott, ázott s hült eledeleket. Miolta itt vagyok, nem ért ételem egy krajcárnyit. Már egy éve, sehová nem mentem, sohasem vóltam. Ezek után kegyeibe zárt tellyes tisztelettel vagyok s maradok,
Kelt Veszprém, augusztus 13, 1849.
Fittler Gábor
Veszprém Megyei Áldozár

VFL I.1.44. 473/1841. Matkovich Béla Zala megyei tiszti esküdt levele, Kopácsy József hercegprímáshoz, püspöki adminisztrátorhoz. 1841. október 6. (II. 8. 1.)

Fő Méltóságos Fő Tisztelendő Kopátsy Josef Úr Magyar Ország Primása, nékem Kegyelmes Uram!

Kéntelen vagyok vérző szívvel, Fö Méltóságú s Fő Tisztelendő Urnak Nemesovits János Csicsói Plébánus Urnak azon kortsos élete módját mellyet él jelenteni, -most ez itten mi körülöttünk a hol a

Protestánsok bőségben vagynak igen szembetünő, engem aloll irottat meg vallom, sőt tunnék nevezni másokat is a kik az Anyaszent Egyháztól tsupán Nemesovits Úr példátlan élete idegenitet el, a mellyért ő (Ittheusnak") nevezni semminek tartott. halmozott korts tetteivel a Fö Méltóságu s Fő tisztelendő Urnak hogy terhire ne leendjek bátor vagyok alázatosan felfedetni : történt az is, hogy hazajöttekor balási szöllö hegyről Nemesovits Úr az Antalfai határban N. Somody Mihál komposszesszor társam a maga tulajdonán ökreit legeltette, és ottan hol irt Plébánus Urnak rétje sintsen, s megtámodta részeg fővel és huntzut akaszto fára való szavakkal illette, söt meg is ütötte, de az említett Somody Mihál végre béke türésből kifogyván, a már írtt plébánus Urat a földre teríttette és a hasán ülvén mondotta: „belé ásztatlak a foloba, ha jakabfaiak akkoron nem érkeznek, feltett szándékát a megbántott rajta véghez is viszi. Már most az a kérdés, nem szégyene az illy pap a vallásnak sőt a klérusnak is? Többek között egy Győr megyei tábla biró Urral és Evangélikus prédikátorral ferdés végett szándékoztam menni, menetelemkor a falun al mint egy puskalövésnyire találkoztunk az irtt plébánus urral kocsiján hanyadt dőlve (…) már előre kérdezték ez irtt urak hogy ki légyen ki magárol ennyira meg tud felejtkezni? Kéntelen voltam megvallani, hogy a legyen a csicsói Plébánus, szölejétől haza menetelekor gyalog is találkoztam vele alkonyodás tájban akkor is jó regvelt kívántatott a (…) bizonyos dolog iránt a helybéli káplán urhoz is menvén akkoron és legnagyobb kábultságban volt a bor ital miatt az udvaron. Mindezek nem elegendők, kivánat idején többen fognak előjönni, mint most tsak az az egy kérésem vagyon többször tisztelt Fö Méltóságú s fő tisztelendő Urhoz, hogy méltóztasson ezen környül állásunkat tekintetbe venni és azt a szerntsétlen embert valami bortalan vidékre eltenni ahol még talán magának betsülete vissza állana nékünk pedig Religiónk hite többé nem tsorbulnék ha mind csak nem történnének kénteleníttetem sőt mások is a Vallásunkat megváltoztatni melly alázatos jelentésen után vagyok

Sz. Antalfán
Oktober ho 4, 1841
Alázatos szolgája:
Matkovich Béla
N.N. Zala Megyei Tiszti esküdt.

VFL I. 1. 569/1844 Badacsány Borbála panaszlevele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz. 1844. november 13. (II. 8. 2.)

Méltóságos Gróf és Püspök Úr! Fő Tisztelendő Lelki Fő Pásztor!

Én alól írt szegény elévült özvegy alázatos könyörgéssel párosult folyamodásomat bátorkodom Nagy Méltóságod kegyes szine elé terjesztni, méltóztasson ügyem méltányló tekintetben venni, mellynek elintézését Nagy Méltóságodnak böltsességére bízom.

Fiatalabb éveit özvegységemnek tisztes szolgálatban töltém utolján különösen Fő Tisztelendő Szüts István Weszprémi Kanonok Urnál valék szakácsné, de egy általom nevelt és Bécsi születésü gyermeket felvádoltam, ki a mult évben Csicsóban Mesterré lőn, és ott Testvérem leányát nőül vette, ezek között mind a fiatal házasak között némi csekély viszály támadt, mellynek elmellőzése tekintetéből és fiam sok hívására kimentem hozzájok, ama szándokkal, hogy hátra lévő napjaim ott békével töltöm, de ez nem sikerült, mert az irigyek nevelt fiamat ellenem mindig hitegették, kik közül leg nagyobb T. Csicsói Plébános urnáli szakácsné volt, melly okért nevelt fiamat Plébános Urhoz kötelességén kívül való járásától is letiltám.

Így történt, hogy folyó év october 23-án hazulról eltünt, és hogy hollétéről magamat bizonyossá tegyem, elmentem, s T. Plébános Urnál a szakácsnéval beszélgetve találtom. Ott őtet megintém, mondva menjél haza dolgodra ugy is itt kábítják el fejedet; ezen szómra a szakácsné egy bottal engem ahol csak ért, ütött ruhámat össze tépte paraszt kurvának engem, önmagát nemes asszonynak állítván, még végre sok káromkodásai és verései közt kiszabadultam, fiam lakához

mentem, és a verés által okozott szenveim miatt lefeküdtem; de erre következett péntekre vagyis f.e. october 25-én midőn fiam Somogyban léve valami dolga eránt, még szomorúbb napomra viradtom, mert reggel ált jött t. plébános úr szakácsnéja fia, azon izenettel, hogy Plébános Úr hivat engem, én mondék nem mehetek, és egészségtelenségemet hordám fel okul, de másodszor is jött, mondva hogy menjek által, mert ellenkezőleg általfog jönni Plébános Úr, és tőle itt rossz reggelit fogok kapni, s én ismét alázatosan tisztelt Plébános urat, egészségem hordám elé, de alig ment el ezen követ, már is jött t. Plébános Úr káromkodva, engem kurvázva egy somfa bottal hozott mellyel engem addig vert, még a botot rajtom össze nem szaggatá, ekkor darabjait gondosan össze szedvén, azt a bámuló nép között dicsekedve haza vitte és másikat hozá de már akkor ájulva a földre rogytam, és ekkor össze rugdalt, engemet védelmezni akaró öcsémet is megüté, és ugy ment haza, ekkor elvezettek a szomszédba, és jó hogy ezt tették, mert ismét jött, mondván, hogy megöl, hogy pedig otthon nem ért, elment misézni. A mint láttam akkor nem volt boros fővel, milly alkalommal szokott illy garázda tetteket, mellyek felhordásával egy könyvet lehetne írni, végbevinni.

Fiam hazajövén az orvos urat hozatottam vele ki az ide mellékelt egyesz sz. alatti orvosi vizsgálatot tevé, még mind e mellett az a legnagyobb, hogy tán soha elöbbi jó egészségemet vissza nem nyerendem, mert reggelente iszonyu sziv szoríttás szokott elfogni; és a nagy bánat és verés következtében ágynak esve, olly terhes nyavalyában estem, hogy kigyógyulásom nagyon kétséges.

Melly sérelmes ügyemnek elintézéséért midőn, egészen azt Nagy Méltóságodnak böltsességére bízva, alázatos esedezésemet újra ismétlem, szentséges kezeit csókolva legméllyebb tisztelettel maradok. Méltóságos gróf és Püspök Úrnak.

Csicsó, november 13-án 1844.
Legalázatosabb szegény szolgája:
Badacsány Borbála.

VFL I.1.44. 25/1845 Nemesovits János csicsói plébános kihallgatásáról készült jegyzőkönyv. (II. 8. 3.)

1845-ik év február 12-én Méltóságos Zichi és Vásonkői Gróf Zichy Domonkos Weszprémi Megyés Püspök Urnak elnöklete alatt Méltóságos Külley János czimz. püspök és nygprépost úr, Szmodis János, Szalay Imre, Laszkalner Antal, Ruszek József, Tomor József, Szücs István, Szabó lászló, Hosszú Márton és Márkl Ignácz Kanonok Urak jelenlétében ülés tartatván.

T. Nemesovits János Csicsói Plébános Úr több rendbéli részint hivatalos, részint nem hivatalos ellene beadott vádleveleknek következtében a Szent Széknek határozata szerint a folyó év február 12-én a Szent Szék elejbe idéztetett hol az ide vonatkozó irományok fölolvastattak az ellene támasztott és megrendelt idézetnek s keresetlevélnek eredménye lőn törvényes kikérdeztetése, melynek pontjaira imigy vallott:

1. 1-ször Nagyon T. Vaszari István palaznaki plébános Urnál mint illető alesperesénél éjszakára jelenvén meg, ott az Alesperes Úr intése ellenére több bort iván leittasodott s ekkor dühöngve éles kést vonva elő zsebéből, a nevezett Alesperes urat megrohanta s a hirtelen menekvő után szobájába több ízben betörni kívánt s csak a cselédek által csillapíttatott le. Történt 1841. november 17-én.
N. J= *„Merek esküdni, hogy ebben semmi nem igaz, az ajtón akartam kimenni a késemet azért vettem ki, hogy az ajtót ki nyissam mivel hasmenésem volt.”* Részeg volt akkor? *„Megtörténhetett, hogy többet ittam, mint kellett, de részeg nem voltam. A kocsist ugyan az esperes be hívta, de én semmi erőszakot nem tette, Hogy bort kértem volna még ezután, nem emlékezem”*
2. 2-szor 1844. év octob. 25-én Badacsányi Borbála 60 éves agg asszonyt a csicsói mesternél tartózkodót somfabottal kegyetlenül megverte, mint ezt az erről szólló orvosi látlelet is tanusitja, és ezen kegyetlensége után tüstént ment misézni.
N. J= *„Ez kivan egyenesítve, most már az asszonnyal megegyeztem. Az nap nem is miséztem.”*
3. Részegeskedései által több rendü botrányokat okozott már; nevezetesen: midőn egykor T. Nemesovits János plébános Úr balási szőlejéből részegen térvén haza az antalfai határban N.

Somodi Mihál Közbirtokost Ki ökreit saját földén legelteté, megtámadta, meg hunczutolta, sőt meg is ütötte, mire az említett közbirtokos, a plébánost földreteríté, s hasára ülve a folyóba akará áztatni, s csak az akkor érkezett Jakabfaiak szabadíták ki őt.
N. J= *„Ez így történt; ezen ember az én árpaföldemen etetett, én az emberre rá ütöttem, erre ő engem hasonlag megütött és földre terített."*
4. Mint egy esztendeje múlt talán midőn egy barát kíséretében hazafelé vánszorogván a hegyről az uton minden mezei munkások láttára ezer botlások közt több izben elesett, s a csicsói Kiss József hozzája ment ott hagyván munkáját, és fölsegítette, de ő azért ezen jószívű embert lehunczutolta és gazolta.
N. J= *„Én erről nem emlékezem."*
5. Mint egy két éve Péter és Pál ünnepén részegen jöve haza boldogsága helyéről a hegyről elhagyta az úton duplapuskályát, a mellyet a kihirdetés után Kazi Sándor Szentantalfai nemes adott vissza.
N. J= *„Kocsin jöttem, onnan esett le a puska, és azon ember így találta meg."*
6. Ugyanonnét jövén belekapczáskodott részeg fővel egy antalfai nemes emberbe, s ez ötet földhözterítette, folytogatta, botját elvette és a botot most is dicsekedve mutogatja, és még sem merte keresni a plébános megvérettetését.
N. J= „*Ez akkor történt, midőn az miről a 3-ik pontban van szó."*
7. A lakodalmakban mellyeket el nem mulaszt, közönségesen leissza magát, s ott a legérdemesebb embereket is kutyának nevezi, fejbe ütögeti és verekedik s ez történt Süveg Györgyön csicsói esküdt emberen.
N. J= Nem igaz az egész Község bizonyságom leend. Egyébb eránt az emberek kérelmére néha lakodalmakba elmentem.
8. Ugyan részegsége miatt sokszor elmarad a vasárnapi és ünnepi mise a filiálisokban, így történt, hogy a múlt esztendőben részeg fővel maga ide s tova hajtván lovait föl is dült s akkor a Jakabfaiaknak nem volt miséjek.
N. J= *„Ez sohasem történt; midőn a rend kivánta, mindig miséztem a filiákban."*
9. Így történt ugyan ezen esztendőben, hogy akaliban kellett volna menni misézni és ő a hegyen maradt, onnét részegen vanczorgott a tagyoni mesterhez, és az akaliak mise nélkül maradtak ő pedig az egész isteni szolgálat alatt a tagyoni mesternél aludt. Egykor akaliban búcsú napján sem volt mise részegsége miatt.
N. J= Ez hazugság!
10. Mult Sz. György napján a rétjéről betérvén a Budavári Kovácshoz iddogálva az asztal mellett ülve virradt meg, másnap reggel úgy küldetett onnét hazulról reverenda utána és úgy ment sz. Jakabfára misézni és a Márk processiót tartani.
N. J= *„Nem voltam részeg!"*
11. július 7-én a Csicsói mesterhez ment és ott virradt meg, egész reggelig ivott. Szobában vizellett és részegen vezették haza, sokak láttára, a helybeli és egy vidéki mester. Akkor kerekedett azon mondás: „*A mesterek tanítják járni a papot."*
N. J= *„Erről nem emlékszem."*
12. július 25-én vasárnap, a részegség miatt a szentséget a mise után az oltáron felejtette, és mikor már bement akkor szolitá meg a dékány, mindenek botrányára a Szentségre mutatván, lenne szíves azt eltenni.
N. J= *„A bizonyítványok mutatják, hogy ez soha nem történt."*
13. július 29-én Tagyoni bucsu után onnét részegen hozatá magát haza a Kővágóörsi mester alkalmatosságán ismét a csicsói mesternél ivott vele volt a Jáger úr is, egész éjjel keltek, jártak, egyik háztól a másikba, és a nép nem tudta mi dolog ez.
N. J= *„A Kővágó Eörsi Mester és nő Tagyonba voltak, igen is valamint a Jáger is, mivel jó fortepianista, de hogy botránynt tettünk volna, és házról házra jártunk volna nem igaz. Részeg nem voltam, lelkiismeretem szerint valhatom és vallom. egész reggelig nem voltunk ott, hanem talán éjfélig."*
14. július 3-án részegen tántorgott az antalfai prédikátor pitvarába és ott hállt.
N. J= *„Voltam az antalfai prédikátornál mind ketten a pitvarba ugyan, de részeg nem voltam, onnan*

10 óra felé hazamentem és ott nem hálltam."
15. február 13-án (…) alkalmával az Öreg mise alatt Pax Domini helyett et ne nos indueas etc. mondott, ami ismét csak részegtől kerülhet ki.
N. J= *„Bizonyítmányok mutatják, hogy botránt nem tettem soha isteni szolgálatkor."*
16. augusztus 21-én Jakabfára ment, s onnét nem jött haza, hanem a jagerral összvetalálkozván, hordatta a bort a korcsmából egész estig a mesterhez akkor részegen a jakabfai házakhoz botorkált, a nép botrányára, mester és mesternével istentelenül bánt, szobájukat tele okádta, és reggel meg kiiván, ami bor maradt részegen ment el Budavára misézni a hol alig tudott megállni az oltárnál.
N. J= *„Egy néhány icce bort hozattam oda, de részeg nem voltam, és részegen nem is miséztem. Éjfél előtt ittam, de mise utána nem."*
17. Az Ábrahámi hegyen a mult évben iszonyú módon leitta magát a volt dörgicsi mesternél, és ott gazdaasszonyával verekedett.
N. J= *„Nem igaz, hogy verekedtem; mert gazdaasszonyom elfutott, minthogy megbántott visszaszólván."*
18. Az idei szüretben még leginkább kitüntette a részegségből eredni szokott botrányos tetteit midőn tán 300 ember füle hallatára és láttára oly nagy lármát indított a hegyben szakácsnéját ide s tova űzvén hajtván, hogy a külföldi szedők rémülve beszélték el tetteit odahaza.
N. J= *„Ez nem részeg fővel, hanem kedvtelenség miatt történt, mivel gazdaasszonyom ott hagyott, és így más segítségem nem volt."*
19. October 19-én 1844. ismét részegen ült egy háznál, hol az oda betérő barátokkal mindjárt illetlenül bánt. azután egyikkel megint a hegyre fölkésértette éjfél tájban, kinek is vallomása szerént négyszer esett el a hegyig s nem régiben is a bort loledáló barátok éjszakának üdején futottak el a házától és a mesternél voltak kéntelenek szállást kérni.
N. J= *„Hogy elestem igaz, mert sötétben mentünk, hogy részeg voltam ez koholmány. A barátok azért mentek el tőlem, mert embereimmel lármáztam, de helyet sem tudtam volna nekik adni."*
20. Mult 1844-ik év december 17-én történt püspöki megintése oda ismét néhányszor megittasodott, s illy alkalmakkor méltatlanul, s botránkoztatólag bánt káplányával Zalka Jánossal, őt ebnek nevezvén s neki szennyes cselédi edényekben vitetvén be az étkeket, s az iskolás kisdedek előtt is Káplányja tekintetét sérté.
N. J= „*Becsületemet sértette káplányom, azért az övét én is sértettemmm vele egy tálból többé enni nem akarok mert mérget eszem. Engem káplányom vén disznónak nevezett, meglehet hogy én is azért őt kutyának neveztem. Káplányom igen rossz jellemű. Hogy püspöki intés után részeg voltam hazugság."*
21. Megintése óta híveit a mellette szóllásra s bizonyítmány adásra szinte a templomban fölkéré és buzdítá mondván: *„Híveim! Ti vagytok az én fegyvereim, remélem ezt nem tagadjátok meg tőlem."*
N. J= *„Magam védelme kívánja, és kívánta, hogy ezt tegyem. A történet egyébként igaz."*
22. Beidéztetéssel fenyegettetvén azt mondogatá: „Ha beidéztetik egy golyó eleget tesz" s illy indulatos természete által a plébániabeliek is félelemben tartatnak, melly miatt az igazság szabad kinyomozására igen nehezíttetik, sőt lehetleníttetik.
N. J= *„Megmutatom alázatos mostani megjelenésemmel, hogy ez Koholmány, ezt soha sem mondottam."*
23. Legujabban már igen részegen a vámosi csárdában érkezvén ott még egy verdung pálinkát meg iván, elesett és a zsidó Csárdás által tétetett föl a szányra melly alkalommal káromlásai is hallattak. Ki volt a kocsisa?
N. J= *„Rosszul voltam, mert korán mentünk, egy kis pálinkát ittam, de részeg nem voltam, és azért szányra engem a korcsmáros nem tett föl. Bikádi Pál dörgicsei legény vitt ekkor szányon. Nem emlékezem, hogy káromkodtam. Ez püspöki intés után történt mind."*
24. Mentshelyen is azon részeges állapotban betért Balassa Ágoston úrhoz, a hol is különösen az ott betegen fekvő Balassa Antónia asszonyság iránt botrányos önviseletet tüntetett ki.
N. J= *„Miben állott azon botrány? Botrányt nem tettem. Ott voltam egyébként másnapon is meglátogatván őket."*
25. A Petendi plébános úrnál Kulcsár Istvánnál több ízben, de különösen egyszer igen lerészegedett.

N. J= *„Egyszer játék közben megrészegedtem, de nagyon nem részegedtem meg, és többször nem voltam részeg”*
26. A fölsőbbi rendeletek ellenére a holtakat, leginkább ha azok temetése misével kívántatik 24 óra lefolyta előtt is eltemeti.
N. J= *„Ha büdös volt a test akkor eltemettem, mert kérték azon szegény emberek.”*
27. Az anyakönyveket hanyagul vezeti, mert hivatalos tapasztalás szerint egy hónapi keresztelés se volt az anyakönyvbe bevezetve, hanem részint nála, részint a káplánynál scartetákon hevert. Az esperes megintette e ezért?
N. J= *„Én sokszor nem vagyok otthon azért a káplányomnál egy manualis könyv van hogy beírjon mindeneket. fogyatkozás nincs. Ez ideig és napig minden be van írva. A protocollum rendesen van vezetve, hiány semmi sincs benne.”*
28. Brautigam Ferencnek mostani csicsói mesternek, kinek ausztriáboli származása, a mesterképző intézettől vett bizonyítványából bizonyos volt, minden fölsőbbi engedelem nélkül, a házassági összveesketésre elbocsájtó levelet adott. A mi midőn szemére vettetett, azon vétkes tudatlanságra a hanyagságra mutató feleletet adta: Mit tudtam én bele, hogy Ő bécsi születésű.
N. J= *„Itt nevelkedett 16 évekig már magyar országban van. Egyibkint dimissorialist adtam neki mivel jól viselvén magát, könyörültem rajta”*
Egyébként vétkezett e a részegségben?
N. J= *„Ember vagyok, hibáztam, a mértéktelen ivásban, hébekorban hibáztam megismerem, de hivatalban azért hiány nem volt, népem megfogja mondani, valamint azt is, hogy bennem megnem botránkozott”*

Azonban a törvényes vizsgálatot, és a keletkezendő pörnek kétes kimenetelét kikerülni akarván írásban törvényszerűleg plébániájáról lemondott és magát a Méltóságos Püspök úrnak kegyére bízta. Hogy pedig javulása tudva legyen, nem büntettei képen, hanem csak biztos és bizonyos tapasztalás végett az aggpapoknak Weszprémi lakházában fog ideiglen tartózkodni. Resignatió alkalmával a N. t. esperes úr előtt fog mindent hiány nélkül utódjának át adni, mik a csicsói plébániát illeték. Addig pedig, míg Csicsón fog a resignatió teljesülni, és T. Nemesovits János úr ott tartózkodni, mind volt káplánya, mind hívei iránt illetőleg viselje magát, minden ízetlenkedést, civakodást kerülvén mi neki nyiltan kijelentetett; határoztatott
Jegyzette: Szabó László kanonok.

VFL I. 1. 44. 154/1845. Brautigam Ferenc csicsói iskolamester tanúállítási jegyzőkönyve, 1845. február 10. (II. 8. 4.)

Tisztelendő Nemesovits jános Csicsói Plébános Urnak botrányos tetteiről bizonyságot tehetnek, ha lelkeiket féltik, s kívánom, hogy szoros eskű alá vétessenek ezek:

1., Vétessen eskü alá Tagyoni Oskola Mester, ki vele a hegyen több éjszakákat töltött, sőt napokat is hivatalságának elmulasztásával, s a pap által meg is verettetett a hegyen; ennél feküdt a pap a mult nyáron egy vasárnap reggel – midőn akaliba kellett volna menni misézni, - lement részegen hozzá a hegyről, s egész napott feküdt; ugyan ekkor a pap kocsisa keresni kénteleníttetett a papot még Vászolyon is, - ugyan másnap kíséré a tagyoni mester magától Csicsóba részegen. Szinte az asszonnyal midőn egykor ebédet készíttetett a tagyoni mesternéval a pap, és szakácsnéja őt ott megtalálván szörnyű botrányos káromkodások és istentelenségek történtek a mesternél lévő cséplők füle hallatára, ugyanezen mester feleségestül, ha lelkeiket féltenék megvallhatnák, minő botrányok történtek a pap által a Hegyen és a Tagyoni helységben.
2., A Tagyoni Nemes nevű molnár, ki sok rémítőeket beszélt Matkovich Tábla Bíró úrnak a papról, ezeket mind elmondhatja.
3., Ugyan Matkovich Tábla Biró Úrnak molnárja Antalfán, ki miket látott, mind elbeszéllé a T. Tábla Biró Urnak, mondja el most is.
4., a Jakabfai mester, kihez Szt. István Király utánni napon felment reggel a pap, s mit cselekedett ott részegségében nappal is éjjel is, kérdeztessék meg: melyik házhoz kellett kísérnie a papot, ki

részeg volt, s a következő reggel hová mene részegen a pap misézni, pedig még ki sem aludta magát az okádás után, - megkell vallania, hogy Budaváriba ment, s így vetessen eskü alá a:
5., Budavári mester ki mindenütt ki kürtölte, minő részegen ment oda a pap akkor reggel, s hogy ő nem is akart másodikat harangozni látván bajos állapotját, ez is, ha lelke van, eleget vallhat, s megmondhatja: mi történt a pap részegsége miatt szt Mártonyi búcsú után nála, és délután a hegyen; ahonnét úgy hozták haza mint a megölőt, mellyről szinte bizonyságot tehetnek a csicsói Ruppert János és családja, kik a ház mellett nézték, midőn a kocsiról le vették, mellyért kurva nevet is kaptak a pap (…)
6., Vetessen csak szorosan eskü alá Budavári, Kapornaki kovácsmester ember, ez megvallhatja, ha kárhozni nem akar, minő sokszor volt nála éjjel nappal a pap, s ott megittasodott, s fent ő nem aludt, már másoknak sem hagyott aludni; a pap megittasodásáról szt Mártonyi búcsú alkalmával ez leginkább szólhat, mert ő ment ki vele a hegyre, hol úgy tették fel a kocsira.
7., Vétessen eskü alá Budavári Keller István, ki azt vallja hogy ők egykor többen jöttek haza vázsonyi vásárról, velök volt a pap is, ki olly részeg volt, hogy vizelleni nem tudott leszállni, s a velük egy kocsin lévő érdemes Halimbai embert nyakbahugyozta, mint ők szörnyűen szégyenlettek.
8., Vétessen pedig szorosan eskü alá volt kotsisa, ki most alsó Dörgicsén van ez számtalan istentelenségeit e papnak látta, hallotta s elbeszélette, majd megmondjy hányszor vitt utána reverendát Budaváriba, és hányszor hurcolta egy helyről a másikra.
9., Vetessenek eskű alá az Antalfaiak, kik az Esperes Úrnak magok beszélették el a pap botrányos tetteit a Matkovich táblabíró Úr házában.
10., Vétessen szinte eskü alá Antalfai Szabó Pál ki azt mondá,: hogy egykor téli időben megfagyott volna a pap és Horváth Pál a részegség miatt, ha ő nem lett volna, s őket haza nem hozta volna; ez azt is mondá, hogy egykor a pap Bolla Dani pinczéjéhez ment részegen, ott még többet ivott, s nem akart onnét kijönni, s Bolla Dániel ugy taszítá ki, mint a disznót, ez mondá azt is, hogy nem régen a pap összezördült a pinczénél Antalfay Pálffy Lászlóval, s ez azt mondta neki: „Tisztelendő úr, nem méltó arra, hogy az oltárnál szolgálatot tegyen”
11., Vétessen eskü alá a Tagyoni hegybiró, ki számtalanszor részegen látta a papot s elbeszéllé, miképp most itt, most amott fekszik a pap részegen, mindene szeretszéllyel , s még a pap volt kotsisát meg is szólítá, költené fel gazdáját, s vezetné őt el az útszélről az emberek elől.
12., Nemkülönben a jobblelkű tagyoniak megvallhatják, minő botrányokat tett a pap éjszakának idején, házról házra járván kelvén, s bort kérvén minden háznál, ezt volt kotsisa is jól tudja, s beszélette.
13., Vetessen eskü alá az Antalfai prédicatornak volt kotsisa, ki jól tudja ha lélek szént akar szólani, hogy egy éjszakán nem feküdt e a pap a prédicator félszerében a Csicsói pap, melly hir másnap egész Antalfában elterjedt.
14., Vétessenek eskü alá az akaliak, kik ha Lelkük van megvallhatják, hogy egykor búcsú napján sem volt miséjük a pap részegsége miatt.
15., Vétessen eskü alá az Akali mester, ki meg vallhatja, ha vallyon nem volt e részeg a pap, midőn egykor odament misézni, és a mesteri háznál mesterrel mesternével rémíttően handabandázott.
16., Vetessen eskü alá akali sajkás Gyulay Mihály, és a Borbély nevü templomatya, vallják meg, nem látták e a papot többször részegen.
17., Vetessenek eskü alá Kővágóörsi N. Paulovits Testvérek, kik megvallhatják, minő botrányos tetteket vitt véghez e pap, midőn egykor éjszakára őket ott tartóztatá a hegyen, ezt mindenütt beszélették, s azt tevén hozzá: hogy inkább a pokolba lettek volna ezideig, meddig nála a pinczével voltak, mintsem a Csicsói pappal.
18., Vetessen eskü alá a Petendi (Herendi?) Kovács, ki Tagyoni hegyen egyik szomszédja e papnak, mit tapasztalt, minő botrányt látott csak a mult szüretben is, melyet Petendi szüretelői torok által kikiáltottak mindenütt.
19., Vétessen eskü alá Hegedüs Sándor exmester, ki iszonyodott, midőn látta, mi történik egy éjszakán az ivás miatt a csicsói mesterháznál a pap által, miképp okádék, hugyék a szobában a pap; s reggel karjainál fogva vezették haza ezen vezetést látta a csicsói volt hajdú is, s ő mondá: most tanítják járni a Csicsói papot a mesterek.

20., Vetessen eskü alá ugyanezen volt hajdú, ki midőn egykor korán reggel parancsolni ment, a papház előtt hallott valami jajgatást, s odamegy, s látja, hogy a pap fekszik ott részegen; ez majd azt is megvallja, hogy a N.m. Püspöki Citacionális levelet miért adhatta csak harmadnapon a pap kezére? azért mert csütörtökön egésznap a hegyen ivott, pénteken egésznap részeg volt, és csak szombaton lehetett azt kezére adni.
21., Vétessen eskü alá Tímár Antalné és Czili Antalné csicsói jobbágyok, kik látták, midőn az antalfai nemes ember a papot a réten, mint részeget a földreterítette, és folytogatta.
22., Vétessen eskü alá Csicsói Süveg György és öreg Kiss József, kik ha félik az Istent, megvallhatják minő eset történt velük a pap részegsége miatt; az elsővel egy lakodalomban, midőna pap több vidéki becsületes embereket, nevezetesen a Diszeli Kovács mestert öszvehunczutolván, békítteni akará Süveg György, sőt a legínyek kiakarták a szobából dobni, és ez hárítá el ezen veszélyt részeges fejéről, és még főbeütések lettek jutalmi, melly miatt utóbb még is a földön hunczutoltatott. A másikkal a mezőn, midőn kukorica munkálás idején midőn Crescentius baráttal-ki több ideig, mint segéd mellette volt a pap részegen hazavánszorgott, s több ízben elesett, haza akarta vezetni és a földről felemelni.
23., Vetessenek eskü alá mások is ugyan, de különössen az eránt, öröeg Lohné és ifjú Lohné, Kővágó Jánosné, kik szemeikkel látták midön Budavári búcsú után 4 óra tájban halták, hogy milly botránnyul feküdt a kotsiban, ezt sokan látták, s a kapura is futottak. hogyan emeltetett le a kocsiról tudhatják jól a házbeliek; ekkor keletkezett Csicsóban azon mondás: derék megölöt vittek a papházhoz.
24., Vetessenek eskü alá tavali szolgálói, és kotsisa, kik elég sok botrányos tetteit látták e papnak, s elég botrányos beszédeket hallottak tőle részegségében.
25., Vetessen eskü alá Csicsói Czili Ferencz, ki egyik szöllö szomszédja, ő mondá az Ispány úrnak, hogy kénytelen lesz eladni szöllejét tagyoni hegyen, hogy így ne láthassa mik történnek a pap által.
26., Vétessenek eskü alá Csicsói Tímár Antal és Horváth ferencz kik mióta ezen bajban van a pap, a pappal a papházban kártyáztak, ittak egész éjfél utánig, s kérdeztessenek ki: nem volt e ekkor is a pap holtrészeg, mint hogy parancsolta több ízben a pap: hívjátok ide a Horváth Pált, felelék neki: hiszen már megholt s eltemettetett; s ekkor azt mondá a részeg pap: no hát ott egye meg a fene őtet. Ugyanekkor jelen volt a Csicsói mester is a papháznál, kit Tímár Antaltól erővel magához húzott, vont, s azt is minduntalan hivatta a pap pedig ott volt a szeme előtt.
27., Vétessenek eskü alá Csicsói öreg Horváth Pál özvegye és az egész házi népe ez eránt: Mi történt nemrégen házánál hová a hegyről részegen hazavánszorgó pap betért késérőével, Kiss Antal volt katonával, minő illetlen szavakat adott a pap itten a vénasszonynak, s mit tett? Pedig többen is jelen voltak ott, kik kukoriczával bajmolódtak.
28., Vetessen eskü alá Szt Jakabfai Seller Ferencz fia János, ki a papot gazdaasszonyával és a mesterrel-kit ugy csaltak el- Ábrahám szőlőhegyre Dörgicsei mester Bosnyák János pincéjéhez vitt minő botrányos lármát tett egész éjjel, nem hagyván senkinek is aludni, hanem egész éjjel ivott, reggel a hegyben kóválgott, hol még zsidókba is belekapcáskodott, kik szinte megverték volna, ha Csicsói és Dörgicsei mester azt el nem hárítják. kóválygásáról visszatérvén ismét a gazdasszonyába veszett, kik ketten rémítő káromkodásokat szortak egymásra, még végre a pap öreg fejszével gazdaasszonyának ment, hogy azt agyon üti, melyet ismét a dörgicsei mester hárított el. Végre pedig ugy kellett erőszakosan feltenni a kotsira, hol ismét egy molnárnéhoz-ki neki ismerőse-be akart menni, mellyet a mesterek nem engedtek, s így haza felé menvén, mindkét mestert összvehunczutolva, sok bajok volt vele, még köveskál mezőváros előtt elnem aludt, a kotsin hosszát fekvén mind egy sörtés és úgy hortyogott, hogy az utcák is utána hangoztak, Tagyonhegy alá érvén ugy kellett a Bosnyák kocsijáról a magáéra tenni, melly ismét nagy baj volt, mert felébredt, és erővel a hegyre akart menni, hiába hordták fel neki azt hogy estve van már és holnap úrnapja leend.
29., Vétessen eskü alá csicsói Varga Benedek kit a hegyen jól megitatott, azután megvert, hogy két hétig feküdt betegen.
30., Vetessen eskü alá a csicsói jáger, kivel éjjel s nappal ivott, s éjjel pedig Jakabfán és Csicsón házról házra jártak.
40., Vetessen eskü alá a Budavári kovácsné az eránt is, hogy mit beszélt a papra a múlt szüretben a

csicsói mesternek, hogy tagyon hegyi szőlőjében az árnyékszékre csalta kurváját, midőn Rézi neveltje odaért.
41., Vétessen eskü alá csicsóban volt Praeceptor Slitt Vilmos ki most Vászolyon van, hogy mit tettnem csak egyszer a csicsói mester házában.
42., Vétessenek eskü alá Jakabfaiak, talán a jobb lelkűek megvallandják, s a Dékány is emlékezhetik reá, mikor a prédikáló székbe a pap maga alá egy nevezetes ünnepen széket vitettett, állani nem tudván.
43., Vétessenek eskü alá a Csicsói hívek, ki meg nintsenek vesztegetve megvallhatják, hogy sokszor ünnep és vasárnapokon nem hagyva el a praedicatiót, úgy, hogy a néppel mit sem gondolva, a misézésbe kapott, sokan több ízben emiatt, hogy olly hamar elvégezte, a helybeliek között sem értek misét, vagy a többiek is csak felére értek oda, az Isteni szolgálatra. Ez eránt kérdeztessenek meg a Dörgicsi filialisták, Nemzetes Kasznár és Ispán urak, Dörgicsén lélek szerént megvallhatják: hogy sokszor mise nélkül tértek vissza, sőt azt fogadta N. Kasznár Úr, hogy nem is jő többé ide misére, még ezen pap itt lesz. Ebből kitetszik: Hogy ő hivatalját szívén nem viseli, s így, ha halálos bűn elhagyni ünnep és vasárnapon az Isteni szolgálatot, ki adózik akkor róla: hogy sok számtalan nép több ízben mise nélkül maradt a pap miatt.
44., Vétessen eskü alá jelenni Praeceptor, ki január 30-án a mint a misemondó ruhában felöltöztette a papot s tapasztalta s vallja, hogy a pap szájából csak ugy dült a pálinka és borszag ugyanez tehet arról is bizonyságot, hogy mult Sexagesima Vasárnap olvasta mind a Magyar és német már s misekönyvből a Septuagesimai Evangéliumot a Szöllőművesről, amiben volt sokan a nép közül is megütköztek. Gloria volt, Credo nem, jele miképp nézi meg a Directoriumot.
45., Vetessen eskü alá azon Tagyoni Zsellér kivel a hegyen együtt szokott tanyázni, s nékie bort hordani, - miképp járt vele egykor a hegyen, midőn, ezen ember a maga szükségét végezni akarta – reá csukta a pap az ajtót, s nem eresztette ki mondván: „Végezd ide bent, míg végre még is elszökött tőle, s azután mód nélkül lármázott utána éjszakának idején.
46., Vétessen eskü alá Csicsói Reinhart József és családa, hogy mitörtént velök a mult ősszel éjjel, midőn ugy lármázott a pap részegségében, hogy kifutott Reinhart, kit bekergetett a pap anyját pedig öszve kurvázta.
Végre kérdeztessenek a körüllévő Tisztelendő pap Urak, kik közhírből tudják tetteit s botrányos csínjait, s szinte szégyennel is arczpirulva, hallgatják meg azokat. Tisztelendő petendi Plébános Úr s káplánja pedig igen tudják, mi történt a petendi plébániaháznál egykor e pappal, ki ott annyira leitta magát, hogy a szobát öszverondította.
Még is vétessen eskü alá egykori kotsisai Fodor Ignácz és Erös Bálint csicsóiak, kik megvallhatják, mik történtek nála létükben; ez utolsó vagyis Erős Bálint ki maga a tagyoni zsidónál szolgál akkor volt nála, s vele volt Paloznakon midőn a Fő Tisztelendő esperes urat éles késsel megtámadta.
Vétessenek kérdőre a Weszprémi kolduló barátok mindnyájan kik 9 évet álta itt collectáltak szüretben, de különösen kik a mult szüretben voltak itt, egyik neve ferdinánd, ez is megvallhatja, mit látott s miképp járt vele? Nem esetté el a pap a hegyig négy ízben, s nem ő segéllette e fölemelni azt, nem ugy kelletté végre a paptól a plébánia házból kiszökniek éjszakán, s a mesteri háznál kerestek nyugvó helyre.
Mégis vétessenek kérdőre a helybeli Ispány Úr, ki lelkiismeretesen kéntelenleend megvallani: hogy házassági örökös boldogtalanságát e papnak köszönheti, mert ő hitegetései által az Ispány Úr hitvesét zavarba hozta, mely holtig tartand.
Meg vétessen kérdőre Mihályovics nevű borbély, ki a plébániában vérkuton lakott, s hitvesétől elvált, kérdeztessen ki: nem a paptól féltette hitvesét, s nem amiatt vált el?
Utoljára: Tekintetes Matkovich Auguszt Tábla Biró Úr Antalfai közbirtokos ki jelenleg Radnyóra van; de sohasem fogja eltagadni, - mit az Esperes Urnak is kinyilatkoztatott, hogy ő egykor vidéki Uri atyafiával ment Tagyon felé, s akkor hozták kocsin haza a Plébános Urat ki elterpeszkedve, részegen botránkoztatólag feküdt a kocsiban; s a Tettes Tábla Biró Urral lévő urak kérdezték: Kicsoda ez a disznó? kénytelen volt szégyenlve azt felelni Matkovich Úr: ez a Csicsói Plébános.
Végre vagynak a Fő fő tisztelendő Weszprémi Kanonok Urak között is ollyanok, kik tudják: minő botrányos életet viselt e papi egyén már káplánságában is Kaposvárott.

Kelt Csicsóban, február 10-én, 1845.
Brautigam Ferencz mester.

VFL I.1.44. 154/1845 Nemesovits János levelei Zichy Domonkos püspökhöz és az általános helynökhöz. 1845. január 5.; A csicsói hívek bizonyítványa, 1845. január 3. (II. 8. 5.)
(A levéltári jelzetek ugyanazok)

Méltóságos Püspök Megyénknek Helyettes-Kormányzója, Különösen Tisztelt Uram s Pártfogóm!

Eö Méltóságának megyés Püspökünknek nékem tett kegyes meghagyása az volt a mult Karácsony Ünnepe elött: hogy azon Asszonnyal, ki engem feladott, az irásbeli eggyezést minél elöbb lehet a Megyei Hivatalhoz béküldjem: - Én az eggyezést mint az Uradalmi Gazda-tiszt, mint a Helység Elöljárói jelenlétökben az emlitett nem is tudom, és a Helységben senki sem tudja honnét származott, vagy jött miveletlen rosz lelkü, mendemonda, békességbontó Asszonnyal próbáltam több ízben, de mindenkor azt válaszolta: hogy csak engedjek néki egy pár napot, ha Weszprémbül megjön, megmondja szándékát. Ebben és csak ebben mult, hogy az eggyesülésem véle meg nem történhetett mindeddig.

Egész nap pörpatvarkodik a házban, és olly egészséges, mint a makk, de azonnal, ha valaki belép a szobájába, úgy tetteti magát, mint ha halálos beteg volna. Méltóságos Püspök és Uram! én azonnal, hogy Weszprémbül megjöttem Somogyban voltam kénytelen menni, a Balatont mivel befagyva nem volt megkerülni, egy egész hetet töltöttem ezen utamban a Cambium végett, hazajövén betegeskedem, mint ekkoráig szomoruságomban. Méltóztasson könyörgöm alázatosan Méltóságos Uram és Pártfogóm Eö Méltóságánál Megyés Püspökünknél kegyes közbenjáró lenni, hogy ezen környüállásban nékem is idő engedtessék a fenn megirt eggyezésre. Mert a világban az első rosz /: a vétek:/ Aszony által jött bé. És hogy egy miveletlen, mit és kit sem kéméllő, sohonnai, jött ment Asszony rosz nyelv által mit nem tehet egy Plébániában vagy egy Szegény faluban, ezerszer és még többször böltsebb Úr az én kimondásom nélkül is tudja. – Im itt a Bizonyság Méltóságos Úr és Püspök, minö magaviseletű Asszony volt a kérdésben lévő asszony? – További kinyilatkozásaimat továbbra halasztván kézcsókolva könyörgöm Méltóságos Uramnak méltóztasson Eö Méltósága Kegyes Püspökünktül és Atyámtul részemre idöt eszközleni, hogy ezen Isten tudja honnét hentergett Xantippével megeggyezhessem. Mert a megeggyezés, egy két kivétellel minden Törvénykezésnek az eleje, a mihez, ha idö kivántatik, egy Kegyes Megyei s papi Kormány mindég hajlandó, annál is inkább, mivel az Isten Szava mondja: Misericordiam Volo. Legalázatosabb kézcsokolással maradok Méltóságodnak.

Csicsó, 5-dik Januar 1845
holtomig kézcsókoló szolgája
Nemesovits János
plébános

Méltóságos Gróf és Püspök Kegyes Uram és Pártfogóm!

Szavai, mellyekkel engem szerentsétlenségemben melytánylani méltóztatott Méltóságodnak, atyai szavak voltak, kenettel tele voltak, és csak azt mutatták, hogy az Eggyházi Kormányon is Vagynak, vagyon is, a ki Felebaráttya szomoru sorsát fájlalja is, segiteni is kiván rajta.

Én Méltóságodnak parancsolatja szerént a vádló Asszonnyal az eggyeséget mint az Uradalmi Gazda tiszt, mint pedig a Helység Elöljárói Jelenlétükben több ízben próbálván, mint megátalkodott rosz szivü, s a Helységben a Búza fölé konkolyt hintö, mendemonda, eggyességbontó rosz Asszonytul mindég azt a választ kaptam: csak még egy két napot engedjenek míg Weszprémbül /: Senki sem tudja honnét és kitül:/ megjövök, azután megmondom a szándékomat. – Méltóságos Gróf és Püspök Kegyes Uram! a mi Falunk csendességben volt

mindaddig míg ezen Xantippe /: azt sem tudjuk hogyan termett itt nálunk, mert még névrül sem ösmeri még az utolsó paraszt is, még azt sem, hogy kicsoda micsoda?:/ugy nem jelent meg Helységünkben mint a dió, mellyet a holló szájából elpottyant. – Evvel, ezen gonosz Asszonynak a hallasztásával mult az idö hogy én Méltóságodnak Kegyes Parancsolatjára mindeddig nem küldhettem irásbeli Eggyezést. Ha egy okos emberrel, vagy egy csak csekély mivelésü személlyel volna dolgom, könnyü volna annak végére járni, annál is inkább, mivel az eggyességre áldozatot tenni is kész vagyok, de egy rosz charakterü, és olly szivü Asszonnyal, ki még a fenevadnál is roszabb indulattal bir megeggyezni minö nehéz, nagy bölcsessége Méltóságodnak nem engedi, hogy kimondjam.

Kimondhatatlan sok volt már a botránkozás, a mellyet ezen gonosz személy a faluban véghez vitt, és a mi miatt háborkodás uralkodik nálunk, legmélyebb és alázatosabb kézcsókolással könyörgöm azért Méltóságodnak, méltóztasson nékem még időt engedni, hogy mind ezen zűrzavarok lecsillapithassanak, és a kívánt egyesség helyreállítathasson. Én azonnal, hogy Méltóságodnak Atyai kegyes szine előtt voltam, ama esös idöben a Balatonyt megkerülni kénytelen lévén, Somogyban voltam a Török-Koppányi Plébános Urnál Cambium végett, amire ö késznek is declarálta magát, csak nem egy hetet töltöttem a kellemetlen utazásban. Azóta pedig fájdalmamban, szomorúságomban szüntelen betegeskedem, méltóztasson azért könyörgöm alázatosan kegyes atyai várakozással lenni míg én a kívánt eggyességet, és dolgaimat rendre hozván személlyesen megjelenhetek Méltóságodnak atyai színe előtt. Sok utálatos személyt ismértem a nagyobb világban, de irtózatosabbat nem mint a kivel az eggyességem fennforog, mert ha némellykor az ördögöt is feketébbre festik mint aminő valósággal, de ezen elvetett gonosz személynél sem testre utálatosabbat, sem szívre, és lélekre feketébbet már nem látni.

Hajborzasztó ezen Xantippe nyelvének az éle, és szégyenleném kimondani, - amikre az nem pereg, Eö Méltóságánál a Vicárius Urnál vagyon a nyilvános bizonyság felőle, a Község bizonyítja felőle minő átok az a faluban! Ha egy világi nemes embernek a házában ugy merészlett volna valakit megtámadni, mint az én házamban, bizonnyal börével fizetett volna. Ö neki legkevesebb bajja sints a büntetés után, mellyet tölem kapott, bizonyságom az egész falu, mert erőssebb természettel bír, mint egy Bakkantsos a ki ezer páltzabéli büntetés után Festungra vagyon itélve, és még azt is kiálja. – Én az én ellene való panaszommal világi Biró eléjbe nem mehettem volna, tartván, hogy ollybá veszi panaszomat, mint a deákoknál a clamantest, legfellyebb azt felelhette volna nekem: Szabad az Úr a Templomban, parancsoljon neki, de minekutánna én ezerszer intettem, feddettem, minekutánna még a tudva levö eset elött barátságosan hivattam, és azt felelte: nékem sem Plébános sem Püspök, sem Vice Ispány nem parantsol, történt rajta a mi történt. Mert Méltóságos Gróf püspököm és Uram, emberek vagyunk, de azt mondják: talán még az angyalt is ki lehet venni a békességes tűrésből.

Méltóztasson ezen csekély alázatos nyilatkozásomat Atyai kegyes tekéntetbe venni, kegyes várakozással lenni, míg én az eggyezést személyessen béhozom, azon eggyezést, amelyrül sorsom függ, és a mellynek jobbvolta reménylem Méltóságos Uramnak is mint Atyámnak szivén fekszik. Legalázatosabb kézcsókolással maradok Méltóságodnak,

Csicsó 5-dik jan, 1845.
holtig engedelmeskedő szegény szolgája és Krisztusban fia
Nemesovits János, plébános.

Bizonyítvány
(A Balatoncsicsóiak a bántalmazott öregasszony ellen tanúskodnak a plébános mellett!)

Mi Csicsai helység Birái és Közönséges hites Ellöl Járok: és az egész Közönség, Hitelesen bizonyítjuk, Hogy Helységükben nem tudjuk honnét származott mesterünknél lévő vén Asszony. Miolta nálunk vagyon; az Templomban a Szent mise és Predikáczió alatt ollyan susogó és idestova tekéngető botránkozásokat vittvégben hogy már régen megérdemlette volna érte az Kikorbácsolást Krisztus urunk példája szerint, a Jeruzsálemi templomban cselekedett volna.

Mi már több ízben az Plébános urunkat Föl szólítottuk, hogy intse meg ezzen botránkoztató cselekedetiért, a mit az Plébános Urunk rajta végben vitt még kevés érte néki. És azt valljuk Közönségesen, hogy ezen vén satrafa valóságos átok és veszél ami szegény falunkban, mely Bizonyitványuknak nagyobb valóságárul, megerősitjük, nevünk alá írásárol, és helységünk szokott pötsétjével, Költ Csicsóban 3-ik Január ius 1845. (Csak egész közönség; Elöljáróság.)

ALÁÍRÁSOK
Gregorics János öregbiró
Horváth Ferentz
Gyarmati József
Özv. Kiss József eskütt
Süveg György
Ifj. Kiss József
Szabó Pál
Gyarmati János
Söveg Antal
Horváth Antal
Cilli Antal
Staxner József
Kis János
Timár Antal
kiolvashatatlan
Albert József
Ifj. Horváth Ferenc
Kováts János
Birnggér János
Horvát János
Kővágó János
Lahn Ferencz
Özv. Cili Pál
Vaisz József
Hén Antal
Horvat Pall
Tott Páll
Nagy János
Tartt Mant
Potyondi György
Keller István

VFL I.1.44. 631/1848 *Kováts Ignácz megyei pap évi nyugdíjjal elláttatni esedezik,* 1848. július 15. (II. 9. 1.)

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök, nagyprépost és püspöki helyettes Ur, Nagykegyü Uram!

Szentszékileg határozott 9 hónapi fegy helyett már 5 évi s 5 hónapi kinos szenvedésem, mi leírhatatlan fájdalommal sebzi érzelmes szívemet, és mégis vas türelmem - tudva van jajveszékelve intéztem folymodásaimat s pedig utolszor múlt országgyűlés alatt Méltóságos Gróf megyéspüspök Úrhoz és több rendben Méltóságod helyettesi hivatalához -is szoros körülményeim kivántával évenként fizetendő nyugpénzért, felmutatván magam viseletéről s folytonos betegeskedésemröli

illető bizonyítványokat; azonban mindeddig azok sikertelenek maradtak – melly közben méltóztatik bizonyosan emlékezni e ház főnöke az elmaradott fizetés miatt múlt évben categorica felmondta tartásomat amidőn is a fizetendők megfizettetvén, a járandónak pontos félévenkénti előlegezése s felőlemi más rendelkezés mi többször is történt ismét megajánltatott de már harmadik hónapja újólag egyik is, másik is – Nemesovitsra nézve még több időre – a fizetés elmaradott. Ha tudná úgy Méltóságod mint Nekem sajnosan kell tapasztalnom, úgy is csekélynek tartott fizetésnek hátramaradása, illy csupa anyagi testületnél milyen ez a szerzet hol a szellemiségnek, még árnyéka sincs, milly gúnyos lenézést, morgást, hasonló szőrű embereiknél, - mert az illy eset mint napirendű leczke kürtöltetik – rágalmat, sőt illetlen személyes megtámadást is idéz elő mellyek pokol kínjainál is kínosban hatnak vérző szívemre, mert az emberi szív legerőssebben vérzik a csúftól, a gúnytól, és a morális sebek gyógyulnak legnehezebben.; - nyögtem én mind ezek közt türtem a rossz élelmet, a mosásbani s más károsodásomat, csak ellenem kikelésre ürügyöt ne vehessenek, és mégis végre a csordultig telt élet kínkelyhét fenékig kénytelenültem kiüríteni, mert azon lelki szenvedés annyira megviselte testemet, hogy majd már egy év óta az ágyat többnyire nyomván, és az orvosok betegségem diagnosisát sem találták egyre nyavalgok és szenvedek sőt azon hiedelembe estem, hogy valami sorvasztót adtak be ezen Irgalmas Fráterek, kikről mint többnyire, Cseh, morva, tót, német, oláh ki tudja mi a Magyart gyűlölő barangoló varga, asztalos, nyerges, s más dologkerülő csupa anyagi suhanczokról inkább feltehetem, mint Minister Deák Úrnak két püspök által hírlelt mérgezését hihettem; - különben is régi közmonda, „dixit monachus Clero, nunquam tibi amicus ero". Azonban eljött ezeknek is reform órájuk, illő is, kellő is, hogy a religió üdvfája a dudvától, a gyökereket rontó száraz és haszontalan gallyaktól megtisztíttassék; - mind ezen okok oda határoztak, hogy élelmet magamnak több urak tanácsa után már egy hónap óta a városból veszek, egyszersmind ezen anyagi s szellemi létemet veszélyző helyzetből kilépésemet kegyesen megengedni – mert itt semmi esetre sem, tovább nem maradhatok, - mély alázattal kérvén következőleg azért is, esedezek; méltóztassék:

1-ör Addig is, míg a törvényhozás kellő ellátásunkról kétségen túl rendelkezend, évenkénti 300 pengő forint nyugpénzt illő szállás, élelem, ruházat – vagy az irgalmas egyének fensőbb intézetnél fogva mikép vannak ellátva, máskor megjegyzém, - kivált nekem kikerülhetetlen orvoslat végett, és más napi szükségek fedezéséért úgy megrendelni, hogy azt félévenként előlegezve pontosan megkapjam, mert csak egy héti elmaradása is, nagy galibát szerez, hol a fizetési idő szorosan kivan tűzve, Veszprémi Vurda kereskedő úrnak utalványára itteni Scherz kereskedő kész fizetni, s én iparkodok gazdaságosan élni, csak egyszer bizonyos határozat legyen; - avagy nem vagyok érdemes a nyugpénzre? De elevenen nem bújhatok a földbe, élnem kell, meddig a jó Istennek tetszik, és éltem fenntartásáról gondoskodnom nagy kötelezettségem; a nyugpénzt pedig illendő, 1806. szeptember 16-tól Fensőbb rendeletnél fogva azoknak adandó, kik vénségük, vagy orvosolhatatlan nyavajájok miatt hivataloskodni alkalmatlanok; én már 1817-ben kaptam nagysérülést, orvosi bizonyítványa a püspöki levéltárban meglész,; utolsó meghurcoltatásom által nagyon megnőtt sérülésem, és tenyereimen ejtett sérvek máiglan tanusítják a rajtam elkövetett kegyetlenséget – a szükség esetében akárhol, mindezeket felmutatandó. A 300 pengő forint bizony bizony nem érdemdíj, hanem életszükség; azt is hallottam, hogy 500 váltóforintnál évenként többe kerülök, - 1844-dik december hóban 60 váltóforint; - 1847-ik májusban 100 váltóforintot s ugyanazon év szeptemberben 100 váltóforintokat, 5 évi s 5 hónapi ruházatra kaptam, következve egy évi ruházatra 50 váltóforint sem esnek, ebből mi ruházat kerülhet, Méltóságod igazsága ítélje meg, s így még eddig évenként 450 váltóforintba sem kerültem, ezért s illy kínzó sujtás alatt alatt a botrányig rongyoskodnom, és a vészteljes kétségbeeséssel szüntelen kűzdenem kell.

2-or elhurcoltatásommal hátramaradott Csehi szőlőbirtokom és holmim iránt, hogy végórám közeledvén rendelkezhessek, mielőbb kimerítő értesítést adatni, minden vagyon az ő urához kiáltván, nem különben.

3-or lefoglalt, és a Püspöki levéltárba, vagy hová? - zárt irományaimat, mellyek közt keresöleg

illetö adat s más érdekes leveleim - is vagynak, és mellyeknek erőszakos visszatartása eddig is nekem tetemes károkat nekem okozott, mentöl előbb megküldetni, mellyekhez akár mi úton jutnom kelletik.

Méltóságos Uram! Ütött sorsom órája s az enyészet széléhez sebes léptekkel közeledek , majd majd azon örök bíró előtt felelendő, ki Mindnyájunk tetteit egykoron számon fogja kérni. Embernek én is születtem, és nem angyalnak; elestem én is, de a rosszakarat, a kelleténél többet rótott gyarlóságomra, azonban bőven megbűnhődtem már a multat és jövendőt, és a további eltántorodással hátra levő néhány napjaimban – ha már nem is – tartósan kínzó nyavalám és elkorhadt 66-ik életévem megmentendnek; porba hullva azért esedezek: méltóztassék botlásaimért megengedni.

„Bizony-bizony a fölötte szigorú bánás soha sem javított, hanem kétségbe esést okoz." ebből mi származzék, könnyű eltalálni; Ismételem mély alázattal többször tett nyilatkozatomat Veszprémbe, s gyaláztatásom rém helyére semmi esetre nem megyek, de ezen kínhelyen – is a fellebbi fontos okoknál fogva roncsolt egészségem és lelki csendem veszélyével tovább is kínlódnom, testi s lelki üdvöm tiltya, s rettegek azon lépéstől, mellyet alkonyodni indult végnapjaimban a keménység idézendne elő. Tiszta kebellel azonban számolok elkövetkező minden szemrehányások pillanatira, rendes, s kellő meghallgatásomnál fogva teljes higgatsággal azokat eloszlatandó, őszinte bízok Méltóságodnak atyailag örködő jóságába s igazságába mellyeknél fogva megóvand minden kellemetlen lépéstől, mely üdvömet végromba döntené, a közérzetemet pedig zavarba hozná semmit sem kétkedek, hogy méltalmon és igazságon alapuló, rövid jövőmet nyugalmamat s tartós üdvömet biztosító felljebb kért nyugpénz kegyes megrendelése, s a misézésbeni visszaállítás által Méltóságod magas és erélyes hatásával várakozásom kielégítve leend

„(...) Nincs mit kérnem, az idő rohan, sürget nyomasztó körülményem nehéz súlya, s az ítélet közeleg azért is ezen őszinte s alázatos nyilatkozattal tartoztam lélekismeretemnek, kécségbeesésig szorongató helyzetemnek, Méltóságod igazságának és kegyességének, mellyekhez legnagyobb bizodalommal járulok, hogy irgalmasságot nyerjek és kegyelmet találjak alkalmas segítségre, mint Szent Pál is inti a zsidókat; melly atyáskodó kegyelmét méltóságodnak leghálásb érzettel kísérvé magam erényes viseletével, hódoló s megnyugtató engedelmességemmel és malasztos éltének még több évekre legjobb erőben és egészségbeni terjedéséért a Nagy Istenhez naponként forró kebellel teendő imádságommal fogom érdemleni: Ki magas kegyeskedésébe ajánlott szentséges keze csókolása mellett mélly tisztelettel öröklök.

Méltóságodnak
Pozsonyban, július 15, 1848.
Legalázatosabb szolgája
Kováts s.k. Ignácz,
veszprém egyházmegyebeli pap.

VFL I.1.44. 118a/1849. *Kováts Ignácz elláttatásáért ismét folyamodik*, 1849. február 17. (II. 9.2.)

Főtisztelendő Kanonok és Püspöki helytartó Úr!

Folyó hó 3-án kelt hivatalos levelét 9-én vevém és zápor könnyek közt átolvasván a hideg kitört és máig gyötör Szent Jakabnak jótékonysága, figyelmeztető példázata jutván eszemben „menjetek, melegedjetek meg, s azután takarodjatok". Nekem a legírtózatosb sorsban sorvadónak még meleg-pedig téli napokban sem juthat azon kevésbé engedtetik a dús asztalok alól (…) kijelentettem a Szentszéknek, hogy a következő tavasz fog adni irányt igényes kötelezettségeim teljesítésére, s ezennel ismétlem, hogy a tavaszi idő kedveztével megyek éltem s üdvöm vesztét erőszakoló Veszprémbe, s pedig gyalog, mert nyavalám ezt könnyebben tűri, mezétláb, mivel

jelenlegi rongyos lábbelimet akkor már nem használhatom, élelmet pedig vándorlásomban megkoldulandom, holmimnak elrendezése is megkívánván visszatérésemet. A legfájdalmasabb szívvel elmondottam, hogy négy hónapi szállás, élelem bérrel, mely 48 pengőforintokat teszen, s más szükségeim fedezési 17 forint 45 krajczár váltóbani igényeivel adós vagyok és élelmezési tartozásomért már perbe lett idézésemet ide zárnám, - egyebekért szinte fenyegettetem, - őszintén nyilvánítottam, hogy koplalok és két hónap óta alig háromszor ettem meleget, hogy a botrányig rongyoskodok, már három hónap óta azon egy fehér ruhát viselem, fekete, mint az alföldi csikósoké; hogy fázok elég fát nem vehetvén, és újjaim megfagytak; megvallottam, hogy mellőzhetlen szükségeim fedezése végett 30 váltóforintig mindenemet elzálogolni kényteleníttettem, mert kitől is, honnét is nyerhettem a félévi szükségeseket és mindezen kécségbeesésig nyomasztó adataim nem méltányoltatván a könyörsegély megtagattatott (…) a reám torlasztott kínok már kiürítették minden béketűrésemet; lehetetlen tovább szenvednem; mielőbb adandó kegyes resolutioja nagyságtoknak szabálozandja léptemet, mellyet ellenkező esetben vállalnom kelletik. Bizony bizony nem leszek felelős érte, mert erőszakoltatok arra, inkább egyszerre meghalni, mint koplalással s egyéb szükségessek elfogásával tortúráztatva lesorvadni, - már nem is tudom mit írjak betegség s egyéb iszonyú kínaim közt. Ismétlem jelenleg télben ruhátlan, vén is, nyavalás, költségtelen is, s illy háborús körülmények közt nem mehetek; alkalmas tavaszi napokban, mint fellebb is jelentém – igen is, s gyalog – a szekerezésre tán kegyesen rendelendőt, inkább nekem intézni több hasznomra fordíthatott méltóztassék alázatosan könyörgök, végre is mindenre, ami csak szent, legkeseredettebb szívből mély alázattal kérem Nagyságodat, vegye lelkére kécségbeejtő helyzetemet. Bizony-bizony nem leszek oka a történendőnek – s mielőbb tegye meg a szükséges teendőt, minek várásával még élek.

Pozsonyban, február 17., 1849.
Legnyomorékabb szolgája
Kováts sk. Ignácz
Veszprémi Egyházi Megyebeli pap.

VFL I.1.2. 1846. december 17. (körlevél); Iktatva az *Acta Dioecesanaban* is: VFL I.1.44. 885/1846. Főpásztori körlevél Gyömörey Lajos hitehagyásáról, 1846. december 17., Veszprém.[975] (II. 10. 1.)

Fő tiszteledő!

Atyai Szívünk mély fájdalmával kénytelenitetünk Kedvességteknek azon szomoru eseményt tudtul adni, miképen Gyömörey Lajos ezen egyházi Megyénk Áldozó Papja, minek utána 1841-ik évben a Csabrendeki plébániára kineveztetvén rendes vizsgálat alkalmával a szükséges tudomány, készültség nélkül találtatván, helyettesül meghagyatott, kötelességül vévén azonban, hogy az Isteni tudományok ismeretében gyarapulva, a plébánosi hivatalra magát szorgalmasan képesítse. Ennek következtében főpásztori gondosságunknál fogva a nevezett plébánosi helyettes részére, hosszabb időközt ismételten kijelelve, többrendü kisérlet alá vetettük vallyon mint lelkipásztor, ki a reá bizott nyájnak Isten igejéveli gondos, és ügyes táplálására isteni parancs erejével kötelezve van, a neki ezen fönséges, de nehéz és angyali vállaknak is félelmetes hivatás kellő teljesítésére, a lelkek örök üdvének eszközlésébeni hatályos munkálódásra elkerülhetetlenül szükséges ismerettel, tudománnyal bír e, vagy legalább igyekezett e, minő sikerrel tapasztalt hiányt pótolni?

Azonban ismételt alkalommal sajnos megilletődéssel kelle tapasztalnunk, hogy az említett papi egyénnek elégtelensége olly nagy miszerint a vezetésére bízott lelkek örök üdvét nyilván veszélyezteti, hogy ő az ismételt ösztönzés, intés, fölhívás daczára is önképesítést legszentebb, legsürgetőbb kötelességét teljesíteni elmulasztá, s ez elhanyagolás következtében mindig vastagabb,

[975] FOGL 2022, 24–25.

és vastagabb tudatlanságba hanyatlott, s ezáltal a hívő sereg közt a nyilvános, és magánoktatás körében botránytelyes jeleneteket idézett elő. Annakokáért mint hogy minden főpásztori gondviselésünkre bizott lélekről az ítélet nagy napján számolni tartozunk; ne hogy a vakvezető után a nyáj tévutakra térüljön, a kellő oktatás, és pásztori gond hiányában a hitélet szenvedjen, a széltől ingatott nád eltöressék, a többször érintett plébánosi helyettest állomásáról a kifejtett törvényszerü oknál fogva elmozditva, olly helyre rendeltük, hol időt, alkalmat nyerve az önállásu pásztori hivatalkodásra szükséges ismereteket meg szerezvén, arra magát képesitse, érdemesitse.

De ő ezen legszentebb cél vezette főpásztori köteles intézkedésünket félre téve, az egyházi engedelmesség és keresztényi alázatosságról lemondott. Papi jellemét feledve, feledve minden szent, és nemesebb kötelezettségeit, a plébániai, s egyházszere, illetőségek átadására kitűzött határnapot sem várva, sőt alattomban a plébániai (…) alapot is ön hasznára eladogatva, itt Veszprémben a Szent hit hagyást engedményező polgári törvény bizton védelme mellett, a római Keresztény Katholikus Anyaszentegyház tekintélyét megvetve, az üdvözítő Isten ember szent vérével megpecsételt tanokat megtagadva, annak jegyesétől, az egy üdvözítő Anyaszentegyháztól el, hitét megszegve, eskü erejü szent fogadalmát megtörve, köréből kilépett, s az Ágostai vallástételüekhez át ment.

Főpásztori hivatalunk igénylé tehát, hogy sulyos botrányt okozóval,a kereszténi fegy igazság karját éreztessük; - azért is az egyház köztörvénnyel világos rendelete szerint, és isteni küldetésünk által nyert hatalom erejével, nevezett Gyömörey Lajos, eddig áldozó papot, Csabrendeki plébánosi helyettest, mint az Anyaszentegyház hivtelen elpártoló, makacsul ugymaradott fiát le tesszük, neki ezennel mindenkorra eltiltván föl szentelés, s püspöki fölhatalmazás által egyházrendi, s lelki hatalmat „papi kiváltság" és őtet a mi közös Anyaszentegyházunk híveinek közösségéből tettleg kizáratottnak, elszakasztottnak nyilatkoztatjuk a teljes és eloszolhatatlan Szentháromság Atya, Fiú és Sz. lélek Istennek, Szent Péter s az Apostolok, és minden dicsőült Szentek nevében; hogy érdemlett „az ily merényletekre törvényileg kiszabott büntetés által magába szállva" megtérvenek üdvösséget nyerjen a mi urunk Jézus Krisztus napján. Ammen.

Tudjátok Krisztusban kedves fiaim, az Apostoloknak, és egyházi köztörvényeknek illyetén elpártolás irányábani rendeleteit, őrizzétek azokat szívetekben, de az eltévedtet velünk együtt meg ne szünnek kérni a Pásztorok Fejedelmét, a magasságban honoló Jézust, hogy a bűnösök oltalmának irgalmasságu Szűz Anyának esedezése által tiszta szivet teremtsen benne Isten és az igaz lelket ujitsa meg benső részeiben. (50. Zsolt. 12. v).

VFL I.1.44. 332/1847. Gyömörey Lajos levele Zichy Domonkos megyéspüspökhöz.[976] (II. 10. 2.)

Méltóságos Gróf,
Leg Kegyesebb Uram!

Egy elpártolt, s azért eltaszitott fiu bátorkodik Méltóságod Atyai Kegyességéhez emelni fel kezeit, Ki inkább könnyeivel, mint szavával esdekel elpártolási, hitszegési bünöm nagyságát, undokságát érezni, bevallani tudom, lerajzolni nem tudom, nagy az, nagynak kell annak lenni Méltóságos Püspök! Mert nagy a büntetés, melly azt követte, megmérhetetlen az örvény, mellybe általa magamat taszitottam. Nincs áldás Kegyelmes Püspök az atyai átokkal terhelt fiun! Az egy igaz hit, s az ezt őrző Anyaszentegyháztoli elpártolásom örökre Keserü emlékezetű pillanatától fogva, mintegy biztos hajóbul a felizgatott s elnyeléssel fenyegető hullámok közé vakon rohant, szünet nélkül lelkiismeretem viharának martaléka vagyok, s ha Méltóságod nem kegyeskedik szabaditó jobbját irgalmassan kinyujtani-ugy örökre, végkép elmerültem.

Wolt életemnek egy gyászos percze, mellyben az ész szövétneke bennem elhomályosodott, a sziv majd megszünt érezni, egy percz, melly Méltóságod Kegyelme nélkül még e földöni Kinaimnak Szerzője lett, örök kárhozatomnak forrásává lészen. E perczet, mellyben az égiekről

[976] FOGL 2022, 25–26.

megfeledkeztem, felhasználta az emberi nem ős ellensége megzavará elmémet, s igy lettem, mert csak igy lehetett, hogy az éjt nappalnak a Kárhozatott üdvnek a kétségbeesést reménynek a hitszegést merthetönek tarthattam. De milly megmérhetetlen nagyságú a bün, mellyet elkövettem, éppen olly határtalan a bánat, melly e bün miatt keblemet mardossa. Ezen égetö bánattal keblemben-melly egyedül érdemesithet némileg Méltóságod eljátszott Kegyeire, Ki Apostoli szigoruságában nem fogja megvetni a lelket, mellyért Krisztus Urunk szenvedett, ezen bánattal keblemben bátorkodom Méltóságod elött Isten, s emberekről elhagyatott álapotomban érdekleni: ha az idvesség kapuját elöttem feltartani, s engem a hütlen fiut a megtagadott Katholika Anyaszentegyház kebelébe felvenni, s örök életet adó eltékozlott áldásának ismét részesévé tenni kegyeskednek.

Visszatérési szándokom tiszta, és szilárd, létesítésével tartozom a megbántott Istenségnek a mélyen megsebzett Anyaszentegyháznak, a meg gyalázott egyházi rendnek, egy megkeserített Főpapnak tartozom a megbotránkoztatott világnak, tartozom lelkem nyugalmának, üdvének. Ha Méltóságod könyörülve szánandó helyzetemen meg nem érdemlett kegyeire méltat, s engem ismét hivei közé felvesz, úgy ezernyi szenvedésnek veszi elejét, s egy lelket ragad ki a kárhozat torkából, mi lehetetlen, hogy Isten előtt kedves ne legyen. Egész életem könnyei, ha le nem moshatják is a botrányfoltot, mellyel magamat beszennyeztem, talán az igazságot kiengesztelhetik, s számomra irgalmat eszközölhetnek.

Hogy lelkem egyedüli, s legforróbb óhajtása tellyesülhessen, hogy a változott nyáj közé számítassam, elöre is legalázatosabb köteles engedelmességgel mindennek alá vetem magamat, mit Méltóságod igazságos, és Kegyes Keze rám mér: erös lévén meggyőződésem, hogy mind az csak üdvömre szolgál.

Szemeimet alig bátorkodom az ég felé emelni, e földön egyedül Méltóságodhoz forditom azokat, bünbánó könnyek közt könyörögve Méltóságod Kegyes válaszáért, mellyre ha – bánatomért – érdemesítend, magamon hálásan tapasztalandom, hogy nincs olly mélyen süllyedt ember, Kitől az irgalom Istene a megmentő kezet megtagadta volna. Méltóságod szent jobbját csókjaimmal elborítva maradok:

Méltóságodnak
Pesten 1847 április 27-én
legalázatosabb, s legméltatlanabb szolgája
Gyömörey Lajos

Hogy Gyömörey Lajos Úr, az elhagyott R. Ker. Kath. Anyaszentegyház kebelébe visszatérni kész, férfias, szilárd szándékát előttünk kijelentette, s szintugy erősíté: miszerint őt kath. hitében semmi többé megtántorítani nem képes, s nem is fogja. Ezennel bizonyítjuk

Kovács Zsigmond
Veszprém megyei áldozár, tanulmányi elöljáró a pesti közönséges papnöveldében.
Szabó Imre
Veszprém megyei áldozár, Pesti k. egyetemi hitszónok.

VFL I.1.44. 346/1847 Az 1847. május 5-én tartott Szentszéki ülés határozata.[977] (II. 10. 3.)

Folyó évi Május hó 5-én Mtgs., s főtisztelendő Megyés Püspök Úr elnöklete alatt ft. Szalay Imre, Laszkallner Antal, Tomor János, Szüts István Markl Ignácz, Korizmits Antal Kanonok Urak, Udvardy Ignácz, s Cserhák Ignácz Sz. Széki Ülnökök jelenlétében tartott Sz: Széki Ülés, melyben fölvétetett Gyömörey Lajos volt Veszprém Megyei Papnak a Mgos Megyés Püspökhöz Április hó

[977] FOGL 2022, 26.

27 ről intézett abbeli folyamodványa melly szerint nyilvánitván: hogy a Keresztény Katholica Szentegyház egységétől, mellynek nem csak híve volt, hanem felszentelt Papjai sorába is tartozik történt gyászos elszakadását, s ez által adott botrányt töredelmesen megbánván ismét azon Catholica egyház kebelébe viszafoglaltatni esedezik, kijelentvén egyszersmind: hogy ez egyedüli óhajtása teljesülhetésére minden feltételeknek alázatos elmével, s kész buzgósággal magát alá vetendi. Melly felolvastatván a következők határoztattak:

1ör Mindenek előtt Gyömörey Lajosnak megiratni rendeltetett: hogy fent érintett Szent Szándéka valódiságának, s állandóságának kitüntetésére egy Szent s világi zajtól mentes helyre, mellynek választása szabad akaratára fenhagyatik, vonultan, ajtatos gyakorlatok, elmélkedések, s buzgó imádságok által igazi megtérésének jeleit adja, ki ha ezután állhatatosan megmaradand megtérési Szent Szándékában, magát ismét a Mtgos Megyés Püspöknél jelentse a midőn majd az egyházi rendeletek szerint a kellő intézkedések felőle megtétetni fognak.

2or Arra nézve, mi leend teendő, ha ő megtérése végett magát ismét jelentendi, az végeztetett: hogy akkoriban az Egyház Szelleme Szerint poenitentialis időhatár tüzessék ki, kiállván pedig a rá szabandó poentitentiát a Veszprémi Székesegyházban Ünnepélyes Hitvallást tegyen. A botránynak némi igazítására egyszersmind a megtérés közhirüvé tétessék, s különösen a Csab Rendeki Egyház mellyben pásztorkodott a fentebb érintett nyilatkozatból értesitessék.

Végre 3or Valljon megtérése után a Papi Szent foglalkozások teljesitése megengedtessék e? abban lőn a megállapodás: hogy először ugyanez neki megengedtethetik utóbbi viseletétől fügvén az ez érdemben később teendő engedmények.

Jegyezte
Czerhák Ignácz, Titoknok.

VFL I.1.44. 467/1847 Az 1847. június 23-án tartott Szentszéki ülés jegyzőkönyve.[978] (II. 10. 4.)

Folyó évi Június hó 23-án Gyömörey Lajos ezen Megyének volt az Ágostai Vallásra elpártolt papja eltöltvén a Capucinusok Budai Zárdájában szándéka megfontolására egy hónapi időt, s a Katholika egyházba visszafogattatását ujolag kérvén Ő Mtga Megyés Püspök Úr szine előtt megjelent; s itt Főtisztelendő Hosszu Márton kanonok, s Czerhák Ignác titoknok jelenlétében be vallván iszonyu bűnét, s elefetti töredelmes bánatját nyilványítván, vissza fogattatási kérelmét szóval is megujitá. Ő Mlga miután a kérőnek büne nagyságát, undokságát kimutatta, egyszersmind atyailag inté; s kéré: hogy mostani lépésének fontosságát tekintetbe vegye, s ha talán mellékes földi érdekből tökéllette volna magát a lépésre, inkább még most attól elálljon, mint később mellékes tekintetei hiusultával ujabb botrányokat okozzon. Elébe terjeszté egyszersmind Ő Mltga hogy: az egyházi szabályok értelmében mi előtt ünnepélyes hitvallásra bocsátatnék, poenitentia alá fog vettetni, mellyet ki állván, a Hitvallást leteendi; azonban vallyon ismét a papi foglalkozások teljesitésére bocsáthatik ez az bizonytalan, Ő Szentségétől függvén az eziránti kegyes rendelkezés.

Ezek Elöterjesztése után, kijelenté Gyömörey Lajos: hogy elismerve büne nagyságát teljes készséggel, s engedelmességgel alá veti magát rá szabandó poenitentiának, s hódolattal fogadandja a felőlei határozatokat. Minek folytában rendeltetett.

Hogy Gyömörey Lajos a Nyugintézet mellett épült fenyítő házba vonultan, itt öt hónapokat megtérése előkészületeire a Nevendék Házi lelkésze fölügyelete alatt forditson, minden Pénteken kenyér, s víz mellett böjtöljön, hetenkint egy a kitüzendő tárgyróli elmélkedést készitsen, melly minden honap végével Ő Mlgának bemutatandó lészen; magától értetődvén: hogy a papi öltöny használatától ez idő alatt eltiltva leend. Intetett egyszersmind: hogy ez őtet buzgó könyörgésekben, ájtatos elmélkedésekben a Szent Tudományok tanulásában töltse, hogy imádságaiban kérje az Isteni kegyelmet, melly öt felvilágosítsa, s feltett jó szándékában erősítse. E rendelet foganatositás végett

[978] FOGL 2022, 26–27.

egyszersmind a Nyugintézet igazgatójának Fő tisztelendő Hosszu Márton Urnak kiadatni határoztatott.

Kelt Weszprémben, junius 23-án 1847.
Jegyezte: Czerhák Ignácz Titoknok.

VFL I. 1. 44. 700/1846. 1846. október 23. Zichy Domonkos megyéspüspök levele az udvari kancelláriához. (II. 10. 5.)

Felséges Császár s Apostoli Király! Legkegyelmesebb Uram!

Szomorodott szívvel járulok Fölséged magas trónja zsámolyához, midőn ezennel egy esetet legmélyebb jobbágyi hódolattal följelentvén, királyi kegyelmes határozatáért esdeni kénytelen vagyok. Ugyanis! Gyömörey Lajos a veszprémi egyházmegyém áldozó papja Csab-Rendeki volt plébániai helyettest többrendű törvényes oknál fogva, a lehető legnagyobb de siker nélküli kímélés alkalmazása után állomásától elmozdíttatva, egyházi hivatalkodás végett más helyre menni rendeltetett; mire a nevezett egyházi egyén feledve hivatali állását, feledve papi jellemét, feledve minden nemesebb kötelezettségeit a plébániai és egyházi szerek s illetőségek kellő átadására kitűzött határnapot be sem várva, de sőt alattomban mindenét eladogatva, a plébániai készalapot is önhasználatra elkótyálva – annak megtéríttetése végett, hátrahagyott iratában, holmi beszedhetetlen, vagy főleg a jelen szükség idején sarcolással járó néptartozásokra utalván-mikint utóbb kitűnt, adósság és bűnváddal terhelten itt Veszprémben, Püspöki Helyettesem előtt két protestáns tanúk kíséretében megjelent, és a katolikus relígiót elhagyó a protestantizmusra áttérő szándékát nyilvánitotta; erre midőn püspöki helyettesem megjegyezné, hogy az ő hozzá, mint ki az illetőnek lelkipásztora nem volt, a szabad átmenetet engedélyező törvény szabályánál fogva nem tartozik. A kérdéses papi egyén rögtön az itteni plébániai lakba távozott, ahol a plébánost otthon nem lelvén, annak káplánja és saját két tanúja előtt jelentette ki áttmeneti szándékát, és csakhamar eltűnve a várost elhagyta, s mikínt a hír hordja, Pestre költözött tartózkodási lakát titkolva. Ez a botrány eset! Fölséges Uram! miután a katolikus religióról az evangélikus vallások bármelyikére szabad átmenetet engedélyező legújabb határozatban vallási törvény betűje az áttmeneti szándék kijelentését azon lelkipásztor előtt tetetni rendeli, kinek egyházi községéhez az átmenni kívánó addiglan tartozott, a fönnírt papi egyén pedig ebbeli szándéka kijelentését nemcsak, hogy azon lelkipásztor előtt nem tette, kinek községében addig tartózkodott, de sőt még egyházközségét igazgató rendes lelkipásztor előtt sem cselekedte azt, mert hithagyási szándékát egyedül káplán előtt nyilvánítá. Ez okért legmélyebb hódolattal könyörgök Fölséged, mint Apostoli Király Kegyelmes színe előtt, ahogy az előterjesztett esetre nézve, a kitett törvény értelmét kifejezőleg irányadó intézkedés nyújtani méltóztatnék a fölött: valjon az említett körülmények között ollyatén egyénről, minő a kérdéses a kifejtett módon történt átmeneti szándékkijelentés törvényszerű és így érvényes e vagy sem? Miszerint, ha az csakugyan törvényszerű és érvényesül tekintendő lenne, az ollyas bűntettekre vonatkozó egyházi köztörvények által kiszabott, honunkban is azelőtt gyakorlatba vett egyházi fegyelmet alkalmaznom lehessen.

Fölséges Uram! Ez érdemben legmélyebb jobbágyi alázatul bátorkodom észrevenni azt, hogyha az idézett törvény e részbeni rendelete általános és korlátlan értelembe vetetve az egyháziakra is, mint kik külön hivatású, rendű és jellemzetűek, külön önmaguk által, éspedig érettebb férfiúi korban, több évi önpróbálás után magukra vállalt kötelezettségek alá vétettek, a pappá szenteltetés által pedig köztük s az egyház közt sajátszerű, fölbonthatatlan a katolikus ősegyház létszerkezetében sarkalló, eskű erelyű szerződésnél fogva leköttettek, és mint az úrnak fölkentjei, kiválólag Krisztus polgárivá, hitoktatókká, az isteni titkok kezelői és kiosztóivá, a hívő sereg lélekbeli példányivá, vezérivé tetettek. Tettleg- mert nyílt kitétel hiányzik – kiterjesztetik, azáltal bizonyára a katolikus relígión és egyházon, a legmélyebb sebek ejtetnek, a hívő tömeg vallásossága, tehát a polgárzat létalapja is megrendíttetik, ez egyházi és polgári állomány vészteljes

rázkódtatásainak rés nyittatik, tér adatik. Magyar hazánkban ugyanis a hitújítás korszaka után keletkezett egyenetlenségek a honfiak szíveit kölcsönös gyűlölettel eltöltő hitviszályok és szakadások támasztotta belharcok viharai között a mindkét vallású evangélikusok karral és karddal sok szabadságot vívtak ki maguknak, de mindaz erőszakoltatva bár, mégis az ős és a magyar polgári állománnyal összeforrt római katolikus relígió sértetlenül hagyatása mellett adatott meg; melly sértetlenségre Fölséged dicső emlékezetű elődei, a magyar nemzet apostoli királyai éber gondossággal föl is ügyeltek, és midőn az evangélikusok nyugpontot nem ismerő, nemtöbb követelésiknek főképp az 1790/91-es 26. t.czikk által elégtétetett. Azon alkalommal is a katolikus relígió sértetlenül hagyatása fönntartva lőn, kimondatott a lényegesekben változást nem ismerő ős egyháznak azon hitelve, miszerint a katolikus religiótól más vallásra való elpártolás tiltatik, azon hitelve, és habár kellő óvatosság mellett egyes áttérések, a legfölsőbb beleegyezés kieszközlése után, történtek légyen is, az a szoros értelemben vett egyházakra ki nem terjesztetett. És így hitem erős, miszerint a legújabb átmeneti szabadságot is, hasonló korlátozással kellend venni, hogy eképpen az egyházi és polgári állomány a jelen korban úgyis elharapódzott hitközönyösség mételyétől megóvassék, ezen az emberiségre vészt és lélekveszélyt árasztó ragálynak gát vetessék. Avagy a kérdéses törvénynek olyatén terjesztése nem ásná e alá a Katolikus religiót, úgy is mint a polgárzat békés jóllétének tényezőjét? nem rágódnék e a nép vallásosságának életfáján, mely a nemzetek, ezen polgári üdv gyümölcseit termi meg?! Nem rendítené e meg a katolikus egyház lényegét és legszentebb intézményeit különösen a polgárzatra is annyi hasznot árasztó (…) fékező, fenyítő, javító, az emberi lélekre oly hatásos és üdvosztó intézetet, a lélekismeret szentélyében oly sikerdús igazságszolgáltató törvényszéket a fülgyónás szentségét, midőn a nép lelkében azon gyanú fészkelné magát, hogy az oly hithagyott, hitszegő egyén előtt, semmi sem szent többé, nem a gyónás titkának hétpecsétje sem. Ezek szerint valóban a föntebb kifejtett hivatási szent körben ténykedő, s az említett szent kötelességek teljesítésére rendelt, a hívő nép lelki vezériül hatalmi tekintéllyel küldött, az önválasztotta különös állapothoz és hivatalkörhöz föloldhatatlan kötelemmel csatolt papi egyénnek adatott hithagyási engedély által az egyházra, s a polgárzatra a leggyászosb következményeket vonandaná maga után. Hogy ne is említsem azt, miszerint az illy engedély által az egyháznak oly egyénekre vonatkozó a különös és kölcsönösen kötött nyilt szerződményen alapult, esküszerűleg szentesített magán és külön joga földulatnék; az eskü hitszentségén, a polgári törvény fölhatalmazásával sérv ejtetnék, az egyházi józan fegyelem szükséges fékei széttépetnének, az Egyházi Kormányzók tekintélyök egyik alaptámaszától megfosztatnának, s a büntetlenség csábreménye mellett a papoknak az egyházra, a relígióra, a hívő seregre s a polgárzatra oly vészes hatású vétségeik, kihágásaik buján tenyésztetnének, mert a büntetlenül maradásra a fenyíték elkerülésére, gyakran az aljas szenvedély izgatta vágy kielégítésére nem kellene egyéb, mint az engedélyezett hithagyási merényre vetemülés. Végül figyelemre méltó az, miszerint a polgárzat legfőbb törvénye, annak üdve, jólléte ezen alapszabály eszméjénél fogva a polgárzat tagjainak természeti jogaik méltán korlátoztathatnak és sokoldalúan korlátoztatnak is és így habár magokat külön önkéntesen, hosszas megfontolás után bizonyos hivatásra lekötött papi egyéneknek ilyetén hitváltoztatási természetes jogát azok sajátjául föltetessék, mi azonban nem áll, mert arról, ha volt is, papi állapotbani avattatásának és kizárólagos változhatatlan hivatási körbe lépésök által önként lemondottak. Azon jogot a polgárzat érintetem alapszabálynál fogva, az imént kifejtett gyászos következmények tekintetéből is szükségképpen korlátozni kellene.

Ezek, miket az egyház és honjaváért aggódó szívem érzeményiből Fölséged elé a legmélyebb jobbágyi hódolattal fölterjeszteni a jelen körülmények közt mulaszthatlan kötelességemül tartottam. Mikre nézve fölségednél, úgyis, mint apostoli királynál a katolikus religió és egyház legfönsőbb véduránál kegyelmesen intézkedő határozatért könyörögve s királyi magas kegyelmébe ajánlott legmélyebb hódolattal vagyok.

VFL I.1.44. 242/1848. Gyömörey Lajos kérelme a Pápai diszpenzációval kapcsolatosan. (II. 10. 6.)

Méltóságos Gróf, Megyés Püspök Úr, Legykegyesebb uram!

Miután de dato 20-ik maio 1847/alatt Méltóságod előtt tudva levő gyászos elpártolásom büne miatt irántam az előleges atyai intézkedését megtette azáltal, valamint szinte azon alkalomnál fogva is, amidőn kegyes vala Méltóságod nékem személyesen a poenitentia határidőt kirendelni abéli Főpásztori nyilatkozatot tőn, hogy részérül majd megszerzendi számomra ama qualitást is, minővel egy hitszolgának bírnia kell. És mivel már lejárván múlt adventra poenitentiám ideje azon időpont bekövetkezett, miszerint illik, méltóságodtól várnom lehet s könyörögnöm is szabad, hogy reám nézve tett kegyes főpásztori ígéretét beváltsa, az irregularitástóli dispensatiót a Római Pápától kieszközölje; a végett bátorkodtam is ez uttal folyamodni. Megvallom, hogy e folyamodványomnak Méltóságod elébe való bocsájtását nem szülé bennem nyugtalanság, minővel hallomás szerint fájdalom! vádolólag itt ott híreszteltetetem – hanem többféle körülmények birtanak engem arra, hogy a kérdéses dispensatiót s az én kiszabadulásomat e Szent Pálról nevezett deficientia házból Méltóságod, mint közvetlen Elöljáróm elött esdekeljem. Ugyanis

1. ször Méltóságod Vicariusának ez újév kezdetén könyörögtem, hogy feledékenységbe ne hagyjon, hanem terjesszen fel méltóságodnak, hogy a dispensatiomat kinyerhessem. Ő azt mondá: „Nem tudom mit akar a püspök!" Erre a múlt hó január 18-án járultam Korizmics főtisztelendő úrhoz, ahol ugyan a szerénység éppen úgy, mint az előbbi Méltóságos egyént tiltana megneveznem, de őt említetlenül nem hagyhatom. Kinek is tanácsolván, hogy méltóságod elébe folyamodjak. Csekély ítéletem szerént az egész beszédjéből csakugyan az tűnt ki, hogy az ő tudtával dispensatiómra nézve- méltóságod körüli gyakran létének daczára- még akkor mi se történt. E bizontalanságom mellett mindezáltal Méltóságodhoz írni mindeddig vonakodtam, és pedig azért, hogy kegyes színe előtt türelmetlennek ne látszassam, és következve azzali vádoltatásom helyet ne találhasson. Nem sokára reá ujjólag voltam a Vicariusnál szorgalmazandó a kérdéses dispensatiót, ki is amellett bocsátott el magától, hogy várjak, majd a resolutiót, mihelyt jön tudtomra adja. Azonban mindeddig „Altum Silet" Eközben több hangok hallatódnak majd a növendék papság spirituálisa, majd egyik, majd másik által a fönnforgó dispensatiónak tárgyában. Például Tudja Isten mikor jön az meg; Olaszországi mozgalmak miatt el is veszhet! Ki tudja minő módosítással érkezhetik s.a.t. Illy módon nem lehet emlékezetemmel elő nem idéznem azon szomorú körülményt, a midőn nekem Méltóságod a Rendeki plébániára 3 hónap alatti cserét rendelvén, hogy az időben egynéhány nap múlva teljesen meghatalmazott vikáriusánál megfordultam Ő engem jelenlegi Secretarius úr jelenlétébe illy kifejező szavakkal eresztett el, ha még egyszer nem tudsz felelni Rendekről elmozdítanak! Én arra tőle nyugodtan távozván 4 hónap múlva, amint privát tudósítás által értesíttettem, hogy rögtön cseréljek, Különben bevégezvén akkoriban Méltóságod Egyházi látogatását reám csak egy keserű jövendő egy rossz Káplánság várhat, tüstént jöttem Veszprémbe, s minő választ nyertem méltóságos vicariustól? „Azt nem tudom mit akar a püspök az az elöttem tett ígéretér, kimondott szavát légbe röpíté. Innét eredtenek aztán ama hangok, ügyvédi fogások, a Küllei nem püspök.Innét végre az én esetem?! Hogy én itten a speciális realti esetet a vicarius irányában elég helytelenül felhoztam, azon indokból tenni tudtam mivel attúl tartok, hogy a különben köztiszteletű, szeretető, a papság előtt közbizodalmas, Méltóságod által is kedvelt, s annyira tisztelt érdemteljes aggastyán Vicariusa, a jó Isten tudja meddig a puszta ígéretből s biztatásból álló szavai mellett engem szégyenemre vesztegeltethet. Ő kívüle pedig senkim sincs, akire bizton számolhatnék. Aki szivességből, vagy barátságból ügyemet meleg részvéttel Méltóságod előtt helyettem előmozdítaná. És miképpen az öreg Tóbiást az egy Isten angyala nyújtott eszköze által vigasztalhatá meg vissza kapván szemei világosságát: azon szerént sorsomra nézve csak az egy Isten embere által nyerhetek vígasztalást, aki nem más, mint méltóságod pozitívus hatásával rajtam segíteni. Miért is minden kétségen túl való az: hogy éppen, csak méltóságod által várhatom, s remélhetem állapotom megváltoztatását, így olly állapotnak, mibe semmiképp se mozoghatok.

2. szor: Igen bölcsen méltóztatik méltóságod minden tekintetből ismerni Sz. Pál házát, az okból én a specialitásokkal fen hagyok, hanem csak abstracte ön magam csekélységét e szempontból említem meg. Kéntelenítetvén bevallani azt, hogy az én kizárólag szállás. mosás, s igen középszerű élelmezésből álló itt létem nekem koránt sincs becsületemre, kivagyok téve itten maradásig a nyelvek általi rágalom, megvetés, s szégyen tárgyának, atyámfiai szégyenítésének, s maradok is mindaddig, még dispensítiót, s reá alkalmazást in qualitate sacerdotis (papi minőségben) Veszprémen kívül nem nyerhetek.

3. szor: A Jó Istentől egészséggel megáldatván minden órán kész vagyok csak lehessen Méltóságod parancsára megyéjének szolgálni. Méltóságod előtt is ugy hiszem ismeretes azon körülmény, hogy most tudna applicatiót adni 4-5 alkalmas papi egyénnek is, kibe actu szűkölködik; az illető Szerzetesek atyáik pedig megfogyatkoztak elannyira, hogy monda szerént e folyó évben még nem egészen absolutus Theológusokat is nálok fel fognak szenteltetni. És annál fogva habár nagy szükség nincs is reám, mivel kiváló subjectum nem vagyok, mindazáltal nincs semmi kételem is az iránt, hogy méltóságod részéről a szükséges qualificatio hiánya miatt mihelyt az irregularitástól fölmentődtem az én bárminemű alkalmazásom halasztást szenvedjen, s azért e nézetből is előtte kegyes színe előtt a többször említett legalázatosabb kérelmem pártfogásra, s foganatosításra találni ne tudjon.

4. szer: Magába véve ugyan csekélységnek tetsző. de én ellenemben mégis fontos okul szolgál dispensatiom akadálya miatt azon helyzet, minél fogva Isten kegyelméből életben lévő agg korú atyámnak könnyen történhető sulyos betegsége bekövetkezhetvén illy állapotom mellett characterem nem lévén még csak látogatására se mehetek, annál kevésbé tudhatnék szükség úgy hozván magával nem csak lakása megyéjébe Vasba valamelly nyilvános helyen ismertetettségem miatt, de még itt Veszprémben is nem titkolván ebéli gyengeségemet arczpirulás nélkül megjelenni.

Amidőn én tehát ezuttal a dispensatiójért Méltóságod felé kezemet nyújtom, e petíciómnak előbocsátott méltányos indokolásával élek, és csupán csak ez az egy út áll részemre partra vezető, természetes, hogy ezen bár kevésbé hosszas fel, s előterjesztésem által nem vezérelhet más czél, mint azon egy igen alázatos kérelem, hogy Méltóságod bajomat minél előbb orvosolja. E végre már most engedje meg Méltóságod, a kérdéses fönnforgó esetben nézeteimet összpontosítani. Amennyiben csekély belátásommal ítélhetek, kettő körül állapodhatik meg logikám, s amiatt kétfelé is ágazik ki az én kérelmem a diszpenzációért való recursus vagy megtörtént már, vagy nem? Megtörténvén a felirat, ha az olaszországi háború miatt az én diszpenzációm fönnakadt, úgy, hogy eddig az expedícionális időt számítva meg is érkezhetett volna Rómából, azon esetre a bécsi nuncius által azt sürgetni kegyeskedjék. Ha pedig ezideig nem történt-amit gyanítottam, feltenném úgyszólván nem lehet, nem szabad azért könyörgök, hogy a felirat mind a két esetben simpliciter fogalmaztatván, s promoveáltatván elégeltetve az eddigi penitenciám idejének betudása, úgy nem tehát távolítatva mindennemű módosítás indulgenciával ellátva érkezhessen meg, nehogy a kürtölt módosítás démonja szegény fejemre nehezüljön, hanem miképpen a töredelmes Korintus egy évi penitencia után, énis az eddigiekért abszolúciót nyerhessek. Ezen nyílt szívvel, teljes bizalommal tett kérelmem korántsem avégből történik, mintha azon aggodalom bántana melly szerint azt hinném, és állítani merném, hogy méltóságod részemre a már annyiszor említett diszpenzációt expresse módosítással kiszolgáltatni kívánja. Hanem hogy az érdemben mennyire szükséges a formának úgy, mint módosításnak részérül kegyes figyelmét meg ne vonja, nemakarván e quasi superflua cautela (e szükségtelen óvintézkedés) mellett egyebet kimondani, mint azt, hogy a módosítás akadálya miatt e jelen abnormális állapotomban még reá több hónapot ne kényszerüljek kitartani.

Mi végre, hogy kérelmem sikerét nemsokára tapasztalhassam Méltóságod előtt egész tisztelettel esedezem, hogy valamint kegyes vala egy pár hónapot távollétemnél fogva lévő aposztázia bűnét, ob circumstantias debiti! apostoli lélekkel, s hatalmával bennem megszüntetni, úgy legyen most is annyi kegyelettel irántam viseltetve, hogy az irregularitástóli fölmentést proxime megnyerhessem, s azután egyuttal kegyelméből az Isten szolgálatjában álhassak és Méltóságod iránt a köteles tiszteletet, s engedelmességet gyakorolni kezdhessem. Mire hogy az Isten malasztja segéljen meg újítom fentebbi diszpenzációnális kérelmemet, a mit is ismételve csekély önmagammal együtt magas kegyeibe ajánlván mély tisztelettel, s kézcsókolással állhatok.

Méltóságodnak
Weszprémben, február 25-én 1848
egyike érdemtelen szolgáinak:
Gyömörey Lajos

VFL I.1.44. 594/1849. Gyömörey Lajos a Római Szentszék fölmentését sürgettetni kéri. Levél Zichy Domonkoshoz 1849. november 3-án. (II. 10. 7.)

Méltóságod reám alulirtra vonatkozó legutóbbi püspöki rendelete által engem e. f. év május havának kezdetével káptalani karkáplán minőségbe helyezni, s egyszersmind magas asztalával megajándékozni kegyes lévén a midön én tekintve irregularitási állapotomat azon iráni legkegyesebb előleges atyai gondoskodását mostani első alkalommal Méltóságodnak alázatosan megköszönném: Kényszerülve érzem magamat ezúttal éppen az irregularitási akadály következtében Méltóságod elébe járulni. Miután jövő február 9-én 2 éve lészen, hogy felküldetett saját ügyem érdemében Rómába a recursus, mellynek is eredményét mi elöbb, s bizonyosan annál inkább szeretném, minthogy egy felül különösen erkölcsi nyomasztó bajtul megszabadulhatnék; más részröl egészen Isten dücsöségére élve az ige hirdetésben, és egyéb papi szolgálatban munkás részt vehetnek-esedezem azért kegyeskedjen Méltóságod részemre az irregularitastoli fölmentést kérő folyamodványt megujjitani, mi által voltakép illyetén kegyes eszközlése erejével én következve a pápai fölmentő levelet, mellynek eddig hijjával vagyok, minden bizonyal megnyerhessem.- Melly papalio dispensatio megnyerhetésének kieszközléséért egyedül folyamodván.

Végre kérelmem legalázatosabb is csak egyből áll: miszerint ugyan aziránt Méltóságod kegyes főpásztori atyai intézkedését, mint igénytelen személyemet közvetlenül illetőt tőlem meg ne vonja. Maradván továbbra is fiúi bizodalmas, s kézcsókoló Méltóságodnak.

Veszprémben, november 3-án 1849.
Státusban érdemtelen fia Gyömörey Lajos karkáplán.

HOLLERMAYER (Csendhelyi) Elek Ignác kegyesrendi szerzetes tanár hitehagyásához. VFL I.1.44. 703/1845 Szentszéki ülés jegyzőkönyve (II. 11.)

Folyó évi szeptember hó 9-én méltóságos s főtisztelendő Külley János Címzetes püspök, nagyprépost s püspöki helyettes elnöklete alatt, főtisztelendő Szmodis János, Szalay Imre Laszkallner Antal, Tomor János, Szűts István, Szabó László, Hosszu Márton, Markl Ignácz kanonok, Udvardy Ignácz és Cserhák Ignácz szentszéki ülnökök jelenlétükben tartatott szentszéki ülés, melyben:

1- ör: fölolvastatván fekete Antal Merenyei plébános, s Alesperes úrnak hivatalos jelentése Salamon József pacsai káplány botrányos élete, s nevezetesen egy szabó nejével vétkes szövetsége iránt. Melly jelentésből fájdalmasan tapasztalván a szentszék: a vádlott káplán, bár többször megintve, rossz tetteit mégis ismétli. Miután a jelenlegi körülményekben annak rögtöni máshova tétele legcélszerűbbnek találtatott volna, sőt az elnöki jelentés szerint már meg is történt. Üdvös fenyítése iránt határoztatott.

*2-*or: Tárgyalás alá vetetett Grosser János Kegyesrendi kormányzó Úrnak abbéli hivatalos megkeresése, mely szerint Hollermayer Elek áldozó papot s a Kanizsai tanodában ezelőtt tanítót, ki az Ágostai vallásra áttérési szándékát kijelentvén a helybeli plébániai helyettes előtt a szerzetes házból megszökött, miután annak tartózkodása helyét nem tudná azon esetre ha magát másodszor a plébánosnál jelentené, befogattatni, s még ügye a szentszék által elintézetve leend, letartóztatni kérte. Ennek folytában, noha a Trienti zsinat szabályai szerint a szerzetesek ügyei elintézése előlegesen a szerzetes elöljárókhoz tartoznék, miután mégis a késedelem a kérdéses ügyre veszélyes lenne, határoztatott: Tanácsként oda utasíttatni Kanizsai tanoda igazgatóját: hogy ez a plébániai helyettessel egyesülten, mihelyt a szökött Hollermayer Elek tartózkodása helyét megtudandja, ha lehetséges még a második bejelentés előtt, azonban minden zaj és lárma nélkül befogassa, és biztos őrizet alatt a rend elöljárójához küldje. És ez értelemben mind Nt. Grosser Kormányzó úr, mint a Kanizsai Tanoda Igazgató hivatalos levél által értesíttetett.

Jegyezte: Czerhák Ignácz titoknok.

TRIPAMMER ANTAL ÜGYÉHEZ: *(Az értekezésben ezek a források csak utalásként szerepelnek.).*

VFL I. 1. 44. 364/1849 ***Vaszari István palóznaki plébános és alesperes Tripammer Antal esztergom megyei áldozárnak hitehagyását jelenti, s ezáltal Katholica nővel kötni szándékolt házasság körüli eljárásra nézve utasítást kér*** **(II. 12. 1.)**

Tisztelendő Püspöki Helyettes Úr! különös kegyességü Uram!
Miket kell megérnünk! Tripammer Antal Esztergom megyebeli áldozó pap, folyó hó 10-én ismét megjelenni nálam kér bizonyságot hite elhagyásának befejezésére. De ö még ezen háboruság szerzéssel nem elégedett meg; nagyobbal is tetézi azt. Ma tudni illik két csopaki protestáns elöljárot küldött hozzám azon izenettel: hogy ö néhai Lémon Ferencz volt Weszprémi lakos leányával, Máriával, katholikus személlyel, ki mint egy 10 héttül fogva csopaki szölöhegyen vett szölöjénél vele lakik, házassági szövetségre kiván lépni, mi szerint követeli, hogy már jövö vasárnapon kihirdessem őket. Midőn főtisztelendő urnak kegyes parancsa szerint, mellyre junius 17-én kelt levelében vettem. Az tten irt hithagyást ezzel feljelentem, és 2. szori megjelenéskor elöször nem adtam, adott bizonyság levélnek másolatját ide zárva megküldöm. Egyszersmind alázatosan könyörgöm, miszerint a hitehagyottnak jelentett házasságára nézve, mit teendő legyek? Irásbeli utasitást adni méltóztassék, mert ámbár tudom azt: hogy Tripammer Antal papsága miatt érvényes házasságra nem léphet, még is a jelen körülményekben tanácsosnak tartom, hogy ezen ügyben a hivatali utasitással el látván legyen. 1849. július 13. Palóznak.
Tripammer Antal esztergom megyei áldozárnak a kathol. religiótoli eltérését följelentő s az által szándékolt házasság körüli eljárás érdemében utasitást kérelmező irata következtében sz. széki ülés tartatván, annak végzeményét ezennel az alatt egész terjedelmében maga mihez tartása végett megküldöm.

VFL I. 1. 44. 365/1849 Szentszéki jegyzőkönyv. (II. 12. 2.)

Főtisztelendő Szmodis János püspöki helytartó úr, mint elnök által Főtisztelendő Laszkallner Antal, Kéry János, Hosszu Márton, Markl Ignác kanonok urak, N. T. Udvardy Ignácz szentszéki ülnök, és N.T Erdélyi Ferencz titoknok urak jelenlétében előterjesztetett N. T. Vaszary István Paloznaki plébános és Füredi alesperes úrnak, Julius 13-án kelt azon jelentése: miszerint Tripammer Antal esztergom megyei áldozópap, az 1844-ki III. t. czikkelynek a Római Ker. kath. religiótól, a törvényesitett evangelica hitvallások valamellyikére történhető átmenetelt engedményező általános szabályzatát igénybe véve, nála,-bár magát tulajdon plébánosául el nem ismeré, s ezt nyiltan ki is jelente-, az idézett törvényszabta mód szerint a Helvetiai Hitvallásrai áttérő szándékát két ízben

nyilvánitá, és igy áttérését a törvény szerint befejezé. Továbbá, hogy az említett Tripammer Antal a szomszéd helységből két protestáns elöljárót küldvén hozzá izente: miszerint ő Lémann Mária Katholika nőszeméllyel, ki vele a Paloznaki plébánia területén fekvő, általa megvett szölőlakban 10. hét óta együtt van, házassági szövetségre kíván lépni, követelvén: hogy a közelebbi vasárnapon őket a szentegyházban kihirdesse. E tekintetbeni eljárásra nézve a nevezett plébános és alesperes úrnak az egyházmegyei kormánytól hivatalos utasítást kérelmező fölterjesztése következtében szentszékileg végeztetett.

Mindenekelőtt súlyos fájdalmukat kénytelenek kifejezni a szent széki tagok Tripammer Antal áldozópapnak a római ker. kath. religiotoli eltérése fölött, mélyen érezvén. Milly szívsebző egy, az ő isteni religiója igazságairól hitbensőséggel győződöttre nézve tudni azt, hogy ilyetén lépést olly egyén teszi, ki, mint egyházi személy, külön hivatású, rendű és jellegzetű, külön, önmaga által érettebb korban önként felvállalt kötelezettségek alá vetettetett, a pappá szenteltetés által közte s az egyház között fölbonthatatlan eskü erejü ígéret erősitette szerződvénynél fogva leköttetett. S mint az Urnak fölkentje, kizárólag Krisztus szolgájává, hit-vezér, s oktatóvá, az isteni titkok kezelője – s kiosztójává, a hívő sereg lélekbeni példányává avattatott. Tehát mint ilyennek eltérése által a kathol egyházon és religión méllyebb seb ejtetik, a polgárzatnak alaptámasza, a hívő tömeg vallásossága jobban megrendíttetik, s így a hitközönyösség okozta vészterhes, nemcsak egyházi, de különösen polgári rászkódtatásoknak rés nyittatik, tér adatik. Többet elhallgatva, csak az itt röviden érintett nézeteknél fogva is a sz. széki szinte a polgárzat létérdekének figyelembevételével abbeli forró óhajtása nyilvánitására alkalmat vesz; bár az érintett törvény tettleg igénybevett engedményezése az egyháziakra nézve megszoríttatnék.

Az illy érzelmektől áthatott sz. széki jelen volt tagok fájdalmát igen súlyosbitá a nevezett Tripammer Antalnak azon szándéka, miszerint katholica személyt nőül venni akarván e szentségtörő merényletre a kathol. plébános egyházi közremunkálását hívja föl. Mire nézve megjegyzendő, miszerint:

Egyházi köztörvényeink – nevezetesen: XXVII. C. 40. Ca. XXVII. g. 1. C.1.4. X. de Cleric. conjug./33./ C.1.2.X. qui cleric.vel vovent. (4. G.) Concil Trident. Sess. XXIV. Cap. 9. De sacramentum. – Polgári törvényeink: Colom. L. II. Cap. 9. és azon idő ótai törvényes szokásunk, szakadatlan egyházgyakorlatunk erejénél fogva az egyházrendi kötelék házasság érvénytelenítő akadályul vétetett mindenkor, és vétetik maiglan. Minél fogva az egyszer és végérvényesen felszentelt, bár hitehagyott, de azért a kathol. hitelvek szerint az egyházrendi jelleget eltörülhetetlenül viselő papi egyénnek házasságát egyházilag érvényesül elismerni nem lehet, nem szabad. Tehát az illyetén, mint egyházilag érvénytelen, törvényellenes szövetség kötéséhez a kathol. egyház törvényeinek megszegése, hitelve megtagadása nélkül semmi uton módon nem járulhat, szolgáinak bárminő odamunkálását meg nem teheti. És ha bár az 1844 III. tc. 3 § oda magyaráztatnék is: miszerint, a kérdésbe vont minőségű kötések is polgárilag érvényesekül tekintendők volnának, a kathol egyház azokat miglen a fölsorolt egyházi, s hononkban polgárilag is szentesített törvényei kötelező erővel bírnak egyházilag érvényesnek nem tekintheti, s arra, hogy ilyesekül tekintse hitelveinek sérelme, s a lelkiismereti szabadság földúlása nélkül nem kényszerítethetik. Pedig a szentszék erősen győződve van, hogy hazánkban a katolikusoknak az ő hitelveik sértetetlenül hagyandók szintúgy, mint más törvényesített vallásuaké is, hogy az azokkal ellenkező tényekre ők sem kényszerítethetnek; hogy a lelkiismereti szabadság a katolikusok részére szintúgy mint más törvényesített ker. vallásfelekezetűére törvényesen biztosítva van, mellyen sérvet ejteni annyi volna, mint a természeti, isteni, és emberi törvényt tapodni. Már pedig a dolog természete szerint a katolikus egyházon, a katolikusok hit és lelkiismereti szabadságán roppant sérv üttetnék: ha az ha az egyháznak a katolikus házasság föltételeit elhatározható és fönntartó hatalma, vagyis a házasság-akadályokat önkörében kitűző hatósága elvitattatnék; vagy ha az egyház arra kényszeríttetnék: hogy valamelly polgárilag bár érvényes, de az egyházi törvények és elvek szerint érvénytelen, semmis házasságkötést érvényesnek tekintse, egyezésével megerősítse, annak kötéséhez bár milly cselekvényével oda járuljon. Ellenben igen is óhajtandó, hogy Franciaországnak a fölvilágosultság és szabadság kikiáltott honának példájára az egyházi rendből származott kötelék, újabb viszonyaink között is a polgári állomány által továbbra is, szinte polgári

tekintetben, házasság érvénytelenítő akadályként fenntartassék. Ezt igényli a polgárzatnak az egyház iránti kölcsönös viszonya, melynél fogva kell, hogy az olly egyházilag szükséges törvények végrehajtása s fönntartásához a polgárzat segédkezeket, támaszt nyújtson. Ezt sürgetik mindazon szempontok és viszonyok, minknek tekintetéből a polgári társulatban az emberek természeti jogai a házasságkötést illetőleg is, alapos okoknál fogva, sok oldalulag korlátoztatvák, minő korlátozást szükséges tenni az olly hithagyott papi egyénekre nézve is, kik önmaguk, érett korban komoly megfontolás után, szabad eltökélléssel, kizárólag az egyház szolgálatára, és ezért a nőtlen életre lekötötték magukat és érdemben eskű erejű igéretet is tettek ünnepélyesen. Tehát az érintett korlátozást nem csak azon kötelem ereje, de sőt az eskü szentsége is igényli, mellyet a polgárzatban sokoldalu haszna és szükségessége miatt is sértetlenül megőrizni kell. Minő értéke, minő becse leendene pedig annak, ha azt az olly egyének maguk, mint volt hitvezérek, hit örök, még pedig a polgári törvények védlete alatt széltiben szabadon megszeghetnék? Ezáltal a hitszegés bűne, úgyszolván törvényesítetnék, szentesíttetnék.

Ezeknek folytán az érdekelt plébános, és alesperes úr a kérdésbe vett esetet illetőleg a szentszék által oda utasíttatik: miszerint a kérdéses kötéshez sem kihirdetéssel, sem bármily szenvedőleges cselekvénnyel ne járuljon, sőt a feleknek nyiltan kijelentse, Hogy jelen esetben a katolikusoknak ép erőben fennálló törvényeik szerint, mik polgárilag is szentesítvékés a katolikusoknak a házasság szentsége körüli egyházhatóság lényegelvei szerint, mik polgári törvényeink erejével is biztosíttatvák, valóságosan házasságérvénytelenítő akadály létezik, a netalán ennek ellenére teendett kötés egyházilag szentségtörésül bélyegeztetik. Érvénytelen és semmisnek tekintetik; tehát az egyház részérül bármily nemű odajárulás legszigoríbban tilalmaztatik.

Erdélyi Ferenc (püspöki titoknok)

VFL I. 1. 44. 444/1849 Szentszéki ülés jegyzőkönyve (A Tripammer-ügy kivonata) (II. 12.3.)

Jegyzőkönyv

Főtisztelendő Szmodis János Helytartó úr, mint elnök által, Főtisztelendő Laszkallner Antal, Kéry János, Hosszu Márton, Markl Ignácz kanonok urak Udvardy Ignácz Szentszéki ülnök, Erdélyi Ferenc titoknok urak jelenlétében előterjesztetett Vaszari István, palóznaki plébános és füredi alesperes úrnak július 13-án kelt azon jelentése: Miszerint Tripammer Antal Esztergom megyei áldozópap, az 1844. i III. tc a római keresztény katolikus religiótól, a törvényesített evangelika hitvallások valamellyikére történhető átmenetelt engedélyező általános szabályzatát igénybe véve, nála – bár magát tulajdon plébánosául el nem ismeré, s ezt nyiltan ki is jelentette: Az idézett törvény szabta mód szerint a helvetiai hitvallásrai áttérő szándékát két ízben nyilvánitá, és így áttérését a törvény szerint befejezé. Továbbá, hogy az említett T. A a szomszéd helységből két protestáns elöljárót küldvén hozzá izente: miszerint ő Lemann Mária katholica nőszeméllyel ki vele a palaznaki plébánia területén fekvő általa megvett szőlőlakban 10. hét óta együtt van, házassági szövetségre kíván lépni, követelvén: hogy a közelebbi vasárnapon őket a szentegyházban kihirdesse. – e tekintetbeni eljárásra nézve a nevezett Plébános és Alesperes Urnak az egyházmegyei kormánytól hivatalos utasítást kérelmező fölterjesztése következtében szentszékileg végeztetett. Mindenek előtt sulyos fájdalmukat kénytelenek kifejezni a szent széki tagok Tripammer Antal áldozó papnak a római kersztény kath. religiótoli eltérése fölött, mélyen érezvén: mily szívsebző egy az ő isteni religiója igazságairól hitbensőséggel győződöttre nézve tudni azt; hogy illyetén lépést olly egyén teszi, ki, mint egyházi személy, külön hivatású, rendü és jellegzetü külön, önmaga által érettebb korban önként fölvállalt kötelezettségek alá vétetett; a pappá szentelés által közte s az egyház között fölbonthatatlan eskü erejű ígéret erősitette szerződvénynél fogva leköttetett, s mint az Urnak fölkentje, kiválólag Krisztus szolgájává, hit-vezér-s oktatóvá, az isteni titkok kezelője- s kiosztójává, a hívő sereg lélekbeni példányává avattatott; tehát mint illyennek eltérése által a kathol. egyházon és religión mélyebb seb ejtetik, a polgárzatnak alaptámasza, a hívő

tömeg vallásossága jobban megrendittetik, és igy akit közönyösség- okozta vészterhes nem csak egyházi, de különösen polgári rázkódtatásoknak rés nyittatik, tér adatik.- Többet elhalgatva, csak az itt röviden érintett nézeteknél fogva is a szent szék szinte a polgárzat létérdekének figyelembe vételével abbéli forró óhajtása nyilvánítására alkalmat vesz; bár az érintett törvény tettleg igénybe vett engedményezése, az egyháziakra nézve megszorittatnék. Az illy érzelmektől áthatott szentszéki jelen volt tagok fájdalmát igen sulyosbitá a nevezett T. A-nak azon szándéka, miszerint katholica személyt nöül venni akarván e szentségtörő merényletre a kathol plébános egyházi közremunkálását hívja föl. Mire nézve megjegyzendő Miszerint: Egyházi köztörvényeink nevezetesen 6. 8. D XXVII. C. 40 Ca. XXVII. q. 1. C. 1. 4. X de Cleris conjug. /33/ C.1.2.X qui cleric. vel vovent (4. 6.) Concil Trident. sess. XXIV. Cap. 9 de sacram matrium Polgári törvényeink Colom. L. II. Cap. 9 és azon idő ótai törvényes szokásunk, szakadatlan egyházgyakorlatunk erejénél fogva az egyházrendi kötelék házasság érvénytelenítő akadályul vétetett mindenkor, s vétetik maiglan. Minél fogva az egyszer érvényesen fölszentelt, bár hitehagyott, de azért a kathol. hitelvek szerint az egyházi rendi jelleget eltörülhetetlenül viselő papi egyénnek házasságát egyházilag érvényesül elismerni nem lehet, nem szabad: tehát az illyetén, mint egyházilag érvénytelen, törvénytelen szövetség kötéséhez a Kathol. egyház törvényeinek megszegése hitelve megtagadása nélkül semmi utómódon nem járulhat, szolgáinak bárminő odamunkálását meg nem engedi. És ha bár az 1844ki III. tc 3 § oda magyaráztatnék is miszerint a kérdésbe vont minőségű kötések is polgárilag érvényesekül tekintendők volnának; a kathol egyház azokat miglen a fölsorolt egyházi s honunkban polgárilag is szentesített törvényei kötelező erővel bírnak egyházilag érvényesekül nem tekintheti. Pedig a Szent szék erősen győződve van hogy hazánkban a katholikusoknak sz ő hitelveik sértetetlenül hagyandók, szintúgy mint más törvényesített vallásuakéi. a lelkiismereti szabadság törvényesen biztosítva van. Már pedig a dolog természete szerint a kathol. egyházon, a katolikusok hit s lelkiismereti szabadságán roppant sérv üttetnék. Ha az egyháznak a katolikus házasság föltételeit elhatároztató és fönntartó hatalma (…) Ezeknek folytán az érdekelt plébános, és alesperes úr a kérdésbe vett esetet illetőleg a Szentszék által oda utasíttatik: miszerint a kérdéses kötéshez se kihirdetéssel, sem bármilly szenvedőleges cselekménnyel ne járuljon, sőt a feleknek nyiltan kijelentse Hogy jelen esetben a katholikusoknak ép erőben fönn álló törvényeik szerint, mik polgári törvények erejével is biztosíttatvák valóságosan házasságérvénytelenítő akadály létezik, a netalán ennek ellenére teend kötés egyházilag szentségtörésül béjegeztetik; tehát az egyház részéről bármilly nemű odajárulás legszigorúbban tilalmaztatik.

VFL I. 1. 44. 373/1849. (II. 12. 4.)

Palóznaki plébános jelenti, hogy lelkipásztori intései Lémann Máriára a hitehagyott Tripammer Antal jegyesére nézve sikertelenek voltak, házassági szándékukat a református lelkésszel kihirdettették és kövesen házasságra léptek, Vaszari István felhívta Léman Mária Figyelmét arra, hogy ámbár hitehagyott ugyan akkor felszentelt pap volt, mely házassági akadálynak számít, mivel hitehagyása után is viseli magán az egyházi jelleget, amit a katolikus egyház szentségtörésnek könyvel el és a házasságot nem ismeri el törvényesnek, csak ágyas viszonynak.

Néhány forrás Salamon József fegyelmi ügyeihez. (Csak utalásként szerepel az értekezésben). (II. 13.)

VFL I. 1. 44. 280/1842. *Horvát János zalabéri plébános káplánja Salamon József botrányos életét jelenti és elhelyezését kéri.* 1842. április 19. (II. 13. 1.)

Nagyságos és főtisztelendő nagyprépost úr Generális Vicarius Úr, igen tisztelt Uram!
Nem szokásom valakinek kiváltképpen egy ifjú embernek szerencséjét gátolni, nem szokásom az embernek viseletében avatkozni. De, ahol ezerek botránkoztatása forog fenn, akkor hallgatni hiba, sőt vétek, és szollani kötelesség. Illen az zalabéri káplán Salamon József, kinek magaviselete a Papságnak legnagyobb szégyenére válik. Nem célom részletesebb eseteket előbb hozni, nem

czélom e dolgot ezuttal vizsgáltatásra vezetni akarni, mert az időszak olyan, jobb ezen békességben segíteni az ügyön… kérésem odajárul nevezett káplán eránt, nyomban elmozdítani méltóztasson legnagyobb bizodalommal folyamodok nagyságodhoz, hogy kérésemet rögtön teljesíteni bizonyosan szíveskedik.

Zalabér, április 19. 1842.
Horváth János
zalabéri plébános

VFL I. 1. 44. 777/1845 Szentszéki ülés jegyzőkönyve, 1845. október 4. (II. 13. 2.)

F. hó október 4-én Mlgos főtiszt. Külley János Püspöki Helytartó úr elnöklete alatt, főt. Szmodis János, Szalay Imre, Laszkallner Antal, Tomor János, Szüts István, Szabó Imre, Markl Ignácz kanonok urak jelenlétében tartott Sz. Széki ülés, mellyben fölolvastatván Fekete Antal alesperes úrnak abbóli hivatalos levele, mellyben Salamon József, pacsai káplány botránkoztató életét, nevezetesen egy szabónéval tilos ösmeretségét bejelenti, s kihallgattatván a szentszék szine elébe idézett vádlott S.J. az ellene felhozott vádat a káplán makacsul tagadta és annak érdekében, hogy erkölcsi szempontból kifogástalan életvitelét bebizonyítsa, bemutatta a konzisztórium előtt a pacsai és pötrétei közösség elöljárói által hitelesített bizonyítványt. Az esperesi jelentésből azonban kiderült, hogy amikor a vizsgálatot lefolytató két pap megjelent Pacsán, a tanúként beidézett helyi elöljárók elismerték bizonyítványuk hitelességét, amely arról szólt, hogy a káplán Salamon József lelkipásztori kötelezettségeinek maradéktalanul eleget tett. Botrányos életvitele nem volt ismeretes a lokális közösség tagjainak körében. A pötrétei hívők nyíltan vallották, hogy nekik a bizonyítványról nincs semmi tudomásuk, de szóban elismerték, hogy a káplán pasztorális feladatait mindig ellátta. Az utóbbi dokumentum hitelességének megkérdőjelezése az esperesi jelentésből kitűnik ugyan, azonban a szentszék ennek nem tulajdonított jelentőséget.

„Miután a vádlott Salamon Józsefnek meghagyattatott, hogy minden poggyászával Veszprémben megjelenjék itt ügyének elintézést békességben és szabadon elvárná, ellenkező esetben magának tulajdonítsa makacságából eredeztethető következményeket. (Jelenleg ugyan megengedtetik neki, hogy ügyei elintézése végett pacsai állomáshelyére visszatérhessen, de szoros kötelezettségévé tétetik neki, hogy mától számítva 14 napon belül minden poggyászával megjelenjen a szentszék színe előtt. A vádaknak megvizsgálására a szentszék Galambos Ferenc szántói plébános kanizsai kerületi alesperest, illetve Kránitz János kerületi jegyzőt bízta meg.

834a/1845 VFL I. 1. 44. Molnár Mihály pacsai plébános bizonyítványa káplánja, Salamon József viselkedéséről. (II. 13. 3.)

Bizonyítvány

Én alábbírott majd négy évig oldalam mellett működő Salamon József segédem „erkölcsi magaviseletéről” Kivévén az egy pontos segédpásztori kötelességének tellyesétését, lelkem esmeretének tisztaságából e következendő erkölcsi életbe vágó botrányos tetteit tapasztaltam. Először: Hogy Salamon József Pacsáról gyakorta Vidra járdogált az előbbeni Principálissa gazdaasszonyához a kivel még otti létekor titkos szövetségbe lépett. Görbe lépését sok szinten ürügyük léptével takargatta, hogy pedig véle még közelebbi érénkezésben jöhessen, Őtet szakácsnémnak karhatossan ajánlotta. Tudván pedig én a Vidi T. plébános urnak hozzám írt leveléből czinkos egyesületekét, botrányos tetteiket, akarattja sikeretlen maradott. De csakugyan mégis elhozta őtet Pacsára, azonban szemem előtt nem javasolnám őtet tartani Pölöskére vitte, hol a helybelieknek büdös összetársolgásokkal nem csekély botrányt okoztak. Azután ismét valami Virág János szabómester nőjével csapott eggyü-sok csél-csapságoknak az lett szomorú szüleménye, hogy őtöt mise alatt elszöktette, elorozván magával urának sok holmijét. Ezeket tiszta kebellel bátor vagyok a hivatalos felszollétás őszintiesen felfedezni. Valóban igen sajnálom fiatal áldozópap

társamot, hogy sok szép négyszemközti üdvös kérelmemet szélnek eregette. Jött erősebb lelkesedéssel a bibére szállván ellenem ingerültségre látszott gerjedni. Kérem azonban mély alázatossággal a magas hatalmú főnökségeket legyenek eránta inkább kegyessek, mert amint sejdétettem, kész Ő, a maga balesetén megigazulni.
Költ Pacsán, 21 októberben 1845. évben.
Molnár Mihály pacsai plébános.

834b/1845. Esperesi jelentés a Salamon-üggyel kapcsolatban. (II. 13. 4.)

Méltóságos és Fő Tisztelendő Püspöki helyettes Úr Nekünk Kegyes Jóakaró Urunk!

Tisztelendő Salamon József volt pacsai káplán, bizonyos Virág János pacsai szabómester nőveli titkos társalkodása miatt Méltóságodnál bevádoltatván; e vádolás következtében Sz. Szék elejbe idéztetvén. Miután ő az ellene felhozott vádakat tagadná, sőt erényes életéről két közönség pacsai és pötrétei bizonyítványait felmutatná, az ellene támasztott vádaknak megvizsgálása, a bizonyítványainak hitelesítése végett Méltóságodnak kegyes parancsára a hely színén Pacsán folyó év Octóber hónap 21-én reggeli nyolc órakor megjelentünk. Aholis legelőször tisztelendő pacsai plébános úrnak, fentírt Káplán Úrnak magaviseletéről adott bizonyítványát általvettük, és azalatt ide mellékeljük. Nyomban felszólítottuk Virág János szabómestert, Kiis Főtisztelendő Fekete Antal esperes úrhoz nyújtott panaszos folyamodásában foglaltakat szórul szóra igazolá. Végre a két közönségi u.m. pacsai és pötrétei? elöljárókat előnkbe idézvén a pacsaiak nyilván elismerték az általak adott bizonyítványnak azonosságát, és a bennfoglaltak valósságát, a pötréteiek pedig ámbátor jelen nem voltak a bizonyítvány készítésen, sőt azt sem tudják ki által készült. Mindezáltal az abban foglalt segédpásztori buzgóságát, s hivataljábani pontos eljárását egy ajakkal bizonyítják, mitsem tudván arról, nem is tapasztalván, amelyet némelyek ellene felhoztak. Többnyire alatti hozzánk küldött irományokat tisztelettel visszaküldvén, ezen kiküldöttségi hivatalos eljárásunk után magas Kegyeibe ajánlónak maradunk Méltóságodnak.

Pacsa, október 21. 1845.
Galambos Ferenc szántói plébános, és keszthelyi kerületi esperes, mint kiküldött;
Farkas György galamboki plébános, mint kiküldött.